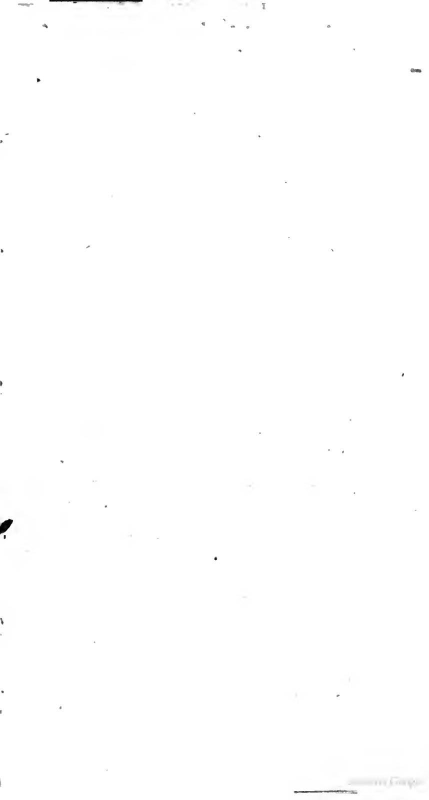

ARNOLDI
CORVINI
à Belderen I.C.
DIGESTA
per
APHORISMOS
Strictim explicata.
Editio postrema
multò auctior &
emendatior.
Tribonianus
Theophilus
AMSTERODAMI,
Ex officina Elzeviriana. 1656

Clarissimo, Consultissimo viro,

D. IOAN. à BANCHEM, I. V. D.

Reipublicæ Leydensis Exgraphiario, Cognato honorando.

STudii nostri primitias dicamus tibi; tuoque subjicimus judicio. Quippe, ex singulari tua nostræ professionis scientia, & erga illam amore, nec æquiorem judicem arbitramur, nec severiorem. Hæ si tibi probantur, & aliorum æqua exspectamus judicia. Nec *tamen ignoramus, quantum sit juveni aliquid in publicum dare, & quam difficile omnibus probari. Sunt qui annales leges volunt eandem obtinere vim in scribendo de jure, quam jure obtinent in petendo magistratu.* Nul*lâ, ut judicamus, ratione. Iniquum enim à diligentia numerum annorum exigere, & computare annos, non quibus studuimus, sed quibus viximus.* Pr*æcipuè cum facilè, ut in vitibus, ita & in præcocibus ingeniis, revocentur ea quæ sese nimium*

profuderunt. Quicquid ſit, ſemper in animum induximus, aliis methodum, quâ profecerimus, non indicare, eſſe hominis invidi, & ignorantis quibus natus ſit. Equidem nec nobis tantum naſcimur, ſed & Reipublicæ. Cui, pro ingenii mediocritate, inſerviendo nos probare volentes, ſuaſu, imò & juſſu parentis edimus hoc opuſculum, potiſſimum ex VVeſenbecio, & præterea Cujacio, Duareno, Pacio, aliiſque, à nobis concinnatum. Accipe illud, Cognate honorande, & non ex mole, ſed animo dicantis æſtima.

Amſtelodami, XV. Calendas Septembris, Anno CIↃ IↃCXLII.

Tuus totus

ARN. CORVINUS à BELDEREN. J.C.

TITVLI DIGESTORVM PER APHORISMOS

Strictim explicatorum

Iuxta ordinem alphabeticum indicati.

Prior numerus librum, posterior titulum significat.

Hæ-

O. Ob-

Pro-

Quod

Si

Vt

TITVLI

FINIS.

ARNOLDI CORVINI
A BELDEREN JCti

DIGESTORUM
PER
APHORISMOS
STRICTIM
Explicatorum

PARS I. LIBER I.

De Iustitia & Iure.

TIT. I.

Isserunt Jurisconsulti initiò de justitia, tanquam fine artis: tum in genere de principiis, partibus ac speciebus juris: quæ viæ sunt, quibus ad justitiam itur; primaque elementa ac fundamenta, undè per compositionem paulatim progrediendo, juris ars extruitur.

Justitiam ab eo dictam censet Alciatus *Parerg. lib.* 1. *c.*29. quod vim sistat: Hotomannus *in Inst. tit.*1. quod in ea jus sistatur: *ex Isidoro, c. forus. de V. S.* quasi juris status, quod in ea jus consistat. Simplicius est dicere, à jure justum; justitiam à justo justi esse, additâ particulâ *tia*.

Justitiæ vox, hac in disputatione legali & politica, legaliter accipi debet: videlicet de justitia operum, seu obedientia superiori debita, sive de ordine, quo, quæ inferiora sunt, superiori parent & obsequuntur.

Ut injustitia duplex est, sic & justitia, hac in significatione, bivariam accipitur: alia enim perhibetur esse injustitia universalis; quæ est inobedien-

tia & contumacia universalis, contemtusque omnium ex æquo legum: Alia injustitia particularis, est defraudatio restrictior, & etiam in his esse potest, qui aliàs justi perhibentur.

Eâdem ratione vocabulum justitiæ duobus modis accipitur.

Primò pro justitia universali:quæ est obedientia universalis erga omnes leges, divinas & humanas, naturales & civiles; opponitur peccato. *Psal.* 119. *Rom.* 1. *&* 2. 1. *Ioh.* 3.

Secundò pro justitia particulari;quæ tuetur personarum ordinem, vel efficit æqualitatem in contractibus.

Est enim ordinatio Hominis circa ea quæ sunt ad alterum Hominem, & quidem immediate, in tribuendo unicuique quod suum.

Justitia universalis, pro triplici hominis ordine atque respectu, trivariam definiri solet. Vide *S. Paul. epist. ad Titum c.* 2. *v.* 12.

Primus est ordo hominis erga Dei cultum.

Qua in parte justitia universalis ita definiri solet, ut sit obedientia omnium in homine virium necessariò præstanda Deo conditori juxta omnes leges.

Est hæc justitia spiritualis; & pietas absoluta nominari potest: quæ peractâ demum hac mortalitate, in beatis angelis & hominibus, ad omnem æternitatem est effulsura.

Alter ordo est hominis erga se ipsum.

Hoc respectu justitia non multum à virtute, & habitu virium interiorum ordinato differt: nisi quod virtus absolutè ponitur; justitia relatè. *Vide Aristot. lib.* 5. *Ethic. cap.* 3. 16.

Tertius ordo est politicus, quo homo (utpote civili vitæ natus) ad leges, ad magistratus, ad concives, ad suos, ad omnes denique Reipublicæ partes, velut civis & homo politicus adaptatur. *vid. Aristot. lib.* 5. *Ethic. c. ult. Cicer. lib.* 1. *de legib.*

In hac consideratione justitia idem est cum disciplina externa: quæ est ordo vitæ, cavens nequis in legum præcepta committat.

Leges enim tantum externam obedientiam, non mentis,

mentis, aut voluntatis, aut cordis ordinatam dispositionem requirunt. *l.* 18. *ff. de pœnis.*

Hujus Justitiæ, (sicut & legum ipsarum) duæ sunt partes: videlicet faciendorum jussus, & non committendorum prohibitio. Quomodò videre licet etiam in Sacris Literis, hæc duo conjunctim perpetuo præcipi. *vid. Psal.* 34. *vers.* 15. *& Esai. cap.* 16.

Justitia particularis, (sic dicta quia quodammodo pars est illius justitiæ universalis. *Aristot. lib.* 5. *Ethic. c.*3.4.5.) est constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuens. *l. justitia.* 10. *hic.*

Constans & perpetua voluntas: significat habitum, seu firmum propositum, quo ad id quod perpetua & constans præscribit ratio, firmiter & constanter movemur. Non enim tam justus est qui justa facit (Quid enim si casu faciat?) quam qui constanter & firmo animi proposito ea facit.

Et sic Jurisprudentia à Justitia distinguitur. Illa enim non voluntatis, ut Justitia; sed intellectus est habitus; non ab hoc, sed ab illo quis denominatur Justus. *Zoes. hic num.* 8.

Ius suum cuique tribuens: est, servans æqualitatem cum cæteris hominibus, & debitum cuique reddens: *D.Paul.Epist.ad Rom. c.*13.*v.*7. sive puta sit præmium, sive pœna, sive debitum privatum, *Cic.* 3. *ad Herenn.*

Addita est particula, *Cuique*, distinguens justitiam à liberalitate; quæ tribuit debitum speciei: hoc est, communi hominum societati officia præstat humanitatis, etiam non debita. At justitia cuique, hoc est, singulis individuis tribuit suum: nempe, debitum & conveniens, vel lege naturæ, vel jure civili.

Species hujus justitiæ, duæ sunt: Distributiva & Commutativa.

Utraque hic definitur: Illa tanquam ad jus publicum: Hæc tanquam ad privatum pertinens.

Ex quo fit, ut alia æqualitas in ordinandis personis, alia in rerum commutatione observetur.

In personis observatur medietas quoad nos, seu

personalis, similis proportioni Geometricæ. In rebus, medietas rerum, similis analogiæ Arithmeticæ quæritur.

Ut igitur hæc commutatio justa sit, opus est, rerum ab utraque parte æqualitatem adesse, numero, pondere & mensura exæquatam: alioquin alteruter contrahentium injuria afficietur, & damnum facturus est.

Rerum æqualitas eadem est, & una Arithmetica proportione definitur.

Quâ in rerum commutatione utendum, *per l.2. C. de rescind. vend. l.3. C. com. utr. jud.*

Justitia Distributiva, est æqualis publicarum rerum omnium, munerum, præmiorum, pœnarum, &c. inter personas, pro cujusque merito, congruentia & dignitate, (& sic proportione Geometrica) distributio. *l.ult. C. de stat. & imag.*

Commutativa Justitia, est virtus συναλλακτικὴ, in commutatione rerum familiarium & privatarum, ac patrimonii cujusque, cæterisque contractibus privatorum æqualitatem, proportione Arithmeticâ, observans. Vel brevius: Est justa commutationis rerum in contractibus privatorum ordinatio.

Quæ solam rerum æqualitatem considerat. *Covar. in c. peccatum. §.17. nu.1.2. de reg. jur. in 6.*

Jus à jussu, seu jubendo dictum videtur. *Rodol. Agric. de Invent. lib.1.*

Juris nomen variè, *l.pen. l.fin. hic.* in hoc tractatu trivariam accipitur. 1. Pro Jure Naturali, quod nobiscum nascitur. *l.2. De ll. l. omnes. l. pen. h. t.* 2. Pro qualicunque jure, positivo, seu civili: *l. 1. De ll. d. l. omnes. §.2. Inst. De I.N.G. & Civ.* 3. Propriè pro jure Romano. *§. sed jus. Inst. eod.*

Juri, hoc est, Jurisprudentiæ Romanæ operam daturum, nosse oportet, unde nomen juris descendat: quod est à justitia *l.1. hic.* cujus quædam ars est, & doctrina.

Jus enim est ars boni & æqui. *d.l.1.*

Ars, hoc est, scientia seu doctrina, vitæ utilis, quæ exercitatione addiscitur, partim ex demonstrationibus

nibus principiorum practicorum, partim probabilibus rationibus, collecta.

Æquum & Bonum pro exacta, & omnibus numeris absoluta æquitate, seu pro generali quadam justitiæ atque æquitatis norma accipitur. *l.32. ff. si cert.pet.l.18. De Ædil. Edict. l.16. de cond.& demonst. l 2. in fin. De O. & A.*

Potest Bonum ad universalem justitiam, Æquum ad particularem referri.

Sed & Æquum de eo intelligi potest, quod natura tale est: æquitatis enim nomen, de jure naturali accipitur. *l. pen. hic.* Bonum dici illud potest, quod bonum & utile est in societate civili, quamvis interdum nonnihil in speciem ab illa naturali æquitate deflectat. *arg. l. hac lege. C. de pac. conv. l.6. hoc tit. & Pater in Inst. Enchir. Inst. hic.*

Jus seu Jurisprudentia, etiam definitur divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia. *l.10. in fin. h. t.*

Notitia: quia ex principiis & notitiis naturalibus magna parte constat.

Scientia ἐν πλάτει, hic,est ars;quoniam non solo communi sensu, & naturali ratiocinatione mentis percipitur, sed etiam quadam doctrina omnium artium, & præceptis civilis prudentiæ continetur.

Additur *notitia rerum, tam divinarum, quam humanarum, omnis justi atque injusti scientia & cognitio.* Nam Jurisprudentia, ut perfecta sit, ex omnium rerum atque artium cognitione extruenda est, secundum Wesenbecium hic. Sed non recte. Per res enim divinas non intelligit JCtus encyclopædiam, hoc est,concentum doctrinarum omnium, sed jus publicum & privatum: quorum illud in divinis rebus; id est, sacris,sacerdotibus & Magistratibus, hoc in humanis, quæ ad singulorum utilitatem pertinent, consistit. *l.1. §.2. hic.*

Hujus enim studii duæ sunt positiones.

Aliud publicum jus; quod ad statum rei Romanæ spectat: aliud privatum; quod ad singulorum utilitatem pertinet. *l.1. §.hujus. h. t.*

Hæc eo differunt, quod jus Publicum magnâ sui

parte non aliunde ex præceptis naturæ, vel gentium, vel civilibus sit deductum; (ut privatum) sed constitutum pro usu & commodo Reipublicæ Romanæ.

Jus enim publicum hic intelligimus, non respectu formæ, quod publicè constitutum est, sed ratione objecti, & finis, quod ad Sacra, sacerdotes, ad leges, magistratus, aliaque jura publica moderanda refertur & collimat. *l.* 1. §. 2. *hic.*

Hoc cum arcana spectet Imperii, incognitum est, minusque in usu necessarium; *Cicer. lib.* 1. *de legib.* Unde hic tantum de jure privato, quod ad singulorum res pertinet, agitur. §. 4. *Inst. hic.*

Quod in reddendo cuique quod suum est, versatur; & eo ad normam æqualitatis & justitiæ congruere oportet.

Norma æqualitatis, sive æquitatis, eoque juris, triplex est: alia, ex affectione, & quadam στοργῇ communis naturæ: alia, ratione & sensu hominum communi: alia, præceptis institutisque civilibus dijudicatur.

Hinc ortum triplex jus privatum: unum Naturale; alterum Gentium: tertium Civile. *d. l.* 1. §. 2.

Divisio ea non inconcinna, si eam cum ad hominem, cujus caussa jus omne constitutum est, *l.* 1. & 2. *de stat. hom.* tum ad ortum principatumque juris, deferamus.

Homo enim primò aspicitur & consideratur, ut animal: secundò, ut homo: tertiò, ut homo civilis.

Propterea tria juris genera constituta, quorum singula singulis hominum aspectibus convenirent.

Jus Romanum si ad ortum fontesque suos arcessamus, partim ex rata & ordinata, ac à vitiis secreta communis naturæ inclinatione: partim à ratione mentis humanæ & immoto, quod in illa lucet, honestorum & turpium discrimine: partim ex ratiocinatione & collatione utilitatum ac institutorum vitæ civilis, sumitur. *tot. tit. Inst. de Iur. Nat. Gent. & Civ.*

Jus Naturale efflorescit ex inclinationibus naturali-

ralibus, & facultate animæ, qua concupiscimus & afficimur: quæ est homini cum reliquis animantibus communis. *l.* 1. §. *jus naturale.* 3. *hic.*

Cujusmodi sunt, custodia & defensio vitæ, *l.* 3. *h.t.l.* 1. §. 11. *si quadr.paup.l.*4. *l.scientiam.*45.§.*pen. ad l.Aquil.* libertas, §.*jus a.gentium. Inst.de jur.nat. gent. & civ.*. maris & fœminæ conjunctio: liberorum procreatio & educatio; *l.*1.§.*pen.h.t.* communis omnium rerum usus, *l.*1. *de acq. rer. dom.* §.1. *Inst. de rer.div.* dilectio & reverentia cognati sanguinis, *Nov.*12. *c.*2. *l.*8. *de R.I.* & similia.

Dicuntur jus respectu hominis: qui solus jure, hoc est, recta ratione regitur.

Et quidem ideò, quia sunt & ordinatio quædam legitima, divinitus naturæ impressa; & principium atque norma, seu fons omnis juris Romani; quod ad defensionem vitæ, libertatis, institutionem conjugiorum, educationem liberorum, reverentiam cognati sanguinis, prohibendosque incestus, pertinet.

Jus Gentium est, quod naturalis, hoc est, humanæ naturæ communis ratio, inter homines constituit, *l.* 9. *h.t.* & deinceps in forum Romanum traduxit.

Eo omnes gentes ex æquo utuntur, quæ quidem rectæ rationis sequuntur ductum: si quæ illud rumpant, non propterea Jus Gentium mutatur; ut mel non desinit esse dulce eò quod corrupto sensui videatur amarum. *vid. Arist. lib.*10. *Ethic. cap.*3. Perversæ enim, *ut inquit Augustinus* 4. *emend.* 4. aliquorum mentes nihil pervertunt divinam omnium consensionem.

Est duplex. *Bart. l.*5. *n.*10. *h. t.*. Unum quod in simplici notitia, hoc est, in naturali justi atque injusti intelligentia, & immoto honestorum & turpium discrimine consistit.

Quod, quandoquidem unà nobiscum nascitur, & nullo docente in mentibus singulorum, velut oculus quidam veri germanique juris elucet, scriptumque est in cordibus nostris, *Paul. Rom.*2. *v.*15. verè ac propriè jus naturale est. *Cic. de Invent. lib.*2. *c.*5.

12. *& lib.* 1. *de legib. & lib.* 3. *de offic.* Primævum appellant Interpretes.

De hoc vera est regula: Jus naturæ esse immutabile. §. *pen. Inst de Iur. N. G. & C.* Quia divina providentia est constitutum. *d.* §. *pen.*

Eo pertinent: religio erga Deum, quod parentibus & patriæ pareamus: *l.*2. *hic.* honestè in hac societate civili vivamus: ne lædamus alterum: tribuamus cuique suum: *l.*10. §.1. *hic.* ut delicta puniantur: *l.*1.*in fin. De furt.* nemo cum alieno damno locupletetur: *l.*14. *De cond.ind.* incestarum nuptiarum prohibitio. *l.ult. De rit. nupt.*

Aliud jus Gentium est quod non tam ex naturali ratione, hoc est, simplici notitia; quam ex notitia composita, nempe, ratiocinatione commodorum vitæ defluxit, & ad opportunitates societatis humanæ parandas retinendasque introductum est. Secundarium vocant Interpretes.

Eo jure discretæ gentes, dominia distincta, agris termini positi ad cultum pacis, commercia instituta ad rerum commutationem: quæ bella, captivitates, servitutes, manumissiones sunt insecutæ. *l.*4. *&* 5. *hic.*

Ea omnia ob utilitatem, pro rato jure inter omnes gentes semper habita sunt atque usurpata.

Sed vicissitudini sunt obnoxia: & pro diversis Rerumpublicarum formis, temporum atque opportunitatum præsentium rationibus, aliter atque aliter habentur. Cum salus populi in iis suprema lex sit. *Cic. de leg.* 1.

Quæ ita intelligenda, non ut principia & theses, ac regulæ Juris Gentium Secundarii contrariis principiis ac regulis mutentur, *l.*188. *De R.I. l.*8.*ff.de capit. minut.* Sed ut in hypothesibus (ut jus civile constituitur. *l.* 6. *hic.*) ab earundem tenore recedatur: *l.*1. §.*fin. De const. Princ. l.* 8. §.1. *De R. I. l.* 3. *ff. depos. l.* 8. *C. de judic.* & sic quasi exceptio addatur regulæ, quæ in cæteris eandem firmet. *sec. l.*1.*& ibi Dd. De R. I. Tim. Fab. disp. Inst.*3.*thes.*11.

Et hæc quidem, quod ad explicationem sententiæ Jurisconsulti attinet, satis.

Cæ-

Cæterum rationi magis consentaneum, ut jus naturæ, non ex naturalibus duntaxat inclinationibus, (quæ in hac naturæ depravatione vitiosæ planè sunt) sed de principiis practicis mentis repetamus, quæ immotæ sunt in natura ordinationes, divinitus sancitæ, & perpetuo recti judicii vallo honesta à turpibus dividunt, & affectiones ac inclinationes naturæ depravatas, in gyrum rationis ducunt. Communes notiones docti vocant, ac in duo genera dispartiuntur.

In speculabilia principia, & in practica.

Speculabilia: ut notitiæ numerorum, ordinis, syllogismi, principia Geometrica & Physica, aliarumque artium semina.

Practica: notitiæ à Deo mentibus inditæ, ut monstrent obedientiam, Deo debitam, & discrimen honestorum & turpium, & regant mores.

Nos hic de practicis principiis, & demonstrationibus, quæ ex his colliguntur, loquimur.

Ex quibus sumitur vera & erudita definitio legis naturæ: Ut sit notitia principiorum, practicorum, & conclusionum inde extructarum, de regendis moribus, congruens cum æterna & immota norma mentis divinæ.

Paulus Apostolus brevissimè legem naturæ describit. Esse jus Dei, & opus legis, scriptum in cordibus, quod Deus nobis ostendit. *Rom.* 1. & 2.

Paulus JCtus *in l. pen. hic.* simpliciter quod æquum & bonum semper est, & judicio hominum communi, tale esse apparet, id jus naturæ appellat.

Jus Civile etiam bivariam accipitur; vel pro cujusque civitatis jure, quod quisque populus sibi constituit, (Ratione puta civili.) quasi jus proprium civium, sive cujusque civitatis: *l.9. hic.* vel pro Jure populi Romani, seu Romanæ civitatis, ut in libris nostris. §.3. *Inst. de I. N. G. & C.*

Jus Civile (quod ex jure naturali, non tanquam conclusio ex præmissis, sed per modum, ut loquuntur, determinationis, & arbitramenti humani, oritur; *Molin.* de *just. & jur. tom.*3. *tract.*5. *disp.*68.)

non in totum à Jure Naturali recedit, nec per omnia ei servit, *l. 6. hic.* sed aut addit aliquid interpretando, ratiocinando, & ad hypotheses rerum præsentium naturæ theses accommodando: aut propter bonum publicum ei detrahit: ut in usucapionibus. *l. 1. de usuc.*

Ideò populus Romanus, partim de aliarum bene constitutarum Rerumpubl. institutis, partim ex se suorumque ingenio & sapientia prudentum, pro usu sui Imperii & πολιτεύματος jus ejusmodi paulatim sibi condidit.

Quod jus Romanum, quoad formam, in scriptum, (Id est, expressa sanctione præscriptum) & non scriptum distribuitur. *l. 6. §. 1. hic.*

Scriptum jus vel ex Legibus, Plebiscitis, Senatusconsultis, Decretis Principum, autoritate Prudentum venit: vel à Prætore, adjuvandi, corrigendi, hoc est, supplendi, §. 1. 2. *Inst. de bon. poss.* juris civilis gratia introductum: quod & Honorarium, ad honorem Prætorum, dicitur. *l. 7. hic.*

Jus non-scriptum mores & instituta majorum, quæ usus diuturnus approbavit, complectitur. *l. 31. de ll.*

Eodem refertur Æquitas: quæ tamen potius ad normam natutalem, quam ad civile Romanorum jus videtur pertinere.

Ejus usus elucet in tribus præcipuè articulis.

1. In legibus, ex æquo & bono ad sanam rationem, & rectam sententiam accommodandis & interpretandis. *l. 24. l. 19. De ll. l. 91. §. sequitur. de V. O.*

2. In legibus ampliandis & probabili æquitatis ratione, ad similes species, quæ lege comprehensæ non sunt, ex paritate æquitatis extendendis. *l. 10. cum seqq. de ll. l. ult. ubi Gl. C. de const. pecun.*

3. Ut in his quæ nec de sententia legis, nec ratiocinationis argumento definiri possunt, pro regula judicii atque juris valeat. *l. 2. §. item Varus. 5. de aq. pluv. arc. c. fin. ubi Gl. & Panorm. n. 6. 7. Ext. de transact.*

De

De Origine juris civilis, & omnium magistratuum, & successione prudentum.

Tit. II.

ORigo juris civilis, id est, Romani, *l.* 1. §. 2. *de rei vindic.* duplex: alia naturalis, de qua titulo superiori: alia civilis, historica Reipublicæ Romanæ propria, de quâ hoc in titulo, repetitis ab ipsa condita urbe Jurisprudentiæ hujus incunabulis, tractatur.

Initio civitatis nullæ scriptæ fuerunt leges, sed arbitria Principum pro legibus erant: *Tacit. lib.* 3. *l.* 2. *in pr. hic.* nonnullæ tamen à Romulo aliisque Regibus latæ, *Dion. Halicar. lib.* 4. quæ postea à Papirio collectæ, & unum in librum redactæ, *l.* 2. §. 2. *hic.* Jus Civile Papirianum vocatæ sunt. *d. l.* 2. §. 2.

Verum ex exactis Regibus, brevi omnes, exceptis paucis, partim lege Tribuni Celerum abrogatæ: partim desuetudine obsoletæ sunt; & populus Romanus viginti ferè annis consuetudine magis, quam ullo certo jure usus est. *d. l.* 2. §. 3.

Deinde placuit publica authoritate (Id est, universi populi penes quem summum erat imperium) decem constitui viros, qui exploratis aliarum civitatum, præcipuè Græcarum, (quæ optimè tum temporis constitutæ habebantur) institutis: ex omnibus optima quæque excerpendo, civitatem legibus fundarent: quæ ad hunc modum conscriptæ, latæ, approbatæque in XII. tabulas æneas, anno ab urbe condita 303. sunt redactæ. *d. l.* 2. §. 4. Quæ omnibus Philosophorum bibliothecis anteponendæ, *inquit Cic. lib.* 2. *de legib.* & fons omnis publici privatique juris. *Liv. lib.* 2. & 3. *dec.* 1.

Cum autem brevitas legum, omnium controversiarum articulis definiendis, non constaret, legesque interdum requirerent interpretationem: ideò ex Jurisprudentum (sine quibus jus non potest constare, *l.* 2. §. *post originem. hic.*) interpretatione, sine

lege scripta, jus natum, communi nomine Civile dictum. *d. l.2.* §. *hu legibus.*

Ne verò populus inconditè ageret, certæ compositæ sunt actiones; legis, seu legitimæ actiones appellatæ. *d. l.2.* §.6.

Erant certæ solemnesque. *d.l.2.* §. 6. Id est certis verborum formulis ac velut aucupiis conceptæ, in quibus proinde dictandis & proponendis necessarius esset usus Jurisperiti, propter periculum, quod suberat, ne, qui caderet à syllaba, & caderet à causa. Quapropter sublatæ. *l.1. C. de formul.*

Sedatà plebis cum patribus discordia plebiscita facta, iisque lege Hortensia, *Gell. lib.15. c.27.* vel Horatia, *Liv. lib.3. dec.1.* eadem quæ legibus scriptis auctoritas tributa est. *d.l.2.* §.8.

Et, cum populus in tanta turba non facile conveniret, Senatus, ad quem ea curà deducta, tulit leges, Senatusconsulta dictas, *d.l.2.* §.9

Magistratus, penes quos erat jurisdictio, ut Prætores, Ædiles, proponebant etiam Edicta, ut scirent cives, quod jus de quaque re quisque dicturus esset, seque præmunirent. *d.l.2.* §.9. Id est, apud se decernerent, qua de re, & qua actione & contra quem illo anno agere vellent, aut si convenirentur, an & quomodo se defendere deberent. Multa enim erant in Prætorum Edictis nova & à Leg. XII. Tab. aliena; cum iis Juris Civilis adjuvandi, supplendi, adeoque corrigendi, jus esset. *l.7.* §.1. *eod.*

Ea juris auctoritatem habuerunt, & propter honorem Magistratus jus honorarium appellari cœperunt. *d.l.2.* §.9.

Novissimè potestate populi in Principem translatâ, datum ei, (Puta à populo.) ut quod constituisset, esset ratum. *d.l.2.* §. *novissimè.* §. *sed & quod. Inst. de I. N. G. & C.*

Constituebat Princeps vel edicendo, vel rescribendo, vel decernendo. *vide infra. tit. de constit. Princ.*

De origine Magistratuum, ut & successione Jurisconsultorum, cum ad historiam magis pertineant, quam jus, hic agere supersedemus, lectoremque curiosum ad *d.l.2.* remittimus. ***De***

De Legibus, Senatusque Consultis, & longa consuetudine.

TIT. III.

SPecies Juris Civilis Romani (ut suprà dictum) sunt jus scriptum, & non scriptum.

Juris scripti partes sunt: Lex, Plebiscitum, Senatusconsultum, Constitutiones Principum, Edicta Prætorum, Responsa Prudentum. §. 4. *Inst. de I. N. G. & C.*

Lex, angustâ significatione, est quod populus Rom: Senatorio magistratu rogante, veluti Consule, constituit. §. *lex est. Inst. de I.N.G. & C.*

Aliàs latius, (cum omnes juris scripti & non scripti species amplectatur) est commune præceptum, virorum prudentum consultum, delictorum, quæ sponte, vel ignorantiâ contrahuntur, coërcitio, communis Reipublicæ sponsio; *l. 1. l. 2. hic.* vel est justorum, injustorumque distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principem naturam expressa. *Cic. lib. 2. de legib.*

Quid sit Plebiscitum, Senatusconsultum, &c. *vid. tit. Inst. eod.*

Legum aliæ divinæ sunt, aliæ humanæ: *cap. omnis. dist.* 1.

Harum aliæ naturales, aliæ civiles. *l. 9. l. pen. de I. & I.*

Hæ rursum aut universales, (de quibus, ut & civilibus, & Romanis quidem, tantum hic agitur) aut generales, aut singulares, aut particulares, seu locales. *l. 3. l. fin. l. 16. ff. hic.*

Conditum Romanum Jus est & leges per populum, §. 1. *vers. namque. Inst. de I.N.G. & Civ.* aut magistratum, cui imperium & potestatem condendi juris populus detulit: quales Senatus, *l. 9. hic.* Prætor, §. 7. *Inst. eod.* Princeps. §. 6. *Inst. eodem.*

Populus (Ut pote penes quem erat totius Imperii Majestas.) legem propriè condit, & Princeps, in quem jus populi translatum. *l. 1. C. de const. princ.* Senatus jus potius facit. *d. l. 9.*

Et Consuetudo jus facit. Unde Modestinus, *l. pen. hic.* Omne jus, aut consensus fecit, aut firmavit consuetudo.

Hodie translato in Principem imperio, legem generalem solus facit Princeps, *l. 1. & l. fin. C. hic.* localem (quæ in jure decretum, *t. t. de Decret. ab ord. fac.* hodie statutum vocatur. *c. ut animarum. de const. lib. 6.*) quisque præfectus inferior in suo territorio; *Bart. in l. omnes. 9. De I. & I. n. 8.* & quæque universitas, municipium, civitas, etiam superiori subjecta; sed tum eo approbante. *c. pen. de consuet. Bart. in d. l. omnes. n. 7.*

Judices in judiciis interpretandi juris potestatem habent, *per l. 8. C. de jud.* non tamen in modum legis. *arg. l. 1. C. de ll. ubi Dd.*

Lex versatur, circa personas, res & actiones, sive judicia, *l. 1. de stat. hom.* non præterita aut præsentia, sed futura, *l. 7. C. hic.* Nisi aliter lege cautum. *d. l. 7. l. 22. §. 1. C. de SS. Eccl.*

In iis non minutissima quæque leges consectantur, aut quæ forte uno aliquo casu eveniunt, *l. 4. hic.* aut quæ singulares respiciunt personas, *l. 8. hic:* sed quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον evenire solent, *d. l. 8. l. 12. hic.*

Jus quod circa res versatur, aut in acquirendo, aut conservando, aut minuendo consistit. *l. ult. hic.*

Commune omnibus legibus est; primum, ut aut imperent, aut vetent, aut permittant, aut puniant. *l. 7. hic.*

Deinde ut ad regulam summæ illius legis, quam in mente tanquam κριτήριον & normam omnis juris circumferimus, *Cic. lib. 2. de legib.* congruenter aptentur. *c. factæ. c. erit autem lex. dist. 4.*

Rectè itaque dicitur, animam legis esse rationem: *arg. l. scire. 17. hic. c. sedulo. 38. dist.* idque demum legis nomen mereri, quod in æquitate consistit. *c. consuetudo. dist. 1.*

Ad formam legis, quoad jus Romanum, & scriptura requiritur: eâ enim specificè lex à consuetudine distinguitur. *cap. lex. dist. 1. l. 6. §. de I. & I.*

Licet etiam in eo differant, quod lex expressô con-

consensu, approbatione & suffragiis, aut certè ex principis authoritate, uno tempore & fertur & valet: consuetudo verò tacito totius populi tantum consensu, nec uno temporis puncto, sed longâ diuturnitate inducitur & temporis progressu vires acquirit. *l.* 1. §. *ult. de aq. pluv. l.* 3. §. *ductus aquæ. de aq. quot. & æst.*

Feruntur leges, ut earum præsidio tuti ab injuriis simus. *Cic. lib.* 2. *off.*

Et omnes obligant ad scientiam, *l.* 9. *C. hic. t.t. De jur. & fact. ign.* ad obedientiam, *l.* 7. *de jur. pat.* aut ad pœnam. *l.* 2. *hic.*

Princeps tamen legibus solutus est, *l.* 31. *hic.* etiamsi legibus (sicuti par est. *l. Digna vox. C. hic. l. ex imperfecto. inf. de legat.* 3.) vivat. §. *fin. Inst. quibus mod. test. inf.* Nempe licet leges ipsum Principem tanquam legislatorem non ligent auctor tate; tamen constringunt eum honestate & ratione naturali.

De interpretatione legum multa hoc titulo proponuntur. Quo modo similes ad casus eæ producendæ sint, vel ratiocinatione consultorum, *l.* 11. *l.* 13. *hic.* vel jurisdictione magistratus, *d. l.* 11. *cum seqq.* Quomodo ἐπιεικείᾳ quâdam temperandæ quoad mens & verba earum patiuntur, *l.* 6. §. *verbum. de V. S. Bart. in l. sed sciendum. de parricid.* Nisi aut contra rationem juris quid receptum contineant, *l.* 14. *cum seqq. hic.* aut certam semper habuerint interpretationem. *l.* 23. *hic.* Modò evidens utilitas aliud non suadeat. *l.* 2. *inf. tit. prox.*

Certam habuisse interpretationem dicuntur quarum sensus consuetudine receptus, probatusque est; etsi verba obscura vel ambigua sint. *l.* 37. *hic. l.* 11. *C. eod.*

Consuetudo dicitur jus non scriptum, vetustate comprobatum, *Cic. lib.* 2. *de Invent. c.* 5. & 12. vel introductum moribus. *c. consuetudo.* 1. *dist.* tacitâ quasi conventione. *l.* 32. *l.* 35. *hic.*

Justiniano, §. *sine scripto. Inst. de I. N. G. & Civ.* consuetudo est jus, ex non scripto veniens, quod usus approbavit.

Est duplex: alia generalis, quæ est instar legis, *d. l.* 32. alia specialis seu localis, quæ vim habet statuti, sive legis municipalis. *l.* 3. §. 5. *de sepul. viol. l.* 1. 2. *ubi Dd. C. de servitutib. l.* 1. 2. *C. quæ sit long. cons.*

Consuetudinem introducere potest populus, qui & legem condere *d. l.* 32.

Si superiorem recognoscit, ejus patientiâ & scientiâ opus (ut quidam volunt) *c. cum non ignores.* 15. *de præben. Cyn. & alii in l.* 2. *C. quæ sit long. cons.* aut saltem (ut alii, quod & receptius) sufficit ut non contradicat. *Bart. in l. de quibus. n.* 11. *Iason. n.* 30. *hic.*

Nisi id vel privilegii loco, ut Plebi Romanæ, §. 4. *Inst. eod. l.* 2. §. 8. *ff. de orig. jur.* sit indultum, vel ea conditione in fidem deditionemque sint recepti, ut suis legibus relicti; ut Græci. *Liv.* 33. *ab V. C.*

Non tamen necesse, ut, aut à toto populo, aut majore ejus parte, inducatur: *Ias. d. loc.* ut obtinet in statutis. *l. quod major. ad muncip.*

Versatur consuetudo, circa res possibiles, atque honestas.

Debet enim esse rationabilis, *c. fin. ubi Gl. ad verb. rationabilis. de consuet.* nec juri divino, *Bald. in l.* 2. *C. de usur. d. c. ubi Dd. de consuet.* aut naturali præscribere, *c. frustra. c. quæ contra. dist.* 8. *c.* 1. *de cons. in* 6.

Quænam sit rationabilis, id judicantis arbitrio relinquendum. *Host. Panor. Bald. in d. c. fin. ad verb. rationabilis.*

Potest & consuetudo contra jus scriptum à populo libero, (qui ut expressè, sic & tacitè legem abrogare potest,) induci, *d. l.* 32. §. 1. *hic.* non à subdito. *l.* 2. *C. quæ sit long. cons. c. fin. de consuet.* Nisi Princeps eam confirmet.

Indistinctè tamen, secundum Doctores, *Bart. Ias. & alios in d. l.* 32. *Canon. in d. c. fin.* contra legem inducitur, ac præscribitur decennio in foro civili, quadraginta annis in foro Ecclesiæ. *c. de quarta. de præscr. c. cum de beneficio.* 5. *ubi Gl. verb. legitima. de præben. in* 6. Siquidem Superioris præsumpta scien-

tia

tia allegari possit;aut populus non simpliciter eum agnoscat.

Ut consuetudo inducatur, nec titulo, nec bonâ fide opus. *Iaf. in d. l.32. n.49.*

Sed 1. Actuum frequentiâ, *l.1. C. quæ sit long. consf. l.3. C. de ædif. priv.* duorum, aut *Bart. n.12. Iaf. n.85. in d.l.32.* plurium, pro arbitrio judicis, *Bald. & Salic. in l. 2. C. quæ sit long. consf.* maximè judicialium,si haberi possunt, *l.38.l.34.hic.* 2.Diuturnitate temporis; *d. l.32. cum ll. seqq.d.c.fin.* secundum Doctores decennii, *Bart. n. 14. Iaf. n.43. & 44.in d.l.32.* 3. Principio rationabili,ut non errore, sed certâ scientia, introducta sit. *l. 39. hic.* Non enim rationem vincere potest consuetudo. *l.2. C. quæ sit long. consf.*

Præcipua consuetudinis differentia ac forma in eo consistit, ut sine scripto in solo populi usu versetur. *per §.9. Instit. de jur. nat. gent. & civ.*

In scriptis redigi tamen facilioris probationis gratia potest, nec propterea naturam mutat. *Bart. n.8. & 21. Iaf. n.36. in d.l.32.*

Probari, non allegari tantum convenit, *l.4. de cust. reor. Castr. in l. un. C. ut quæ desf. adv. part.* cum in facto consistat. *Menoch. consf.37. n.92. consf.8. n.16. consf. 95. n.60.*

Probanda specificè, *Menoch. consf.54. n.37.* actuum frequentia uniformis, *Menoch. consf.37. n.39. & 67.* & temporis diuturnitas. *Iaf. in d. l.32. n.88. Curt. in d. c. fin.*

Probantur aut scripturis, puta publicis, exemplis rerum judicatarum: *c. post cessionem.7. de probat. Bart. in d. l.32.* aut testibus, saltem duobus; *Bart. & Cyn. in l.2. C. quæ sit lon. consf.* qui idoneam suæ opinionis causam reddant. *Bart. & Dd. in d. l.2. Curt. in d. c. fin.*

Periti & seniores cujusque loci, qui ita semper observatum testantur, etiam sine alia causæ redditione, ostensioneque actuum probant. *Bart. in d. l. 32. n. 22.*

Finis consuetudinis est, qui omnium aliarum legum, salus populi. *c. erit. dist. 4.*

Effe-

Effectus non minor quam ipsius legis, *Men.cons.* 34. *n.* 8.

Itaque omnes obligat ad scientiam, cum aperta & nota est. Item ad obedientiam, aut ad pœnam in contractibus, *l.6. De evict.l:31.§.20. De Ædil. Edict.* delictis, *Auth.qua in provincia.C. ubi de crim. l.16.§.pen.de pœn.* judiciis. *l.3.§.fin.ubi Gl.de testib. Auth.jubemus, ubi Bald. de jud.*

Optima interpres est legis, *l.37. hic.* scilicet tacita: Cum expressè legem Princeps tantum interpretetur. *l. 1. C. eod.*

Quando consuetudo legi contraria invenitur, legi & juri communi derogat. *l.32. hic. Ias.in l.2. n.19. C. si cont. jus vel util. pub.*

Pro jure *Ias. & Dd. in d.l.2. n. 19. & 17.* judici esse debet; adeò ut contra eam judicans, litem faciat suam, *d.Auth.jubemus. ubi Bald.* §.1. *Inst.de off. iud.* ac sententia ipso jure nulla sit. *Felin. in c.causam. q. 2. in fin. de test. vid.Guid.Pap.in proœm. decis. & ibi annot. marg. Tyraq. in tract. de pœn. in præfat. num. 7.*

De Constitutionibus Principum.

TIT. IV.

QUod Principi placuit (Puta ut vim legis habeat, *l.1. hic. l.3. C. de legib.*) legis habet vigorem, *l.1.hic.* cum lege Regiâ, populus ei, & in eum omne suum imperium & potestatem contulerit. §.*sed & quod.6. Inst.de Iur. Nat. Gent.& Civ.*

Quod igitur constituit: vel per epistolam, qua absens consultoribus respondet; *l.3. De testib.* aut per subscriptionem statuit, quando libellis supplicantium sententiam suam subscribit; *l.32. §.14.de recept. arb.* vel ipse de causa cognoscens solemniter in judicio, *l.3. de his quæ in test. del.* aut de plano extra judicii locum, & citra usitatum ordinem decrevit; *l.1. §.1. hic. l.3. C.eod.* aut edicto publicè vetuit, vel jussit; aut oratione, quæ in Senatu suadendæ legis causa solet à Principe haberi, præcepit; *l.16. de spons. l.1.de reb.eor.qui sub tutel.* legem esse con-

constat. *l. 1. hic. l. 3. C. eod.* Constitutiones appellamus.

Ex his quædam sunt generales, quas Princeps legum vigorem habere vult: *l. 1. hic.* quædam personales, quæ non sunt propriè leges, cum ad exemplum non trahantur. Ut quod ob merita alicui indulsit, aut si quam pœnam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, *ut Novell. 139.* aut aliter interlocutus inter duos duntaxat est, non animo legis faciendæ. *l. 1. hic. l. 2. l. 3. in fin. C. de legib.*

Constitutiones posteriores prioribus sunt potiores, iisque derogant. *l. fin. hic.*

Contractus à Principe factus, licet vicem civilis legis obtineat, *l. pen. C. de don. int. vir. & ux.* tamen ex jure naturæ successores etiam obligat, *Bald. Cast. l. 4. C. de ll. text. in c. 1. de prob. ubi Can.*

Instar enim privatorum ex contractibus tenentur; *d. c. 1. Bald. in c. 1. de nat. feud.* etiam cum subditis initis: *Bald. in l. princeps. C. de ll.* si quidem ii res patrimoniales concernant: si statum publicum, quæstionis est.

De statu hominum.

Tit. V.

Omne jus, quo utimur, vel ad personas pertinet, quibus: vel ad res, de quibus: vel ad actiones sive judicia, per quæ jus redditur. *l. 1. & 2. hic.*

Primò de statu personarum, quarum causa jus constitutum est, *l. 2. hic.* dicendum.

Status hominis ad conditionem in qua quisque nascitur & ab origine quasi stat, pertinet. *l. 15. ubi Gl. qui test. fac.*

Hujus tria censentur capita: Libertas, Civitas, Familia. *l. 41. ubi Gl. ad verb. status. de reb. cred. l. ult. de cap. minut.*

Nec quicquam ad statum Civis Romani pertinens fingi potest, quod non ad unum ex his tribus referatur.

Cum unum ex his adimitur, caput hominis minui

nui dicitur, Maximâ, Mediâ, Minimâ capitis diminutione §.1.2.3. *Inst. de cap. diminut.*

Personarum triplex est divisio: naturalis, juris gentium, civilis.

Natura homines in mares & fæminas tribuit: ex quibus hæ illis deteriore sunt conditione in multis juris articulis, *l.9. hic.* ut potestate materna, quam in liberos non habent, §.*fœminæ. Inst. de adopt.* muneribus gerendis: *l.2. De R. I.* &c in quibusdam potiore. *ut l. omnes. C. de his qui ven. ætat. impet. l. si fuerit. De reb. dub.*

Hermaphroditæ ejus sexus existimandi, qui in his prævalet. *l.* 10. *eod.* In dubio pro masculis habentur, & feudorum sunt capaces. *Bald. in l. quoties.* 12. *n.* 10. 11. 12. *C. de suis & leg. her.*

Monstra liberi non sunt, nec jus liberorum in bonis parentum habent, *l.14. hic.* matri tamen ad jus trium liberorum consequendum prosunt, *l.135. de V. S.*

Qui in utero sunt, pro natis habentur, quotiens de commodis ipsorum quæritur. *l.7. l.26. ff. hic.* Aliis non prosunt. *d.l.7.* Quia privilegia personalia ad alios non porriguntur. *l. quia tale.13. solut. matrim. l. ex pluribus.42. de administr.*

Jure gentium homines aut liberi sunt, aut servi. *l.3. hic.* Nulli partim liberi, partim servi; *l.1. in fin. princ. C. de latin. libert. toll.* nec ulli, nec liberi, nec servi. *l.9. in princ. l.25. ff. de statu lib. l.9. in princ. ff. de legat.* 2.

Liberi sunt, penes quos libertas est.

Quæ est, naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi quid vi, aut jure prohibeatur. *l.4. hic.*

Servi, (à servando dicti, quod homines bello captos servare, non occidere solent, *l.4.§.2. hic.*) sunt qui justam servitutem serviunt.

Servitus, est constitutio Juris gentium, quâ quis domino alieno, contra naturam, subjicitur. *d.l.4.*

Est ergò Jure Gentium servitus introducta; *d.l.4.* etsi modi, quibus servi fiunt, partim sint Iuris Gentium, ut cum quis ex ancilla nascitur, vel in bello capi-

capitur; partim juris civilis, ut cum quis ad pretium participandum patitur se bonæ fidei emptori venumdari. *l.5.* §.1. *hic.*

Servorum una conditio est, & jure gentium, & jure civili pro nullis habentur. *l.32. de R.I.*

Liberi, alii sunt Ingenui, alii Libertini: *d.l.5.* §.2.*l.6.hic.* Hodie in liberorum statu nulla est differentia. *Nov.78. c.1. & 2.*

Ingenui jure naturæ sunt, qui ex matre libera nascuntur. Licet serva, vel vulgò conceperit. *l.5. vers. ingenui. hic.*

Iure civili, liberi ex justo matrimonio concepti, sequuntur patrem, etiam quoad statum; *l.19. hic.* extra matrimonium concepti, jure naturæ, matrem. *l. 24. hic.*

Ingenui, rursus justi sunt, vel injusti.

Iusti, qui ex justis, hoc est, legitimis nuptiis procreantur. *l.12. l.18. hic.*

Injusti, qui ex illegitima conjunctione. *l. 11. l.23. l.24. hic.*

Libertini sunt, qui ex justa servitute manumissi sunt. *l.6. hic.* Iusta puta manumissione; id est, non tantum voluntate manumittendi, sed & juris auxilio & potestate munitâ.

Erant olim alii Cives Romani, alii Latini; alii Dedititii; postea, de Iure Novo, omnes cives Romani, *l.1. C. de lat.lib.toll.l.un.C.de dedit. liber.* de Iure novissimo ingenui facti sunt; salvo jure patronatus. *Novel. 78.*

De his qui sui vel alieni juris sunt.

T I T. VI.

JUre Civili libero homini duplex caput est; Civitas, quæ mediâ capitis diminutione amittitur, *l.2. l.7. de cap. min.* (de qua, cum ad jus civitatis publicum spectet, hic non agitur) & familia, quæ minimâ capitis diminutione minuitur. *l.6. eod.*

Quod ad statum caputque familiæ attinet, liberi homines, alii sui juris censentur, alii verò alieni. *l.1. in princ. hic.*

Sui

Sui juris sunt familiarum suarum principes, pater, mater familiæ.

In dominorum potestate sunt servi, *l.1.2. hic.* in parentum liberi ex justis nuptiis, *l.3.4.5. hic.* aut opinione saltem justis procreati, *c.8.c.11.c.pen.qui fil.sint leg.l. Qui in provincia.57.§.1. De R.N.* Legitimati, aut per subsequens matrimonium, *l.cum quis.10.C.de nat.lib.Nov.89.c.8.* aut per oblationem curiæ civitatum, *§.sui.in verb.curiæ civitatum.Inst. de hæred.quæ ab int.l.3.C.de nat.lib. Nov.89.c.1.* aut per speciale diploma Principis. *§.naturales.ubi Dd. si de feud.defun.2.F.26.* item legitimi facti per adoptionem. *pr. Inst. de adopt.* Non illegitimi, spurii, naturales; quia pro liberis jure civili (ex quo est patria potestas. *pr. Inst. de pat. pot.*) non agnoscuntur. *l.11.l.23.cum l.seqq. de stat. hom.*

Potestas hæc ergò propria civium Romanorum est, *l.3.4.5.6.7.8. hic.* & major, quam quæ juris naturæ & gentium, (quâ reverentia & obedientia parentibus debetur, *l.2.de Iust.& Iure)* & dominicæ par erat.

Postea tamen emendata & ad humanitatis rationem revocata est: ita ut nec patri quærantur indistinctè nunc omnia, quæ filius labore & industria sua paravit. Excipiuntur enim peculium castrense & quasi, & proprietas peculii adventitii: *l.fin. C.de bon. quæ lib.* nec crudeliter in eos possit sævire, *l.3. C.de pat. pot.* nec eos occidere, *l.5. de leg. Pomp. de parric. l. un.C.de his qui par. vel lib.* distrahere, *l.1. C. de pat. qui fil. distr.* Nisi extrema cogat necessitas: *l. 2. C. eod.* oppignorare, *l.6. C. quæ res pign.* exheredare. Nisi ex justa causa; *Novel.115.* abdicare, *l.6.C.de pat.pot.* Imò alimenta iis victumque quærere & suppeditare cogatur. *l.pen. hic. t. t. C. de alen.lib.*

De

De Adoptionibus & emancipationibus, & aliis modis, quibus patria potestas solvitur.

TIT. VII.

Liberantur servi dominicâ potestate, per Manumissionem: filii, patriâ, per Adoptionem, Emancipationem, & alios quosdam modos.

Adoptio, est actus legitimus naturam imitans, ad eorum qui liberos non habent, solatium inventus. *Theoph. pr. Inst. hic.*

Et quidem à jure civili, *arg. l. 77. de R. I.* quia peculiarem quandam, & civilem adoptandi formam Romani habuerunt.

Introducta à lege ut defectum naturæ suppleat, & sterilitati, aut mortalitati familiarum medeatur.

Adoptio, vel est adoptio in specie, vel arrogatio: Illa est filii-familias: hæc ejus qui sui juris est. *l. 1. l. 2. hic.*

Adoptantem, & eum qui adoptatur, oportet consentire: *l. 5. l. 24. hic.* Et arrogatum expressè. *d. l. 5.* Eum vero qui à patre in adoptionem datur, sufficit non contradicere. *d. l. 5.* Ratio. Quia pubes qui arrogatur ipse sibi author fieri debet. In adoptione patris authoritas sufficit. Ita tamen ut filii consensus, saltem tacitus adsit. *fac. l. ult. C. hic.*

Cæterorum non est necessaria approbatio. *l. 7. hic.* Ut enim invitis agnascuntur fratres, & agnati, ita & adoptantur.

Si tamen adoptionis non ritè factæ petatur confirmatio, agnatos consentire oportet. *l. 39. hic.* Quia confirmatio fit à Principe, *l. 38. eod.* ad cujus dignitatem pertinet, nil in alterius statuere injuriam. *l. 2. §. 10. §. 16. ff. Ne quid in loc. publ.*

Præterea requiritur, ut personæ ad adoptionem sint idoneæ: quæ adoptare, adoptarive non prohibentur.

Adoptare non possunt: fœminæ; nisi ex indulgentia Principis; *§. fœminæ. 10. Inst. eod.* cum liberos non habeant in potestate. *d. §. 10.* licet rectè, sed

ex speciali rescripto Principis, adoptentur. *l.20.l.21. hic.2.* Item castrati, *l.2. §.illud.hic.* cum generare nequeant, & adoptio tantum in iis locum habeat, in quibus natura habere potest. *l.16. hic.* Ideò spadonibus, cum spes sit, vitio sublato eos ad generandum fore idoneos, adoptio non inhibenda. *d.l.2. §.illud. l.40. §.fin. hic.* Omninò minori decem & octo annis, *d.l.40. §.1.* ut & minori sexaginta annis, *.l15. §.2.hic. l.1.ff.solut.matr.* majori permittenda. *d.l.15.§.penult.hic.*

Non debet, ei qui vel unum, vel plures liberos habet, permitti. *l.17.§.3. l.15.§.fin.hic.*

Adoptari nequit absens, *l.29.hic.* Is qui non octo & decem annis minor sit eo cui in adoptionem datur. *d.l.15.§.fin.cum ll.seqq.* Impubes potest. *l.42. hic.* Qui arrogari, nisi ex justissimis causis, *l. 2. C. eod.§.2.Inst.eod.l.17.§.1.hic.* nequit: præsertim à tutore, ad evitandam rationum reddendarum necessitatem, pupillus. *d.l.17. hic.*

Adoptio non solum loco filii rectè fit, sed nepotis etiam, quasi ex filio nati, item pronepotis, *l.10. l.43. l.37. l. 44. l.15. §. duos. hic.* licet filium, aut nepotem non habeat, aut nunquam habuerit. *l.43. eod.* Loco fratris, quem nemo natura gignit, nequaquam. *l.7.C.de hæred. Inst.*

Non fit ad tempus adoptio. *l.quæsitum.34.hic.*

Solennitates in adoptione olim requisitas (*quas vide apud Gaium. Inst.lib.1. Gell.lib.5.cap.19.*) Iustinianus *l.fin.C.hic.* abrogavit; voluitque eam constare, si pater filium non contradicentem in adoptionem daret apud magistratum, penes quem legis esset actio, *l.2.3.4. hic.* decreto judicis, *Alex. cons. 126. ad utramque n.11.vol.4.* & actis publicis, *l.11. C.de fid. instr.* intervenientibus. *§.8. Inst.quib. mod.jus patr.pot.solv.* Non tamen causæ cognitione; quia voluntariæ est Iurisdictionis. *l.2.ff.de off. Proconf. 26.*

Doctores adoptionem etiam extra acta & locum judicii, coram judice fieri, *Ang.in §.præterea. Inst. eod.* sicut & emancipationem, permittunt. *l.3.l.fin. C.de emanc.d.§.præterea. d.l.11.C. de fide instrum.*

Arro-

Arrogatio, olim fiebat in comitiis consensu populi; *Gell.lib.5.c.19.* nunc authoritate Principis, *l.2. hic.* adhibitâ causæ cognitione : ut si forte minor sit arrogandus, diligenter perpendatur, conducibilis sit illi, nec ne, *l.17.hic.* & arrogator datis fidejussoribus, *l.2.C. hic.* caveat, si impubes decedat, se,quæ ex bonis ejus consecutus fuerit,restituturum illis, ad quos ea res perventura esset, si arrogatus in suo statu mansisset; *l.18. cum ll. seqq. hic.* nec se eum sine causa justa exheredaturum aut emancipaturum; si faciat, præter bona arrogati, & quartam partem bonorum suorum omnium, §.3. *Inst.l.2.C.hic.l.8.* §.15. *ff.de inoff. testam.* ei relicturum. §.2. *Inst.eod.*

Si quid ex solennitatibus omissum sit, solet à Principe impetrari adoptionis confirmatio, *l. 38. hic.* nisi in alterius vergat detrimentum. *l.39.hic.*

Adoptio non confert jus sanguinis, *per.l.6.de R.I.* sed jus agnationis inducit. *l.23.hic.*

Olim adoptati in omnibus jura justorum liberorum obtinebant, *l.45.l.27.l.15.hic.* & hodie,si ante emancipationem pater adoptivus decedat.

Cæteroquin civilis adoptionis actus contraria emancipationis solennitate plane dissolvitur, *l.10.* §. *pen.C.hic. l.14.ff.hic.*

Justinianus contra veteris juris observationem introduxit, *d. l.* 10. ut adoptivus in potestatem adoptantis hodie non transeat, nisi cum avi materni sacris inseritur.

Arrogationis jura intacta reliquit; *d.l.10. in fin.* undè etiam hodie arrogatus potestati patris cum omnibus bonis subjicitur, & omninò eo est loco quo filius naturalis. *l.2. in fin. d.l.15. d.l.40.hic.*

Emancipatio, ab emancipando (quod est solenni quodam, civilique modo alienare) dicta, est patriæ potestatis, per actum juris solemnem, dissolutio. §.6. *Inst. quib.mod.pat.pot.sol.*

Solemnibus olim venditionibus,& manumissionibus expediebatur: *d.*§.*praterea.* hodie nuda apud magistratum, apud quem legis est actio, & actus voluntariæ Iurisdictionis, qualis est Emancipatio,

fac. l.24. cum l.seq. ff. hic. tractari & expediri possunt, *l.2. ff. de off. Proconf.* contestatione, *l.fin. C. de emanc. lib.* quocunque loco, coram judice fieri potest: *d.§.6.* scripturâ tamen, seu actorum interpositione publicâ, interveniente. *l.11. ubi Dd. C. de fid. instr. l.3. C. de emanc.*

Alii modi quibus jus patriæ potestatis solvitur, positi sunt vel in casu: ut cum morte, tam naturali, quam civili; puta deportatione, servitute, &c. alterutrius, patriæ potestatis relatio evanescit: vel in lege, quæ propter dignitatem filii patriam potestatem dissolvit. *l.ult. C. de consf. lib.12. §. filiusf. Inst. quib. mod. pat. pot. solv.*

Dissoluta his modis patria potestas tantum volente filio, per adoptionem, redintegratur, *l.12. hic.* non invito; *l.fin. De his qui sui vel al. jur.* nisi cum ingratos liberos lex in potestatem revocat. *l.un. C. de ingr. lib.*

Et in dissolutione & redintegratione patriæ potestatis est consentaneum, ut neque invitus quisquam emancipare, *l.4. C. de emanc. lib.* (Nisi filium malè tractet, id est, patriam potestatem acerbè in eum exerceat: *l.ult. ff. si à par. quis manum fit.* Nisi pater leno filio vel filiæ, peccandi necessitatem imponat: *l.6. C. de spect. & scen. l.12. C. de Episc. aud.* Nisi legatum, eâ conditione ut filium emancipet relictum, acceperit: *l.92. ff. de cond. & dem.* Nisi impubes arrogatus pubes factus, arrogationem sibi inutilem esse ostendat: *l.32. ff. hic.*) neque emancipationem accipere, *l.5. C. eod. Gl. & Dd. in d.l.4.* Nisi ex ea causa ex qua posset exheredari: *l. 132. ff. de verb. obl. Nov.89. c.11.* neque potestatem dissolutam redintegrare cogatur.

De Rerum divisione & qualitate.

TIT. VIII.

RErum significatio varia est, *vid. l.5.6.23. de V.S.* Divisio summa & prima, quod aliæ res sunt divini juris, aliæ humani. *l.1. in princ. hic.*

Divini juris sunt, res sacræ, religiosæ, & sanctæ,

quæ

quæ in nullius existunt bonis. §. *nullius. Inst. hic.* Quia quæ Deo dicantur, à nobis abdicantur. *Auth. ingressi. C. de SS. Eccl.*

Sacræ sunt, quæ publicâ, non privata, *l.6.§.3. hic. Novel.58.* authoritate, à summo magistratu, præeunte Pontifice: *l.6.§.sacræ.3.hic.* hodiè in Republica Christiana ab Antistite cujusque loci, Deo consecrantur. *Novel.* 131. *c.* 8. *t. t. Ext. de cons. Eccles.*

Religiosæ sunt, quæ privatâ alicujus voluntate religioni dicantur: ut cum quis mortuum corpus, humanum, sive totum, sive præcipuam ejus partem, ut caput, *l.44.ff.de relig.& sumt.fun.* infert in locum suum. *d.l.6.§.4.l.2.§.5. eod.*

Sanctæ res sunt, quæ ab injuria hominum sanctione aliquâ & pœnarum terrore defenduntur, *l.8. ubi Bald.hic.* ut sunt sanctiones legum, *l.41.de pœn. l.9.§.3.hic.* muri & portæ civitatum. *d.l.8. d.l.9. l.fin.hic.*

Sanctio dicitur ea legis pars, quæ legem violantibus, pœnam irrogat.

Humani juris eæ res esse putantur, quæ plerumque in alicujus sunt bonis, & ad homines pertinent. *l.1.pr.hic.*

Sunt aut publicæ, aut privatæ.

Publicæ, quæ vel jure naturali, id est Iure gentium, *§.1.Inst. hic.* communes sunt omnium: vel jure gentium aut civili publicæ, eoque Imperii & populi sunt Romani.

Privatæ, hoc est, singulorum sunt, quæ ad singulos pertinent. *d.l.1.* vel ex traditione, vel occupatione, vel usucapione aliisque causis. *§.singulorum. Inst. hic.*

Naturali jure communia sunt: aër, aqua, quocunque ex loco in publicum profluens, mare, & per hoc littora maris, lapilli, gemmæ, cæteraque quæ in mari, aut littore inveniuntur, *l.2.& 3.hic.* Quia fiunt primi occupantis. *§.18. Inst. l. 14. l. 52. ff. de acq. rer. dom.*

Quarum rerum usus eo jure ita communis, ut utendo quis proprietatem etiam acquirere possit:

quomodo in mari inventa nostra fiunt: *d. l. 3.* & ædificio in littore posito, soli quoque cui illud impositum, domini efficimur; *d.l.6.* sed non ulterius quam ædificium manet; eo sublato, locus in casum pristinum revertitur. *d.l.6. in princ.*

Publica sunt jure gentium, ea quorum usus publicus & communis est, proprietas Imperii Romani: ut flumina, portus, jus piscandi, navigandi, usus riparum, *l.4. 5. hic.*

Differunt à communibus. 1. Communium proprietas nullius est: Publicarum quidem nullius in bonis, *l.6.l.littora.51.de contr.emt.* sed ad aliquem populum pertinet, Iure gentium: aut occupatione veteri, quâ vacua occupata: aut occupatione belli, quâ res gentium victori populo acquisita sunt: *l.3. Ne quid in loc.pub.l.15.cum ll.seqq. de V.S.* 2. Illarum proprietas acquiri à singulis potest: quia nullius sunt. Harum non potest, quia alicujus populi, *d.l.3. l.14.de acq.rer.dom.* cui jus suum auferri nequit, *l.ult.de pact.l.ult. ubi Ias.n.3,4. C.si cont.util. pub.*factæ sunt. 3. Illarum usus communis omnium est hominum. Harum alicujus tantum populi *l.2. & 3. de flum. l.3. Ne quid in loc. pub.*

Iure Civili publica sunt, quæ ad aliquam civitatem pertinent; ut theatra, stadia, & si qua alia communia civitatum. *§. riparum. Inst. hic.*

Ea ab universalibus rebus populi, veluti magis speciales, distant: verbi gratia, Theatra urbis Romæ illius sunt urbis, & civium in illa habitantium, non etiam totius populi Romani, per omnes provincias diffusi.

Res quæ sunt in publico civitatis patrimonio, *vid. l.9. de cont. emt. l.14. de acq.rer.dom.* jure privatorum possidentur, & sunt in dominio Reipublicæ, nec usus earum ad singulos pertinet.

Res universitatis, de quibus hic agimus, propriè nullius sunt in bonis: usu verò singulis patent.

Res rursus sunt vel corporales, vel incorporales. Hæ sunt quæ in jure consistunt; servitutes, obligationes, &c. Illæ corporaliter existunt, & sub aspectum oculorum sensumque tactus cadunt: ut fundus,

fundus, vestis, aurum, homo, aliæque res. *d.l.*1. §. *quædam*.

Qualitates rerum, vocant ICti propria & accidentia, quæ extra rerum substantiam sunt: ut quod res corporales tangi, possideri, detineri, & usucapi possint: *l.*2.*& t.t. de acq. poss.* Incorporales propriè non tradantur, *l.*43.§.1.*de acq.rer.dom.* neque possideantur; *l.*4.§.27.*De usuc.*nec usucapiantur. *d.l.*4. §. 27.

Item quod corporales divisionem recipiant, vel naturâ, vel intellectu; *l.*66.§.1.*de leg.*2.*l.*8.*de V.O.* & aut mobiles sint, aut immobiles, aut moventes: *l.*93.*de V.S.* Incorporales nec dividi possint: *l.* 2. §.1. *ubi Iaf.l.*72. *ubi Bart.de V.O.* nec aliis aggregari, *l.*15.§ 2. *ubi Iaf. de re jud.* nisi per interpretationem: & tum plerumque pro immobilibus habeantur, *l.*2.*C.de servit.vid.l.*14.*ubi Dd.C. de S.S. Eccl.* ut & mobilia.

Quæ vel solo cohærent, ut molendina, *tit.de feud. cogn. in fin.*2. *F.*1. fodinæ; *l.*3.§. *ult. de reb. cor.* vel ad jus incorporale pertinent, nec per se considerantur, ut res hereditariæ, *l.*4. *ubi Cast.C.in quib.cauf. cess.lon.temp.præsc.* fundove, *l.*17.*de act. emt.* aut castro, *c.*1. *ubi Bald.de cap.qui cur.vend.* ut ibi perpetuo sint, *tot.tit.de fun.instru.* assignatæ.

De Senatoribus.

Tit. IX.

ANtequam ad Iudicia, tertium juris objectum, progrediamur, necessarium Magistratuum Romanorum qui iis præsunt, genera, officia, ac jurisdictiones, exponere.

Genera eorum duo erant: alii Domi, alii Foris Rempublicam administrabant.

Domi Senatus. Constabat ex Patriciis, Conscriptis, (quod nomen omnibus mansit) & Pedariis. *Fenest.de mag.c.*1. Sub Augustis, ex Patriciis, Consulibus, Illustribus, horumque liberis tantum. *l.fin. hic.*

Senatus olim & maxima fuit dignitas, (quæ Tibe-

ris, uxoribusque communicabatur. *l.* 1.5.6.7.8.9. 12.*hic.*) & auctoritas; cum eo inconsulto invitoque nihil magni Reges, Dictatores, Consules, & initiò Augusti molirentur.

Senatorum alii erant Illustres, alii Spectabiles, alii Clarissimi. *Isidor. lib.* 9. *Etymol. c.* 4. §. *primi ordinis.*

De Officio Consulis.

Tit. X.

Exactis Regibus præcipua Romæ fuit potestas, & imperium, sed annuum, apud Consules lege rogata iis datum. *l.* 2.§.16. *de origin. jur.*

Postea & legibus Valerii Publicolæ, & Tribunitiis intercessionibus enervatum: ab Imperatoribus verò nomen sine viribus relictum est.

Ut Consules haberent tantum ea quæ sunt spontaneæ Iurisdictionis; ut consilium præbere manumittere volentibus. *l.un.pr.hic.* Id est, cogere & convocare Iudices ad examinandas manumissionis causas, si opus sit, (Consilium enim pro conventu quinque Senatorum & totidem Equitum Præside Prætore sumitur. *Vlp.in fragm.tit.de libertis.*) atque ita solemniter manumittere.

Ex Consulibus erant alii ordinarii qui Kalendis Ianuariis magistratum inibant; *l. Publicus.*36.*ff. de condit. & demonstr.* alii suffecti, qui in locum deficientium substituebantur. *l.*2. §. 16.17. *de origine jur. Pac. Isag. hic.*

De Officio Præfecti Prætorio.

Tit. XI.

Præfectus prætorio, qui cohortibus prætoriis præerat, fuit ab Imperatoribus vice Magistri equitum institutus; datâ pleniori ei licentiâ ad disciplinæ publicæ emendationem. *l. un.pr.hic.*

Privilegio nitebatur, nè ab ipso appellare liceret, sed tantum ab ejus sententiis intra biennium supplicare: nec à sententiis ejus minores ætate ab aliis Ma-

Magistratibus, nisi ab ipso Præfecto Prætorio, restitui possent. *l.un.* §.1. *&* 2.*hic. l.un.C.de sen.præf. prat.*

Plures fuerunt Præfecti prætorio qui præcipuas Imperii partes gubernarunt, nempe Orientem, Illyricum, Africam. *sing. tit. C.*

De Officio Præfecti Vrbi.

TIT. XII.

PRæfectus Urbi ab Augusto vir consularis, ut flagitia & motus urbanos compesceret, præpositus.

Ejus officium, de criminibus intra urbem & extra intra centesimum lapidem commissis cognoscere & animadvertere: *l.*1.§.4.*& l.fin.hic.* de iis quæ ultra, jubere tantum & judicare: *d.l.*1. §.1. *& l. fin.* Mancipia tueri adversus intolerabiles dominorum injurias: patronorum jus adversus libertos: curare ut nummularii & argentarii probe se gerant circa omne negotium suum: *d.l.*1.*in pr.*§.9.*l.*2.*hic.* caro & omnis annona justo pretio præbeatur: quies popularium, id est, consessuum theatralium: *Goth. ad d.l.*1.§.11. aut factionum agitatorum; *Cujac.*8. *obs.* 24. & disciplina spectaculorum conservetur: *l.*1.§.11.*& seqq.hic.* tutores suspecti aliique qui deliquerunt puniantur. *d.l.* 1. §. 7. *& fin.*

Adiri etiam ex interdictis poterat, *d.l.*1.§.6. & omnibus dignitatibus & magistratibus urbanis erat major. *l.*7.*C. de præf. prat.* Excepto præfecto prætorio: cui potestate cedebat, dignitate erat par. *l.* 1. *C. eod.*

De Officio Quæstoris.

TIT. XIII.

QUæstores, à quærendo dicti: *l.un. hic.* fuere multi. Alii Imperatores militiæ sequebantur, prædamque in rationes publicas referebant. *Tac. lib.* 11. Alii in urbe ærarium curabant: Alii in provinciis vectigalia colligebant: Alii inquirendis

maleficiis à populo præficiebantur. *Cicer. in Brut.* Quæstores parricidii dicti. *l.* 2. §. 23. *de orig. jur.* Erant & qui Candidati Principis dicebantur. *d. l. un.* §. *fin.*

Eorum officium erat, orationes Principis, quæ Senatusconsulta solebant præcedere, in Senatu legere, *d.l.un.*§.4. & *fin.* ejus rescripta dictare, *l.ult. C.de div. rescr.* hisque subscribere, *Nov.*114. & curam gerere minoris laterculi. *l.*1. & *seqq. C. hic.*

Est & Quæstor à Iustiniano institutus ad vagos homines, peregrinos & inertes inquirendos. *Nov.* 80.

De Officio Prætorum.

T i t. XIV.

Cum Consules avocarentur bellis finitimis, creatus est Prætor, qui eorum loco jus diceret in urbe, urbanus inde dictus, *l.*2. §.27. *de orig.jur.*

Penes quem fuit omnis publici privatique juris potestas, sic ut causas cognosceret omnes, aut iis cognoscendis judices daret: *l. fin. hic.* formulas agendi, judiciorumque, postulantibus litigatoribus, præscriberet: *tit. C. de form. & imp.* quæ voluntariæ habentur jurisdictionis, *l.*1.2. *hic.* & misti imperii, *l.*1. & *seqq.de jurisd.* exequeretur: item adjuvandi, supplendi, emendandi juris civilis gratia, proponeret Edicta: *tit. Inst.de bon.poss.* jus Honorarium vocata: *l.*7.§.1.*de I. & I.* Initio pro arbitratu: quod postea correctum.

Ex Edicto enim perpetuo, à Salvio Iuliano composito, D. Adrianus, approbante Senatu, jus dici voluit: potestate nova edicta promulgandi sublatâ. *Spart. in Sever.*

Nec potest reos atrociûm criminum punire, sed ad Præfectum urbi eos remittere jubetur. *l.*1.§.*fin. l.*2. *De susp. tut.*

Erat ab initio unus tantum Prætor in urbe, postea totidem, quot provinciæ in ditionem venerant, creati. *d.l.*2. §.23. *de orig. jur.*

De

De Officio Præfecti vigilum.

Tit. XV.

Quia superiores magistratus vespertinis temporibus in publico esse, inconveniens erat, *l.* 2. §.31.*de orig. jur.* Augustus Præfectum vigilum (sic dictum, quia conhortibus vigilum præerat. *l.*3.*hic.*) constituit. *Suet. in August.*

Cujus officium erat, per totam noctem vigilare & calceatum armatumque oberrare, cum hamis & dolabris, instrumentisque ad extinguenda incendia idoneis; atque omnes inquilinos admonere, ut curam adhiberent, ne per negligentiam incendii casus oriatur: ut quisque aquam in suo cænaculo haberet: & de incendiariis, furibus, effractoribus & capsariis, cognoscere; in eos pro merito usque ad fustem & flagella, animadvertere. *l.*2.*per.tot.l.un. C.hic.*

De Officio Proconsulis & Legati.

Tit. XVI.

Senatus provinciis, ab Augusto sibi gubernandis relictis, præficiebant Proconsules, cum consulari imperio. Inde dictos, quod pro consule provinciam administrabant.

Extra provinciam potestatem nullam contentiosam habebant, *l.*1.*hic.* voluntariam Iurisdictionem statim ac urbem egressi essent. *l.* 2. *eod.*

Exeuntes civitatem, accipiebant: ingressi, deponebant imperium; *l.fin.eod.* Id est, insignia imperii & dignitatis, & jurisdictionem voluntariam: Contentiosam amittebant statim atque provinciæ suæ fines excesserant. Imò atque successorem nacti erant. *l.*1.*l.*10.*hic.*

Ingressi provinciam, mandare jurisdictionem, legatis suis de voluntate Senatus adjunctis, *Cujac. obs.* 7. *cap.* 21. debebant, qui eorum vicibus fungerentur, *l.* 4. §.*fin. hic.* & propriam

quandam exercerent jurisdictionem. *d. l.* 4. *de off. ejus cui. l.* 13. *hic.*

Gladii tamen potestas ab ipso Proconsule erat exercenda; *l.* 6. *pr. hic.* ut qui debebat inquirere in malos, *l.* 13. *de Off. præsid.* non summatim causas litigatorum, haud satis perpensas, definire: sed pro qualitate rei propositæ, seria & momentosa seriò, atque cogitatè, & solenniter pro tribunali, examinare, facilia leviaque, & quæ exspectationem judicii non ferrent, expedire de plano, etiam extra tribunal & locum editum judicii, stans in plano, ac iter faciens, ubicunque opus erat: *l.* 13. *de excus. tut.* in omnibus postulationibus modum atque ordinem retinere: *l.* 9. *per tot. hic.* Xenia, obsoniaque neque morosè repudiare, nec avarè recipere. *l.* 6. §. 3. *hic.*

Quod inferioribus magistratibus, præsertim judicibus, qui publica salaria habebant, omninò non licebat. *Gl. in l.* 18. *ubi & Coras. de off præsid. vid. l.* 1. *&* 2. *& t. t. C. de pœn. jud. qui mal. jud. Ang. in Nov.* 8. *circa fin.*

De Officio Præfecti Augustalis.

Tit. XVII.

AUgusti provinciis sibi reservatis, Præsides ad similitudinem Proconsulum mittebant, qui nomine eorum eas gubernarent. *l. un. hic.*

Ex iis Ægypto qui præficiebatur, Augustalis, peculiari nomine, dicebatur, *l. un. ff. l.* 2. *C. hic.*

Erat, licet inter Præfectos prætorio numeraretur, cæteris autoritate & dignitate minor. *l.* 1. 2. *C. eodem.*

De Officio Præsidis.

Tit. XVIII.

OMnes provincias regentes (licet Senatores essent) Præsides appellabantur. *l.* 1. *hic.*

Præses majus imperium universis post Principem in provincia habebat, *l.* 3. *hic.* omniumque Romæ

mæ Magistratuum vice & officio fungebatur. *l.* 10. *l.* 11. *hic.*

Legatum non habebat, *Nov.* 8. *in fin.* cum ipse legatus (pro quo propriè hoc in titulo, & alibi accipitur) esset Cæsaris. *l. pen. hic.*

Officium ejus erat, curare ut parata esset & quieta provincia, & ab hominibus malis repurgaretur: *l.* 3. *l.* 13. *hic.* neque illicitas exactiones, præsertim à potentioribus, provinciales perpeterentur: *l.* 6. *hic.* debebat humiliores ab injuriis defendere: calumniis obstruere aures: *d.l.*6. §.2. licitarum negotiationum usum cuilibet concedere, perniciosarum nemini: *d.l.*6.§.4. in jure reddendo, in adeundo, nec nimia asperitate difficilem, neque immodica familiaritate contemptibilem sese præbere: *l.* 19. *hic.* in cognoscendo neque excandescere adversus eos, quos malos putabat, neque precibus calamitosorum illachrymari: ita jus reddere debebat, ut authoritatem dignitatis ingenio augeret; *d.l.*19. inque judicando magis spectare quid fieri debeat, quam quid ab aliis usitatum sit: *l.* 12. *hic.* munera capere, nisi esculentum poculentumve, quod intra dies proximos prodigatur, *l.*18.*hic.* aut fines provinciæ egredi, ne ea rectore careret, fas non erat: *l.* 15.*hic.* nec poterat contrahere: *l.un.C.de contract. jud.* de suis causis parcissime jus dici sinere debebat: *l.*16.*hic.* jus gladii habebat, *d.l.*6.§.8. sed ita ut gladio, non securi, telo, fusti, laqueo, &c. animadverti oporteret, *l.aut damnum.*8.§.1. *de pœn.* damnare in metallum, *d.l* 6. §.8. non deportare, *l.*2. §.1. *de pœn.* poterat.

De Officio Procuratoris Cæsaris, vel Rationalis.

Tit. XIX.

Sub Augustis Procuratores Cæsaris sive Rationales constituti: quorum alii fiscum, alii patrimonium Principis privatum curarent.

Qui fisco præerant, in urbe Præfecti ærario; *Gov. lib.*2.*de jurisd.* in provinciis, Procuratores Cæsaris,

l. 5. l. 30. de jur. fis. aut Rationales summæ rei, *l. 7. C. ubi caus. fis.* aut Catholiciani; *l. 9. §. fin. C. de bon. præscript.* qui privatarum rerum curam gerebant, Rationales rei privatæ, *l. 4. C. de fund. rei priv. lib. 11.* Comites rerum privatarum Sacri palatii, sacrique patrimonii, *t. t. C. de off. Com. rer. priv.* &c. dicebantur.

Officium Procuratorum erat, cogere pecuniam Principis, sive ex hæreditate, sive delicto, sive aliunde debitam; ac si de ejusmodi rebus oriretur controversia, eorum erat notio, inter Cæsarem & privatos judicarent. *t. t. C. ubi caus. fisc.* Imperii potestate destituebantur. *per l. fin. hic. l. 2. C. de mod. mulct. l. 2. C. si adv. fisc.*

De Officio Iuridici Alexandriæ.

TIT. XX.

ALexandriæ Ægypti civitati ab Augusto judex peculiaris erat præfectus, penes quem legis esset actio & ordinarius magistratus, adeo, ut ea quæ imperii esse videntur, exequi posset. *l. 1. 2. ff. l. un. C. hic.*

Dabat & tutores: *l. 2. hic.* sed non quia Iuridicus erat, vel vi propriæ jurisdictionis, sed quia nominatim ei datum erat.

De Officio ejus cui mandata est jurisdictio.

TIT. XXI.

QUia Magistratus omnibus non sufficiebant, mandare aliis jurisdictionem, puta Iure Magistratus competentem; non etiam specialiter datam; *l. 1. hic.* solebant, *l. 16. de jurisd.* vel in universum, ut Proconsules legatis, *l. 4. cum seqq. de off. proc.* vel etiam unam aliquam jurisdictionis speciem. *l. 1. hic. d. l. 16.*

Mandata jurisdictione, ea quæ specialiter (h. e. nominatim & designatè, *l. 8. §. 5. de pœn. l. 39. de act. emt. l. 15. §. 1. ad l. Corn. de falsis.*) lege, vel Senatus-

natusconsulto , vel constitutione Principum tribuuntur, non transferuntur. *l.* 1. *pr. hic.*

Undè merum imperium & jus gladii; quod lege dari solet, mandata jurisdictione non transeunt: quippe quæ ex speciali privilegio competant. *l.* 1. *pr. hic. l.* 3. *de jurisd.*

Et ne specialiter quidem delegari extra casum necessitatis, *l.* 1. *hic. l.* 70. *de R. I.* jus gladii potest: *l.* 6. *de off. proc.* Quod hodiè non obtinere, communiter receptum. *Gl. & Dd. Socin. in c. quod sedem.* 10. *de off. ord. Dec. & Cogn. in l.* 7. *de R. I.*

Eodem modo cætera, quæ meri quidem Imperii non sunt, nominatim tamen magistratui injunguntur, mandari nequeunt. *l.* 8. §. 10. *de transact. l.* 1. §. *abolitio. ad SC. Turp.*

Possunt datio tutoris, quoad Legatum, ex oratione D. Marci; *l.* 1. *de tut. & cur. l. pen. de off. proc.* ex constitutione Severi & Antonini de suspecto tutore cognitio, *l.* 4. *pr. hic.* propter utilitatem, ne res pupilli deserta pessum eat.

Quæ jurisdictioni cohærent imperia, & sine quibus exerceri ea nequit, mandatâ jurisdictione unà transferuntur, *l.* 1. §. *fin. hic.* ut est modica coërcitio. *l. fin. hic.*

Cætera quæ jure magistratus competunt, veniuntque more majorum, ex natura ipsius officii, sine ulla speciali lege; aut Principis delegatione, mandari possunt: *l.* 1. *pr. hic.* item quæ mixti sunt imperii, & jure magistratus ad Prætorem Præsidemve pertinent, *l.* 4. §. *fin. hic.*

Qui mandatam jurisdictionem suscepit, cum proprii nihil habeat, sed ejus qui mandavit jurisdictione utatur, *l.* 1. §. *fin. hic.* mandare eam alteri nequit. *l. fin. hic.* More enim majorum ita comparatum est, ut is demum jurisdictionem mandare possit, qui eam suo jure habet, non qui alieno beneficio; *l.* 5. *ff. de jurisd.* Ne alioquin de aliena, non sua re, videatur disponere. *l.* 8. §. 8. *ff. de jure Codicill.*

De Officio Adsessorum.

Tit. XXII.

Magistratibus,& iis,qui mandatam à magistratibus Iurisdictionem suscipiebant, consiliarii assidebant jurisperiti.

Eorum officium constabat in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis. *l.* 1. *hic.*

Suo nomine nihil agebant, tantum consilium suggerebant judicanti, *l.5. ff. l.2.3. C. hic.* & propterea non modo doli,sed imperitiæ quoque nomine tenebantur. *l.2. quod quis. jur..*

Salarium illis de publico Alexander Imperator constituit. *l.4. l.fin.hic.Lampr. in ejus vita.*

DIGESTORVM LIBER II.

De Iurisdictione.

Tit. I.

Expositis breviter generibus magistratuum, & officiis eorum; ad explicationem judiciorum veniendum.

In iis primò quæritur de Iurisdictione, seu competente judice. *t.t.C. de jurisd. & for. comp.*

Ius dicunt majores tantum magistratus, qui pro tribunali, (In iis puta quæ causæ cognitionem desiderant.De plano in cæteris,*l.9.§.ff.1.de off.Proc.l.1.* *§.11.ff. ad SC. Turpill. l.71. l.105. de reg.jur. l.3.§. pen.ff. de bon.poss.*) statis temporibus, more majorum, cognoscunt. *l.pen. de I. & I. l.un.C. ne quis in sua caus.*

Iurisdictio id propriè munus significat, quod magistratus ejusmodi jure suæ potestatis ordinario gerit & exercet. *l.1. & t.t.hic.Ias.in Rubr.& l.10. n.10.eod.* Ἐν πλάτει tamen etiam pro omnimoda juris-

jurisdictione, puta pro mero & mixto Imperio capitur: *Gl. ad verb. jurisd. in c.3.v. oportet. Nov.15.* & pro jurisdictione delegata. *l.11. hic.*

Iurisdictio, est publica cognoscendi de causis civilibus vel criminalibus potestas; seu, notio & definitio causarum, quam Magistratus ex ordinario officii sui jure atque munere habet, exercet & mandat. *Wes. par. hic.*

Et Ulpianus *in l.3. hic.* cum ait, jurisdictionem etiam esse judicis dandi licentiam; non definire jurisdictionem voluisse, sed potestatem dandi judicis, jurisdictioni inclusisse videtur. *ut in l.12. vers. Lege. de judic.*

Propria jurisdictionis sunt, esse jus incorporale, *Bald. cons. 161. proponeb. vol.3* individuum, *Gl. in c. prudentiam. ad verb. teneatur. ubi Panor. n.12. Bart. in l. si cum. n.8. de re jud.* transmissibile, *c. venerabilem, de elect. Bald. l.1. C. de eman. lib. Bart. l. non ambigitur. C. de ll.* perpetuum, *Bald. in d. l.1. Bart. in d. l. non ambigitur.* juris publici. *Bald. in c. ad hoc. 2. F. 50. n.2. per. l.7. hic.*

Species tres; Imperium Merum: Imperium Mixtum: & Iurisdictio Simplex. *Dd. in l.3. hic.*

Merum Imperium (sic dictum, quia purum est, non cum Iurisdictione propriè dicta commixtum) est, habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos. Etiam potestas appellatur. *l.3. hic. l.215. de V.S. l.70. de R.I.*

Hujus Imperii sex gradus faciunt Doctores. *quos vide apud Bart. n.6. Ias. n.24. in d.l.3.*

Mixtum Imperium est, cui etiam jurisdictio inest: *l. 3. hic.* & competit magistratui ordinario. *l. 8. hic.*

Dicitur Imperium potius quam jurisdictio: quia non in jure dicendo, (ut Iurisdictio propriè dicta,) sed exequendo, imperando, jubendo, versatur. *l. 1. 4. hic.*

Cum autem magistratus non jubeat, neque exequatur citra causæ cognitionem, *l.9. §.1. ubi Bart. & Ias. de off. procons. l.15. §.4. de re jud.* jurisdictionem illi inesse recte dicitur. *l.3. hic.*

Bar-

Bartolus *in d. l. 3. n. 15.* Mixtum Imperium ita definit: ut sit jurisdictio, quæ officio judicis nobili expediatur, privatam utilitatem respiciens.

Ab hoc jurisdictionem ita distinguit, ut jurisdictio sit, quæ officio judicis mercenario, non nobili, velut Imperium Mixtum, expediatur, privatam utilitatem respiciens. *Bart. in d.l.3. n.23.*

Sunt & aliæ jurisdictionis divisiones passim traditæ. Alia enim dicitur esse voluntaria, alia contentiosa; *Specul. tit. de fer. §. sequitur. n.7.* prout causarum aliæ sunt voluntariæ; ut manumissio adoptio; aliæ contentiosæ; ut restitutiones in integrum. *l. 2. de offic. proconf.* Baldus *in l. 1. C. de emanc. lib.* statutariam adjicit; sed malè. Nulla enim potest esse oppositio. Cum dicta utraque Iurisdictio à lege vel statuto sit. *Bachov. ad Wes. hic.* item alia ordinaria, alia delegata, *Specul. de jurisd. jud.* data, *l. 2. hic.* seu mandata, *l. 6. hic.* alia consensu partium prorogata. *l. 1. C. hic. l. 1. & 2. de jud. vid. Dd. in l. 18. hic.*

Hæc vel est Conventionalis; Eaque aut Tacita, quæ fit per litis contestationem: *quo pertinet l. 4. C. hic.* aut, Expressa; fieri etiam potest ab eo qui alias subjectus non est, etiam per nudum pactum: *juxt. l. pen. C. de pact.* vel Legalis; quæ fit per actionis editionem; ut qui contra me agit, cogitur etiam eundem Iudicem contra se admittere. *Bachov. in not. ibid.*

Conventionalis expressa hodie per Magistratus, Iurisdictionem patrimonialem habentes, eliditur; siquidem illi jus inhibendi & avocandi usurpant. *Boer. decis. 114. num. 1. Mandos. de inhibit. qu. 123.*

Mandata Iurisdictio propriè non est species Iurisdictionis, cum ejus non sit cui mandata est, sed magistratus qui mandavit. *l. solet. 16. hic. l. 1. §. qui mandatam. l. 3. sup. de offic. ejus cui mand. jurisd.*

Mandari non possunt, jus gladii, *l. 70. de R. I. l. ult. de off. ejus cui mand. jurisd.* & quæ nominatim privilegio aliquo, vel speciali legis dispositione magistratui injunguntur. *l. 2. C. de ped. jud. l. 8. §. sed nec. de transact. l. 16. §. tutoris. de tut.* Mixtum imperium potest; *l. fin. l. 1. §. fin. de offic. ejus cui mand.*

mand. jurisf. quia cum jurisdictione cohæret, & transit, *l.* 2, 3. *hic.*

Hodie, cum hæc fere omnia & Iure Canonum *c.quod sedem.*10.*ubi Gl.de off.ordin.* & moribus nostris, *Alber. Dec. in l.*1. *Cagn.in d.l.*70. jure magistratus competant, transferri & mandari indistinctè possunt.

Mandatur autem variè, pro vario mandantis arbitrio. *l.* 16. *hic.*

Omnis jurisdictio vel per legem, vel per populum, vel consuetudinem datur. *Bart.post Gl. in l.*6. *hic.* Id est, Iurisdictionis causa efficiens est pars quæ Reipublicæ Principatum tenet, sive sit populus, sive Optimates, sive Princeps.

Legis & populi jus Princeps hodie ad se transtulit. *l.* 1. *de const. princ. l.*1. *& seqq. C. de ll.* Ideo ab eo jurisdictio, velut perenni fonte, in reliquos magistratus dimanare dicitur. *l.un.ad l.Iul.de amb. Nov.* 15.

Consuetudine quoque jurisdictio quæritur, *l.*5. *ubi Gl. & Dd.hic. vid. Specul. de jurisd. om.jud.* & præscriptione, *Iaf.in l.*3.*n.*20. *hic.* una cum territorio, annis decem vel viginti, ut res immobilis: *Bald.in l fin. C. de præscr.long.temp. Boër.decis.*227. *n.*9.*per c.ex literis. de jur.patr.* citra territorium, ut res incorporalis, triginta vel quadraginta annis. *c.auditis.*15. *c. cum olim.*18. *de præscr. vid. Bald. de præscr. n.*2. *part.*5. *partis prim. q.* 1,2,3.

Regalia, non nisi tanti temporis usu cujus initii non extat memoria, acquiruntur. *Bart. in l. si publicam.* 4. §. *in omnibus. de public. Iaf. in d. l.* 3. *n.* 20. *hic.*

Quæ obtinent, non de Iure Romano: cum eo Iure præscriptio circa ea tantum versetur, quæ sunt in patrimonio privatorum: sed hodierno: Quo Principes, Comites, aliiquè status, Iurisdictionem habent perpetuam, propriam, transmissibilem, una cum jure territorii aliisque regalibus.

Privatorum consensu non datur jurisdictio, *l.*3. *C. hic. l. pen. de jud.* sed tantummodo propagatur. *l.*14. *l.*18. *hic. l.* 1.*&* 2. *de jud.* Privatorum enim con-

consensus, licet non possit aliquam Iurisdictionem tribuere ei qui nullam habet, *l.3.C.hic.* ejus tamen qui habet potest prorogare, *l.1. & 2.C. eod.* etiam sine Magistratus consensu. *d. l. 2. §. 1.*

Iurisdictio inest vel *personæ*, vel territorio. In territorio passivè & materialiter: in magistratus verò persona formaliter, & activè. *Bald. in l.1. §. initio.n.2.de off. præf.urb. Boer. decis.227.n.7. Ias. in l.1. num.15. hic.*

Magis tamen,& certè in dubio,cohærere territorio, quam personæ intelligitur. *Bart. in l.inter.29. de acq.rer.dom.& cons.189.Bald.& Dd.in c.qui cur. ven. 2. F. 51.*

Versatur circa personas, & res. *l.1,2,4.& t.t.hic.*

Nemo sibi, aut suis jus reddere debet, *l.10.hic.* neque superiori aut æquali: nisi sponte se subjecerint: *l.14.eod.* neque de rebus ad suam jurisdictionem non pertinentibus. *l.16. l.fin.eod.*

Aliorum enim jurisdictio ad certas personas, *l.6. C.eod.* aliorum ad certas causas, *l.61.de jud.l.fin.C. hic.* quorundam ad certas quantitates, *l. 11. cum l.seqq. l.19. hic. Nov.15. Nov.23.* nonnullorum ad certa loca est adstricta. *t.t. de off. jur. Alex*

Exercetur jurisdictio aut solenniter in loco editiore, & pro tribunali sedente magistratu, *l.pen.de I. & I.* aut de plano, stante pedibus in plana terra, vel transeunte judice, *l.9.§.1.& seqq.de off.procons. l.2. de feriis.*

Probatur per notorietatem, *Bald in l.fin. n.42. C. de Edict. D. Adr. toll.* instrumenta, privilegia, *c.cum causam.13.de probat.* antiqua, *Bald.cons.161. proponebatur.n.3. vel.3.per l.10. de probat.* testes qui de actibus exercitæ jurisdictionis testantur: *Ias. in d.l.3.n.23. Bald. cons.161.* per antiquam famam,& per præsumptionem juris.*arg.c.2.de rest.spoliat.in 6. Panor. in c. si diligenti. de præscr. Socin. cons. 87. in causa. n. 6. vol. 1.*

Introducta Iurisdictio,ut religio conservetur, *l 4. C.de sum. Trin.* & pax, *l. 13. de off.præs.* finiantur lites, & reddatur cuique suum.

Producit (Puta Iurisdictio patrimonialis.) actionem

nem Confessoriam & Negatoriam, quâ defendatur. *Ferrar. in for. lib. act. confess. §. plenam. n. 7.*

Extinguitur Iurisdictio Ordinaria, morte ejus cui commissa est, non Principis; *c. 2. de off. leg. Alex. in l. 5. hic.* Quia non constituit ut hic Princeps, sed simpliciter ut Princeps: item non utendo & concurrente in contrarium usu & præscriptione, *c. cum olim. 14. de privil. Bald. in tr. præscr. 1. parte 5. partis constit. 12. n. 2.* (supremâ Principis potestate exceptâ, puta ut quis illâ eximatur. *c. cum non liceat. ubi Panor. & Canon. de præscr.*) scilicet possessione per prohibitionem interversa; *Corn. cons. 268. n. 25. vol. 4.* Aliàs enim jurisdictio, utpote res meræ facultatis, *Gl. in l. 6. in fin. de off proc. Bald. in l. 5. n. 1. de serv. urb. præd.* non præscribitur. *Ias. in l. 3. n. 56. de const. princ. per l. 35. C. de decur. lib. 10.*

Delegata jurisdictio finitur morte delegati, *c. pen. de off. deleg.* & delegantis: negotio per citationem, *c. gratum. 20. eod. Ias. in l. 6. n. 56. & 77. hic.* necdum inchoato, & re adhuc existente integrâ: *d. l. 6.* item revocato mandato, *c. insinuante. 25. de off. del.* & tempore, quod judicio præstitum erat, transacto: *c. 4. eod. l. 75. l. 58. de judic.* recusatione, *c. licet. de fer. comp.* appellatione, *c. ut debitus. de appell.* finitoque negotio commisso. *l. 55. de re jud.* &c.

Prorogata finitur, etiam antequam judex adeatur, pœnitentiâ. *l. 18. hic.*

Proponuntur de Iurisdictione tria Edicta; primum hoc titulo, reliqua duo titulis sequentibus.

Primum est de albo corrupto; Quo prætor ne quis quæ perpetuæ jurisdictionis causa, in albo, vel charta, proposuit, corrumpat, dat in dolo malo id facientem, cuivis de populo actionem pœnalem, *§. pœnales. Inst. de act.* ad pœnam quingentorum aureorum, *l. 7. hic.* petitori applicandam, *Com. opin. teste Ias. in d. §. pœnales. n. 30, 40. per l. 3. de stipul. viol.* aut si delinquens inopia laborat, vel sit servus, nec à domino defendatur, ad pœnam corporalem. *l. 7. hic.* Potest etiam officio judicis absque actione talis mulctari. *Dd. in d. l. 7. Nov. 134.*

Dolo malo quem fecisse præsumitur ex facto: *l. 1. C.*

l. 1. *C. unde vi. Old. in class. hic.* nisi error, ignorantia, rusticitas, aut alia quæ excuset causa, extet, *d. l.* 7. & probetur. *Bart. Ang. in l. sed & si lege.* §. *scire. de pet. her.*

Quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur.

Tit. II.

NE Magistratus in perniciem subditorum, potestate suâ abuterentur, propositum hoc Edictum, cujus duo sunt præcipua capita.

Primò cavetur, quod qui Magistratum, potestatemve habet, si quid in aliquem novi juris, scilicet iniqui, dolo malo & cum effectu statuerit, ipse quandocunque, adversario postulante, eodem jure uti debeat. *l.* 1. §. 1, 2. *hic.*

Adsessoris imperitia, qui novum jus suggessit, non jus dicenti, sed ipsi Adsessori, nocere debet. *l.* 2. *ff. eod.*

Ex secundo capite si quis apud eum qui Magistratum potestatemve habet, aliquid novi juris obtinuerit, postea, quandocunque adversario ejus postulante, idem adversus eum decernetur. *l.* 1. §. 1. *C. hic.*

Quod enim quis in alterius persona æquum esse credidit, æquum id in sua quoque persona valere patiatur. *d. l.* 1. §. 1. *in fin.*

Sed hoc ita demum nocet, si vel postulatio præcessit, vel usus sit secutus. *l.* 3. *hic.* Nam ei qui nec petiit, nec usus est, nihil imputari potest.

Nec habet locum hoc Edictum, si jus novum dicentes vel impetrantes fecerint contra eum, qui idem juris antea dixerat vel impetraverat: ne, dum hujus Edicti beneficio utuntur, in ejus pœnam committant. *l. fin. hic.*

Pœna autem hæc adversus omnes statuitur, qui in Edictum inciderunt, non solum eo postulante qui læsus est, sed etiam quocunque alio: *l.* 3. §. 2. *hic.* & transit in hæredes. *d. l.* 3. §. 5.

Obtinet hoc Edictum & in instrumentis, ut iis utens,

utens, pati debeat, ut eadem contra se valeant; *l.pen. Auth. adhæc. C.de fid. instr.* idemque in testibus; *l.17. C.de test.* libello; *Panor. in c. examinata. n. 3.4. de judic.* præscriptionibus; *Ias. in Auth. quas actiones. n.16. C. de SS. Eccl.* criminationibus; *Exod.21. v.24.* pœnis; *l.7. C. de vi publ. l.ult. C. de calum l.ult. C. de accus. l.1.2. C.quand. lic. unicui.* & aliis innumerabilibus: etiam rescriptis. *Mynf. obs. 4. c. 3.*

Si quis jus dicenti non obtemperaverit.

Tit. III.

Edictum hoc in eos proponitur, qui jus dicenti non obtemperaverint, hoc est, id non fecerint, quod extremum est in jurisdictione, ultra quod jus dicens non progreditur. *l. un. §.1. hic.*

Est enim omnibus Magistratibus, exceptis Duumviris, permissum, secundum jus potestatis suæ, defendere jurisdictionem suam pœnali hoc judicio. *d. l. un. pr.*

Quo non ad id quod interest concluditur, sed quanti ea res est, id est, quanti contumacia non obtemperantis à judice æstimatur. *d.l. un. §. fin.*

Hoc est, actio de qua agitur hoc titulo non est proposita ipsi Magistratui Iudicive, aut Procuratori Fisci; sed est actio popularis, quæ cuivis ex populo datur, etiamsi ejus privatim nihil intersit. *d. l. un. §. 1. in fin. l. 5. §.1. ff. ne quis eum qui in jus voc. vi exim. l.7. ff. de jurisd.*

Et cum meram pœnam contineat, neque post annum, neque in hæredem datur. *d. l. un. §. fin.*

Quæ pœna, hæc actio cum sit privata, non fisco, ut mulcta, *l.5. C. de mod. mulct.* sed petitori applicatur. *Duaren. com. hic. & Disp. lib.1. c.50.*

Non solum in reum qui non obtemperavit, verum & actorem, hæc actio datur. *d.l. un. §. 3.*

De

De in jus vocando.

TIT. IV.

IN jus vocare, quod in omni lite primum, §.*fin. Inst. de pæn. tem. litig.* nihil aliud est, quam juris experiundi disceptandique, non alterius rei causa, vocare, *l.* 1. *hic.* ad eum qui jus dicturus est, *d.* §. *fin.* hoc est, ad Magistratum. *Cujac. obs. lib.* 10. *c.* 19.

Olim Romanis in usu fuit, adversarium in jus vocare, &, aut cum illo de die certa locoque, seu foro certo, convenire, *arg. l. de die.* 8. *pr. qui satisd. cog.* aut invitum reluctantemque obtorto collo in jus, hoc est, ad tribunal Prætoris, testatò tamen, *Cujac. obs. lib.* 7. *c.* 17. trahere.

Nec cuiquam impunè licebat ita raptum vi eximere, *t. t. ne quis eum qui in jus.* aut impedimentum creare, quominus quis in jus perduceretur. *l.* 4. *ad l. Iul. de vi priv.*

Prætor postea Edicto suo quasdam personas in jus vocari planè vetuit: quasdam sine suo permissu vocari prohibuit: & pœnale judicium in contra facientes pollicitus est.

Eas omninò vocari Prætor prohibet, quæ, cum judicio careant, idoneam personam experiundi in judicio non habent, *tit. C. qui legit. pers.* & quas partim ex justis impedimentis, partim authoritate imperii & splendore dignitatis, ad parem minoremve magistratum vocare omninò non decet. *Enumerantur in l.* 2. *& seqq. hic.*

Sine jussu Prætoris non possunt in jus vocari eæ personæ, quibus reverentia præstanda, etiamsi potestatem non habeant. *l.* 1. 2. 3. *C. hic. vid. l.* 4. §. 1. *& l. seqq.* 13. *ff hic.*

Si quis adversus ea fecerit, pœnam sustinet quinquaginta aureorum: vel, si inopia laborat, corporaliter plectitur. *l. pen. & ult. hic.*

Applicatur & hic pœna contra Edictum vocato, non fisco; quia privata est injuria: eóque nec rescripto remittitur, *l.* 2. *C. hic.* ut nec aliud

jus

jus ad privatos pertinens. *l.* 2. *l. ult. C. si contra jus.*

Non datur Edictum hæredi, quia morte vocati, cui injuria per vocationem in jus illata, *l. pen. hic.* censetur remissa: §. 1. *Inst. de perp. & temp. act.* non in hæredem, quia pœnale: nec ultra annum. *d. l. pen.*

Ratio suadet, licet verba Edicti non patiantur, ut hic ἐπιεικείᾳ utamur, & pœnitentiæ locum demus, *l.* 11. *hic.* sicuti in cæteris, *l.* 1. §. 1. *quod quisq. jur.* etiam atrocioribus. *l.* 19. *de fals.*

Nec hoc Edictum ullum de domo sua in jus vocari, hoc est, obtorto collo rapi, permittit: Nisi aditum ad se præstet, aut ex publico conspiciatur. *l.* 19. *vers. sed si. hic.* quia satis pœnæ subit is, qui domo se continet, si non defendatur, & latitet; *l.* 18. *hic.* quando hoc casu actor in bonorum ejus possessionem mittitur. *d. l.* 18. & *l.* 19. *eod.*

Nec impuberes puellas, quæ alieni juris sunt, in jus vocare permissum. *l.* 22. *hic.*

In jus vocatus dimittendus est, si quis eum defendat: vel si, dum in jus venitur, de re transactum fuerit: *d. l.* 22. §. 1. Quodsi quis eum nihilominus ducere trahereve pergat, injuriarum tenetur. *l.* 5. §. 1. *qui satisd. cog. t. t. in jus voc. ut eant.*

Hodie quemlibet de domo sua in jus vocare licet; *Can. in c. ult. de eo qui in poss. mitt.* etiam extrahere in criminalibus.

Quod olim in jus vocare, id hodie, sublato jam juris & judicii discrimine, *de quo in l.* 4. *de inter. act. l.* 3. *Ne quis eum.* citare dicitur.

Citatio est actus judicialis, seu judicii præparatorius, quo is, quem coram sisti opus est, judicis mandato legitimè vocatur, juris experiundi gratiâ. *l.* 1. *hic.*

Partes ejus tres: 1. Præceptio judicis: *c.* 1. §. *contrahentes. de for. comp. in 6. Maran. in spec. aur. c. de cit. n.* 51. 2. Verbalis citatio, quam nuncius exsequitur: 3. Et ejusdem nuncii relatio. *Maran. d. loc. n.* 55.

Nuncio hac in re creditur, utpote jurato, & de suo

ſuo officio teſtificanti, donec contrarium oſtendatur. *Bart. in l.1.§. cura.de off.praef.urbi.Gl.2.in cap. cum à nobis. de teſtib.*

Dividitur citatio in Realem & Verbalem.

Realis dicitur apprehenſio perſonæ: *c.ſi.clericus. de ſent. excom. lib.6. Auth.qua in provincia. C.ubi de crim. ag.op.* vel bonorum, propter delictum, æs alienum,aut aliam juſtam cauſam. *Auth.qui ſemel. C. quem.& quand. jud.l.18. ubi Iaſ. n.33. ff. hic.* Locum habet regulariter in criminalibus: *Marant. de citat.num. 58.* Irregulariter in civilibus. *l.10. §.16. ff.quæ in fraud.cred. l.7.ult.C.de his qui ad Eccl.conf.*

Verbalis, quæ fit verbo: Aut eſt Privata, cum quis privatim ad domum citatur: *Iaſ.in l.plerique. n.33. hic.* aut Publica, quæ ſcilicet publicè fit, aut affixis citationis literis, *Bart. in ext. ad reprimendum.verb. edictum. Maran. præall. loc. n.82.* aut per præconem, *Bald. & Dd. in l. fin. §. cum igitur. C. de jur. delib. & in Auth. ſi omnes. C. ſi min.ſe abſt.* aut per campanam ſeu tubam, *l.2. ubi.Gl. & Dd. C. de decur.*

Citatio etiam alia Peremptoria, *l. 68. de judic.* alia Dilatoria. *l.8. C. quom. & quan.jud.*

Hæc contumacem non conſtituit reum, niſi tertiò ſit facta. Illa omninò ſi die præfinitâ non venerit. *l.60. cum l.ſeq.ff. de judic.* Peremptoriè quis interdum poſt tres quæ præceſſerunt citationes, nonnunquam poſt unam vel alteram;nonnunquam ſtatim à Iudice citatur: *l.72.ff.eod.* Qui hoc æſtimare oportet, & pro conditione cauſæ, vel perſonæ, vel temporis citationum ordinem & compendium moderari. *d.l.72. §.1.*

Regulariter ſingulæ citationes ex jure veteri & novo Codicis decem dierum intervallo, *l. 69. l.13.§.2.C.eod.* ex jure Noviſſimo triginta diſtingui debent. *Novel. 112. cap.3.*

Origo citationis eſt ex jure naturæ. Eſt enim ejus finis defenſio. *Clem.paſtoralis.de re jud.Maran. d. loc. n. 3.*

Fit præcepto judicis: *l.2.l.8.C.quom.& quan.jud. Bart. & Dd.in l.neminem.C. de exh. reis.* per apparitorem:

litorem: ad instantiam & postulationem litigatoris: citra quam judex neminem citare debet in causis privatis, *c. significasti. verb. petition. de fbr. comp. l.68. de jud.* sed tantummodo in publicis. *c. qualiter. 23. de accus. Socin. de cit. art. 6. n. 2.*

Citare possunt judices Ordinarii: item, sed non per edictum; *Gail. 1. obs. 57. num. 13.* Delegati; *licet dubit. Gl. in l. 8. C. quom. & quand. jud. per. Nov. 53. c. 4.* Puta intra locum ubi judicare tenentur: *c. fin. c. 1. conservatores. c. statutum. 11. §. in nullo. de rescript. in 6.* cum absque citatione mandatam jurisdictionem exequi nequeant. *per l. 2. De jurisd.* Et arbiter citare potest. *l. 21. §. 5. & sim. De recep. arb.*

Citari debent omnes; quorum interest, quorumque caussa agitur, *l. 47. de re jud. Auth. si omnes. C. si minor. ab hered. c. 2. de testib. Maran. d. loc. n. 2. 3. 4.* licet præsentes sint: *Bart. Ias. & Dd. hic. in l. 1. & d. l. 47.* modò non vetentur. *vid. Guidel. lib. 4. de Iur. Noviss. c. 5.*

Citatio facienda, non modò in singulis causis, quæ causæ cognitionem desiderant; *l. 13. §. 1. ff. de minor. l. 1. §. ex eodem. ff. quæ sint sine appell. l. 7. C. quom. & quand. judex.* sed singulis etiam causarum actibus & partibus expediendis: *c. 1. de caus. poss. c. inter. de major. & obed. Cl. pastoralis. de re jud.* nisi ubi causæ cognitione non est opus, *l. fin. C. si per vim. l. nec quicquam. 9. §. ubi decret. de off. proc.* & non obstante partis contradictione potest procedi. *Bald. Ias. in d. §. ubi decret. Socin. in tr. cit. art. 7. n. 35. & 36.*

Citatio hodie fieri debet secundum statuta cujusque loci: *Bald. in l. cessante. 2. num 8. C. quom. & quand. jud.* Si iis nulla specialis forma data, juris communis forma est servanda; puta Citatio ut valeat, debet committi à judice, *l. fin. C. de exhib. reis.* nuncius juxta præscriptum suæ commissionis eam exequi, *c. venerabili. de off. deleg. c. cum dilect. de rescr.* in personam, si illa haberi & inveniri potest, *l. 1. §. permittit. de lib. agn. l. 4. §. prætor. ubi Bar. Imol. Cast. Alex. de dam. inf.* si non, ad domum, *l. aut qui. §. 2. quod vi aut clam. l. 18. hic. l. 39. §. 3. ff. de adult.*

adult. aut uxorem & familiam; *Mynſ.* 3. *obſ.* 37. vel amicos, *l.* 5. §. 2. *ff. quod vi aut clam.* vel, ſi nec hi quidem in promptu ſint, affixâ citationis Scripturâ: *Bald.* & *Ang. in l. ut perfectius. C. de ann. exc.* Eò puta loci, undè veriſimiliter notitiæ ejus qui citatur, inſinuari poſſit. *Dd. in c. ult. de eo qui mitt. in poſſ.*

Continere ea debet. 1. Nomen judicis citantis. 2. Ejus qui vocatur. 3. Illius ad cujus petitionem fit. 4. Cauſam propter quam fit citatio. 5. Locum idoneum, *Bart. in d. l. aut qui. text. in c. cum parati.* 19. *de app.* in quo citatus compareat. 6. Tempus oportunum & juſtum, *Panorm. in c. cum dilect. n.* 20. *de dol.* & *cont. Spec. de cit.* §. 1. *n.* 12. & §. *nunc de tempore*, quo compareat.

Fit citatio, ut quis compareat & ſe ad defenſionem præparet. *Bald. in l. cum fratrem.* 9. *C. de his quib. ut ind. Marant. part.* 6. *de cit. n.* 13.

Operatur præventionem; *c. propoſuiſti. ubi Socin. de for. comp. Gl. in Cl.* 1. *de jud. Soc. d. tr. art.* 31. *n.* 2. & 4. non tollit declinatoriam exceptionem; *l.* 5. *de judic. l.* 2. *ſi quis in jus voc.* perpetuat juriſdictionem; *c. gratum. c. relatum. de off. del. clem.* 2. *ut lit. pen.* & Iure Canonico, actionem; *d. c. gratum. cum ſeq. clem.* 1. 2. *ut lit. pen. Dd. in l. ubi acceptum. de jud.* interrumpit longi temporis præſcriptionem. *Nov.* 119. §. *ultra. l.* 3. *l.* 7. *C. de præſcr.* 30. *ann.*

Actor cauſa cadit, ſi vocatum, oblato libello, in aliud poſt judicium vocet atque pertrahat. *Cujac. lib. obſ.* 10. *c.* 10. Licet juſtam cauſam habuerit. *l. ult.* §. 1. & *ult. C. hic.*

Si quis in jus vocatus non ierit: ſive quis eum vocaverit, quem ex Edicto non debuerit.

TIT. V.

Citatus, ſive jure, ſive injuria, ab eo qui jus dicit, hoc eſt, ſuperiore Magiſtratu, *Duar. diſp. ann. lib.* 1. *c.* 1. & 53. venire debet, nec contemnere autho-

authoritatem ejus: *l.2.hic.l.5.de judic.* nisi major, aut par sit, aut ea conditione, ut venire, propter causas Edicto expressas, non debeat. *l. 2. 4. de in jus voc.*

Ab adversario temerè, & contra Edictum, si vocetur, impunè licet non venire. *l.11.sup.eod.* Ut & vocatus ab inferiore judice, supra jurisdictionem jus dicere volente. *l. fin. de jurisd.*

Si in jus vocatus non ierit, ex caussa, id est, causâ cognitâ; à competente Iudice, mulctâ pro jurisdictione, id est, quatenus jus dicendæ mulctæ habet, *fac. l. ult. C. de mod. mulct.* judicis damnatur. *l. 2. §. 1. hic.*

Eam Prætor rusticitati, quæ scilicet à dolo abest, *l.7. cum l.seqq. de jurisd.* remittit: *vid. Ias. in l. 1. §. fin. si quis jus dic.* Et, si nihil interfit actoris, eo tempore in jus adversarium venisse: puta, quia feriatus dies fuit. *l.2. §.1. hic.*

Si quis promiserit judicio sisti, & non stiterit, etiam in hoc tenebitur adversario, ut, si nulla certa pœna adjecta fuerit, incerti ad id quod interest conveniri possit. *l. fin. hic.* Quia in obligationibus faciendi si non fiat quod convenit succedit obligatio & præstatio ejus quod interest: *l. 72. l. 81. ff. de V.O. l.13. ff. de re jud.* Quoniam nemo ad factum præcisè cogi potest, cum hoc sine vi & impressione, quam Legislator exosam habet, *l. 4. ff. de statu hom.* fieri non possit.

In jus vocati ut eant, aut satis, vel cautum dent.

T I T. VI.

SI is qui vocatur, (scilicet à privato, non magistratu; Is enim omninò venire debet. *l.2. si quis in jus voc. l.5. de jud.*) fortè sit occupatus, vel justa prætexat impedimenta, quo minus venire possit, satisdationemque judicio sisti certo aliquo commodoque die offerat, est dimittendus. *l. 22. in fin. de in jus voc.*

Si non contentus, pro rei de qua agitur, quantitate, *l.* 1. *hic.* & conveniendi facilitate, *l.* 1. *si quis in jus voc.* locuplete fidejussore, Actor, in jus porrò trahere pergat, injuriarum tenetur, *l.* 5. §. 1. *qui satisd. cog.* Et Reo; quia non levis est injuria in jus duci: Et Fidejussori; Quia ejus æstimationem apud bonos & graves viros Actor, cum eum pro inope habeat, non leviter suggillat: sive quod minus prudentiæ in præteritum tempus habuisse credatur; sive quod in futurum non tam facile sit reperturus, qui cum eo, sive pignoribus, sive fidejussoribus, velint contrahere.

Ab hac regula, ob reverentiam, excipiuntur necessariæ personæ, pro quibus, quamvis datâ veniâ vocatis, qualemcunque fidejussorem accipi Prætor jubet. *l.* 1. 2. *& seqq. hic. l.* 2. §. 1. *qui satisd. cog.* Quia propter favorem personarum, hic pro locuplete habetur, *l.* 9. *hic.* quantum ad facultates. *l.* 2. §. *pen. ff. qui satisd. cog.*

Ne quis eum qui in jus vocabitur, vi eximat.

Tit. VII.

In eum qui vi adhibitâ moram fecit, quo minus in jus iretur, unde actionis dies exiit, vel res tempore amissa est, *l.* 4. *hic.* & qui vi exemit, vel dolo malo fecit quo magis eximeretur, *l.* 1. *l.* 3. *in fin. l.* 4. *in fin. hic.* in factum judicium datur. *l.* 5. §. 1. §. 3. *eod.*

Quo continetur quanti ea res, de quo controversia est, ab actore jurejurando erit æstimata: *Bart. & Iaſ. in l. pen.* §. 1. *hic. arg. l. si quando. C. unde vi.* etiamsi calumniandi animo lis sit instituta. *l.* 5. §. 1. *hic.*

Non enim jus actoris, sed factum eximentis contra popularem legem, Prætor respicit & coërcet.

Undè & si plures sint qui deliquerunt, in singulos in solidum, *l.* 7. *cum l. seq. de jurisd. l.* 5. §. *fin. hic.* hoc judicium datur, manente nihilominus eo

qui

qui exemptus est obligato ; *l. fin. hic.* Licet is qui exemit jam solverit. Quia pœnam suam solvit; *d. l. fin.* Quod enim quis proprio, non debitoris nomine, solvit, nunquam debitorem liberat. *l. 31. in princ. ff. de petit. hered. l. 28. ff. mand.* Nunquam enim actus, ultra agentium intentionem operantur. *l. 19. ff. de reb. cred.*

Lege etiam Juliâ de vi privata tenetur, si concursum & cætum, quo minus quis in judicium produceretur, faciat : *l. 4. ad l. Iul. de vi priv.* benignâ tamen Iurisconsultorum interpretatione ad eos tantum casus, de quibus præcipuè loquitur, severitas hujus Edicti restricta est.

Undè huic actioni locus non est, si persona, quæ in jus vocari non potuit, exempta est : *l. 1. § fin. & l. 2. hic.* idem in eo, qui aliò quam quò debuerat, vocatus est ; *d. l. 2.* item in servo ; *l. 3. hic.* quia frustra vocatur, quando cum illo agi nequeat. *t. t. C. qui leg. pers. stan.* & si quis ad pedaneum judicem, *l. 3. §. 1. hic.* & alios judices minores, vocatum eximat.

Datur hoc judicium hæredibus, si intersit ; puta si jus eorum sit factum deterius, & damnum datum rei familiari : non in hæredem. Cum pœnalis sit actio. Qualis neque heredi, neque in heredem datur : *l. 35. ff. de obl. & act.* nec post annum. *l. 5. § fin. hic.*

Qui judici ejusque satellitio, vel custodiæ, quem eximere non verentur, ad idem obligantur, quod reus principalis, si damnatus fuisset, pendere cogeretur, tam in civilibus, *l. 3. C. de exact. trib. lib. 10.* quam in criminalibus causis. *l. 4. C. de cust. reor.*

Si quis capitis damnatum eximat, aut privatim interficiat, majestatis reus est, & capite plectitur. *l. 4. ubi Bart. ad l. Iul. majest. Ias. in l. 3. § fin. n. 12. hic. per l. fin. C. de malefic.* Tum scilicet cum summi Principis violatur Majestas & jurisdictio. In reliquis inferioribus pœna arbitraria in quocunque modo eximentes sufficit. *Fab. Ias. n. 102. 107. in §. pen. Inst. de action. & in d. §. quod prætor. n. 2. per l. 4. l. 9. de cust. reor. Guid. Pap. qu. 579.*

Qui satisdare cogantur, vel jurato promittant, vel sua promissioni committantur.

Tit. VIII.

SAtisdare adversario nostro dicimur, cum pro eo, quod à nobis petiit, ita cavemus, ut eum hoc nomine securum faciamus datis fidejussoribus. *l. 1. hic.*

Satisdatio aut Necessaria est, quæ à lege, vel Magistratu imponitur; *l. 7. cum seq. hic.* ut de sistendo, de se præsentando, *l. 1. ubi Ias. si quis in jus voc.* de non offendendo, *Bart. in l. 6. §. 2. de off. præs.* dilapidando, *d. l. 7. l. 41. de jud.* de expensis, *Auth. generaliter. C. de Episc. & Cler. Nov. 112.* & similes. Aut voluntaria; quæ ex conventione contractibus apponitur. *l. 10. rem rat. hab.*

Alia fit fidejussoribus, aut pignoribus. *l. 1. hic.* Alia per jusjurandum, & juratoria; *l. fin. eod.* Alia nudâ promissione, & cautio simplex dicitur. *l. 61. de V. S. vid. l. 3. C. hic.*

Hæc locum habet cum creditor consentit. *l. 5. §. 4. ff. jud. solvi.* Quia creditori consentienti aliud pro alio licitè solvitur. *l. 17. C. de solut. §. 1. & 2. Inst. quib. mod. toll. oblig.*

Introduxit satisdationum jus & Prætor: *pr. Inst. de satisd.* qui nolentem satisdare cogit; aut missione in possessionem bonorum, aut rei ipsius ablatione: *l. 7. §. fin. hic.* Et voluntas litigatoris conventi, & fidejussorum pro eo ex Edicto repromittentium.

Satisdationem præstare omnes qui conveniuntur (etiam filiifamilias) debent. *l. 14. hic.*

Rei citra procuratorem litigantes olim judicatum solvi satisdare tenebantur: *princ. Inst. hic. l. 46. §. 2. ff. de procurat.* Hodie tantum de judicio sisti, hoc est, prosequenda ad finem lite cavent: *§. 2. Inst. eod.* Reorum procuratores vel defensores, etiam sub gestorum testificatione facti; satisdationem judicatum

tum solvi præstare coguntur; etiamsi de mandatis constet. *l.un.C.hic.* Quia nulli alienæ rei sine satisdatione idonei sunt defensores. *vid.* §. 5. *Inst. eod. l.*110.*ff. de reg. jur.*

Est interdum renovanda, si fortè prior, etiam ex facto alterius quam promissoris, evanescat; *l.* 8. §. 3. *hic.* vel medio tempore, prolapsis in insignem calamitatem fidejussoribus, reddatur inutilis. *l.*10. §. 1. *hic.*

Actores Jure Civili veteri minimè; *pr. Inst. de satisd.* novo satisdare omninò coguntur. *d.Auth.generaliter. Auth. libellum. C.de lit.cont.*

Nempe intra duos, à tempore porrecti libelli, menses, se litem contestaturos: ad finem usque judicii in lite permansuros: litis decimam partem reo vincenti expensarum nomine soluturos: *Novel.*96.*cap.*1. *Novel.*112.*c.*2. Hodie tantum cavent de sumptibus litis & damnis resarciendis, si succumbant. De qua cautione in. *d. Auth.generaliter.*

Si lites per procuratores inferant, ii satisdare coguntur rem ratam habituros dominos, & quicquid gesserint approbaturos; *l.un.C.hic.* Nisi dominorum mandata in judiciis exhibuerint & actis insinuarint; *d. l. un.* aut dominorum litteris ad adversarios scriptis confirmentur; *l.* 65. *ff. de procur.* aut pro præsentibus procurent. *d. l. un.*

Sine mandato procuratores nequidem cum cautione admittuntur; nisi sint conjunctæ personæ: *l.* 35. *in princ.ff. l.*2. *l.*12. *l.*21. *C. de procurat.* intra quartum gradum. *Gl. in l.cum alienam. C. de legat.*

Non decernenda satisdatio à judice, nisi, ad petitionem partis. *Hipp. in prax. crim.* §. *nunc videndum. n.*3. *per l.*4.§. *hoc. a.de dam.inf. l.*13. *C. de procur.*

Quæ, cum sit dilatoria, post litis contestationem non admittitur. *l.*40.§.3.*de procur. d.l.*13. *d.l.un.*

Versatur satisdatio, circa judicii statum diem.

Constituitur propriè fidejussoribus. *d.l.*1.*hic.*

In civilibus unus idoneus locuples sufficit: *l.* 2. 3.4.5. §. 1. *l.*1. *hic.* Puta in levioribus: In gravioribus enim causis plures requiruntur. *Marant. de*

satisd. num. 76. Sic & in criminalibus, pro qualitate delicti & personarum, plures exiguntur. *Marant. tr. judic. de satisd. n.* 7. Nisi sint causæ capitales. In quibus satisdatio non admittitur: *l.* 3. *ff. de cust. reor.* sed vinculis & carceribus rei asservantur. *Bald. in l.* 1 *ff. eod. & l.* 2. *C. eod.*

Hodie est receptum, etiam pignoribus, puta depositione pecuniæ, in judicio caveri posse. *Gl. & Dd. in l.* 1. *hic. Gl. & Bald. in l.* 7. *C. de A. & O. per l.* 41. *C. quæ res pign.* Iis actionibus exceptis, pro quibus rei bona sunt pignori tacitè obligata. Ut in judicio tutelæ, dotis, *Inst. in quib. caus. pign. tac. cont.* Plus enim fit in cautione, quam in principali actione oportet.

Debet & satisdatio esse sufficiens; *l.* 2. *hic.* id est, fidejussor debet non tantum satis idoneè habere pro magnitudine rei quam actor petit; *l.* 234. §. 1. *de V. S.* sed & facile posse conveniri. *d. l.* 2. *in princ.*

Fiebat olim hoc modo; De die assignanda, quâ judicio stetur, inter litigatores conveniebat: & stipulatione interpositâ, vadimonium de sistendo eâ die eum à litigatore convento, tum pro ipso à fidejussoribus promittebatur: Quodsi de die ponenda conveniri nequibat; Actoris erat diem assignare, ne qua, tergiversante Reo, & minus actori commodum fraudulenter deligente, ad elabendum fenestra aperiretur; *l.* 73. *de V. O.* moderato tamen spacio de hoc à judice statuendo. *l.* 8. *hic.*

Novissimo jure; qui à judice litis causa citatur, debet initio satisdare, se usque ad finem in lite permansurum. §. *sed hodie. Inst. de satisd. d. Auth. libellum. Auth. quod fieri. C. de dilat.*

Hodie omissâ satisdatione plerisque in locis coguntur litigatores domicilium in territorio, ubi agitur, eligere; unde citari, & nisi respondeant, pro contumacibus haberi, judicarive possint.

Diximus satisdandum fidejussoribus idoneis: tales non sunt mulier, propter exceptionem Vellejani: *l.* 8. §. 1. *hic. t. t. ad SC. Vell.* miles, quia ex privilegio militari fidejussione solvitur: *d. l.* 8. §. 1. *l.* 31. *C. de*

C.de loc.& cond.(Cui tamen privilegio hodie, *l.pen. C.de pact.* non olim, *l.9.C.de procur. l.31. C. locat.* renuntiare potest.) minor propter restitutionis in integrum beneficium: *d.l.8.§.1.& 2.* Nec ei beneficio renuntiare potest: Quia adversus eam renuntiationem in minore ætate factam æque restitueretur: *l. 19.vers.idemque est.ff. de novation.* servus, quia personam legitimam standi in judicio non habet. *l. 1. C.de prec. imp. off. tit. C. qui pers. leg. stan.*

Qua in parte si quid fraudis struatur, arbitri ad probandos fidejussores idoneos constitui solent: qui si in alterutram partem iniquum judicium dixisse videbuntur, querela ad competentem judicem deferri per provocationem potest. *l. 9. & 10. hic.*

Qui satisdationem offert, non potest violenter in jus pertrahi. *l.5.§. 1.hic.*

Nec eam petendo vel præstando, quis videtur in Judicem consentire. *l.52.§.fin. de judic. Ias.in l.18. n.22. de jurisd.*

Procurator qui satisdedit est loco domini. *l.7. de procur.*

Datur in fidejussorem actio à Prætore, quanti ea res est, id est, in veram quantitatem, nisi pro certa quantitate accessit. *l.2. §.fin. hic.* Id est, nisi pœnam certam promisit: quamvis eam deberi necdum appareat. *l.3. hic. l.fin. de eo per quem fac.*

Jurato promittunt nonnulli ob dignitatem, *vid. Nov.53. c.4. Nov.112. c.2.* ut illustres, *l.pen. C. de dign. lib.12. ubi Gl.* Senatorii: plerique propter necessitatem: qui nec ab onere satisdationis liberantur, neque tamen fidejussores idoneos invenire possunt, *Wes.hic.* nedum in civilibus sed etiam interdum in criminalibus. *Novell.134. c.9. Par. de Put. in tr. Synd. in verb.fidejussores c.1.*

Cui cautioni si non stent illustres & senatorii, plectuntur pœnis lege ordinatis; *d.l.pen.* reliqui, causa cadunt: *Cujac. in l. 2. C. de reb. cred.* Perjurium extra ordinem punitur. *l. ult. ubi Dd. de crim. stell.*

C 5 Si

Si suspectus de fuga sit reus aut peregrinus, non facile cautioni juratoriæ committi, sed potius arrestari debet, ut revera agenti cautum esse possit. *l. litibus. ubi Bar. n* 8. *C. de agric. lib.* 11. *Alb. in l.* 7. §. *ult. hic. Bald. not. in l. ult. C. de ord. cogn.*

Hujus jurisjurandi duo sunt ex more capita.

Ut litigator juret, se fidejussores invenire idoneos, quamvis summâ adhibitâ diligentiâ, nequivisse. Deinde, de quibus cavendum erat, ut ea sanctè se facturum, staturumque judicio promittat.

Suæ promissioni committitur, qui res immobiles in territorio, *vid. Ias. in l.* 7. §. 1. *n.* 8. *hic.* ubi litigatur, *l.* 15. *hic.* suo jure, & irrevocabiliter, jure directi, utilisve dominii, *d. l.* 15. §. 1. pro quantitate æstimationis rei petitæ, possidet. *Gl. in d. l.* 15. *in pr. verb. compelli. & in* §. *sed hodie Inst. de satisd.*

Quod verum in civilibus, secus in criminalibus. *Ias. in d. l.* 15. *n.* 3. *in* 10. *lim.*

Procuratorem sic possidere non sufficit: nisi pro domino, qui nihil immobilium ibi possideat, se ut vadem interponat.

Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caveatur.

TIT. IX.

SI quis servum, de quo noxalis actio est, judicio sisti promiserit, Prætor edicit, ut in eadem causa eum exhibeat, in qua tunc est, donec judicium accipiatur. *l.* 1. *in pr. hic.* hoc est, donec vel ipse judicium, tanquam principalis, nomine servi subeat; aut servum noxæ dedat. *Wes. hic.*

In eadem causa sistere videtur, qui ad experiendum non facit actoris jus deterius. *d. l.* 1. §. 1. *l.* 11. *l.* 12. *si quis caut.*

De

De eo per quem factum erit, quo minus quis in judicio sistat.

Tit. X.

HOc titulo Prætor dolum ejus coërcet, qui impedit aliquem judicio sisti. *l.* 1. *in pr. hic.*

Dolo malo fecisse videtur, sive per se, sive per alium fecerit; *d.l.* 1. §. 1. & sive vi, sive dolo tantum. *d. l.* 1. §. 1. *&* 2.

Datur actio tum, non ei solum, qui in jus vocaverit, sive se, sive eum, quem in jus vocavit, impeditum fuisse dicat, *l.ult.hic.* sed etiam in jus vocato, nisi ab actore impeditus fuerit: quo casu sufficit ei exceptio, si de pœna promissa conveniatur eò quod ad judicem non venerit. *l.*1. §. 3. *hic.*

Est hæc actio in factum, in id quod interest; *d.l. ult.* sed ex parte ejus qui dolo fecit, pœnalis est: Unde nec post annum, nec in heredem datur: *l.* 1. §. *fin. hic.* Nisi hactenus, ut ex defuncti dolo non lucretur. *l.* 17. §. 1. *ff. de dolo.*

Si plures dolo fecerint, omnes quidem tenentur: sed si unus præstiterit pœnam, cæteri liberantur. *d.l.* 1. §. 4. Est enim rei persecutoria hæc actio. *arg. l.* 2. *&* 3. *de duob. reis.*

Si stipulator dolo promissoris; promissor dolo stipulatoris fuerit impeditus quo minus ad judicium veniret; neutri datur actio, sed dolus dolum compensat: *l.* 3. §. 3. *hic.* Id est, actio quæ adversus alium de dolo vel propter dolum competeret, amittitur.

Si quis cautionibus in judicio sistendi caussa factis non obtemperaverit.

Tit. XI.

SI litigator cautionibus de judicio sistendi caussa factis, consultò non obtemperat, neque vadimonium obit; committitur stipulatio, tam adversus

reum principalem, quam ejus fidejussores. *l.* 4. *pr.* & §. 5. *l.* 6. *l.* 11. *hic.*

Ex ea actio competit, quæ est, aut Certi condictio, si certa quantitas promissa sit: aut Incerti, in id quod interest, ad illud tempus quo sisti promissor debuit, *l.* 12. *hic.* si simpliciter promissum satisdatumque sit. *l. ult. si quis in jus voc. non ier. l. ult. de stip. serv. pr. Inst. de V. O.*

Sisti non videtur, qui vadimonium deserit, qui non in eadem caussa sistitur, *l.* 11. *hic.* qui novo fori privilegio utitur. *l.* 12. *eod.* Quod Actoris conditio præscriptione fori reddatur in agendo durior. *l.* 1. & 2. 3. *de alien. jud. mut. caus. fact.*

Datur hæc actio heredi, & in heredem, nisi stipulatio propter actionem quæ ad heredem non transit, ut injuriarum, interposita sit. *l. si eum.* 10. §. *qui injuriarum.* 2. *hic.*

Tollitur hæc actio per exceptionem, si Reus justam causam afferat, quâ impeditus, judicio non stitit; veluti si adversam valetudinem, tempestatem, vim fluminis excuset, *l.* 2. & *passim. hic.* item si postea se sistat, nec Actoris jus ex mora deterius factum sit. *l.* 8. *hic.*

Ipso jure non competit, si principalis actio transactione, morte, vel alio modo, sublata est. *d. l.* 2. *pr. l.* 10. §. 2. *ult. hic.*

De feriis & dilationibus, & diversis temporibus.

Tit. XII.

Si feriæ inciderint, aut dilationes legitimæ fuerint concessæ, in ea causa promissor est, ut adversus eum stipulatio non committatur. *l.* 2. *in fin. si quis in jus voc. non ier. l.* 3. *C. de dilat.*

Feriæ sunt dies feriati, quibus jus non dicitur, nec sui potestatem magistratus facit. *l.* 5. *h. t.*

Sunt aut publicæ, totius populi; aut privatæ, alicujus collegii vel familiæ. *Macr. Satur. l.* 1. *c.* 16.

De publicis tantum hic agitur, quarum species ponunt

ponunt Doctores tres: scilicet Solennes, Indictas, & Repentinas. *Vid. Spec. de fer.* §. 1. *n.* 4.

Rectius Jurisconsulti *in l.* 26. §. 7. *Ex quib. caus. major. l.* 3. *C. de dilat.* in Solennes seu ordinarias tribuunt, & in Repentinas, seu extraordinarias.

Illæ, certo spatio quotannis recurrentes, aut Sacræ sunt, divini cultus causa institutæ: *l.* 2. 3. 6. 7. 8. *l. ult. C. hic.* aut Honorariæ, in honorem Principis: *d. l.* 26. §. 7. *l.* 7. *C. hic.* aut Necessariæ, ad colligendum fructus autumnales, & fervores æstivos mitigandum, concessæ. *l.* 4. *hic. d. l.* 7. *C. eod.* Hisce deputantur menses duo; *d. l.* 7. *in princ. l.* 5. *C. l.* 4. *ff. hic.* Et extenduntur moribus ad tempora seminationis. *ex ratione l.* 1. *C. de agric. & censit. lib.* 11.

Repentinæ ex causis variis variè & arbitratu jus dicentis distinguuntur. *d. l.* 26. §. 7.

Princeps ut leges, sic solus ferias statuit generales: *arg. l.* 4. *C. hic.* Inferiores, ut leges & statuta, sic ferias non prohibentur in sua diœcesi condere locales. Modò Principis consensus adsit. *l.* 4. *C. hic. & ibi gloss. Bart. Duar. hic.*

Judex quilibet potest ferias à Principe, vel lege jam indictas & definitas, pro ratione & maturitate fructuum moderari, & aut citius, aut tardius, prout usus fert, indicere. *Gl. & Dd. in d. l.* 4. *& l. præsides.* 7. *hic. Spec. d. loc.*

Earum ratio non habetur in iis quæ sunt voluntariæ jurisdictionis, *per l.* 8. *C. hic. Spec. d. loc.* §. *sequitur. n.* 1. & quæ expediri, nec differri Reipublicæ interest. *l.* 5. *l. pen. C. eod. l.* 3. *l. pen. ff. eod. c.* 3. *Ext. eod.*

Institutæ feriæ sacræ, ut multitudo à curis prophanis feriata, cultui divino det operam: *l.* 7. *l. fin. C. eod.* Necessariæ, ut agricolæ, litibus vacui, colligendis tempestivè fructibus vacare possint: *l.* 1. *ff. l.* 3. *C. eod.* Repentinæ, ut publicum gaudium luctusve, publico justitio celebretur.

Tempore feriarum nec à judice, *l.* 1. *hic.* nec arbitro, *l.* 7. *in fin. C. eod.* jus dici, aut citatio fieri, aut solutio debitorum publicorum exigi potest. *d. l.* 7. *in fin.*

Parte alterutrâ emanente, actus à judice tem-

pore feriarum factus, eſt ipſo jure nullus: *d.l.*1. *in fin.l.*6.*hic.Iaſ. in l.*4.*n.*3.*hic.* Nec appellatio eſt neceſſaria: *l.*1.§.1.*ff.hic.* Quia non contra jus litigatoris, ſed contra leges eſt factus.

Sententia die feriato lata licet nulla ſit; tamen dies feriati in appellationum temporibus computantur. *l.* 1. *C. hic.*

Solennibus, *c.fin.Ext.eod.* & repentinis, *Bald. in l.*1.*in fine. C. eod.* à privatis renunciari nequit, quia privatorum cauſa non conſtituuntur: *Spec. de fer.* §. *fin. Gl.Salic.in l.*7.*C. eod.* Poteſt neceſſariis, & expreſſe, *l.*1.§.1.*ff. hic.* & tacite; ut ſi in jus vocati veniant, *d. l.* 1. vel dies compromiſſi exitura ſit. *l.*13. §.3.*ff.de recept.arbitr.*

Dilatio eſt diei judicii diffuſio atque prorogatio, quâ pendente cognitio ſuſtinetur, *l.*36.*pr.de judic.* & officium judicis quieſcit. *l.*3. *C. de dilat.*

Dividitur in Peremptoriam, Non peremptoriam, *l.*68. *de judic.* Conventionalem, Judicialem & Legalem.

Peremptoria eſt, quæ perimit diſceptationem, neq;ultra patitur adverſarium tergiverſari.*l.*70.*eod.*

Non peremptoria eſt, quæ diſceptationem duntaxat profert, non perimit. *d.l.*36. *d.l.*3.

Conventionalis eſt, quæ fit ex conſenſu litigatorum. *arg. l.*26. *de re jud. l.*4. *in fin. C. de dilat.*

Judicialis eſt, quæ fit à judice, vel ad inſtantiam partis; *l.*1. *l.*4. *C. eod.* vel proprio motu, *Spec.de dilat.*§.2.*n.*6. ex bono & æquo; *Spec.d.loc.n.*26.27. ſedente puta eo pro Tribunali, utraque parte præſente, cauſâ cognitâ. *l.*4. *C. de dilat.*

Non enim pro Judicis libitu, ſed rerum neceſſitate cogente; puta ut inſtrumenta producantur, vel teſtes exhibeantur, *l.*1. *in pr.* & §.*ult.C. hic.* dari, & nec iterum petenti concedi, *l.ult. ff. hic.* (id eſt, non facilè. *d.l.*1.§.*ult.l.*7.*ff.eod.*) debent. *l.*1.*C.hic.* Et, de Jure Civili, (non Canonico, quo dilationum ſpatia ſunt arbitraria; *c. quoad conſult. de ſent. & re jud.c. oblatæ.* §. *licet. de appellat.*) ſi ex eadem provincia, ubi lis agitur, probationes ſeu inſtrumenta poſcantur, non amplius, quam tres menſes; ſi ex alia,

alia, sex; si ex ultramarina, novem, nec ultra concedere potest. *d.* 1. *& ult. C. de dilat. & Nov.* 69. *c.* 2.

Legalis est, quæ fit à lege, veluti propter ferias. *l.* 3. 6. 8. 10. *C. de fer.*

In pecuniariis caussis, una tantum dilatio in singulos actus datur: in criminalibus, duæ Actori, tres Reo dantur: *l. fin. hic.* Si quidem in suo judicio reus litiget: sin ad alienum trahatur judicium, datur ipsi & dilatio ad convincenda precum mendacia, vel instrumenta, aut testes producendos. Instructus enim esse non potuit, qui præter spem ad alienum trahitur judicium. *l.* 2. *C. eod.*

Quæ actori denegatur. *d. l.* 2.

In civilibus quandoque ex magna caussa nova dilatio datur; *Marant. de dilat. n.* 6. 7. 8. 9. *& seq.* tempore litis contestatæ: ante eam, reo triplex terminus ex lege est concessus. *l.* 68. *& seq. de judic.* Olim per intervallum non minus decem dierum, *l.* 68. *cum ll. seqq. ff. de judic.* Hodie triginta. *Auth. qui semel. C. quom. & quand. jud. Novel.* 112. *cap.* 3.

Dantur dilationes; ut litigatores idoneum habeant spacium, quo se ad judicium præparare & instruere possint. *l.* 1. *C. de dilat. c. fin. Ext. eod.*

Unde omnes, modo longiores, modo breviores, pro locorum intervallis dari debent. *l.* 7. *hic. l.* 1. *l. ult. C. de dilat.*

Iis durantibus judicis officium conquiescit. *l.* 3. *C. eod.*

De Edendo.

TIT. XIII.

Vocato ad judicium Reo, & sui copiam faciente, Actor actionem suam libello comprehensam offerat, *Auth. offeratur. C. de lit. cont.* atque edat: *l.* 1. *hic. l.* 3. *C. eod.* Judici; ut sciat super qua re cognoscat & sententiam ferat, cum hæc libello debeat esse conformis; *l.* 18. *ff. com. divid. l. ult. C. de fideicom. libert.* & Reo, ut deliberare possit, cedere, id est, solvere; an contendere ultra debeat: & si contendendum putet, veniat instructus cognitâ actione, quâ conveniatur. *l.* 1. *hic in pr.*

Libel-

Libellus, hoc in argumento,proprie pro ſcriptura, quæ actionem continet, accipitur. *l.3. de accuſ. Auth. offeratur. C. de lit. cont.*

Ejus partes tres. 1. Major propoſitio, quæ juſtam ex jure petitionis cauſſam oſtendit. 2. Narratio, ſeu minor, quâ infertur in propoſita ſpecie facti, eam juſtam petitionis cauſſam ſubeſſe. 3. Petitio, ſeu concluſio.

In civilibus omninò, in criminalibus concluſione non eſt opus. *Bart. in l. quid ergo. §. pœna. de his qui not.inf.in §.omnium.n.*137.*Inſt. de action.*

Debet eſſe libellus rotundus, dilucidus, concludens, non obſcurus, non incertus, neque generalis, aut alternativus. *vid.Spec.de lit. con.§. ult.*

Lex *d.aut offeratur.* eum offerri jubet judici, *c.1. de lib.obl.*competenti; *Spec.eod.§.reſtat.§.videamus.* quia hujus officium ſuper petitione imploratur: *l.1.C.de lit.cont.* deinde etiam parti adverſæ. *d.Auth. offeratur.l.1.pr. hic.*

In omnibus cauſſis, de quibus conſtitutum judicium, & inter duos lis eſt: *Spec. de lit.cont.§.nunc dicendum.per c.licet.de Simon.* tam civilibus,quam criminalibus; *d.l.3. de accuſ.* tam petitoriis, *l.6. de rer. vind.* quam poſſeſſoriis, *Spec. d.loc. n.2.§. fin.Inſt. de interd.* libellus offerendus: Non tamen ſemper in ſummariis, *Clem.ſæpe. verb.libellum non exigat. ubi Gl.de V.S.* puta executionibus. *Specul. d. loc. n.* 17.

In his enim qualiſcunque petitio, etiam ſine ſcriptura, ſufficit: quemadmodum & cum per modum inquiſitionis proceditur,*l.4.ubi Gl.ad verb. continua.C.de apoſt.vid.Can.in c.qualiter.*24 *de accuſ.* aut judicis officium extra ordinem imploratur. *Spec.d.loc.n.7.*

Concipiendus libellus juxta ſtylum & conſuetudinem cujuſque Curiæ: *Spec.eod.§.nunc dicendum. n.3. & §.fin.pr.l.3. l.fin. de teſt.* ubi nulla ſpecialis extat conſuetudo, ſcripto complectendus eſt. *l. 1. verb. deſcribendi. hic.d. Auth. offeratur.*

Præcipua ejus forma in concluſione conſiſtit. *Bald.in l.2.n.2. verſ. præterea. C. de prob.*

Ex

Ex ea sufficit certum actionis genus intelligi, etiamsi nullum ejus nomen exprimatur: *c.dilecti.ubi Dd.de jud.* olim contra fuit. *per l.3.C. hic. l.ult. C. de interd.*

Probationum articuli ad libellum accommodandi sunt, *c.licet.9.§.iidem.de prob.c.significaverunt.de test.* & sententia secundum eum ferenda. *l.fin. C.de fideicom. lib.l.18.com. div.*

Debet libellus ultrò ab actore, etiam non monito, *Spec.de lib.obl.§.utrum..n.4.* offerri. *d.Auth.offeratur.*

Eo nullo existente, processus nullus redditur. *c.examinata.ubi Felin.14. de.jud.c.1. ubi Can.Ext. de oblat.*

Intentione tamen ejus aptâ, licet petitio sit inepta, sustineri debet; *Felin.d.loc. n.11.* & super parte ejus apta totus fundandus processus, licet in reliquis sit ineptus. *Bald. in c. 1. n.4. de mil. vas.2. F.21.*

Potest libellus, interveniente decreto Iudicis, *l.3. C. hic.* causa pro tribunali cognitâ, *l.9.§.1.ff.de offic. Proconf.* ad sententiam usque emendari & declarari, *l.4. §.fin. de nox. act. l.4. l.41. de pet. her.* mutari verò, & actione vetere relictâ, nova intentari, duntaxat ad litem usque contestatam. *Dd.in l. 3.C. hic. Can. in c. inter. de fid. instr.*

Jam de edendo. Editio est prolatio seu demonstratio, *l. 1. §. 1.ff. l. 3. C. hic.* quam litigaturus suâ, vel adversarii causa facit. Est vel Judicialis, vel Extrajudicialis, *Imol. in. c.1. de prob.* vel Libelli, (de quo jam dictum) vel Instrumentorum, vel Rationum, vel Actorum. *vid.Gl.Alex.& Dd.in Rubr. hic.*

Quam fieri debere Prætor hoc Edicto suo, *l. 1. l. 6. §.prætor.ff. l.3. C. eod.* introduxit: & eam Judex, *l. 1. in verb. ad officium judicis. Gl. & Dd. C. hic. l. 2. C.eod.* ad petitionem partis decernit. *Iaf. in l. 9. hic.per l. 6.§. 5. vers. pertinere. eod.* Si negligit, actio in factum in eum competit. *l. 10.§. fin. ff. eod.*

Quæ petitio, æquitate & justâ aliquâ causâ initi debet

debet, *l.1.pr.l.4.§.1. hic.* Puta quod petentis intersit (quod probandum, *l.un.C.de sent. quæ pro eo quod inter. l.2. de eo quod cert. loc.*) editionem fieri, *l.6. §. hic.* quæ ratio maximè valet in publicis instrumentis edendis, *l.2. ubi Ias.n.2.3.C.eod.* non æquè in privatis: *l.pen.ad exhib.* quod æquum sit, instrumentum quasi suum, aut saltem commune edi. *l.4. l.6. §.5. & seq. hic. l.6. C. eod.*

Actor Reo petenti omnia instrumenta ad causam pertinentia, etiamsi iis non utatur, modo iis petitionem suam fundet, *l.ult.C.hic.* edere debet, *l.3.hic.* non reus actori: *l.1.C.eod.* ne quidem rationes. *l.fin. C.l.4. l.6. §. rationem. ff. hic.*

Durum enim est Reum cogi, ut ipse adversarium suis documentis instruat: *l.7.C.de test. l.1.C.hic.c.1. de prob.* Et æquius ad id eum non compelli, nisi forte in favorabilibus, *l.1. C. eod. l.2.§.1. de jur. fisci. Clem.1.§. cæterum. de usur. Dd.in d.l.fin.*

Sanè exceptiones, & reliqua, quibus reus in judicio utitur, Actori edenda sunt; cum sint pars actorum. *l. 2. ubi Ias. n. 2. C. eod. l. fin. ubi Bart. Bald. C. de re jud.* Fit enim excipiendo actor. *l. 1. ff. de except.*

Omnes qui ex officio publico libros rationum conficiunt; ut Argentarii, Numularii, Rationales, & hodie Notarii, instrumentum petentibus iis quorum nómine conscripserunt, edere tenentur. *l.6.C. hic. Bald. in rubr. C. de fid. inst. n.5. Purpur. Dec. & Dd. in l.2. C. hic.*

Privati rationes suas denudare non coguntur, *l.2. C.quan.& quib.quar.pars.lib.10.l.fin. C. de alim.* nisi ex æquitate mercatores illi, qui varias negotiationes exercent, & ipsi rationibus quasi publicis utuntur. *Bart. in l.9. in pr. hic. per Gl. in l.fin.C.de pact. con.*

Editio instrumentorum fit in judicio sine die & Consule, quo instrumentum conscriptum est: *l. 1. §.2. hic.* Nam dies non ad causam editionis; sed ad fidem instrumenti & probationem spectat.

Dies instrumenti ante litem contestatam, ob timorem subordinationis, non proferendus. *d. l. 1. §. 2.* Dies

Dies solutionis edendus, & dies rationum. *d. l.* 1. §. 2.

Acta quoque cum die & anno edi, receptum est. *Gl. in l. 1. hic. Bal. & Dd. in l. 2. C. eo.*

Non tamen Authentica edenda, *Goff. & Bart. in. l. 2. hic.* sed exempla duntaxat sine subscriptione edentis, *l. antepen. ff. hic.* nisi ad finem probationis, (Illa enim sola probant. *Auth. si quis in aliquo. C. eod.*) aut si instrumentum falsum esse dicatur, aut alia justa caussa subsit. *Bart. Bald. in l. 7. C. hic.*

Ratio tota, quatenus ad petentem pertinet & à capite, est edenda. *l. 10. §. 2. h. t.* Et quidem cum die & Consule. *l. 6. §. pen. l. 7. ff. eod.*

In libris, registris, quorum varia & discrepantia sunt capita, sufficit eum articulum edi, qui ad caussam pertinet & quo quis usurus est. *arg. d. l. 1. §. 3. in verb. quib. quis usurus.*

Editio fit sumptibus petentis: *l. 4. §. fin. ubi Dd. & in l. 10. ubi Bald. h. t.* & semel tantum, nisi justa ejus iterandæ caussa subsit. *l. 6. fin. eod.*

Eam qui non vult facere, aut malitiosè, nec integrè facit, tenetur petenti ad interesse, *l. 6. §. 4. l. 7. 8. 9. l. 10. §. 3. hic.* & à judice ex officio, manu militari, *Bart. in l. 72. n. 37. de V. O.* captis pignoribus, *l. 1. ubi Gl. & Dd. C. hic.* aut denegatâ in posterum audientiâ, *Gl fin. in l. 1. §. fin. hic. text. in l. 26. §. 4. ex quib. caus. major.* eò adigi potest.

Rusticitati, ætati, sexui, tamen subvenitur; *d. l. 1. §. fin. ff. hic.* Quia & minoribus, & rusticis, & fœminis, jus ignorare impune permittitur. *l. 9. ff. de jur. & fact. ign.*

Æstimatio ejus quod interest, refertur ad tempus quo edi debuit, non ad illud quo agitur. *d. l. 8. §. 1. hic.*

De Pactis,

Tit. XIV.

Pactum, ut genus, omnes contractus, transactiones, & si qua sunt similia conventa, complectitur;

tur; *l*,1.§.3.*hic.* ac idem est quod Conventio: *Cujac. obs.*2. *cap.*15.

Contractus enim illas tantummodo conventiones comprehendit, in quibus obligatio inest mutua, seu συνάλλαγμα. *l.*19. *de V.S.*

Transactio ad ea conventa pertinet, quibus res dubiæ terminantur. *l.*229. *& seq. de V.S.*

Pactum dicitur à pactione. *d.l.* 1. §.1. Quæ, est duorum pluriumve in idem placitum consensus atque conventio, *d.l.*1. §.2. de re aliqua danda, vel facienda.

Pactum propriè est jus, quod ex pactione existit, sive obligatio, quæ ex paciscendi actu nascitur. *secund. Wesenb. hic.*

Sed sæpenumero vocabula pactionis & pacti confunduntur. *l.*7. §.4. *& seqq. hic.*

Pactum, nisi præsens quis absentis nomine acceptet, iniri non potest. *Dd.in l.*40.*hic.*

Nec quod contra honestatem, hoc est, jus naturæ fit, aut illicitum, id est, contra leges civiles, seu juris regulas, *l.* 28. *hic.* pactum dici potest.

Pactum in specialiore significatu, sumitur pro ea conventione, quæ separata est à contractibus nominatis & innominatis. *Jas.in d.l.*7.§.4. *n.*27.

Qualia sunt Pacta, quæ nullum συνάλλαγμα continent, & sola conventionis æquitate subsistunt. *d. l.* 7. §. 4 unde Nuda dicta. *d. l.* 7. §. 4. *l.*13. *C. eod.*

Quo in significatu Pactum ita definiri potest. Ut sit nuda conventio; quæ nullum συνάλλαγμα, seu mutuam obligationis causam contineat, super re certa facta, nullam producens jure civili actionem, sed ex Edicto Prætoris ad excipiendum accommodata.

Pacta omnia sua natura sunt realia, *d.l.*7. §.8.*ubi Bart.* respectu transmissionis; non obligationis; quæ personalia. *facit. l.*27. §.4. *hic.*

Pacta suâ naturâ sunt stricti juris, *Gl.in d.l.*7.§. *quin imo. hic. & in l.*6. *C. eod.* nisi contractibus bonæ fidei sint apposita.

Con-

Contractus enim accessorii, induunt naturam principalis contractus cui accedunt. *l.4.de usur. Ias. in l.1.pr. de V.O.*

Pacta in genere, aut sunt Publica, aut Privata. *l.5. hic.*

Publica; quæ Reipublicæ causa fiunt; propriè fœdera.

Privata, quæ de rebus privatorum fiunt.

Ea, aut æquitati naturali, aut civili nitantur oportet.

Unde alia sunt Jurisgentium, alia Legitima. *d.l.5.*

Jurisgentium conventio est, quæ ex æquitate & usurpatione gentium, ortum, vires, & effectum habet. *d. l. 7. hic.*

Legitima conventio est, quæ specialiter aliqua lege, vel Edicto Prætoris, vel constitutione Principis, confirmatur; *l.6.hic.* ut est pactum constitutæ pecuniæ, *l.1. de const. pec.* pignoris, *l.4. de pignor.* dotis, *l.4.C. de dot. prom.* donationis. *l.si quis argentum. C. de donat.*

Quod cum fit, aut nascitur, inquit Jurisconsultus, actio ex pacto, aut tollitur. *d. l.6.*

Nascitur actio in his conventionibus, in quibus de obligando agitur, *vid.l.1.de V.O.l.35. §.1. C. de donat. Inst. t. t. de lit. obl.* nec ullum συνάλλαγμα continent.

Tollitur actio legitimis pactis liberatoriis, ipso jure, *l.4. de transact.* non obligatoriis, ut acceptilatione, & similibus. *t.t.ff.de accept. §.1. Inst.quib. mod. toll. obl.*

Liberatoria verò pacta jurisgentium, non tollunt ipso jure actionem, sed tantum ope exceptionis. *l.40. hic. §.3. Inst. de excep.*

Quare nisi objiciatur exceptio pacti, tenet actio. *d.§.3. l.41. §.fin. ubi Gl. de re jud.*

Judex enim non supplet exceptiones; quia sunt facti. *Cast. in l. un. in pr. C. ut quæ desf. adv.*

Pacta rursus omnia, sunt Expressa, aut Tacita. *l.2. hic.* Personalia, aut Realia. *d.l.7. §.8.*

Expressa, quæ expresso verbis aut literis consensu constant. *l.2.& passim hic.* Id est, cum palam

verbis

verbis declaratur paciscentium voluntas; nec scriptura. (quæ tantum probationis gratia interponitur.) si alio modo res probari possit, opus est. *l.* 7. *C. hic. l.*4. *C. de pign.*

Tacita, quæ ex præsumpta contrahentium elicimus voluntate, *quæ vide in l.*2.3.4. *l.*27.§.*pen.l.*30. §.1. *l.*57. *hic. l.*2. *C. eod.* Vel potius: Cum consensus & sententia convenientium, tantum facto aliquo ostenditur, & conjectura colligitur. *l.*2. *l.*18. *C. hic.*

Personale pactum (quod est cum paciscitur, nè à persona, id est; nè à Titio petatur. *l.*7. §. *ult. Prætor. hic*) aliud personam non egreditur, nec in alium transit. *l.* 17. §. 4. *l.* 25. §. 1. *hic.* aliud vivente eo qui pepigit, in alium transire potest; *d.l.*17.§. *pactum. ubi Bart. hic.* Modò alias paciscenti non prodesset. Hinc pactum venditoris & donatoris prodest, illis adhuc viventibus emtori & donatario: *d.l.* 17. §. 5. pactum filii, patri & heredi patris: *l.*19.§.1.*l.*20.*l.*21.*ff.hic.* Paciscentibus mortuis non prodest.

Reale pactum est, quod generaliter fit. Non demonstratâ personâ à qua petatur, veluti nè petatur. *d.l.*7. §.8 *vers. in rem.*

Sunt & pacta alia Extrajudicialia, quæ non pariunt actionem: alia Judicialia, quæ fiunt in judiciis, & valent & efficacia sunt ad agendum. *Bald. in l.*40. §.1. *ubi & Ias. hic.*

Omnia pacta aut Obligatoria sunt, quæ obligationem constituunt, aut Liberatoria, quæ obligationem infirmant. *d.l.*17.§.1. *Ias. in rubr. de V.O.n.*6. *&* 7. *Dd. in d.l.*40.

Obligatoria non perficiuntur, nisi acceptante alterâ parte: Siquidem agatur de illo obligando: Si de utroque, consensu opus est. Liberatoria valent, facta nedum præsenti, quamvis non ipse, verum etiam absenti, dummodo alius ejus nomine acceptet. In commodis enim tacens absensque præsumitur acceptare. *d.l.*4. *in pr. ubi Ias. & Dd. Dec. cons.* 35. *in caussa pac.*

Pacta introducta sunt consensu contrahentium, *l.*1.

l.1.§.pen.hic. lege eum approbante, *l.5.6.7.hic.* ex justa conventionis caussa, puta compensationis, aut donationis, aut similis. *l.56.hic.*

Quæ caussa si fuerit erronea, pactum non valet. *l.51.hic.*

In obligatoriis pactis, caussa donationis nunquam præsumitur, nisi exprimatur: *l.25.§.fin.de prob.vid. Ias.in l.3.& 4.hic. Bald. in l.3.4.& seqq. C.de non num.pec.* eòque, nullâ expressâ caussâ, nullius momenti sunt.

In liberatoriis, causa donationis præsumitur; ideò & caussâ non expressâ pactum valet. *l.1. de transact.l.40. ubi Ias.n.4.& 7.hic.*

Pacisci omnes possunt qui non prohibentur. *arg. l.43.de proc.* Est enim de genere permissorum. *l.24. §. non semper. de minor. l.5. C.de O.& A. l.17.§. sicut. commod.*

Prohibentur naturâ, qui consensum non possunt adhibere: ut amentes; furiosi; *l.1.§.furiosum. de O.& A.* infantes; muti surdi naturâ; *d.l.1.§.pen.* ex accidenti, nutu, subscriptione, &c. possunt pacisci. *l.4.hic. l.48.de O.& A. l.124. de R.I.*

Lege, impuberes; quia eorum consensus infirmus est & multis captionibus obnoxius, *l.1.de minor.*

Quod verum, cum paciscendo sese obligant, aut deteriorem conditionem suam faciunt: Meliorem enim etiam sine authoritate tutorum paciscendo facere possunt. *l.28.hic.*

In eadem caussa sunt prodigi: *d.l.28.§.1. l.6.ubi Dd.de V.O.* item minores qui curatorem habent. *l.3.C.de in int.rest.min.*

Nam minor qui non habet curatorem, pacta extrajudicialia facere potest: non judicialia. *Dd. in d.l.3.*

Cum authoritate tutoris, vel curatoris, minores rectè paciscuntur, & horum etiam nomine tutores. *d.l.28.§.1.* Nisi jus minorum liquidum, paciscendo remittant. *l.37.hic. l.22. C. eod.*

Filiusfamilias qui est in potestate patris, lege non

non prohibetur paciſci cum extraneis; *l.* 18. *hic.* quia non minus ac paterfamilias, mutuo excepto, obligatur; *l.*39. *ff. de oblig. & action.* non tamen patris in detrimentum: *l.*23. *hic.* nec ſervus, extra quam ſi domino pactum ſit damnoſum. *l.*17. *cum ll. ſeqq. hic.*

Cum his quorum ſunt in poteſtate, nullam jure civili obligationem contrahere poſſunt. *l.* 2. *de cont. emt. l.* 2. *de ſtip. ſerv. Dd. in l.*38. *de cond. deb.*

Paciſcitur quiſque ſibi, ſuiſque heredibus; non alteri. *l.* 17. §.4. *hic. l.*38. §.17. *l.* 126. §.2. *de V. O. l.* 33. *hic. l.* 26. §. 4. *de pact. dotal. l.* 6. *C. ſiquis alter.*

Paciſci de omnibus rebus, quæ in commercio aut exiſtunt, aut futuræ ſunt, *l.*46. *hic. l.*73. *de V. O.* licet: *l.*34. §. *omnium. de contr. emt.* modò ſint paciſcentium propriæ. *d. l.*46. *verb. ſui juris.*

Nam licet aliena res vendi poſſit, & locari: *l.*28. *de cont. emt.* tamen non rectè res, aut jus alienum in pactum (nudum ſcilicet) deducitur: Quia eo non datur actio, non de jure tertii in pactum deducto, exceptio. *l.*4. §. *competit. ubi Bart. ſi ſerv. vind. l.* 8. §. 1. *C. de præſcr.* 30. *ann. Bart. & Dd. com. in l.* 1. *& 2. de exc. rei. jud.*

De rebus aut juribus publicis, niſi ſecundum jura publica, paciſci non licet. Nam quæ publica ſunt, pactis privatorum mutari non poſſunt. *l.* 38. *hic. l.*27. *l.*45. §. 1. *de R. I.*

De injuriis & furtis jure civili paciſci, *l.*27. §.3. *hic.* (quia crimina ſunt privata) licet. Siquidem ea delicta jam ſint admiſſa: *l.*27. §.4. *hic.* Alias non. Turpia enim ea ſunt quæ ad delinquendum invitant: ut non tantum ſunt, quæ ideò fiunt ut maleficium fiat, aut non fiat; *l.* 7. §.3. *l.*27. §.4. *eod.* ſed & quibus actio delicti nondum facti remittitur. *d. l.* 27. §. 4.

Non valent ergò pacta de iis, quæ aut lege prohibita ſunt, aut naturâ. *l.*6. *C. eod. d. l.*7. §. *ait Prætor. ff. eod.*

Naturâ ea prohibentur, quæ in ſe turpitudinem con-

continent. *vid. l.53. l.57. pro socio. l.26. ubi Dd. de V. O. l.5. C. de postul. l.15. l.19. l. fin. C. hic.* nec facta, sunt observanda. *l.27. §.4. hic.*

Pacta nullo verborum ordine, nulla forma, sed tantum æquitate conventionis, constant.

Si talis apparet verborum forma, quæ stipulationem inducat, potius stipulatio contracta videbitur, quam pactum. In dubio enim firmior contractus celebratus præsumitur. *Bald. in rubr. C. de fid. inst. n. 8.*

Verba enuntiativa, ut *profiteor te non teneri:* ad liberandum valent, *l.40. hic.* non ad obligandum, eum, qui non expressè consentit. *Ias. in d.l.40. n.7. Salic. & Dd. in l.4. C. eod.*

Exceptio enim, nisi illi cui aliquid remissum est, & cum quo potest agi, competere non potest. Nam exceptio est actionis exclusio. *l. 2. C. de except.*

Ut igitur competat exceptio ex pacto, necessum est aliquid de jure actionis pacto remissum esse, sive gratuito; sive ob causam, scil. impulsivam.

Ex pacto, jure naturali, seu gentium, nascitur obligatio naturalis, *l. 95. §. naturalis. ff. de solut. junct. l.1. ff. de pecul.* non civilis, *l.7. § 2. hic.* quæ illo jure, *l.1. l.7 §.1. hic. l.20. l.13. C. eod.* ad exigendum & excipiendum sit efficax.

De jure civili ex Jurisgentium conventiones actiones pariunt, quæ non manent in genere conventionis, sed transeunt in proprium nomen contractus: *d.l.7. §.1.* legitimæ, à confirmatione legis dictæ. *l.6. hic.* Unde actio legitima.

Reliquæ de jure civili nec actionem, & nequidem expressam exceptionem, producunt. *d. l. 7. §. 4.*

Ex illis enim, quibus jus civile non assistit, (quod eò factum, ne quis promiscuè, & quadam incogitantia, ac temerè prolatis verbis obligetur) actio civilis nasci non potest. *Bald. & Dd. in l.27. §. pactus ne. hic.*

Nudis ergò ex pactis de jure civili actio non da-

tur, *d. l.* 7. §. 4. *l.* 41. *&* 45. *hic. l.* 13. *l.* 21. *C. eod.* Nisi aut stipulatione munita sint, *d. l.* 7. §. *quod ferè.* aut jurejurando, *l.* 41. *ubi Dd. C. de transact. Socin. in fall. reg.* 9. aut rei traditione impleantur; *l.* 48. *hic.* aut bonæ fidei, *d. l.* 7. §. 5. *l.* 13. *C. hic.* non stricti juris judiciis; *l.* 3. *de rescind. vend.* (nisi ex parte excipientis debitoris & rei, *l.* 40. *si cert. pet.*) insint.

Inesse ea videntur, quæ in ingressu contractus, hoc est, antequam is perfectus sit, & absolutus, adduntur. *d. l.* 7. §. 5. *&* §. 6. non quæ post contractum consensu perfectum, & postquam ad alia omnia conventa contrahentes discesserunt, *l.* 21. §. *fin. de testam. vid. Dd. in. l.* 1. §. 1. *de V. O.* accedunt.

Ea tamen, cum traditione insecutâ muniuntur, efficacia sunt ad agendum, ex implemento rei. *d. l.* 7. *in pr. l.* 48. *hic.*

Pacta quæ reformant contractum, hoc est, quæ mutant substantiam contractus, puta pretium, aut mercem; ea, ex intervallo facta, insunt ex parte agentis, & producunt actionem.

Sunt enim novus contractus: quia prioris contractus substantia iis immutatur. *d. l.* 7. §. 5. *l.* 58. *hic.*

In contractibus tamen, qui re & verbis constant, tum prosunt ad excipiendum. *d. l.* 58. *in fin.*

Et cum non informatur pacto præcedens contractus, sed solummodo accidens aliqua qualitas, aut detrahendo, aut adjiciendo immutatur, non putaverim ea pacta ex intervallo apposita, jure civili prodesse ad agendum, nisi quatenus traditione firmantur. *per l.* 72. *de contr. emt.*

Pacta jure novissimo prosunt ad agendum, cum chirographo, aut scripturâ muniuntur. Transeunt enim in contractum qui literis constare dicitur. *Panor. in c.* 1. *n* 4. *&* 5. *Ext. hic.*

Proficit etiam pactum ad agendum, cum fit in judicio, *l.* 4. §. *fin. de fidejuss. tut. l.* 40. §. 1. *ubi Bart. hic.* Quoniam in judiciis quasi contrahitur. *l.* 3. §. 11. *de pecul.*

Jure

Jure prætorio, ex pacto, contractui appoſito, (conventum dicitur, *t.t. C. de pact. convent.*) aut rei traditione implementoque cauſæ, aut aliâ aliquâ efficaciâ obligationis civili munito, actio datur, & exceptio. *d.l.7.* §:7. *l.44.* §.1.*fam. erciſc.*

Sed hæ juris veteris ſubtilitatis non ſunt in uſu.

Jure Pontificio, ex quolibet pacto oritur actio. *c.*1. *&* 3. *ubi Can. Ext. hic.* Niſi conditio pacti defecerit; *c.pervenit.*3. *c. ſicuti.* 29. *in fin. de jureſur.* Pontifex ex cauſa à promiſſione abſolverit; *ut in c. auctoritatem. c.* 2. *alius. & c.* 4. *nos ſanctorum.* 15. *qu.6.c.2.de voto.* qui pactum vult impleri, à ſua parte non impleverit. *d.c.pervenit. d. c. ſicut.* §.*fin.*

Quod hodie in omni foro, ubi ex bono & æquo, & ex ſuprema poteſtate judicatur, obtinet. *Bart. & Dd. in d. l.7.* §.5. *hic. & in l.29.* §. *quædam. mand.*

Et indiſtinctè hodie ex pactis nudis, ſeriò & deliberatò initis, actio datur. *Bald.& Salic.in l.petens.* 21.*C.eod. & Bald. in l.6. pr. hic.*

Ea eſt actio præſcriptis verbis, quando res intervenit, *d.l.7.*§.2.*l.6.l.33. C. de tranſact.* Si non; condictio ex lege, vel potius canone; *arg. l.un.ubi Bart. de condict.ex lege. Innoc. Panor. in c.1.de pact. Socin. in fall. reg.9. n.2.*

Exceptio quæ datur ex pactis, non tollit actionem civilem, niſi & pactum ſit civile, *l.* 27. §.2. *l.* 6. *hic.* & eſt tantum peremptoria, nec impedit litis ingreſſum. *text.in* §.1.*Inſt.de except.& d.l.27.* §.2. *&* §.6.

Interpretes tamen, omnes ferè peremptorias ad impediendum litis ingreſſum, admittunt, dum in continenti probari queant. *vid. Phil. Franc. cap.* 1. *de lit. cont. n.* 6. *Gl. in l.* 6. *C. eod. & l.* 7. §. 5. *ubi Dd. hic.*

Deficiente exceptione conventionis, competit exceptio doli, *l.1.2. cum ll. ſeqq. de dol. mal. exc.* quotieſcunque ſcilicet ex æquitate aliqua danda eſt. *l.7.* §.*pen.& fin. l.21. l.10.* §.*fin. hic.*

Si ſolvatur quod pacto remiſſum eſt, competit indebiti condictio; quaſi id indebitè ſit ſolutum,

lutum. *l. 5. in fin. C. hic. l. 26. §. indebitum. de cond.ind.*

Pacta licet (ut dictum) stricti juris sint; *d. l. 7. §. 5. ubi Gl. & Ias. n. 12. hic.* tamen, quia & tacitè conveniri potest, *l. 2. cum seq. hic.* ideò & ea conventa intelliguntur, (ut & in aliis strictis, *l.* 134. §. 1. *l.* 126. §. *pen. l.* 111. *de V.O.*) de quibus verisimiliter est actum.

Qua interpretatione, pactum procuratoris pertinet ad dominum: ita ut ei tam noceat, quam per exceptionem doli prosit: *l. 12. l. 10. §. fin. hic.* tutoris, ad pupillum: ita ut ei prosit, non noceat: *l. 15. hic.* magistratus, aut magistri collegii, ad universitatem civitatis, vel collegii, *l. 14. eod. l. 12. C. de transact.* principalis debitoris, ad fidejussorem: *l. 21. §. fin. hic.* Si nempe illis prosit. Non semper quando nocet. *vid. l. 28. §. 1. ff. l. 22. C. l. 12. l. ult. ff. hic. l. centum Capuæ. de eo quod cert. loc.*

In correis unius pactum ad alterum extenditur, quando alter habet regressum contra alterum: non autem nocet. *l. si unus. 27. hic. vid. inf. de duob. reis.*

Pacta generalia, etiam ad illa pertinent, quæ specialiter comprehensa non sunt, aut quæ ignorabantur: quandoquidem apparet, de his quoque verisimiliter actum esse, & in genere cogitatum. *l. 9 §. fin. de transact. l. 29. ubi Dd. comm. C. eod. l. 47. in fin. hic. vide tamen Dd. in l. un. C. de error. calc.*

Aliàs pacta & transactiones, præsertim speciales, non extenduntur ultra species, de quibus actum est. *d. l 27. §. ante omnia hic. l. 3. l. si certa. cum simil. C. de transact.*

Pactio obscura, vel ambigua, semper nocet ei, qui potuit dicere apertius, ut venditori. *l. 39. hic. l. 21. l. 33. l. 34. de cont. emt. l. ult. C. de pact. int. emt. vend.* Modò nihil sit, quod melius dici possit; id est, si neque probari possit, quid actum fuerit, neque verisimiliter conjici. Nam aliàs in obscuris est suspiciendum quid verisimilius est, aut quod plerunque fieri solet. *l. 114. ff. de reg. jur. junct. l. 34. ff. eod.*

eod. In ambiguis autem id quod rei gerendæ aptius est *l. 67. ff. eod.*

Interpretatio etiam in stipulationibus fit contra stipulantem: *Schurf.consf.58. quæstionis.n.2. cent.1.* in reliquis pactis, in dubiis fit pro debitore, cui aliquid remissum est, & sic pro liberatione. *l. 47. de O. & A. cum similibus.*

Pacta dolo, aut metu inita, *d.l.7.§.7.ff.l.9.C.hic.* & quæ adversantur legibus, *l.27. §. pacta. l.28. ff. l.6. C. hic.* nihil operantur.

Contrariis pactis priora tolluntur. *l.58.hic.;l. pacta novissima.C. eod.*

De Transactionibus.

Tit. XV.

PActi species est Transactio. Quæ bivariam accipitur.

Uno modo, pro quolibet actu quo ab obligatione receditur, *Bart.in l.2. de jurejur.Iaf. in Rubr. hic. n.9. & C. eod.* & quasi transitur. *l.1.§.3. verb. contrahendi transigendique. ubi Iaf. de pact. Bart. in d. l. 2.*

Altero modo,& quidem propriè, pro ea compositione, quâ res dubia, litigiosa, partium consensu componitur. *l. 1. hic.*

Quo in significatu Transactio, est rei dubiæ, & litis incertæ neque finitæ conventa decisio, id est, diremptio. *l.13. l.16. l.30. C. hic.*

Poteſt,secundum Wesembecium.*hic.* (Sed malè: Quia est pactum nudum. *l.5.l.15.ff.l.31.C.hic. l.27. ff.de inoff.testam.Cujac.in par.hic.& 11.obs.17.in fin. Duar. in l.1. §.1. hic.*) & ad hunc modum non incommodè definiri: Ut sit contractus, *Iaf. & Dd. in l.2. C. eod. text. in l. 7. l. ult. C. de his quæ vi met. causs. l. 17. C. de fid. instr.* (vel potius distractus. *l.1. ff. l. 2. C. hic.*) jurisgentium, *Bart. in l. 23. C. hic. l.7. §. 1. de pact.* innominatus, *l. 1. §. 3. eod. Bart.Ang. Iaf.Dd. com. in l.28.C. hic.* stricti juris: *Iaf. in d. l. 28. n. 8. & 13. l. 6. & Gl. & Dd. in. l. 29. C. hic.* quo inter litigatores res dubia, *l. 1.*

hic. & litigiosa, *Gl. fin. in d. l. 29. Bald. in l. 65. de cond. ind.* aliquo contra dato aut promisso, *d. l. 1.* remittitur & finitur, nullam pariens jure civili actionem, sed tantum ad exceptionem proficiens. *Wes. hic.*

Partes ergò transactionis sunt duæ: Remissio litis, non tantum præsentis, sed & ejus quam suspicio est, non tantum de jure, sed & de facto extituram: *l. 2. ubi Sichard. C. hic.* & pro remissione alicujus rei præstatio. *l. 38. C. hic.*

Species itidem duæ: Simplex, & illa quæ Aquiliana stipulatione munita est. *Gl. pen. & Dd. in. l. 32. C. hic. ubi Bart. n. 5.*

Potest & distribui in Generalem, quæ ad bonorum universitatem, vel ad omnes controversias pertinet; *l. 12. ff. l. 29 ubi Gl. & Dd. C. eod.* & Specialem, quæ de re certa fit. *l. 9. ff. l. 3. l. 31. C. eod.* item in Juratam, & Injuratam. *l. 41. l. pen. C. eod.*

Fit Transactio consensu, *l. 13. l. 20. l. 24. C. eod.* ob dubium litis eventum. *l. 51. de pecul. Gl. in l. 58. §. fin. ff. ad SC. Treb.*

Transigere possunt, qui pacisci, hoc est, consentire possunt, & sunt mente sana. *l. 27. C. hic.*

Non procurator sine speciali mandato, *c. qui ad agendum. de procur. in 6. l. 17. §. fin. cum ll. seqq. l. 34. §. 1. de jurejur.* etiamsi liberam habeat agendi potestatem. *l. 63. de procur.*

Potest, si aut cum speciali ad hoc mandato, *d. l. 17. § fin. cum l. seq. d. l. 34. §. 1.* aut in rem suam, *d. l. 17. §. fin. cum l. seq. l. 55. de procur.* aut omnium bonorum, *Gl. in l. 7. C. hic.* sit procurator datus.

Tutores, procuratores fisci, vasalli, & similes, quibus magna ex parte commissorum bonorum interdicta est alienatio, *l. 1. C. de præd. min. Ext. de his quæ fiunt à præl. & de reb. Eccl. non al. & de prohib. feud. alien. in usib. Feud.* possunt transigere: *Gl. Bart. & Dd. in l. 12. C. hic.* non tamen contra legis prohibitionem transigendo donare vel alienare, *l. 4. C. de præd. min. l. 1. C. de off. proc. Cæs. l. 13. hic. vid. in c. 1. §. vasallus. si de feud. def. 2. F. 26. Curt. de feud. part. 4.* aut jus liquidum remittere. *d. l. 12. C. hic. l. 22. C. de pact.*

Trans-

Transigitur de rebus dubiis, litigiosis, *l.1.hic.* hoc est, de quibus lis est, vel esse potest. *l.2.C.ubi Ias.& Dd. eod.*

De re judicata ergò transigi nequit, *l.11.ff. l.32. C.eod.* quia cum transacta & finita sit, de ea amplius lis esse nequit. *l.sub specie.& t.t. C. de re jud.*

Finita lis non censetur, cum post rem judicatam lis subesse & aliquo remedio attentari potest. *l. 7. l.11.ff. l.32. C. hic.* Ut si aliqua exceptio opponatur, ex iis nimirum quas placet etiam post rem judicatam opponi posse, *de quib. in l.1. C. de jur. & fact. ignor.* sive ad sententiam infirmandam, sive judicati executionem impediendam tendant.

Pacto res judicata remitti potest: *Bart.& Dd.in d.l.32.* De ejusmodi tamen pacto liberatorio, agi in transactione non præsumitur, nisi appareat. *Bart. in d.l:32. Dd.in l.21. C.de pact. Bald.in l.3.C. de non num. pec.*

Cum res nondum finita est, quamvis certa sit, hoc est, certum jus habeat, tamen ob timorem, aut odium litis, dominus super ea rectè transigere potest, *l.2. C. hic.* non procurator, & administrator rei alienæ: *d.l.22.l.12.C.hic*, cum remissio certi juris in donationem (quæ illis interdicta, *l.contra. de pact. l. 12. de tut. fur.*) incidat. *l. 12. ubi Bart. De novat.*

De controversiis, quæ ex testamento proficiscuntur, transigi nequit: Nisi inspectis verbis testamenti: cum quia tales transactiones captiosæ sunt, eòque improbæ, *l 5. 6. hic:* tum, quod ultimis voluntatibus adversantur, earumque exitum eludunt.

De alimentis futuris, testamento relictis, eâdem ratione, sine authore Prætore, & causæ cognitione transigi nequit, *l. 8. hic.* de præteritis potest. *l. 8. C. eod.*

De crimine capitali (id est, ex quo pœna mors est, *l.1.de bon.eor.qui ante sent.mort.l.ult.de pravar. l. 2. de publ.judic. Cujac. 6. obs. 11.*) transigere aut pacisci prohibitum non est, *l.18. C. hic.* quia cuique licet sanguinem suum quovis modo redimere,

l. 1. *de bon. cor.* videturque id non facinoris conſcientiâ, ſed declinandi periculi cauſa, fieri. *l. fin. de prævar.*

De adulterio tamen tranſigi nequit. *d. l.* 18. Quia ejuſmodi conventio, quâ aliena matrimonia redimuntur, *l.* 23. *in fin. C. ad. l. Iul. de adult.* in lenocinium incidit. *l.* 2. *l.* 8. *l.* 29 *ff. eod. l.* 10. *C. eod.*

Extra cauſam pacti remitti, ac pro derelicto haberi accuſatio adulterii, necdum inſtituta, poteſt. *l.* 15. §. 5. *eod.* nemo enim invitus accuſare tenetur. *t. t. C. ut nem. ag. vel accuſ.*

Nec pacta, de ſuſpicionibus adulterii facta, improbantur. §. *fin. Nov.* 117.

De reliquis criminibus, quæ ſanguinis pœnam non ingerunt, tranſigere contra leges abſque damno infamiæ non licet: *d. l.* 18. *C. hic.* quoniam enim in his ceſſat periculum ſanguinis, tranſigentes non ſe excuſare, ſed pretio adverſarium corrumpere reus videtur. *l. fin. de prav. l.* 4. *de jur. fiſc.*

Ante tamen publicum judicium cœptum, tranſigi quidem poteſt, non de ipſo judicio, *l.* 9. *C. de contr. ſtipul.* (concuſſionis enim ſpecies eſt, intentato periculo accuſationis, pecuniam exprimere, *l.* 1. §. *pen. de calumn.*) ſed injuria ejus qui vel agere vel accuſare poteſt. *d. l.* 1. §. *pen. l.* 7. *C. de falſ. l. pen. C. hic.*

Non enim pro convicto confeſſoque, qui ante & extra judicium tranſigit, *arg. Gl. pen. in l* 4. *de inter. act. vid. Dd. in l. admonendi. de jurejur.* & per conſequens nec pro infami, haberi poteſt. *arg. l.* 14. *de his qui not. inf.*

Tranſactio fit aut ſimplici Pacto, aut per Aquilianam ſtipulationem: *l.* 2. *ff. l.* 4. *C. hic.* aut Purè: aut ſub Conditione: *l.* 9. *C. eod.* aut ſub Modo, *l.* 6. *C. eod.* aut Pœna: *l.* 15. *l pen. ff. l.* 40. *l.* 17. *C. eod.* aut Juramento: *l.* 41. *l pen. C. d. t.* aut in: aut extra judicium: *l.* 28. *C. eod. ubi Iaſ. n.* 1. & 2. aut ſcriptura, aut ſine ea. *l.* 5. *l. ſive. C. d. t.*

Tranſactio nullo dato, vel retento, aut promiſſo, non procedit. *l.* 38. *C. hic.*

Cum aliquid datur, tranſactione dominium transfertur:

fertur: cum aliquid promittitur, actio nascitur: cum aliquid retinetur, actio perimitur. *l.35. C. hic.*

Auctoritas non minor transactionis, quam rei judicatæ; *l.20. C. eod.* jurisjurandi. *l.2. ubi Bart. l.31. de jurejur.*

Quare nec rescripto Principis, *l. causas. C. hic.* nec prætextu specierum. *l.19. C. eod.* instrumentorumque post repertorum, *d.l.19.* retractari potest.

Tollit transactio, ope exceptionis, *l.17. C. eod.* (quæ hodie est litis finitæ, *c.1. de lit. cont. in 6. ubi Gl. & Dd.*) primam actionem: non tollit, *l.14. l.16. C. eod.* nec inducit eam, *l.28. C. eod.* jure conventionis: nisi addita sit Aquiliana stipulatio. *l.4. l.19. C. eod.*

Eadem ergò actio competet, si non, *l.4. l.14. l.19. l.28. C. eod.* aut quidem impleta sint promissa, sed dolo aliquo Rei ad transigendum Actor sit inductus. *l.15. l.56. ff. l.28. C. hic. l.27. in princ. ff. de inoff. test.*

Primâ actione sublatâ; si non impletum quod convenit, agi potest præscriptis verbis: *l.6. l.17. l.33. C. hic.* non jure conventionis; sed quia traditione & præstatione ejus quod à sua parte convenerat, agens sibi alterum obligavit. *l.7. in pr. de pact. l.5. de præscr. verb.*

Nec invitus Actor cogitur ab intentione suæ actionis, nempe præscriptis verbis, discedere, etiamsi rèdhibitionem & pœnam pars altera offerat. *arg. l. fin. C. de rer. perm.*

Pœnitentia enim in contractibus innominatis tantum ei conceditur, qui dedit: non illi qui accepit, & accipiendo se ad implementum jam obligavit. *Gl. in l.5. in pr. verb. sed cum liceat. de cond. caus. dat.*

Contractu ab utraque parte rebus impleto, exclusa est pœnitentia, & volenti repetere obstat contractus exceptio. *l.17. l.40. C. hic.*

Mutuo tamen partium consensu ab eo recedi potest; & tum quicquid hinc inde datum & acceptum fuit, restitui debet. *l.14. l.17. l.41. C. hic.*

Qui contra juratam transactionem venit, amissione juris sui, atque adeò existimationis, plectitur. *l.41. C. eod.*

Impedit transactionem Error: *l.29.C.eod.* Eam retractat per in integrum restitutionem, Metus. *vid. inf. De eo quod met. causs.* Nisi coram amicis, *l.35.C.hic.* id est, testibus, *fac.l.39.§.1.ff.de legat.3.* sit transactum.

Dolus, quia consensus non est expers, non rescindit eam, sed purgatur aut exceptione, aut replicatione, si prima actio superest, *l.28. C. hic.* aut, illa extincta, actione doli: *l.4.l.19. C. eod.* nisi dolus in falsi, *l.pen.C.eod.* aut calumniæ crimen, *l.65.de cond. jud.* incidat.

Si super casu & dubio mortalitatis eventu transactum sit, licet, sive minores, sive majores, ultra dimidiam partem justæ æstimationis seu juris, læsi sint, restitutio non dabitur ex l.2. C. de resc. vend. *l.11. C. hic. ubi Castr.*

Dabitur, *ex sententia Bart. in d. l. 2.* si quis in certo jure, puta hereditate dividenda, probare possit, se transigendo ultra dimidiam partem ejus, quod consequi probabiliter potuit, læsum esse. *Dec. cons. 6. viso. n.4. Corn. cons. 17. in pr. lib. 4*

DIGESTORUM
LIBER III.

De Postulando.

TIT. I.

SEquitur de postulando; quia legitimè ad judicium perveniri non potest, nisi in limine caussæ, jus dicenti negotium exponatur.

Postulare, est desiderium suum, vel amici sui, in jure, id est, pro Tribunali, *l.4.§. pen.ff. de dam. inf.* apud eum qui jurisdictioni præest, exponere; vel alterius desiderio contradicere. *l.1. §.2. hic.*

Et

Et quia publicum quodammodo munus, *l.* 2. *in verb. postulare. de R. I.* Prætor, seu ordinarius Magistratus, dat petentibus litigatoribus, patronos, etiam invitos, *l.* 7. *C. hic. Gl. in l.* 1. §. 4. *hic.* qui eorum & nomine postulent, *l.* 1. §. 4. *ff. l. fin. C. hic.* & sumptibus. *Gl. ad d. l.* 1. §. 4. *l.* 4. §. *fin. de edend. Bart. in l.* 1. §. *Divus. ad SC. Syllanian.*

Si tenuiores sint litigatores, quam ut salarium præbere postulantibus suo nomine possint, Magistratus sumptum de publico suppeditet oportet. *Gl. & Dd. in d. l.* 1. §. 4.

In criminalibus, si quis custodiæ traditus, sibi ipsi quærere advocatum nequeat, accusator, cujus rogatu incarceratus, ut eum alimentare debet, sic & sumptum ipsi præbere. *Gl. in l.* 17. *C. de erog. mil. ann. lib.* 12. *per Nov.* 115. §. *si unum. Paris de Puteo. in tr. Syndic. ad verb. carcer. & carceratus. c.* 4. *per tot.*

Postulare possunt omnes, qui non prohibentur. *l.* 43. *de procur.*

Prohibentur quidam Edicto, quidam Lege, quidam Sententiâ Judicis.

Edicto tres hominum ordines vetantur. *l.* 1. §. 1. *hic.*

Primus ordo & pro se, & pro aliis; ut minores septendecim annis, *d. l.* 1. §. *initium. hic.* surdi, qui jussum judicis exaudire non possunt, *d. l.* 1. §. *initium.*

Secundus ordo tantum pro aliis postulare vetatur; in eo sunt cæci, insigni quâdam turpitudine notati, fœminæ. *d. l* 1. §. 5.

Virile enim est officium alienæ causæ præesse, intercedere & patrocinari. *l.* 2. *de R. I. l.* 18. *C. de procur.*

Cæcus prohibetur: quia revereri magistratus dignitatem nequit: *d. l.* 1. §. 5. *vers. cæcum.* judex tamen dari potest. *l.* 6. *de judic.*

Personæ insigni quâdam turpitudine deformatæ, etiam apud judices pedaneos, Senatusconsulto prohibentur postulare. *d. l.* 1. §. 6. *vers. item.*

Si tamen ejuſmodi perſonæ tutelam vel curam adminiſtrent,(ſicuti poſſunt,cum hoc munus ſit privatum. *Bart.in l.3.hic.*) poſtulare pro his quorum curam gerunt, poſſunt, *d.l.1.§.fin. l.6.hic.*

Tertius ordo tantum pro ſe & perſonis certis, puta conjunctis, fortè ad quartum uſque gradum: *Gl. in l.4. de teſtib. Gl. & Dd. in c. fin. Ext. eod.* & pro perſonis quarum tutelam curationemve gerunt, *d. l.1.§. fin. cum ll. ſeqq.* poſtulare poteſt; pro aliis perſonis edicto non comprehenſis, prohibetur.

Qui ordines, nequidem volente adverſario, contra Edictum rectè poſtulant; *l.7.hic.* quin puniantur pœna arbitraria. *l.1.§.6. hic.*

Lege poſtulatio pro aliis interdicta eſt, judicibus, arbitris, in ea cauſa quam judicaturi ſunt: *l.6.C.hic.* hæreticis, *l.fin.C.eod.* clericis, niſi pro ſe & conjunctis agant; *c. 1. & c fin. hic.* liberto, contra patronum; *l.2. C. eod.* vaſallo, contra dominum: *c.1.§. item ſi delator. ubi Gl. verb. perd. quæ fuit. pr. cauſ. bon. am. 2. F. 24.* & illis omnibus qui legitimam perſonam ſtandi in judicio non habent. *vid. tit. C. qui legit. perſ. ſtan. in jud.*

Judicis ſententiâ, advocatis aut procuratoribus, ob contumaciam, vel delictum, vel aliam cauſam, poſtulatione interdicitur ad tempus, non in perpetuum. *l. 9. de pœn. l.5. & 6.8. hic. l. ult. ff. de pœn.* Si quis tamen ita poſtulare prohibitus, non appellaverit, placitis obtemperare, & cauſſis agendis perpetuò abſtinere debet. *l.1. C. hic.*

Si apud ſe Magiſtratus poſtulare prohibuerit, coram ſucceſſore ejus nulla obſtabit prohibitio: aliter ſi indefinitè poſtulationibus ſit interdictum. *l.6.hic. l.1.C.eod.* Nam tum ad longum tempus, id eſt, decennium, cenſetur prohibuiſſe. *l.23. ff. de pen.*

Erit judicis, in poſtulationibus admittendis, providere, nè peritiſſimi quique advocati ab una ſtent parte, ſed ut æqualiter utrinque diſtribuantur, nè alterutra cauſâ ab inopia boni patrocinii damnum faciat. *l. 7. C. eod.* Eſt enim æqualitas in judiciis ſervanda. *l. pen. C. eod.*

Quamdiu

Quamdiu quis idoneum advocatum non habet aut habere potest, tamdiu propter contumaciam damnari nequit. *c.1. ut lit. non cont. ubi Gl.*

Negotia tamen, propter contumaciam, ante definita, non retractantur. Imputet enim sibi qui à tali definitione non appellavit. *l.1. l.4. C. hic.*

Quanquam enim à contumacia non appelletur: *l.1. ubi Gl. C. quor. app.* tamen, si quis neget se in eâ causa fuisse, ut pro contumaci debuerit condemnari, justas excusationis suæ causas per appellationem inducere potest. *l.73. §. ult. de jud. Gl. & Dd. in d. l.1.*

De his qui notantur infamia.

Tit. II.

INter eos, qui postulare pro aliis prohibentur, infames enumerantur. *l.1. §.5. §.6. & §.8. sup. de postul.* Et merito. Nam cum infamibus portæ dignitatum non pateant, *l.2. C. de dignit. lib.12.* & ab advocatione (quæ dignitatem habet. *l. 7. verb. nobilissimus. C. de postul. & ibi Bald.*) arceri debent. *Gl. in d. l.2. per l.1. §.8. ff. de postul.* Indignum enim est, eum clientis honorem defendere, qui suum perdidit.

Infamia, est existimationis læsio. *l.8. C. hic.*

Existimatio, est dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus. *l. pen. §. existimatio. de extraor. cogn.*

Infamia est duplex: *Gl. Bart. & Dd. in l.1. hic.* alia Juris, alia Facti.

Juris infamia, (de qua propriè hic agitur) est quam lex, ob turpe aliquod commissum, nocenti irrogat.

Facti infamia est, quæ famam solum cujusquam apud bonos & honestos viros gravat. *l.20. hic. l.13. l.17. l.19. C. eod.*

Hæc, secundum Doctores, triplex est. Alia quæ ortum à vulgo habet, & incerto autore: (quæ revera nulla est. *Freher. lib. 3. de existim. cap. 2.*) Alia quæ à judice, aut patre, aut viro quoquam honesto,

per increpationem aliquam ignominiosam infertur. *d. l.19. l.17. C. hic.* Tertia quæ oritur à sectæ diversitate. Puta propter hæresin. *Bald.in l.1.n.5. per illum text. C. de sum. Trin.* (Quæ est juris infamia.)

Vult Baldus *in c.1. an removeri testes.2. F.19.* & rectè, *Freher.c.1.num.9.* aliam esse graviorem, aliam leviorem; prout est gravis, aut levis caussa, ex qua Infamia ortum habet.

Irrogatur infamia juris, partim Edicto Prætoris; *l.1.& 2.hic.* partim Lege, Senatusconsulto; *l.2.§.3. hic. l.41.C.de transact.* partim sententiâ judicis: *l.6. l.13.hic.* non arbitri: *d.l.13.§.5.* Famæ enim causa, capitali æquiparatur. *l.justa.de man.vind. l.104. ubi Dec. & Cagn. de R. I.*

Ut igitur de vita, & capite privatim statui nequit: *l.13. ad l.Aquil. Dd.contra Gl.in l.56.de furt. in l.pen. C. de cond. ob. turp. Hipp.sing.* 164. Ita nec compromisso existimatio cujusquam minui potest. *l.32 §. Iulianus. ubi Bald. de recept. arb.*

Imponitur infamia propter dolum, vel simile crimen, quod in dolum incidit: ut perfidiam, stellionatum, imposturam, perjurium, &c. *l.6. §.fin. l.13.§.fin. hic.*

Dolum appellamus malitiosam scientiam, quâ vel simulatur falsum, vel dissimulatur verum, alterius fraudandi causâ. *l.8.hic.vid.l.1.de dol mal.*

Delictum ex lata culpa commissum, *§.fin. Inst.de susp. tut. Gl.in l.fin.C.eod.* aut ex supina ignorantia, *d.l.8.* aut crasso aliquo errore, *d.l.6. §.fin.* non lædit existimationem.

Quælibet enim, etiam injusta causa, excusat à dolo, *Gl.in l.un.ubi Dd.si quis jus dic.per l.utique.de lib. caus.* & ejus pœnis.

Judex non modò disertis verbis infamiam irrogat, sed quandoque etiam facto; puta motione ab ordine, fustigatione, turpi aliqua præclusione, &c. quæ tamen non infamant per sese, sed ex causa, propter quam talibus utendum judex putavit. *l. 22. hic. l.6. C. eod.*

Edicto notantur, milites, ab exercitu ignominiæ

causâ

causâ missi: *l.*1.§.1.*hic.* qui in scenam, aut arenam prodeunt, non gratis exercitationis & oblectationis, *Baro. & Ant. Fab. ad l.*2.§. *fin. hic. vid. Alber. Gentil. disp. de actor. & spect. fabul. non notand. c.*15. sed quæstus faciendi causâ: *l.* 2. *l.* 4. *hic. Nov.* 51. qui lenocinium faciunt: *d.l.*1. & 4. calumniæ aut prævaricationis nomine in publico judicio commissæ damnati: *d.l.*1.*l.*4.§.4. item furti, *vid.l.*42. *de V.S.* injuriarum, vi bonorum raptorum, de dolo malo, damnati. *d.l.*4.§.*fin. l.*6. *hic.*

Furti; si actione furti damnentur, non etiam si ex condictione furtiva. Quia in hac non de dolo, sed de restitutione rei quæritur. *vid. inf. de cond. furt.*

Ideò condictiones non ipso jure, sed tantum de facto infamant. *l.*36. *de O. & A. l.*8. *in fin. C. hic.*

Actio quod metus causa, non infamat: *Gl. & Dd. in l.*14 §.13. *quod met. caus.* cum sit rei persecutoria suâ naturâ, quamvis in quadruplum ex contumacia rei crescere possit.

Qui alieno nomine damnatur, non fit infamis. Iniquum enim esset alieni doli dedecus huic inuri: *d.l.*6.§.2.*l.*13.*hic.ex ratione l.*22.*C. de pœn.* Cum delicta suos tenere debeant auctores. *l.*22. *C. de pœnis, l.*6. §.2. *hic.*

Qui, in delictorum privatorum actionibus suo nomine pretio, *l.* 18. *C. hic.* post litem contestatam; non, si ante, *l.*13. *C. de furt. l.*56.§.*pen. ff. eod. l.*17. §.1. *de pact.* pactus est, *l.*4.5. *hic.* Edicto notatur.

Nam (cum nemo suum præsumatur jactare; *l.*25. *de probat.*) non sine causa, sed ex conscientia delicti, pretium dedisse præsumitur.

Si pretium non intervenit; remissionis acceptatio nulli fraudi esse debet. *arg. l.* 5. §. *fin. ff. commod.*

Judicia etiam ex contractu orta, in quibus de fide rupta agitur, labem damnato inferunt: ut sunt actio mandati, pro socio, tutelæ, *vid.l.*42. *de V.S.* & depositi; *d.l.*6.§. *fin. l.fin. C. hic.* si quidem sint actiones directæ: & suo nomine, *l.*1. *l.*6. §.2. *hic.*

&

& ob dolum, non culpam, *Accurs. ad d. l. 6. §. ult.* sit damnatus: Contrariæ enim, in quibus de impensis agitur, non infamant; nisi & in his de perfidia quæratur. *d. l. 6. §. 5. & §. fin.*

In quibus judiciis fidei ruptæ civilibus, sententia quidem definitiva, *l. verbum. l. 22. C. hic.* non verò transactio, ut in superioribus, *l. fin. C. eod. l. 7. ff. eod.* existimationem lædit. De contractibus enim licet pacisci & transigere impunè. *l. 27. §. illud. de pact.*

Mortuo marito, aut etiam dissolutis per facinus, puta adulterium mariti, nuptiis: *l. 8. §. 4. C. de repud. l. 2. C. de secund. nupt.* vidua intra annum luctus nubens, si quidem sui juris sit, & is qui scienter cum ea suo nomine, non jussu ejus in cujus est potestate, *l. 11. §. ult. hic.* contrahit, quamvis miles sit; dedecus incurrunt. *l. 15. C. hic.* Sin autem alieni juris mulier existat; pater vel avus, cujus jussu contraxit, notatur. *d. l. 15.* Siquidem generum esse mortuum sciverunt; non si ignoraverunt. *l. 8. hic.*

Et quidem ipso jure notantur, citra sententiam, *l. 1. l. 11. hic. d. l. 15.* ne stirpes & familiæ confundantur, si statim à morte primi mariti ad secundas nuptias mulier properet.

Quam verò certò constat esse gravidam ex priore marito, aut quæ peperit, intra annum impunè nubit: ut & quæ potestatem nubendi à Principe impetravit. *l. 10. hic.*

Nec mariti, nec sponsi, nec sponsæ, hac lege tenentur. *d. l. 11. cum seqq. l. 9. hic.*

Et jure Canonico hodie mulier intra annum luctus impunè nubit. *Inn. & Dd. in c. pen. & c. fin. de secun. nupt.* Præstat enim incertam prolem ex festinatis nuptiis, quam ex furtiva Venere metui. *c. pen. & ult. de sec. nupt.*

Notatur etiam Edicto, qui binas nuptias, aut sponsalia, eodem tempore, constituta habet: *l. 1. in fin. hic.* & pater cujus jussu sunt contracta. *l. 13. §. 1. hic.*

Ut & mulier, quæ ventris nomine per calumniam

niam in possessionem bonorum defuncti mariti missa est. *l.15. cum ll. seqq. hic.*

Lege & Senatusconsulto notantur expilatores hereditatum; *l.12.C.eod.* sepulchrorum violatores: *l.1.de sepul.viol.* exercentes improbum fœnus: *l.20. C.hic.* id est, ultra modum: *l.26.§.1.C. de usur.* perjuri: *l 41.ubi Dd.C.de transact.* mulier in adulterio deprehensa: in publico lenocinio, aut stupro, turpem vitam viventes, *l.43.pr.& §.fin. de R.N.* fœminæ ipso jure, *per d.l.43.§.pen. cum ll. seqq.* mares per sententiam damnati: *Gl.sing.in l.12. C. ad l. Iul. de adult. Rom. sing.* 825. qui appellando judici convitium facit; *l.42.de injur.* temerè appellat: *l.6. §. ne temerè. l.19. C. de appell.* Siquidem impudentius & cum manifesta injustitia Magistratum fatiget. Alioqui enim ei mulcta irrogatur. *l. 5. C. quor. appell. l.6.§.4. C. de appell.* Iudex, qui pœnam aut graviorem aut mitiorem ordinariâ, citra causam imponit, *l. servos. in fin. de vi publ.* aut munera ob judicandum accipit: *l.judices. C.de dignit.* qui pupillam adultam, cujus curam gerit, uxorem sibi vel filio ducit: *l.4.l.17.C. de excus.tut.* qui incestas prohibitasque nuptias contrahit: *l. 4. C. de incest.nupt.* qui contra juratam transactionem venit: *l.41. C. de transact.* qui se in curationem uxoris bonorumque ejus ingerit, neque excusatione utitur: *l.17. C. de excus. tut.* qui detrectatores, publicorum munerum functionem subterfugientes, occultant: *l.31.C.de decur.lib.*10. notarius, qui prohibitam alienationem, aut contractum legibus vetitum, conscripsit. *c.1. §. callidis. de prohib. Feud. alie. per Frider.* 2. *F.* 55. *vid. alios casus in l.un. C. de his qui pot. l. un. C. de Senatuscons. l. 1. C. de stat. hom. l.1. C. de sum. Trin. l.8. C. de hæret. l.2.C. de ll. &c.*

Ob id, quod quis vincula, aut carcerem, *l.1. C. hic.* aut torturam, aut fustigationem passus est, existimationis detrimentum non patitur; non enim cruciatus, sed causa facit infamem. *l.22. hic. l. 14. C. eod.*

Debitores qui bonis cedunt, aut qui creditores effu-

effugiunt, probrosi non sunt ipso jure, *l.* 11. *C. eod.* Quod bonis cedere etiam boni calamitate aliquâ circumventi, quandoque cogantur. Infamiam tamen facti non evitant. *Novel.* 135.

Nec testes, quorum fides & testimonia in judicio reprobantur, infames sunt. *l.* 21. *hic.*

Probanda infamia dilucidè & plenè, veluti delictum capitale, *l. fin. C. de probat.* nec probationibus privilegiatis, puta jurejurando, satis edocetur. *Ias. in l. admonendi. de jurejur.*

Nec testes infamiam juris probant, nisi ejusmodi causam scientiæ afferant, quæ ostendat, aut lege, aut genere pœnæ, aut sententiâ, labem cuiquam irrogatam esse. *Wes. hic. n.* 7.

Infamis infamia facti, à dignitatibus publicis excluditur: *l.* 2. *cum ibi not. C. de dign. lib.* 12. & heres institutus, à fratribus præteritis, per querelam inofficiosi testamenti, quasi turpi persona instituta, potest repelli, *l.* 27. *C. de inoff. test. Bart. & Gl. in l.* 1. *hic. Bart. l.* 3. *C. eod.* ejusque testimonium non est omni exceptione majus. *Duar. disp. lib.* 2. *cap.* 22.

Juris verò infamia inusti, communi usu, intestabiles sunt, *Gl. & Dd. in l.* 1. *C. de sum. Trin. per l. ob carmen. de testib.* nec cum integris personis, alicujus muneris publici possunt esse participes: *l.* 2. *ubi Gl. C. de dign. lib* 12. *l. un. C. de infam. lib.* 10. puta in postulando, *Gl. in d. l.* 2. assidendo, *l.* 2. *de off. assess.* judicando, *l.* 12. §. *non autem. de judic.* militando. *l.* 3. *C. de re milit. lib.* 12. *l.* 2. §. 4. *hic.*

Pœna tamen eos non liberat ab oneribus, quæ etiam honesti sufferre coguntur: *l.* 3. §. 2. *de muner.* ut tutela, *l* 1. §. *ait Prætor. l. cui eorum. ubi Bart. de postul.* arbitrio, *Gl. in d. l.* 2. *C. de dign. lib.* 12. *per l* 7. *de recept. arb.* procuratorio. *Gl. in d. l.* 2. §. *fin. Inst. de except.*

Infamia, semel jure imposita, perpetuò durat; *Gl. & Dd. in l.* 3. & 4. *C. hic. per l.* 43. *de R. N.* Nisi sit à Principe, *ut not. in l.* 10. *hic. in l.* 1. 3. 4. *& fin. C. de sent. pass. & rest.* aut populo non recognoscente superiorem, remissa. *Bart. in l.* 1. §. *de quâ autem. n.* 1. *&* 3. *de postul.*

Et

Et dedecus perpetuò adhæret,etiamsi pœna tantum temporalis sit imposita,si crimen ipso jure turpitudinem habet annexam.

Legis enim effectus perpetuus est,ut quæ tantum considerat delictum : de quo ubi per sententiam constat,sequitur ex legis ordinatione infamia: quæ nec revocatur amplius ; ut nec ipsum delictum cui accedit. *arg. l. in bello. §. factum. de capt. & postl. rev. & sic accipe l.6. C. hic. l.fin. C. de gener. abolit. l.43. de R. N.*

Si delictum est punitionis arbitrariæ, cui non lex pœnam turpitudinis præstituit,sed judex:tunc nota unà cum animadversione durat & extinguitur. *arg. l. 3. & 4. C. hic.*

Quod & obtinet quando certam legis vindictam judex ex probabili causa , & in casu quo potest , facit arbitrariam. *Tiraq. latissimè in tract. de pœn.*

Si durius plectit ; censetur dispensasse cum infamia : *l.6. §. pen. hic. l. 3. de decur.* si levius : *ut est text. in l.3. C. hic. l.13. §.1. de falf. l.8. de postul. l. 3. de decur.* cum pœnæ tempore dedecus terminabitur.

Cujacio *lib. obs. 7. cap. 19.* ex veteri jure & legibus nota durat perpetuò. Constitutionibus verò Principum post expletionem coërcitionis, tempore remittitur.

Vitat infamiam Reus variis modis.

1. Si per procuratorem in judicio famoso se defendat. *Bald. in l.20.n.6.C.de procur. Socin.reg.179. fall. 1. l.6. §. 1. & seqq. hic.* Ad infamiam enim & condemnatio,& causa seu delictum,requiritur. Alterum in procuratore deest , alterum in domino. *Ant.Fab. in l.6.§.2. hic.* Et quia dominus non condemnatur nisi ficte, nec in eum obligatio descendit à procuratore, quæ non in hujus persona prius initium cœpit. *l.11 ff.de oblig. & act.* Quare infamia quæ non hæsit in persona procuratoris, per eam ad dominum transferri nequit. *Marcus de Mantua sing. 16.*

2. Si pœnam pecuniariam , quæ per sententiam imponi

imponi potest, ante sententiam condemnatoriam latam, *l.73.de procur.* offerat realiter,aut, recipere nolente adversario, apud acta deponat. *Iuxta.l.19. C. de usur. l.9. C. de solut.*

3. Si ante sententiam paciscatur aut transigat, authoritate judicis impetratâ. *l.6.§. qui jussu. hic.* Quia confessio ejus fingi non potest, qui parere coactus, aut citra jussum judicis,adhibitâ protestatione, Se transigere tantum quod à vexatione litis se redimat. *Iason. in l.18.n.3.C. de transact.* Siquidem paratus sit docere,se non pro mala conscientia dedisse, sed studio litis fugiendæ;seu si innocentiam suam probare possit. *arg. l. 18. C. hic. Ant. Fab. 1. l.5.hic.*

4. Si judex recedat ab ordinaria pœna, & severiorem reo imponat, quam quæ ex lege debeatur. *l.10.§.in personis.de pæn. d.l.6.l. quid ergo.§.pen.hic. l.3.& 4.C.eod.* Quasi tum sententia transactum sit, *ut l.13.ff. l.4. C. hic. l.15. ff. ad munic. l.5. ff. de decurion. l.10. §. ult. ff. de pœnis.*

5. Si judex expressè reo in sententia existimationem conservet, additâ clausula: Se illud ex justa causa (in sententia expressa, *c. sicut. ubi Dd. de sent. & re jud.*) facere. *Bart. in d.l. quid ergo. §.8. Bald. & Dd. in l.3. C. hic.*

6. Si condemnatus,à sententia provocet,& pendente appellatione, det operam, aut pacto, aut solutione, aut alio quovis modo, nè altera sententia subsequatur. *Bald. in d.l.3.n.3. & 4.* Quia hæc vis est appellationis ut exstinguat judicatum; *l. 1. §. ult. ff. ad SC. Turpill.* reducatque negotium ad terminos litis contestatæ.

7. Si existimationi pristinæ per Principem restituatur. *l. 10. hic. Bald. in d.l.3. n.3. & 4. Bart. in l.1. §. fin. de postul.*

De

De Procuratoribus & Defensoribus.

Tit. III.

Procurator, eſt qui aliena negotia mandatu domini adminiſtrat. *l. 1. hic.*

Conſtituitur aut univerſorum bonorum, *l. 60. ff. hic.* (qui univerſalis, vel generalis, *l. 58. hic.*) aut certæ alicujus rei, vel litis, negotiive, *l. 1. §. 1. hic.* (qui ſpecialis dicitur, *d. l. 58. c. 5. de procur. in 6.*) aut cum libera adminiſtrandi poteſtate. *d. l. 58.*

Alius conſtituitur in rem alienam, alius in rem ſuam: qui quidem alienum negotium mandatu domini gerit, ſed ad ſuum tamen emolumentum. *l. 33. §. fin. hic.* Ut eſt cui dominus aut vendidit, aut quoquo modo actiones ceſſit. *l. 55. l. 34. hic.* Tametſi hunc æquivocè procuratorem dici & in ſtatutis nomine procuratoris non venire velint Cæſa, Contardus *in l. diffamari. c 5. num. 162. & ſeqq.* Giphanius. *ad l. 1. hic.* Niſi ſtatutum ſit favorabile, ut vult Vaſquius. *2. contr. illuſtr. 23. n. 10. 11. & c. 39. n. 8. 9.*

Rurſus alius eſt judicialis, qui lites in judicio: alius extrajudicialis, qui negotia curat. *l. 33. hic.*

Et eſt vel verus procurator, vel falſus: *l. 24. C. eod. l. 19. C. de furt.* qui nullum habet mandatum, aut extinctum, impertinens, inſufficiens, ſecundum Gl. Bart. Bald. Salic. *in d. l. 19. C. de furt.* & Iaſ. *in l. licet. n. 4. & 5. C. hic.* Sed hic revera procurator non eſt, cum mandatum non habeat, aut, quod idem eſt, nullum.

Conſtituuntur Procuratores, aut juſſu judicis, petentibus; *Gl. & Dd. in l. 1. §. 1. de poſtul.* Puta ſecundum Jus hodiernum, quo procuratores ſunt ordinarii: non Jus Civile, quo Edictum de poſtulando ad procuratores non pertinet: aut conſenſu privatorum & ratificatione, quæ pro mandato eſt. *Gl. & Dd. in l. 9. C. de neg. geſt. Mynſ. obſ. 44. cent. 1.*

Procuratorem conſtituere poteſt, omnis (cum Edictum

Edictum hoc prohibitorium sit) qui non prohibetur. *l.*43. §.1. *hic.*

Prohibetur excommunicatus, *c. fin. Ext. eod.* pupillus, minor, qui curatorem habet, nisi tutore vel curatore authore: *l.* 11. *C. eod.* si non habet, procuratorem ad extrajudicialia negotia constituere potest: *l.*43. §.3. *ff. hic.* non ad judicia. *l.*54. *ff. de reg. jur.*

Nec Syndicus universitatis, tutor, curator, procuratorem ad litem constituunt, ante eam contestatam, (nondum enim sunt domini litis, *d. l.* 11. *ubi Gl.*) sed tantum actorem. *l.*74. *ff. hic. l.*11. *l.*23. *C. eod.*

Filiusfamilias procuratorem ad negotia suo nomine recte constituit, non ad lites: exceptis quibusdam casibus, ut actione injuriarum, & similibus: *l.*8. *ff. hic.* Modò & tum pater absit: *l.*8. *hic.* Alioqui patris auctoritas est necessaria, nè judicium sine patris voluntate consistere videatur. *l. ult.* §. *fin. autem, C. de bon. quæ liber.*

Mutus & surdus eo modo procuratores dant, quo dare possunt, ut nutu, vel scriptura. *l.*43. *ff. hic.* Siquidem casu tales sint facti.

Plures simul agentes aut defendentes, unum procuratorem constituere possunt. Non tamen coheredes, inter se familiæ ercifcundæ judicio contendentes: propter adjudicationes & condemnationes, quæ invicem fiunt, ne idem eidem ac sibi ipsi condemnetur. *l.*42. §. *pen. ff. h. t.*

Procuratores in judicio dare coguntur, qui per se litigare non possunt: ut illustres, *l.*25. *& Auth. seq. C. hic.* Puta in causis pecuniariis: criminales enim, excepta injuriarum causa, *l. ult. C. de injur.* per se sustinere compelluntur: *l.* 15. *C. de accus. Novel.*71. *c.*1. minores. *l.*2. *C. de accus.*

Dari in judicio procuratores non possunt, minores, *l.*12. *C. eod. ubi Ias. n.*19. *&* 20. Puta in causis in quibus satisdatione opus: quia ob in integrum restitutionem cavere utiliter nequeunt: *l.*51. *hic.* fœminæ, *l.*18. *C. eod.* (nisi litem suam, *l.*4. *C. hic.* aut parentum, siquidem hi aut absint, aut eos morbus,

aut

aut ætas impediat, nec quemquam qui agat, habeant: *l.* 41. *hic.* aut, liberorum, in causis puta morbi vel absentiæ; non ætatis: *fac. l.* 18. *C. eod.* aut etiam mariti captivi & deserti, *dec. Neap.* 143. *Spec. hic.* §. *ratione. n.* 1. *per l.* 3. *de lib. caus.* agant) milites in aliena causa, *l.* 7. *l.* 8. *C. hic. l.* 8. §. 2. *ff. eod.* Decuriones, aliique digniores, *l.* 16. *l.* 34. *C. de decur. lib.* 10. servus, *l.* 1. *& t. t. C. qui leg. pers. stan. in jud.* rei causæ capitalis, *l.* 6. *C. hic.* redemptores alienarum litium, *l.* 15. *C. eod. l.* 20. *C. mand.* excommunicati, *c. intelleximus. de jud.* fiscus, universitas, aut civitas. *l.* 3. *& t. t. C. ne fisc. vel resp.*

Dari possunt, filiusfamilias major vigintiquinque annis: *l.* 8. *in pr. ff. hic.* mutus surdus ad negotia: non ad litem: *l.* 43. *ff. eod.* infames, de jure civili, ad omnem causam. §. *fin. Inst. de except.*

Est enim, eo jure, procuratoris officium onus, *ut Gl. in l.* 2. *de dignit. lib.* 12. sed voluntarium, & vile. *l.* 34. *ubi Gl. Bart. C. decur. lib.* 10.

Jure Canonico infames, pro secularibus personis, non Ecclesiasticis, admittuntur. *Panor. in c. imperatorum. n.* 9. *de jura. calum. Tiraq. in tr. de Nobilit. c.* 30. *n.* 2. *& seqq.*

Quia Procurator consensu constituitur, & absens dari poterit, *l.* 1. *in fin. ff. hic.* dum tamen aut sciat se dari procuratorem, aut constitutionem habeat ratam, *fac. l.* 65. *ff. hic. Bart. in l. quo enim.* §. *fin. ff. rem. rat. hab.* Id est, mandatum procuratorium suscipiat. Nec enim mandatum est, quod facit procuratorem, sed mandati susceptio. *l.* 22. §. *ult. ff. mand.*

Invitus, & qui dissentit, procurator dari nequit. *l.* 8. §. 1. *ff. hic.*

Unius litis plures procuratores, sed in solidum, aut conjunctim, non per partes, *l.* 3. *ff. fam. ercisc. l.* 38. *ff hic.* dari possunt. *l.* 31. §. 1. *ff. hic.* Nisi lis sit una plurium personarum, scilicet si vel pluribus debetur quid individuum; ut servitus: vel uni à pluribus. *l.* 2. §. 2. *l.* 72. *ff. de verb. oblig.* Nam si dividuum, actio dividitur, & plures fiunt lites, *l.* 6. *C. l.* 25. §. 9 *ff. fam. ercisc.* proinde plures admittuntur procuratores.

Qui

Qui invitus judicium non patitur, idoneus procurator non est, & repudiari potest. *l.* 54. *ff. hic.*

Conjunctæ personæ pro consanguineis, puta proximis, *fac. l.* 35. *in princ. hic.* maritus pro uxore, etiam sine mandato, procuratores esse possunt, præstitâ de rato cautione. *l.* 40. §. *fin. ff. l.* 21. *C. eod.* Modò non apertè repugnet voluntas eorum pro quibus agunt. *d. l.* 40. §. *fin.*

Procurator omnibus causis & negotiis adhiberi potest, nisi quæ disertè exceptæ sint. *arg. l.* 43. §. 1. *hic.*

Excipiuntur eæ causæ, quæ per procuratorem agitari nequeunt: ut sunt judicia publica, *l. pen.* §. *fin. ff. de publ. jud. l.* 2. 3. *&* 5. *C. de his qui accus. poss.* & non publica, criminalia; & ejusmodi ut pœna supra relegationem damnato queat imponi. *l.* 1. *ff. an per al. cauß. app. Dd. in d. l. pen.* §. *ad crimen.*

Nisi absentiæ causa defendatur: *l.* 71. *ff. hic. Bart. Gl. & Dd. in d. l.* 1. suam suorumque injuriam quis persequatur: *Bart. in l.* 42. *in pr. ff. hic.* aut actio criminalis civiliter, id est, ad pœnam pecuniariam, fisco applicandam, sit instituta. *Bart. in l.* 1. *&* 2. *de priv. del. Marant. in Spec. part.* 4. *dist.* 1. *n.* 51. 57. 58.

Ubi certa pœna petitur, quæ minor sit relegatione, rectè procurator accipitur: *in d. l.* 42. *ff. hic.* non si pœna arbitraria. *Marant. de jud. part.* 4. *dist.* 1. *n.* 52. Cum extendi possit usque ad mortem. *com. concl. in l. sacrilegii ff. ad L. Iul. pec. per Gl. & Dd. in* §. *in summa. Inst. de injur. Bald. in c.* 1. §. *injuria de pact. jur. fir. Bart. in l. fin. ff. ubi pup. educ.*

Constituitur Procurator & expresso consensu, & tacito; ut cum dominus præsens alterum patitur causam suam agere: *l.* 18. *ff. mand.* aut quando mulier permittit marito suorum negotiorum curam. *l.* 21. *C. hic.* &c.

Constituitur tam præsens & coram, quam absens: *l.* 1. *&* 2. *l.* 5. *&* 6. *l.* 33. *ff. hic.* item vel in præsens, vel in diem, vel ad diem: *l.* 3. *ff. hic.* vel sub conditione; *d. l.* 3. vel generaliter, vel specialiter:

l. 60.

l. 60. ff. eod. c. generaliter. 5. eod. in 6. item cum clausula, *Cum libera.* hoc est, adjectâ potestate plenâ & liberâ pro domino agendi, faciendi, administrandi ea omnia, quæcunque in causa dominus ipse agere, facere coram posset. *d. l. 60. l. 63. ff. hic. c. 4. §. fin. eod. in 6. Bart. in l. Lucius. ff. mand. l. 58. ff. hic. Gl. in c. per tuas. & in c. ex parte. de arbitr. Bald. in l. si procurator. C. hic. & in c. 1. in fin. de pac. Constant.*

Extra judicium constitui procurator potest coram notario & testibus: aut, si is haberi nequit, literis, privato, vel publico sigillo consignatis. *l. 65. ubi Bart. ff. hic. Spec. in tit. de proc. §. ratione formæ. n. 8. 9.*

In judicio; si dominus mandatum actis insinuat.

De quo cum constat; de rato cavere procurator Actoris non cogitur; *l. un. C de satisdat. l. 1. ubi Dd. C. hic.* Omninò; si de eo probabiliter dubitetur. *§. si verò in personam. Inst. de satisd. Gl. & Dd. in d. l. 1. Spec. de procur. §. 1. n. 31.*

Procurator Reî satisdat judicatum solvi, *l. 6. ff. jud. solv.* si ipse principalis hanc satisdationem non præstitit. *l. un. C. de satisd.*

Nec hoc remittitur propter facultates aut dignitates; *l. 51. §. ult. l. 52. & seqq. hic.* Neque ideò supervacua cautio exigitur; *contra. l. 14. §. ult. ff. ut legat. nom. cav.* Cum quia inter moras judicii facultatibus labi potest; tum quia quo potentior, eo facilius solutionem detrectare potest. Quod non ita metuendum fidejussoribus datis.

Instrumentum procuratorium continere debet, nomen constituentis, constituti, contra quem, in qua causa, coram quo judice, & ad quos actus procurator constituatur. *Spec. d. §. ratione. n. 20. per. d. l. 65. hic.*

In eo, talia quæ speciale mandatum requirunt (ut sunt juramentum deferre, referre, præstare, *l. 17. §. fin. de jurej.* transigere, pacisci, petere in integrum restitutionem. & similia. *c. 4. in fin. hic. in 6.*) exprimenda.

Ut & ei inserenda clausula, Ratum haberi quicquid procurator gesserit. *d.l.65. ubi Bart. ff. hic.*

Sed stylus illius curiæ, ubi procurator constituitur, servandus est. *l.34. l.23. de R.I. l.6. De evict. Spec. in d.t. de proc. §. ut autem. per tot.*

Qui mandatum procuratorium suscepit, etiam invitus illud exsequi & absolvere, authoritate Magistratus, non quidem per vim & impressionem, quam semper execratur Magistratus, sed pignoribus captis & pœnarum comminatione, *l.43. §. ult. hic.* cogitur. *l.8. §. fin. l.35. §. fin. ff. hic.*

Nisi se justissima de causa excusare possit. Puta valetudinis, necessariæ peregrinationis, inimicitiarum, quæ postea inter dominum & ipsum sunt exortæ, muneris publicè impositi, aut aliarum occupationum, à quibus non nisi cum damno possit abesse. *d.l. 8. §. fin. cum ll. seqq. l. 18. cum seqq. hic.*

Procurator qui negotium tractare incepit, ipsâ tractatione, postquam res desiit esse integra, fit dominus negotii, tam extra, *l. eum. §.6. de const. pec. Bart. in l.1. n.5. C. de sent. & interl.* quam in judicio.

Quare potest omnia agere & facere, ex bona tamen fide, *l.35. §.2. l.46. §. procurator. ff. hic.* quæ dominus facere posset. *c.1. ut lit. non cont.*

Nam ejus factum domino nocet & prodest, *t.t. de confess. in 6. l.3. ubi Salic. C. hic.* si quid intra fines mandati (quas diligenter custodire debet, *l.10. C. hic.* nec has egredi potest, *d.l.10. l.5. pr. ff. mand.*) gerat vel committat; non, si extra. Nisi dominus, sciens fines mandati eum excedere, passus sit. *l.27 ff. hic. l.10. C. eod. Ias. post Bart. in l. un. §. si prec. n.7. & 8. ff. si quis jus dicent.*

Procuratoris persona eadem esse cum domini persona fingitur: *l. 11. ubi Gl. de doli mal. except.* quanquam alienare, innovare, vel transigere nequeat; nisi sit cum libera. *l.63. l.58. l.59. l.60. ff. l.16. C. hic.*

Datur domino, contra procuratorem, mandati actio: *l.42. §.1. ff. hic.* si susceptum negotium exequi

equi nolit: *l.8.ff.hic.l.8.§.sed et si ff.mand.* si in officio aliquid detrimenti, per dolum aut negligentiam, intulit: *l.38.§.8. De pœn.* si per injuriam, collusionem, adversarium absolvi passus sit: *d.l.8.§.sed et si.* item, ut rationem omnium, quæ ex mandato & gestu consecutus est, sive justè sive injustè, *l.46.§.4. ff. hic.* reddat, quæsitasque cedat actiones. *d. l. 8. §. fin. cum ll. seqq. ff. mand.*

Procuratori in dominum datur ex mandato actio contraria: *d. l. 42. §. 2. l. 46. §. item. ff. hic.* ut si quid præstitit ex mandato, nomine domini, id consequatur. *l. 31. l. 46. §. procurator. & §. pen. ff. hic.*

Si quid profusè & non necessariò consumpsit, ejus sumptus in hoc contrario judicio non habetur ratio. *d. l. 46. §. 4.*

Potest procurator retentione rerum quæsitarum uti: nec ante rationes reddere tenetur, quam illi planè sit à domino satisfactum. *l. 25. in fin. cum l. seqq. ff. hic.*

Procurator constitutus ad prosequendum judicium petitorium, videtur etiam constitutus ad exercenda judicia præparatoria & possessoria. *text. in l. 56. l. 62. ff. hic.*

Nam cum aliquid mandatur, omnia intelliguntur injungi, sine quibus commodè ad exitum res mandata perduci nequit. *l. 2. De jurisd.* Posito enim consequente; ponuntur, ut aiunt Philosophi, necessaria antecedentia.

Sic datus procurator ad agendum, videtur etiam datus ad defendendum. *l. 15. in fin. ff. hic.*

Omnibus causis præpositus, etiam datus futuris, non tamen criminalibus, *Spec. d. t. de proc. §. ratione formæ. n. 8. & 9.* aut facta donandi potestas, *l. 4. C. de novat. Dd. in l. 12. C. de pact.* intelligitur.

Cum procuratores plures simul dantur, alter sine altero agere non potest; nisi fuerit aliter cautum. *c. si duo. 6. hic. in 6. Mynſ. obſ.47. c. 1.*

Si procurator speciale & generale mandatum habet, posterius derogat priori: *arg. l. 12. C. de pact.* aut,

si eodem tempore data, speciale præfertur generali. *c. non injustè. de proc. Spec. eod. §. n. 13.*

Si quid obscuritatis in mandato, interpretatio à procuratore contra dominum est facienda: huic enim imputandum, quod legem instrumenti non dixerit apertius. *jux. reg. l. 39. De pact. l. 21. De cont. emt.*

Dominus, quandiu res est integra, tam extra judicium, quam in judicio, procuratori inchoandi negotii potestatem rectè prævertit & adimit.

Postquam verò lis cœpta est, non; *§. item si. Inst. mand.* nisi ex justis causis revocare mandatum potest. *l. 17 §. hic.* Quia per litis contestationem procurator fit dominus litis; *l. 22. cum l. seq. C. hic.* & ex eo ejus interest, ne sine causa mutetur, cum ea mutatio ipsius pudorem & existimationem quodammodo oneret. *l. 25. hic.*

Justæ causæ sunt, ætas procuratoris minus apta negotiis, valetudo, occupationes, & reliqua impedimenta, quibus dominus ita distringi procuratorem animadvertat, ut suis negotiis commodè præesse nequeat: *d. l. 17. cum mult. ll. seqq.* item & suspiciones, propter quas probabiliter opinatur procuratorem suis rebus minus utilem affectumque esse: ut sunt inimicitiæ, affinitates, aut amicitiæ cum adversario contractæ. *l. 21. cum mult. ll. seqq. ff. hic.*

Finita instantia, & finitur mandatum. Nec enim cogitur procurator in secunda instantia operam præbere. *l. 17. ubi Dd. C. eod.*

Non ergò tenetur, ut quidam Doctores volunt, ut appellare, ita & appellationem persequi. Quia persecutio non est de appendiciis & connexis primæ instantiæ. *teste Paulo de Castro in d. l. 17. num. 4. & 5.*

Et procurator, juste domino nuncium mittit, si hic solvendo esse desiit, aut bona ejus à creditoribus possidentur, ne fortè in damnum incidat. *l. 35. §. fin. ff. hic.*

Revocatur etiam mandatum tacitè ex sola fortunæ procuratoris mutatione ac calamitate. *l. 38.*

in

in pr. ubi Bart. l. 82. ubi Bart. n. 1. De solut. Bald. in l. mandatum. n. 19. C. mand. Siquidem mandatum sit diffusum, & procuratori sit permissa alienandi facultas, &c. Alias non. *Bachov. in not. ad Wesemb. hic.*

Solvitur & mandatum morte; domini, re integrâ; nec obligatus est heredibus procurator: *l. 15. ff. hic. l. 26. l. 34. §. fin. ff. mand.* procuratoris, etiam re non integra. *l. 57. de jud. l. 27. §. qui mand. ff. mand.*

Nec enim ad heredes transit; quod electa videatur personæ industria. *l. un. §. ubi autem. C. de caduc. toll.*

Adversantur & constitutioni procuratoris exceptiones dilatoriæ, ante litem contestatam objiciendæ. *l. 13. ubi Dd. C. hic.*

Tales sunt: si allegatur, falsum, aut dolo, vel errore, vel metu expressum mandatum esse: constituentem jus non habere: *l. neque C. cod.* procuratorem causam non intelligere, nec commodè tractare posse: *l. 29. ff. eod. Spec. eod. §. ratione igitur sui. n. 35.* nec procuratorem esse posse: causam, quæ agitur, procuratorem non admittere; aliud mandatum requirere: mandatum esse insufficiens: non ritè, aut plenè, aut non authentice sigillatum esse: *l. 22. ubi Bald. C. de Episc. & Cler.* aut non debita forma ad judicem vel adversarium transmissum: *juxta. l. 65. ff. hic. Spec. d. §. ratione a. firma.* aut revocatum, vel aliqua in parte mutatum esse mutilatumque. *l. 16. cum seq. ff. hic.* &c.

Defendere est, judicium Rei nomine suscipere, & eandem vicem subire, quam reus subiturus esset. *l. 35. §. 3. l. 8. ff. hic.*

Quidam defendunt necessariò, quidam spontaneè. *l. 31. §. litem. de neg. gest. l. tutori. C. eod.*

Necessariò, qui alieno nomine agunt. *l. 33. §. pen. & fin. ff. hic.* Ne alioqui melioris conditionis sint qui per alios agunt, quam qui per se ipsos.

Ut enim principalis dominus agens, non haberet excusationem reconventus, quin se defendere cogeretur: *l. 2. §. 5. vers. sed & si. De judic. l. 14. C. de sent.* ita nec procurator habet, qui loco domini est. *l. 39. §. 1. ff. hic.*

 Spontè

Sponte quilibet potest defendere, dummodò personam standi legitimam in judicio habeat.

Publicè enim interest, cunctos, etiam ignorantes, defendi: *l.* 33. §. *publice ff. hic.* ne ignari damnum faciant. *l.* 1. §. *fin. ff. quod cujusque univ.*

Invitus qui defendere cogitur, is omnium actionum, quæ intentantur, nomine, se ad defensionem offerre debet: *l.* 37. *l.* 35. *l.* 39. *ff. hic.* sed non alio loco quam ubi agit. *d. l.* 35. §. 2. *l.* 54. *ff. eod.*

Qui ultrò ad defendendum accessit, non aliam subire cogitur disputationem, quam quæ ab illo voluntariè fuit suscepta. *l.* 46. §. 1. *ff. eod.* Sufficit enim si cui vel in paucis amici labore consulatur. *l.* 20. *C. de negot. gest.*

Nec ob id incommodo ullo actor afficitur. Dominus enim plurium rerum nomine plures planeque separatas actiones exercet, non autem unam quæ sit individua plurium rerum nomine; hoc enim casu non potest scindi defensio: *l.* 3. §. *pen. ff. judic. solvi.* Ponimus item in solidum defendi eam rem pro qua defensor judicium accipere sit paratus. Nam si vellet pro parte defendere, non audiretur, quia nec videtur boni viri arbitratu defensa res, quæ non in solidum defensa sit. *l.* 17. *ff. rem rat. hab. l.* 3. §. *ult. ff. rer. amot. l.* 23. *ff. de damn. infect. l.* 139. *ff. de verb. oblig.*

Defendere defensor boni viri arbitratu debet, *l. pen. ff. eod.* & satisdare, *d. l.* 35. §. 3. *hic.* judicatum solvi. *ibid. Gl. & Dd.*

Rem ratam habiturum dominum, cavere debet, qui sine mandato agit, ut conjuncta persona, & qui non agens, citra mandatum se ad defensionem offert. *l.* 40. §. 2. *ff. eod.*

Debet & defensor judicium ex bona fide suscipere, & omnia quæ dominus in judicio facturus erat, quæque diligentem procuratorem facere par est, obire. *d. l.* 35. §. 3. *&* §. *prætor. cum ll. seqq. ff. eod.*

Quod

Quod cujusque universitatis nomine, vel contra eam agatur.

TIT. IV.

PRocuratores Universitatum & Collegiorum, Syndici, Actores, & Ἔκδικοι, appellantur.

Universitas, dicitur hominum in civili societate viventium communitas. *Ang. & Fab. in §. universitatis. Inst. de rer. div.*

Collegia à simul legendo, quia plures in unum corpus colliguntur, dicta sunt.

Nec enim unus constituit collegium, quamvis retineat; *l. 7. §. fin. ff. hic.* sed plures, & non pauciores quam tres. *l. 85. ff. de V. S.*

Regulariter collegia in jure sunt prohibita, *t. t. De colleg. illic.* ut & privata conventicula, *l. 15. C. de Episc. & Cler.* Exceptis iis quæ lex vel Princeps bono publico vel constituit, vel patitur & permittit.

Hæc formam quandam habent parvæ universitatis.

Nam sicut universitas, ita & collegium perpetuò durat, quoad persona superest: *l. 76. De jud. l. 7. §. 2. ff. hic.* & habent communia jura: ut privilegia, statuta, & pecuniam, arcas communes, & Syndicos atque actores, perinde ac quælibet universitas. *ut in l. 1. ff. hic. in l. 1. De colleg. illic.*

Syndicus, est propriè procurator universitatis, qui communi mandato causas & lites universitatis in judicio persequitur & administrat. *l. 1. ff. hic.*

Ἔκδικοι, sunt, qui causas reipublicæ tractant criminales, & exigunt multas ac pœnas universitati debitas. *Alciat. ad l. 12. C. de transact.*

Actor, est procurator specialis, qui ad unam tantum causam, vel plures, impedito forte Syndico, constituitur. *Gl. in d. l. 1. ad verb. Syndicum. ff. hic.*

Sed in hac materia procuratorum publicorum sæpe Actor pro Syndico, & è diverso ponitur. *l. 1. §. 1. ff. hic. l. 74. De procur.*

Administrator universitatis propriè dicitur, qui præest ejus pecuniæ, aliaque negotia eò pertinentia tractat. *t.t. De adm. rer. ad civ. pert.*

Curator, qui alia negotia civitatis extrajudicialia persequitur.

Subcurator, qui curatori substituitur. *l.30. ff. de neg. gest.*

Servus publicus dicitur, qui judiciis inservit: ut sunt scribæ publici, actuarii hodie dicti. *l. fin. ubi Dd. ff. hic. l. non aliter. cum ll. seqq. De adopt.*

A lege constituitur Syndicus, cum majorem natu, aut peritia potiorem, aut alium ex certo ordine certave familia hominum, *l.3. ff. hic.* constitui jubet.

Eâ deficiente, ab universitate, aut tota, aut majore ejus parte, computatis etiam iis qui domo absunt. *d.l.3. l. quod major. ff. ad munic. l.2. De decr. ab ord. fac.*

Omnes tamen citandi sunt; *Bart. in l. nulli. 2. n. 8. ff. hic. per l. 2. C. de decur. lib.* 10. modò jus suffragiorum habeant. *Spec. de synd. n.* 3. 4.

Si aliqui emaneant, præsentes possunt actum perficere. *Bart. in l. 3. n. 3. De alb. scrib. per Auth. si omnes. C. si min. ab hered. se abst.*

In parvis universitatibus, omnium nomina instrumento Syndicatus sunt consignanda: non in magnis: *Bart. in l. 1. in pr. de alb. scrib. Spec. de synd. circ. pr. per text. in l. fin. C. de legat. lib.* 10. nisi ad alienandum syndicus constituatur. *l. fin. C. de vend. rer. civ. lib.* 11. *c. fin. de proc.*

Constituitur & Syndicus ab Ordine Decurionum; *l.3. l.6. in pr. & §. si decuriones ff. hic.* vel his quibus ea res ab ordine est commissa. *Bart. in l.6. §.1. ff. hic.*

Magistratus enim jus populi exercet. *l. 9. De ll. l. 2. §. 9. ff. de orig. jur.*

Eligi Syndicus debet ex corpore & ordine Decurionum, si quidem idoneus inde desumi potest: *l. 4. ff. hic. Gl. & Bart. in l. in Eccl. C. de Episc. & cler.* cæteroqui ex ipsa universitate. Præsumitur enim majore fide & studio communitatis suæ causas acturus,

rus, quam quivis extraneus. *c.un. Ext. de Synd. d l.4. ff. hic.*

Qui, si ne in ipsa quidem universitate quisquam idoneus reperiatur, in syndicum eligi potest. *Spec. in d.t. de synd. n.20. per c.in pertractandis. 3. de juram. calum.*

Idonei esse putantur literati, & caussarum rerumque intelligentes ac periti. *Bald. & Panorm. in d.c. in pertractandis. in pr.*

Potest quis sumi ex illorum ordine, quibus potestas eligendi data. *l.4. ff. hic.*

Si tamen uni hæc electio commissa, ipse se constituere & nominare non potest: *l.præses. ff. de off. præs. Accurs. Bart. in d. l. 4.* Eò enim suspectus est, quod sese spontè ingerit. *l.25. in pr. ff. de procur.*

Constituuntur Syndici, aut unus, aut plures, plerumque duo aut tres.

Qui singuli in solidum videntur creati, licet id instrumento non sit expressum. *Castr. & Alex. in l.1. §.1. ff. hic. Bald. in c.1. §. privilegia. de pac. Const.*

Qui procuratores esse possunt, hi & Syndici: & qui prohibentur procuratores esse, nec Syndicatum exercere possunt.

Syndicatus, est publicum munus: ideò & nolentibus imponitur. *Spec. de Synd. in pr.*

Universitatis causam nemo agere potest præter Syndicum: *l.2. ff. hic.* defendi tamen universitas à quolibet, non (ut vult Wesembecius hic) cautionem de rato, (Eam enim non defensor, sed actoris procurator, præstat,) sed de judicatum solvendo, offerente, potest. *l.1. §. fin. ff. eod.*

Syndicus dari potest ad omnia negotia, omnesque causas Reipublicæ: *l. fin. ff. hic. Bart. in l.1. De alb. scrib.* civiles, criminales, *Distinct. Bart. in l. aut facta. §. nonnunquam. ff. de pœn.* sed cum mandato speciali: *vid. Bart. in l.2. §. fin. De accus. Bald. in l. Polla. C. de his quib. ut ind.* etiam hodie, non olim, futuras: *l.6. §. 1. vers. sed si. ff. hic.* & contra superiorem. *Spec. d. tit. de Synd. n. 19. per c. cum Eccles. de election.*

In constituendo Syndico, potissimum usitata consuetudo attendenda est. *l. 6. in pr. ubi Gl. & Bald. ff. hic.*

Quæ si deest, forma juris servanda: nempe ut omnes qui constituere debent, convocentur in locum aliquem publicum, *l. 2. C. de decur. lib.* 10. *l. pen. C. de legat. lib.* 10. uno eodemque tempore, *d. l. 2. Bart. in l. nulli.* 3. *n.* 8. *ff. hic.* per signum usitatum. *Spec. d. t. de Synd. n.* 16.

Nec potest hæc suffragatio dividi, aut per ratihabitionem absentium suppleri; *l. fin. C. de præd. decur. lib.* 10. *Spec. d. loc. n.* 2. quamvis confirmatio superioris, ex intervallo subsequi possit. *Spec. d. loc. n.* 17. & 18.

Electo Syndico, instrumentum ea super re est conficiendum.

Quo consignandum, non modò legitimè lectum esse Syndicum, sed majorem quoque partem universitatis in electione adfuisse. *Spec. d. tit. n.* 10. *Bart. in l.* 1. *de alb. scrib.*

Nomina omnium constituentium exprimi, & authoritatem superioris adhiberi, non necessarium: sed tutius, si fieri potest. *Specul. d. t. n.* 9. & 11. *per l.* 1. *de alb. scrib. Auth. præsides. C. de episc. aud. Bart. in d. l.* 1. *n.* 2. & 3.

Syndicus ad certum constitui tempus potest, quo elapso, diutius cogi nequit. *Ias. in l. neque.* 11. *C. de procur. & Dd. in l.* 3. *De proc.*

Syndicus regulariter ad satisdandum, cautionemque præstandam, non urgetur: nisi cum de syndicatu & mandato probabiliter dubitari potest. *Gl. in l. item.* 6. §. *fin. ad verb. de rato. ff. hic.*

Non enim æquum est, Syndicum, velut personam publicam, aliquâ satisdatione onerari: præsertim, cum universitas, cujus causas agit, semper præsumatur esse solvendo. *fac. l.* 1. *ff. ut legat. nom.*

Syndicus omnia agit, quæ universitas agere potest: etiam juramentum deferre ac præstare nomine universitatis non prohibetur. *Gl. in d. l. item.* 6. §. *fin. ad verb. de rato.*

Cum

Cum intelligatur semper cum libera constitui potestate, etiamsi hoc non sit expressum. *Ias in l. præses. 12. n. 7. C. de transact. Alex. cons. 22. n. 11. vol. 1.*

Tutius tamen speciale mandatum dari, *vid. Bald. in l. Polla. C. de his quib. ut ind.* in his quæ illud requirunt.

Debet Syndicus non rem privatam aut singulorum, sed tantummodo communem sibi commissam accurare. *l. 2. ff. hic.* Quia non habetur quasi ab omnibus & singulis ex universitate sit datus; sed tanquam ab uno corpore universitatis, collectivè scilicet, non distributive considerato. Non enim qui dicit universitatem, dicit singulos, nec contra qui singulos dicit, universitatem. *l. 7. §. 1. hic. l. 76. ff. de judic. l. 30. ff. de usurp. & usuc.*

Ei opponitur; Duas partes in constituendo non adfuisse: *Spec. d. tit. de Synd. n. 11.* Ipsum ineptum & inhabilem esse; *l. 1. §. 2. ff. hic.* vitium esse in forma Syndicatus.

Non vitiatur Syndicatus, si error tantum sit in verbis, non reipsa. *Spec. d. tit. n. 11. Bart. in l. 1. §. quibus. n. 3. ff. hic.*

Verba enim instrumentorum potius improprianda sunt, quam ut actus rectè gestus annihiletur. *l. 21. ubi Bart. & Dd. C. de locat. l. si uno. in pr. ff. eod.*

Opponendæ exceptiones Syndico sunt, in modum dilatoriarum, ante litem contestatam. *ita Spec. d. tit. n. 11. & 12. per l. 13. C. de proc.*

Finitur Syndicatus iisdem prope modis quibus mandatum procuratorium: puta morte Syndici, non constituentium: quia communitas semper perdurare intelligitur: *l. 7. §. fin. ff. hic. l. 56. De usufr.* item revocatione; *l. 6. §. fin. ff. hic.* totius universitatis, vel majoris partis. *Bart. in d. l. item. §. quid si actor. per l. 50. De acq. hered. c. præsentium. 2. de testib. in 6.*

De Negotiis gestis.

Tit. V.

QUi negotia alterius sine mandato spontè gerit, dicitur negotiorum gestor.

De quo extat Edictum Prætoris, in hæc verba conceptum. *Si quis negotia alterius, sive negotia, quæ cujusque, cum is moreretur, fuerint, gesserit: judicium eo nomine dabo.* l. 3. ff. hic.

Ex hoc Edicto non solum datur actio prætoria, *arg. l. 47. & l. 3. in pr. ubi Gl. ff. eod.* bonæ fidei, *l. 7. l. 38. ff. eod.* ex quasi contractu; *l. 5. De O. & A.* sed & compensationis exceptio. *d. l. 3. §. 4. l. 8. §. 2. hic.* Nam cum ad hoc sint comparatæ compensationes, quod intersit nostra non solvere potius, quam solutum repetere; *l. 3. ff. de compens. l. 15. ff. de fidejuss.* quidni poterit compensari quod etiam actione negotiorum gestorum peti potest? Si quidem longe facilius est ut retentionem quis habeat & exceptionem, qualis est compensatio; quam actionem. *l. 156. §. 1. De R. I.*

Competit actio iis quorum negotium esse gestum interfuit; *d. l. 46. ff. hic.* sive principaliter, sive in consequentiam. *l. 6. l. 4. ff. hic.*

Dividitur in directam & utilem. *l. 47. §. 1. ff. eod.*

Directa negotiorum gestorum actio est ea, quæ competit non solum ex verbis & mente certa Edicti, sed etiam in eum quem sibi gestor obligare voluit: Utilis verò non tam quæ inducitur per interpretationem voluntatis, quam quæ ex necessitate, & in subsidium alterius actionis ex sola æquitate, & ob eam duntaxat causam: ne alioqui is versetur in damno qui gessit. *ut in specie l. 19. §. si libero. l. 45. §. ult. l. 29. ff. hic. junct. l. 24. ff. de tut. & rat. distra h.*

Illa datur ex verbis Edicti: hæc ex interpretatione: ut si quis non spontè, sed necessitate, coactus, *vid. l. 29. ff. eod.* vel necessitatis suspicione, gessit: (ut qui falsò existimat se mandatum curamve suscepisse,

cepisse. *l.* 17. *C. eod.* vel justam servitutem mandanti servire. *l.* 19. *ff. eod.*) aut ea gessit, quæ post mortem rebus hæreditariis accesserunt. *l.* 3. §. 6. *vers. sed si quid. ff. eod.*

Quæ effectu eadem est cum actione directa. *l. antep. ff. eod.*

Directa datur domino cujus negotium, licet alterius contemplatione, *l.* 5. §. 1. *hic.* gestum est, ad quem præcipuè tota gestio pertinet.

Quâ postulatur, ut actus sui rationem gestor reddat, *l.* 3. *ff. hic.* & eo nomine condemnetur in id, quod vel non gessit, si gerere debuit, *l.* 21. §. 2. *ff. l.* 20. *C. hic.* vel non ut oportuit gessit: puta dolo, *l.* 6. §. 3. *ff. eod.* aut culpâ, quamvis levi: *d. l.* 6. §. *fin. cum ll. seqq. l.* 20. *C. eod.* Non levissima; *l.* 11. *ff. l.* 20. *l.* 22. *C. eod. vid. Arum. exercit.* 15. *thes.* 1.

De casu & inopinato eventu non tenetur, sed sufficit utiliter inchoasse; *l.* 10. §. 1. *ff. eod.* nisi in culpa hæreat. *l.* 11. *ff. eod.*

In culpa herere intelligitur, cum novum negotium gessit, quod dominus facere non solebat. *l.* 10. §. 1. *vers. sed istam. ff. hic.*

Venit & id in hanc actionem, ut gestor restituat, quicquid ex gestu, quocunque modo, acquisitum, *l.* 8. §. 2. *hic.* unâ cum usuris, *l.* 19. § 4. *l.* 31. §. 3. *l.* 37. §. 1. *ff. hic.* & fructibus. *d. l.* 8. §. 1.

Contrariam actionem dat Prætor gestori: qui utiliter, *l.* 2. *ff. hic.* & non donandi animo, *l.* 44. *ff. l.* 1. *l.* 15. *C. hic.* gessit: (quamvis conventus compensationis exceptione uti possit: *l.* 3. § 4. *l.* 8. §. 2 *ff. hic.*) quâ consequetur quicquid necessariò & utiliter, *l.* 2. *l.* 45. *ff. eod.* non voluptatis causa; *l.* 29. *ff. eod.* impendit, vel amisit, ratione gestionis: item ut liberetur ab obligatione: ut indemnitas rerum administratarum, & quicquid abest, vel eo nomine abfuturum est, præstetur. *d. l.* 2. *in fin. l.* 19. §. *pen. cum ll. seqq. l.* 23. *l.* 31. §. 4. *l.* 45. *ff. eod.*

De iis hoc accipe, quæ sine culpa, *l.* 22. *ff. hic.* utiliter accurantur, quamvis eventus non respondeat. *l.* 10. §. 1. *cum seqq. ff. eod.*

Est enim (ut dictum) bonæ fidei hæc actio. *l.* 7. *ff. eod.*

Utilitas non ex opinione gerentis, sed ex illius cujus negotia gesta sunt, metiri debet. *d.l.*10. §.1. *vers. sed istam.*

Cessat hæc actio. Si quid post domini prohibitionem gesserit; *l.ult.C.hic.* Si pietate ductus gesserit, & sumptus, animo nè repeteret, fecerit: *l.* 44. *l.*34.*hic.* Si lucri sui causâ negotium gesserit. *l.*5.§. *sed siquis. eod.*

Habet tamen hic actionem contrariam in quantum dominus locupletior est factus; non ut ultrò eam exercere possit, si is non negat, (Nec enim hoc ei est permittendum; neque novum est, ut non possit ultrò agere is qui conventus agere possit; *l.*10.*in princ. ff. hic.* licet contrariarum actionum omnium alia soleat esse natura. *l.*17. §.1. *ff. commod. l.*1. *in fin. ff.de contr. & util. tut. act.*) sed potius ut à me conventus possit vicissim me reconvenire; ut se tueatur exceptionis quodammodo & compensationis cujusdam magis, quam actionis jure. *quod indicant in d.l.*6 §.3. *ff. hic. verba illa, ipso tamen.*

De Calumniatoribus.

T i t. VI.

CAlumniari in Criminalibus, est falsa crimina intentare, *l.*1.§.1.*ff.ad SC. Turp.* in Civilibus, per mendacium & calumniam agere vel excipere, ad negocium alicui malitiosè faciendum. *t. t. C. de jurejur. propt. cal. Paul. lib.*1.*sent. c.*5.

Calumniator ergò alibi appellatur, qui falsa crimina sciens intendit. *l.*1. §.1. *ad. SC. Turp.*

In hoc edicto is dicitur, qui pecuniam, ut alicui negotium faceret, vel non faceret, accepit. *Paul. d.c.*5. *l.*1. *& l. pen. ff. hic.*

Nam quocunque modo quis deceptus est: hoc est, non transigendo, sed sordidis concussionibus, pecuniam accepit, ut calumniosâ lite abstineret, hoc edicto comprehenditur. *l.* 1. §. *pen. l.* 2. *l.* 3, *ff. eod.*

In hunc intra annum in quadruplum ejus pecuniæ quam accepisse dicetur, post annum in simplum,

plum, in factum actio competit, *d. l. 1. in pr.* Scilicet subsidiaria; quam Prætor inducit ex facto ipso; Nulla enim Jure Civili actio in hanc rem comparata est.

Et cum accepit; sive negotium deinde fecit, sive non fecit, tenetur. *l. 3. §. 1. ff. eod.*

Habet hoc judicium non tantum in pecuniariis caussis locum, sed etiam in criminalibus. *d. l. 1 §. 1.*

Datur ei, propter quem datum est, ut calumnia ei fieret: *d. l. 3. §. illud.* illi qui dedit ne fieret, & cujus nomine datum. *l. 7. ff. eod.*

Heredi, non competit; quia sufficere ei debet, quod pecuniam à defuncto datam potest condictione ob turpem causam repetere. *l. 4. ff. eod.*

In heredem in id datur, quod ad eum pervenit. *l. 5. ff. eod.* Scelere enim alieno ditari non debet. *l. 38. §. de reg. jur.*

Ex constitutione Imperatoria is qui Judici, vel adversario pecuniam dedit, causâ, si eam habet justam, cadit. *l. 1. §. 3. hic. l. 1. C. de pœn. jud. qui mal. jud.*

Sed distinctio hic est adhibenda; puta an bona fide & non per calumniam transigendi animo quis pecuniam dederit, an vero transactionis prætertus sit quæsitus ad calumniam. Nec enim licitis transactionibus est interdictum, sed sordidis concussionibus. *l. 1. §. 3. hic.*

Teneantur & Calumniatores, pœnâ talionis, *l. fin. ubi Gl. & t. t. C. hic.* lege Juliâ repetundarum, *l. 1. §. 1. hic. l. lex Iulia. §. ult. ff. ad l. Iul. rep.* judicio concussionis, *l. 1. & 2. ff. de concuss.* de falsis: *l. 1. §. 1. ff. ad l. Corn. de fals.* atque variè pro modo & varietate delicti plectuntur. *l. ult. C. hic. l. 1. §. calumniatoribus. ff. ad SC. Turpil.*

D I-

DIGESTORVM

LIBER IV.

De in integrum restitutionibus.

Tit. I.

Solet interdum, qui in judicium vocatur, (olim à Prætore, *tot. hoc. tit.* jure novissimo, à quolibet Magistratu ordinario, *l. fin. ubi & apud quem. Bart. in l. in causa. 16. §. nunc. 5. De minor.*) petere in integrum restitutionem: quod vel metu compulsum, vel dolo adversarii, aut ætatis lapsu circumscriptum, vel absentiâ, vel status mutatione, vel justo errore, aut alia de causa, quæ excusationem mereatur, in captionem incidisse se dicat. *l. 7. ff. hic.*

Quæ causa, si adhibitâ cognitione justa esse videbitur, *l. 3. ff. hic.* & res majoris sit momenti, (nam propter minimam summam audiendus non est, qui contra jus civile petit in integrum restitui; ne majori rei vel summæ præjudicetur. *l. 4. ff. eod.*) æquum est Prætorem ita læsis, *l. 1. & 2. ff. eod.* etiam eorum hæredibus subvenire: *l. 6. ff. eod.* quamvis ex conventione, aut alio juris vinculo teneantur.

Restituit qui in integrum statum reducit. *l. 75. De V. S. l. 2. §. 35. & seqq. ff. ne quid in loc. public.*

Restitutio, est redintegrandæ rei, puta perfectæ, id est, datæ; vel caussæ, puta rei promissæ: *l. 9. §. 3. quod met. caus.* actio. *Paul. in lib. 1. sent. 7. in pr. qui eam considerat, quatenus petitur.* vel est, *sec. Isid. l. 5. Etym. c. 15. considerantem eam, quatenus a magistratu conceditur,* causæ vel rei reparatio.

Tribuitur vel extraordinariâ Prætoris cognitione, *ut ex titulo de minoribus. l. 24. §. ult. De minor.* vel datâ actione, *ut quod metus causa. l. 9. §. pen. l. 14. §. 1. & §. 4. ff. quod met. caus.*

Proponenda est intra tempora legitima, *l. 6. ff. hic. l. fin. C. de temp. in int. rest.* ut causâ plenè cognitâ

gnitâ & probatâ, *vid. Mynſ. obſ.* 48. *&* 49. 52. *cent.* 1. citatiſque partibus, *l.* 3. *l. fin. ff. hic.* fiat.

Poſtulari eo in loco debet, ubi reus domicilium habet. *l.* 2. *l.* 16. *C. ubi & apud quem.*

A Judice qui vel propriam, vel mandatam habeat juriſdictionem. l. 3. *C. eod.*

Is eam plus quam ſemel decernere non debet. *Paul. d. lib.* 1. *ſent.* 7.

Quod metus causa gestum erit.

Tit. II.

AIt Prætor: *Quod metus causa gestum erit, ratum non habebo. l.* 1. *hic.*

Quo extraordinario Prætoris auxilio opus fuit: quia de jure civili contractus vi metuve factus, (cum eo jure etiam vi metuve coactus, conſentiat. *l.* 21. §. *pen. ff. hic.* Nam coactus velle & nolle retinet, ac ejus quod geritur principium in illius poteſtate eſt conſtitutum. *Loriot. ad l.* 3. *ff. de reg. jur.*) tanquam conſenſu initus, valebat, nec de eo quicquam antiquis legibus cautum erat.

In ſpiritualibus vi metuve geſta pro nullis habentur. *Auth. ſacramenta puberum, ubi Iaſ. n.* 5. *&* 43. *C. ſi adver. ven. Hippol. ſing.* 347. *Guid. Papa, ſing.* 969.

Vis, eſt majoris rei impetus, qui repelli non poteſt. *l.* 2. *hic.*

Qui eam infert, & metum facit: *l.* 1. *in fin. hic.* Vis enim corpori intentata ſemper metum animo incutit. *l.* 7. *l.* 8. *hic.* Ideò vim clauſula metus continet. *l.* 3. *ff. eod.*

Vim accipimus, quæ adverſus bonos mores fit; non eam quam magiſtratus, jure licito, infert. *d. l.* 3. *l.* 29. §. *pen. ff. ad l. Aquil.* Quia ea injuriam non habet. *l.* 13. §. 1. *de injur.*

Metum, in hoc Edicto, tantum juſtum, id eſt, non vni hominis, *l.* 6. *hic. l.* 13. *in pr. ff. de re jud.* ſed majoris mali, *l.* 5. *hic.* intelligimus, præſentem, *l.* 9. *ff. hic.* & qui in hominem conſtantiſſimum, à formidine objectorum, cadit; *l.* 5. 6. *ff. eod.* ut vitæ,

*l.*7.8.9.*ff.l.*9.*C.eod.* cruciatus corporis, *l.*4.*C.eod.* & ſtatus, *l.*4. *l.*8 *ff.hic.* ſervitutis, *d.l.*8. fortunarum, *Bart.in.l.pen.n.*5. *De cond. ob turp. cauſ.* pudoris & infamiæ realis, *d.l.*8. §.2. vinculorum, & carceris, *l.*7. *l* 8. *hic.* illiciti & privati; non publici; *l.*3. *l.*21.*ff. hic. l.*10. *C. eod.* niſi indignè incarceretur. *Bart. in l. qui neque.*§.*ſolutum. De V.S. Hipp. ſing.* 177.

Non intereſt, in ſe quis hæc vereatur, an in conjuge, & liberis. *d.l.*8. *in fin.*

Si tamen conſtaret, metu levi & vano factum quid eſſe, crediderim reſtitutioni, ſaltem ex officio judicis, locum fore. *Bart.& Bald.in fin.Caſt.& Dd. in l.interpoſitas.* 14 *C.de tranſact.*

Metus enim ex perſonæ cujuſque qualitate, rerumque circumſtantiis æſtimandus. *Dec.in l.in omnibus.* 39. *n.* 3. *De R.I.*

Cum alii aliis ſint timidiores, & naturâ mulieres facilius commoveantur quam viri: eòque & ex leviore metu reſtituantur, *c. cum locum. ubi Gl. de ſponſál. Iaſ. & Dd. in d. l. interpoſitas. Roman. ſing.* 226.

Metus tamen reverentialis in hoc Edictum non venit: *l.*8. *l.fin.l.*6.*C.hic.* Niſi accedat alia impreſſio & violentia. *l.pen. l.fin. C.eod.*

Solius potentiæ, dignitatiſque timor, non ſuffecerit, *d.l.*6. nec minarum; *l.*9.*C.eod.* niſi ſint ab eo qui exequi ſolet, jactatæ. *l.*7.*l pen.C.hic.Gl.& Dd. in d. l.* 9.

Datur ex hoc Edicto, metum paſſo, actio & exceptio quod metus cauſa; ſive res perfecta ſit, ſive imperfecta. *l.*9. §.3.*ff.hic.*

Dat & Prætor volenti priſtinam actionem, quæ ante metum illatum competebat. *d. l.* 9. §. 4. Sed reſciſſâ antea per in integrum reſtitutionem traditione & alienatione. Et reſtitutâ actione agens, petit tantum quod ex ea olim competebat, antequam amitteret, non autem quadruplum. *Duar. hic.cap.*1.

Unâ tamen electâ, altera conſumitur. *d. l.* 9. §. 6.

Exigit

Exigit hæc actio damnum, *l.*12.§.*ult.ff. hic.* nec datur ei cui nihil abest. *l.*14. *in pr.ff.eod.*

Et, cum in rem,id est,adversus rem gestam,scripta sit, non solum adversus eum qui metum intulit, sed etiam contra quemlibet, qui inde commodum sensit, datur: *l.*9.§.*fin. cum ll. seqq.ff. eod.* etsi crimine careat. *d.l.*14. §.3.

Datur intra annum in quadruplum; post annum in simplum; sed tum causâ cognitâ, hoc est, si alia actio non sit. *d.l.*14. §.1. & 2.

In quadruplo simplum est; ita ut res restituatur, & pœna tripli sit. *d.l.*14. §.10.

Cum (ut dictum) rei persecutoria sit hæc actio, *d.l.*14. §.2. *l.*16. §.2.*ff.eod.* & heredibus cæterisque successoribus datur in quadruplum. *d.l.*14. §.2.

In heredes, & successores cæteros, in id competit, quod ad eos pervenit. *l.*16. §.1.*l.*19.*l.*20.*ff.eod.* Interitum & casum non præstant; *l.*18.*eod.* secundum Cujacium: Sed malè. Non enim de herede, sed de tertio possessore *d. l.* 18. *hic.* est accipienda. Quia quoad heredem sufficit vel momento uno ad eum rem pervenisse. *l.*127.*ff.de reg.jur.* Heres enim personam repræsentat defuncti; qui in mora semper fuisse intelligitur. Quod in tertio possessore dici nequit.

Quadruplatur autem, quicquid restitui oportuit, *d.l.*1.§.1.§.7.§.*ult.* ut fructus percepti, & qui percipi potuerunt, & omnium denique causa: *l.*12.*ff. hic.* Id tamen, quod verè interest, & in quo quis certo damnum patitur.

Sed, cum actio arbitraria sit, pœnam vitabit reus, qui metum intulit, si rem, ante sententiam restituat. *d.l.*14. §.1. & §.4.

Si intra tempora judicati res perierit,tripli pœna sufficit: *l.* 14.§. 11. *hic.* Secus si ante sententiam. *d.l.*14. §.11. *vers. Hæc si post.* quia post sententiam transfusa est prior actio in actionem judicati. *l.* 16. §. 6. *De pignor.* In judicato autem faciendo, condemnatus non fecit moram. Liberatur ergò per interitum præstatione rei, quæ quadruplo inest. Unde tripli pœna superest. *Govean.*1.*jur. lect.*11.

De

De dolo malo.

Tit. III.

Ait Prætor : *Quæ dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit, & justa caussa esse videbitur: judicium dabo. l.1. in princ. hic.*

Quo Edicto Prætor illis, qui dolo malo adversariorum circumventi, in fraudem & damnum inciderunt, dando actionem, *l.1.pr.ff. hic.* subvenit: ne illis vel malitia sua sit lucrosa, *l.2. De eo per quem fact. l.5. ff. si quis caut. l.134. De R.I.* vel istis simplicitas sit damnosa. *l.4. in fin. l.11. & passim. ff. de dol. mal. except.*

Dolus malus, *secund. Labeon. in l.1.§.2.hic.* est omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum, adhibita.

Consistit ergò in committendo. Quo à culpa lata discriminatur; quæ magis in negligentia, vel ignorantia consistit. *l. si mora. ubi Gl. ff. sol. mat. l.226. l.223. De V.S.*

Prætor hanc actionem ita demum pollicetur, si alia actio, non sit; *d.l. in pr.* id est, si res alio modo ei ad quem pertinet, salva esse non posst. *l. 7. in princ. hic. Duar. h.t. c.1.*

Non enim ejusmodi agendi genus, quo perpetua ignominiæ nota condemnato inuritur, *l.1. in verb. dolo. De his qui not. inf.* temerè à Prætore debuit decerni : si alia sit actio, qua quis possit experiri, vel exceptione sit tutus. *d.l.1. §.4.*

Itaque non est huic Edicto locus in judiciis bonæ fidei. Quibus omnibus exceptio doli inest. *l.84. §.5. De legat. 1. l. 21. ff. solut. matr.*

Denique, quocunque tandem modo quis tutus sit, denegabitur ei ex hoc Edicto in integrum restitutio: *d.l.1. § 4. cum mult. seqq. l.2.3.7 §.1 & 2.§. pen. l.18. §.1. & §.2. ff. hic.* Nisi probabiliter, an alia actio competere possit, dubitetur : *d.l.7. §.3.* Aut nisi alia actio quæ concurrit æque famosa sit : & oriatur non ex contractu, sed ex delicto; *l.5.hic.*

ut

ut stellionatus. *l.3. de crim. stell. vid. Gl. & Dd. in l.19. C. de transact.*

Hæc actio, cum sit tam gravis, non sine justa causa *d. l.1. in pr.* nec passim est indulgenda. *l. 9. §. fin. ff. hic.*

Quare, si modica sit summa, hoc est, ad duos usque aureos, non hæc, *d.l.9.§.fin. & l.seq.* sed subsidiaria in factum potius actio, *Gl. & Dd. cum d.§. fin.* danda.

Nec etiam liberis vel libertis, adversus parentes patronosve: nec humili, ut plebeio, adversus consularem: prodigo, aut vili, adversus hominem vitæ emendatioris, (cum parcendum sit talium hominum existimationi,) danda; nisi temperata bonæ fidei clausulâ. *l.11. §.1. ff.h.t.* Id est, ut detur in id omne quod ex bona fide præstari oporteat. Effectu enim ipso his verbis dolus satis indicatur & vindicatur; cui nihil tam contrarium quam bona fides. *l.5. C. de rescind. vend.*

Prætor in hoc, ut & superiori Edicto, judicium dat, non modò tribuendo exceptionem, *l.fin. hic.*, sed & actionem.

Hæc actio, (utpote tristis & famosa) ne nimium evagetur, non in rem, ut superior quod metus causa, sed in personam quæ dolum fecit, scripta est. Quæ propterea designari debet; *l.15.§.fin.ff.eod.* ut, & id quod Dolo factum. *l.16.eod.*

Et, cum ab eo, qui dolum commisit, recesseris; in alios non competit; nisi quatenus ad eos pervenit *d.l.15.§.pen. l.17.§.fin.ff.eod.*

Si plurium dolo quid factum, omnes quidem ex suo crimine obligantur: sed uno rem, vel quanti ea res fuit restituente, omnes liberantur. *d.l.17.* Quia actio de dolo non ad aliud datur, quam ut actori res sua restituatur; id est, quod ei per adversarii dolum abest *l.18.hic.* Atqui post restitutionem ab uno factam nihil jam actori abest; nec potest ei magis restitui quod jam semel fuit restitutum. Ergo eum, qui restituit non tantum, sed & alios liberari oportet.

Est & hæc actio arbitraria, utpote in qua resti-

tutio fieri arbitrio judicis jubetur: quæ ni fiat, sequitur condemnatio Quanti ea res est: Cujus æstimatio jurejurando in litem actoris committitur. *vid.tit.ff.& C.de in lit. jur. l.18. ff. hic.*

Si manifestum, rem restitui non posse, protinus reus condemnari debet in id quod intersit actoris. *l.18. §. 1. ff.hic.*

Nec hic ad quadruplum crescit in contumacem condemnatio. Quia decepto volenti, non invito aufertur.

Ideò visum fuit sufficere, si refusis actori damnis, reus, in vindictam doli, existimationis jacturâ plectatur, *l.1.§.4. ff. hic.* non contractus hoc prætextu rescindi.

Hæc actio olim intra annum utilem, hodie intra biennium continuum, cedens à die doli admissi, etsi deceptus abfuerit, vel ignoraverit, competit: *l. fin. C. hic.* & ne quidem litis contestatione perpetuatur. *Gl.& Dd.in d.l.fin.* Quia est famosa & odiosa, & contra jus Civile datur. *l. 35. ff. de oblig. & action.*

In factum actio, quæ datur in quantum factus reus est locupletior, perpetua est: *l.28. in fin. ff. eod.* Cum, quia cessat acerbitas ignominiæ, *l. 29. ff. eod.* tum, quod hæc sit merè rei persecutoria. *l. 34. De action. tit. Inst. de perp. & temp. action.*

Quâ ratione etiam doli exceptio est perpetua. *l.5. §. ult. De dol. mal. exc.*

Hæredibus datur hæc actio, quia rei persecutoria est. In heredes autem cæterosque successores perpetuò, eatenus, quatenus ad eos pervenit, *l.17.§.1. l. 26. cum ll. seqq. ff. hic.* vel dolo eorum factum quo minus perveniret. *d.l. 17. §. 1. d.l. 26. cum ll. seqq.*

Quod enim ultra est, pœna est in persona heredum. Quo pœnali genere actionis, hæredes conveniri non solent. *l. 1. De priv. del. l. un. C. ex del. def.*

De

De minoribus viginti quinque annis.

Tit. IV.

Prætor sciens fragile & infirmum esse minorum judicium, & multis captionibus obnoxium, hoc titulo eorum tutelam, naturalem æquitatem secutus, suscepit.

Et sic edixit: *Quod cum minore quam viginti quinque annis natu gestum esse dicetur: uti quæque res erit animadvertam. l.1.ff.hic.* Id est, prout quæque res gesta postulat & mereri videbitur, animadvertam; id est, emendabo, corrigam in melius, adeoque in integrum restituam. Ut ita illis verbis restitutio ipsa pariter & ejus causa exprimatur. *Donel. 21. comment. 6.*

Minorem dicimus etiam die natalis sui, ante horam, qua natus est, computatione temporis à momento in momentum, id est, ab hora in horam, factâ. *l.3. §.3. ff. eod.*

Gestum sic accipimus, qualitercunque gestum sit, id est, sive contractum sit, sive quid aliud contigit *l.7. hic.* Putà quod minor ipse gessit: alias non. *vide l.11. §.2.3. hic.*

In delictis sanè nulla restitutio est, *l.37. l.9. §.2. & seq. ff. eod.* quanquam pœna miseratione ætatis in his arbitrio judicantis, *l.11. ff. de pœnis.* mitigari soleat. *l.108. de R.I. d.l.37.*

Delicta hic intellige non quæ re ipsa per ignorantiam contrahuntur, in iis enim conceditur restitutio; *l.1. C. Si adv. delict. l.2. C. eod. l.38. §. stuprum. ff. ad leg. Iul. de adult.* Sed quæ ex animo veniunt; ut furta, adulteria; & quæ dolo malo contra leges & in contractibus admittuntur. *l.9. §.2. l.37. ff. hic. d. l.1.* Etenim malorum mores animi infirmitas non excusat, *d.l.1.* & contra leges committens indignus est earum beneficio. *d.l.37. in fin.*

Nequaquam etiam audiendus, si post repudiatam hereditatem, ad partam laboribus substituti pecuniam, velit minor admitti, *l.24. §.2. ff. hic.* Nisi forte durante minore ætate res hereditariæ, non à sub-

substituto, aut, quod idem est, agnato proximo; sed à creditore sint venditæ: *l.ult.C.de re jud.vel abstin. hered.* aut si ipse, se majorem simulando, fallaciam alii struxerit. *l.3. C. si min. se major. dix.*

Cessat & restitutio, cum minor mandato alterius gessit, *l. 23. hic.* & cum actus ipso jure non valet; quamvis & cum aliis actionibus hoc restitutionis remedium non concurrat: *l.16.§.1.eod.* & cum major factus probavit, quod in minori ætate gessit. *l.3. §.1.ff.eod. & t.t.C.si major.fact.*

Petenda erat olim hæc restitutio intra annum utilem, hodie, & petenda, & lis cœpta terminanda est intra quadriennium continuum. *l.ult.C.de temp. in int. rest.*

Quod currit post vicesimum quintum annum completum, nisi per adversarium steterit, quominus res finem acciperet. *l.39.ff.hic.*

Nihil autem refert, minores sint patres-familias, filii-familias, mares an fœminæ, dummodò eorum intersit restitui. *l.3.§.4. & §.7. ff. hic.*

Ideò ea tantum, in quibus manifesta est circumscriptio, irrita fient: *vid. d.l.7. l.6. l.34. §.1. l.44. ff. eod.* affectionis etiam habita ratione. *l. 35. ff. eod.*

Sed non aliter in his, minoribus subvenitur, quam si, caussa cognita, & rem alicujus esse momenti, *l.4. De in int. rest.* & in eo se ætatis lubrico lapsos, probarint. *l.11. §.3. hic.*

Cum non mali eventus, sed inconsulta facilitas pariat restitutionem, *d. l.11. §.2.* & læsio hærens in ipso contractus principio. *d.l.11.§.5.ff.l.pen. C.eod.*

An verò soli minori sit succurrendum, an etiam iis qui pro eo sunt obligati, an potius creditoribus, *l.13.ff.hic.* denique quis, contra quem, (nam neque adversus parem, hoc est, ætate minorem, *d. l. 11. §. pen.* (Siquidem læsi sint ambo: Nam tum privilegiatus contra privilegiatum non potest uti privilegio suo; Sin unus læsus sit ei succurretur.) item libertatem, *l.9. §.6.ff.eod.* (Nisi minor à Principe hoc ex magna causa consecutus fuerit. *l.10.hic.*) nec

semper

semper contra bonæ fidei possessorem, restitutio dari solet. *l.14.ff.eod.*) ex qua gestione, propter quam causam, & quatenus, *d.l.9. l.23. ff. eod.* restituendus sit, diligenter ex circumstantiis rerum est perpendendum. *d.l.13.* §.1.

Causæ autem cognitio præsentibus adversariis; aut legitimè evocatis, facienda. *d.l.13. in pr. vers. causa.*

Ex quâ Prætoris, *l.24.* §.1. §. *ult. ff. hic.* aut minoris magistratus, *l.11. eod.* in provinciis Præsidis: *l.42. hic.* cognitione, totum hoc judicium pendet: Cum ex Edicto nulla propriè actio vel cautio proficiscatur.

Restitutione in integrum decretâ, unusquisque jus suum integrum recipit, sumptusque in rem facti restituuntur: *l.24.§. pen. l.27. in fin. ff. hic.* unà cum fructibus, usuris, & omni causa, tam minori, *d.l.24.* §. *pen. l.27.* §.1. quam ei, qui cum hoc contraxit. *l.40. fin. ff. eod.*

Nam & illi qui cum eis contraxerunt, in eam conditionem, quâ ante contractum fuerant, sunt reponendi. *l.39.* §.*fin. hic.*

Quod & in omnibus in integrum restitutionibus (exigente ita æquitate) observatur. *l.22. ff. ex quib.caus.major.l.un.C.de reput.quæ fiunt.*

De capite minutis.

Tit. V.

Quia, si debitor, sive per adoptionem, sive emancipationem, capite minuatur, actio, quæ contra eum competebat, stricto jure extinguitur; cum statu mutato, & persona mutetur, utpote quæ sine statu suo stare & subsistere nequit, ideò Prætor eam hoc Edicto restituit.

Et ait: *Qui quæve, posteaquam quid cum his actum, contractumve sit, capite diminuti, diminutæ esse dicentur, in eos easve, perinde quasi id factum non sit, judicium dabo. l.2.* §.1. *hic.*

Cum capitis diminutio sit status permutatio; in pejus puta & deterius; *l. 1. hic.* & tria sint status

F capita,

capita, libertas, civitas, familia : triplex etiam est capitis diminutio : maxima, cum libertas, civitas & familia, amittuntur : media cum civitas & familia amittitur : & minima, cum tantum familia mutatur. *l. ult. hic. & Inst. eod.*

Hoc autem Edictum ad minimam capitis diminutionem pertinet.

Nam sive amissione libertatis, sive civitatis, contingat capitis diminutio, locus Edicto esse nequit. Quia sic minuti penitus non possunt conveniri. *l. 2. ff. eod,*

Utilis tamen actio dabitur in eos, ad quos bona capite sic minuti pervenerunt, sive fiscum, sive dominum. *d l. 2. 7. §. fin. ff. eod.*

Nec habet hoc Edictum locum in his, quæ post capitis diminutionem contracta sunt. *d. l. 2.* §. 2. neque in delictis. *d. l. 2.* §. 3.

Et cum sit rei persecutorium, perpetuum quidem est, & in heredes, & heredibus datur; *d. l. 2. §. ult.* sed non in solidum; sed quatenus, sive capite minuti, sive eorum heredes, facere possunt. *l. 2. C. quod cum eo qui in alien. pot.*

Ex quibus causis majores viginti quinque annis in integrum restituantur.

TIT. VI.

MAjoribus viginti quinque annis læsis & qui ab illis læsi sunt, vel propter absentiam necessariam, puta justi metus, *l. 3. hic.* vinculorum, *l. 9. l. 10. hic.* Reipublicæ, *l. 4. hic.* alteriusve justâ causâ & necessariâ; *l. 5. hic.* vel probabilem, Reipublicæ utilem, ut studiorum, *l. 28. hic.* hoc Edicto per in integrum restitutionem succurrit Prætor. *vid. l. 1. §. 1. cum ll. seqq. ff. eod.*

Modò à nemine domi fuerint defensi : amicis eorum interrogatis an defendere vellent : aut nemine existente qui interrogari posset. *l. 21. §. ult. l. 22. ff. eod.*

Constat hoc Edictum duabus partibus ; quarum

rum prior specialiter loquitur de absentibus, & iis qui in vinculis, vel servitute, vel hostium potestate sunt: Posterior est generalis, & omnes alias causas edicto non expressas, complectitur. *d.l.*1. §.1.

Prior pars minus est in usu; quia personis in ea expressis, extra ordinem jus, ex Senatusconsultis, & principalibus constitutionibus, dici solet. *l.* 2. *ff. eod.*

Datur ex hoc Edicto restitutio intra annum utilem, hodie, ex Justiniani constitutione, intra quadriennium continuum. *l. ult. C. de temp. in int. rest.*

Et quidem, non si leges permittant; sed si leges non expressè prohibeant, eam pollicetur Prætor. *l.*28. §.2. *ff. hic.*

Ex capite ignorantiæ non datur restitutio. *l. ult. C. de long. temp. præscr.*

Officio tamen judicis illis succurritur ad triginta annos. *l.*3. *C. hic.* In contractibus puta bonæ fidei; *l.*3. *C. hic.* Quia in illis judiciis amplissima judici potestas judicandi quid ex bono & æquo præstari oporteat, data est. §. *in bonæ fidei. Inst. de action.*

De alienatione judicii mutandi causa facta.

Tit. VII.

VLtima restitutionum species ad alienationem judicii mutandi causa factam pertinet.

Edicto Prætoris introducta, ne cujus deterior caussa ex facto alieno fiat. *l.* 1. *hic.* Ne scilicet in aliena potestate sit, conditionem alterius non delinquentis facere deteriorem. *contra l.* 2. *ff. quod vi aut clam.*

Prætor ergo actionem in factum dat, *d. l.*1. *l.*3. §.4. *l.*8. *hic.* si quis, re vel possessione, dolo malo, quocunque modo, etiam donationis causâ, *l. pen. hic.* alienatâ, molestum, aut quocunque modo duriorem adversarium, privatum (nam si publica po-

testate prædito mancipet, ipso jure alienatio est nulla. *l.2. C. ne lic. pot.*) pro se subjecerit. *l.1.2.3. ff. hic.*

Competit ad id quod nostra interest, *l.4. §. 5. ff. eod.* alium adversarium non habuisse. Quia hæc actio non est pœnalis, sed rei persecutionem arbitrio judicis continet. *l.4. §.6. hic.* Ergò neque alii competere potest, quam ei cujus interest, neque ad aliud quam ad id quod interest. Ea demum namque actio rei persecutoria est, per quam persequimur quod nobis ex patrimonio abest. *l.35. ff. de obl. & act.* Nihil autem abest ei cujus nihil interest; cum appellatione ejus quod interest contineatur, & quod actori abest, & quod lucrari potuit. *l.13. ff. rem rat. hab.*

Constare debet, dolo malo, inter vivos, *l.4. §.2. l.8. §.1. hic.* & causa mutandi judicii, alienationem esse factam. *Bart. l.4. §. fin. hic. text. in d.l.4. §.1. & §.3.*

Ad futura judicia hæc alienatio pertinet. Cum rei litigiosæ alienatio sit invalida. *l.2. l. fin. C. de litig.*

Datur & heredi: *d.l.4. §. fin.* & in heredem, vel similem, quatenus ad eum pervenit. *l. 7. l. 4. §. 6. hic.*

Non post annum continuum: *l.5.6.7. hic.* quia licet pertineat ad rei persecutionem, tamen ex parte debitoris ex delicto; cum ex dolo nascatur, (quod delictum est, *l.16. De dol. mal.*) dari videtur. *l. 7. hic.*

Cæterum non modò personalis actio ad id quod interest, sed etiam restitutio in integrum, ex hoc Edicto data fuit. Idque vel jure actionis in factum, vel actionis utilis in rem, seu utilis rei vindicationis. *l. un. C. hic.*

Restituebatur enim actor ut hac actione prætoria uti posset: cum nullam adversus eum qui non possidet, puta eum qui rem alienavit, jure Civili haberet actionem: ut & in actione de dolo obtinet. *l.18. de dolo.*

De

De Receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.

TIT. VIII.

Solent litigatores ad judiciorum moras & sumptus, cæteraque incommoda declinanda, privato alicui viro bono, *l*.3.§.1.*ff.hic.* uni aut pluribus, sed numero potius impari quam pari,*l*.17.§.6.*l*.27. §.3.*hic.* controversiam dijudicandam credere: *l*.32. §. 16. *l*. 37. §. 44.*ff. eod.* in eumque ita compromittere, ut quicquid statuerit, ratum atque firmum & pro judicato habeatur. *l*.27.§. *stari. & fin. ff.eod.*

Quod ne elusorium esset, Prætor se interposuit, & hoc modo edixit: *Qui arbitrium pecunia compromissa receperit*, *l*. 3. §. 2. *hic. sententiam eum dicere cogam, & nisi arbitrio pareatur, qua de re rectè compromissum erit, pecuniam compromissam solvi jubebo.*

Recepisse arbitrium videtur, qui Judicis partes suscepit, finemque se suâ sententiâ controversiis impositurum pollicitus est; non qui hactenus tantum intervenit, ut experiretur, an consilio, vel auctoritate sua, litem discutere posset. *l*.13.§.2.*hic.*

Arbitrorum duo sunt genera: Unum ejusmodi, ut, sive æquum, sive iniquum statuat, parere debeamus: *l*. 27.§.2. *hic.* aut pœnam ex stipulatione solvere: *l.2.hic.* vel, eâ non adjectâ, interesse: *d. l*. 27. §. *ult*. Quod observatur, cum ex compromisso ad arbitrum itum est. Quo de genere hic agitur.

Alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, etiamsi persona certa sit comprehensa, cujus arbitratu fiat. *l.76.ff. pro. Soc.* Ad quod hoc Edictum non pertinet.

Hujus Edicti duæ sunt partes, quarum alterâ eum qui recepit arbitrium, sententiam dicere; id est, ea mente aliquid pronuntiare ut secundum id litigatores discedere à controversia velit: *l*.19. §.1. *hic.*

hic. alterâ litigatores dictæ sententiæ stare, ac morem gerere, metu pœnæ Prætor compellit.

Jure quippe veteri nullum erat arbitrii munimentum, nulla vis, nisi pecunia esset compromissa, danda ab eo qui arbitrio non pareret. *vid. l.* 27. §. *fin. hic.*

Non cogit Prætor arbitrum sententiam dicere, si ex justa causa excusatur, *l.*4.*l.*9.§.3.§.10.§.11.*l.*32. §.4.*ff.hic.* vel, si compromissum aut sit nullum, vel ratione arbitri, *l.*1. *l.* 41. *eod.* vel propter compromittentes, *l.*32.§.*si servus.l.*35.*eod.* vel rem, de qua compromissum, *d.l.*32. §.6. aut sit incertum, an ex eo pœna ob adjectam conditionem exigi possit, *l.*11.§.*fin.eod.* aut sit finitum. *d.l.*32. §.3.

Finitur, vel die, *d.l.*32. §.3. intra quem arbiter definire ex compromisso debuit, exeunte; nisi is omnium voluntate prorogetur, *l.*25. *l.* 27. *eod.* vel morte arbitri, aut utriusve qui compromisit, *d.l.*27. §.1. vel acceptilatione, *l.*13.*in pr.eod.* judicio, *l.*30. *eod.* pacto. *d.l.*32.§.5.*ff.eod.*&c..

Justæ caussæ ob quas à sententia dicenda arbiter excusatur sunt. Si eum litigatores infamaverint: *l.*3 §.4. *hic.* Si spreta ejus auctoritate ad judicem, *d.l.*9.§.*fin.*vel alios arbitros, *l.*10.*eod.* iverint: si multò post ad eum revertantur. *l.*17.§.1.*eod.* (quod arbitrio judicis erit æstimandum, aliàs cæpta arbitrandi potestas triennio finietur.*l.* 13.§.1.*C.de judic.*) Si unus ex litigatoribus bonis cedat: *d. l.* 17. *in princ.* Si inimicitiæ capitales inter arbitrum & litigatores intercesserint: Si ætas aut valetudo, quæ postea contingit, id munus ei remittat: aut alioqui incommoditas rei post arbitrium susceptum incidat. *l.*16.*hic.* &c.

Qualem sententiam arbiter dicat, ad Prætorem non pertinet; dummodò dicat quod sibi videtur, *l.*19. *in pr. hic.* idque non tantum corpore, sed & animo, *vid. l.*27. §.5. *l.*47. *& seqq.hic. l.*209. *ff. de verb. signif.* præsentibus litigatoribus; *d.l.* 27. §.4. nec sit incerta, *l.quid tamen.*21. §.3.*hic.* & sit de ea re, de qua compromissum, *l.*32 §.13. *&* §. *ult.l.*46. *ff.hic.* & quatenus compromissum.*d.l.*32.§.15.*&* §. *fin.*

In

In ea, nec appellatio, *l.* 1. *ubi Bald. C. hic. Mar. par.* 6. *de app. n.*270. nec reductio ad arbitrium boni viri, *Panorm. & Dd. in c. quinta vallis.* 23. *de jurejur. Bart. in l. in societatem. vers. arbitrorum. ff. pro soc. Mar. d. loc. n.*267. locum habet.

Non appellatio; quia nec judicati actio inde præstari potest, & ob hoc invicem pœna promittitur, ut metu ejus à placitis non recedatur, *l.* 1. *C. hic.* quamvis etiam inique arbiter pronuntiaverit. Imputet enim sibi qui talem elegit. *l.* 27. §. *stari. hic.*

Hodie, contra quam olim, *l.*2. *hic.* ex sententia arbitri actio & exceptio datur, si partes eam vel consensu expresso, id est, subscriptione: vel tacito, id est, decem dierum silentio, probaverint. *l.* 5. *C. hic.*

Nec post illud tempus reductio ad arbitrium boni viri peti potest. *l. pen. C. hic. ubi Bald. Mar. d. loc. n.*213.

Si tamen enormis & evidens læsio in arbitrio extat, etiam post decem dies exceptio doli, contra illius iniquitatem, *l.*36. *de V.O.* opponi potest, executionem impeditura. *l.*32. §. *cum quidam. ff. hic. Panor. in c.*2. *Ext. eod. Mar. d. loc. n.*266.

Nautæ, caupones, stabularii, ut recepta restituant.

TIT. IX.

UT arbitri, *l.*3. §. 1. *supra. de rec. arb.* sic & nautæ, caupones, stabularii, de recepto tenentur, ne alioqui, cum sit necesse fidem eorum sequi, & res eorum custodiæ committere, occasio eis detur cum furibus adversus illos quos recipiunt, coëundi. *l.* 1. §. 1. *hic.*

Ait igitur Prætor; *Nautæ, caupones, stabularii, quod cujusque salvum fore receperint, nisi restituent, in eos judicium dabo. d. l.* 1. *in pr.*

Nautæ, caupones, stabularii dicuntur, qui navem, cauponam, stabulum exercent. *d. l.* 1. §. 2. & §§.

seqq. id est, ad quos quæstus & reditus præcipui perveniunt. *l.* 1. §. 15. *De exerc. act.*

Receptæ res videntur, etsi non expressè custodiæ eorum sint assignatæ, sed solum immissæ: *l.* 1. §. *fin. hic.* modò immissas esse sciverint, aut scire potuerint. Ignorantes enim obligari certe durum esset.

Custodiæ ergò nomine tenentur, *d. l.* 1. *in fin. d. l.* 5. *in pr. hic.* etiamsi dolo & culpâ careant; Nisi quid vi fatali aut majori contigerit; *d. l.* 3. §. 1. *hic.* aut prædixerint, ut quisque vectorum aut hospitum res suas servet, neque se damnum velle præstare, & vectores prædictioni consenserint. *l. fin. in pr. vers. item si prædixerit. ff. eod.*

Tenentur non solum de suo facto, sed & omnium qui in navi, caupona, stabulo sunt, habitant, vel diversantur. *l.* 1. §. *fin. l.* 2. *l.* 3. *in pr. &* §. 1. *ff. eod.*

Datur ex hoc Edicto, ni restitutio fiat, actio in factum Honorariâ de Recepto; *d. l.* 3. §. *fin.* quæ cum rei persecutionem contineat, perpetua est; & tam heredi, quam contra heredem competit. *d. l.* 3. §. *pen.*

Præter dictam actionem, & hæ personæ tenentur actione in factum in duplum, si vel ipsi, vel aliquis eorum, quorum operâ in exercendo utuntur, furtum fecerit, aut damnum dederit, ei qui res suas credidit. *l.* 6. *&* 7. *hic. l. un. ff. furt. adv. naut. caup. stab.*

Datur ex quasi maleficio. Culpa enim est, malis ministris uti. *l. ult.* §. 4. *hic.*

Factum vectorum, aut viatorum, non præstant, *d. l.* 6. §. 3. ut nec servorum suorum, ut quorum nomine noxali duntaxat tenentur. *l. ult.* §. 4. *vers. servorum. hic.*

Hæc actio perpetua est; sed cum sit pœnalis, non transit in hæredem. *l. fin.* §. 6. *ff. hic.*

Competit etiam, si nautæ his qui in navi sunt, prædixerint, ut res suas servent; nisi consenserint: *d. l. ult. in princ. vers. item si.* etiam tacitè remanendo in navi. Nam & hoc casu sibi imputent, qui ma-

maluerunt hac lege in navi remanere. *Accurs. Ant. Fab. ad d.l.ult. in princ.*

Plures si sint nautæ, adversus singulos non in solidum, ut exercitoria, *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *de exercit. action.* sed pro parte datur. *l.ult.* §. *plures. hic.*

DIGEST. PARS II.

LIBER V.

De Iudiciis, & ubi quisque agere vel conveniri debeat.

TIT. I.

HActenus de Jurisprudentiæ judiciorumque principiis: jam ad judicia ipsa progrediamur.

Judicium, est legitima controversiæ apud judicem tractatio & dijudicatio. *arg.c.forus.*10.*de V.S.*

Partes judicii præcipuæ sunt, Litis contestatio & Sententia. *l.*1.*C.de lit.cont. l* 55. *De re jud.*

Reliqua, quæ in judiciis versantur, aut præparatoria sunt, ut *citatio; l.*15. *ff. rem rat.hab.* aut media, ut *probationes;* aut consequentia, ut *executio. vid. Auth. ad hæc. C. hic.*

Dicitur hodie lis contestari, quando res agi disceptarique cœpta est, per Actionem propositam, & responsionem rei subsecutam. *d. c.* 1. *ubi Socin. Ext.de lit.cont.* Puta talem, per quam actori contradicit. *l.*2. *in princ. C. de jurejur.propt.calum.l.*14. §.1.*hic.* Nam sine contradictione lis non est. *l.*73. *ff. de procur. l.*25. §. *ult. & l.seq. ff.ad l.Aquil.*

Judicia sunt aut Extraordinaria, sive fiscalia, in quibus formularum subtilitas non est necessaria, *l.*47. §.1. *de negot. gest.* ut hodie, sublatis veterum formulis, *l.*1.*C.de formul.* sunt omnia; §.*ult.Inst.de interd.l.*1.§.*pen.De calum.* aut Ordinaria, in quibus solennes formulæ observantur.

Hæc aut Civilia, aut Prætoria, aut Criminalia.

Civilia civili jure & legibus, ac officio mercenario. *l.55. de re jud.*

Prætoria vivâ magiſtratus voce & authoritate, ac nobili plurimum officio.

Criminalia pœnis & imperio expediuntur.

Criminalia rurſus aut ſunt Privata, quæ privatam: aut Publica, quæ publicam vindictam expetunt & perſequuntur.

Tractatnr primo loco de civilibus: quæ ſunt aut Realia, aut Perſonalia, aut ex his Mixta. §.1. & 2. §.21. *Inſt. de action.*

Realia, aut Petitoria, aut Poſſeſſoria. *vid. Dd. in l.12. §. nihil. De acq. poſſ.*

Petitoria, aut Univerſalia; quibus univerſum corpus multorum diverſorum jurium petitur; *Bart. & Dd. in Rubr. ff. ſolut. matr. Gl. in l.1. De edend.* aut Generalia; in quibus de uno quidem jure, ſed quod multas habeat ſpecies, *Spec. de act. ſeu pet. §. & ſequitur. Iaſ. in l.3. C. de edend.* agitur; aut Particularia; quibus una tantum ſpecies vindicatur.

Conſtituunt judicium, Judex, Actor, Reus, *d. c. forus. verb. in omni. de V. S.* & perſonæ his adminiculantes.

Judicem dant, quibus hoc lege, vel conſtitutione, vel Senatusconſulto, conceditur. *l. 12. ff. hic.*

Dari judices omnes poſſunt, qui non prohibentur.

Prohibentur quidam Naturâ; ut ſurdus, mutus, furioſus, impubes: quidam Lege; ut Senatu motus: quidam Moribus; ut fœminæ & ſervi. *d.l.12. §.2.*

Actor, eſt is qui actionem proponit, & prior ad judicem provocat. *l.13. l.29. ff. hic.*

Agere omnes poſſunt; exceptis his, qui, aut legitimam perſonam ſtandi in judicio non habent: *tit. C. qui leg. perſ.* aut edicto de poſtulando excluduntur. *Sup. de poſtul.*

Rei poſſunt omnes fieri, tàm civilibus; quàm crimi-

criminalibus actionibus, si paucas excipias. *l.* 12. *De accus.*

Versantur judicia circa causas & lites, omnes, sive de pecuniaria re, sive de existimatione, aut de crimine capitali quæratur, sive de muneribus, & honoribus, agatur. *per l.5. De extraord. cogn.*

Nemo tamen in sua causa jus dicit, vel judicat. *t.t. ne quis in sua caus.*

Nec in causa suorum, *l.* 10. *De jurisd.* jus dicit: *d.l.* 10. eoque nec judex in publica ac capitali, vel status causa, esse potest. Hæc enim jurisdictionis sunt. *l.1. De off. ejus cui.l.4.6. De off. proc. l.32.§.7. De rec. arb.*

In privatis causis judex quis suis esse potest, *l.* 77.*ff.hic.* (non sibi) quia cogitur, *l.pen.§.2. De voc. mun.* cum publicum sit officium.*l.78.ff.hic.*

Sublatis formulis & impetrationibus judiciorum, *l.1. & 2. C. de form.* hic ordo ferè servatur.

Appellato juridicè reo, offertur libellus, qui, acceptis ad deliberandum induciis, velit contendere, nec ne, postquam contendendum putavit, negando affirmandove intentionem actoris, exceptionibusque propositis, litem contestatur: exceptiones actor replicatione diluit, hanc reus duplicando, atque ita deinceps, *l.* 1. §. 2. *cum seqq. de except. vid. Inst. de replic.* donec omnibus allegationibus propositis, & iis quæ in facto consistunt probatis cognitisque, causâ conclusâ, judicibusque commissâ, tandem sententiâ definiatur: quam judex exequendam curat, legitimo tempore; nisi fuerit appellatum. *Auth. offeratur. C. de lit. cont.l.13.C.hic.c.quoniam contra. de prob. l.15. De re jud. l.2. & 3.C. de usur. rei jud.*

Si reus, ad judicium peremptoriis edictis vocatus, copiam sui non faciat, judex in bonorum ejus, aut rei litigiosæ possessionem, actorem mittere consuevit. *l.19. §.1. l.26.ff.hic.c.Romana §.contrahentes. de for. comp. in 6.*

Sunt judicia ideo constituta, ut sint legitimum & publicum unicuique præsidium, ne quis per semet ipsum, sed per judicem jus suum repetat.

 l. 17.

l. 17. *l.* 78. *hic. l.* 13. *Quod met. caus. l.* 13. *C. de Iudæis.*

Redduntur in invitum, *l.*83.§.1. *De V.O.* perpetuant actiones, *l. un. C. ex del. def.* interrumpunt præscriptionem, *l. fin. C. de præscr.* 30. *an.* constituunt possessorem in mala fide, *l. nemo. C. de acq. poss.* quasi ex contractu obligant, *l.*3. §.11. *De pecul.* nullius jus deterius, sed firmius, *l.*87. *l.*86. *De R. I.* quatenus scilicet jus est, aliaque multa, efficiunt.

Finitur judicium sententiâ, *l.*55. *De re jud.* præscriptione. *l.*13.*C.hic.l.ult.C.de præscr.*30.*ann.*

Remittitur judicandi necessitas, ob morbum sonticum. *l* 46.*ff. hic.*

Actor sequitur forum rei. *l.*2.*C.de jur. om. jud. l. fin. C. ubi in rem act.*

Reus jurisdictioni obnoxius fit, quatuor præcipuè ex causis, *c.fin.de for.comp.* domicilio, *l.*2. §.3. §.6.*hic.* contractu, *l.*19.§.1. & 2. *eod.* delicto, *l.*20. *l.*45. *hic.* & re qua de agitur: (eo enim in territorio defendi debet, in quo res sita est. *l.*38. *hic. d.l. fin.*)ni sponte se alienæ jurisdictioni submittat. *l.*1. 2.51.74.*ff. hic.*

Si pluribus locis forum sortiatur, in electione est actoris, ubi velit agere. *d.l.* 19. §. *fin. l.* 3. *de eo quod cert. loc.* neque reus poterit declinare, nisi sit legatus, aut aliam justam habeat recusandi judicis causam. *l.*2. §. *legatu. cum* §. *seq. l.*5.7.8.22.24.26. 27.36.49.*ff. hic.*

Exire tamen domo citatus,& in loco contractus, aliove competente, causam dicere non cogitur, nisi citatio eum ibi apprehenderit. *Dd. in d. l.* 19. *per illum text.ff. eod.*

In delictis ibi nocentes hodie puniuntur, & sortiuntur forum, ubi reperiuntur; maximè vagabundi. *Vid. Gl. & Dd. in l.*1. *C. ubi de crim. Bart. in l. ult. de furt. & l.*10. *C. eod.*

De inofficioso testamento.

T I T. II.

Videamus jam de judiciis Universalibus.

Ea sunt, quæ ad petendam hæreditatem, aut per Querelam inofficiosi testamenti, aut Petitionem hereditatis, proponuntur.

Querela (Quæ moribus, non legibus introducta. *princ. Inst. hic. l.*1.2.5. *l.* 24. *ff. eod. Valer. Maxim. lib.*7. *cap.*7. *Hottom. ad d. princ.*) est, imploratio officii judicis, quâ quis accusat scriptum aut nuncupativum testamentum: quia se illo, contra officium pietatis, & sine justa causa, exheredatum dicit, petitque illud, ut injustum, rescindi. *l.*8. §. 12. *&* §. *fin. ff. hic.*

Cum dico exheredatum, eo verbo & præteritionem maternam, cæterorumque cognatorum complector. §. *fin. Inst. de Exher. lib.* non paternam; quæ ipso jure testamentum annihilat. *eod. tit. Inst.*

Adjici solet huic actioni, petitiò hereditatis, hoc modo, ut quis, rescisso testamento, petat se heredem declarari, sibique hereditatem adjudicari. *l. qui de.* 20. *ubi Gl. & Bart. ff. hic. Pac. Isag. hic. Duar. hic. c.*1.2. *&* 10.

Datur querela contra cujuscunque testamentum, etiam veterani, *l.*8. §. 3. *hic.* non tamen militis; *l.*27. §.2 *ff. l.*9. *l.*24. *C. eod.* non filii familias de peculio quasi castrensi: *l. ult. C. eod.* nisi fuerit clericus. *Nov.*123. *c.*19.

Competit actio de inofficioso omnibus utriusque sexus liberis, *l.*1.5.6.8. *l.*29. §.1. *l.*30. *hic.* tam primi, quam ulterioris gradus; si primis sublatis in eorum locum successerint: *l.* 1. *l.* 6. *l.* 15. *l.* 22. *l.* 7. *C. eod.* & parentibus, *l.* 14. *l.* 15. *eod.* fratribus & sororibus germanis, *l.* 1. *C. Theod. eod.* & consanguineis, *l.*1.3.4.5. *l.*14. *ff. l.*27. *C. hic.* (si quidem turpes personæ sint institutæ. §. *soror.* 2. *Inst. eod.* vel testatoris liberti, qui nec maximis erga patronum beneficiis hoc sunt promeriti, nec sint servi necessarii heredes

instituti: *l.27.C.hic.*) non fratribus uterinis cæterisque ulterius cognatis. *l* 1.*ff.l.*21.*C.eod.*

Ac ne illis ipsis quidem aliter datur querela, quam si ab intestato sint successuri. Nam alioqui frustra agent, atque adeò etiam obtinebunt, si causa intestati ad alios sit perventura. *l.6.§.pen.hic.*

Quodsi plures ab intestato venire possunt; victoria unius prodest omnibus. *l.* 8. §. 8. *hic.* Nisi pro sua tantum parte egerit. *ut in l.* 16. *eod. Duar. hic. c.*17. *Govean.* 1. *var. lect.*5.

Si quis legitimam portionem sit consecutus, non admittetur: *d.l.*8. §. 6. §. 15. tutoque testari quis poterit, quarta legitimis heredibus relicta. *l.* 6. *C. eod.* Quæ hodie tertia est. *Auth.novissima.C.eod.* Puta si quatuor aut pauciores relicti sint liberi: sin plures, semis. *Novel.*1. *Novel.*18. *cap.*1.

Quod non tantum in legitima descendentium, sed & adscendentium obtinet. Cum Imperator, *in d. Novel.*18. *c.*1. *in fin.* dicat hoc observandum esse in omnibus personis, quibus olim quarta, ne de inofficioso agerent, debebatur; puta ex propria persona, aut jure proprio. Proinde cum fratribus querela, nón ex propria persona, sed odio turpis personæ instituta competat, illud in eorum legitima non obtinebit.

Si minus relictum, quoquo titulo, *d.l.* 8. §.6. *l.*30. *l.*36 §.1.*ff.l.*30. *C.eod.* sit, salvo testamento, ad supplementum tantum agi potest. *d. l.* 30. *C. eodem.*

Hodiè, secundum communem Doctorum opinionem, ex Constitutione Justiniani, Institutionis titulo, filiis legitima relinquenda. *Novell.* 115. *c. aliud.*2. Quæ tamen constitutio tantum jubet liberos & parentes heredes institui, non illis legitimam institutionis titulo relinqui. Proinde ut olim ita & hodie quovis titulo relinqui potest.

Nec querelam habet, qui quoquo modo agnovit sibi à testatore relictum: *l.*10. *in fin.l.*12. *l.*22. *hic.* aut aliter voluntatem ejus approbavit: *d.l.*8. §.10. *l.*23.§.*pen.ff.hic.* aut querelæ renunciavit: *l.*17.*l.*15. §. 1. *hic.* aut per quinquennium, à tempore aditæ here-

hereditatis, conticuit. *l.*36.§.*fin. l.*34. *in fin. C.eod, l.*8. §.*ult.ubi Gl.fin. hic.*

Condictio tamen, quâ ad supplementum legitimæ agitur, quinquennio non præscribitur, sed perpetuò, hoc est, 30 annis, ut reliquæ actiones personales, durat; *com.opin. Bald.Ias. & alior.cont. Bart. in l.si quis.* 34. *C. hic. Guid. Pap. dec.*82. nec extinguitur, quamvis quis sibi relictum acceptarit.*l.*35. §.*fin. C.eod. vid. Mynf. obf.*36. *cent.*1. Eo enim petitioni supplenti renuntiasse non videtur. Nisi expressè, sive in apocha, sive in transactione scripserit vel pactus fuerit, quod contentus relicto, de eo quod deest, nullam habeat questionem.*d.l.*35.§. *pen. & ult.*

Novissimo jure vix est, ut in recta linea locus sit accusationi. Nam cum non modò liberi, sed etiam parentes sint heredes instituendi; nisi justis expressisque de causis exheredentur, *Novell.*115. *c.justum.* 4. *ubi Dd.* quas heres probare cogitur; *d. c. justum.* §. *si tales;* in omnem eventum, citra querelam, videtur iis prospectum.

Nam si in legitima instituti; defunctus officio suo satisfecit: sin in minore parte, agent ad supplementum: sin exhæredentur, aut id fit injuriâ, & testamento, quoad institutionem attinet, evacuato, ab intestato succedunt: aut jure factum est, & meritò omni aditu consequendæ hereditatis, quâ se indignos reddiderunt, atque ita etiam querelâ inofficiosi, excluduntur. *l.*132. *vers. quid ergo. De V. O.*

Potest tamen & hodie querelæ esse locus;scilicet cum justitia causæ expressæ negatur,inque dubium vocatur. Utique quo casu nulla alia actio jure sit prodita, nec vetus sublata; & proinde etiam vigere intellegenda est. *sec.reg. in l.*27. *C. de testam.*

Transit querela in hæredes,iisque competit:liberis indistinctè,*l.si quis.*34.*C.hic.* extraneis non nisi à defuncto præparata. *l.*6.§.*fin.ff. hic.*

Præparata intelligitur per comminationem, (sed, ut puto, testatò factam. *arg.l.*24. *in fin.ff.de testam. milit.*) denuntiationem, libelli dationem. *l.* 7. *in princ. ff. hic.* Da-

Datur contra heredes, *l.* 8. §. 10. *ff. eod.* scriptos vel nuncupatos, *l.* 31. *l. pen.* §. *illud. C. eod.* cujuscunque sint dignitatis & conditionis, *l.* 8. §. 2. *l. pen.* §. 1. *ff. eod.* (quantum scilicet ad querelam liberorum & parentum attinet: in fratrum enim distingui diximus, turpis an honesta persona sit heres instituta) & qui eorum locum obtinent; *l.* 10. *ff. l.* 1. *l.* 10. *C. eod.* ut heredem heredis, fiscum, *l.* 10. *C. hic.* fidei-commissarium universalem: *l.* 1. *C. eod.* nonnunquam etiam in particularem legatarium, qui suspectâ collusione, ad defendendum testamentum venit. *l.* 29. *in pr. ff. eod.*

Nisi privilegio, quod relictum est, defendatur. *vid. l.* 8. § 3. *ff. l. fin. C. eod.*

Querelæ, secundum Jus Vetus, modus est, ut dicat actor, doceatque, immerentem, atque indignè præteritum se, vel exheredatum. *l.* 3. *l.* 5. *ff. hic.* Nisi heres sponte sua ingratitudinem probare velit. *l.* 28. *in princ. C. eod.*

De jure novo (cum quilibet præsumatur gratus, nisi probetur ingratus.) heredi scripto, expressam ingratitudinis causam in exheredato, probare incumbit. *l.* 30. *C. eod.*

Probatâ caussâ, declaratur testamentum inofficiosum: eoque resciſſo, legata quoque & libertates inscriptæ pereunt, *l.* 8. § *pen. l.* 13. *l.* 28. *ff. hic.* (hodie tantum institutio. *d. Nov.* 115. *Auth. ex causa. C. de lib. prat.*) & in ea causa res constituitur, atque si nullum testamentum scriptum esset: *l.* 21. *in fin. hic.* & victori hereditas ab intestato restituitur, si docuerit se ab intestato heredem. *l.* 6. §. *pen. l.* 15. *in fin. ff. eod.*

Sententiâ secundum querelam latâ, totum testamentum corruit, quasi vitiosum & à demente factum: *l.* 13. *in fin. l.* 21. *l.* 28. *eod.* & victor solus hereditatem obtinet; nec concurrunt, qui alioqui ab intestato partem facerent, si agentem deseruerint; *l.* 16 *l.* 17. *ff. hic.* Nisi sint instituti, *l.* 19. *l.* 23. *ff. hic.* Nam hi adeundo & propugnando testamentum, jus suum nolle repudiare, satis ostenderunt.

Pro parte tamen rescinditur testamentum, si plures

res sint heredes scripti, quorum alii hoc judicio obtineant, alii succumbant; & sic paterfamilias, pro parte sit testatus, pro parte intestatus. *l.* 13. §. *ult. l.*24. *ff. hic. l.*13. *C. eod.*

De Hereditatis petitione.

T I T. III.

Hereditas, est successio in universum jus quod defunctus habuit. *l.*62. *De R. I. l.*24. *De V. S.*

Petitur, aut ex Jure Civili, aut ex Jure Prætorio, aut ex Senatusconsulto: & vel tota, vel pro parte.

Universalis hereditatis petitio, est actio civilis, universalis, in rem, petitorii judicii, bonæ fidei: quâ quis petit heredem se declarari, hereditatemque jure ad se pertinentem, ab eo qui pro herede, vel pro possessore possidet, sibi restitui.

Est civilis, quia Prætor eam quidem in Edicto, *l.* 1. *ff. si pars hered. pet.* sed ex jure civili, quo hereditates petuntur, *l.* 1. *&* 2. *hic. l.* 130. *de V. S.* proponit.

Est universalis, *l.* 1. *De rei vind. Gl. in l.* 1. *de edend.* quia petitur eâ corpus bonorum, hoc est, universitas.

Et qui rem singularem petit ut hereditariam, universaliter agit: petit enim se declarari heredem, hoc est, universitatis dominum. *l.* 1. *si pars her. pet.*

Qui partem petit hereditatis, universitatem petit. Quod enim juris obtinet in toto, idem & in qualibet ejus parte. *l.*76. *De rei vind.*

Est realis; *l.*25. §.18. *hic.* Quia datur contra possidentem, eâ ratione quod possidet: *l.*13. §. *fin. cum ll. seqq. hic.* Et actor in hac actione non innititur alicui facto, vel obligationi adversarii sui, (ut fit in actione personali) sed totum metitur ex jure suo. Tantum enim petit declarari sibi jus esse, quo declarato, sponte restitutio officio judicis sequitur. *l.*1. §.1. *ff. si pars hered. pet.*

Dicitur & mixtam causam obtinere: *l.*7. *C. eod.* §. *quæ-*

§. *quadam. Inst. de action.* Quia habet præstationes quasdam personales. *d.l.25.* §.18.

Quandoquidem enim universalis est, in eamque veniunt omnia quæ ex bona fide, (unde bonæ fidei quoque existimatur, *l.fin. C.eod.§.actionum. in fin. Inst.de action.*) præstari æquum est: fit ut interdum dari etiam quippiam à possessore petatur. Puta pretia rerum distractarum, aut æs alienum à debitoribus exactum. *l.20. cum ll. seqq. hic.*

Petere autem & dari, proprium est actionum personalium, in quibus ad dandum vel faciendum agitur, sicut in realibus ad restituendum. §.1.*Inst.de action.l.25. de O. & A.*

Proponitur hereditatis petitio tam ex testamento, quam tam ab intestato, ab omnibus qui se heredes esse intendunt. Sed primò datur scriptis heredibus: *l.8.hic.l.9.C.eod.Bart.in l.7.hic.* post, causâ testamenti evacuatâ, illis qui ab intestato veniunt. *d.l.8.*

Non ante quam constat hereditatem esse: hoc est, eum, de cujus hereditate consequenda lis est, esse defunctum. *Roff. in summa. de pet. hered. Wesenb. hic.*

Viventis enim nulla est hereditas. *l.1. De hered. vel act. vend.*

Et tum datur heredi, quando heres factus est adeundo; *Roff. d. loc.* necdum autem possessionem est adeptus.

Utrum ex testamento, an ab intestato sit heres actor in libello, parte non opponente, licet non teneatur, *Bart. in l.3.ff. hic. num.2. Ias. ad §.actionum. num.191. Inst. de action.* ad evitandas tamen exceptiones dilatorias tutius est ut exprimat: *Bart. & Ias. d.loc.* Se heredem (quia hoc est intentionis suæ fundamentum. *l.10. §. 1. hic.*) & res esse hereditarias, *Bart.& Dd.in l.7.C.hic.* ut probet necesse est.

Proponi potest hæc actio, vel ubi domicilium possessor reus habet; *Bart. & Bald. in l.un.C.ubi de hær. ag.* vel ubi major pars hereditatis sita est: *Gl. Bart.& Dd. in d.l. un. Bald. in l.2. quemad. test.ap.* electione actori concessa. *l.fin.C.de jurisd.l.fin.C.de long.temp.præsc.*

Com-

Competit adversus eum, qui pro herede vel pro possessore, jus aut rem hereditariam, licet minimam, *l.9. cum ll.seqq.l.4.hic.* possidet: *d.l.9. l.7. C. eod.* ejusque heredem; *l.13. §. Neratius.hic.l. qui in jus.177.ff.de R.I.* & utiliter, *l.13.§.14.hic.* adversus eum, qui scit se non esse heredem, tamen contendit: *l.11.hic.* Nec enim interest, quis bona, an malæ fide, possideat.

Cum oporteat possessorem esse, qui conveniatur; ideò qui restituit hereditatem, aut res alienavit, hac actione teneri nequit; nisi dolo & sciens fecit, atque ita ob dolum pro possessore teneatur. *d.l.13. §.fin. l.16. cum ll.seqq. hic.*

Debitor hereditatis, sive sit in diem, sive sub conditione, *l.16. hic.* sive ex delicto, sive ex contractu debeat, *l.14. hic.* & pro possessore habetur, quia possessor juris est. *d. l. 13. §. fin. l. 14. cum ll. seqq. hic.* Videlicet si ideò nolit solvere quod se heredem contendat; aliud est si sit vero heredi solvere paratus; sed neget petitorem heredem esse; tum enim petitione hereditatis non tenetur. *l.si debitor. 24. hic.*

Nec qui alio titulo, quam qui ex hereditate fluat, possidet, sive singulari, sive universali, petitione hereditatis tenetur, sed rei vindicatione conveniendus. *l.7.C.hic.l.4.C.in quib.causs.cess.lon.temp. præscr.*

Hinc possessor cogitur dicere, utrum pro herede, an pro possessore, & quo titulo possideat, *l.11.C.hic.* licet hoc aliàs incivile sit. *d. l.11, l.23. C. de probat.*

Veniunt in hereditatis petitionem. 1. Universæ res hereditariæ, sive sint corpora, sive jura: *l.18. §. ult. hic.* quæ in eadem causa durant. *l.9. C. eod.* exceptis servitutibus. *l.19. §.ult. eod.* 2. Corpora non hereditaria, quorum periculum ad heredem pertinet, ut res defuncto pignori datæ, vel commodatæ, vel depositæ. *d.l.19.in pr.* 3. Quæ hereditatis causa comparata sunt: ut mancipia, pecora, &c. *l.20. in pr. eod.* 4. Non solum ea, quæ mortis tempore erant in hereditate, sed etiam quæ postea accesserunt; ut partus, fructus, &c. Hereditas enim augmen-

augmentum, & diminutionem recipit. *d. l.* 20. §. 3.

Malæ fidei possessor, omnimodò fructus restituit: bonæ fidei possessor, eatenus tenetur, quatenus locupletior factus est. *d. l.* 20. § *pridie.*

Bonæ fidei possessor est, qui justis ex causis existimat ad se hereditatem pertinere. *l* 20. §. 6. *hic.*

Justa causa etiam error juris est; *l.* 25. §. 6. *hic.* Quia quælibet causa, etiam frivola, à dolo & mala fide excusat. *l.* 22. *de lib. cau. Gl. fin. & Dd. in l. un. si quis jus dic. non obt.*

Malæ fidei possessor est, qui sciens hereditatem ad se non pertinere, eam invasit, cum nullam haberet justam possidendi causam. *l.* 25. §. 2. *hic.*

Post petitam hereditatem, quilibet incipit esse malæ fidei. *d. l.* 20. §. 11. *l.* 31. §. 1. *hic.* Quia de suo jure dubitare incipit: nec opus est litis contestatione, sed sufficit moveri controversiam, *d. l.* 25. §. 7. & à quocunque denunciari. *d. l.* 20. §. 11.

Sed etsi non denuncietur, sciat autem possessor ad alium rem pertinere, & peti posse, malæ fidei possessor efficitur. *d. l.* 20. §. 11.

Peti & hoc in judicio potest, cautio de non alienando, minuendo; &c. *l.* 5. *l.* 16. *hic.* & bonorum atque fructuum descriptio. *Bald. Bart. & Dd. in l. si creditores. de priv. cred. l. de bonis.* §. *ult. l. quæritur. de Carb. edict. l. un. C. de prob. seqq.*

Sustinetur in hoc judicio universali, incertus etiam ac generalis libellus: *l.* 1. §. *fin. si pars her. pet.* quemadmodum & sententia: *Bart. in rubr. solut. matr. n.* 12. respectu rerum singularium, non juris: *Bart. d. loc. Dd. in l. un. C. de sent. quæ sine cert. quant.* ac sufficit in executione declarationem fieri; *Gl. & Dd. in l.* 1. *de edend. in l.* 2. *C. de sent. quæ sine cert. quant.* Puta quoad res quas heres putativus penes se habet: aliàs sufficit heredis declaratio; cui paratæ sunt actiones propriæ pro singulis rebus. *Bachov. in not. ad Wesenb. hic. num.* 12. *vers. porro.*

Nec, ut dictum, quid actor aliud probare debet, quam se heredem, *l.* 10. *hic.* & res hereditarias esse. *Bart. & Dd. in l. hereditatis. C. eod. Marant. par. jud.* 4. *dist.* 3. *n.* 58.

Et

Et poteſt contra reum, non exhibentem inventarium, nec jusjurandum de bonis poſſeſſis præſtantem, in litem jurare. *l.*20. §.12. *l.*25. §.10. *hic.*

Si pars hereditatis petatur.

TIT. IV.

HAc in petitione idem juris obſervatur in parte quoad partem, quod eſt in toto quoad totum. *l.quæ de tota.* 76. *De rei vindic.*

Qui totam hereditatem, vel partem ejus petit, jus non ex eo metitur, quod poſſeſſor occupavit, ſed ex ſuo jure. *l.*1. §.1. *hic.*

De poſſeſſoria hereditatis petitione.

TIT. V.

BOnorum poſſeſſoribus, quos Prætor velut heredes facit, *l.* 1. *hic.* dat poſſeſſoriam hereditatis petitionem; per quam tantundem conſequuntur, quantum ſuperioribus civilibus actionibus heres conſequi poteſt. *l.* 2. *hic.* Quia bonorum poſſeſſor in effectu nihil ab herede diſtat.

De fideicommiſſaria hereditatis petitione.

TIT. VI.

ACtio hæc ex Senatusconſulto Trebelliano deſcendit. *l.*1. *hic.*

Recipit eadem, quæ ſuperiores hereditatis petitiones. *l.*2. *hic.*

Datur ei, cui hereditas fidei-commiſſa verbo tenus, *Gl.in d.l.*1. reſtituta eſt, *d.l.*1. ejuſque ſucceſſori. *l.*3. *in pr. eod.*

Ut enim hereditatis petitio non competit, niſi hereditas ſit adita; ita nec fideicommiſſaria, niſi verbis ſit reſtituta. *Accurſ.in d.l.*1. *ex l.reſtituta.*37. *l.facta.*63. *ad SC. Trebell.*

In eum ergò qui hæreditatem re reſtituit, non competit. *d.l.*3. §.1.

Cauſa

Causa est quod, si quid non integrè restitutum sit, id potest ex testamento actione personali, aut reali petere.

DIGESTORVM LIBER VI.

De rei Vindicatione.

TIT. I.

ACtio, quâ singulares res petuntur; aut pertinet ad res corporales, tam mobiles, quam soli, tam animatas, quam inanimatas; *l.*1. *pr.&* 1. *hic.* & tum appellatur rei vindicatio: aut ad res incorporales, puta servitutes; & confessoria, negatoriaque dicitur.

Rei vindicatio, est actio realis, specialis, *l.*7. *C. de pet. hær. l.*3. *C. de præsc.* 30. *an.* quâ quis petit se dominum rei controversæ declarari, *l.*35. §.1. *hic. l.*8. §.3. *si serv. vind.* & eam officio judicis à possessore sibi restitui. §.1. *Inst. de action. l.*68. *hic.*

Eam directè in judicio proponit atque agitat, is qui vel jure gentium, vel civili, dominium acquisivit, *l.* 23. *in pr. hic.* etiam revocabiliter: *l.*66. *hic.* puta conditione legati vel libertatis existente: *d. l.* 66. utiliter qui pro domino habetur; ut superficiarius, id est, qui superficiem in alieno solo habet; *l.*73. §.1. *l.*74. *l. prætor.* 75. *hic.* is qui rem usucapere cœpit, necdum usucepit; *de quo tit. seqq.* emphiteuta. *de quo tit.* 3.

Directè datur adversus eum, qui nullo quidem jure sibi obligatus est, sed rem, quam suam intendit, possidet: *l.*9. *l.*24. *hic.* Utiliter adversus eum qui pro possessore habetur; ut eum qui dolo possidere, *l.*27. §.2. *hic.* sive antè, sive post litem contestatam, desiit. *Bart. & Dd. in l.* 2. 3. *l. quia.* §. *fin. de alien jud. mut. per l. sin autem.* §. *sed & is.* 3. *hic.* qui se liti quasi possideret obtulit. *l. is qui se obtulit.* 25. *& ll. seqq.*

l.seqq.eod. Quia ut ille, propter dolum, *l.131.l.157.* §. 1. *ff.de Reg.Iur.l.27.§.sed & is.l.36.§.1 l.69.hic.* ita & hic, propter mendacium pro possessore est; *Giphan. ad l.25. ff. de obl. & act.* si & litem contestatus sit, *l. 25. hic.* & interrogatus respondeat se possidere: secus est si simpliciter litem secum contestari passus est; quia non se offert, qui citatus venit, cum judicia reddantur in invitos. *Obrecht.disp. 12.p.1. num.73. & de litis contest. cap.10. num.34.*

Veniunt in hanc actionem omnes res corporales, §.1. *ubi Gl.Fab.n.26.Ias.n.109. Inst. de action.* quæ dominio alicujus contineri possiderive possunt, *l.1. §.1. hic.* tam mobiles, quam soli, *d.l.1.* nec modo singulæ, sed etiam universitas specierum, *d.l.1.§.fin. cum ll. seqq.* non juris.

Eâ qui vult agere (hodie,) in libello se proponit esse dominum vel quasi (nam Publicianam adjici rei vindicationi, propter difficultatem probandi dominii, *vid.Dd in l.4.& l.12.C.de prob.* usitatum est, *c.Abbate sanè. circa fin. de jud.in 6.)* &, aut causam sui juris exprimit, aut omne jus suum, nullâ causæ specialis dominii mentione factâ, in judicium deducit, prout illi commodum est: *d.c. abbate. l.14. l.11. §.4. de exc. rei jud.* & quia dominus est, sicuti declarari cupit, ab adversario, qui possidet rem suam, petit sibi restitui: *d.l.68. d.l.un. vid. Ferr. in pract. in form. lib. ac rea. decla.*

Sententia ergò Judicis, quia petitioni debet esse conformis, *l.ult.§.de fideicom.libert.* duo debet continere. Declarationem dominii, *l.35. §.1. hic.* & condemnationem.

Quæ alia est cum res petita exstat; habens. 1. Jussum judicis de re intra certum tempus restituenda; *d.l.35. §.1. l.68. hic.* 2. Si non paret ejus tuitionem ac velut exsecutionem. Et aut reus rem apud se habet, contumaciter non restituens, ac manu militari transfertur possessio; *d.l. 68.* aut non habet, & fit in totius litis æstimationem condemnatio. *d.l.68.*

Potest etiam postulare cautionem, de re, quæ vindicatur, conservanda: quam si præstare possessor

sessor tergiversetur, in agentem transfertur possessio. *l. un. C. uti poss. Paul. lib.*1. *sent. t.* 11. *ubi Cujac.*

Restituendi verbum, hic totam rem cum suâ causa, id est, utilitate, quæ è re causatur & provenit, *l.*17.*l.*20.*l.*62. *hic.* complectitur. *d.l.*20.*l.*173. §.1. *De R.I.*

Ideoque si dolo culpave possessoris perierit, vel deterior, post litem contestatam, facta sit, vel si fructus percepti, aut aliud emolumentum è re natum sit; ratio horum omnium, officio judicis, in restituendo habebitur. *l.*33. *d.l.*20. *l.*13. *ff. hic.*

Fructus percepti, non pendentes (nam hi pars fundi sunt. *l.*44. *hic.* eòque petitioni fundi insunt) ante litem contestatam, nominatim sunt petendi. *l.*10. *de usur. Felin.in c.inter.*6. *n.*2. *de fid.instr.Bald. in l.ampliorem.in pr. C. de appell.*

Eos possessor bonæ fidei præstat, quatenus exstant: *l.*22.*C.de rei vend.l.*45.*de usur.l.*48.§ 1.*de acq. rer.dom.d.l.*33.*l.*62.*hic.* consumptos propter bonam fidem lucratur. §.*sed etsi hereditas. Inst. de off.jud. d.l.*22.

Malæ fidei possessor omnes indistinctè, perceptos, consumptos, & qui percipi potuerunt, restituit. *l.*3.*C.de cond.ex leg. l.*17. *C.hic. d.l.*13.§.35. *Inst.de rer. div.*

De ea re bonus judex variè, ex complexu personarum & rerum, constituet. *l.*38. *hic.*

Qui hanc actionem rectè vult formare, rem quæ vendicatur, finibus, nomine, qualitate, forma, aliisque accidentibus, ita exprimat & designet necesse, ut qua de re lis sit & quæstio, certò constare possit. *l.*6. *hic. vid. Spec. lat. declar. tit. de lib. concl.* §.*juxta. n.*17. *cum seqq. Ferr. in form. lib. act. real.*

De

De Publiciana in rem actione.

Tit. II.

PRætor ei, qui rem usucapere cœpit, nec dum verò usucapionem absolvit, actionem utilem in rem, quasi domino, hoc est, quasi usuceperit, *l.* 1. §.1. *hic. Inst. de action.* §.4. dat, contra quemcunque possessorem, præterquam verum dominum. *l pen.& ult. hic.* Quæ Publiciana, à Publicio Prætore, dicta. *d.l.* §.4.

Est Civili in rem actioni simillima, *l.*7. §.8. *hic.* Nam æque ac rei vindicatio, est specialis, in rem. *d.l.*1.§.1. *d.*§.4. petitoria,*d.l.*7.§.6. arbitraria.§.41. *Inst. de action.*

Datque eam Prætor eodem ferè modo,quo in rei vindicatione.

Quippe ut in ea, approbato actoris dominio, judex rem illi officio suo restitui jubet: ita in hac, probato justo agentis titulo, & bona fide, ac traditione subsecuta, res ei, tanquam domino, restituitur, omniaque ferè eadem sunt in hac, quæ in rei vindicatione. *l.*7. §.7.§.*sed iste. ubi Ias.Inst.de action.*

Differunt tamen quod hæc sit prætoria, rei vindicatio civilis; *l.*1.*hic.*§.3. *Inst. de act.* hæc detur ei qui nondum dominus, illa domino; *d.l.*1. §.1. hac etiam res incorporales,*l.6.l.*11.*l.*12.*hic.* illa tantum corporales petantur. *l.*1.§.1. *de rei vind.*

Si ager vectigalis, id est, Emphyteuticarius petatur.

Tit. III.

DAtur Emphyteutæ,quasi domino,utilis in rem actio, contra quemcunque possessorem, etiam contra ipsum dominum: ita tamen si vectigal solvat. *l.*1. §.1. §.2. *hic.*

Est ex contractu emphyteutico: Qui (specialis contractus à Zenone Imperatore factus: *l.* 1. *C. de*

 jur.

jur. emph.) est civilis, nominatus; stricti juris: in quo dominus utile dominium ac possessionem sui prædii profani, perpetuò, *Ias. in d. l. 1. n. 6. & l. 2. n. 160. C. eod.* Ecclesiastici, pro tempore, *Ias. in d. l. 1. n. 26. & d. l. 2. n. 202. per Nov. 7. c. 7.* in emphyteutam transfert; eâ lege, ut is prædium colendo reddat melius, & in recognitionem dominii directi, quod dominus retinet, Canonem, hoc est, certam pensionem quotannis præstet. *vid. Panorm. c. potuit. de locat.*

Perficitur, ex dispositione legis, consensu contrahentium. *Spec. de emph. n. 5. fac. l. 1. C. de jur. emph. §. 3. Inst. de locat. & cond.*

Quæritur & emphyteusis præscriptione, quasi ex tacito domini & possidentis consensu. *l. litibus. C. de agr. & censit. lib. 11. l. fin. C. de fun. pat. lib. 11. Spec. eod. n. 69. in fin.*

Constituitur, vel testamento; puta per legatum; vel pactione, *l. 1. C. de jur. emphyt.* quam subsequi debet traditio, aut aliud quo dominia transferuntur, *l. 12. in fin. C. de fund. patrimonial. lib. 12.* idque non nisi in rebus soli: *Ias. in l. 1. n. 100. cum seqq. C. hic. Gl. in c. potuit. ubi Imol. n. 5. Ext. de locat.* eâ formâ de qua pactione contrahentium convenit.

Si nihil convenit; dominus dominium directum retinet, emphyteuta utile consequitur. Sic tamen, ut in recognitionem directi dominii certam pensionem quotannis solvat.

Contrahitur plerunque in scriptis, *l. 1. & 2. C. hic.* etiamsi ad solemnitatem scriptura non requiratur. *com. op. in d. l. 1. ubi Ang. Ias. n. 12. n. 71. Spec. de emph. n. 5.* nisi in Ecclesiastica emphyteusi. *l. jubemus. Auth. hoc jus. C. de SS. Eccl. & Nov. 128. c. 5.*

Ad eum finem, ut agri inculti & steriles, per culturam meliorentur. *l. 3. & 7. C. de fund. patr. lib. 11.*

Non licet in hoc contractu pœnitere. *d. l. 1. ubi Ias. n. 9.*

Ex eo oritur actio, quæ Condictio ex lege est, *Sal.*

Sal. Bart. in d. l. 1. in fin. Bart. in l. un. de cond. ex lege. sæpe etiam actio realis. *Spec. de emph. n. 68. & 153. l. 1. in fin. hic.*

Contractu hoc perfecto, omne commodum atque incommodum rei emphyteuticæ, transit in emphyteutam. *l. 1. ubi Ias. n. 29. & 77. C. eod. Spec. eod. n. 157. 158. & 161.* Quia rem emphyteuticam non quidem jure proprietatis, sed ei proximo habet. *l. 1. hic.* §. 3. *Inst. de action.*

Ex quo quamdiu annuam pensionem solvit, *l. 1. 2. hic.* in omnibus fere domini jure utitur; nisi quod nec jus emphyteuticum, nec meliorationes; nisi in personas idoneas; *l. 3. C. de jur. emphyt.* prærogativâ tamen domino concessâ; *d. l. 3.* eoque requisito an emere velit: si nolit, exspectatis duobus mensibus; *d. l. 3.* alienare potest.

Finitur emphyteusis finita generatione, seu sobole ejus, qui accepit: *Spec. eod. n. 130.* item præscriptione libertatis. *Salic. in l. 2. n. 23. Ias. n. 72. 156. C. hic.*

Cadit & Emphyteuta jure suo, si canonem (licet de solutione non interpellatus) totum; *l. 85. §. pen. de V. O. Zoan. c. 8. & 37. rem quot.* per biennium in Ecclesiasticis, triennium in temporalibus non solvat: *l. 2. C. hic. c. potuit. de locat.* alienet rem ignorante domino: *l. fin. C. hic.* conventis pactis stare detrectet: *Nov. 120. c. 11. Ias. in l. 1. n. 11. C. hic.* dolo malo domino jus suum intervertere conetur: *Ias. in d. l. 2. n. 86. per c. vasallus. si de feud. def. 2. F. 26.* non ob solam inficiationem. *Ias. d. loc. in fin.*

Libertatem à directo dominio (licet canonem non solvat. *Salicet. in l. cum satis. 23. C. de agric. & censit.*) non aliter Emphyteuta præscribit, quam si causam possessionis domino mutet: & ei dominium directum inficietur, atque exinde per triginta annos pro suo possideat.

Causa possessionis non mutata, (quia alieno nomine possidet) non præscribit: etiamsi canonem non solvat. *l. 2. l. 7. §. fin. C. de præscr. 30. an.*

Libertatem quidem à Canone, hoc modo tri-

ginta annis poterit præscribere : *d.l.7.l.plures. C. de fid. instr.* non directum dominium, donec mutata sit possessionis causa : Quam ipsus sibi, sine aliquo novo facto, mutare nequit. *l.3. §.pen.l.19. §.1. de acq.poss.*

Potest enim recognosci dominium, etiam sine pensione, domino eam remittente; quamvis initio emphyteusis, sine canonis constitutione induci non potuisset. *Sal.in d.l.7.§.fin.fac.l.23.C.de agr.& cens. lib. 11.*

DIGESTORVM
LIBER VII.

De usufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur.

TIT. I.

Res incorporales, quæ in rei vindicationem cadunt, sunt Servitutes : non hominis, sed fundi.

Harum aliæ Personales sunt; aliæ Reales. Personales personis debentur, & sine persona utentis esse nequeunt.

Sunt, Ususfructus, Usus, Habitatio. *l.1.de serv.*

Ususfructus, secundum Doctores, est vel Causalis, vel Formalis. *Gl.verb.jus.ubi Ang.Fab.& Dd. in pr. Inst. hic.*

Causalis est, qui conjunctus est cum causa rei, hoc est, quem dominus habet ex causa rei, seu jure dominii. *l.21.§.pen.de exc.rei jud.l.4.hic.*

De quo usufructu hoc titulo non agitur. *l. quod. 63. hic.*

Formalis, (sic dictus, quoniam est forma quædam utendi fruendi, à proprietate separata. *Gl.in d.l.21. §.pen.ad verb.suum.Bald.& Dd.in l.usufructu ff.solut. matr.*) est jus alienis rebus utendi-fruendi, salva rerum substantia. *l.1. hic.* Id est, est jus utendi fruendi,

endi, quamdiu res salvæ manent. *Theophil. Inst. h. t.* Rebus enim extinctis ususfructus quoque extinguitur. §. *pen. Inst. eod.*

Verbum utendi-fruendi, omnes fructus, omniaque omninò emolumenta, quæcunque ex fundo, aut ejus occasione, percipiuntur, non modò naturalia, *l. 9. hic.* sed etiam civilia; ut pensiones, usuras, aliasque obventiones civiles, comprehendit. *l. 7. hic.*

Qui enim fructum habet, etiam omne omninò commodum, non modò ad necessitatem, sed etiam ad lucrum & voluptatem pertinens, habet.

Qui usum, non plus habet quam quantum quotidianis suis necessitatibus satis est. *in pr. Inst. de usu & hab.*

Usufructuarius non debet deteriorem facere rei substantiam, sed uti frui arbitratu boni viri, & patrisfamilias: *l. 65. hic.* ut securus sit dominus de proprietate. *l. 13. in pr. eod. l. 1. usufr. quemad. cav.*

Alioqui ab eo conveniri potest ad interesse, ex stipulatione; quam præstare usufructuarius cogitur. *l. 18. §. 2. l. 20. de dam. inf. vid. Gl. & Dd. in l. 4. C. hic.*

Constituitur ususfructus, pactione contrahentium, §. 2. *Inst. eod.* ut stipulatione, *l. pen. in princ. C. eod.* dote, *l. 6. C. eod.* locatione, *l. 10. C. eod.* præscriptione, item ultima voluntate, qua ususfructus relinquitur, *d. §. 2 & t. t. de usufr. leg.* sive ususfructus legetur; *d. l. pen. in princ.* sive, legata proprietate, nudus ususfructus penes heredem maneat. *l. 14. C. eod.*

Et quidem constituitur, in corpore aliquo, *l. 2. hic. l. 5. §. 2. quib. mod. ususf. am.* mobili, *l. 7. l. 15. §. 3. l. 28. l. 41. hic.* movente, *l. 3. l. 21. l. 68. hic.* immobili: §. 2. *Inst. eod. l. 1. uti poss.* Cujus tamen usus absque abusu esse possit. *d. §. 2.*

Introducitur, patientia constituentis, & usurpatione ejus cui constitutus est. *l. 3. hic.* Quæ in incorporalibus (cujusmodi est ususfructus, §. 1. *Inst. de reb. corp.*) pro traditione habetur. *l. 2. de act. empt.*

 Usu-

Usufructu tamen ultima voluntate constituto traditione vel patientia opus non est, quia legatum ipso jure ignoranti etiam legatario cedit. *l.* 19. §. 1. *ff. quem. servit. amitt. l.* 86. §. 1 *ff. de legat.* 1. *l.* 64. *in fin. ff. de furt.*

Durat ad vitam tantum utentis, non ulterius. §. 3. *Inst. hic.*

De usufructu accrescendo.

Tit. II.

ET per jus accrescendi interdum usufructus acquiritur.

Sed non, nisi conjunctim usufructus legatus sit. *l.* 1. *pr. hic.*

Est jus accrescendi, cum duobus, aut pluribus conjunctis, altero deficiente, alteri, pars deficientis adjicitur & accrescit.

Conjuncti vocantur, qui à lege, vel homine, ita connectuntur, ut pro uno habeantur. *l.* 34. *in pr. de legat.* 1.

Conjunctio hæc fit: Re, Verbis, ac Re & Verbis simul. *l.* 142. *de V. S. l* 89. *de legat.* 3.

Re, cum duobus in solidum usufructus est legatus: ut, *Titio usumfructum fundi lego, Sejo ejusdem fundi usumfructum lego.*

Quamobrem, altero legatariorum mortuo, aut repudiante legatum, (quia concursus cessat,) alteri in solidum usufructus, jure non decrescendi, cedet.

Verbis conjunguntur, quibus æquis pro indiviso portionibus usufructus relinquitur: ut, *Titio & Mævio usumfructum æquis partibus do, lego. d. l.* 89.

In his propriè locum habet jus accrescendi: in legatis puta proprietatis, *l. un.* §. *his ita. C. de Caduc. toll.* non usu-fructu legato, ubi cessat. *l.* 1. §. *ult. cum ll. seqq. hic.* Quia in his qui tantum verbis conjuncti sunt jus accrescendi proprie sumitur, ita ut unius portio alicui legata ab ejus persona discedat & alteri accrescat; quod in usufructu locum habere nequit,

quit, cum ususfructus sit jus personale, quod personam egredi non potest quin extinguatur & ad proprietatem revertatur. *l.66.ff.de jur. dot.*

Re & verbis junguntur, quibus idem, partibus nullis expressis, in eadem oratione, conjunctim relinquitur. ut, *Titio & Mævio usumfructum Tusculanum do, lego.*

Hi, tam jure non decrescendi, quod est re conjunctorum, quam accrescendi, quod conjunctis verbo proprium esse diximus, utuntur, cæterisque sunt potiores. *d.l.1.§.2. hic. d.l.89. ubi Dd. & præcipue Ias. de legat.* 3. Quia non tantum re, sed & unitate sermonis in unum quodammodo corpus videntur redacti; *d. l. un. §.10. vers. sin autem.* proinde pars deficiens illius corporis & quasi ab eo avulsa, eodem ut redeat consentaneum est.

Quando dies Vsusfructus legati cedat.

Tit. III.

Dies usufructus, ut & usus, *l.un.§.dies.2.hic.l.2. quan. dies leg. ced.* legati cedit ab adita hereditate. *l. un. §. 2. hic.* licet proprietatis legatæ dies cedat à morte testatoris. *l.un. §.1. & §.5.C. de caduc. toll.*

Cum, quia usufructus intelligi non potest, nisi sit qui eum constituat, quique frui patiatur: *l. 3. usufr.* (nempe hæres, qui ante aditam hereditatem non existit.) tum, quod ratio, quamobrem cæterorum legatorum dies cedat à morte testatoris, hic cessat.

In cæteris enim legatis, ideò statim dies cedit, ut ea, moriente ante aditam hereditatem legatario, ad heredem ejus transmitti possint; neque fiant caduca. *§.si eadem res. Inst. de leg. d.l. un.§.1. & §.5.*

Quod in usufructu (cum moriente usufructuario, utpote personæ cohærens, extinguatur,) locum habere non potest. *l.2. & 3. quand. dies leg. eod.d.l. un. §. libertatibus.*

Sed hoc obtinet in usufructu & usu purè legato;

Legatum enim in diem non prius cedit, quam dies venerit; *d.l.un.§.item si.3.* & si dies ante hereditatem aditam veniat, hereditatis aditio exspectanda est. *d. l. 2.*

Quibus modis usufructus, vel usus amittitur.

TIT. IV.

EXtinguitur Usufructus, morte, & capitis diminutione maximâ & mediâ, usufructuarii, non minima, *l.1.l.3.hic.* jure novo, *l.pen.in princ.& §.sed neque.C.de usufr.* olim qualicunque.

Et tum fructus ultimi anni non pertinent ad usufructuarii heredem, nisi quatenus sunt percepti. *§.36. Inst. de rer. div.*

Amittitur etiam usufructus Interitu, seu formæ mutatione rei totius, quæ servitutem debet, non partis, *l. 53. de usufr.* (in qua & totus usufructus retinetur. *vid. d.l.53.l.5.§.2. l.23. l.seq. hic.*) non dominii interitu seu mutatione, *l.19.hic.* omninò Consolidatione, id est, acquisitione dominii rei quæ servitutem debet, *l. 17. hic.l.6. de usufr. accr. §.4. Inst. hic.* cedendo proprietario, *l. 5. §.fin. hic. l.10.l.23. eod.* non extraneo: *§.4.Inst.de usufr. Hottom. in §.3. Inst. eod.Balduin. ibid. num. 16.* conditione, sub qua relictus est, existente; *l.15. eod.l.12. C.de usufr.* non utendo per decennium inter præsentes, vicennium inter absentes. *l.25. hic. l. pen.C. de serv. l.16.C.de usufr.*

Non malè utendo. Cum ex cautione, in id quod interest, teneatur. *l.1.& t.t. usufr. quem. cav.* Nisi res in non usum incidat; Ut, quando hieme utitur, cum tantum æstate concessus usufructus esset. *l.10. quemad. serv. am.*

In municipiis, & universitatibus finitur usufructus iis eversis, vel quasi morte dissolutis; *l.1.l.21. hic.* aut post centum annos. *l.56.de usufr.*

Usus iisdem modis desinere solet. *l.1.ff.& pr.Inst. de usu. & hab.*

De

De usufructu earum rerum quæ usu consumuntur, vel minuuntur.

TIT. V.

QUasi ususfructus, Senatusconsulto constitutus est iis in rebus, quæ usu pereunt vel minuuntur; *l.1.l.2.in fin.hic.* ut sunt, pecunia, vinum, frumentum, & similia.

Usus appellatione, in hac specie,& fructus continetur. *l.10 §.1. l.5.§. fin. hic.*

Usufructuarius hic, quia rerum usufructuariarum dominus est,*l.7.hic.* cautionem datis fidejussoribus, *fac. l.7.ff.de præt. stip. junct. §.2. Inst. de usufr.* præstare tenetur: ut quando mortuus, aut capite minutus, fuerit, ejusdem res qualitatis restituatur. *l.6 hic.*

Ponuntur in hac stipulatione de reddendo usufructu, tantum duo casus, quibus finitur usufructus: mors & capitis diminutio usufructuarii. Quia harum rerum usus aliter amitti non potest. *l.9.cum l. seq. hic.*

Nec enim mutationem,aut interitum patiuntur, cum in genere consistant: *l.11.C. si cert. pet.* neque non utendo amittuntur: vel quia ipso usu pereunt, ut hic temporis diuturnitas momentum afferre nequeat, vel quia proprietas cum possessione rei ad usufructuarium devolvitur: ut ille continuè possidendo uti semper intelligatur.

Si ususfructus petatur, vel ad alium pertinire negetur.

TIT. VI.

CUm ususfructus vel petatur tanquam debitus, vel ad aliquem pertinere negetur quasi non debitus: proditæ sunt in hanc rem duæ actiones, *l. 1. hic.* quarum alterâ quis confitetur & asserit, sibi usumfructum deberi,undè & actio Confessoria vocatur:

catur: *l.2.si serv.vind.l.5.* §.7. *hic.* Alterâ asseritur libertas prædii, negaturque ususfructus,quem quis indebitè sibi usurpat: Negatoria inde dicta. *d. l. 2. d.l.5.* §.7.

Utraque realis est, quia ratione rei competit. §. *aeque. ubi Dd. Inst.de action.*

Confessoria competit fructuario usumfructum vindicanti,non tantum adversus dominum,qui servitutem debet, sed omnes omninò qui usumfructum, quocunque modo, impediunt, *l.10.* §.*agi.si serv. vind. l.5.* §.1. *hic.*

Ad hoc, ut judex declaret, usumfructum agenti competere, condemnetque adversarium, ut patiatur actorem utifrui, nec in posterum impediat; eoque nomine caveat; *l.un.ubi Bart.C.uti poss. c. fin. de rest. spol. l.7. l.12. si serv. vind.* præstetque fructus perceptos, & id quod interest actoris. *d.l.5.* §.3.*cum duob.* §§. *seqq.*

Negatoria actio datur domino fundi, adversus eum, qui usu aliquo servitutis, libertatem rei impedit, & sibi usurpat: *Bald. in l. quemadmodum.* 22. §.1. *ad L.Aquil.* contra quem dominus hac actione libertatem sui prædii astruit: negatque adversario servitutem deberi. *d.l.5.* §.*sicut.*7.

Petit, ut judex declaret, suum prædium esse liberum: jubeatque cavere adversarium, ne in posterum jus servitutis ullum usurpet, & quanti interest præterito tempore non usurpatum fuisse, ut id sibi rependat. *d.l.5. hic. l.12. si serv. vind.*

Cum ergò utraque hæc actio, sit vindicatio, una servitutis, altera libertatis; durant eodem tempore, quo rei vindicationes, & sic triginta annis, *vid. Ias. dubit.in d.*§ *aeque.n.*39.*l.3. C. de praescr.30.ann.* tantum præscribuntur.

Nec eam præscriptionem, de jure civili mala fides inhibet; *vid. l.3.4.6.7.8.C.d.t. Bart.n.3. Cast. n.6.& Dd.in l.sequitur.*§.*viam.de usucap.Felin.rubr. de praesc.n.18.& in c.fin.n.6.eod. Socin.jun.cons.145. n.65.vol.1. & alios.* cum absque respectu possidentium, neque considerato,utrum bonæ malæve fidei sint, tantum in odium agere negligentium sit inducta.

cta. *l.ult. C.de ann.exc:Bart.& Dd.in l.cum notissimi. C.de præscr.* 30. *ann.*

Jure Canonico aliud inductum volunt. *Canon. c. ult. de præscr. Tiraq. de retract.conv.*§.1. *Gl.*2. *n.*20. *com. op. test. Ant. Gabr.lib.*5. *concl.*3.

De Operis servorum.

Tit. VII.

Legatis, vel concessis operis servorum, & fructus, *l.*4.*hic.* & usufructus effectu concessus intelligitur. *l.* 5. *hic.*

Operæ tamen, cum in actione hominis consistant, neque sint in rerum natura priusquam præstantur; *l.*9.*de oper.lib.* nec capitis diminutione, nec morte ejus cui debentur, l.2. *de usufr. leg. Bald. & Dd.in Rubr. C. de usufr.* neque non utendo, *l.*2.*hic.* (ut usus-fructus) amittuntur.

Ut igitur dominium non extinguitur primo domino moriente, sed transit ad ejus heredes: ita & legatarius ad successores suos operarum legatum transmittit: quæ operæ præstandæ erunt, donec is à quo sunt edendæ, fuerit superstes: ejus morte finiuntur. *arg. l.*34. *de oper. lib.l.un.*§.9.*C. de caduc. toll.*

Quæ de operis servorum diximus, & in operis aliorum animalium obtinent. Quippe & ceterorum animalium operæ dici possunt. *l.*5.*usufr.quem. cav.*

De usu & habitatione.

Tit. VIII.

Usus, est jus alienis rebus utendi, salvâ earum substantiâ. §.1.*Inst.hic.l.*1.*&* 2 *ff eod.*

Constituitur sine fructu, ut quis utatur re ad suas necessitates, non verò fruatur ad utilitatem. *l.*1. *l.*14. §.1. *l.*12. *hic.*

Iisdem omninò modis, quibus ususfructus, constitui ac desinere solet. *d.l.*1.*in pr. Inst. eod.*

Sed non constituitur semper ad eundem modum. Nec enim sicut ususfructus, ita & usus pro parte constitui potest; quia est individuus, sicuti cæteræ servitutes omnes, excepto ususfructu, qui dividuus est. *l. 1. §. 9. ff. ad leg. Falcid. l. 3. §. ult. ff. de usufr. l. 3. in princ. ff. usufr. quem. cav. l. 25. ff. quib. mod. usufr. amitt. l. 16. ff. fam. ercisc. l. 13. §. 1. ff. de usufr. leg.*

Usu ædium legato, habitare cum conjuge, & familia, parentibusque, & inquilinum quoque recipere, dum ipse inhabitat, usuarius potest. *l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. hic.*

Locare verò seorsim, aut concedere habitationem sine se, aut usum vendere, permissum non est. *l. 8. l. 10. in fin. eod.*

Usus nomine, aliquando & fructus continetur; quoties ex verbis testatoris, vel rei natura, vel conditione legatarii, fieri id oportere ratio suadet. *l. 22. hic.*

Licet usuarius usum alii concedere nequeat: tamen fructus, quos ad usum & necessitates suas percepit, si velit, vendere poterit. *arg. l. 12. §. fin. cum l. seq. hic.*

Usus pars legari nequit. Frui enim pro parte possumus, uti pro parte non possumus. *l. 19. hic.*

Ratio differentiæ est duplex. Prima Quod ut ipsi fructus divisionem admittunt, ita & effectu Ususfructus: at Usus (cum ad victum quotidianum, necessitatesque vitæ tolerandas, referatur) sub partitionem non cadit: quia partim vivi nequit. Altera Quod ususfructus, licet formaliter in jure consistat, materialiter tamen consistit in fructibus; qui cum sint corporales, dividui quoque sunt. Usus autem totus consistit in utendo, quod meri facti est. Facta verò omnia sunt individua. *l. 2. §. 4. ff. de oblig. act.*

Habitatio, est jus habitandi in ædibus alienis vel per se, vel per alium, salvâ earum substantiâ. *§. pen. Inst. hic.*

Habitatio & usus ædium, idem effectu ferè sunt. *l. 10. hic.*

Differt ab usu, quod hic in jure, habitatio verò in

in facto consistat. Undè nec capitis diminutione, nec non utendo, quemadmodum usufructus, & usus, amittitur. *d. l.* 10.

Morte habitatio corrumpitur: quoniam personalis est: & factum ejus cui competit, (videlicet Inhabitationem,) omninò requirit.

Eaque de causa olim nonnullis Jurisconsultis visum fuit, habitationem alteri non posse locari, aut quoquo modo cedi. *d. l.* 10.

Sed postea Justinianus, aliorum sententiam secutus, *l.* 1. *commod.* locandi facultatem concessit. *l.* 13. *C. de usufr. & habit.*

Dominus proprietatis, causam habitantis, aut usuarii, nullo modo debet facere deteriorem: quod facit etiam re in meliorem statum commutatâ. *l. fin. hic.*

Si plus utatur usuarius quam oportet, officio judicis continetur, ne aliter quam debet utatur: *l. pen. in fin. h. t.* Id est, tanquam bonus paterfamilias; *l.* 15. §. 1. *hic.* & ita ne utendi fines excedat.

Vsufructuarius quemadmodum caveat.

Tit. IX.

Hac de causa rectè à Prætore provisum est, ut legatarius, vel is cui alio modo constitutus esset usufructus, aut usus, de utroque caveret: & usurum se boni viri arbitratu: &, cum ususfructus ad eum pertinere desiisset, restituturum quod indè extabit. *l.* 1. *pr. hic. Paul. lib.* 3. *sent.* 6.

Duas causas habet hæc stipulatio: unam, si aliter quis utatur, quam vir bonus arbitrabitur: id est, si non percipiat boni viri arbitratu, & deteriorem causam ususfructus faciat, cæteraque non faciat, quæ in re sua faceret: *d. l.* 1. §. 3. aliam de usufructu restituendo.

Earum prior toties committitur, quoties aliter quis utitur, quam uti debet.

Sequens verò committitur, finito demum usufructu. *d. l.* 1. §. *penult.*

Rectè facient hæres & legatarius, si qualis res

ſit, cum frui incipit uſufructuarius, in teſtatum redigant: undè apparere poſſit, an, & quatenus, pejor facta ſit. *d. l.* 1. § 4.

Hac ſtipulatione etiam continetur, dolum malum abeſſe abfuturumque eſſe. *l.* 5. *hic.*

Quæ clauſula Doli cum ſtipulationi huic adjicitur & inſeritur, concipienda eſt in rem & imperſonaliter, non in aliquam perſonam certam; his ſcilicet verbis, *Dolum malum abeſſe abſuturumque eſſe:* ut ſcilicet non ſolus promiſſoris & fructuarii dolus ſtipulatione contineatur, ſed omnium ejus ſucceſſorum. *d. l.* 5. *Ant. Fab. ibid. in rational.*

Si habitatio, vel operæ hominis, vel cujus alterius animalis, relictæ fuerint, licet per omnia hæc uſumfructum non imitentur, nihilominus tamen cogendus eſt cavere. *l.* 5. *l.* 6. *hic.* Quia in hoc ſaltem imitantur; cum in hujuſmodi legatis omnibus eadem juris & æquitatis ratio militet; quod per legatarium nunquam deteriorem fieri cauſam proprietatis oporteat; quoniam id contra teſtantis voluntatem ſit futurum; qui non niſi uſumfructum, vel uſum, vel habitationem, vel operas ſervi aut alterius animalis legavit, proprietatem verò heredi ſalvam eſſe voluit. *Ant. Fab. in ration. ad d. l.* 5. § *fin.*

Cautio, non de nuda promiſſione intelligitur, *ut in l.* 3. *C. de V. S.* ſed datis fidejuſſoribus, *l.* 4. *ubi Gl. C. de uſufr. l.* 1. *qui ſatiſd. cog.* ſiquidem haberi poſſunt.

Si verò nec fidejuſſoribus, neque pignoribus, ob inopiam, cavere uſufructuarius queat, æquius eſt eum ad juratoriam cautionem admitti. *Auth. generaliter. C. de Epiſc. & Cler. Cyn. Bald. in l.* 4. *C. de uſufr. Diſp. Bart. in d. l.* 4.

DI-

DIGESTORUM LIBER VIII.

De Servitutibus.

Tit. I.

EGimus superiore libro de servitutibus personalibus, ad reales (quæ propriè servitutes dicuntur. *rubr. hic.*) transeamus.

Dicuntur reales; quia licet & hominum causa mediate comparatæ sint; ut alia jura; hoc tamen respectu maximè constituuntur & prædiis debentur.

Servitus realis, est jus agendi, habendive aliquid in prædio alieno ad sui prædii utilitatem, quod jure communi agere, habere, non licet.

Sine prædio, & quidem alieno, constitui, aut esse nequit: *l.8. l.15. hic. l.1. com. præd.* Res enim sua nemini servit. *l.26. de serv. præd. urb. l.33.§. fin. de serv. rust. præd.*

Nec constituitur de eo quod nihil interest, neque utilitatem prædio dominanti præstat. *d.l.15.*

Hinc, non continua, *l.6. ff. com. præd.* sed vicina debent esse Prædia, in quibus servitus constituitur: cæteroquin nihil interfuerit servitutem imponi. *l.38. cum. l.seq. de serv. præd. urb. l.7. §. fin. de serv. rust. præd.*

Undè etiam est, quod ut pomum decerpere liceat, ut spaciari, ut cænare in alieno quis possit, servitus prædialis imponi nequeat: *l. 8. hic.* Quoniam hæc magis ad voluptatem hominis, quam ad veram prædii utilitatem, comparantur.

Sanè quamvis revera nullam utilitatem servitus apportet, tamen si constituentes illam fore utilem existiment, veluti si aquam alicui ducere non expediat, servitus ea utilis erit. *l. ei fundo. 19. hic.*

Constituuntur servitutes pactionibus & stipulationibus inter vivos, & ultimis voluntatibus, ab his

his qui jus constituendi habent. *l.19.l.16.com.præd. §.fin. Inst. hic.*

Acquiruntur hodie (non olim. *l.10.§.hoc jure. de usucap.*) exemplo rerum immobilium, præscriptione longi temporis, *l fin.C.de præscr.long.temp. l 2.C. de servit.* Quando scilicet cum titulo possidentur. *Cyn.Castr. in d.l.2. per d. fin. l.*

Quando verò sine titulo,scientiâ & patientiâ domini opus est, *d.l.2. C. de serv.* quæ sit loco tituli; *l. 10. si serv. vind.* ad usucapionem longi temporis complendam: Nam ad præscriptionem longissimi temporis, seu triginta annorum, complendam,neutro est opus. *Cæpol.de serv.urb.præd.c.20.per doctrinam Castr. in d.l.2.*

Quo ad constitutionem servitutis, differunt promissio, & constitutio.

Promissio personam tantum obligat; & diem & conditionem recipit. *Cæpol.de serv.urb.præd cap.22. per l.4. §.1. hic. l.29. de serv.urb.præd.*

Constituitur servitus non aliter quam patientia domini, qui fundum servientem possidet, & usu ejus cui servitus constituta. *l. fin. hic.*

Quod factum patientiæ, præsentaneum ut sit, necesse est, quo prædio servitus imponatur.

Nec recipit servitus diem aut conditionem. *l. 4. hic.*

Habet enim suâ naturâ causam continuam. *l.28. de serv. præd. urb.*

Quæ natura, seu potentia, quandocunque libet, utendi,magis consideratur,quam continuitas actus. Sufficere enim debet, posse quem uti,& actum servitutis semper posse existere. *d.l.28.vid. Alex.cons. 16. in causa. n.13. vol.5.*

Modus servitutibus adjici potest; veluti quo genere vehiculi agatur, &c. *l.4. §.1. cum l. seq. hic.*

Nec enim modus facit quo minus servitus sit simplex, continua, & perpetua; sed usum tantum servitutis definit, ac certis legibus moderatur.

Servitutum non ea natura est, ut quis aliquid faciat; *l.15. §. fin. hic.* sed ut patiatur, aut non faciat aliquid, idque principaliter.

In

In consequentiam aliquando quid facere quod prædio utile est, cogitur, vel natura servitutis, vel pacto contrahentium id postulante. *l.6.§.2.l.8.§.2. si serv. vind.*

Natura servitutes (ut dictum) sunt perpetuæ, & continuam habent causam: *d.l.28.* non semper possessionem. *l.14. in pr. hic.*

Divisionem non recipiunt.

Undè pro parte neque legari, nec adimi via potest, nec pro parte dominii acquiri. *l.11. hic.*

Servitus in toto fundo tota est, *l.9.hic.* & tota in qualibet ejus parte. *l.6. hic.*

Hinc & in parte fundi tota servitus retinetur. *l.8. §.fin. hic.* Licet enim servitus non possit acquiri pro parte, nec servitutis stipulatio fieri, *l. 11. hic. l.16. ff. com. præd.* potest tamen acquisita in totum pro parte retineri, quia facilior est retentio, quam acquisitio: *l. pen. ff. de verb. oblig. l.1. ff. de pignor.* & servitus jam constituta cœpit afficere totum prædium & consequenter quamlibet ejus partem; *l.13.§.1.inf.de servit.præd.rustic.* & confusio alterius partis non potest effectum causâ suâ latiorem inducere. *l.16.ff.de acq.rer.dom.l.34.ff.de serv.præd.rust. l.30. ff. de serv. præd. urb.*

Servitutes per se non possunt possideri: sed possessionem earum habere intelligitur is, qui prædium possidet. *l.32.§.fin.de serv. urb. præd.*

De Servitutibus urbanorum prædiorum.

TIT. II.

PRædium, aliud est Urbanum, (nempe ædificium habitandi vel urbani alicujus usus, vel voluptatis, causâ ubicunque extructum:) aliud Rusticum, id est, quodvis aliud prædium, ut ager, area, stabulum, ab ædificio separatum, & agriculturæ gratiâ exstructum, sive in civitate, sive in agro. Non enim loco, sed qualitate & materia prædia differunt. *l.1.in pr.com.præd.l.198.de V.S.§.1. Inst. hic. l.16.C. de præd. minor. l.4.§.1. In quib. caus.pig. tac. const.*

Hinc

Hinc servitutum aliæ sunt urbanæ, aliæ rusticæ; id est, urbanorum, vel rusticorum prædiorum. *l.*1. *de servit.*

Urbanorum prædiorum jura, *l.*2. *hic.* sunt: Inprimis, Jus altius tollendi, §.3. *Inst. de action.* præter usitatum ædificandi morem, *l.* 26. *de except. rei jud.*

2. Altius non tollendi, cum vicino nostro, contra naturalem libertatem, imponimus necessitatem, ne ædes suas ultra præscriptam aliquam altitudinem extollat. *l.*8. *C. de servit.*

Qui tamen viridaria, quæ nomine ædificii minime veniunt, super eam altitudinem habere poterit. *l.*12. *hic.*

3. Immittendorum luminum, quo, ut vicinus lumina nostra excipiat, *l.*4. *hic.* in parietem suum, aut communem, *l.* 40. *hic.* nec obstruat, acquisitum.

4. Ne luminibus officiatur servitute, hoc adepti maximè videmur, ne jus sit vicino altius ædificare, & luminibus nostris, *d.l.*4. *l.*15. *l.*17. *hic.* sive quæ nunc sunt, sive futuris, officere. Nisi disertè cautum sit de præsentibus, *Lumina quæ nunc sunt, ut ita sint. l.*23. *hic.*

5. In servitute Ne prospectui officiatur, *l.*3. *hic.* id amplius est, nequid objiciatur ad minuendum prospectum gratiorem, & liberum. *d.l.*15.

6.7. Est Stillicidii, id est, aquæ guttatim cadentis, vel Fluminis, id est, aquæ continuè fluentis, in tectum areàmve vicini avertendi, vel Non avertendi (ut quia mihi utile sit) servitus. *l.*2. *hic.* §.1. *Inst. hic.*

8. Tigni immittendi est servitus, qua licet domino ædium, cui ea debetur, ex ædibus illis tignum immittere in parietem vicini, ut in eo requiescat. *l.*20. *hic.*

9. Projiciendi servitus est; si stipuler ut liceat mihi protendere aliquid, nimirum arceras, super aream tuam, ut nusquam requiescant. *l.*2. *hic. l.*242. §.1. *De V. S.*

10. Protegendi servitus est, licere tectum suum

supra

supra alterius aream extendere, ad protegendas ab injuria pluviæ ædes.

Ejusmodi protecta, suggrundæ & suggrundia vocantur. *l.5.§.ait Prætor.ubi Budæus.de his qui dej.vel eff. t.t. de damm. inf.*

11. Oneris ferendi servitus est, ut paries aut columna aliena onus nostrarum ædium ferat. *l. 33. hic.*

12. Cloacæ servitus, quâ cui licet sordes in, aut per alterius ædes, derivare. *l.7. de servit. l.1. l.2. de cloac.*

13. Foramen proluendi servitus est, hoc est, aquâ adhibitâ abluendi pavimenti causa in pariete conclavis. Modò ex cælo in locum illum aqua veniat, alioqui non est servitus. *l.28. hic.* Quia servitutes perpetuam debent habere causam, *d.l.28.* Si non actu, saltem habitu & aptitudine: ut Philosophi loquuntur.

14. Est & Servitus positum non habendi quod quoquo modo prædio meo nocere possit. *l.17.§.1.si serv. vind.*

De Servitutibus rusticorum prædiorum.

TIT. III.

Rusticæ servitutes sunt, quibus rustica, vel urbana prædia, rusticis prædiis serviunt: ut sunt, Iter, Actus, Via, Aquæductus, *l.1.hic.* aquæhaustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, calcis coquendæ, harenæ fodiendæ. *d.l.1. §.1.*

Iter, est jus eundi, ambulandi, hominis, non etiam iumentum agendi. *d.l.1.*

Eundi non modò pedibus, sed etiam sella, aut lecticâ, aut equo. *l.7. l.12. eod.*

Competit ei soli, ad quem fundus cui servitus constituitur pertinet; nec (cum omnis locatio fiat ad tempus, quod servitutum naturæ repugnat) locare servitutem potest: *l.44. locati.* quanquam per alios qui ejus nomine possident, ea uti possit. *l.20. quem.serv.am.l.22. quib.mod.usus f.am.*

Actus

Actus, est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. *l.* 1. *vers. actus. hic.*

Itaque qui iter habet, actum non habet; qui actum obtinet, iter habere videtur. *d.l.* 1. *vers. actus.* Nam in majori includitur id quod minus est.

Jumenti appellatione hic non tantum equus, *ut videtur velle l.* 38. §. 4. 5. 6. *ff. de Ædil. Edict. l.* 6. 1. §. 1. *ff. de legat.* 3. *Paul.* 3. *sent.* 6. sed & bos venit. *sec. Isidor. lib.* 12. *cap.* 1. *& lib.* 17. *cap.* 17.

Via, est jus eundi, & agendi, & ambulandi. Nam iter & actum via in se continet. *d. l.* 1. *in pr. vers. via.*

Itaque qui actum habet, tantummodò agere potest: trahere verò lapidem, aut lignum, hastamque rectam, ferre non potest. Quæ omnia faciendi jus illi est, cui viæ servitus debetur. *d.l.* 7. *hic.*

Latitudinis modus in itinere actuque aut conventione constituentium, aut, si nihil convenit, per arbitrum determinatur. *l.* 13. §. 1. 2. *hic.*

Si de via nihil convenit, legitima latitudo debetur: *d.l.* 13. §. 1. quæ in porrectum octo pedes habet: in anfractum, hoc est, ubi flexum est, sedecim. *l.* 8. *hic.*

Harum servitutum jus ita per omnem agrum diffunditur, ut omnes glebæ serviant, *d.l.* 13. §. 1. & per quamlibet fundi partem ire liceat. *l.* 21. *hic.* Quia quælibet pars fundi servientis, sicut est fundus, *l.* 6. §. 1. *inf. com. præd. l.* 6. *ff. de V. S.* ita est serviens. *l.* 3. §. 1. *l.* 21. *l.* 23. §. *ult. hic.*

Sed civili modo, & cum minimo servientis fundi detrimento, utendum est. *l.* 9. *De servit.*

Itaque aut convenire inter constituentes de modo itineris solet, aut, dato arbitro, iter determinari: & quam primum determinatum est, servitus inibi consistit. Cæteræ partes agri ab usu servitutis liberæ sunt. *d.l.* 13. §. 1.

Aquæductus, est jus aquam (scilicet perennem; *l.* 1. §. 5. *l.* 2. *ff. de aqua quot. & æst.*) ducendi per fundum alienum, *d.l.* 1. *hic.* quatenus fundo dominanti opus est. *l. Imperatores.* 17. *l. ergò.* 5. §. 1. *in fin. hic.*

Sci-

Scilicet si ex flumine, fonte, publico ducatur; *l.17 hic.* Sin ex privato quatenus in servitutem deducta est aqua. Nempe tum non consideramus modum & quantitatem prædii dominantis, sed ipsius servitutis constitutionem. *l.12.C de servit. & aqua.*

Ducitur aqua, vel ex aqua publica, (quod cuivis licet; nisi sit prohibitum ab eo qui jure potest, aut aqua illa sit in usu publico. *l. 2. de flum. l.17. hic. l.10.§.fin. de aq. pluv. arc.* Puta flumen sit navigabile, aut ex eo aliud fiat navigabile. *l.2.ff.de flumin. l. 41. ff. de aqua quot. & æst*) vel ex aqua privata; quod non licet; nisi consensu ejus cujus interest. *l.8. de aq.pluv. arc.l.2.C. de serv.per l.ult.C.de auth. præst.* Id est,non tantum domini cujus ex loco oritur; *l. 6. C. de servit. & aqua.* sed & ejus cui dominus jam antea ejusdem aquæ usum concessit. *l.4.C.eod.* Pluribus enim aquæductus concedi potest, ut vel diversis horis ac diebus aqua utantur, vel si omnibus sufficiat, simul & eodem tempore; *l.2.§.1.& 2.l.3.§.ult.hic*: modò concessio posterior, sine prioris fiat injuria. *l. 1. eod.*

Aquæhaustus, est jus hauriendi aquam ex flumine, fonte, puteove privato, quatenus ad fundum nostrum opus sit. *l 5. in fin. hic.*

Ex flumine publico etiam sine servitute haurire licet. *l.3.§.fin. hic*: Iter tamen ad illud cedi debet. *d.l.3. §.fin.*

Jus pecoris ad aquam appellendi aut pascendi; *d. l.1. l 3. l. 4. hic.* Jus calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, cretæ lapidisque eximendi, *l.5. hic. l.13. com. præd.* (scilicet ædificandi ejus gratia quod in fundo est. *l.6.hic.*) jus navigandi per perpetuum vicini lacum, *l.23. §.1.hic.* aliaque id genus, *l.3.l.29. hic. d.l. 13.* & inter servitutes rusticorum prædiorum computantur.

Quæ si personæ constituantur ad ejus usum, personalia sunt, *l.12.l.22. l. usus: de usuf.& hab. l.pen. l. 37. hic. l. quidam. ubi Bart. & Dd. de alim. leg.* nec in heredem transmittuntur. *d. l. usus. l. 5. l.37.hic.*

Com-

Communia prædiorum, tam urbanorum, quam rusticorum.

T I T. IV.

COmmunia utrique servitutum generi sunt.

1. Quod fundum sequantur, & per alienationem transeant. *l.* 12. *hic.*

Sunt enim servitutes jura prædiorum, *l.* 1. §. *ult. ff. de rer. div.* Ea autem nihil aliud sunt, quam prædia ipsa qualiter se habentia; *l.* 86. *ff. de verb. signi.* Ac proinde necesse est, ut servitutes sequantur fundum in quemcunque transeant possessorem; nisi aliud sit dictum: quia alienatio fit semper cum sua causa. *l.* 23. §. 1. *sup. tit. prox. l.* 67. *ff. de contr. emt. l. pen. ff. de eviction.*

2. Quod conventionibus & testamento constituuntur. *l.* 16. *hic.*

3. Quod unusquisque eas suo tantum fundo imponere vel acquirere potest. Non alieno. *l.* 8. *hic.* Quia nemo alteri stipulari potest. *l.* 11. *ff. de oblig. & act. l.* 38. §. *alteri. ff. de verb. oblig. d. l.* 8.

4. Duorum prædiorum dominus alteri, quod tradit, servitutem potest acquirere vel imponere. *l.* 3. 5. 6. 7. *eod.*

5. Quod rebus humano juri exemptis, vel publicis, servitutes ullæ imponi nequeant. *l.* 4. *l.* 12. *eod.*

6. Si per hereditatis aditionem servitutes confusæ sunt, hereditate venditâ restituuntur: quia id agitur, ut emptor heres extitisse videatur. *l.* 9. *hic.*

7. Concessâ servitute, intelliguntur & ea concessa, sine quibus servitute uti integrum non est: Ideò (cum refectio ad eum pertineat, qui servitutem sibi deberi asserit. *l.* 6. §. *etiam. si serv. vind.*) refectionis gratia etiam ad ea loca quæ non serviunt is accedere poterit. *l.* 11. *hic.* Sed non nisi quatenus necesse est. *d. l.* 11. *l.* 5. *in fin. l.* 6. *supr. tit. prox.*

8. Uni

8. Uni loco plures servitutes imponi possunt, si prior à posteriore non impediatur. *l.15.hic. l.1.§.1. l.14. de serv. præd. rust.*

Si Servitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.

TIT. V.

Communes omnibus servitutibus etiàm sunt actiones in rem, Confessoria & Negatoria. *l.2. l.6.§.3.hic.*

Illa est vendicatio servitutis: *l.9.de oper.nov.nunc.* Hæc libertatis, servitutemque deberi negat. *Gl. verb.jus.& altius.in §.æque.Inst.de act.*

Utraque est civilis, *d.§.æque.* specialis, & perpetua, *l.3. in pr.C. de præscr.* 30. *an.* in rem, *l.2.com. præd.l.6.§.3.hic.* petitorii judicii, *d.l.6.§.1.* arbitraria, *l.7.hic.* alia directa, *l.1.2.4.eod.* alia utilis. *l.16. de serv. l.20. §.2. de serv. urb. præd.*

Confessoria, competit domino prædii dominantis, qui servitutem suam esse intendit; *l.2.§ 1.hic.* aut aliis qui jus in re habent cujus nomine vindicare possint: *l.16. de serv. l.9. de oper.nov. nunc.* ut superficiario, *l.1.§.ult. ff. de superfic.* usufructuario, *l.un.§.1.ff.de remission.* bonæfidei emtori, *l.18.ff.de pignor.* creditori, *l.16.ff.de servit.l.11.§.1.ff.de publ. in rem. act.* Sed his tantum utiliter.

Negatoria, domino prædii servientis, *l. 2. hic. Jas.& Dd. in d. §. æque.* qui deberi servitutem negat, datur.

Is de jure suo probare debet, *l.priusquam.de oper. nov.nunc.* Nempe secundum Wesemb. *hic.* Cisner. *in interpr. l. 15. ff. de oper. novi nunciat.* quod fundus servire desierit: *l.28. de servit.rust.præd.l.21. de serv. urb.præd. l.4.§.ult. de usucap.* Secundum alios tantum probat gravamen prætensum; Reus servitutem, si velit obtinere. *l.7.l.8.l.9.l.10.C.de servit.& aqua. l.8.§.3.hic. vid. Fachin.11. contr.56. Ant.Fab. in C.h.t. defin.8.* Vel ædes quibus servitutem debet Semproniane, non Sciane sint. *l.4. §.7. hic.* Quia

qui agit negatoria, non negat semper absolute ædes suas servitutem debere; sed negat debere ædibus adversarii.

Servitutem communis prædii unus ex sociis aut confiteri, aut negare post. *l.* 11. *l.* 14. §. 1. *l.* 19. *hic.*

Unicuilibet enim, & adversus unumquemlibet sociorum, actio in solidum competit, cum solida & tota servitus debeatur, & toti fundo, & omnibus fundi partibus. *l.* 4. §. 3. *eod. l.* 6. §. 1. *quem. serv. am.*

Confessoria non tantum adversus dominum prædii, qui servitutem deberi negat, sed adversus omnem omninò qui eam impedit, datur. *l.* 10. §. 1. *hic.*

Item Negatoria adversus quemlibet indebitum sibi servitutis jus usurpantem.

Hasce in actiones veniunt quoque fructus, *l.* 6. §. 1. *hic.* ex tempore litis contestatæ: *arg. l.* 2. *ff. de usuc. l.* 20. *ff. de rei vind. junct. l.* 15. *ff. rem rat. hab. l.* 25. §. *si ante. ff. de petit. hered.* & si quid interest, actoris servitutem, aut non fuisse impeditam, *l.* 4. §. 2. *hic.* aut non usurpatam. *l.* 4. §. 2. *l.* 6. §. *pen. hic.*

Continetur & officio judicis, jubere ut in posterum caveat reus de jure agentis non imminuendo, aut impediendo. *l.* 7. *l.* 12. *hic. l. un. C. uti possid.*

Licet enim regulariter ad arbitrium judicis non pertineat futuri temporis tractus, aut tractatus; *l.* 1. §. 1. *ff. de usur.* tamen cum in actionibus confessoria & negatoria, cautio quæ arbitrio judicis irrogatur, loco rei sit, *l.* 7. *hic.* & cautio non præstetur nisi de futuro; *d. l.* 7. *l.* 21. *in fin. l.* 57. *l.* 69. *ff. de Rei vind. l.* 22. *ff. de serv. præd. urb. l.* 13. §. *cum igitur. ff. de usufruct.* meritò hic admittitur.

Quemadmodum servitutes amittuntur.

TIT. VI.

Servitutes prædiales morte, aut capitis diminutione, non pereunt; *l.* 3. *hic,* sed salvo prædio, salvæ integræque perdurant.

Ex-

Extinguuntur 1. Confusione, id est, si idem utriusque prædii dominus esse cœperit in solidum, *l.1. hic.* si pro parte, & servitutem totam retinebit. *l.8 §.1. de serv.*

2. Permissione actus contrarii servituti. *l. 8. hic.*

3. Rei interitu. *l 14. hic.* puta totali, non partis. *l.20. §.2 ff. de serv. præd. urb. l.13 pr. ff. de ser. præd. rust.*

Viâ tamen publicâ vi fluminis amissâ, vicinus proximus eam restituere tenetur. *d.l.14. in fin.*

4. Si heres prædio sub conditione legato servitutem imposuerit, extinguitur ea, legati conditione existente. *l. 11. §. 1. hic. l. 105. de cond. & dem.*

5. Non utentis negligentia amittitur decem annis inter præsentes, viginti inter absentes. *l. pen. C. de serv.* Idque simpliciter ratione rusticarum servitutum; ratione urbanarum, si libertatis accesserit usucapio. *vide l.6. ff. de serv. urb. præd.*

Si ita sit constituta aqua, ut vel æstate tantum ducatur, vel alternis annis, aut mensibus, duplicato constituto tempore, nempe viginti annis inter præsentes, quadraginta inter absentes, amittetur. *l. 7. hic. l. fin. C. de servit.*

Necessitas tamen qua quis servitute uti prohibetur, ut semper aliàs, *l un. §. 1. ubi Gl. de off. cons.* ita & hic excusationem habet. *l. 14. hic. l. 34. in fin. cum l. seq. de serv. præd. rust.*

Libertas non amittitur non utendo, nisi fuerit interpellata. *l. 18. in fin. hic.*

DIGESTORUM
LIBER IX.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

TIT. I.

POst judicia realia sequuntur personalia, quæ, quando nec ex contractu, neque ex maleficio dentur, naturam realium induunt.

Ex his vetustissima est de Quadrupede actio, prodita lege 12 Tabularum: Quæ lex voluit; *aut dare id quod nocuit, id est, id animal, quod noxiam commisit: aut æstimationem noxiæ offerre. l. 1. hic.*

Pauperies, est damnum sine injuria facientis datum. Nec enim potest dici animal injuriam fecisse, quod sensu caret; *d.l. 1. §.2.* scilicet rationis, ex qua jus æstimatur; *l.39. ff. de legib. l. 32. inf. tit. prox.* ex hoc. a. injuria. *l.1. ff. de injur.*

Itaque, tum hæc actio locum habet, cum commotâ feritate, contra naturam ejus generis communem, nocuit quadrupes. *d. l. 1. §. 3. cum §§. seqq.*

Si in custodia negligentius asservata, damnum dederit, non hac actione, sed ex Ædilitio Edicto, dominus convenitur. *l. 40. cum ll. seqq. de ædil. edict.*

Si culpâ alicujus, vel instigatu, pauperiem fecit, hac actione cessante, damni injuriæ ex Lege Aquilia, cum eo qui in culpa est, agetur. *d.l.1.§.4. vers. quodsi propter.*

Datur hæc actio adversus dominum quadrupedis, non cujus fuerit cum noceret, sed cujus nunc est cum agitur. *d.l.1. §. 10.* Noxa enim caput sequitur. *eod.§.10.*

Si plurium sit animal, adversus singulos in solidum erit noxalis actio, sicuti in homine. *d. l. 1. §. 12.*

Ad id, ut vel damnum resarciat, vel animal noxæ dedat. *d.l.*1. *in pr.*

Condemnabitur tamen in solidam damni æstimationem, si in jure interrogatus, an sua sit quadrupes, falsò respondeat suam non esse. *d.l.*1. §.13.

Si animal non quadrupes pauperiem fecerit, actio utilis competit, non directa, cessantibus legis verbis, quæ nominatim de quadrupede loquitur. *l.*1. §.2. *l. pen. hic.*

Ad Legem Aquiliam.

TIT. II.

DE damno injuria dato ex lege Aquilia est actio.

Cujus legis tria sunt capita.

Primo capite is qui alienum mancipium vel pecudem injuriâ occidit, in tantum condemnatur, quanti id eo anno, retrorsum computato, plurimi fuit. *l.* 2. *hic.*

Pecudum appellatione significantur quadrupedes, quæ gregatim pascuntur; ut oves, boves, equi, sues, capræ, muli, asini, elephanti, cameli; non aliæ feræ bestiæ, nec canes. *d. l.* 2. §.2. *hic.*

Injuriam hic accipe, quod non jure factum est; *l.* 1. *de injur.* hoc est, si contra jus & per culpam, etiam levissimam; *l.*30. §.3. *l.*44. *hic* quis occiderit, etiamsi nocere noluit. *l.*5. §.1. *hic.*

Ubi injuria deest, legi Aquiliæ locus non erit.

Ut, si quis adgredientem ad sui defensionem, vel rerum suarum tutelam, læserit. *l.* 3. 4. 5. *l.*45. §.4. *hic.*

Neque tamen sufficit alterum causam rixæ dedisse. Nam quomodocunque defensionis modus excedatur, semper injuriâ damnum fit: *l.*45. §.4. *l.*52. §. 1. *hic.* & proinde civili huic actioni locus est; etiamsi in criminalibus judiciis provocato, & modum excedenti parci, pœnaque mitigari soleat. *vid. Jas. in l.* 1. *ff. de leg.*

Magistratus qui non ex lege, neque jure, aliquem damno afficit; hac lege tenetur; *l.*29. §. *pen. hic.* & ejus

ejus illicitis jussis parentes, damnum injuria inferunt. *vid. Bald. in d.l.29. §. pen. Dec. in l. 167. §. qui jussu.de R.I.* Nè unde jura nascuntur, inde proficiscatur injuriarum occasio. *l.6. C. unde vi. junct. l.13. §.1. & 2. ff. de injur. l. 15. §. si publicus. ff. de damn. inf. l.3. ff. quod met. caus.*

Dat actionem lex domino, *l.11. §.6. hic.* soli; non ei cujus interest; ut commodatario, creditori, *d.l. 11. §. 3.* directam ex verbis legis: utilem verò ex interpretatione & aliis præstari, cæptum est: ut usufructuario, usuario. *d. l. 11. §. fin. l. 12. hic.* Quia uterque quodammodo domini procurator est. *l. 1. §. ult. ff. de oper. nov. nunc.*

Undè liber homo, si illi sit nocitum, directam actionem non habet, (quia non est dominus rei læsæ: Debet enim inter Dominum, & eam rem quæ in alicujus dominio est, realis esse distinctio.) sed tantum, ex sententia legis, utilem. *l.13. hic.*

Quam in actionem impendia in medicos facta, & quicquid lucri interversum, aut damni per vulnus ac cædem datum est, venit: *l.1. §. hac autem. l. fin. de his qui effud.* non autem ipsius corporis liberi hominis æstimatio. *d.l. fin. Gl. in l.7. §.4. in verb. gloriæ. hic.*

Datur adversus omnes qui suo corpore damnum dederunt. Lex enim Aquilia occidentis factum requirit.

Nam si alio modo necaverint, utilis, in factum actio, ex interpretatione legis, competit. *§. fin. Inst. hic. l.9. §.2. hic.*

Adversus mandantem non datur. (Quia corpore suo damnum non dedit;) nisi jus imperandi habuerit. *l.37. eod. l. 169 de R. I.* Quia is damnum dat, qui jubet dare. Culpa verò caret qui parere habuit necesse. *l.163. §.1. l.169. ff. de R. I. l.10. §. ult. ff. de his quæ ut indign. l.13. ff. ad l. Falcid.*

Adversus confitentem dirigitur in simplum; contra fraudulenter, non justo errore, *Nov.18. c.8.* negantem, ad vindictam mendacii, in duplum. *l 2. l.23. §.10. ff. l.4. C. hic.*

Æsti-

Æstimatur autem omne quod ullo modo interest. *l.21. cum ll. seqq. ff. §. illud. Inst. hic.*

Quo verbo comprehenditur non modò damnum datum, sed & quod consequi potuimus, aut erogare cogimur. *l.33. l.23. §.6. hic.*

Ideòque, quamvis heredi, cæterisque successoribus, hæc actio detur, quia ex parte agentis est rei persecutoria, & damnum resarciri postulat: tamen in heredem non transit, nisi fortè ex damno locupletior sit factus. *d.l.23. §.8.*

Secundum hujus legis caput, nec extat, nec est in usu. *l.27. §.4. hic.* Cujacius *in par. C. hic.* putat de intercepta aliqua utilitate fuisse. Sed ut inquit Ant. Faber *ad l. 27. §. 4.* divinare facile est, bene divinare difficile.

Tertium est de omni alio damno, præter mancipium, aut animal, quod pecudum numero sit, occisum.

Ex hoc capite similiter dolus vel culpa punitur: *l.30.§.fin.hic.* sed res tanti æstimatur, quanti plurimi fuit eo mense, retrorsus computato. *d.l.27. §.5. & §.6. l.29. §.ult. l.30. §.3. hic.*

Culpa est, cum quod diligenter provideri potuerat, non est provisum. *l.30.eod.* Nam in lege Aquilia & levissima culpa venit. *l.44.hic.* Quia non aliter quis Lege Aquilia non tenetur quam si nulla ejus culpa interveniat. *§.3. Inst.hic.* Aliqua autem culpa est quæ levissima. Excipiendus tamen est casus, *l.34. §.1. vers.sed damnum.ff.de acquir.rer.dom.* si liber homo bona fide mihi serviens damnum dederit. Culpam enim ab eo exigere debemus graviorem, nec tam levem quam ab extraneo. *Sic enim ibi legendum est, non, ut vulgo, non tamen. Ant. Faber ad d.l.44.*

Si plures vulneraverint, nec ictus quo occisus, discerni potest, omnes tenebuntur de occiso, etiam tota quandoque universitas: *vid. Bart. in l. aut facta. §. nonnunquam. n. 3. 4. 5. de pœn.* Nisi ipsi inter se certò designare eum qui fecit possint: *Gl. in l. si in rixa. 17. ad l. Corn. de sic.* & is tum tenebitur de occiso, cæteri de vulnerato. *l 11. § 2. 3. hic.* Nam

ictus cujusque, in hoc collectorum contemplari oportet; *l. ult. ff. ad leg. Corn. de sicar.* ut pro varietate ictuum pœna constituatur. *Gothofr. ad d. l. ult.*

Cum plures in rixa se mutuò vulnerant, nec constat uter provocaverit, delicta solent mutuâ compensatione tolli. *l. 45. §. 3. hic. Gl. & Bart. in l. 1. §. cum arietes. si quadr. paup. fec.* Scilicet ubi par omnium est culpa; & quoad Legis Aquiliæ, non criminalem, actionem.

Qui damnum in rebus inanimis infert, & hac actione tenetur. *l. 27. §. 18. cum seq. l. 40. cum ll. seqq. hic.*

Ut autem ex primo; ita etiam ex isto capite utiles actiones, de sententia legis, dantur, ut libero homini suo nomine; *d. l. 37. hic.* cum res non corrupta, sed consumpta plane est: *l. 30. §. 2. eod.* cum quis non suo corpore damnum dedit, sed occasionem damni præstitit; Quæ quidem actio utilis in factum aliquando nominatur. *l. 14. de præsc. verb. l. 9. §. 1. l. 7. §. 3. l. 11. §. si alius. l. 27. §. 21. l. 29. §. pen. hic.*

Quanquam propriè illa dicatur actio in factum subsidiaria, quæ datur propter damna Lege Aquiliâ non comprehensa: *l. 33. in fin. hic.* ut si servum meum, aut animal compeditum solveris, ut fugeret. *§. fin. Inst. eod.*

De his qui dejecerint, vel effuderint.

Tit. III.

Dat Prætor actionem in factum adversus eum, ex cujus habitatione aliquid solidum dejectum, vel liquidum effusum est, quod alteri nocuit. *l. 1. hic.*

Non datur in dominum ædium. Nisi & ipse in eadem domo habitet. *l. un. ff. furt. adv. aut caup. stab.* Culpa enim penes habitatorem est; *d. l. 1. §. 4.* vel quia dejecit, vel quia ne sui dejicerent curæ non habuit.

Suorum enim unusquisque culpam præstat. *l. 5. l. pen. §. fin. hic.*

Hospes

Hospes qui paulisper alicubi hospitatur, non tenetur, sed is qui hospitium dedit. *d.l.*1. §.9.

Huic tamen ex æquitate in verum dejectorem actio vel in factum utilis & subsidiaria; *fac. l.* 11. *l.* 21. *ff: de præscr. verb.* vel locati, si ei cœnaculum locavit, dabitur, si ob id quod dejectum dicitur condemnatus est. *d.l.*5. §.4. *hic.*

Si plures in eodem cœnaculo habitent, undè quid dejectum est, ita ut difficulter sciri possit, quisnam effuderit; in quemvis dirigi potest actio, & quidem in solidum. *d.l.*1. §. *fin. cum. ll. seqq.* Quia quoties contra plures datur actio ex facto aliquo individuo, ut hic est effusio vel dejectio; actio quoque debet esse individua; ut effectus causæ respondeat. *l.* 51. §.2. *ff. ad leg. Aquil.*

Si cum uno fuerit actum, cæteri, non electione, sed solutione ipsius damni, liberabuntur: præstaturi partem detrimenti societatis judicio, vel utili in factum actione, ei qui solvit. *l.*3. & 4. *hic.*

Hæc actio ad exemplum Legis Aquiliæ introducta est: *d.l.*5. §. 4. sed semper in duplum damni illati datur. *l.*1. *pr.*4. §.4. *hic.*

Non fit tamen damni æstimatio in duplum, si liber homo dejectione periit. (Quia duplum non nisi ex comparatione simpli potest constitui; simplum autem hic nullum esse potest, cum in homine libero nulla corporis æstimatio fieri possit: *l.*1.§.5. *l.ult.hic. l.*3.*ff. si quadr. paup fec.*) sed quinquaginta aureorum judicium datur. *l.*1. *hic.*

Si vivet, nocitumque ejus corpori esse dicetur: quanti judici æquum esse videbitur, tanti judicium erit: *d.l.*1. §. *hæc autem.* 6. *in fin.* habitâ ratione, non ipsius corporis, (quod, cum liberum sit, nullam recipit æstimationem) sed impensarum in curationem factarum, & operarum, quibus ob illud factum caruit, vel cariturus est. *l. fin. hic.*

Si verò id servus insciente domino fecerit, noxalis actio est: ac dominus poterit, servum noxæ dedendo, pœnam vitare. *l. in pr.* & §. 6. *hic.*

Est hæc actio perpetua, & heredi datur: nisi ho-

mo liber periisse dicatur: quo casu est actio mere pœnalis, popularis, annua. *l.*1.§.5.*hic.*

In qua movenda extraneis præferuntur hi qui agnatione, vel affinitate, defunctum contingebant. *d.l.*1.§.5.

Si homini libero nocitum sit, ipsi agere volenti perpetua est actio, alii annua. *l.*5.§.5.*hic.*

Dat etiam hoc titulo Prætor actionem popularem in factum adversus eum, qui in suggrunda, vel protecto supra eum locum qua vulgo iter fiat, aut in quo consistitur, id positum habet, quod, si cadat, alicui nocere potest. Publice enim interest, ut non tantum sine damno, sed etiam sine metu & periculo damni per itinera commeare liceat. *l* 1.§.1.*hic.*

Pœna est decem aureorum, & si servus inscio domino posuerit, similiter est actio noxalis. *l.*5.§. *Prætor.* 6. *hic.*

Utilis actio datur, si neque in suggrunda, neque in protecto, positum sit, sed in pergula, vel simili loco. *d.l.*5. §. *pen.*

De noxalibus actionibus.

Tit. IV.

Cum servus personam standi in judicio legitimam non habeat, *l. servus. C. de jud.* nec quid proprii possideat, ex quo damnum resarciri possit: *l.*12. §.4. *de accus.* æquum visum fuit dominum ex noxa, id est, maleficio servi, Noxalibus actionibus obligari: ut cui emolumenta & fructus acquirerentur, ad eundem detrimenta, culpa servi contracta, pertinerent.

Quod intelligendum de privatis judiciis: ad publica maleficia Noxalis actio non pertinet. *l.*2.*C.de accus. d.l.*12. §. *omnibus.*

Dominus, quo ignorante servus deliquit, si damnatur, habet deditione ipsius corporis facultatem evitandi litis æstimationem. *l.*1.*hic.*

Si eo sciente, & cum posset, non prohibente, servus deliquit; ad integram litis æstimationem, perindè ac si jussisset, alligatur. *l.*2. *cum* 3. *ll.seqq.eod.*

Ut

Ut etiam si dolo desiit possidere servum, aut per mendacium negat se habere eum in potestate: nec, deferente adversario, velit jurare, se nec in potestate habere, nec dolo fecisse quominus haberet. *l.5.l.21.§.2.& §§. seqq.*

Hodie apud nos, qui ministris, non servis, utimur, hujus Edicti non magnus est usus: cum illorum nomine non teneamur, §. *omnis. Inst. hic.t.1.C. ne uxor pro mar.* nisi quatenus eorum merces se extendat.

DIGESTORUM

LIBER X.

Finium regundorum.

TIT. I.

Post judicia in rem, & personam exposita, ad mixta veniamus, quæ simul & in rem sunt & in personam: §. 20. *Inst. de action.* aut saltem aliquid reale, & aliquid personale in se habent. *vid. l.1. l.3. §.3. ad exhib.*

Inter ea primum est finium regundorum judicium; quod ad distinctionem agrorum pertinet

Datur enim inter confines de finibus regundis, id est, dirigendis.

Fines agrorum, sunt spatium quinque pedum, quod ex lege Manilia purum à cultura relinqui debet, ut illac iri sine incommodo, agri colendi causâ, & aratrum circumduci possit. *Paul. lib. 1. sent.tit.15. Cujac.in l.4.§.ult. de usuc. Gothofr. ad l.5. C. hic.*

Ergò de hoc spatio est quæstio finalis, id est, de finibus agrorum, quæ per hoc judicium terminatur.

Ultra quinque pedes autem quæstio proprietatis est, ad rei vindicationem pertinens. *l. 3. C. Th. hic.*

Pertinet hoc judicium ad prædia rustica, eorumque confinia. *l.* 2. *l.* 4. §. 10. *hic.* Licet ædificia, *l.* 2. *in princ. hic.* vel rivi privati, *l.* 6. *eod.* interveniant; non si publica flumina, rivi, viæ: *l.* 4. §. *fin. l.* 5. *eod.* nec pertinet ad prædia urbana; neque enim confinia hæc, sed magis vicina dicuntur; & ea communibus parietibus plerunque disterminantur. *d. l.* 4. §. 10.

In urbe tamen hortorum latitudo efficit interdum, ut etiam finium regundorum agi utiliter possit. *d. l.* 4. §. 10.

Competit hoc judicium dominis prædiorum, etiam utilibus, item fructuario & creditori, qui jure pignoris possidet: *d. l.* 4. §. 9. propter jus quod in re possident.

Contra eosdem omnes eâdem ratione competit: quia duplex est hoc judicium; *l.* 10. *hic. l.* 13. *de jud.* & neuter agentium vel actor est vel reus, sed unusquisque & actoris & rei partes sustinet; siquidem uterque petit & ab utroque petitur. *d. l.* 10.

Inter socios, qui communes agros possident, locum habere non potest. Quia omnes unius loco habentur. *l.* 4. §. 6. & 7. *hic.*

Datur partim in personam; vel ex maleficio, vel ex negatione: partim in rem, ut domino, vel potius agris, suum adjudicetur, *d. l.* 1. *d. l.* 4. §. 5. sive ut termini constituantur novi, sive ut antiqui reparentur. *d. l.* 4. §. 4. *l.* 8. *hic.*

Post litem contestatam & fructuum habetur ratio. Ante percepti in hoc judicium non veniunt. Nam si bonâ fide percepti sunt, lucro ejus cedunt qui consumpsit: mala fide, condicuntur. *d. l.* 4. §. 2.

Cum de finibus quæritur, primò de possessionis jure quæri solet, *l.* 24. *de rei vind.* quo videlicet modo & loco termini hactenus sint observati & possessi: *l.* 3. *C. hic.* ad quod utrinque sunt probationes producendæ. *c.* 3. *de probat.*

Probantur fines veteribus monumentis, *l.* 11. *hic.* testimoniis: *l. pen. ff. l.* 1. *C. eod.* famâ antiquâ, præsumptione juris, & similibus. *vid. Bald. cons.* 161. *proponebatur. vol.* 3. *Socin. cons.* 86. *n.* 2. 4. 5. *incipit:*

cipit: in cauſâ. vol. 1. Gl. in c. cum cauſam. 13. de prob.

In obſcuris judex poteſt novos fines, ex bono & æquo, dirigere. §. *quadam. 21. in fin. Inſt. de act.*

Quod ut rectè fiat, eſt judicis vel in rem præſentem ire: aut agrimenſores mittere. *l. 8. ff. l. 3. C. hic.*

Qui, poſt delatam finium regundorum quæſtionem, non exſpectatâ judicis ſententiâ, partem fundi alieni uſurpat; quod petebat amittit, & tantum agri modum quantum adimere tentabat. *l. 4. C. eod.*

Qui terminos moverint, ex Lege Agraria Julii Cæſaris, quinquaginta aureos, in ſingulos terminos in publicum dare jubentur. *l. fin. de term. mot.*

Reſcripto D. Adriani pœna corporalis irrogatur. *l. 2. de term. mot.*

Quæ accuſatio civile finium regundorum judicium non tollit, neque ab eo tollitur. *l. 4. §. 4. hic.*

Familiæ erciſcundæ.

Tit. II.

Ex Lege XII. Tabularum actio deſcendit, quâ res hæreditariæ, inter heredes, à communione diſcedere volentes, dividi officio judicis petuntur. *l. 1. hic.*

Invitum enim in communione detineri lex vetat. *l. fin. C. com. divid.*

Quæ actio, judicium familiæ erciſcundæ nominatur.

Quod judicium eſt civile, *l. 1. hic.* duplex, *l. 2. §. 3. hic.* mixtum, *l. 22. §. pen. hic.* bonæ fidei, *l. 9. C. eod.* univerſale, quoad diviſionem hereditatis, officio judicis inter coheredes faciendam, agitur.

Eſt tantum ei inter coheredes, *l. 36. hic.* ſive ſuo nomine, ſive jure ſucceſſionis, *l. 48. hic.* locus.

Generaliter qui hereditatem petere poſſunt, hi & diviſionem rectè petunt. *l. 2. hic.*

Bonorum possessoribus, fideicommissariis, reliquisque qui vicem heredis repræsentant, ex sententia legis utile judicium competit. *d.l.2. §. 1. l.24. l.40. ff. hic.*

Ad omnem hereditatem, etiam plures communes, *l.25. §.3. hic.* sive ex testamento, sive ab intestato, pertinet: *l. 2. hic.* deque omnibus rebus hereditariis: *l.8. 9. 10. 11. 12. hic.* etiam alienis, quas bona fide defunctus possedit, *l.10.hic.* aut pignori habuit: *l.29.hic.* & de omnibus omninò commodis & incommodis hereditatis competit. *l.19. l.22. hic.*

Undè & præteriti temporis fructus veniunt: *l.pen.eod.* item ea quæ vel dolo, vel culpâ coheredis, aut amissa, aut deteriora reddita sunt. *l. 25. §. non tantum. l.16. §.4. eod.*

Non veniunt in judicium familiæ erciscundæ, nomina: *l.4.hic.* (Sunt enim sine ullo judicio inter heredes ex lege XII. Tabb. divisa. *d.l.25. l.6.C.eod.* Dividuntur enim ipso jure tam activa, quam passiva pro portionibus hereditariis, *l.1.C.si cert. pet.l.1. & 2. C.si unus ex plur. hered.l.6.C.hic.*) nec perniciosa: ut sunt libri improbatæ lectionis, magici, & similes, venena mala: (sed à bono judice statim sunt corrumpenda:) neque crimine acquisita, (quæ dominis restituenda: *d.l.4.§.2.*) nec quæ speciali titulo possidentur. *d. l. 25. §. 7.* Non enim venit in hoc judicium nisi quod est hereditatis, aut quod occasione hereditatis possidetur. *l.2. in pr. l.54. hic.*

Illa etiam in hoc judicium deduci & reputari debent, quæ à morte testatoris in res hereditarias insumpta sunt: & quicquid coheres ex necessitate, non voluptate, *l.27.de neg.gest* fecit, aut expendit. *l.18. §.3. l.25. §.15. l.39. in pr. hic.*

Debent coheredi ut præcipua adjudicari, prælegata, *l.8. l.42. eod.* salvâ tamen coheredibus Falcidiâ: *l.10. l.18. l.21. l.24. l. ult. C. hic.* & quod defunctus ipsi debuit: *l.20 §.1. l.51. hic.* nec expensæ, nomine studiorum filii factæ, reputandæ. *l. 50. hic.* Quia quod pater in liberos studiorum causâ erogat, pietatis intuitu facere credendus est potius, quam

quam animo repetendi, & tanquam pater, nunquam quasi creditor. Nisi contrarium probetur.

Tabulæ testamenti apud eum manent, qui majore ex parte heres est, cæteri descripta & recognita habent: si omnes iisdem partibus heredes sint, sortiri, aut amicum apud quem deponant, eligere debent. *l.4. §.3. l.5.6. hic.*

Judex debet nihil indivisum relinquere, *l. 25. §. 20. eod.* de actionibus aliisque juribus cautiones ex bono & æquo interponi jubere: *d.l 25. §. 21. l. 47. eod.* quæ commodè divisionem non recipiunt, vel alternis temporibus adjudicare; *l. 16. §. 3. eod.* vel alteri rem, alteri pretium addicere: *l. 22. §. 1. eod.* Potest & in dubiis, sorti rem committere. *l. 3. C. com. de leg. Ias. in l. 1. n. 39. si cert. pet.*

Competit hoc judicium tum demum cum jam adita est hereditas, *l. 49. in fin. hic.* & durat per triginta annos. *l. 1. C. de annal. except.* Non ultra, si quidem unus coheredum solus hereditatem possideat: sin omnes communiter, & post illud tempus huic judicio est locus. *Schneidw. ad §. quadam. Inst. de action. de act. fam. ercisc. num. 68. & seqq.*

Semel tantum intentari potest, quia universale est. Ideò si res quæpiam remanserint indivisæ, communi dividundo erit agendum. *l. 20. § 4. hic.*

Retractatur divisio, si cum herede putativo divisum sit: *l. 36. hic. l. cum quis. C. de juris & fact. ign.* aut læsio ultra dimidiam justæ portionis partem intervenit. *l. 3. C. com. utr. jud.*

Communi dividundo.

TIT. III.

CUm citra societatis affectionem possint res inter aliquos esse communes, *l. 2. hic.* opus fuit hoc judicio communi dividundo, quo res quomodocunque communes dividerentur.

Nec enim quisquam invitus in societate communioneve retinendus. *l. fin. C. eod.* Quoniam communio rixas & discordias parere, *l. 77. §. 20 ff. de legat. 2.* & negligentioris culturæ ac tutelæ rei occasionem

sionem suggerere solet. *l.2.in princ.C.quand.& quib. quarta pars &c. lib.10.*

Ex hoc judicio competit actio Directa inter dominos rei communis corporalis; *l.4.in pr.eod.* vel inter omnes, vel certos ex his. *l. 8. l. 29. in fin. hic.* Puta si alii absint, adeoque contradicant; sed ita tamen ut absentium & contradicentium jus salvum maneat pro ipsorum portionibus. *l.17.C.fam.ercisc.*

Utilis datur, si, aut quasi domini agant, (ut emphyteutæ, *l.7. in pr.hic.* bonæ fidei possessores, *l.6. l.7. §. 2. hic.* & missi in possessionem ejusdem rei. *d.l.7.§.3.*) aut domini Juris, (ut fructuarii, *d.l.7.§. sed et si. & §.10.* usuarii, *l.10.§.1.hic.* habentes servitutem prædialem, *l.19.§.ult.eod.* & creditores qui eandem rem pignori acceperunt. *d.l.7.§.6.*) aut qui dominium alienarunt, ita ut tantum ob præstationes personales agatur. *d.l.6. §. ult.*

Si rei communis pars alienata, (ante scilicet intentatum judicium. *l.2. C. hic.* Eo enim pendente pars rei communis cæteris invitis alienari nequit. *l.1.C.eod.*) non cum eo qui alienavit, sed cum novo domino est agendum. *l.1. l.3. C. eod.*

In heredes transit, contraque cæteros successores, non tanquam heredes, sed ut dominos & possessores: quo tamen in judicio etiam id veniet, quod defunctus percepit. *d l.4.§ sicut. l.22. hic.*

Quibus autem datur hæc actio, & contra eosdem, cum duplex sit judicium, datur. *l. 2. in fin. hic.*

Quo in judicio, præter divisionem, veniunt & præstationes personales: veluti, quia cum partem suam separatim administrare non potuerit; impensas in re, communi nomine, fecit, *l.4. §. sicut.l. antep.hic.* (nam si proprio, retentionem tantum habet. *l.14.l. antep. hic.*) fructus ex re communi ultra partem suam percepit, *d.l.4. & seq.* aut in ea damnum dedit, *l.3. l.8. §. 2. l. 20. hic.* aut quia alicui aliquid ex parte socii adjudicatum est. *§.5. Inst.de off. jud.*

De quibus agi utiliter potest etiamsi res non petatur dividi. *l.14. l.6. hic.*

In

. In divisione hic facienda, omnia eadem observanda sunt quae in familiae erciscundae actione. *l.* 6. §. 11. *l.* 19. *in fin. hic.*

Nam & hoc judicium est bonae fidei, *d.l.*4. §. 2. *d. l.* 14. §. 1. duplex, *d. l.* 2. & mixtum, *d. l.* 4. §. *ficut.*

Unde judex debet res de quibus actum, dividere, *l.* 13. *eod.* & singulis partes suas, si commode regionibus, mensura, vel temporibus dividi possunt, assignare: *l.* 3. *in princ. l. pen. C. l.* 19. *in fin. l.* 7. §. 10. *ff. eod.* sin unius pars praegravari videatur, eum invicem certa pecunia alteri condemnare: *d. l.* 13. quae divisionem non recipiunt, uni adjudicare: scilicet ei qui plus juris, majoremque partem, aut etiam affectionem probabilem, in re habet: *l.* 34. §. 1. *ubi Bald. C. de don. Bald. in l. fin. C. com. de leg. Gl. in l.* 2. *ad verb. in servum. C. quan. & quib. quar. pars. lib.* 10. eumque in partem aestimationis alteri, cui res abjudicata est, condemnare: *d. l.* 6. §. *pen. l.* 7. *l.* 10. *cum simil. hic.* si de aestimatione non conveniat publica licitatione factâ, (etiam admisso extraneo si unus ex sociis justum pretium ob paupertatem offerre nequeat) ei rem, qui licitando & amplius pretium offerendo, vicerit, addicere, diviso postea inter alios pretio: *l.* 1. 2. 3. *C. l.* 7. §. *ult. ff. hic.* si omnium jura aequalia sunt, sorti rem committere: *l. fin. ubi Dd. C. com. de leg. d. l.* 2. *C.* si quid damni datum sit, vel eo nomine absit alicui sociorum, aut supersit, ejus rationem habere: *l.* 3. *C. hic.* unà cum accessionibus & decessionibus omnibus: *d. l.* 6. §. 3. & denique in universum providere, ut omne commodum, atque incommodum, aequabiliter dividatur, nisi quid dolo, culpâ, aut facto socii, sit contractum. *l.* 20. *hic.*

Ad exhibendum.

TIT. IV.

Exhibere in jure variis modis accipitur; Hic nihil aliud est, quam in eadem causa praestare rem, in qua fuit, cum judicium acciperetur: *l.* 9. §. 5. *hic.*

Qua-

Quapropter actio ad exhibendum, est personalis, in rem directa, quâ petitur,ut res exhibeatur, ejusque videndæ apprehendendæque copia actori fiat. *vid. l.* 3. §.3. §. *fin. hic.*

Datur ei qui in rem acturus est qualicunq; actione, etiam pignoratitiâ aut noxali: *d.l.*3 §.3. *&* §.4. item ei qui personali actione rem condicturus est; *in* §.28. *Inst. de rer. div.* & generaliter ei cujus aliquo modo ex honesta, *l.* 10. *cum seqq. ff. de furt.* & probabili causa, *l.pen. hic.* interest exhiberi. *d.l.*3. §.12. modò in aut ad rem jus habeat.

Judex igitur summatim cognoscere debet, an ejus intersit: id est, an probabilem causam habeat actionis, propter quam exhiberi sibi desiderat: *d. l.* 3. §.9. *&* §.11. *in fin.*

Interesse ejus qui agit ad exhibendum, oportet, utroque tempore,& quo lis contestatur, & quo fit condemnatio: *l.*7.§ *fin.hic.* & quidem interesse pecuniariter: *l.*13. *hic.* aut ut alia saltem probabilis subsit causa,quamobrem exhibitio sit facienda.*l fin. eod.* Ut ratione rei quæ ipsi debetur,aut in qua jus habet, quæve pretio æstimari potest. *l.*3. §.11. *hic. l.*1.2. *ult. C. eod.*

Unde qui ideò ad exhibendum agit quod ipse ab alio eâdem actione conveniatur; aut quod dolo desiit rem possidere;item fur vel raptor rem exhiberi cupiens; non auditur. *d.l* 3. §.11. *hic.*

Datur contra eum,qui facultatem exhibendi habet; sive civiliter possideat, sive naturaliter possessioni incumbat: proinde datur etiam contra depositarium, commodatarium, & conductorem. *d.l.*3. §.*ult.l.*4.*l.*5. *in pr. ff.l.pen.C.eod.*

Et,si quis non possideat litis contestatæ tempore, postea autem, ante sententiam, possidere incipiat; condemnandus est,nisi restituat: non is qui cum judicii accepti tempore possideret, postea sine dolo malo possidere desiit. *l.*7.§.4 *l* 9. *hic.* Quia an reus possideat tempore ferendæ sententiæ,spectatur. *l.*7. §.4.5.6. *ff. eod.*

Datur hæc actio de omnibus rebus mobilibus, *l.*3.§ *fin.l.*5.§.1.*l.*6.*hic.* vel se moventibus, *l.*1.2.*C. hic.*

hic. non soli, *l.5.6.de procur.* cum per se pateant, oculisque subjiciantur.

Est arbitraria. *d.l.3. §.13. & 31. Inst. de action.* Cujus effectus est, ut, nisi reus arbitrio judicis rem exhibeat, in id condemnetur quod actoris interest. *d.l.3.§.15.l.9. §. pen. & ult.hic.* Ita ut propter culpam vera à Judice æstimatio fiat ; ob dolum actori jusjurandum in litem deferatur. *l.4.C.hic. l.4.§.ult. l.5.§.sed cum his. ff. de in lit. jur.*

Et, cum omnis causa restituenda sit, partus quoque & fructus, omnesque utilitates quæ amissæ sunt ob hoc quod res non exhiberetur, vel tardius exhibita est, æstimabuntur. *d.l.9. §. fin. l.10. l.11. l.12. §.4. eod.* Nisi reus justam habuerit non exhibendi, aut ad judicium provocandi, causam : Quia tum non videtur in mora fuisse. *l.24.ff.de usur.*

Res ibi exhibenda est, ubi fuit cum lis contestaretur ; *l.11. §. 1. hic.* & quidem sumptibus actoris. Nisi dolo rei translata proponatur. *d. l. 11. §.1.*

DIGESTORUM

LIBER XI.

De Interrogationibus in jure faciendis, & interrogatoriis actionibus.

TIT. I.

Actionibus realibus ancillantur interrogationes in jure faciendæ ; puta, vindicationibus & maximè petitioni hæreditatis.

De quibus Prætor Edictum proposuit ; quo voluit adstringere eum qui convenitur, ex sua in judicio aut jure, *l.2.C. de pedan. jud.* responsione, ut, vel confitendo, vel mentiendo, sese oneraret: simul & illud erueretur, quo quisque jure ex testamento, an ab intestato, & quota ex parte, heres esset. *l. 2.*

3. 4.

3. 4. *hic.* Ex qua confessione certam efficacemque actionem voluit impetrari. *l.4. §. fin. hic.*

Quæ vocabatur Interrogatoria actio. *Duaren. lib. 1. disp. cap. 43.* nec erat species actionis ab aliis distincta, sed qualitas quædam.

Sed interrogatoriæ actiones in desuetudinem abierunt; quia nemo cogitur ante judicium cæptum de jure suo respondere. Quare probationis tantum causa utimur interrogationibus, ut adversarius sua confessione convincatur. *l. 1. §. 1. hic.*

Et hodie id obtinet; ut interrogationes, sive, ut nunc loquuntur, Positiones, lite demum contestatâ fiant: ad quas si fuerit jussu judicis responsum, reus ex confessione tenetur: *t.t. de confess. c. 1. & 2. eod. in 6.* Sin autem contumaciter non fuerit responsum, reus aut pro negante habetur, si damnosa illi est negatio: aut pro confesso, si confessio illi damno futura est. *Spec. de pos. §. 9. num. 4. per jura ibi all.*

De quibus rebus ad eundem judicem eatur.

TIT. II.

SI plures, familiæ & erciscundæ, & vel communi dividundo, vel finium regundorum, agant; omnes coram eodem judice litigare debent. *l. 1. hic.*

Quia ea est horum judiciorum ratio ut sint duplicia & mixta; id est, ut in iis uterque actor sit & reus: proinde non refert an de una tantum re, an de pluribus litigent apud eundem judicem sive agendo, sive defendendo, ac sive unus tantum ad agendum provocet in omnibus judiciis, sive unus in uno, sive alius in alio. *Ant. Fab. in ration. ad l. 1. hic.*

Plures qui tutelæ teneantur & coram eodem judice experiri debent; *l. 2. hic.* Quia una eademque actionis est causa; & unum idemque negotium, de quo proinde unum eundemque judicem cognoscere æquum est. Cum jus tutoris, qui convenitur in solidum, ex aliorum iure pendeat. Ita ut nec nisi

præ-

præsentibus omnibus quos causa contingit; de hac cognosci & pronuntiari oporteat. *l. 47. ff. de re jud. Ant. Fab. ad d. l. 2. in ration.*

De Servo corrupto.

Tit. III.

Qui alienum servum dolo malo recepit, id est, refugium abscondendi caussâ servo præstitit; *l. 1. §. 2. hic.* aut corrupit, id est, persuasit, ut eum deteriorem fecerit; *d. l. 1. §. 3.* prætoriâ actione tenetur, in duplum quanti ea res est. *l. 1. l. 5. l. 9. §. datur. hic.*

Quæ perpetua est: & heredi, non in heredem competit, quia est pœnalis. *l 13. eod.*

Utilis de filio vel filia familias corruptis datur. *l. 14. §. 1. eod.* Quoniam interest nostra animum liberorum nostrorum non corrumpi. *d. l. 14. §. 1.*

Ex quo Zasius *in d. l. 14. §. 1.* vult & hodie hanc actionem in iis qui nobis serviunt, locum habere.

De Fugitivis.

Tit. IV.

Qui fugitivum aut erronem servum apud se celat, furti crimine se obligat. *l. 1. pr. hic.*

Et Senatusconsultum in eum qui fugitivum quæri apud se prohibuit, mulctam, fisco applicandam, *l. pen. C. de mod. mulct.* centum solidorum statuit; quæ etiam in Magistratus, si literis (quæ dari solebant volentibus inquirere, à Senatu, *l. 1. §. 2. hic.* & Præside, *l. 3. hic.*) acceptis, inquirentes non adjuvent, statuta. *d. l. 1. §. 2. l. 3. hic. l. 4. C. eod.*

De Aleatoribus.

Tit. V.

Prætor in odium suscipientis aleatores damnum, vel injuriam ubicunque, & quandocunque ei factam, non vindicat: ob furtum autem ei factum actio-

actionem tam in rem, quam in personam, ita demum denegat, si domi lusus tempore hoc passus sit. *l.* 1. *pr.* & §. 2. & §. 3. *hic.*

Pœna compellentis ludere est arbitraria. *d. l.* 1. *pr.* & §. *ult.* & *l* 2. *hic.*

Qui ludo victus, solvere non tenetur: imò, si solvat, condictione indebiti tam ipse, quam ejus heres, à victore ejusque herede, etiam ultra triginta, id est, quinquaginta annos, repetere potest: & eo nolente, quivis alius, præsertim pater & defensor civitatis; *l.* 1. & 2. *C. eod.* id quod exegerint in opera publica impensuri.

Cautio lusus causa præstita irrita est, & condici potest. *l.* 1. *C. hic.*

Extra pœnam sunt ludi qui virtutis causa & usque ad unum alterumve tantum solidum, *l.* 1. 2. *C. eod. l.* 2. §. 1. *l.* 3. *hic.* & qui de iis quæ vescendi causâ in conviviis ponuntur, fiunt. *l. fin.* §. 2. *eod.* Puta à familia; *d. l. fin. in princ.* non aliis qui extra familiam sunt. Ne alioqui facile esset hoc prætextu SCto fraudem facere.

Qui pœnam promittit, si deinceps luserit, ludendo ad pœnam obligatur. *l.* 121. §. 1. *ubi Bart. De V. O.*

Si mensor falsum modum dixerit.

T I T. V I.

PRætor actionem in factum ob dolum malum mensoris, aut latam culpam, quæ dolo comparatur, proposuit. *l.* 1. *pr.* §. 1. *hic.*

Si imperitè aut negligenter mensor versatus sit, securus erit, eique imputabitur qui illum adhibuit. *d. l.* 1. §. 1. Nec enim, ut aliàs, *l.* 132. *ff. de R. I.* imperitia in mensore culpæ annumeratur. Quia civiliter obligatus non est. Nec enim ex mandato, nec ex conducto, aliove contractu, tenetur.

Competit ei cujus interest falsum modum renunciatum non esse: qui damnum propter falsam mensuræ renunciationem passus est; *l.* 3. §. 1. *hic.* & heredibus: *d. l.* 3. §. 5. Quia hæc actio rem perse-

qui-

quitur, & ex negocio descendit. Unde & perpetua est. *l 4.eod.*

Intenditur adversus agrorum mensorem, qui falsum modum mensuramve renunciavit, sive unum, sive plures, & quidem quia singuli ex proprio dolo (qui est individuus)conveniuntur, *fac.l.9.ff.de noxal. action.* in solidum; unâ tamen solutione actio adversus omnes tollitur: *d.l.3. in pr.* non datur in heredem. *l.3. § 5. hic.*

Pertinet hæc actio non solum ad agrorum, sed etiam ad aliarum rerum mensuram. *l 5.§.fin. & ll. seqq.hic.* Cum in iis eadem militet ratio.

Competit Utilis actio, in eum qui mensor quidem non fuit, fefellit tamen in modo, *l.fin.§.2.hic.* vel in computatione. *d.l.fin.§.fin.hic.* Quia ad dolum augendum & vindicandum nihil interest, an dolo malo falsus modus, an falsus calculus renuntiatus sit.

Venit in hanc actionem id quod interest agentis, falsum modum non esse renuntiatum. *d.l.3. §.1.*

De religiosis & sumptibus funerum, & ut funus ducere liceat.

TIT. VII.

HOc titulo Prætor duo Edicta, ad res religiosas, & divini juris, tectas sartasque conservandas, proponit.

Ex primo Actionem in factum dat, ex facto ejus qui contra jus locum alienum religiosum facere molitur. *l.2. §.2. hic.*

Quæ continet, ut, aut is qui intulit tollat quod est illatum; aut loci pretium præstet. *l. 7. eodem.*

Undè cum actio sit rei persecutoria, perpetua est, & heredi, inque heredem, competit. *d.l.7.*

Ei qui prohibitus est inferre in eum locum quo ei jus inferendi esset, in factum actio competit, ad id quod interest. *l.8. §. fin. cum ll.seqq. hic.*

Non

Non enim ſepultura, nequidem ob æs alienum, inhiberi, & cadaver arreſtari, poteſt. *Nov.* 116. *c.* 5. *Nov.* 60. *c.* 1. *Covar. var. reſol. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 10.

Ex Secundo Edicto dat Prætor actionem, (funerariam dictam, *l.* 14. §. 7. *hic*) ei qui propter funus, ad alium pertinens, aliquid impendit, adverſus eos, ad quos funus pertinet, *l.* 12. §. 2. *hic.* ad repetendum id quod funeris cauſa impenſum.

Non recipit ſi pietatis gratiâ, non quaſi recepturus, ſumptum impendit: *l.* 14. §. 8. *hic.* ſumptum nimis modicum contumelioſè fecit. *l.* 14. §. *Iudicem.* 10. *hic.*

Funeris cauſſa ſumptus factus dicitur, ſine quo funus duci non potuit; veluti ad mortui delationem, & loci, in quod inferatur, emtionem. *d. l.* 14. §. 3.

Hujus actionis tantus favor eſt ob religionem; ut hæc impenſa ante omne creditum, cum bona ſolvendo non ſunt, ex hereditate deducatur. *l. pen. eod.*

Quod & ad eas expenſas quæ ob morbum defuncti, puta in pharmacopolio, contractæ ſunt, extendi conſuevit. *Iaſ. in l. fin.* §. *in computatione. C. de jur. delib. text. in l.* 4. *C. de pet. hered. l.* 3. *C. hic.*

De mortuo inferendo, & ſepulchro ædificando.

T I T. VIII.

Ei qui inferre mortuum prohibetur, quo inferendi jus habet, duplex remedium Prætor tribuit.

Nam liberum arbitrium ei permittit, utrum malit ſtatim interdicto uti, quo prohibetur ei vis fieri, (de quo hic. *l.* 1. *in pr.*) aut alio inferre, & poſtea in factum agere, in id quod ſua intereſt prohibitum non eſſe. *l.* 4. *de rel. & ſumt. fun.*

Dat etiam Prætor ei, qui prohibetur ibi ſepulchrum

chrum ædificare, ubi mortuum sepeliendi jus habet, interdictum prohibitorium, ne ei vis fiat, quominus eo loco ædificet. *d.l.*1. §.5.

Non incidit in hoc Edictum, qui vetat mulierem quæ prægnans mortua est, humari antequam partus ei excidatur. *l.*2. *hic.*

DIGEST. PARS III.

LIBER XII.

De rebus creditis, si certum petatur, & de condictione.

TIT. I.

Actenus de judiciis quibus rem nostram, nunc de iis quibus nobis debitam, petimus, dicendum.

Inscribitur hic titulus de rebus creditis. Ut toti huic tertiæ parti conveniat; *l.*2. §. *in tertia. C. de vet. jur. enucl.* quia rerum creditarum appellatio ad omnes contractus extenditur. *l.*1. *hic.*

Speciali & propria significatione creditum pro mutuo accipitur. *l.*2. §.1. *eod.*

Quare in creditum ire propriè dicitur, qui mutuum, vel quasi mutuum contrahit. *l.*5. §. *sed si dedi, de trib. act.*

Mutuum, est contractus juris gentium, *l.*7. *de pact.* nominatus, stricti juris, *l.*6. *de eo quod cert. loc.* qui re perficitur: in quo damus rem fungibilem, eo animo ut nunc quidem accipientis fiat, aliquando tamen is non eandem speciem, quam dedimus, sed idem genus, reddat.

Est stricti juris: quia strictam ex sua natura habet regulam, qua omnia Arithmetica proportione, ad æqualitatem eorum quæ data sunt, exiguntur. *l.*1. *hic.*

Nam

Nam ultra id quod datum est non contrahitur mutuum, etiamsi sit promissum. *l.* 11. §. 1. *eod.*

Quod ultra promissum, nec est solvendum, nec peti potest tanquam usura; quia hæc non nisi ex stipulatione in contractibus stricti juris debetur: *l.* 3. *ff. de usur. l.* 9. *C. si cert. pet.* neque ut donatio; quia hoc ut donetur non est actum; donatio autem sine utriusque voluntate & animo non contrahitur. *l.* 25. *ff. de donat. Bart. in l.* 11. §. 1. *ff. hic.*

Licet tamen, de jure civili, (non Canonico. *c. consuluit. de usur. Panorm. & Dd. in c. fin. eod.*) quid supra mutuum stipulari, ad legitimum usurarum modum, *l.* 9. *C. de non num. pec.* aut pactum mutuo adjicere. *Ias. post Bart. in l. rogasti.* 11. *ubi Bald. hic.*

Contrahi mutuum potest in rebus quæ pondere, numero, & mensurâ constant. *d. l.* 2. §. 1. Quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem magis quam in specie: hoc est, quoniam in his rebus magis perspicimus quantitatem, vim ac valorem, quam corpora: *l.* 74. *de legat.* 2. *l.* 94. *de solut.* eò fit, ut una res pro altera reddatur, ita ut una tantum præstet quantum altera. *Connan. lib.* 1. *cap.* 1.

In cæteris rebus ideò in creditum ire non possumus, quia functionem non recipiunt, etiam in eodem genere. Individua enim ipsa specie, probitate & usu differunt. *Dd. in l.* 32. *depos.* Ideò, cum pecus alicui datur, ut in eodem genere restituatur aliud, hic contractus non mutuum, sed est permutatio.

Ut mutuum contrahatur, requiritur, ut sit quantitas, in rebus fungibilibus consistens, quæ datur: *l.* 2. §. 4. *hic.* Ut dans sit dominus: *d. l.* 2. §. 4. Dominium rei mutuatæ transeat in mutuatarium: *l.* 1. §. 2. *eod.* Ut reddatur res eadem in genere, non in specie: *l.* 3. *eod.* Ut is sit animus contrahentium. *vid. l.* 32. *hic. l.* 24. *l.* 25. §. 1. *depos.* Non enim omnis numeratio accipientem obligat, sed quoties id ipsum agitur ut ex mutuo obligetur. *l.* 3. §. 1. *ff. de obl. & action junct. l.* 19. *in princ. hic.*

Mu-

Mutuum, cum ex initio non est contractum, confirmatur aliquando ex post facto: puta, per consumtionem pecuniæ alienæ mutuatæ; *l.13.hic.* per usucapionem; *Gl. in l.15. §. sed si nummi. de cond. indeb.* conditionis eventum; *l. 8. hic.* supervenientiam dominii in mutuantem, ex caussa de præterito; *d.l.8. vers. item si.* ratihabitionem. *Schneid. ad Inst.quib.mod.re cont.obl. n.27.* Unde utilis condictio competit. *l.4. C. hic. l.32. ff. eod.*

Alioqui ex hoc contractu nascitur actio certi condictio, *pr.Inst.quib.mod.re cont.obl.* mutui actio, *l.5. C. quib. non ob long. temp. præsc.* actio si certum petatur, *l.1.pr.de cond.triticar.* &, siquidem pecunia sub usuris sit credita, Calendarii actio, dicta: *l. 39. §.14. de admin. tut.*

Competit ei, qui res, quæ mutuari possunt, mutuo dedit: *§.mutui autem.Inst.d.t.* vel cujus nomine sive scientis, sive ignorantis, cum abesset pecunia credita fuit, sive pecunia sit absentis, sive numerantis: *l.9. §.8. hic.* si plures dederint, singulis pro parte; nisi sit aliud conventum: *l.cum te. C.si cert. pet.* aut nisi unus tanquam cæterorum procurator agat. *d.l.9.C.si cert.pet.*

Adversus eum, qui mutuum, suo nomine, accepit: *l.13.C.eod.* qui pecuniam creditam accepturus, creditori futuro spopondit, *l.30.ff.eod.* & accepit; si non, condictio hæc in eum non competit; *l.30. hic.* tenetur tamen in id quod agentis interest. *Ias. & Zas. ad d. l. 30.*

Si plures simpliciter mutuati fuerint; in singulos, pro parte, competit actio: etsi uni, omnium nomine, facta sit numeratio; nisi in solidum promiserint, *l.5. C. eod.* aut pro se invicem fidejusserint. *l.12. C. si cert. petat.*

Hac actione conventus, creditum, & totum quidem, *l.41. §.1. De usur.* in eodem genere, bonitate, & qualitate, licet hoc nominatim cautum non sit, reddere compellitur. *l.2. l.1. l.3. hic.* Ratio est; In stipulationibus cæterisque contractibus id semper sequimur quod actum est: *l.94 ff.de R.I.* ac proinde in contrahendo quod agitur pro cauto est habendum:

dum: *l.3.hic.l.9.ff.de servit.l.62.ff.de ritu nupt.l.54. ff.de jur.dot.* Id autem agi intelligitur inter eos qui mutuum contrahunt, ut ejusdem generis & in eadem bonitate solvatur quod datum est. In eadem bonitate, puta intrinseca, licet valor sit diminutus. *Accurs.ad d.l.3.hic. per l.22.eod.*

Nummos proinde mutuo acceptos, eâdem formâ, vel materiâ, debitor reddere non cogitur Ob æstimationem potius nummorum, quam corpora credita: *arg.l.94.§.1.de solut.l.19.§.2.de cond.ind.* Nisi creditor ex ea re damnum aliquod passurus sit, *l.99.de solut.* aut id ab initio convenerit. *l.99.ff. de solut.Don.ad l.3.hic.Hottom.ill.qu.15.Diff.Cujac. ad l.59.ff.de verb.oblig.*

Reddere eos cogitur in eodem valore & pretio, quo dati fuerunt, etiamsi postmodum valor auctus sit, vel decreverit. *l.3.hic.l.3.§.ult.De act.emt.l.69. De contr.emt.vid.Molin.in tr.de usur.q.92.n.693. cum seqq.Curt.senior.in l.cum quid.hic.Hottom.ill. quæst.15.Cujac.ad Nov 4.c.3.Covarr.c.7.§.un.de collat.veter.numism.* Quia contrahentes ad publicum pecuniæ valorem non corpus respexisse censentur; & verisimilius est eos in id quod præsens fuit consensisse, quam quod sub incerto esse potuit. *l.7.l.9.ff.de aur.& arg.leg.*

Si res debita amplius non reperiatur, aut à debitore præstari non possit, ejus æstimatio rectè solvitur. *l.71.§.3.de legat.1.Nov 4.c.3.*

In cujus inducendæ ratione, (pro natura judiciorum bonæ fidei, sive stricti juris, item obligationum in diem conceptarum,) rei judicatæ, sive litis contestatæ, *l.22.hic.* sive ejus temporis quo dies venit, *d.l.22.l.59.de V.O.* habenda ratio.

Casus fortuitus, quo res mutuo accepta amissa est, debitorem ab hac actione non liberat. *l.11.C. hic.* Quia genus debet, quod nunquam perit. *§.2. vers.& is quidem.Inst.quib.mod.re cont.obl.l.1.§.4. ff.de obl.& act.* Genera enim aliquid materiale non sunt, sed intellectuale quid, quod passionem, & sic interitum non patitur.

Quæ actio durat perpetuò; & intenditur ex obligatione

gatione mutui pura, statim; ex conditionali, vel in diem, existente die, vel conditione. *l.8.hic.*

De jurejurando, sive voluntario, sive necessario, sive judiciali.

TIT. II.

IUsjurandum, est invocatio Dei, qua petimus ut sit testis nostræ asseverationis, *Cic. lib.3. offic.* & puniat fallentes.

Quod, quoties ad veritatis confirmationem adhibetur, licitè & legitimè à Chistiano præstari potest: *Deut. 6. vers. 10. Paul. ad Hebr.6. ad Rom.1. vers.9.* & adhibitum servandum est; modo non vergat in æternæ salutis dispendium. *c. 28. de jurejur. c.58. de R.I. in 6.*

Licet jurare de rebus honestis & licitis. Contra bonos enim mores præstitum juramentum, non est obligatorium. *c. non est obligatorium. eod. in 6.*

Jusjurandum ad quatuor ferè adhiberi solet: ad fidei promissionem: ut cum Vasallus domino fidelitatem jurat; &c. ad obligationem producendam: cum aliquis jurat se daturum quid aut facturum: ad contractuum confirmationem: & ad litis decisionem, in supplementum, vel defectum probationis.

Romani olim, aut per genium Principis, aut per Jovem lapidem: Hodie Christiani, tantum jurant per nomen Dei, *Exod.23. Iudic.11. Deut.6. & 10. Matth. 5.* aut secundum Canonistas, per creaturas, agnoscendo in istis Majestatem Creatoris; *Canon. ad c.16.hic.* ut Euangelia, Crucem: *c.si aliqui.22. qu.1. & qu. 5. c. 2. & seqq.* mares erectis primis duobus digitis, fœminæ appositâ ad sinistrum pectus dextera; coram judice, in loco publico. *Wes.hic.n.6.*

Adhibetur juramentum, aut de causa non controversa, aut de controversa. *Treuil.disp.de jurejur. th.1. lit. b.*

In causis controversis adhibentur juramenta, aut

solius religionis injiciendæ causa, ut juramentum calumniæ, malitiæ, testimonii, purgationis: aut causæ decidendæ; ut, voluntarium, necessarium, judiciale, in litem. *Donel. tract. de jurejur. c.2. in pr.*

Calumniæ juramentum, est credulitatis, quod litigantis præstant de conscientia & bonitate causæ, quam habere opinantur. *l.2. C. de jurejur. propt. cal. & t.t. Ext. eod.*

Olim in singulis partibus judicii, *l.1.C.eod.* hodie in initio tantum litis, exigitur. *Auth. hoc sacramentum. C. eod. Nov.49. c.3.*

Præstandum ab Actore & Reo: *l.2.& Auth.principales.C. eod.* non Procuratore; nisi speciale ad hoc habeat mandatum: (De Jure puta Canonico: *c.1. & 2. §.1. c.3. c.pen. & ult. hic. in 6.* De Jure enim Civili nunquam juratur per procuratorem, sed ipse dominus litis jurare debet. *l.21.§. pen.ff. de noxal. act.*) in omni causa, non criminali, utpote in qua calumniosus accusator, ad pœnæ similitudinem obligatur; *l.ult.C.de calumniat.* sed civili, tam primæ, quam secundæ instantiæ: *c.2. de jur. cal. in 6.* ubi probatio necessaria. *l.1.l.2. C. eod.*

Præstatur petente, & præsente, adversâ parte, vel ejus procuratore, *l.34.§.4. hic. l.2.§.4. C.de jurejur. prop.cal.* jussu & auctoritate judicis, *d.l.2.* in judicio, coram judicibus: *d.l 2. Auth.principales.C.eod.* Nisi dignitas, vel sexus, impediat quominus honeste venire possit: Tum enim domi suæ coram missis à judice & adversa parte, aut ejus procuratore: *d.l.2. §.3. & 5.* statim, post litem contestatam, propositis Sacro-sanctis Euangeliis. *d.l.2.* Hodie apud acta publicè. *d.Auth.principales. vers.1. & 4.*

Hujus juramenti capita sunt. 1. Quod jurans credat se justè, non malitiosè agere: 2. Veritatem super omnibus se responsurum: 3. Non usurum falsa probatione: 4. Non judicem corrupturum, nec tabellionem: 5. Non calumniosam dilationem petiturum. *Specul.de jur.calum.§.nunc dicamus.vid. Bart. & Dd. in d.Auth.princ.*

Quod, si non præstitum, vitiat processum: *Gail.1. obs.8.*

obs.8.Marant.de jur.cal.n.2. & Actor recusans illud præstare, causa cadit, Reus pro confesso habetur: *Nov.*134. *c.1.in fin.* accedente puta judicis sententia declaratoria. *d.l.2.§. quod si actor. ubi Bart. n.5. Gail.* 1.*obs.* 86.*n.5.d. Auth.principales. vers.* 5. In criminalibus, si recusetur, indicium ad torturam facit, secundum Aretin. *in tract. de malef. verb. juramentum.* Menoch. *de præsumt. lib.*1. *præsum.qu.* 89. *n.*138. Cum revera in his de calumnia non juretur. *arg. d.l. ult.C. de calumniat.*

Tacite omitti, non expresse remitti, potest. *Gail.* 1. *obs.*84. *n.* 23. Puta de jure Canonico: *c.*1. §.1. *de jurejur. propt.calum. in* 6. De Jure Civili nullo modo prætermitti, *d. l.* 2. §. 4. aut à partibus remitti potest. *d.l.*2. §.4.

Juramentum Malitiæ, quando aliquid malitiose propositum præsumitur, præstatur tam ante, quam post litem contestatam, in quacunque parte judicii, ex officio judicis delatum. *c.cum dilectus.§.nos verò. Ext. de elect.*

Illud non præstans, habetur, respectu illius articuli super quem pars de malitia petit jurari, pro confesso. *Gail.*1. *obs.*87. *n.*2.

Juramentum testimonii, est quod testibus injungitur priusquam ad dicendum testimonium admittantur. *l.*9. *C. de testib. c. testimonium. Ext. eadem.*

Testi enim injurato, in præjudicium alterius, præsertim in criminalibus, non creditur. *d. l.* 9. *c. quoties. c. licet. c.nuper. eod. Felin. in c.tuis. eod.*

Jurare debent omnes, *l.*9. *C. de test.* ante depositionem, *d.l.*9. non post, nisi in continenti; *l.*7. §.5. *ubi Gl.& Dd.de pact.* citati, *Gail.*1.*obs.*100.*n.*9.10. parte utraque; nisi unus vocatus contumaciter absit, *l.*19. *C. de testib. c. in nomine domini. eod.* præsente; congruo loco & tempore. *Lanfr. pract.tit.de test.depos.n.*7. *&* 9. *Specul. tit. de fer.* §.2.

Jurant, se veritatem, ejus rei super qua interrogantur, dicturos: nihil falsi intermisturos: pro utraque parte, & tam ad interrogatoria, quam articulos productos, veritatem quam noverint, dicturos;

non prece, pretio, timore, odio, commodi proprii causa, quid, quod ad veritatis testimonium spectet, intermissuros. *Rosb. in prax. civ. de juram. test. per Dd. allegg. n. 15.*

Juramentum purgationis, est quo Reus, alioqui ab Actore non convictus, purgandi sui causa jurat, rem ita se habere ut dicit. *Novell.* 72. *c.* 3. *Novell.* 124. *c.* 2. *Auth. novo jure. C. de pœn. jud. mal. jud.*

Defertur in causis arduis, ut criminalibus, matrimonialibus, & civilibus, quando contra reum sunt aliqua indicia vel semiplena probatio. *Marant. eod. n.* 28. *& Dd. com. per l.* 3. *C. de reb. cred.*

Juramentum voluntarium est, quod parti à parte, *in l.* 13. *l.* 17. *l.* 25. *l.* 26. *l.* 28. §. *ult. l.* 34 §. 6. *hic. l.* 1 *C. de reb. cred. l.* 34. *ff. eod.* vel extra judicium, ex conventione, defertur, & sponte suscipitur. *l.* 17. *l.* 28. §. 10. *ff. hic.*

Illud deferre possunt, & qui rerum suarum, & qui litis, sunt domini; puta, procurator universorum bonorum, in rem suam datus, & cum speciali mandato; *l.* 17. §. *fin. l.* 18. *hic.* tutor & curator aliis probationibus destituti; *d. l.* 17. *in pr.* §. 1. *&* 2. servus & filiusfamilias, liberam peculii administrationem si habeant; *l.* 20. 21. 22. 23. *eod.* in re peculiari fine; in re patris, vel domini, non, nisi cum speciali mandato. *d. l.* 20. *& seqq. l.* 7. *C. eod.*

Deferri potest, exceptis Clericis, *l.* 25. §. 1. *& Auth. sed judex. C. de Episc. & Cler.* & Episcopis, *l.* 7. *Auth. ibi juxta. C. eod.* omnibus, qui convenire, & conveniri possunt. *l. tutor.* §. 1. 2. *ff. hic.*

In omnibus causis & controversiis civilibus: *l.* 3. §. 1. *eod.* non in criminalibus: *l. ult. C. de probat. Duar. cap.* 10. *ad tit. de jurejur.* nec, de Jure Canonico, matrimonialibus, contra matrimonium, *c. lator. de re jud. c. fraternitatis, de frigid. & malef.* omninò pro eo. *Duar. tit. de jurejur. capit.* 9.

Delatum liberè quidem suscipitur, sed susceptum, omninò præstandum: *l.* 5. §. *ult. l.* 17. *l.* 18. *hic.* nec perjurio postea detecto retractatur. *l.* 31. *in fin. ff. l.* 1. *C. eod.*

A de-

A deferente, si nondum susceptum, revocari potest: *l.5.ff. l.11.C.eod.* Si susceptum revocetur, pro remisso, & ac si juratum esset, habetur. *d.l.5.§.ult. Ias. in* §.11. *Inst. de action. n.*31.

Præstitum ab Actore, parit actionem in factum, per quam non illud quæritur, an ei pecunia debeatur, sed an juraverit. §.11. *Inst. de action.* A Reo præstitum, actionem Actori aufert; puta cum constat recte juratum; sin dubitetur an recte juratum sit, exceptionem reo parit: *l.7. l.9. pr. &* §.1. *ff. hic.* etiam successoribus, tam in rem, quam in personam: *l.*8. *d.l.7. eod.* id est successoribus non tantum universalibus, sed & particularibus.

Judiciale juramentum, est quod Judex in causis dubiis defert. *l.*31. *hic. l.*3. *C. de reb. cred. Cujac. in par. hic.*

Hoc delatum, nisi justa recusandi causa sit, *l. ult. hic.* est præstandum, *l.*34. §. 6. 7. *l.*38. *l.*8. *eod.* & quidem ita prout delatum est, *l.*3. §. *ult. l.*33. *eod.* licet nihil probatum sit: *Cujac.*22. *obs.*28. *Duar. hic. c.*6. aut referendum; *l.9. C. de reb. cred. l.*34. §.7. *l.* 35. *in princ. l.*38. *hic. l. ult. C. de fideicom. l.* 12. *princ. C. de reb. cred.* Nec is cui juramentum defertur conqueri potest. Quia Judex constituitur in propria causa. *l. ult. C. de jur. delib.*

Justæ recusandi causæ sunt; si deferens non juravit de calumnia: *l.*34. §.4. *hic.* si ob desperatas probationes semel revocatum rursus defertur: *l.*11. *C. eod.* si is cui defertur, illud referat: *d.l.*34. §.7. *l.*38. *eod. l.9. C. eod.* si aliundè intentionem probare velit: *Ias. eod. n.* 86. si ex jurejurando aliquod damnum, sive existimationis, sive rei familiaris, incidere poterit. *Bart. in d.l.*38. *n.*4. *Don. tr. de jurejur. c.*13. *n.*1.7.8.

Præstandum, vel coram judice coram quo causa ventilatur, seu ejus in præsentia: *l.*3. §. *ult. hic.* vel, si juraturus sit absens, valetudinarius, *l.*15. *ubi Dd. eod.* senex, *Accurs. ibid.* persona egregia, *d.l.*15. mulier, *Obrecht. de jur. cal. c.*9. *n.*23. coram ejus Commissario. *arg. Auth. sed judex. C. de Episc. & Cler. & Dd. comm.*

Effectus hujus juramenti præstiti, est quod exceptio & actio Actori & Reo acquiratur: *l.9.pr. &* §.1.*hic.Wes.hic.n.9.Dd.com.* habeat speciem transactionis: auctoritatem rei judicatæ:*l.2.eod.* vim novationis, delegationis, & solutionis.*l.26.*§.*fin.l.*28. §.1. *l.*40. *eod.*

Appellare,puta à causa jurejurando decisa,nec juramentum deferens,*l.*12.§.3.*C.hic.* nec delatum referens, *Fachin.* 1. *cont.*23. nec is cui refertur, si illo jurare nolente referens victoriam reportet, *d.l.*12. §.1. potest. Sed omninò is, qui, sive delatum, sive relatum juramentum,præstare justè recusans, quasi contumaciter recusasset, condemnatur. *d.l.*12. §.2: *Dd. comm.*

Necessarium juramentum, est quod inopia probationum à judice causâ cognitâ litigatori imponitur. *l.*31.*ff. l.*3. *C. hic.*

Sic dictum, quia inopia probationum, & à parte cui delatum necessariò præstandum, *l. pen.* §. *sin autem. C. eod.* & à judice, si petitum, necessariò deferendum.

Defertur à judice solo, *l.*31.*ff. l.*12.§.2.*C. eod.* ad instantiam partis, vel ex officio suo: *Gail.* 1. *obs.* 108. *n.* 5.

Actori, qui semiplenè probavit; *d.l.*31. §.3. nisi veritatem ignoret,aut Rei persona legalior sit:*Bart. in d. l.* 31.

In omnibus causis, *l.*31. *l.*3. §. *quicunque. ff. l. in bonæfidei. C. eod.* in defectum legitimæ probationis: *d. l.* 3. Nisi sint graves, *Gail.* 2. *obs.*94. *n.* 8. aut criminales, *Gl.in d.l.*3. *verb. agitur.* in quibus non nisi plus quam semiplenè probatum sit, deferri potest.

Facienda hæc delatio, parte petente, *Bald. in l.* 1. *ff. l.* 3. *C. hic.* & alterâ præsente, vel citatâ, *Gail.* 1. *obs.* 108. *n.* 8. ante conclusionem. *Mynf. obs.*68. *n.* 1.

Judex tamen illud ex officio, tam ante, quam post conclusionem, deferre potest. *Gail. d. obs.* 108. *n.*4. *Diff. Dd.*

Deferri ut possit,requiritur: Ut sit semiplenè probatum:

batum: ut persona delationem petens, sit bonæ & honestæ famæ, & vitæ: *Mynſ. cent.* 1. *obſ.* 68. sciat veritatem per sensum corporeum: *Marant. tit. de jurej. n.* 5. causa sit civilis, parva, & modica. *Gail. d. obſ.* 108. *n.* 12. *Mynſ. eod. n.* 4.

In pari utriusque Actoris & Rei conditione, paribusque probationibus, Reo potius deferendum. *Menoch. de arbit. caſ.* 190. *n.* 19. Ut pote cujus causa favorabilior. *c. ult. & ibi Gl. hic.*

Unâ parte jurante, altera condemnatur *l.* 74. *de judic. l.* 1. *de re jud.*

Undè actio & exceptio rei judicatæ ex eo competit. *t. t. de re jud. & de except. rei jud.*

Repertis tamen novis instrumentis, causa hoc juramento decisa, retractari potest. *l.* 31. *ff. l.* 12. §. *sed juramento. C. hic.* Quia causa, non ex veris, sed fictis probationibus ex juramento, quod citra voluntatem & consensum partis intervenit decisa.

Et tum instauratur causa, non ipso jure, *ut vult Iaſ. in l. admonendi.* 31. *hic.* sed restitutione in integrum præcedente. *l.* 53. *ff. de re jud.*

De in litem jurando.

TIT. III.

JUramentum in litem, est quo actor jurat quanti litem, id est, rem de quâ litigatur, æstimet. *t. t. ff. & C. hic.*

Est duplex, Affectionis (quod in specie juramentum in litem vocatur, *Rosb. in prax. civ. de jurej. in lit. n.* 4.) & Veritatis. *l.* 2. §. 1. *l.* 5. §. *ult. hic.*

Affectionis est, quo permittitur Actori rem æstimare pro arbitrio. *l.* 1. 2. 9. *l.* 5. §. 2. *ff. hic.*

Defertur à solo judice, non parte: *l.* 4. §. 3. *ubi Iaſ. n.* 1. & 2. *l.* 8. *hic.* Nè voluntas unius ex litigatoribus authoritati Judicis anteposita videatur, si quod soli Judici ex officio facere incumbit, puta ut litem æstimet & ad eam æstimationem invitum quoque reum condemnet, *l. ult. hic.* adversario facere concedatur. *arg. l.* 1. §. *inde quæritur. ff. de oper. novi nunt.*

Illi qui litis dominus,& eam suo nomine est contestatus. *l.4. in pr. l. vulgo. eod.*

Adversus eum, qui ob dolum, & quidem solum, *l. 3. hic.* non culpam, *l. 5. §. 4. hic.* rem restituere, exhibere, vel non vult, vel non potest: *l. 1. 2. §. 1. l. 4. l. 5. §. 3. hic. l. 68. de rei vind.* non contra heredem, qua talem. *l. 2. l. 4. l. ult. C. eod.*

Locum habet potissimum in actionibus bonæ fidei, *l. 2. l. 5. hic.* tum scilicet, cum res à nobis profecta, quæ nostra mansit, repetitur: *Azo. Fulgos. Duar. ad h. t. num.* 21. *Coras. ad d. l. 5. num.* 18. *& seq. Ant. Fab. 6. conject.* 17. ut in commodato, *l. 32. ff. commod.* deposito, *l. 1. §. 26. ff. depos.* locatione, *l. 48. §. 1. ff. locati,* rei uxoriæ actione, *l. 25. §. 1. ff. solut. matr.* tutelæ, cum res suas pupillus repetit: *l. 8. hic.* non si de re aliena, nunc primum nobis præstanda agatur, ut in actione empti,etsi procacia sit non tradentis. *l. 4. C. de act. empt.* Quia hic nec dominus est actor,nec rem sui juris persequitur. Item locum habet in actionibus arbitrariis; *l. 68. ff. de rei vind. l. 18. ff. de dolo. §. 31. Inst. de action.* quibus ad restituendum vel exhibendum agitur: *d. l. 2. & l. 3. l. 5. §. 2. ff. ad exhib.* Idque hoc casu non tantum, *ut quidem volunt Duar. h. t. c.* 10. *&* 11. *Coras. ad l. 5. hic. Ant. Fab. 16. conject.* 15. cum actor se dicit dominum, sed semper qualicunque actione usurus per hanc aditum sibi parit. *l. 3. §. 1. junct. §§. seqq. ff. ad exhib.* Idque in rebus æstimationem non habentibus. *l. 1. l. 3. hic.* Non in actionibus strictis. *l. 5. §. ult. cum ll. seqq. eod.* Cum, quia his actionibus ad restitutionem non agitur, sed petitur dari aut fieri; tum quod stricta est & angusta in his Judicis potestas.

Jurat Actor, quanti rem æstimet: *l. 18. pr. de dolo. l. 68. ubi Gl. de R. V.* Non enim certa quantitas ad quam usque in singulis causis juret, in jure expressa.

Ut tamen intra certam quantitatem juret, judex statuere, *d. l. 18. d. l. 4. §. 2. hic.* imò etiam præstito juramento, æstimationem jurantis emendare potest, & minoris Reum condemnare.

Dd.

Dd. comm. per d. l.4. §. 2. ubi Gl. §.3. l.5. §.2. hic. Nov.82.c.10.

Ergò judex, nisi ex justa causa recedat à juramento, tanti reum condemnabit, quanti Actor in litem juraverit. *d.l.68.*

Juramentum veritatis est, quo juratur quanti res revera est, seu quanti interest. *l. 5. l. 8. l. 2. l. 9. hic.*

Defertur à solo judice, *d.l.4. §.1. & ibi Bart. l.8. hic.* (à Reo tamen, sed præsente Judice, offerri potest. *d.l.2. §.1. l.8. eod.*) in omnibus, etiam stricti juris actionibus, in quibus non ex arbitrio actoris in litem juratur; Idque sive dolo, sive culpa etiam levi; quia ob moram, quæ ejus species, præstatur; *l.5. §. ult. hic.* res in judicium deducta, non extet, vel deteriorata sit. *l.2. §.1. l.4. §. ult. d.l.5. §. fin. cum ll. seqq. eod.*

Ad hoc, ut rem juratus æstimet quanti verè sit, sive amissà, sive deteriorata; modò ipsa æstimatio aliunde non constet. *d.l.5. §. ult. d.l.3.*

Venit hic in æstimationem, non tantum res, verum & id quod revera interest. *l.3. hic. l.2. §. ult. de eo quod cert. loc. l. ult. de per. & com. rei vend.*

Debet judex æstimationem jurantis sequi, nec Reum minoris condemnare potest. *Auth. post jusjurandum. C. de jud. Nov.82. c.10.*

De condictione causâ datâ, causâ non secutâ.

Tit. IV.

Condictionem Certi ex mutuo sequuntur quæ ex quasi mutuo oriuntur: videlicet cum aliquid datum est, aut ob rem, vel honestam, vel turpem; aut ob causam, puta finalem; aut sine causa.

Nam, si ob rem honestam data sit pecunia, vel alia res fungibilis, causâ quidem secutâ, repetitio cessat, perfecto nimirum & absoluto contractu. *l. 1. hic.*

Sin secuta non est causâ, propter quam dedi, æquissi-

æquissimum est, condictionem ad repetendum id quod datum est, mihi dari. Nè re meâ injustè, contra voluntatem meam locupletere. *l*. 1. 2. 3. 4. 5. *&* 1. *hoc tit.*

Si in nulla noxa existas, inhibenda erit repetitio, donec constet te satisfacere aut nolle, aut non posse. *l*. 8. *in pr. eod*.

Non agitur hic ad implementum Contractus; quia hi contractus innominati, nullam in se continent implendi necessitatem, cum non ex conventione, sed sola rei contrectatione, accipiens obligetur: quam si restituat, deficit contractus æquitas, & obligationis substantia.

Possum etiam, si tibi dedero ut quid facias, pœnitere & repetere quod dedi: *l*. 3. §. 2. *l*. 5. *in pr. &* §. 1. *hic*. cum nihil à te mihi sit præstitum, quo æquum sit me tibi obligari.

Quodsi tu aliquid præstiteris, non modo facto impleto, sed & affecto, aut inchoato, quia res non est integra, neque sine tuo damno pœnitere possum; inhibenda erit repetitio: nisi indemnitas tibi præstetur ejus quod impendisti. *d. l*. 5. *in pr. &* §. 1. 2.

De condictione ob turpem vel injustam causam.

Tit. V.

Datum ob turpem causam, id est, bonis moribus adversam; si solius dantis turpitudo sit, non repetitur: Quia propriam qui allegat turpitudinem, non est audiendus: *l*. 5. *C. hic.* ut si meretrici quid detur. Etsi enim illa turpiter faciat quod sit meretrix: non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix. *l*. 4. §. 3. *hic*.

Quod adeò verum, ut pecunia stipulatione promissa, à Meretrice exigi possit. Cum non turpiter stipuletur meretrix, sed turpiter ei promittatur; Non enim turpis videri potest stipulatio ejus pecuniæ, quæ non turpiter accipi potest. Nec etiam adse-

adfectionis gratia donatio, sive honesta, sive inhonesta, est prohibita; puta circa meretricem: *l.5. ff. de donat.* Donatio autem non minus per stipulationem, quam per traditionem, fieri potest. *l.23. l.33. ff. de donat. int. vir. & ux.*

Quodsi turpis causa accipientis fuerit, etiamsi res secuta sit propter quam datum est, repeti potest. *l. 1. §. 2. & l. 2. eod.* Nè ex sua turpitudine lucretur.

Qui in bona causa aliquid judici dedit, etsi turpiter dare non videatur: tamen nè venum prostent sententiæ, & ad corruptelam judicum animi, malo munerum exemplo, assuefiant, atque adeò quia is qui dat, quantum in se est, judicem corrumpit, ex Imperatoris Antonini Constitutione litem perdit: *l.1. cum Auth. seq. C. de pœn. jud. mal. jud.* Nec data, *ut volunt Martin. Duar. ad h.t. cap.* 10. condicere potest. Quia & crimen contrahit qui in bona causa dat. *l.2. §. fin. ubi Gloss. l.3. hic. l.1. C. de pœn. jud. male judic.*

Ubi & dantis, & accipientis turpitudo versatur, non potest repeti: *l.3. hic. l.2. l.4. C. eod.* & apud accipientem res data manet. Quia ejus, utpote possessoris, in pari causa potior est conditio. *l. 2. C. l.3. l.4. in princ. & §.1. ff. hic.* etiamsi causa non sit secuta; *l.8. C. de cond. ob caus.* Quia laudandus qui à maleficio, turpiter licet à se promisso, sibi temperavit. *l.5. C. de inst. & subst.*

Res autem an turpis sit secundum naturam, ut adulterium; *l.5. C. hic.* an juris dispositione, *l.3. C. eod.* nihil refert.

Quod de turpi causa dictum, idem etiam in omni injusta causa obtinet. *Gl. in l. perpetuò 6. hic.*

De condictione Indebiti.

TIT. VI.

QUia is qui indebitum solvit, hoc ipso aliquid contrahit, *l. 2. l. 3. hic.* (Tacitè enim videtur conventum, ut si debitum non sit, illud reddatur. *l.13. §. ult. ff. commod.*) ideò quasi ex mutuo is qui

accipit, ad reddendum, aut id quod datum est, aut simile, obligatur, & (si ita quidem indebitum, ignoranter solutum) Condictione indebiti tenetur. *l.* 1. §. 1. *hic*. §. *si cui. Inst. de obl. quæ quas. ex contr.*

Indebitum est, quod omninò non debetur: *l.* 65. §. *fin. hic.* aut, quod nullo jure, vel saltem non jure naturæ, vel gentium, debetur: *l.* 47. *hic.* vel sub conditione, aut incertâ omninò die debetur: *l.* 16. *eod.* (quæ an extitura sit, dubium adhuc est,) vel quod supra debitum est solutum: *l.* 45. *eod.* vel quod alii debetur, alii solvitur: vel si quod alius debebat, alius quasi ipse debeat, suo nomine solvat. *d. l.* 65. §. *fin. l. si pœnæ.* §. 1. *hic.*

Indebitum illud quoque accipimus, quod, propter aliquam perpetuam exceptionem, peti non potest. Nam & hoc condictionem parit. *l. si non.* 26. §. 3. & §. 7. *eod.* Quando tamen in odium ejus cui debetur, exceptio datur, (ut in Senatusconsulto Macedoniano) perperam solutum non repetitur. *l.* 40. *eod.*

Quod naturali æquitate quidem, sed non jure civili debitum, si solvatur, repeti non potest. *l.* 26. §. 16. *l.* 28. *l.* 60. *l.* 26. *in pr. hic.*

Sed & quod pro dote datur, ad quam qui dat obligatum se credit, non repetitur; propter pietatis causam, quâ dotibus mulierum favetur. *l.* 32. §. *pen. hic.*

Etiam quæ per inficiationem in lite crescunt, si per errorem indebitè solvantur, repeti non possunt. *l. ea quæ. C. eod.* Quia transactionis causa solvi videntur.

Quod autem ob transactionem datur, repeti non potest: *l.* 65. §. 1. *hic. l.* 2. *C. eod.* ut nec illud quod ex causa judicati præstatur; idque propter rerum judicatarum authoritatem. *l.* 1. *C. eod.*

Sed & quod in diem debetur, cum verè debeatur, quamvis nondum venerit dies, *l.* 213. *de V. S.* ante diem solutum repeti non potest, *l.* 10. *hic.* etiamsi incerta sit dies, *l.* 17. *eod.* non quidem an, sed quando sit extitura: ut, si cum moriar dare promisero:

ſero: certum enim eſt me moriturum, ſed quando incertum. *l.1. de cond. & dem.*

Interdum & perſona locum facit repetitioni; puta, ſi pupillus, vel furioſus, vel is cui bonis interdictum eſt, ſolverit.

Et ſi quidem extant nummi, vindicabuntur: pro conſumptis verò condictio locum habebit: *l. 29. hic.* ſi videlicet utilius ſit pupillo, aut aliis ejuſmodi perſonis, condici pecuniam, quam ſolutionem ratificari: ut cum ſolutum eſt naturale debitum.

Quod ſi omni jure debitum fuit, quod ſolutum eſt, (cum fruſtra ſit exacturus quod ſtatim reſtituere debeat) ratificatâ ſolutione, pupillus liberabitur. *l.14. §. fin. de ſolut. l.19. §.1. ſi cert. pet.*

Qui ſciens ſe non debere ſolverit, non repetit, *l. 1. in fin. hic.* quia donaſe videtur: *l.53. de R. I.* Si ſcilicet & accipiens non deberi ſciat. Quod ſi is ignoret, donatio non eſt; quæ non fit niſi ſcienti. *l. 18. ff. de reb. cred. Tyraquell. in l. 8. C. de revocan. donat. v. donatione largitus. num 342. Menoch. 3. præſumpt. 31.* Nec tamen huic condictioni locus, cum poſſit actori imputari cur ſolverit. *l.7. § 1. ff. qui ſatiſd. cog.*

Quodſi quis errore ſolvit, quia error nullum habet conſenſum, *l.15. de juriſd.* perinde eſt ac ſi ignorans ſolviſſet, & repetet; *l.23. l.22. hic.* niſi in jure erretur: Quia condictio hac conditione non datur. *l.6. & ſeq. C. hic.* Quia juris error diſerte negatur. *l.10. C. l.9. §. ult. ff. de jur. & facti ign. l.9. C. ad l. Falcid.*

Non datur de indebitè ſoluto rei vindicatio: Quia, cum, concurrente utriuſque affectu, translatum ſit dominium; *l. in omnibus. 55. de O. & A.* non poteſt vindicari quod eſt alienatum: ſed tantum actione perſonali condici. *§. appellamus. Inſt. de action.*

Eſt enim Condictio indebiti actio perſonalis, civilis, ſtricti juris, quâ actor intendit, ſibi ex æquitate reddi à reo oportere, quod indebitè eſt ſolutum. *l.53. hic. d. §. appellamus.*

Solis

Solis illis pecunia condicitur, quibus quoquo modo soluta est, non quibus proficit. *l.49. hic.*

Veniunt in condictionem, (quia naturalis est,) & rei solutæ accessiones, fructus, *l.15.hic.* deductâ tamen impensâ. *l.56. §. ei qui. hic.*

De condictione sine causa.

Tit. VII.

SI res nostra apud alium sine causa sit, ad eam repetendam, datur condictio sine causa.

Res nostra apud alium est. 1. Si ab initio nulla sit causa: veluti si promissum sit nomine dotis, cum matrimonium jure non consistat. 2. Si causa non sit secuta: veluti, si quis promiserit spe accipiendæ mutuò pecuniæ, quam postea non accepit. 3. Si causa sit finita, veluti, si is qui chirographum creditori dedit, pecuniam, cujus obligatio eo Chirographo continebatur, creditori solverit. *l. 1. §. pen. l. 4. l. ult. hic. l. 2. & l. ult. C. de cond. ex lege.*

Est hæc condictio, cum eâ, tam solutum, quam promissum, repeti possit, modò certi, modò incerti: *l.1. l.3. hic.* ut & superiores. *l.3. hic. l.3. C. de cond. ind. l.2. §. item si. de donat. l.7. §.1. de doli except. l.10. de cond. caus. dat.*

Et est generalis, quæ cæteras complectatur: & dari solet, ubi nulla ex specialibus competit, vel quænam danda sit dubitari probabiliter possit. *ut in l.1. & t.t. de æstim. act. & de præscr. verb. vid. l. 2. l. ult. hic.*

D I-

DIGESTORUM
LIBER XIII.

De condictione furtiva.

TIT. I.

Condictio furtiva (quæ, præter rei vindicationem, actionem ad exhibendum, actionem furti, *l.* 7. §. 3. *hic.* §. *ult. Inst. de obl. quæ ex del.* & cognitionem extraordinariam, *l. ult. de furt.* ex furto nascitur) est actio personalis, rei surreptæ, & fructuum persecutoria, ei competens, qui furtum passus est, adversus furem, & ejus heredem, pro qua parte heres est. *d. l.* 7. §. 1. *&* 2. *l.* 8. §. *ult. & ll. seqq. hic. Diss. Cujac.* 7. *obs.* 37. *&* 13. *obs.* 37. *sed male, ut ostendit Ant. Fab.* 1. *conject.* 11. *&* 4. *conject.* 1.

Est partem certi condictio, quæ datur soli domino, rem suam condicenti: *l.* 1. *hic. l.* 14. §. *qualis. de furt.* partim incerti; quæ datur non domino, condicenti possessionem; ut creditori, cui pignus surreptum fuit. *l.* 12. §. *ult. hic.*

Tollitur hæc actio, si res domini facto ad alium transferatur, *l.* 10. §. *tamdiu. eod.* aut domino offeratur, vel obligatio novetur: *l.* 17. *eod.* non morte furis, *d. l.* 7. §. 1. *l.* 9. *eod.* nec rei interitu, *d. l.* 1. *in pr. l. ult. hic.* nec transactione de furto. *d. l.* 7. *in pr.*

Non tollitur rei interitu, quia fur rei loco æstimationem tenetur præstare; *l.* 3. *hic.* quia semper est in mora, *l. ult. eod.* & quia debitores specierum interitu non liberantur, nisi ante moram perierint. *l.* 23. *De V. O.*

Competit in re furtiva condictio ipsorum corporum, *d. l.* 8. *in pr.* etiamsi in aliam speciem sint mutata; *l.* 13. *hic.* &, si desierint in rebus esse humanis, & fur ea non obtulit, æstimationis con-

condictio nihilominus durat. *d.l.* 8. *l. fin. ff. l. fin. C. eod.*

Et venit in condictionem, non modò quanti plurimi, scilicet à tempore furti commissi; *l.* 8. §. 1. *hic.* sed omne id quod interest agentis, rem surreptam non fuisse, & fructus partusque, ac quidquid ex re quæstus haberi potuit. *l.* 3. *l.* 9. §. *fin. hic.*

De condictione ex lege.

TIT. II.

SI nova lex (id est, legibus XII Tabularum posterior. *l.* 7. *de cap. min.*) obligationem inducat, neque caveat, quo genere actionis experiri oporteat, condictione ex lege agendum. *l. un. hic.*

Quæ, certi est condictio, rem si certam; incerti, si rem incertam, persequatur.

Legem oportet esse civilem; nam ex Jure prætorio actio in factum, non condictio, oritur. *l.* 11. *de præscr. verb.*

Condictionis ex lege plurimus hodie est usus, cum ex novis Principum constitutionibus, & mandatis agitur. §. 25. §. 26. *Inst. de action.*

De condictione triticiaria.

TIT. III.

COndictione triticiaria, (à Tritico Prætore sic dicta. *Bart. & Dd. in l.* 1. *hic. ubi & Duar. Donel.*) præter pecuniam, aliæ res omnes, sive pondere, sive mensurâ constent, sive mobiles, sive soli, sive incorporales, *l.* 1. *hic.* sive certæ sive incertæ sint, *d.l.* 1. *pr.* petuntur.

Datur ad res arbitrio judicis, pro ratione locorum, ac temporum, æstimandas. *l. pen. l. ult. eod.*

Nec tamen propterea dicenda est arbitraria: *ut vult Cujac. in par. hic.* Quia sola rei æstimatio actionem arbitrariam non facit. §. 31. *Inst. de action.* Sed est stricti juris; quia in æstimanda re tempus accepti judicii spectatur: *Wesemb. hic. Donell. ad l.* 3. *hic. num.* 18. *Robert.* 2. *animadvers.* 4. & 5. Alii existi-

existimant, modò bonæ fidei, modò stricti juris esse; prout causa ex qua datur vel bonæ fidei, vel stricti juris fuerit.

Non datur domino, nisi ob rem furto surreptam, aut vi raptam, aut quam quis vi invasit. *l.* 1. *in fin. l.* 2. *eod.*

Quod odio furis introductum. *l. ult. ff. usufr. quem. cav.* Cum aliàs nulla condictio sit per quam actor intendat sibi dari oportere. §.17. *Inst. de action.* Nam cum dare nihil aliud sit quam dominium transferre; *l.* 75. §. *ult. ff. de verb. oblig.* apparet id quod actoris est, dari ipsi amplius non posse; quia nec magis ipsius fieri potest. *d.* §. 14. *l.* 91. *ff. de reg. jur. l.* 12. §. *si quis servum. ff. de capt. & postlim. rev.*

De eo quod certo loco dari oportet.

Tit. IV.

Est hæc actio de eo quod certo loco, Utilis, arbitraria, quâ id quod certo loco ex stricta actione dari debuit, alio loco, idoneo puta; §. *loco. Inst. de action. ubi Donel,* peti potest, facta commemoratione ejus loci quo dari debuit. *l. un. C. ubi conv. qui cert. loc. l.* 1. 2. *hic.*

Non refert quoquo modo se soluturum obligarit reus, sive cautione, *l.* 1. l. 2. §. 1. 2. *hic.* sive credito, *l.* 6. *eod.* sive constituto, *l.* 16. §. 1. *tit. seq.* sive aliis conventionibus, *l.* 5. *hic.* modò sint strictæ. *l* 7. *ubi Bart. hic. Don. in l.* 2. *eod.*

Ex æquitate est introducta hæc actio, *l.* 1. *hic.* nè Actor, secundum subtilitatem stricti juris, alio loco quam erat promissum, petens, videretur plus loco petere, & sic causa caderet. §. *si quis agens. Inst. de action.*

Proponitur datâ judici facultate æstimandi quanti Actoris vel Rei intersit, suo potius loco solvi, quam ubi petitum est. *d. l.* 2. *in pr. d. l. un.* §. *plus autem. Inst. de act.*

Rei autem quod interest semper habenda est ratio: non semper quod actoris. *Wes. hic. n.* 6. *Treutl. th.* 4. *disp.* 23.

Reus,

Reus, si loco convento pecuniam obtulit, aut deposuit, aut alioqui difficultate justâ (quæ à mora excusat. *l.* 21. *cum ll. seqq. de usur.*) impeditus fuit, quominus accederet, absolvendus: *l.* 4 §. 1. *hic.* aut in solam contractus quantitatem condemnandus.

Tum solum ratio ejus quod Actoris interest inibitur, cum culpâ, aut morâ, debitoris, factum est, quominus loco convento solutio explicaretur. *d. l.* 2. §. *fin. hic.*

Nec fidejussoris obligatio augetur, si non per eum, sed per debitorem principalem, stetit, quo minus suo loco solveretur: *l.* 3. *hic.* nisi in omnem contractus bonæ fidei causam se obligarit. *l.* 54. *in pr. locati.*

Bonæ fidei judicia, cum ipsis clausula illa *ut ex bono & æquo arbitretur;* à natura insit, sine ulla naturæ propriæ mutatione, aliave externâ clausulâ, rectè etiam alio loco proponi possunt; nec propterea nomen arbitrariarum actionum induunt. *l.* 7. *hic.*

De pecunia constituta.

TIT. V.

Jure Prætorio introducta est actio, quæ vocatur de constituta pecunia, *l.* 5. §. 1. *hic.* aut Constitutoria; *l.* 2. *hic.* quam Prætor dat, adversus eos qui pecuniam ex priori aliqua obligatione, sive valida jure civili, sive invalidâ, soluturos se, sine stipulatione, *l.* 1. *hic.* constituerunt.

Est enim, constitutum, conventio, id est, nudum pactum, *d. l.* 1. *in pr.* de re debita, vel alia ejus loco, solvenda, *d. l.* 1. §. *an potest.* intra aliquod tempus: quod si in conventione non expressum, modicum, hoc est, decem dierum, subauditur. *l.* 21. §. 1. *hic.*

Sustinetur Jure Prætorio; & ex eo datur actio, non ob geminationem pacti; *ut volunt communiter Doctores & Sichard. ad rubr. C. hic. Costal. ad l.* 1. *ff. eod. Wesemb. num.* 2. 3. *hic.* (cum pactum nudum, etiam

etiam centies repetitum, actionem non producat. *l.* 7. §. 4. *ff. de pact.*) sed quod non simpliciter qui constituit se daturum promittat, (ut alias pacto nudo fieri solet) sed deliberatè; id quod ante debebatur se soluturum constituat, & ideò non tam novum debitum, contrahat, quam contractum agnoscat, atque ita orta ex constituto obligatio, priori accedat.

Constituitur pecunia. Quo verbo olim res, quæ pondere, numero, & mensura constant: hodie, ex Justiniani constitutione omnes omninò res, comprehenduntur. *l.*2. *C. hic.*

Constitutum ut valeat, debet id, quod constituitur, debitum esse, vel naturaliter, *d.l.*1. §. *pen.* vel jure prætorio, *d. l.* 1. §. *ult.* vel civiliter, ita ut ei non obstet exceptio. *l.*3. §.1. *hic.*

Civile debitum cui obstat exceptio prætoria, id est, naturalem æquitatem habens; ut pacti, jurisjurandi, non numeratæ pecuniæ, doli, *l.*95. §. *naturalis. ff. de solution. l. ult. ff. de jurejur. l.*14. *C. de non num. pec. l.*2. §. *circa. ff. de doli mali except.* constitui nequit. *l.*3. §.1. *hic.* Quia revera non est debitum. Nihil enim refert an quid ipso jure non debeatur, an verò debeatur quidem ipso jure, sed per exceptionem aliquam summoveri actor possit. *l.*102. *ff. de reg. jur. l.*10. *l.*108. *ff. de verb. signif.*

Perindè est, sive purè, sive sub conditione, sive in diem, debeatur. *d.l.*3. §.1.2. *& l. seq.*

Quod tamen sub conditione debetur, sive purè, sive certo die constituatur, eandem nihilominus habet conditionem: alioqui non debitum videretur constitutum. *l.* 19. *hic.*

Nihil refert, utrum is, qui debet, constituat, an alius: nec utrum ei cui debetur, an alii constituatur. *l.*5. §.2. *eod.*

Actione, quæ ex eo oritur, (cum rei persecutionem contineat: *d. l.* 18. §. *pen.*) agitur in hoc, ut quod constitutum est fiat, *l.*14. §.1. *l.*21. §. *fin. eod.* aut in id quod interest, promissor condemnetur. *d.l.*14. §.2.

Quod judicium non consumit actionem civilem, si

si qua ex priore obligatione,cui subjectum est constitutum, competebat, nec è contrario.

Solutione enim magis utraque actio tollitur, quam litis contestatione; cum ex diversis causis & obligationibus oriatur. *d.l.18.fin.l.28.hic.*

Commodati, vel contra.

TIT. VI.

DIctum hactenus de condictionibus, strictis, vel arbitrariis, quæque, vel ex contractibus, vel ex bono & æquo, vel odio reorum, dantur: transeamus nunc ad alias,maximè bonæ fidei,& ex contractibus descendentes: & primum ad eas quæ ex commodato nascuntur.

Commodatum est contractus,quo res gratis traditur, certi usus gratiâ, ut, eo finito, eadem species restituatur.

Commodari possunt, res omnes tam mobiles quam soli, *l.1.§.1.hic.* etiam alienæ, *l.15.hic.* non quæ usu consumuntur: nisi ad ostentationem, vel dicis gratia. *l.3.§.fin. l.4. eod.*

Dicis gratia fit, quod fit,ut non seriò,sed perfunctoriè, *arg.l.1.ff.ad SC.Sill. Duar.1.disp.47.Cujac.5.obs.33.* factum esse dicatur.

Commodari res debent gratuitò. Nam accedente mercede, non est commodatum, sed locatio & conductio. *§.item is cui. Inst. quib. mod. re cont. obl.*

Datur commodatum ad certum præscriptumque usum, *l.17.§.3.hic.* extra quem qui aliter utitur, furtum committit. *l.5.§.8.eod.§.placuit. Inst. de obl. quæ ex del.*

Nec ante usum finitum, commodatarius rem restituere cogitur. *d.l.17.§.sicut.*

Vim majorem, interitum, aut damnum rei, casu fortuito accidens, non præstat: *l.5.§.2.& §.4.l.10. l.18.l.20.l.fin.hic.* dummodò non ipsius culpa casus interveniat.

Nam dolum & culpam, diligentiam & custodiam, qualem à vigilantissimo patrefamilias requiri-

quirimus, (quæ levissimæ culpæ opponitur) commodatarius præstat, *d.l.5.* §.2. §.9. §.*pen. l.*18.*hic.* cum ipsius gratia contractus initur: *d.l.5.*§.2.*d.l.*18. Si commodantis causâ, dolum tantum præstabit: *d.l.5.* §.10. *l.*10. *in pr. hic.* Si utriusque, dolum & culpam, non custodiam. *d.l.*18.*in fin. pr.*

Oritur ex hoc contractu, actio commodati, tam Directa, quam Contraria.

Directa commodanti datur, adversus commodatarium, & ejus heredem: *l.*17. §.2. *hic.* quâ usu in quem res data est, finito, commodans agit, ut sibi ea salva & integra restituatur: *l.*3. §.1. *eod.* nec solum petitur res, sed etiam accessoria, & quicquid ex re fructus, quocunque tempore, utilitatisque, obvenit. *d.l.5.* §. *usque adeo.*

Contraria datur commodatario, adversus commodantem, ad petendum quod sua interest, si res commodata, ante usum expletum, auferatur, *d.l.* 17.§.3. *in fin.l.*21.*in pr. eod.* aut vitio rei, quod vitium sciens celarit commodator, damnum fecerit: *d.l.*:8.§.3. item ad petendos sumptus in rem commodatam factos, extra cibaria & modica impendia, quæ naturali ratione ad eum qui re utitur pertinent. *d.l.*18. §.2.

De pignoratitia actione, vel contra.

TIT. VII.

Actio quâ pignus repetitur Pignoratitia dicitur: non Hypothecaria Quia non ad hypothecam, quæ manet penes debitorem; sed ad pignus, quod creditori traditur, repetendum competit. *vid. l.* 9. §.1. *hic. l.*238. §. *pignus. de V. S.*

Aliæ actiones dantur durante pignoris contractu: aliæ eo soluto.

Durante contractu pignoris, datur actio Serviana & quasi Serviana, id est, Hypothecaria, qua creditor pignus suum persequitur: Soluto, Actio Pignoratitia, debitori directa, creditori contraria. De his duabus agitur hoc in titulo.

Directa, est actio personalis, *l.ult.C.de destr.pign.* civilis,

civilis, quâ debitor, qui rem (etiam alienam, *l. 9. §. pen. hic.*) pignori opposuit, soluta pecunia, vel si alia quacunque ratione creditori, *l. 9. §. omnis. hic.* ipsi aut voluntate ejus alii, *l. 11. §. 5. eod.* sit satisfactum, agit, adversus creditorem, ut rem reddat, & damnum in ea dolo culpave ejus datum, resarciat. *d. l. 9. §. 3. l. 40. §. ult. ff. l. pen. l. 7. C. hic.*

Qui ante solutionem agit Pignoratitiâ, licet non rectè agat, tamen si offerat in judicio pecuniam, non si aliam satisfactionem, *l. 10. hic.* debet & rem pignoratam, & quod sua interest, consequi. *d. l. 9. §. fin.*

Sed & si fortè re abutatur creditor, & dolo debitorem impediat, quominus jure suo uti queat, in id quod interest agetur. *l. fin. in pr. vers. operam. hic.*

Agitur adversus creditorem, qui cum est contractum, & qui pignus possidet, *l. 32. vers. creditor. de neg. gest.* aut ejus heredem; Non adversus alium rei possessorem, *l 27. hic. l. fin. C. de distr. pign.* de jure civili: de Jure Pontificio etiam in tertium possessorem. *c. cum contra. 6. de pign. ubi Inn.*

In hoc agitur, ut res restituatur, *l. 40. §. fin. hic.* una cum fructibus, tam naturalibus, quam civilibus, *l. 2. l. 3. in princ. C. hic.* quos percepit, vel percipere debuit: *d. l. 3.* exceptis iis quos creditor vel cum usuris pecuniæ compensat, vel in sortem debitam imputat: *l. 1. §. l. ult. C. l. 1. C. de distr. pign. l. 9. C. de pignor. l. 22. §. 2. hic.* & ut præstetur damnum quod creditor in re pignorata dolo vel culpa dedit. *l. 9. §. ult. l. 25. hic. l. 11. C. eod.*

Dolum enim & culpam, & vigilantissimi patrisfamilias diligentiam, præstare creditor debet. Quia ejus potissimum gratiâ pignus constituitur. *l. 13. §. fin. cum ll. seqq. l. 22. §. fin. l. 25. hic.*

Vim majorem & casum non præstat. Custodia enim adversus vim parum proficit. *l. 31. de act. emt.*

Itaque ad dominum rei periculum pertinebit: *l. 30. l. fin. § fin. ff. l. 9. C. hic.* Nisi debitor culpa creditoris
eam

eam periisse probare possit: *vid. Gl. & Dd. in l.4. C. eod. Bart. in l.6.§. an verò. de edendo. in fin.* Nisi ut amissio rei pignoratæ debitorem liberet inter contrahentes placuerit. *l.5. l.6. C. hic.*

Quodsi venditum sit pignus, (ut vendi cessante in solutione debitore potest, *l.4.hic.*) agitur ut residuum pretii cum usuris creditor restituat. *l.24.§.2. in fin. l.42. hic.*

Contraria pignoratitia datur creditori, adversus debitorem, *l. 16. §. 1. hic.* ut ab eo indemnis servetur, si fortè per id quod pignori accepit, damnum passus sit, *l. 31. eod.* aut si deceptus sit, accipiens (verbi gratiâ) æs pro auro: *l. 1. §. ult. l. 9. in pr. l. 16. §. 1. l. 36. eod.* aut si in rem pignoratam impensas fecit necessarias, *l.8. hic.* utilesve: *d. l. 31.* aut si falsâ solutionis spe ostensa, debitor pignus recuperavit; *l. 3. hic.* ac in similibus casibus, *l. 22. §. pen. cum ll. seqq. hic.* in quibus æquitas suadet, indemnem creditorem præstari. *l. si servus. 31. eod.*

Utilis actio pignoratia contraricia datur creditori adversus heredem, ut rem ejus, à defuncto sibi obligatam, nexu teneri patiatur; cum factum defuncti præstare & approbare debeat. *l. cum à matre. 14. C. de rei vind. l. si Titio. 22. ff. de pignor.*

DIGESTORVM

LIBER XIV.

De exercitoria actione.

TIT. I.

Possumus non solum per nostras, sed & per alias personas obligari, tam ex negotiatione terrestri, quam maritima.

Ex negotiatione maritima oritur actio Exercitoria, ab exercitore sic dicta.

Exercitor est, ad quem omnes obventiones & reditus ex navi perveniunt; sive sit dominus navis,

sive à domino per aversionem (id est, non ad numerum certarum amphorarum; sed integram navem in universum, averso in se à locatore omni periculo, lucro & damno, *l. fin. §. fin. tit. seq. l. 36. locati. l. 4. §. si aversione. de peric. & com. rei vend.* vel ad tempus, vel in perpetuum, conduxit. *l. 1. §. 15. hic.*

Magister navis est, cui totius navis anchora & gubernatio mandata est, vel ab ipso exercitore, vel à primo navis magistro. *d. l. 1. §. 1. & 5.*

In illum exercitorem datur actio, si quid cum magistro navis contractum sit; in eam tamen rem, cui præpositus est, *d. l. 1. §. 7. l. fin. hic.* (præpositio enim legem dat contrahentibus, extra quam si contrahunt, æquum est exercitorem non teneri. *d. l. 1. §. 12.*) idque propter utilitatem navigantium, ne facile decipiantur. *d. l. 1. §. 5. cum §§. seqq.*

Quæ actio est Prætoria, *d. l. 1. in pr. & §. pen. l. 5. §. 1. eod.* in personam, rei persecutoria, in solidum, *d. l. 1. §. ult. l. 6. §. 1. hic.* perpetua, & ad heredes transitoria. *l. 4. §. ult. eod.*

Cum eâ concurrit actio directa, contra magistrum qui contraxit, *d. l. 1. §. 17. & §. pen.* & contra ipsum exercitorem, quasi ipse contraxerit, dum contrahi cum magistro permisit. *§. ult. Inst. quod cum eo.*

Si tamen ab altero exactum sit, cum altero agi non poterit. *d. l. 1. §. pen.*

Et hæc quidem ita se habent, si quando cum magistro navis contractum est. Quod si cum nautarum aliquo contrahatur, non competit actio in exercitorem.

Nam qui nautas quasi instrumenta navis adhibet, non contrahendi cum eis potestatem facere videtur; culpâ tamen & dolo carere eos curare debet: *d. l. 1. §. 2.* culpæ suæ imputaturus, si minus idoneos, quasi vitiosa instrumenta, adhibuerit. *l. fin. §. 4. naut. caup. stab.*

Ex delicto tamen eorum non convenitur si extra navem illud sit commissum; si, ut quisque vectorum res suas servet, neque se damnum velle præ-

præstare, prædixerit, & prædictioni vectores consenserint. *l. fin. ubi Bart. ff. naut. caup. stab.*

De Lege Rhodia de jactu.

Tit. II.

Lege Rhodia cavetur, ut si levandæ navis gratiâ jactus mercium factus sit, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum jactumque est. *l. 1. hic.*

Æquissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas aliorum res, consecuti sunt, ut merces suas haberent salvas. *l. 2. in pr. vers. æquissimum. eod.*

Dominus igitur amissarum mercium, (qui contra alios, qui unà vehuntur, nullam habet actionem, quia cum eis non contraxit,) cum magistro aget ex locato vel conducto (prout merces vehendas locavit, aut locum in navi conduxit.) ut merces aliorum retineat, donec portionem damni præstent. *l. 2. in pr. hic.*

Quæ portio pro æstimatione ac pretio rerum quæ salvæ, quæque amissæ sunt, præstari solet. *d. l. 2. §. 4.*

Sed in rebus, quarum nomine conferendum est, æstimatio haberi debet, non quanti emptæ sint, sed quanti venire possint, *d. §. 4. vers. sed in his.* ac pretio rerum præsente. *l. 4. §. fin. eod.*

Sed hæc tum demum locum habent, cum servandæ navis causâ jactum est: id est, ubi jactus, nave salvâ, in tributum venit. *l. 4. in pr. & §. 1. hic.*

Quod si ante jactum, vel in ipso jactu naufragium fiat, quod quisque ex eo servare potest, sibi servat, tanquam ex incendio: nec amissæ navis, merciumve damnum collationis consortio sarcitur. *l. 5. l. 7. l. 4. hic.*

Quocirca etiamsi navis, jactu levata, postea tempestate pereat, nihil contribuendum est, nisi merces perditæ extrahantur. *d. l. 4. §. 1.*

Si antennæ armamentave navis deusta aut cor-

rupta sint, aliaque parare magister navis cogatur, nihil contribui debet: ut nec fabro, cui locatum opus est, si malleum fregerit: neque aurigæ, cujus currus conductus est, si equum currumve ruperit, quippiam eo nomine debetur. *d.l.2.* §.1. *l.6. hic.*

Res jactæ domini manent, nec fiunt apprehendentis, quia pro derelicto non habentur. *l.2.* §.*fin.* *l.8. hic.*

De institoria actione.

TIT. III.

UT ex negotiatione maritima nascitur actio Exercitoria, sic ex terrestri oritur Institoria; ab institore sic dicta.

Institor, (appellatus ex eo, quod negotio gerendo instet, *l.3. hic.*) est is, qui tabernæ locove, ad emendum vendendumve, quive sine loco ad eundem actum, præponitur. *l.18. hic.*

Ex hujus contractibus dantur actiones, quæ vocantur institoriæ, quod ex Institoris contractu non directò, & Jure civili, sed ex Edicto Prætoris, in præponentem, quicum non est contractum, competant: *l.17. in pr. hic.* & quidem in solidum, *l.2. C. eod.* etiamsi plures sint qui præposuerint: *l.13.* §.*fin. cum l. seq. eod.* & quamvis in rem versum esse eorum nihil probetur. *l. ult. de exerc. act. Dd. in l.27. si cert. pet.*

Nec enim contrahentes decipi debent, *l.11.* §.5. *vers. item si hic.* qui fidem præponentis sequi videntur. *l. fin. pro socio. l. si institorem. si cert. pet.*

Id quod cum Institore gestum est, tum demum præponentem obligat, si ejus rei gratia cui præpositus fuerat, aut de eo quod ad eam rem aliquo modo pertinet, *d.l.5.* §. 3. *cum* §§. *seqq. l. pen.* §. *fin. hic.* (quod actori probandum. *l.1. l.5. C. hic.*) contractum est. *l.5.* §.11. *l. pen.* §.2. *ff. l.3. C. hic.*

Conditio enim præpositionis diligenter est servanda: *l.11.* §.5. *hic.* & videndum qua lege, qua forma & conditione institor sit præpositus, ut si fi-

nes

nes mandati excesserit, præponens non teneatur. *d.l.*11. §.5. *cum* §. *seq.*

Tamdiu tenetur dominus, quoad præpositio durat, quæ morte domini non finitur, ut cætera mandata: §. *item Inst. de mand. l.*26. *mand.* sed durat in heredem, donec institorum mandatum expressè revocetur. *l.*17. § 2. *l. pen.* §. 1. *hic.*

Non sufficit institorem prohiberi ne contrahat, sed & prohibendi sunt omnes, qui cum eo aliquando contrahere vellent, ne in posterum contrahant. Qui autem illi sint cum ignoretur, utile est palam, ne quis contrahat cum præposito, proscribere. *d. l.*11. §.2.

Datur, ad similitudinem institoriæ, utilis interdum actio, *l.*12. *l.*13. *l.*19. *ff. l. pen. C. eod.* & quasi actio Institoria; cum ex contractu delictove quasi Institoris agitur. *l.*5. §. *item: eod. Bald. in l. mandatum.* 15. *n.*3. *C. mand.*

Quasi Institor dici potest, qui non ad negociandum, sed uni alicui negocio, aut certo facto præpositus est. *d.l.*19. *ubi not. d.l.*5. §. *item. Bald. in d. l. mandatum. n.*3. *&* 4. *Bart. Ias. in d. l. si institorem.*

Potest Institor, ex contractu tempore præpositionis habito, non tantum durante præpositione conveniri; *l. fin. ubi not. hic. Dd. in l.*1. §.7. *ubi Castr. de exerc. act. Ias. in d. l. si institorem.* sed & eâ finitâ: *arg. l.* 7. §. 11. *ff. ad SC. Mac.* perinde ut Magister navis finito officio. *l.*1. §.17. *ff. de exerc. act.* Cum argumentum à Magistro ad Institorem valeat. *arg. l.*23. §. *si duo. hic. Duar. ibid. num.*4. *Wesemb. n.*6. *Costal. ad l. ult. C. eod. quem vide.*

Domino, adversus contrahentes cum Institore, nulla datur actio extraordinaria; *l.*1. *hic.* quia legitimis remediis securus est. *d.l.*1.

Si tamen aliter rem servare nequeat, dantur ei utiles actiones in eos qui cum Institore contraxerunt. *d.l.*1. *in fin. l.*2. *hic. l.*13. §.25. *de act. emt.*

Hæ omnes actiones perpetuæ sunt, & heredibus atque in heredes dantur. *l.*15. *hic.*

De tributoria actione.

TIT. IV.

HÆc Actio Tributoria, dicta est à distribuendo vel dividendo. Nam si filiusfamilias vel servus, vel liber homo qui bona fide servit; *l. 1. in fin. l. 2. & seqq hic*. sciente nec contradicente patre vel domino, in peculio negotietur, creditores ejus, adversus patrem vel dominum, hanc actionem habent, ut merx peculiaris inter omnes creditores, pro rata portione, dividatur, ita ut nec patris vel domini, nec occupantis, melior sit conditio. *l. 1. in pr. §. 3. §. 4. l. 5. §. mercis. l. 6. hic.*

Si patris vel domini dolo factum sit, quominus, merx peculiaris inter creditores geometrica proportione distribueretur, in eum datur hæc actio, ut quantò minus alicui tribuerit, præstet. *l. 7. §. si cujus. hic.*

Est hæc actio prætoria, *d. l. 1. in pr. hic.* personalis, rei persecutoria, perpetua, qua heres de eo duntaxat tenetur, quod ad eum pervenit. *l. 7. §. fin. l. 8. l. 9. in pr. hic.*

Quod cum eo qui in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur.

TIT. V.

FIliusfamilias ex contractu, dum in potestate est constitutus inito, etiam post emancipationem, aut alio modo solutam patriam potestatem, manet quidem obligatus & conveniri potest, *l. 39. de act. l. 57. de jud. l. 2. de cap. dim.* sed per hoc Edictum non ulterius quam facere potest; *l. 1. 2. his.* hoc est, deducto ne egeat. *l. 3. eod. l. 173. de R. I.*

Quod Edictum ex æquitate jus rigidum (quo filiusfamilias sui juris factus, utpote capite diminutus & quodammodo alius & novus homo factus; *l. 58. §. 8. ff. de solut. l. 27. ff. de adim. leg.* non amplius

amplius tenebatur) corrigens, & creditoribus, ne propter juris subtilitatem debito fraudentur, consuluit, & filiumfamilias eis teneri voluit; sed quia iniquum esset eum ex eo contractu ex quo nullum emolumentum percepit, gravari, ne ultra quam facere potest. *l.*2. *l.*3. *C. l.*2. *ff. hic.*

Quod beneficium ipsi non competit, si vel patri etiam ex parte, sed non modica, heres, aut bonorum possessor, *d.l.*4. *pr. l.*5. §.1.*hic.* vel se patremfamilias esse, mentitus est. *d.l.*4. §.1.

Nec ejus heredi, sed ipsi filio soli succurritur. *d. l.*4. §.*soli.* Quia privilegia personalia, quale hoc, non transeunt in heredem. *l.* 42. *ff. de admin. tut. l.*12. *ff. soluto matrim.*

Si cum servo contractum est, actio de peculio vel in rem verso, vel quod jussu, in dominum competit, *l.*1.*hic.* nulla contra servum; quia Jure Civili pro mortuo habetur. *l.quod attinet.*32.*l.servitutem.* 209. *ff. de R. I.*

De Senatusconsulto Macedoniano.

Tit. VI.

Hujus Senatusconsulti introducendi causam præbuit fœnerator Macedo: qui filiis-familias mutuam pecuniam, puta numeratam, *l.* 7. §. 3. *hic.* ad luxum credere solebat: unde tandem flagitiis obruti, ad quodvis flagitium impellebantur. *l.*1. *hic.*

Quod hoc Senatusconsulto in tantum prohibitum, ut nec actio, nec petitio, etiam post mortem patris, vel postquam alia ex causa sui juris facti sunt; *l.*1. *pr. l.*7. §.4. §.5. *hic.* ex tali mutuo detur: *d.l.*1. nec danti, nec successoribus, aut sociis ejus: dummodò creditor sciat, aut scire potuerit, *l.*19. *de R. I.* filiumfamilias esse cui credebat. *l.pen.hic.*

Nam si justa simplicitate deceptus sit, ut quia is se patremfamilias affirmavit, vel simulavit: *l.*3. *ff.l.*1.*C.h.t.* aut ætatis beneficio excusetur, ut si minor minori mutuo det, cessat SCtum. *d.l.* 3. *l.* 1. 2. *C. eod.*

Et, si castrense peculium filiusfamilias habeat cessat in eo Senatus-consultum, usque ad quantitatem peculii. Cum in eo patrisfamilias vice fungatur. *l.*1. §.*fin. l.*2.*hic.*

Habet hoc Senatusconsultum locum in filiofamilias utriusque sexus, *l.*9.§.2.*hic.* cujusque etiam dignitatis. *l.*1. §.3.*eod.* Non tamen ejus qua jure potestas patria solvitur. *Nov.*81.

Sed in pecunia tantum mutuo data, non etiam aliis in contractibus;si non sit fraus Senatusconsulto cogitata. *l.*3. §.3. *l.*7. *in pr.* & §. 3. *hic.* Veluti si aliæ res, pro pecunia numerata,vel unde pecunia conflari possit, quæ in mutuum veniret, sint datæ. *l.*3.§.*pen.l.*7.§.3.*hic.* Fraus enim Senatusconsulto fit,ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit,fit. *l.*29.*l.*30.*ff. de legib.l.*5.*C. eod.*

Et succurritur non filiofamilias tantum, sed & ejus fidejussori, *d.l.*9.§.3. patri, *l.pen.C.eod.* heredi. *d.l.*7. 10.

Adeo ut actio, quæ ex mutuo competit, exceptione hujus Senatusconsulti elidatur, *d.l.*7. *in pr.* & §.1.*l.*11.*eod.* & sic creditor jus agendi non habere videatur, cum perpetuâ exceptione removeri possit. *l.*13. *l.*112. *de R. I.*

DIGESTORVM

LIBER XV.

De peculio.

TIT. I.

PEculium, (dictum quasi pusilla pecunia, seu pusillum patrimonium, *l.*5. §.*pen. hic.*) est universitas, *l.*32. *in fin.pr.hic.* eorum, quæ filiusfamilias aut servus, *l.*47. §.*ult. hic. l.*8. §.*ult.de pecul.leg.* patre vel domino permittente, *d. l.*5. §. *ult l.* 1. §. *ult. l.* 2. *l.* 49. *hic.* habet à paternis vel dominicis rationibus separata. *l.* 4. *pr.* & §. *ex his. l.*5.*hic.*

Ex

Ex contractu servi in merce peculiari negotiantis, *l.2. §.5. l.47.§.1.hic. l.19. cum l. seq. ff. de fidejuss.* & filii etiam extra mercem peculiarem, *d.l.2. §.9. & 10. l. 5. C. hic.* quibuslibet actionibus inde descendentibus, dominus paterve de peculio, puta dominico & profectitio, *l.5. §.ult. l.39. l.4. ff. eod.* conveniri potest, ut quatenus in peculio est, catenus actori satisfaciat: deducto tamen semper eo, quod ipsi qui convenitur, à filio, aut servo, debetur: quia prævenisse dominus paterve creditur; *l. 9. §. peculium. §. præterea. hic.* & computato in peculium eo, quod pater vel dominus, aut ipsi filio vel servo naturaliter debet; *l.7.§ pen. eod.* aut dolo malo fecit quominus in peculio esset. *l.summa. 21. in princ. eod.*

Quando de peculio actio annalis est.

Tit. II.

Actio de peculio, quamdiu servus vel filius in potestate sunt, perpetua est: post mortem verò, aut emancipationem filiifamilias, manumissionem vel alienationem servi, annalis esse incipit. *l.1. in pr. hic.* id est, anno utili terminatur.

De in rem verso.

Tit. III.

Si hi qui in aliena potestate sunt, nihil in peculio habent, vel habeant quidem, non in solidum tamen; tenentur qui eos habent in potestate, si in rem eorum quod acceptum est, conversum sit.

De in rem verso actio perpetua est, & locum habet, sive peculium ademptum sit sine dolo malo, sive actio de peculio anno finita sit. *l.1. pr. §. 1. hic.* Quia æquum est, patrem vel dominum cum alterius jactura non locupletari. *l. 14. ff. de cond. ind. l.206. ff. de reg. jur.*

In rem domini versum intelligitur, quicquid ne-

cessariò utiliterque (non voluptatis causa. *l.*3. §.4. *hic.*) in rem ejus servus impenderit. *d.l.*3.§.1.

Et toties de in rem verso actio est, quoties procurator mandati, vel qui negotium gessit, negotiorum gestorum habet actionem, quotiesque aliquid ita consumpsit servus, ut, aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem. *d. l.*3. §.3.

Cujus rei probatio agenti incumbit. §. *cæterum. Inst. quod cum eo qui in al. pot.*

Si in probatione deficiat; dominus vel pater tenetur quatenus est in peculio. *l.* 7. *C. quod cum eo qui in al. pot. est.*

Quod jussu.

Tit. IV.

De eo quod jussu aut mandatu patris dominive contractum est; quia quodammodo cum eo contrahitur qui jubet, *l.*1. *pr. hic.* (cujus fidem qui contrahit sequi videtur. §. 2. *Inst. quod cum eo qui in al. pot.*) in solidum, videlicet quatenus jussit, *l.*3. *hic.* adversus eum hæc actio quod jussu datur.

Jussui & ratihabitio comparatur. *d.l.*1. §. 6. *hic.* Accipitur enim hic pro quovis consensu. *l.* 1. §. 1. *cum* §§. *seqq.* §. *ratum. eod.*

DIGESTORUM

LIBER XVI.

Ad Senatus-Consultum Vellejanum.

Tit. I.

Mulieres suo nomine contrahentes, efficaciter obligantur; alieno vero nomine intercedentes Senatusconsulto hoc Vellejano obligationi, ob sexus imbecillitatem, eximuntur, actione in pristinum debitorem restitutâ. *l.* 2. §.1. §.2. *hic.*

Et

Et non tantum illis si quidem deceptæ sint, non si decipiant, *d.l.*2. §.3. *l.*23. *eod.* (nec enim dolo earum amplissimus ordo opitulatur. *l.*30.*hic.*) subvenit, sed & harum fidejussoribus, mandatoribus, ac procuratoribus,&c.*l.*6 *eod.* non modò quod regressum, si exigantur, adversus illas habeant, sed quia totam obligationem Senatus improbat. *l.*16. §. *fin. eod.*

Omnis contractus Senatusconsulto comprehenditur,& quocunque modo intercesserunt, alienam, suo periculo, suscipientes obligationem. *d.l.*2. §.4. *l.*8. §. *si mulier. l.*9. *hic.*

Non si creditor scivit eas intercedere, colorque quæsitus est obligationi. *l.* 12. *l.*8. §. 14. *eod.*

Adjuvatur ita mulier, ut si ex intercessione conveniatur, excipere de Senatusconsulto; sin quid præstiterit, solverit, delegarit, condicere, *d.l.*8.§.1. & §.3. unà cum fructibus, *l.*32.§.1. *eod.* possit.

Cum hæc exceptio sit in favorem mulierum introducta. *l.* 40. *de cond. ind.*

Non adjuvatur hoc Senatusconsulto mulier, si post biennium ab intercessione iterum se obstringat, & pignora det; quia non potest dici levitate quadam intercessisse! *l.*22. *C. hic.* si huic beneficio, tam in, quam extra judicium, renunciet, *l. fin.*§.4. *ff. l.*21. *C. eod. Nov.*94. *c. Nov.*118.*c.*5. monita modò sui beneficii sit à Notario. *Accurs. hic. l.* 5. *de transact.*

Rescissâ intercessione,dantur ex æquitate Prætoria actiones, *l.*1.§. *ult. hic.* contra eos, quorum negotium mulier gessit: vel utilis, vel nova.

Utilis, (quæ & rescissoria, *l.* 26. *C. hic.* vel restitutoria dicitur. *l.*8.*C.l.*8. §.12. *cum* §. *seq. ff. eod.*) si per novationem actio creditoribus extincta est. *l.*8. §.8. *hic.*

Nova, si obligatio in mulieris persona initium sumsit: *l.*13. §.1 *hic.* ut si mulier obligationem suscepit, ne alius obligaretur. *d. l.* 8. §. *pen. l.* 1. *in fin. ff. eod.*

De compensationibus.

Tit. II.

Compensatio, est debiti & crediti inter se contributio. *l.1. hic.*

Quâ qui convenitur, creditorem suum, eundemque debitorem petentem, vel quoad totum debitum, si æquale; vel, ad quantitatem concurrentem si non, *l.4. C. hic.* submovet, paratus compensare. *l.2. eod.*

Interest enim nostra potius non solvere, quam solutum repetere: *l. 3. hic.* ne fiat per plura quod confici potest per pauciora. *l. 39. §. 1. C. de appell. l.10. C. de jud.*

Compensationi locus est, sive ex contractu; (non depositi. *l. ult. C. hic.* puta directa; *l. pen. C. depos.*) sive ex maleficio, dum tamen civiliter: *l.10. §.2. hic.* & sive personali, sive reali actione, agatur. *l. fin. C. eod. §.30. Inst. de action. Cujac. 15. obs. 12. Donel. ad d. §. 30. num. 6. & 13.*

In publicis judiciis, ubi non privatorum jus, sed publica vindicta, ad coërcenda maleficia, spectatur, non admittitur compensatio, sed utrumque sontem suæ pœnæ manent. *l.2. §. qui hoc. l.13. ad L. Iul. de adult.*

Nec admittitur compensatio, si species hinc inde, vel individuum, vel quantitas obligationi inest, vel in genere species debeatur: ut homo: *l.22. & Gl. & Dd. in l. 1. hic. & in l. fin. C. eod.* Quia aliud pro alio invito creditori solvi nequit. *l.2. §.1. si cert pet.*

Compensatio autem nihil aliud est, quam solutio. *l.19. de lib. causs. l. amplius. rem rat. hab.*

Quantitatis ad quantitatem rectè fit compensatio, vel speciei cum specie, cum idem genus debetur, ut hominis cum homine. *Paul. lib. 2. sent. cap. 5. Accurs. Bald. in l. 78. ff. de hered. inst. Sichard. ad l. 14. l. 22. C. hic.*

Huic ita demum locus est, si debitum quod in compensationem deducitur, verè subsistat, vel jure

civili,

civili, & gentium, vel certè æquitate naturali, *l.6. hic.* & sit purum, *l.7. hic.* liquidum: *l.fin.C.eod.* id est, quod certum sit deberi, aut facile probari & ostendi possit: *d.l.fin §.1.& ibi Dd.* Quale est confessum, præsens, quod ex judicato venit.

Si æquitatem nullam habet obligatio, & exceptione perimi potest, non venit in compensationem. *l.14.eod.* Veluti si debitum præscriptione vel sententia absolutoria inane sit redditum. *Goth. ad l.14. ff. hic.*

Compensatio hodie ipso jure inest omnibus, *l.4. & 5. l.fin.C.eod.* uti & olim bonæ fidei actionibus: *l.11.l.si ambo. hic.* strictis doli mali exceptione opposità. *Cujac.l.8. obs. cap.16.*

Ipso jure tamen non aliter fiunt compensationes, quam si paratus sit Reus eas facere, *l.2. hic.* & objiciat, *d.l. fin.* atque opponat. *§.in bonæfidei: Inst. de action.* Potest enim judex eas reprobare. *l.7. §.1. hic. d. l. fin. vide Doncl. in l.4. num. 8. C. hic.*

Depositi, vel contra.

Tit. III.

Res, quoniam non modò ad usum, verum etiam ad custodiam credi solent, ideò pauca de deposito ejusque actione dicenda.

Depositum, (acceptum pro re deposita) est quod custodiendum alicui datum est. *l.1 pr.hic.*

Pro contractu acceptum, est contractus, quo res gratis custodienda, & quotiescunque deponens reposcet, in eadem specie restituenda, traditur. *§.pen. Inst. quib.mod. re cont. obl.*

Deponens quovis tempore potest rem repetere, *d.l.1.§.22.§.pen.* & depositarius suo officio liberari. *l.5. §. fin. eod.* Quia ad rem custodiendam, non servandam, tenetur.

Depositum, vel est Depositum in specie, quo res non litigiosa ab uno, vel pluribus, deponitur: *d.l.1. §.22.25.27.43. &c. hic.* vel Sequestratio; quæ est: depositio rei litigiosæ, seu controversæ, apud sequestrum, à pluribus, in solidum, ea lege, ut lite pen-

dente custodiatur, finitâ verò restituatur victori, facta, *l.5.* §.1. *&* 2. *l.7.* *& pen. hic.*

Depositum in specie dictum, plerunque est voluntarium; interdum tamen necessarium, puta tribus illis casibus, incendii, ruinæ, naufragii. *l.1.*§.1. 2.3. *hic.*

Sic & Sequestratio, vel fit magistratus autoritate, parte, sive utraque, sive alterutra invitâ; quæ judicialis: *l.un.C.de proh.pec.seq.* vel partium consensu; quæ conventionalis dicitur. *l.* 39. *De solut.* *l.*39. *de acq. poss.*

Conventionalis sequestratio regulariter est licita, *l.5. & 6.hic.* Judicialis non, *d.l.un.* nisi ex justis & urgentibus causis: ut denegatæ cautionis, *l.7.*§.*fin. qui satisd. cog.* metus armorum, *l.*13. §.3. *de usufr.* dilapidationis rei litigiosæ, *c.*3.*de seq. poss. & fruct.* denique quotiescunque, ex periculo in mora, ejus est necessitas. *Ferr. in form. sequest. Gail.* 1. *obs.* 148.

Conventionalis, possessionem in sequestrum transfert, nisi convenerit, ut tantum detineat. *l.*17. §.1.*hic.* Judicialis non, sed quoniam est dubia, eam relinquit in suspenso, donec vel partes inter se de lite amicè convenerint, vel judicis sententia quis possessor sit, & esse debeat, declaretur, *l.*39. *de acq. poss.*

Sequester tenetur ad rem commissam diligenter custodiendam, etiam distrahendam; puta si servando servari nequeat, & si ejus diuturnior custodia bono patrifamilias displiceret: *Dd.in l.7.*§.*fin.qui satisd. cog.* Et finitâ sequestratione bonâ fide reddendam: *fac. l.*1. §.2. *l.*2. *l.5.* §.2. *hic.* Denique quod pacto, vel judicis sententia continebitur, implendum. *d.l.5.* §.2. *l.*12 §.2.3. *eod.*

Tollitur sequestrum solo judicis decreto, *d. l. un. Dd. ad l.* 7. §.*fin.* nisi sufficienter satisdetur. *Auth. generaliter. C. de SS. Eccl. l.* 16. *de off. præsid.d.l.7.* Nec enim juratoria cautio sufficit. *Myns.* 2. *obs.* 11.

Deponere possunt omnes, sive patres, sive filiifamilias sint, *l.* 19. *hic.* sive liberi, sive servi, *l.* 1. §.27.

§.27.*l*.11.*eod*. etiam prædones & fures, *d.l*.1.§.39. (quibus tamen dominus verus, superveniens, ex æquitate, non stricto jure, præfertur. *l*.31. §.1.*hic*.) & quidem sive unus, sive plures, (quo casu singuli pro parte tantum agent, nisi aliter convenerit. *d. l*. 1. §.44. *d.l*.17.*eod*.) apud quemcunque, etiam servum, *l*.1.§.8. *hic*. filiumfamilias, *d.l*.1.§.42. pupillum, *d.l*.1.§.15. Judicem, *l* 6.§.*fin.ff.de offic.Præsid.* & tam unum, quam plures. Quo casu singuli pro parte restituere tenentur, nisi aliter convenerit. *d.l*.1.§.43.*cum* §.*seq*.

Deponi possunt res omnes quæ sub custodiam cadunt, *d.l*.1. tam propriæ, quam alienæ: *l*.3.§.39. *l*.31.*hic*. Apud dominum tamen hæ frustra deponuntur; *l*.15.*l*.31. *eod*. Quatenus puta is ex eo non obligatur alteri rem suam restituere. *d. l*. 31. §. 1. *d. l*. 15.

Tenetur depositarius ad rem, eandem in specie, reddendam.

Aliquando tamen fit ut in genere restituatur, ut, in quantitate non obsignatò deposita, *arg. l*.29. *pr. hic*. (quia eo casu actum videtur ut tantundem modò reddatur.) vel si convenerit, ut depositâ pecuniâ depositarius utatur, & usuras solvat. *l*.24.*l*.25. §.1. *hic*.

Licet enim (cum in deposito idem corpus sit reddendum, & contractus debeat esse gratuitus; *l*. 1. §. 9. *hic*.) termini depositi excedantur, tamen lex contractus servanda. *l*.27. *l*.26. §.1. *l*.28. *hic*. Quoniam ex bona fide quod gestum & conventum est inspicitur; *d.l*.1.§.6. Nec locatio aut mutuum contra intentionem agentium inducitur. *d.l*.1.§.34.*l*.7. § *fin.eod*. *l*. 19. *ff.si cert.pet*.

Præstat depositarius dolum, *d.l*.1.§.*ult*. & (ut subaudiunt Doctores) latam culpam: *l*.32. *eod*. non levem, minus levissimam, aut casum fortuitum. §.*pen.Inst.quib.mod.re cont.obl*.

Quem tamen, ut & levissimam culpam, præstat, si de eo expressè conventum, *d.l*.1.§.6. §.35. si fuit in mora restituendi, *l*. 12. §.*fin.eod*. si culpa casum præcessit, *c.fin.eod*. si obtulit se deposito, *d.l*.1,

d. l. 1. §. 35. si pro custodia quid accepit. *d. l.* 1. §. 8.

Debet etiam usuras, ex mora in restituendo facta, ut in omnibus bonæ fidei judiciis. *l.* 24. *l.* 25. §. 1. *ff. l.* 2. *C. eod.*

Attamen qui eas accipit, depositi privilegiis renunciasse videtur. *l.* 7. §. 2. *hic.*

Ea sunt: Quòd ei neque compensatio, neque deductio, vel doli, aut non numeratæ pecuniæ exceptio objici possit: *l. pen. C. hic. l. ult. C. de compens. l.* 14. §. 1. *C. de non num. pec.* Quod condemnato depositario, non datur quadrimestre tempus ad solvendum; *l. ult. C. hic.* prout in cæteris judiciis personalibus damnato indulgetur: *l.* 2. *C. de usur. rei jud.* Quod deponens in repetitione rei depositæ exstantis omnibus depositariis anterioribus creditoribus, etiam mulieribus, præfertur: *l.* 7. §. 1. *hic. Vaud.* 1. *var. quæst.* 21. *in fin.* Idque quia rei depositæ non modo proprietatem, sed & possessionem retinuit. *l.* 17. §. 1. *hic.*

Oriuntur ex hoc depositi contractu duæ actiones, Directa, & Contraria.

Directa, datur deponenti: etiam furi & latroni: *d. l.* 1. §. 39. domino ex depositione servi, sive proprii, sive bonâ fide servientis: *d. l.* 1. §. 30. heredibus; bonorum possessoribus: *d. l.* 1. §. 19. si plures sint, cuilibet pro parte hereditaria, si depositum commodè dividi potest: *d. l.* 1. §. 36. ac utiliter etiam tertio, si, ut res deposita ei reddatur, conventum. *l.* 26. *hic.*

Competit adversus depositarium, ejus heredem, vel habentes, vel dolo malo desinentes habere restituendi facultatem; *d. l.* 1. §. 21. in heredem quidem si unus sit, ex dolo defuncti in solidum; sin plures, in singulos pro parte hereditaria; *d. l.* 7. §. 1. *hic.* ex proprio facto in eum tantum qui fecit in solidum: *l.* 1. *l.* 9. *C. l.* 9. *l.* 14. §. 1. *l.* 22. *ff. hic.* contra filium, vel servum post manumissionem, si rem teneat, *l.* 21. *hic.* in solidum; contra patrem vel dominum peculio tenus; *d. l.* 1. §. 42. contra tertium possessorem, non nisi cessis actionibus. *l.* 1. §. 11. *l.* 16. *hic.*

Si

Si apud plures res sit deposita, adversus unumquemque eorum actio datur, (Licet non sint correi debendi, (Cujusmodi certè non sunt, nisi appareat eum qui deposuit singulorum fidem in solidum secutum esse. *ut in l.9. ff. de duob. reis.*) nec liberabitur alter si cum altero agatur. Non enim electione, sed solutione liberantur. *d.l.1.§.43.hic.*

Datur ad repetendam rem depositam, vel ejus æstimationem, si dolo, vel latâ culpâ depositarii perempta, aut deteriorata arguitur: & regulariter in simplum. *d.l.1. §. Prætor ait.*

Nisi incendii, ruinæ, naufragii, vel tumultus causâ, res sit deposita; vel depositarius mendacii sit convictus; utpote quibus casibus condemnatur in duplum. *l.1.§.1.§.2. l.18. eod.*

Contraria, datur depositario, & ejus heredibus, contra deponentem, & ejus heredes, ad repetendos sumtus in rem depositam impensos: *l.5. l.23. eod.* aliquando etiam ad interesse. Puta si servum furem quis sciens deponat.

Datur & actio in sequestrem sequestraria dicta, *l. 12. §. 2. l. 5. §. 1. hic.* in hoc, ut res quæ apud ipsum est sequestrata, ad voluntatem litigantium, vel ipsis invitis, ei qui superior inter ipsos fuerit, restituatur.

DIGESTORVM
LIBER XVII.

Mandati, vel contra.

TIT. I.

DIximus de contractibus qui re perficiuntur: transgrediamur nunc ad eos qui consensu fieri eò dicuntur, quia nec rei traditio necessaria, nec verba requiruntur, nec scripturâ opus est, ut ex his obligatio sequatur.

His vel industriam operamque hominum, ad usum

usum utilitatesque nostras, vel res ipsas adjungimus: operam, mandato & societati: res verò, emtioni venditioni, locationi conductioni: de quibus, & primo mandato, videndum.

Mandatum, est contractus jurisgentium, nominatus, *l.7. De pact. l.1.hic. l.1.§.2. de rer. perm.* solo consensu constans, *l.1. in pr. hic. l.2. de O. & A.* quo dominus negotium suum, *l.2. §.fin. hic.* bonâ fide gerendum, *l.10 pr. hic.* sine mercede, *d.l.1.§. ult.* animo procuratoris suscipienti alteri committit: *d.l.10. §. si quis ea. l.2. de proxen.* id est, rogat. *d.l.1. pr. & §.2.*

Est aliud voluntarium, (de quo hic.) aliud Necessarium, cum magistratui mandanti parere cogimur. *l.167. §.1. de R. I. c. quod quis eod: in 6.*

Rursus aliud est gratuitum, quod propriè est mandatum: *l.1.l.36. hic.* aliud Mercenarium, cum remunerandi gratia honor intervenit, *l.6. in pr. eod.* aut si salarium extra ordinem in genere est promissum. *l.7. eod.*

Nam si de certa mercede initiò conveniat, non mandatum, sed locatio conductio operæ est.

Mandari possunt res omnes futuræ, *l.12.§.si post. hic.* eæque honestæ & licitæ.

Turpis rei mandatum nullum est. *d. l. 6. §. 3. in pr.* Nam generaliter, nulla rerum turpium est obligatio. *l. 26. de V. O.* Imò Mandatarius rei turpis mandatum implens ob id eâdem cum mandatore pœnâ punitur. *Clar. lib.5. sent. §. fin. qu.89.*

Undè nec in generali mandato unquam dolus aut flagitium inclusum intelligitur. *l.60.§.Lucius. hic.*

Si quis solum commendet, cum commendatio vim obligandi non habeat, sed potius rogandi, *l.11. §.2. de legat.3.* non contrahitur mandatum: *d.l.12. §.12.hic.* sed si commendatio aut consilium fraudulenter (puta lucri captandi gratia) fiant; *l. 8. ff. de dolo malo. l.47.ff. de R. I.* nascitur de dolo actio. *d.l.10. §.7. in fin. hic.*

Nec qui non animo procuratoris intervenit, sed studii solum causâ defert officium, mandati tenetur. *d.l.10. §.7. hic.*

Man-

Mandati forma diligenter tenenda; *l.5.eod.* si puta ea sit certa: Ne alioqui non tam aliter, quam aliud videatur fecisse, si excesserit: sin forma sit incerta, aut illud plurium sit causarum; potest illud per æquipollens adimpleri. *l.fin.* §.*fin. ubi Gl. eod.*

Nec enim quicquam mandantis interest, quomodocunque id quod confectum voluit, conficiatur. *l.12.* §.*5. hic.*

Quin etiam ex bona fide omnia mandata intelliguntur, sine quibus mandatum commodè explicari nequit. *l.2. de jurisd. l.56. l.62. de procur.*

Mandare possum non solum meâ tantum gratiâ, sed & alienâ, vel meâ & tuâ, vel meâ & alienâ. *l. 6.* §. *4. & sim. l. 2. per tot. hic.* non tua tantum gratia. *d.l.2.* §. *fin.*

Neque enim ego ex consilio non fraudulento obligor: *d.l.2.* §. *fin. l. 47. de R. I.* & tibi liberum est explorare, an id expediat. *d.l.2.* §. *fin.*

Si tamen, nisi mandassem facturus non eras, dabitur tibi Contraria mandati actio. *d.l.6.* §.*5.*

Suscepto mandato, mandatarius illud, forma præscripta, *l.3.4.5.hic.* debet perficere; *l.22.* §.*fin. hic.* ac quicquid inde consecutus est præstare, *l.8.* §.*fin. l.10.* §.*fin.hic.* Mandator autem eum indemnem servare, ne ex officio suo damno afficiatur. *l.14. l.15. hic.*

Dissolvitur mandatum, solius mandantis voluntate: *l.12.* §. *pen. l.40.* §.*1.eod.* &, re adhuc integra, §. *rectè.Inst. eod.l.16. de proc.* ejus morte. *l.26.l.34.* §.*fin. hic.*

Potest mandatarius mandato renunciare, dummodò integrum jus mandatori, vel per se, vel per alium, rem commodè explicandi, *d.l.22.* §.*fin.* reservetur.

Actio enim mandati, cum tantum ad interesse detur, *d.l.8.* §. *mandati. hic.* ei non competit, cujus nihil referat mandatum impleri, aut qui per alium exequi potest.

Quodsi mandatoris intersit, non deseri officium; ad id tenebitur mandatarius: *l.27.* §. *2. eod.* Nisi justas habeat causas, quare vel implere quod suscepis-

pit, vel renunciare non potuerit. *d.l.*27. §.2. *l.*22. §. *fin. cum ll. seqq. hic.*

Morte quoque mandatarii, si is integrò mandato decesserit, solvitur mandatum. *d.l.*27. §.3. Electa enim intelligitur personæ industria. *l.un.* §. *ne autem. C. de caduc. toll*

Unde si heres impleat; non mandati, *d.l.*27. §.3. sed negotiorum gestorum habet actionem. *l.*12. §. *si vivo. de neg. gest.*

Actio Mandati, quia ultrò citroque competit, *l.*19. *hic.* vel est Directa, vel Contraria.

Directa, datur mandatori, & ejus heredibus, §. *item si adhuc. Inst. eod.* ad id quod interest: *l.*16. *C. eod.* (puta si mandatum non sit impletum, *d.l.* 27. §.2. vel perperam, aut extra fines præscriptos gestum, *l.*5. §. *fin. eod.* vel si quid dolo, culpa, negligentia, sit admissum: *l.*8. §. *fin. ff. l.*11. *l.*13. *C. eod.*) &, ut præstet quicquid ex mandato, aut ejus occasione, ad illum pervenit: *d.l.*8. §. *fin. l.*10. §.8. *eod.* unà cum fructibus & usuris: *d.l.*10. *in pr.* & §.1. & actiones cedat. *d.l.*8. §.5. & §. *fin. l.*44. *eod.*

Est hæc actio famosa, si de fide rupta agatur. *l.*1. *vers. qui pro socio. de his qui not. inf.*

Contraria, datur mandatario, *l.*12. §.6. *hic.* ad repetendum quicquid sumptus in exequendo mandato factum est, *d.l.*10. §.9. *l.*26. §. *fin. l.*27. §. *pen. l.*45. §.6. *hic.* & quicquid omninò illius interesse potest: *d.l.*12. §. *si mihi. l.*16. *l.*22. §.2. *hic.* etiamsi negotium implere, casu aliquo nequiverit: *l.*56. *hic. l.*4. *C. eod.* & antequam exequatur ut sumptus necessarii præstentur. *d.l.*12. §. *fin.*

Indemnis enim mandatarius servari debet, ne afficiatur damno, qui officium fidei, amico postulanti, præstitit. *l.*15. *eod.*

Pro socio.

TIT. II.

SOcietas, est contractus jurisgentium, *l.*19. *De V. S. l.*7. §.1. *de pact.* qui consensu perficitur, *l.*2. *de O. & A.* de re vel negotiatione, *l.*5. *pr. ff.*

pr.

pr. Inst. hic. honesta, *l. 57. eod.* ejusque lucro vel damno communicando. *l. 29. l. 67. ff.* §. 1. *& seqq. Inst. eod.*

Alia est Universalis, id est, omnium bonorum: *l. 1.* §. 1. *l. 2. hic.* (quæ etiam intelligitur contrahi, si de particularibus negotiis nihil sit actum. *l. 7. l. 8. eod.*) alia Particularis alicujus negotiationis vel rei: *l. 5. eod.* alia de rebus publicis, ut de vectigalibus; alia de privatis.

Contrahitur consensu & animo contrahendæ societatis, *l. 19. l. 31. l. 32. l. 37. l. 44. eod.* sive expresso, sive tacito: *l. 4. eod.* ut si duo eandem rem communiter & simul animo societatis (alias secus est, *l. 31. cum seqq. hic.*) emant, & non expressim inter eos conveniat, ut res inter eos communicetur: *l. 2. C. hic.* ut & si duo simul habitant, quæstus & lucra simul participant, damna communiter tolerant. *l. 52.* §. 6. *ff. eod.*

De rebus omnibus & operis honestis, *d. l. 5.* quæ in commercium cadunt. *l. 63.* § *fin. eod.*

Turpium enim, ut monopolii, *l. un. C. de monop.* nulla est societas. *l. 53. l. 57. eod.*

Undè quæ delicto parta, vel ob pœnam amissa præstitaque, inter socios non communicantur. *l. 52.* §. 17. *l. 53. hic.*

Contrahitur societas, vel ad tempus, vel in perpetuum: hoc est, quoad socii vivunt: *d. l. 1. hic.* (nulla enim societatis in æternum coitio est. *l. 70. eod.*) vel sub conditione: *d. l. 1. l. 3.* §. 2. *eod.* partibus societatis expressis, aut non expressis.

Non expressis partibus, æquales erunt partes, etiamsi quæ conferuntur, inæqualia existant. *l. 5. l. 29. hic.*

Portius tamen putat, *in* §. 1. *Inst. eod.* Partibus non expressis, partes analogia Geometrica, pro cujusque sorte & opera, esse statuendas: alioqui, inquit, esset verè inæqualitas. *l. 6. eod.*

Una parte expressa, puta lucri, eadem servabitur in altera, puta damni. §. *illud. Inst. eod.*

Potest conveniri, ut alter unam, alter duas lucri damnive partes sustineat, vel ut nullam damni,

aliqua

aliquam lucri partem consequatur: si tanti opera socii est, quanti verisimiliter damnum esse queat. *d. l.* 29.

Si operæ compensatione hæc inæqualitas non compensetur, verius est ne jure quidem pacti societatem valere. *d. l.* 29. *verb. quod ita demum valebit.*

Usus ejusmodi pacta sustinet, ut aliquam lucri, nullam damni partem sustineant. *Port. Angel. in* §. 1. *Inst. eod.*

Inutilis est societas, si convenerit, ut quis damnum, non etiam lucrum, percipiat. *d. l.* 29. §. *fin.*

Nam tum societas contrahitur, tam lucri quam damni communio iniri debet. *l.* 67. *l.* 52. §. 4. *hic.*

Societas enim lucri & quæstus gratia excogitata est. *arg. l.* 7. *l.* 8. *hic.*

Lucrum solum intelligitur, quod, compensatione cum damno facta, superest. §. 3. *Inst. l.* 30. *ff. eod.*

Si convenerit (ut conveniri potest. *l.* 1. *C. hic.*) ut unus pecuniam, alter nihil præter operam daret, & tamen commune inter eos esset lucrum, finita societate pecunia non communicabitur; sed eam qui contulit præcipuam habebit. Cum non collata sit ut communis esset, sed ut ex ea negotiaretur ad quæstum faciendum, qui deinde communis esset. §. 2. *Inst. l.* 52. §. 2. *ff. hic. Mudaus in l.* 29. *eod. Donell. in l.* 1. *num.* 3. *C. hic. & ibid. Sichard. Gayl.* 2. *obs.* 24. *n.* 6. Nec eo injuria fit ei qui operas contulit. Quia alter caret usu pecuniæ suæ, si lucrum factum non sit.

Est Societatis proprium, ut jure quodam fraternitatis lucra & damna, periculaque, (ex causa puta societatis accidentia) inter socios communicentur. *l.* 7. *l.* 52. §. 4. *hic.*

Non ergò hereditas communicanda; *l.* 9. *& seqq. hic.* Nisi in universum omnium omninò bonorum sit inita societas. *l.* 3. §. 1. *l.* 52. §. *socium.* 16. *hic.*

Damnum societati per fraudem neglectionemque socii illatum, præstare debet.

Sufficit tamen, talem diligentiam rebus com-

munibus

munibus adhibere, qualem tempore contractus suis: *l.72.hic.* Imputet enim sibi socius, quod minus diligentem socium elegerit.

Solvitur Societas; morte civili, unius ex sociis, id est, maxima & media capitis diminutione; *l.4. l.63.§.fin.hic.* non minima: *l.58.§.2.hic.* aut morte naturali. *d.l.65.§.9. d.l.52. §.9. hic.*

Non enim transit in heredes, etiam ex pacto: *l.35. l.59. eod.* ne quis invitus socius fiat ei, cui non vult. *d.l.65. §.9.*

In societate tamen vectigalium, & post mortem socii, manet cum ejus heredibus societas; *l.59.l.63. §.8. eod.* idque propter negotii magnitudinem, ac ne locatio publica (quæ sui natura transit in heredem, *l.10. C. de locatione cond.* & societati vectigalium semper inest) damnum faciat. *d.l.65.§.pen.*

Rei quoque quæ interiit, vel commercio exempta est, societas non durat: *d.l.63. §.fin.* Ut, si finis sit negotio, cujus gratia contractum erat, impositus: *§.7. Inst. eod.* si publicata sint, aut à creditoribus distracta, socii bona, aut facta cessio. *d.l.65. in pr. & §.9. l.4. eod.*

Distrahitur & societas, cum ei non fraudulenter renunciatur, vel expressè, *l.14.15.16.eod.* vel tacitè: ut cum separatim socii agere cœperint, & unusquisque sibi negotiatur: *l.64.eod.* Tamdiu enim durat societas, quamdiu consensus partium integer manet. Integer autem non manet si mutatus sit.

Renuntiari societati etiam ab uno, *l.5. C.l.4.§.1. l.63. §. fin. ff. §.4. Inst. hic.* etiam per alium, *d.l.63. §.3.* potest. Nemo enim hodie, extra conjugii causam, in societate invitus manere cogitur. *l. ult. C. com. divid.*

Si tamen societatis interest ei non renuntiari, renuntians ad id tenetur: jure societatis, quod ex consensu tantum durat, nihilominus, propter contrariam voluntatem dissensumque, dissoluto. *d. l. 65. §.5. §. manent. Inst. eod.*

Distrahitur etiam societas actione, aut stipulatione interposita animo novandi, qua alter alteri partem se daturum promittit: aut judicio, quo agitur

tur in id ut distrahatur:quia mutata est causa societatis, & per novationem, & per mutationem voluntatis. *d.l.65.pr.*

Oritur ex hoc contractu actio pro Socio ultrò citròque directa, quæ generalis, *l.38.hic.* rei persecutoria, *l.50.eod.* bonæ fidei. *l.79.l.45. eod.*

Datur, ut plurimum, absoluta societate, *l.65.§. pen.hic* socio in socium, vel quia societati damnum dedit, *l.39. l.48. & l. seq. eod.* vel quia ultra quam ad se pertineat, ex re communi fructus percepit. *d.l.38.§.1.* vel quia pecuniam communem in usus suos convertit, *l.1.§.1. de usur.* vel quia Actor in rem communem impendit, *d.l.38.§.1. l.52 §.12. §.15.* damnumve ob societatem, puta in itinere, à latronibus passus est, cum ad mercatum proficisceretur. *d.l.52. §.4.*

Datur hæc actio singulis sociis, in singulos, cum omnium par sit conditio & causa: heredibus & in heredes; ut lucra percepta communicentur, *d.l.63. §.8.d.l.65.§.9.* utque heres præstet si quid dolo aut culpa malè gessit. *l.35.l.36. hic.*

Hæres enim inchoata negotia (licet morte sit soluta societas) absolvere, utilitatis causa, debet. *l.40. eod.* Nova si velit inchoare non potest, neque tanquam socius, neque tanquam heres socii; sed tanquam alius negotiorum gestor: *l.21. ff. 2. ff. de neg. gest.* adeòque nec si dolo malo aut culpa quid fecerit, actione pro socio teneri debet.

D I-

DIGESTORUM
LIBER XVIII.

De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis: & quæ res venire non possunt.

TIT. I.

EMptio venditio, est contractus, *l.3.hic.* juris gentium, *l.1.§.2.hic.* bonæ fidei, solo consensu initus, de re aliqua emptori tradenda, idque pro certo pretio venditori in nummis ab eo dando. *l.2.§.1 hic. l.3. de O. & A.*

Itaque emtionem venditionem constituit solus consensus; sed ita si versetur circa rem & pretium: quorum neutrum ut sit emtio venditio abesse potest. *l.2.§.1. l.8. in princ. l.9. ff. l.3. l.9. §.1. C. hic.* Uterque enim contrahentium in id consentiat necesse, quod alter rem venditam, & pro ea sibi pretium solvi, alter eandem emptam & præstari à se pretium velit. *d.l.3. d.l.9. §.1. C. l.38. ff. eod.*

Pretium est numeratæ pecuniæ quantitas, *l. 1. §.1 hic. l.5. §.1. de præscr. verb. l. pen. C. de permut.* qua res æstimatur. *l.16. §. ult. de pignor. l.21. C. de jur. dot.*

Debet hoc esse certum: *§.1. Inst. l.9. in princ. C. l. 1. ff. hic.* sive contrahentes id certò definierunt, sive aliunde constet, quid quantumve sit: *d.§ 1. Inst. l.7. §.1. & 2. l.35. §.1. ff. eod.* Veluti; Tantum dabis, quanti emi; aut Tanti emo, quantum pecuniæ in arca habeo. *d.l.7.§.pen.* Quippe nihil interest res verbis designetur, an aliàs sufficienter demonstretur. *arg. l.6. ff. de reb. cred.*

Si, vel in pretio, vel in re, dissentiant contrahentes, contractus erit imperfectus: scilicet si in to-

tum in materia erretur; *l.41. §.fin. eod.* non si pro parte. *l.14. eod.*

In pretio dissentiunt contrahentes si in ejus quantitate non conveniant: *d.l.9.C.hic.* Quodsi minus emtor, majus venditor putavit, impeditur contractus; non, si contra. *Accurs. in l.9.verb. in pretio. ff. eod.* Quia in majori summa minor continetur; non contra.

In re dissentiunt, si dissensus aut error sit, vel in ipso rei corpore; cum aliud corpus emtum, aliud venditum putatur: *d.l.9. §.1.* vel in unius corporis substantia seu qualitate substantiali, seu materia rei; puta si æs pro auro, plumbum pro argento veneat. *d.l.9.§.2. l.14. ff. eod.*

Emere vendere regulariter possunt hi, qui consentire; quoniam hic contractus, cum sit juris gentium, solo consensu perficitur; proinde & inter absentes contrahi potest, & per nuncium, vel per epistolam. *d.l.1. §. ult.*

Neque tamen conditionalis venditio ante conditionem existentem. *l.7. in pr. hic.*

Neque venditio ad pondus, numerum, vel mensuram facta, antequam res appendatur, vel numeretur, vel mensuretur. *l. 35. §. in his. cum 21. §§. seqq.*

Neque si de contractu in scriptis redigendo convenerit, ante perfectam scripturam emptio venditio perfectè contracta dici potest. *l.17. C.de fid. instr. in pr. Inst. de emt. vend.*

Dies (qui adjici potest, *l.41. l.80. §. sylva. l. fin. hic.*) non suspendit obligationem, sed traditionem & implementum contractus. *§.3. Inst. de V.O. l.213. de V. S.*

Sic & traditio rei & solutio pretii, non perficiunt, sed implent contractum. *l.46. de act. empt. l.4. C. eod.*

Traditio arrharum, neque contractum perficit, *in pr. de emt. vend.* neque implet: *l.2. C. de resc. vend.* Sed fit tantum in argumentum contractus. *l.35. in pr. hic.* Puta regulariter. Nonnunquam enim dantur antequam de pretio convenerit; eo fine, nequis

eum qui de re emenda tractare cœpit, prævertat. *l.17. in fin. C. de fid. instr.*

Qui arrhas remittere, aut duplicatas, quas accepit, reddere vult, impunè à contractu nondum perfecto recedere potest. *d. l. 17. l. 2. C. quand. lic. ab emt. rec.*

At contractu, per consensum, ab omnibus partibus absoluto, pœnitere non est integrum: *pr. Inst. eod. l. sicut. C. de actio.* & arrhæ nomine datum in partem pretii imputabitur. *l. ult. de leg. commiss.*

Emi vendi possunt res omnes, sive corporales, sive incorporales: *l.80.§.1.hic.* quas quidem habere vel possidere possumus. *l.34.§.omnium. 1.hic.*

Quæ extra commercium sunt, earum nulla venditio, *l.6.l.62.l.70.hic.* nisi ab ignorante emantur: quo casu is habet actionem. *l.4. & 5. l.70. l.2. hic.* Puta eatenus ut venditorem ad id quod interest ipsius, convenire possit. Non etiam ut dominium in ipsum transferatur. Hoc enim respectu semper verum est, rei quæ extra commercium est, contractum non valere. *l.62. §.1. ff. hic.*

Rerum quæ extinctæ sunt, nec præstari possunt, ut sunt domus exusta, equus mortuus, non valet emptio, quia sine re fieri nequit. *l.8. l.57. eod.*

Quæ futura sperantur, ut fructus futuri, (& tum tenet emtio, si quid, licet exiguum, natum sit: *l.8. ff. hic. fac. l.1. in fin. ff. de cond. & demonst.*) captura piscationis, seu jactus retis; (& tum tenet emtio, & pretium est solvendum etsi nihil fuerit captum; *d.l. 8. l.12. ff. de act. emt.*) & similia, rectè emuntur. *d.l.8. d.l.12. de act. empt.*

Res etiam aliena rectè venditur, quia sufficit, venditorem pro evictione teneri: *l.28. hic.* quâ tamen nihil juris invito domino aufertur. *d.l. 6.28. C. de reb. alien. l. 9. C. de Rei vind.* Quia venditor rem emptoris non facit, si ipse dominus non sit. *l.25.§.1. ff. hic.* Hactenus enim tantum tenetur facere, ut emtori rem habere liceat. *l. 30. §. 1. ff. de act. emt.*

Non possunt vendi domus, ut destruantur; *l. 52.*

 hic.

hic. Reipublicæ enim utilitas (quæ privatæ præferenda. *l*.51. §.*ult.ff. ad l. Aquil*.) exigit, ne ædificia destruantur,& sic ruinis civitas deformetur. *l*.2.§.*si quis.l. ult. ff. nequid in loc. publ. l*.20. §. *hoc interdictum .ff.de nov.oper.nunc*.venena; (nisi adjectione alterius materiæ fieri possunt salutaria: *l*.35.§.*veneni. eod*.) res litigiosæ, *l.fin.C.de litig*. nec lites,nisi juxta præscriptam formam *l. per diversas. cum ll. seqq. C. mand*.

Rei venditæ quicquid cohæret, etiam venditum intelligitur. *l*. 73. *hic*. quod quidem tempore contractus fuerit. *l*.69. *l*.77. *eod*.

Undè fundo vendito, fructus & instrumenta adhærentia, quasi pars fundi, vendita intelliguntur: *l*.40. §.2.*&* §.*fin. l*.47.*cum ll.seqq. hic*. & domum distractam sequuntur quæ terrâ quæque opere structili tectoriove continentur; & consequenter etiam census, ac pensitationes, sine quibus, quamvis præteritis & jam cessis, *l*.2.*ubi Salic.C.sine cens.vel rel*. fundi ac prædia comparari non possunt. *d. t. C. sine cens. vel. rel*.

Ruta & cæsa, id est,eruta & cæsa à terra,non veneunt. *l*.66. §.*fin. hic. l*.17. §.*si ruta. de act. emt*.

A contractu (ut dictum) perfecto recedere non licet; *l*.2.*C.quan. lic.l. ratas.C.de resc.vend*. sed emptor pretium dare cogitur venditori: *l*.1.*de rer. per. l*.7. *C. de act. em*. hic contra rem tradere emptori: non tamen præcisè rem emptoris (ut ille pretium. *d.l*.7. *d.l*.1.) facere tenetur. *l*.25.§.*fin.hic*. quia,per evictionis præstationem,emptor indemnis servatur. *l*.66. *hic. l*.2. *l*.11. *de act. emt*.

Traditio rei venditæ, non aliter transfert dominium, quam si vacua possessio, ut fieri debet; *l*.2. *l*.3.*l*.8.*C.de act.emt*. tradatur: *Cont. disp. lib*.1.*cap*.8. & pretium contra solutum sit, aut fides de eo habita. *l*.19. *l*.53. *hic*.

Si venditor,non spe præsentis numerationis,quæ secuta non est; *l*.3. *ff. de pignor. act*. sed simpliciter tradit, videtur eo ipso traditionis facto fidem de pretio habere; Nisi aliud ex circumstantiis appareat. *l*.5. *pen. ubi Gl. & Dd. de tribut. act*.

Dolus

Dolus vitiat contractum emtionis venditionis, si ab utraque parte interveniat, *l.*34.§.3. *l.*57.*hic.* sin ab alterutra, & dolus causam contractui dederit, annihilatur, eo volente, qui deceptus est. *Gl. & Dd. in l. si dolo. C. de resc. vend.*

Incidens dolus, per actionem contractus, purgatur. *d.l. si dolo. l. dolus. cum l. seq. de resc. vend.*

Dolus hic, non ex quantitate pretii, sed qualitate facti probatur; *l.*4. *l.*10. *C. de rescind. vend.* id est, ex calliditate & insidiis emtoris vel venditoris. *l.*8. *C. eod.*

Ad emptionis venditionis contrahendæ modum pertinent etiam pacta, quæ à contrahentibus adjici solent, quia pacta conventa informant & reformant contractus, quibus apponuntur, & actiones ex iis contractibus descendentes. *l.*7.§.5.& §.6. *De pact.*

Ex iis frequentissima sunt addictio in diem, & Lex commissoria.

De in diem addictione.

Tit. II.

Addictio in diem ita fit: *ille fundus esto tibi centum emptus, nisi quis intra Calendas Januarias proximas meliorem conditionem fecerit,* (hoc est, attulerit) *quo res à domino* (videlicet emptore) *abeat. l.*1 *hic.*

Quæ venditio pura est, nisi aliud sit actum, & sub conditione resolvitur. *l.*2. *eod.*

Quodsi aliud sit actum, id est, venditio sub conditione; *Nisi quis meliorem conditionem intra diem obtulerit;* contrahatur: tum ante conditionis eventum venditio est imperfecta; *l.*7.*ff. de contr. emt.* & proinde ex ea nec dominium, licet traditio sit subsecuta, *l.*31.*ff. de acq. rer. dom.* nec usucapiendi conditio transferri; *l.*4. *hic.* nec fructus sibi acquirere emptor potest: *d.l.* 4. Quia usucapio & fructuum acquisitio, *l.*74. *tit. præced. l.*109. *ff. de verb. signif.* titulum præcedentem & bonam fidem requirunt.

Quodsi aliter non sit actum, & melior conditio

hic non offeratur, omne periculum, lucrum, & damnum, quod interea temporis obvenit, unà cum fructibus, *l.2. l.4. cod.* ad emptorem, tanquam dominum, *l.1. hic.* pertinent: meliore conditione, verò, non fraudulenter, *d.l.4. §.5.* oblatâ, rescinditur prior venditio & fructus venditori refundendi sunt. *l.2.4.6. l.16. hic.* Emptorem enim qui meliorem conditionem obtulit, præter corpus quod venierit, nihil sequitur. *l.14. §.4. hic.*

Melior conditio offerri videtur, si vel pretio sit additum, vel solutio facilior, aut maturior, vel locus solvendi oportunior, vel persona secundi emtoris magis idonea, vel quid utilius venditori afferatur. *d.l.4. §. fin. cum ll. seqq.*

Meliore allata conditione, licet venditori addicere posteriori, nisi prior plus, (hoc est tantundem quantum nunc ab alio offertur;) paratus sit adjicere: Quod ut facere possit, necesse habebit venditor priorem emptorem certiorem facere, ut si quid alius adjecit, ipse quoque àdjicere, & licitando vincere possit. *l.6. §. fin. cum 2. ll. seqq. hic.*

Meliorem conditionem oblatam venditor acceptare non cogitur; sed eam abjicere & primam emtionem sequi potest; cum in ipsius favorem hoc pactum sit adjectum: *l.9. hic.* & nemo invitus jure suo uti cogatur; cum favori suo quilibet renuntiare possit. *l. 41. ff. de minor. l. pen. ff. de pact. l.2. inf. tit. prox.*

Acceptatâ à venditore meliore conditione dominium rei, in emtorem traditione translatum, ipso jure sola pacti potestate ad venditorem non redit: *ut vult Gloss. Bart. & alii in l. 41. ff. de rei vind. Bald. in l.3. hic.* sed retro traditione (Cum non nudis pactis, id est, traditione destitutis; sed rerum traditionibus transferantur dominia. *l. 20. C. de pact.*) opus est.

Unde ea actione personali ex vendito est petenda. *l.3. C. de pact. int. emt. & vend.* Alioqui post resolutam venditionem, danda esset venditori rei vindicatio; quæ tamen ipsi (utpote qui traditione dominium transtulit, & sic possidere desiit: *l.20. in fin.*

ff. de

ff. de acq. rer. dom. l. 8. *C. de acquir. poss.*) denegatur. *d. l.* 3. Nisi emtori precariam modo possessionem tradiderit; *d. l.* 3. & sic adhuc magis possideat, quam is qui precario rogavit. *l.* 6. §. *is qui. l.* 15. §. *eum qui. ff. de precar.*

Hoc pactum, licet non expressum, in venditione fiscali inest, adeò ut intra certum tempus, liceat meliorem conditionem offerre, & priori emptori, nisi tantundem solvere sit paratus, rem auferre. *l. Lucius.* 21. §. *ult. ad munic. l. ult. de jure fisc. l.* 4. *C. de fi. & in. hast. fisc. l.* 1. *C. de vend. rer. civit.*

De lege commissoria.

TIT. III.

LEge commissoria venditiones celebrantur cum convenit, ut, nisi intra certum diem pretium exsolvatur, res inempta sit. *l.* 4. *hic.*

Est itaque hic contractus purus, qui resolvitur sub conditione; puta per defectum solutionis. *l.* 1. *eodem.*

Committitur, si emptor, quamvis non interpellatus, pretium vel totum si nihil solutum fuit; vel residuum, si pars soluta fuit; sua die non offerat, *l.* 4. § *fin eod.* & solvat, si venditor solutionem accipere possit & velit; *l.* 3. *C. de pact. int. emt. & vend. d. l.* 4. §. 1. & §. *fin.* sin minus, obsignet. *ut in l. ult. hic.*

Dies enim interpellat pro homine: *l. magnam. C. de cont. stip.* nisi emptor justas caussas probare possit, quibus impeditus fuerit.

Commissa pactione, est in potestate venditoris suo jure uti, vel non. *d. l.* 4. §. 2. Quia in ipsius favorem hæc pactio additur; *l.* 2. *l.* 3. *hic.* cui proinde renuntiare potest. *l. pen. C. de pact.*

Alterâ tamen viâ electâ, variare nequit. *d. l* 4 § 2. quia emptori jus quæsitum est; quod variatione venditoris rursus interverti nequit. *l.* 4. §. 2. *eod. l. apud Aufidium. de opt. leg.*

Commissoriâ electâ emptor fundum, una cum

fructibus, etiam antequam lex committeretur, perceptis, ut inemptum restituere debet, & amittit quod arrhæ aut pretii nomine dedit, in pœnam moræ, & ex verisimili contrahentium mente; nisi aliud actum appareat. *l.25.de pet. hereditat.l.4.§.1. l.5. in pr. hic.*

Emptor, solutâ parte pretii, fructus interea perceptos lucratur, non si nihil solvit. *d. l. 4. §. 1. & ibi Bald.*

Probatur quidem hoc pactum, in venditione, *l.1.C.de pact.int.empt.* non tamen in pignore; id est, ut, si debitor intra certam diem non solverit quod debet, pignus creditori sit emptum. *l. ult. C. de pact. pignor.*

De hæreditate vel actione vendita.

Tit. IV.

Quia jura incorporalia, ut sunt hæreditas & actiones, vendi possunt, de iis aliquid dicendum.

Hæreditas defuncti vendi potest, viventis nullo modo. *l. 1. hic.* Viventis enim nulla est hæreditas. *gl.in d.l.1.* Imò qui eam vendit, si postea ei succedat defuncto, hereditate, tanquam indignus, privatur. *arg.l.2.§.ult.de his quæ ut indign.l.29.§.ult.l.30. De donat.*

Venditor non præstat certam hæreditatis quantitatem, nisi eam affirmaverit; *l.14. §.1. & l. seq. eod.* sed tantùm hæreditatem esse, & ad se pertinere. *l.7.8. & 9. eod.*

Non tenetur de evictione rerum singularium, quia non tanquam dominus, sed tanquam hæres vendit.

Sufficit hæreditatem præstari, qualem adiit; non etiam rerum particularium dominium. *l.2.hic. l.1. C. de evict.*

Venditor manet hæres, quia qui semel est hæres, non desinit esse hæres. *l.7. §. 10. de minor. l.88. de hæred. inst.* Emptor tamen vicem hæredis, respectu non creditorum hereditariorum, sed venditoris, obtinet:

obtinet: *d.l.*2.§.18. Ideòque non habet actiones directas, nisi sint à venditore sibi mandatæ; sed utiles. *l.*5.*C.hic. l.*16. *de pact.*

Venditor hæres jus creditorum & legatariorum contrahendo nec tollere, nec mutare potest, *l.*25. 26.*C. de pact.* nec in aliam personam transferre obligationem, quam adita hæreditate suscepit. §. *hæres* *I.* *t.* *de obl. quæ ex qu. cont.*

Unde rectè à creditoribus, etiam post factam venditionem, convenitur: emptor verò invitus nequaquam, quia nullum negotium cum iis gessit. *l.*2. *C. eod.*

In hæreditate vendita plerumque hoc agi videtur, ut quod ex hereditate pervenit, in id tempus, quo venditio fit, id videatur vænisse. *l.* 2. §.1. *hic.*

Sumptus ante hereditatem venditam factos, non venditor, sed emptor sustinet, ad quem & emolumenta pertinent. *d.l.*2. §.16.

Nomina, hoc est, debita, sive sit actio personalis, sive in rem, *l.ult. C. hic.* sive pure sit contracta obligatio, sive in diem, aut sub conditione; *l.*17. *ff. eod.* vendi possunt, etiam invito debitore. *l. nominis.* 3. *C. eod.* Quia ejus non interest cui solvat.

In venditione non oportet præstare locupletem debitorem, sed duntaxat debitorem esse. *l.* 4. *hic. l.*74. §. *ult. de evict.*

Actio vendi potest ante, non post litem contestatam: *l.*2. *C. de litig.*

Emptor non potest plus exigere à debitore cujus nomen emit, quam ipse venditori solverit. *l.pen.& ult. C. mand.*

Nomen, *l.*4. *l.*6. *hic.* actio, *Rubr. eod.* obligatio; *l.*19. *eod.* vendatur, idem est.

Emptor actionis, non minus quam emtor hereditatis, nec minus quam venditor cui nomen debitoris oppignoratum est, (ut pignorari potest. *l.*7. *C. hic.*) vel directam actionem sibi à venditore mandatam seu cessam; vel ea cessione cessante, utilem suo nomine movere potest. *d.l.*7. *cum l.seqq. C. eod.*

De rescindenda venditione, & quando licet ab emptione discedere.

TIT. V.

EMptio ut mutuo consensu contrahitur, ita consensu contrario, dum res est integra, distrahitur, *§. fin. Inst. quibus. mod. toll. obl.* si vel simpliciter à venditione recedatur, vel acceptum invicem feratur, vel nova alterius pretii venditio fiat, dum tamen perindè valida sit atque prior. *l. 2. 3. 5. hic. d. §. fin.*

Nam si quod purè emi, sub conditione rursum emam, imperfecta hac venditione non tollitur prior. *l. 7. hic.*

Alterutrâ parte invitâ abiri emptione non potest, *l. 1. ff. l. 3. 4. l. ratas. C. eod.* etiamsi duplum quis reddere paratus sit, *l. non est. C. eod.* vel altera pars in implendo contractu moram faciat, *l. 14. C. eod. l. 8. 9. C. de cont. emt.* aut inæquali injustoque pretio res venierit. *l. 4. l. si voluntate. l. quisque. C. eod.*

Licet enim contrahentibus invicem naturaliter, quadantenus, (nam ultra dimidiam partem justi pretii captio, propter nimiam inæqualitatem, revocatur. *l. 2. C. eod.*) dolo, non malo, *l. & eleganter. de dolo mal.* sed in re ipsa, circumvenire. *l. 16. §. pen. de minor.*

Soluto pretio & traditione factâ, solo consensu à contractu recedi nequit, sed opus est, retro rem tradi ac redhiberi, & pretium restitui. *l. 2. hic. l. ab emptione. ubi Dd. de pact.*

Metu puta justo, qui in constantem virum cadit, *l. 8. C. hic.* facta emptio, quia res mali exempli est, rescinditur. *l. 1. C. hic.*

Interitu quoque rei, qui perfectionem venditionis præcedit, *l. 15. l. 57. de cont. emt.* (nam eâ perfectâ emtori res perit. *§. cum a. Inst. de emt.*) item moribus retractu proximitatis vel vicinitatis, quandoque rescinditur venditio rerum immobilium, non mobilium: *vid. Tiraq. de retract. Chass. in*

in cons. Burg. eod. tit. ut & retractu conventionali, *l.* 2. *C. de pact. int. emp. & vend.* quo casu fructus perceptos non restituit emptor. *Tiraq. de retract. lig.* §. 15. *gl.* 2.

Hoc interest, quod petitio retractus proximitatis, anno & die præscribitur, *Bald. in c.* 1. §. *hoc quoque. de suc. feud. lib.* 1. *F. Tiraq. eod.* §. 1. *gl.* 10. *n.* 3. 4. 5. petitio retractus ex contractu non item, sed durat (ut aliqui volunt. *Bald. in l. quod si nolit.* §. *si quid de adil. edict. Tiraq. in retr. conv.* §. 1. *Gl.* 2. *n.* 15. *Myns. obs.* 16. *cent.* 1.) in perpetuum; quia juri offerendi, quasi meræ facultatis, non præscribitur: *l. viam publicam. de via publ. l. ult. C. de cond. inser.* ut verò communior sententia, triginta annis; *Bald. in tr. præscr. in* 3. *q.* 4. *part.* 5. *Part.* 1. *Tiraq. in retr. conv.* §. 1. *Gl.* 2. *n.* 1. 2. *Cujac. in l. si pignori.* 13. *de usuc. Alex. cons.* 228. *ponderatis. lib.* 6. exemplo reliquarum præscriptionum. *l.* 3. *cum l. seq. C. de præsc.* 30. *ann.*

Nam & hæc petitio est ex contractu, non magis meræ existens facultatis, quam quælibet actio, qua unicuique liberum est, aut agere, aut non agere. *l. un. C. ut nem. accus. vel ag.*

De periculo & commodo rei vendita.

T I T. VI.

PErfectâ venditione periculum rei ad emptorem pertinet: *l.* 7. *l.* 8. *hic. l.* 1. *l.* 4. *C. eod. l.* 5. §. *mortuo. ff. de resc. vend. l.* 11. *ff. de evict.* Nisi in mora venditor fuerit. *l.* 17. *eod.*

Perfecta intelligitur emptio, cum de pretio convenit, & id quod vænit apparet, quid, quale, quantumque sit, ac purè vænit. *d. l.* 8.

Itaque, si vinum ad degustationem, vel mensuram venditum, perfecta tantum videbitur venditio, *l.* 4. §. 1. *hic.* (nisi aliud sit actum, *l.* 15. *eod.*) & per consequens, periculum ad emptorem pertinebit, postquam degustatum vel admensum fuerit.

Si utraque conditione venditur, periculum qualitatis puta acoris & mucoris, usque ad degustatio-

nem ad venditorem, post eam demum ad emptorem; periculum substantiæ (seu rei interitus) donec vinum admetiatur, (quamvis degustatum,) ad venditorem pertinet. *l.* 34. §. *alia. l.* 35. §. *pen. de cont. emt. l.* 15. *l.* 4. §. 1. *l.* 1. *l.* 5. *hic.*

Si vinum simpliciter, seu per aversionem, vendatur; omne periculum statim ad emptorem transit. *l.* 4. §. *fin. l. si vina. eod.*

In conditionali venditione pendente conditione emptoris periculo est deterioratio, non rei interitus: & perit res venditori, quasi nondum perfecta sit venditio, non emptori. *d. l.* 8. Nisi aliud sit pactum. *l.* 10. *eod.*

Si emptio in diem sit contracta, & traditioni dies tantum adjecta, (cum perfecta & pura sit venditio, §. 3. *Inst. de V. O.*) emptoris erit periculum: *d. l.* 1. sin ipsi venditioni, planè ut si dies degustationi præstituatur; venditoris. Videtur enim sub conditione contractum.

Venditor, licet emptione perfectâ periculum non sustineat: tamen custodiam, usque ad traditionem, præstare debet: *d. l.* 1. *in pr.* & *l.* 2. *in fin. hic.* & quidem talem ferè, qualem ii, quibus res commodata est, aut alioqui in re aliena versantur. *d. l.* 2. 3. & 4.

Fatale damnum, aut casum, non præstat; ne incendium quidem, vel furtum: *l.* 11. *hic.* quamvis difficile est alterutrum sine culpa & negligentia admitti; dummodò quam debent homines frugi & diligentes ipse custodiam præstiterit. *l.* 11. *ff. hic. l.* 35. §. 4. *ff. de contr. emt.*

Si tamen ejus culpa probetur, meritò ex bona fide tenebitur. Ut, si cum sciret vinum non esse duraturum; emptori nihil renuntiavit ut tolleret, *d. l.* 15. aut, si in mora tradendi fuerit. *d. l.* 4. *in pr. l.* 17. *hic.*

Emptor si in mora accipiendi sit; denuntiabit ei venditor ut tollat; si cesset, aut licet ei vinum effundere, si forte vasis suis opus habeat, aut quantum sua interest illud tolli, postulare. *l.* 1. *circa fin. l.* 4. §. *fin. hic.*

Quod si

Quodsi per utrumque mora fuerit; veluti si venditor moram rei tradendæ adhibere cœperit, deinde eam obtulerit, emtor autem noluerit accipere, prior mora per posteriorem purgatur, & posterior sola nocet. *l,17. C. hic.*

De servis exportandis: vel si ita mancipium vaenierit, ut manumittatur, vel contra.

T I T. VII.

SOlebant cum his pactionibus mancipia distrahi. Ne quo loco morentur: Ut in alias terras exportentur: Ut manumittantur post tempus, vel contra: Ne prostituantur: &c. ac, ni pactis stetur, ut certa pœna pendatur, vel sit manus injectio. *l.1.& t.t.C.si manc.ita ven. l.2.& t.t.C.si serv.export.ven. l.9. & seq. hic.*

Qualia pacta erant permissa; ex iisque agi poterat, quod emtionis, aut pretii, pars essent: *l.6.§.fin. eod. l.79. de cont. emt. l. 21. §.4. de act. empt.* adeò ut fiscus cessantis venditoris vice fungeretur. *l.1.2. 3. C. si serv. exp. ven.*

Et, si de manumittendo erat conventum, nisi ex pacto emptor manumitteret, servus ipso jure libertatem nancisceretur. *l.3. hic. l.1. & t. t. C. si manc. ita alien. ut man.*

Pacta, in quibus sola turpitudo, aut crudelitas inesset, non putarem valuisse: *d.l.6.in fin.* nisi in eo, ut licuerit petere, Quanti minoris eo nomine mancipium venditum fuisset, tanquam interesse pecuniarium. *d.l.6. in fin.*

DIGESTORUM
LIBER XIX.

De actionibus empti & venditi.

TIT. I.

ORiuntur ex præcedenti emptionis venditionis contractu actiones, quæ plerunque nominantur ab eo cui, rarò ab eo contra quem, dantur: ut actio ex empto plerunque dicitur quæ datur emtori, *in rub. hac. & l.19. de hered. vel act. vend.* interdum quæ contra emptorem competit. *l.4.§.pen.de leg. comm. l.26.l.66.§.pen. de evict.* & actio ex vendito plerunque dicitur, quæ datur venditori, *in rub.l.13. §. ex vendito. hic.* interdum quæ contra venditorem.

Nos in sequentibus actionem ex empto vocabimus, quæ emptori competit: ex vendito, quæ venditori.

Utraque civilis est, *l. 33. de ædil. edict.* bonæ fidei, *l.11. hic.* perpetua, *Dd. in l.2.C. de pact. int. emt. & vend. l.2. C. de resc. vend.* transitoria, directa; quia contractus hinc inde æqualis est. Id est, Uterque contrahentium agit ad id de quo contractus principaliter est initus. Exempli gratia. Emptor petit rem venditam sibi tradi, venditor petit pretium sibi solvi.

In personam utraque. Contractus enim emtionis solo naturali consensu perficitur. *d.l.11. l.1. de contr. empt.*

Actio ex empto directa, competit ei qui emit rem præsens, vel absens, per nuntium vel epistolam, *l. cum per eos. C. si quis alt.vel sibi. l.1.§.fin.de cont. emt.* etiam patri, vel fratri à filiofamilias vel fratre (sed bona tantum castrensia vel quasi) ementi, *l. frater à fratre. de cond. ind. l. 2. de cont. empt.* eorumque heredibus, *l.10. l.47. hic.* & successoribus

bus universalibus, *l.2.C. de pact. int. emt. l.3. C. de reb. alien. l. 12. l. 49. de O. & A.* non singularibus. *Schurf. consf.13. Senatus. n.1. per l.1. & 2. C. de hared. act.* Quia non contraxerunt. *l.7. C. si quis alteri vel sibi &c.* Utiliter datur & ei, cujus procurator, *l.13. §.25. hic.* tutor, curator, emit; *l.4. C. quand. ex fact. tut. vel cur. l.5. §.9. ff. de const. pec.* ei, qui se rem certo pretio, puta centum; emisse juravit; siquidem contractus ex solo jurejurando probetur. *l. 11. §. ult. l. 13. §. Marcellus. l. 29. ff. de jurejur.*

Adversus eum qui rem suo nomine vendidit; ejusque successores; sed universales; *arg. l. 47. hic. Nov. 48. pr.* non singulares; *l. fin. §. fin. de cont. emt.* non procuratorem venditoris; Utiliter adversus dominum mandantem, *l. 13. §. si procurator. hic.* aut per tutorem, curatorem vendentem; *l. 2. C. quand. ex fact. tut.* adversus eum cujus adversarius juravit eum ipsi vendidisse; sed eadem ratione, qua hoc casu utilem dari actionem statim diximus.

Venit in hanc actionem, quicquid inter contrahentes actum est. Quodsi nihil specialiter convenit, quicquid naturaliter inest hujus judicii potestate. *l. 11. hic.*

Insunt naturaliter hæc, ut venditor aut heres ejus si res corporalis vendita; necesse habeat rem tradere (præcise, si tradendi facultatem habet; sin non, præstando interesse puta quod consistit circa rem ipsam, non extra; *l. 21. §. 3. ff. l. 4. C. hic.* liberatur. *l. 1. in pr. hic.*) unà cum fructibus & reliquis accessionibus à tempore moræ. *l. pen. C. l. 11. §. 17. ubi Gl. hic.*

Post moram in id quod interest emptor agere potest. *l. si jactum. hic. l. 13. §. fin. de re jud.*

Vacuam quoque possessionem venditor præstare debet, *l. 3. §. 1. l. 11. §. 13. hic.* ac dominium transferre, vel ejus loco usucapiendi conditionem; unà cum evictionis cautione: ad quam pretii solutione obligatur, *Paul. lib. 2. tit. 27.* & quæ loco dominii securum facit emptorem. *d. l. 11. in pr.*

Si res vitiosa tradatur, nec de vitio emptor certior

tior factus est, agit hoc judicio ad redhibendum; *d.l.*11. §. 3. aut si alias emisset, & uterque vitium ignoravit, quanto minoris: sed si venditor astutè vitium celavit, quicquid damni ejus fraude accidit, sarcire tenetur. *l.* 13. *in pr. eod.*

Cum ex falsa commendatione res pluris justo vendita est, in id agetur, ut, quanto pluris empta, reddatur. *d.l.*13. §.4.

Nam, quod commendandi causâ dicitur, venditorem obligat: nisi palam esse appareat. *l.*43. *de contr. emt.*

Denique, quicquid dolo, vel culpa, venditoris abest, quidque præstare æquum est, aut pactis comprehensum, in hoc judicium venit. *l.*6.§.2. *l.*11.*hic.* *l.*72. *de contr. emt.*

Non tamen ad hanc agendi facultatem admittitur emptor, nisi ex sua parte contractum impleverit, & pretium solverit, aut certè obtulerit. *d.l.*13. §. *offerri*. 8. Quippe contractus cum ab emtore incipiat, ab eo primum impleri debet. *l.*39.*ff.de solut.* *l.*21. *C. de pact.*

Alioqui venditor rem venditam tanquam pignus retinere potest. *d.l.*13. §.8.

Actio ex vendito datur venditori, *d.l.*13. §.19. ejusque hæredibus: Domino ex venditione sui procuratoris utiliter; *d.l.*13. §. *si procurator*. etiam pupillo absque tutoris autoritate vendenti. *d.l.*13. §. *si quis à pupillo.*

Contra emptorem, ejusque hæredes, & successores universales: non successores singulares: *l.fin.*§. *fin. ff. de contr. emt. l.* 1. §. *si heres. ff. ad SC. Treb.* Est enim actio personalis; *l.*1. *C. hic.* quæ rem non sequitur, nec ejus possessorem; *l.*1. §. 16. *ff. ad SC. Vell.* Utiliter tamen datur ex contractu procuratoris adversus dominum. *d.l.*13. §.25. *ff. hic.*

Sed si venditor, re non traditâ, ad pretium agat, obstat ei exceptio rei non traditæ, donec plenè tradat. *l.*25. *hic.*

Re traditâ, agit ad pretium & ad fructus à tempore moræ, & usque ad quantitatem fructuum quos percepit, *l.*5.*C.de pact.int.emt.* & *vend.d.l.*13. §.*ve-*

§ *veniunt. junct. l.* 16. §. 1. *ff. de usur.* ad usuras à tempore rei traditæ; unà cum sumptibus in re vendita post venditionem factis, & quanti pluris rem vendere potuisset, nisi ab emptore deceptus esset. *l.* 13. §. 19. §. 22. §. 5. *hic. l. jurabit. l.* 13. *C. eod.*

Ubi nec traditio facta, nec mora emptoris intervenit, usuræ non debentur. *d. l.* 13. *C.* tametsi emptor à tempore contractus perfecti fructus lucretur: §. *cum autem. Inst. de empt.* cum ejus periculo res sit.

Pretium verò promissum non est periculo venditoris, Quia generis est obligatio, quæ non perit interitu speciei. *l. incendium si cert. pet.* Ideò venditori usuræ pretii non à tempore contractus, sed à mora, veniunt. *l.* 32. §. *in bonæ. de usur.*

Emptor pretium venditoris facere debet. *d. l.* 11. *pr.* Non enim fit solutio, nisi dominium pecuniæ aut alterius cujuslibet rei solutæ à creditore in debitorem transeat. *l.* 22. §. 8. *ff. mand. l.* 78. *junct. l.* 60. *ff. de solution.*

Agit quoque venditor ut emptor res emptas aut tollat, aut præstet id quod interest, *l.* 1. §. *licet. de per. & com. rei vend.* & ut fiat, quod pacto nominatim est conventum. *l.* 6. §. 1. *l.* 13. *hic.* Nisi in fraudem legis sit conventum; puta si venditor pœnam dupli, pretio ad diem non soluto, stipulatus sit. Ea enim in fraudem legitimarum usurarum adjecta esse videtur. *d. l.* 13. §. 26.

Utrivis, ultra dimidium justi pretii (juxta communem æstimationem, *Gl. in l. non est.* 6. *C. de rescin. vend.*) decepto, licet agere, & quidem cônditione ex lege; *Salic. & Dd. in l.* 2. *C. eod.* ut præstetur justum pretium, sive reddatur, aut iniquo contractu abeatur. *d. l.* 2.

Hæ actiones in simplum, nisi aliter actum sit, concipiuntur. *l. si fundus emptori. l. si dictum. de Evict.*

Singulares sunt: attamen omnia accessoria rei venditæ complectuntur. *l.* 11. §. 17. *hic.*

Universales quodammodò tunc sunt, cum dantur ad universitatem emptam; ut est hereditas. *ut tract. in t. t. C. & ff. de hered. & act. vend.*

Locati

Locati conducti.

Tit. II.

Locatio Conductio proxima est emptioni venditioni, iisdemque regulis juris consistit. *l. 2. hic.*

Et, ut veteres emptionis & venditionis; ita etiam locationis & conductionis appellationibus, promiscuè utebantur. *l.19. l.20. de act. empt.*

Sed, ut supra actionem empti emptori, venditi venditori; ita etiam hic actionem locati locatori, conducti conductori, tribuimus.

Locatio & conductio, est contractus nominatus, in quo personarum, vel rerum, usus, pro certa aliqua mercede, conceditur.

Contrahitur consensu, *l.1.hic.* expresso, vel tacito: ut si quis post elapsum locationis tempus patiatur inquilinum in domo manere. *l.13.§.fin. cum l. seq. eod.* Nisi contractus ab initio in scriptis fuerit celebratus. Hoc enim casu qui post tempus conventum habitat reconduxisse non intelligitur; quia taciturnitas, non, ut consensum nudum, ita & scripturam supplet. *l.13.§.fin. vers.in urbanis. hic.*

Qui consensus, & debet esse de re quæ fruenda conceditur, *l. 15. §. 3. eod.* & de certa mercede. *d.l.2. hic.*

Merces (Quæ est facti vel usus æstimatio; interdum pretium appellatur. *l.56. in pr.hic. l.ult. §.ult. de leg. Rhod.*) constitui potest, vel in nummis, vel pecunia, vel partibus.

Nummis; ut fit plerunque: Pecuniâ, ut si quis certum frumenti aut olei numerum polliceatur loco mercedis: *l.si olei.21. C. eod.* Partibus; cum colonus in vicem mercedis, partem fructuum tertiam, aut dimidiam fortè, promittit. *Dd.in l.si pascenda. C. de pact.*

Sed colonus partiarius propriè conductor non est: non quia fructibus, non nummis colit; sed quia incertam mercedem præstat; cum certam partem incertorum fructuum fundi domino præstet. Nam cum

cum plures fructus percipit, plus; cum pauciores, minus præstat: quippe qui quodam societatis jure fructus cum domino partitur. *l.25.§.6. hic.*

Locari possunt res omnes quæ vendi, mobiles, immobiles: propriæ, (non conduci. *l.9.§. fin. hic.*) alienæ: *l.7. hic.* incorporales, ut ususfructus: *l.12. §.2. de usufr. l.9. §.1. hic.* servitutes prædiales, sed non nisi cum fundo. *l.44. eod.*

Fit locatio, vel in perpetuum, si prædium ita locetur, ut quamdiu merces præstabitur, id auferre, nequidem à conductoris heredibus, liceat: *l.10. C. eod.* vel ad tempus: vel breve intra decennium, vel longum, quod ultra: *l.1. & 2. si ager vect.* Sed ubi ultra decennium, vel (ut quidam volunt) quinquennium fit, transire solet in aliud nomen contractus: *Cujac.1.de loc.per Nov.120.* ut, emphyteusin, libellum, censum, &c. *Dd. in Clem.1. de reb. eccl. non al. & in l. codicillis. de ann. leg. Ias. in l.2. C. de jur. emph.*

Nam de communi Doctorum sententia, ex locatione decennali, aut longiore, semper utile dominium transfertur. *l.1.§. quod a. de superf.*

Id non verum esse ex eo apparet, quod conductoribus etiam longissimæ possessionis, adimatur præscribendi jus, tanquam alienæ rei possessoribus; *l.2. C. de præsc.30. ann.* Et quod actiones reales à Prætore non indistinctè, sed causâ cognitâ, dentur. *l.1.§. quod autem. ff. de superfic.*

Tamen cui ædificandi jus conceditur, utendæ pro arbitrio areæ jus, atque ita utile dominium, concedi videtur. *l.1. de superf.* Quia nec recte, nec commode fit ædificatio, ab alio, quam à domino.

Fieri potest locatio quoad is qui locavit, voluerit. Mutatione voluntatis, aut morte finitur. *l.4. hic.*

Si nullum tempus expressum; in rusticis prædiis in annum, quo fructus (quorum gratia facta conductio) percipi possint, videtur facta: in urbanis tamdiu, quoad alteruter contractui renuntiet. *l.13. §. fin. hic.*

Quæ renuntiatio cum temperatione aliqua facienda,

cienda, ut usus rei conductori constare possit, neque subitò migrare cogatur. *l.* 17. §. *sicut. commod.*

Durante locatione, periculum rei ad locatorem pertinet, non conductorem. *l.*9.§ 3.4.*l.*15.§.2.*l.*25. §.6. *hic.*

Qui tamen re uti debet ut bonus paterfamilias, *d.l.*25. §.3. & culpam atque dolum præstat, *d.l.*9. §. 3. etiam eorum quos induxit, si in inducendis culpam admisit, *l.* 11. *l.* 30. §. *fin. hic.* atque adeò inimicorum suorum, si ejus odio rem fecerint deteriorem. *d.l.*25. §.4.

Imperitia quoque artificis culpæ annumeratur. *d.l.*9. §. *pen. l.*13. §.5. *l.*51. §.1. *eod.*

Custodia, & levissima culpa, non ex natura locationis, (Quia ea utriusque utilitatem continet: at in iis præstatur tantum culpa levis: *l.*5. §.2. *ff. commod. l.*3. §.1. *ff. naut. caup. stab. l.*9. §. *si colonus. ff. hic. l.* 23. *ff. de reg. jur.*) sed ratione circumstantiarum, aut pactionum, interdum præstanda: ut ab iis qui pro custodia mercedem accipiunt, *l.*40. *cum ll. seqq. eod.* vel si res naturâ suâ exactissimam diligentiam requirat. *d.l.*25. §. *pen.*

Item à farcinatore, & fullone, & cæteris, qui tanquam artifices locant operas, & rebus recipiendis, custodiendis, reficiendisve quæstum faciunt. *d.l.*13. §.6. *l.*25. §. *pen.* §. *ult. eod.*

Vitiant locationem, nimia inæqualitas mercedis; (ut si uno nummo fiat, *l.* 46. *hic.*) aut ultra dimidium justi pretii deceptio. *Dd. in l.*2. *C. de rescin. vend.*

Oritur ex hoc contractu duplex actio, puta locati & conducti: quarum illa locatori, hæc conductori competit: Utraque bonæ fidei, *l.*54. *hic.* & in hæredem transitoria: *l.*19. §.8. *ff. l. viam. C. eod.* non in singularem successorem. *l.*11. *ff. eod.*

Actione locati petitur, ut merces debita de qua (etiam contra consuetudinem regionis.) convenit, non major; *l.*16. *C. hic.* eaque integra; *d l.*16. si de ea nihil convenit, pro more regionis præstari solita; *l.*18. *C. eod.* tempore convento; si nihil convenit,

con-

consueto; si de consuetudine non apparet, in fine anni; *Gl. in l. 3. C. hic. & ibi Dd. commun.* solvatur; unà cum usuris, post moram: *l. 17. C. eod.* (quæ tamen non debentur jure actionis, sed officio judicis actioni accedente. *l. 54. hic.*) & ut damna culpa conductoris contracta præstentur: *l. 9. §. pen. l. 11. §. item. 2. l. 43. eod.* item, id quod interest, si ante finitum locationis tempus, sine causa, rem conductor deserat: *l. 14. §. si domus. l. 55. §. fin. hic.* item, ut exacto locationis tempore res reddatur. *l. si quis conductionis. C. eod. d. l. 11. §. pen.*

Contra non restituentem juratur in litem. *l. 48. eod.*

Nonnunquam datur ante finitum locationis tempus, si dominus novâ necessitate coactus, re suâ opus habeat, vel inquilinus eâ abutatur. *d. l. 54. §. 1. l. 3. C. eod.*

Conducti actione agit conductor, ad hoc, ut sibi re conductâ uti frui liceat, vel solvatur id quod interest; *l. 7. 8. 9. in pr. & §. 1. hoc. t.* vel ut merces ante soluta reddatur: *l. 15. §. 6. l. 24. §. 4. l. 33. hic.* ut locator domum reficiat, aut mercedem pro rata temporis, quo uti nequit, remittat: *l. 15. l. 27. hic.* ut damna vitio rei locatæ contracta præstet, si vitium facilè sciri potuit, & ad certum usum res quasi ab artifice locata est: *l. 19. §. 1 eod.* item in hoc agit ut propter interitum rei, aut sterilitatem fructuum labe aliquâ contractam, vel incendium aut aliud impedimentum usus rei, merces pro rata temporis, quo conductor usus non est, remittatur: *d. l. 9. §. 1. l. 25. §. vis major. l. 15. §. 2. §. 7. hic.* Item ad impensarum in re conducta necessariò factarum (etsi de iis repetendis nihil sit conventum) refusionem; *l. 55. §. 1. l. 61. in princ. hic.* aut ut eas tollere, *l. 19. §. 4. eod.* & finita locatione solutaque mercede commoda quæ intulit, efferre liceat. *l. inquilino. ff. damni. inf.*

De

De æstimatoria.

Tit. III.

Cessantibus proditis ac vulgaribus quidem judiciis, descendendum ad ea quæ sunt in factum, generalibus verbis præscripta, prout cujusque facti natura exigit. *l.* 1. *de præscr. verb.*

Quod fit vel cum contractus est incertus, vel cum est innominatus.

Incertus est, cum res æstimata vendenda datur, ut is qui accepit aut rem, aut æstimationem, restituat.

Hic enim probabiliter dubitatur; utrum ex vendito pariat actionem, quia æstimatio vim habere solet venditionis; *l.* 10. §. 4. *l.* 16. *ff. l. quoties. C. de jur. dot.* an ex locato; quasi rem vendendam locaverit; an mandati, quasi rem vendendam mandaverit.

Sed, tollendæ dubitationis causâ, & ut vitetur periculum actoris, ineptam actionem proponentis; placuit actionem æstimatoriam præscriptis verbis proponi.

Quæ civilis est, bonæ fidei. *l.* 1. *hic.* utilis etiam si merces intervenit. *l.* 2. *hic.*

De rerum permutatione.

Tit. IV.

Permutatio, est contractus, *l.* 1. *hic.* innominatus, *d. l.* 1. similis emptioni, *l.* 2. *C. eod.* eòque bonæ fidei, *d. l.* 2. quo species rerum certæ cum speciebus commutantur. *d. l.* 1. *l.* 7. *l.* 1. 2. 3. 4. & *t. t. C. eod.*

Si genus cum genere, aut cum specie, commutetur, non est propriè permutatio, sed magis contractus innominatus, do ut des. *l.* 1. *ubi Gl. & Dd. hic. Gl. in l.* 1. *C. eod.*

A quo differt; Quia ex hoc actio bonæ fidei oritur, ex illo nequaquam. *Ias. in l.* 2. *n.* 8. *si cert pet.* & *l.* 1. *n.* 10. *hic.*

Differt

Differt etiam ab emptione venditione: In eâ enim ex utraque parte requiritur res & pretium: in permutatione, ex utraque parte res tantum: Venditor rem tradere solummodo: permutator tenetur permutatorem dominum facere ipsius rei. *d.l.*1. §.2. Venditio solo consensu; permutatio non nisi rei interventu perficitur: *d.l.* 1. §.2. Venditor alienam rem vendere, permutator non nisi suam permutare potest. *d.l.*1. §.3. *l. ult. C. hic.*

Partes permutationis sunt, species rerum, consensus, ac traditio, & nonnunquam stipulatio. *l.*3. *C. eod.*

Perficitur aut traditione, aut stipulatione. *l.*77. §. *hæreditatem. de legat.* 2.

Ex ea, peræque ac ex venditione, paratur usucapiendi conditio, *l.*4. §. *sed & si.* 17. *de usucap.* præstatur evictio, *l.*1.*C. eod.* animantium sanitas, *l.* 2. *hic.* ac fit ob vitia redhibitio. *l. sciendum.* §.*pen. de ædil. edict.*

Oritur hinc actio, bonæ fidei, §. *actionum. Inst. de action.* præscriptis verbis: *l.*4. *l.*6. *l. fin. C. hic.* quâ ad exemplum actionis empti, *l.*1. *C. eod.* agi potest, aut ut impleatur quod promissum est, *l.*4. *l. ult. C. eod.* aut id quod interest præstetur. *d.l.*1.*C. eod.*

Adjectâ stipulatione agi potest ex stipulatu. *l.*3. 4.7. *C. eod.*

De præscriptis verbis, & in factum actionibus.

Tit. V.

Actio Præscriptis verbis dari solet, quoties contractus existunt, quorum appellationes nullæ jure civili proditæ sunt. *l.*1.*hic.*

Qui, quamvis nomen & formam specialem non habent: tamen, quia habent in se συνάλλαγμα, & negotium aliquod civile, nempe rerum commercium, civilem etiam actionem producant necesse est. *l.*7. *in pr. de pact.*

Solent istiusmodi contractus ad quatuor ferè genera

nera redigi: puta Do ut des, Do ut facias, Facio ut des, Facio ut facias.

Do ut des, contractus est, quo res datur ut res accipiatur *l.5.§.1. hic.*

Differt à permutatione; in qua (ut dictum) species certa cum certâ specie commutatur: in hoc autem contractu res incerta pro incertâ (puta genus pro genere) aut certa pro incerta, aut incerta pro certa datur. *l.1. ubi Gl. & Dd. ff. Gl. in l.1. C. de rer. perm. Sichard. ad rubr. C. hic. n.4. Diff. Dd.*

Do ut facias, contractus est, quando res, quæ sit mercedis loco, datur ut aliquid faciam, vel pecunia data tale factum est, quod locari non solet: puta quod fruitionis usum non recipiat. Quia neutro casu locatio est, fit civilis obligatio innominata. *l.5. §.2. hic. Wes. eod. n.4.*

Facio ut des, contractus est, non quo mercedem do, ut facias; vel facio ut mercedem des, (sic enim est locatio, *l.22 §. cum insulam. l.51. §. locavi. locati.*) sed cum facio aliquid, ut quid des id quod non sit merces.

Cui negotio, (cum neque emptioni, neque locationi, nec alicui cuiquam contractui sit simile; & ex facto non perindè quis obligetur alicui, ac ex datione, quod fieri possit ut ex eo nihil ad eum perveniat;) non videtur subesse civilis obligatio, quæ formam civilis contractus habeat. *d.l.5. §.3. hic.*

Undè de actione quæ indè detur, variant Doctores. Communiter tamen statuunt actionem de dolo subsidiariam dari. *per l.5. §.3. l.16. §.1. hic. l.4. C. locat. Govean. 2. lect. 28. Cujac. in l.7. C. de pact. Bart. in d.l.5. §.3. ubi & Ias.*

Contractus Facio ut facias est, cum mutua facta contrahuntur. *d.l.5. §.4.*

Actio præscriptis verbis, quæ ex istis contractibus datur, est stricti juris. *§. actionum. Inst. de action.*

Actio de dolo, quam diximus dari ex contractu facio ut des, est arbitraria. *l.18. in pr. De dolo.*

Actio præscriptis verbis, cum sit civilis, etiam civili

civili ordinariæ actioni adjungi, & cum eâ concurrere potest secundum Wesemb. *hic. per l. 50. de contr. empt. l.23. com. div. l.6. de rescind. vend.* sed revera tum demum actioni præscriptis verbis locus est, cum de ordinaria dubitatur. *l.1. tit. præced. l.1. & seqq. hic.*

Deficiente obligatione, & causâ civili, aut verbis legis, ex æquitate à Prætore datur actio in factum. *l.11. l.21. hic.*

Quæ planè subsidiaria est, ut aliis civilibus extantibus nequaquam detur. *d.l.21.*

DIGEST. PARS IV.

LIBER XX.

De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.

TIT. I.

Ontractibus quibus in creditum itur, quædam solent adjici: quæ vel ad securitatem contractus pertinent, ut pignora, hypothecæ: (de quibus hoc libro:) vel ad implementum; ut Ædilitium Edictum; Evictio, usuræ: vel ad probationem; ut testes & instrumenta.

Inter pignus & hypothecam, quod ad usum attinet, tantum nominis sonus differt: *l.5. §. 1. hic.* Alias pignus dicitur rei traditæ, hypotheca non traditæ. *l. si rem. §.2. de pign. act. l.238. §. pen. de V. S.*

Pignus dicitur, tam ipsa res quæ pignori obligata est, *t. t. de distr. pign.* quam jus quod creditor in pignore habet. *t.t. quæ res pign. obl.*

Propriè pignus est, jus reale, quo creditor nomine ejus quod sibi debetur, rem obligatam tenet.

Potest etiam ipse contractus, quo res creditori obligatur, pignus dici. *l.* 1. §. *fin. de pact.*

Pignus propriè dictum re contrahitur: *l.* 1. §. *creditor. de O. & A.* hypotheca nudo pacto. *l.* 4. *hic.*

Utrumque vel purè, vel in diem, vel sub conditione. *l.* 13. §. *pen. hic. l.* 7. §. 1. *l.* 12. §. *unde. qui potior. in pign. hab.*

Est pignus, vel Prætorium, *t.t. C. de præt. pign.* quod Prætor, decretâ missione possessioneque bonorum, inducit: vel judiciale, captis à judice pro re judicata pignoribus: *l.* 15. *de re jud. t.t. C. de bon. auth. jud. poss.* vel Conventionale, quod consensu & conventione partium constituitur. *l.* 1. *de pign. act. vid. Negu*ʒ*. in tract. pign. part.* 3.

Est & hypotheca quædam generalis, omnium bonorum: (Et tum res omnes quas is qui pignori dedit, habet habiturusve est, tam sunt obligatæ, quam si specialiter singulas enumerasset: *l Paulus.* §. *ult. l. pen.* §. *ult. hic.* Exceptis iis quæ verisimile est, debitorem obligaturum non fuisse, vel propter usum quotidianum, vel affectionem: *l.* 6. *cum ll. seqq. hic.*) quædam specialis, unius rei: (Et tum ea demum res pignori est, quæ conventione est comprehensa. *l.* 1. §. 1. *l. fidejussor.* §. *ult. hic.*) Et iterum quædam expressa, quædam tacita. *l.* 1. 2. 5. *C. de pact. pign.*

Loquimur hic de pignore conventionali & expresso, quod contractibus accedit, & rei traditione, consensu & nuda voluntate contrahitur. *l.* 1. *de pign. act.*

Neque ad rem pertinet, quibus verbis, & an sine scriptura fiat, si probari potest convenisse. *l.* 4. *hic.*

Et possunt ei præter pactum de re obliganda, quo hypotheca constituitur; & alia adjici pacta. Veluti, ut creditor loco usurarum ex re pignoratâ fructus percipiat. Quo casu antichresis dicitur. *l.* 6. §. 1. *hic.* Et, ut non soluto debito, pignus creditori emptum sit. *l.* 16. §. *ult. hic.* & alia.

Pactum tamen legis commissoriæ (ut supra dictum) ei adjici nequit; Cum id oneris egentibus

multò

multò gravius ac perniciosius accidat quam ulla usura. *l. fin. C. de pact. pign.*

In quibus causis pignus, vel hypotheca tacitè contrahitur.

TIT. II.

Tacitum Pignus Senatusconsultum concedit ei, qui ad refectionem ædium mutuò dedit, in iis ædibus, ad quas creditum est. *l.* 1. *hic. l.* 8. §. 1. *de priv. cred.*

Obligantur & tacitè invecta & illata in prædium urbanum, pro pensione; *l.* 2. *cum seqq. hic.* Non in rusticum; *l.* 4. *eod.* Quia sufficit fructus teneri. *l.* 7. *eod.*

Tacitæ locationi cohæret & pignoris renovatio. *l.* 13. §. 11. *locati.*

Rei oppignoratæ & fructus extantes, pactione subintellectâ, pignori creduntur inesse. *l.* 3. *C. hic.*

Habet & pupillus hypothecam tacitam in bonis tutoris, *l. pen. C. eod.* uxor in bonis (allodialibus, non feudalibus. *Bald. in c. imperialem. de prohib. feud. al. per Fred. & in l.* 1. *C. quæ res pign. obl.*) mariti, *l. un.* §. 1. *C. de rei ux. act.* sponsa in sponsi, *Ang. in* §. *patitur. n.* 3. *Inst. de injur.* adulti scilicet ætate, non minoris. *Gl. in l. fin. verb. tineri. C. de leg. tut. Bart. in l. si constante. solut. matr.*

Quæ hypotheca non modò pro dote intelligitur contracta, *Dd. in l. ubi. C. de jur. dot. l. si cum dotem.* §. *sin autem in. ubi Gl. & Dd. solut. matr. vid. l. assiduis.* §. 1. *C. qui pot. in pign.* sed etiam nomine alimentorum, ac bonorum paraphernalium, *Ias. in l. maritus.* 21. *n.* 14. *C. de procur.*

Eandem hypothecam tacitam habet & pupillus in bonis procuratoris: *Gl. in l. pro officio.* 20. *C. de adm. tut.* minor in patrimonio curatoris: *d. l. pro officio. in verb. curatoris.* fiscus in bonis administratorum suorum: *l.* 1. *C. de priv. fisc.* vel debitorum: *l.* 1. & 2. *C. eod.* filius respectu adventitiorum, ut maternorum bonorum & hæreditatis in re patris

qui illa administrat. *l. si quis prioris. C. de sec. nupt. vid. Neguz. eod. par. 2. memb. 4. n. 13.*

Civitates non habent; nisi in bonis suorum administratorum, *Neguz. eod. par. 2. mem. 2. n. 119.* aut ex privilegio principis: *l. 10. ad munic.* Quia loco privatorum sunt. *l. 16. de V. S.*

Res tacitè obligatæ, liberè, antequam præcluduntur, (hoc est, arrestantur) alienari possunt: *l. pen. hic.* Tacitum enim pignus generale est, & omnia complectitur bona.

Res expressim obligatæ alienari nequeunt, nisi cum suo onere. *l. si debitor. C. de distr. pig.*

Per expressum pignus non tollitur tacitum aut contra. *Ias. in §. item Serviana. n. 70. Inst. action. Dd. in l. ult. C. de pact. conv.*

Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt.

TIT. III.

RES pignorari nequeunt, vel quia suâ naturâ nexum non recipiunt; vel quod à non idoneis, aut non idoneè, nectuntur.

Suâ naturâ nexum respuunt, quæ sunt extra commercium; *l. 1. §. 2. ff. l. 3. l. 6. C. hic.* & quæ lege prohibentur alienari. *d. l. 1. §. fin.*

Undè feudalia invito domino, aut agnatis, non rectè subjiciuntur hypothecæ. *c. imperialem. in pr. ubi Dd. de prob. feud. alien. per Fred.* quamvis fructus feudi pignori posse esse, receptum sit. *Specul. de pign. §. 1.*

Qui ab hostibus redimitur, loco pignoris est apud redemptorem, donec pretium reddat. *l. 15. de capt. & postl. rev. l. 2. C. hic.*

Res etiam non idoneè nectuntur. Quia potestatem nectendi, qui dedit, non habet. Ut, si res aliena pignori detur. *t. t. C. si res alien.* aut pupillus sine voluntate tutoris, & decreto, servus sine domini, filius sine patris, de his quidem rebus quæ patri quæruntur, oppignoret. *l. 1. in pr. §. 1. hic.* Vel quia

de

de rei obligatione actum non videatur, ut cum secundus creditor in prioris locum succedit, non intelligitur pignus revocari, nisi expressè conveniat. *l.* 3. *cum ll. seqq.*

Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt.

TIT. IV.

EX obligatione pignoris creditor, & potestatem persequendi pignoris, *l.* 17. *de pign.* & (nisi solutio principalis debiti fiat) distrahendi, *t. t. inf.* consequitur.

Sed quia eadem res pluribus nonnunquam obligatur, fit ut in persecutione & distractione pignoris disputari soleat, uter alteri sit præferendus.

In quo tenenda regula, potiorem esse in jure pignoris, cui prius res est obligata. *l.* 8. *l.* 10. *ff. l.* 3. *l.* 2. *l. licet. C. hic.* Siquidem cum effectu pignus vel hipothecam acceperit: *l.* 11. *in princ. hic.* Licet alius ante eum pecuniam crediderit. *l.* 12. *in princ.* & §. 2. *eod.*

Nec interest pignus conventionale, prætorium sit, an judiciale: *l.* 5. *C. eod. Negusi. in tr. pign.* 2 *memb.* 5. *part. n.* 6. res specialiter obligetur, an generaliter, *l.* 2. 3. §. 1. *ff. l.* 2. *C. h. t.* an etiam tacitè. *l. un. C. rem al. ger. l.* 8. *ubi Dd. hic.*

Si tamen, ex aliis bonis possit creditum redigere is cui generaliter sunt bona obligata; non debet interim secundo creditori suum speciale pignus auferre. *l.* 2. *C. de pign.*

Nec interest, privati sint creditores omnes, an privilegiati. *d. l.* 8. *in fin.* §. *fin. hic. l. ult.* §. *exceptis. C. hic. Nov.* 91. *c.* 1.

Sin creditores alii sint privilegiati, alii non: Illi his, etiam tempore prioribus præferuntur. *l.* 5. *l.* 6. *ff. l. ult. C. hic.* Hinc est ut pupillus, quamvis posterior, propter favorem personæ, in re quæ ejus pe-

cunia empta, ut rem salvam habeat, præferatur prioribus, *l. 7. l. fin. eod.* & mulier favore dotis, *l. assiduis. C. eod. Nov. 97. c.* 3. item fiscus in debitis, non in pœnis: *l. 11. l. 17. l. 28. ubi Bart. de jur. fisc. l. un. C. de pœn. fisc. lib.* 10. tamen, mulieres ne quidem expressam hypothecam habentibus prioribus regulariter præferuntur, *secundum Gl. & Dd. in d. l. assiduis (quorum sententia, licet contraria sit de jure verior, Pac. in Analys. C. hic. consuetudine recepta.)* sed tantum iis qui tacitam obtinent.

Nisi lex disertè ejusmodi prioritatem indulgeat. *Auth. quo jure. C. eod.*

Qui in morbum, funus, exequias crediderunt, solent aliis etiam expressam hypothecam habentibus præferri, *l. 43. hic. Ias. & Dd. in l. fin. §. in computatione. C. de jur. delib.*

Ut & qui in rei oppignoratæ conservationem credidit; fecit enim totius pignoris causam salvam. *l. 5. & 6. hic.* Modò specialiter de pignore convenerit. *l. 7. C. l. 5. 6. ff. eod.*

Qui succedit in locum primi creditoris, cui, recepto hypothecæ jure, solvit, meritò præfertur secundo. *l. 12. §. 8. l. 9. eod.*

Secundus cui voluntate prioris res fuit oblata: si recuset accipere, intelligitur pignus sponte remisisse. *l. 3. §. 1. eod.*

De distractione pignorum & hypothecarum.

T I T. V.

Debitore non solvente, aut suspecto, *l. 9. hic.* permissum est ex contractu pignoris creditori, actione hypothecaria pignus persequi, & possessionem ejus consequi: &, postquam illam fuerit consecutus, si nihilominus debitor frustretur & solutionem extrahat, hoc casu (non ante. *l. 4. eod.*) pignus vendere, & sibi de pretio satisfacere.

Et, quamvis pactum de distrahendo pignore non appositum, pro convento tamen habetur. *l. 4. de pign.*

pign. act. l. 8. hic. Quia distrahendi potestas juri pignoris cohæret, & ejus quodammodo est accessio. *fac. l. 1. §. 1. ff. de pign. junct. l. 3. §. ult. tit. praced.*

Itaque si pactio sit adjecta, potest creditor ex conventione tanquam ex voluntate debitoris distrahere; *l. fin. §. 1. C. de jur. dom. imp.* commonefacto prius debitore; alioqui pignoratitia tenetur. *l. 4. l. 9. C. eod. t. t. C. si vend. pign. ag.*

Nullo pacto interposito, aut interposito Ne Creditori liceat pignus vendere; denunciabit creditor testatò, *l. 4. C. eod.* idque ter, *Paul. lib. 2. tit. 5.* debitori, se velle distrahere, ni fiat solutio: post quam denunciationem expectabit ex lege Justiniani biennium, antequam vendere possit. *d. l. fin. autem.*

Si pactum sit, *Ne liceat debitori vendere*; (quoniam multum interest creditoris, non alium sibi substitui duriorem adversarium) nulla futura est venditio, ut pactioni stetur. *l. 7. §. fin. hic.*

Pacto enim quod justam habet causam, rectè domino interdici potest rei suæ alienatio. *l. fin. C. de pact. int. empt. l. 114. §. 11. de leg. 1. l. 135. de V. Oblig.*

Vendito ritè pignore, creditor transfert jus, quale habuit debitor, qui pignori dedit, aut dominii, aut quasi dominii, sic ut avocari amplius ab emptore res per debitorem, aliumve qui ab eo causam habeat, non possit. *l. 2. ff. l. 18. C. hic. l. 1. 2. 3. C. si antiq. cred.*

Tertio aliquo, jure dominii, rem evincente, creditor qui vendidit, de evictione non tenetur, Non enim suâ, sed alienâ, id est, debitoris fide, distraxit.

Debitor tamen, ne ex aliena jactura locupletetur, utili actione conveniri poterit ad pretium, aut jure postulabit emptor cedi sibi pignoratitiam contrariam à creditore actionem: quâ in id quod interest, debitorem conveniet, qui rem alienam contra bonam fidem obligarit. *l. 12. §. 1. hic. l. 50. l. 74. §. 1. ff. l. 13. C. de evict.*

Nemine pignus emente, creditor jus dominii,

non à Magistratu, cujus (quia nec heredem, nec dominum facere potest, §. 1. *Inst. de bon. poss.*) auctoritas non sufficit; sed à Principe impetrare potest. *l. fin. C. de jur. dom. imp.*

Si ipse debitor hypothecam teneat, & solvere cesset, potest, & debet, creditor agere ad possessionem hypothecæ consequendam, auferendamque debitori, ut deinceps suo jure utatur. *l. 66. de evict. l. si fundus. §. creditor. de pign.*

Neque enim debet sibi jus dicere, & possessionem hypothecæ privatâ auctoritate invadere, *l. 5. C. ad l. Iul. de vi.* & ne tum quidem, cum illud conventionis jure fuit permissum. *l. 3. C. de pign. l. pen. C. de pign. act.*

Quibus modis pignus, vel hypotheca solvitur.

TIT. VI.

Pignoris nexus dissolvitur solutione ejus quod debetur: *l. 1. l. 5. §. 2. hic.* oblatione, *l. 6. §. 1. eod.* ac depositione; *l. 19. C. de usur. l. 9. C. de solut.* solutione fictâ: ut si creditor quod debetur donet debitori: *d. l. 1. §. 1.* paciscatur ne petat: *d. l. 5.* obligationem novet: *l. 18. de novat.* debiti nomine sibi satisfieri permittat. *d. l. 6. in pr. & §. 1.*

Solvitur etiam pignus voluntate creditoris: vel expressâ, *d. l. 5.* vel tacitâ, ut si creditor alienationi, *l. 4. §. 1. l. 8. §. 6. & seqq. hic.* aut novæ obligationi pignoris, *l. 12. hic.* consentiat.

Si tamen eò consentit ut salva maneat pignoris causa, vel ut sibi de pretio venditionis satisfiat: non secutâ solutione, jus suum retinet. *d. l. 8. §. 11.*

Non videtur consensisse creditor; etiamsi sciat rem distrahi. Nisi cum de libertate, *l. 1. C. de remiss.* aut re fisci, *l. antep. C. hic.* aut aliis causis privilegiatis agitur. *Neguz. in tr. pig. par. 6. memb. 3.*

Sed necesse est, aliunde apparere ejus consensum: puta ex verbis, aut ex subscriptione contractus,

ctus, *d.l.*§.15. aut si reddat chirographum, quo pignus erat obligatum. *l.7. C. de remiss. pign.*

Finitur pignus, res si tota intereat, non si pars ejus: ut, domo combustâ, area nihilominus manebit obligata, & quicquid illi deinceps inædificatur. *l.21. de pign. act. l.29.§. domus. l. fin. de pign.*

Nam cum mutatur tantum rei qualitas, & hypotheca durat. *l.16.* §. *si res. de pign.*

Si de tempore convenit, quo vel principalis obligatio duraret, vel hypothecaria, finito tempore convento debitor exceptione rectè utetur. *l.44.* §.1. *de action.*

Item, si præscriptio potest objici. Quamvis enim usucapio proprietatis non extinguat pignus, *l.7. C. de pign.* longo tamen tempore, etiam hypothecariæ actioni præscribit: *l.12. de divers. temp. præscr.* in extraneo possessore ad triginta annos: *l.4. C. de præsc. 30. vel 40. an.* in debitore & ejus successoribus ad quadraginta. *l. fin. C. eod.*

Extinguitur etiam mutatione personæ. *l.1* §. *fin. hic.*

Et sententiâ, vel jurejurando; si judicatum, juratumve sit, nihil deberi, aut pignus non esse obligatum. *l.5.* §. *fin. l.13. hic.*

DIGESTORUM LIBER XXI.

De Ædilitio Edicto, & redhibitione, & quanti minoris.

TIT. I.

ÆDilitium Edictum, (quod ad implendos bonæ fidei contractus spectat,) partim ad extirpandas fraudes, coërcendasque venditorum pertinet fallacias, *l.1.3.2. hic.* partim liberum viarum commeatum tuetur. *l.40. cum ll. seqq. eod.*

Ejus tria sunt capita. Primo agitur de servis: ut si servus morbo, vitiove, aut noxæ obnoxius, aut fugitivus, vel erro venditus sit, quod vitium clam emptorem venditor habuerit, redhibere liceat. *l.* 1. *&* 2. *eod.* & datur ad id actio, redhibitoria inde dicta.

De corporalibus vitiis loquuntur Ædiles. Nam propter animi vitia non redhibetur servus, nisi usum servi impediant. *l.*1.§.*pen.cum.ll.seqq.l.*4.*cum seqq. eod.*

Itaque cessante redhibitione, ex empto, Quanti minoris erit agendum: *d.l.*1. *in fin.* vel potius in id quod interest: si aut venditor se præstiturum esse vitium promisit, aut cum vitium sciret, id reticuit. *d.l.*4. §.3. *&* 4.

Redhibere est, facere ut rursus habeat venditor, quod habuerat. *l.*21. *eod.*

Redhibitio igitur est venditionis resolutio. *l.*13. §.2. *de acq. poss.* quâ omnia in integrum restituuntur, perinde ac si neque emptio, neque venditio intercessisset. *l.*60. *hic. l.*89. *de usucap.*

Itaque emptori restituere debet venditor pretium, tantum si ignorans rem vitiosam vendidit; *arg.l.*13.*in princ. ff. de act.emti. junct. l.*33. *hic.*. sin sciens, præter illud & omne damnum quod ex re vitiosa emtori contigit, unà cum usuris, & quod interest pretio non caruisse; *l.*27.*l.*29.*hic.* & contra huic emptor rem cum omnibus accessionibus, & emolumentis, & præstatione damni, si quod culpâ emptoris accidit, redhibere cogitur.

Quodsi quid damni casu factum est, emptori non nocet; unde & extinctum corpus potest redhibere. *l.*38. *l.*47. *in fin. eod.*

Si falso quid affirmarit venditor, ut equum non esse calcitrosum cum esset, tenetur ad redhibitionem. *per d.l.*1. §.3.

Secundo capite agitur de jumentis redhibendis, vel ornamentorum detractorum causa, in sexaginta diebus; vel ob vitium corporis intra semestre; *l.*19.§.*fin.l.*55. *hic.* nisi aliud sit actum. *l.*18. *l.*31. *eod.*

Si

Si redhibere nolit emptor, actio quanto minoris res cum veniret, fuerit, illi datur. *d.l.*38. *in pr. hic.*

Sed tantum intra annum utilem à die contractus vel dicti seu promissi computandum. *l.* 2. *C. l.* 19. §. *fin. ff. hic.*

Quæ diximus de jumentis, & omni in pecude, *d.l.* 38. §. 5. ex benigna interpretatione, & in re quavis mobili, vel immobili, obtinent. *l.* 1 *pr.l.*49. *ff. l.*4. *C. eod.*

Si vitium nec dum appareat, sed suspicio sit subesse, ad hoc agi potest, ut, vel caveat de vitio, vel redhiberi patiatur. *l.*28. *l.*31. §.21. *hic.*

Utraque actio redhibitoria & quanti minoris, in heredes transit, *d.l.*23. §.5.*hic.* est arbitraria; ita ut Judicis arbitrio obtemperans, præstet simplum, duplum contumax. *d.l.*23. §.4. *l.*45. *hic.*

Differunt quod illa datur solum in vitiis usum rei impedientibus; *l.* 5. *hic.* hæc etiam in aliis: illa ob rei vitium intra sex menses, ob ornamenta jumentorum intra sexaginta dies; hæc intra annum, instituenda. *l.*19. §.*fin. l.*38. *l.*55. *eod.*

Tertio capite datur actio in factum, *l.*42. *hic.* in eum, qui ullum, quod nocere posset animal, solutum ligatumve, quâ vulgo iter fit, habuit, ita ut damnum dare possit: *l.* 40. *cum ll. seqq. hic.* si liber homo ex eo perierit, in solidos ducentos: si ei tantum nocitum, quanti bonum æquum judici esse videbitur, condemnantur: cæterarum rerum quantum damnum datum sit, dupli. *d.l.*42.

De evictionibus, *& dupla stipulatione.*

TIT. II.

Evictio, est rei nostræ, quam adversarius legitimo titulo acquisiverat, per judicem facta recuperatio. *l.*24. *l.*56. *& seq. hic.*

Tenetur de ea præstanda venditor, vel ex natura contractus; *l.*6. *C. eod. l.*11. *de act. empt.* & quidem ad pretii restitutionem, & id quod interest, *l.* 60. *l.*70. *hic.* vel per stipulationem (per quam, sine ta-

men satisdatione, *l.56.hic.* caveri hoc nomine solebat.) eamque vel simplæ, quando conventum inter partes, ut re evictâ, simplum pretium præstetur (quo casu & ad pretium, & ad interesse similiter agi potest, *dd.ll.* utpote quod semper contractui inest, nisi aliud sit actum, *d. l.60.*) vel duplæ, quando venditor duplum pretii re evictâ promisit, *l.17. l. 48. l. 53. hic.* & tenetur in id modò quod per stipulationem promissum.

Committuntur hæ stipulationes, cum res aut evincenti judicio restituta est, aut æstimationem præstare coactus emptor, aut possessor ab emptore conventus absolutus est: *l.16. §. 1. l. 21. l.34. §. 1. hic.*

Ut emptor adversus venditorem regressum habeat, debet ei maturè denunciare dictatum esse judicium, cujusmodi illud sit: *l.29. §.2. l.37. l.53. l.55. l.63. hic. l.8. C. eod.* nisi notoriè injusta fuerit venditoris causa. *l.8. ubi Bald. n.4. C. hic. Crav. consf.83. n.6. consf.179. n.6.*

Evictione secutâ competit Actio ex empto, vel ex stipulatione simplæ, qua petitur & totale interesse; hoc est, æstimatio rei, sive pretium, quo res æstimata est: *Dd. in l.1. de act.emp. d. l.60. d.l.70. d. l.74. hic.* & interesse particulare, id est, quanti interest rem evictam non esse. *d.l.60.*

Quod recipit augmentum & diminutionem, prout quandoque plus minusve interfuit. *l.43. de act.empt. l.8. l.15. l.16. in pr. & §. fin. d.l.60. hic.*

Duplæ actio non recipit augmentum, aut diminutionem. Quippe in illa non consideratur interesse, sed ejus loco duplicatum pretium ex stipulatione exigitur. *l. 64. hic. l. 44. de act. empt. vid. Cujac. lib. 5. obs. c. 23. & in l. cum qui ædes. de usuc.*

Competit tum demum actio ex stipulatu, cum res (& quidem specie vindicationis, *l.38. §.2. de V. O. Cujac. eod. c.23.*) aut tota, aut pro parte quæ totius nomen retinet, *l. 1. l.36. hic.* evincitur; cæterum, *l.36. l.56. §. 2. hic.* actio ex empto solum superest. *d.l. cum qui ædes. ubi Cujac. l.8. l.42. hic.*

Cessant

Cessant hæ actiones: si sciens emptor rem alienam emit: *l.*27. *C. hic.* si sponte cum agente pepigit, transegit, compromisit: *l.*56. §. 1. *l.*63. *hic.* si justis defensionibus, *l.*29. §. 1. *Gl. in l.*18. *hic.* & appellationibus non est usus: *Bald. in l. emptor. C. eod.* *l.*66. *hic.* si per injuriam res ei aufertur: *l.*51. *hic.* vel ex facto, aut culpa sua, *l.* 27. *eod.* vel negligentia: *l.*55. *l.*66. *eod.* si præscriptio à tempore venditionis cucurrit: *l.*54. *eod.* si litem contra se motam autori suo, aut heredi, *l.*8. 21. *C. eod.* etiam scienti, *l.*55. §. *fin. l.*56. §. 4. *hic.* ante condemnationem, *l.*29. §. 2. *eod.* nunciare emptor neglexit; si non contra formam conventionis; *Cravet. cons.*211. *n.*1. aut si ex natura sua; *Gl. Bart. in l. si familiæ. C. fam. ercisc.* *Crav. cons.*24. *n.*1. vel facto auctorum ipsius emtoris, res evincitur. *Bart. in l. qui Romæ.* §. *duo fratres.* *q.*1: *de V. O. Crav. cons.*24. *n.*1.

De exceptione rei venditæ & traditæ.

Tit. III.

Emptor aut ejus successor nec non secundus, vel tertius emptor, si ipsis evictio intentetur, objicere possunt, *l. ult. hic.* exceptionem rei venditæ & traditæ, ex regula; Quem de evictione tenet actio, eundem multo magis agentem repellit exceptio. *l.* 1. *hic.* *l.*17. *de evict.*

Quæ est litis finitæ. *l.*6. *C. de fid. instr.* *l. cum à matre. C. de R. V.*

Competit adversus venditorem, *l.*1 *pr. hic.* ejus successorem, tam universalem, quam singularem in rem venditam, *l.*1. §. 1. *l. ult.* §. 1. *eod.* fidejussorem; *l.*11. *C de rei vind.* ejusque heredem. *l.*2. §. *ult. l.*1. *C. de hered. act.*

DIGESTORUM LIBER XXII.

De usuris & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora.

Tit. I.

Usura, (dicta ab usu, utpote usus pretium) interdum pro omni rei debitæ accessione & augmento, ex quacunque causa, ut pro fructibus, capitur. *l.*13.§.20.*de action.emp.l.*5.*l.*13. *C.hic. l.*2.*C.de usur. l.*32. *hic.*

Quæ accessiones & fructus in bonæ fidei judiciis, quæque his sunt similia, *t.t. C. de usur. & fruct. leg.* veniunt à tempore moræ; *l.*32. §.2. *l.*3. *in pr. hic.* in quibus & usuræ locum fructuum obtinent. *l.*34. *hic.* In strictis, si sint stipulatæ, *l.*2.3.4.*C. l.*31.*l.*41. §.*fin. ff. hic. l.*10.§. *si quis Titio. ff.mand. l.*24. *ff. de præsc. verb. Hott. ill. qu.*36. *Duar. h. t. c.*2. *Donel. in l.*36.*ff. hic.* non *ut vult Wesemb. hic.* à tempore litis contestatæ. *arg.l.*1.*C.de cond. ind. l.*2.*C. de non num. pec.Cujac.*14. *obs.*22. *Duar. h.t.c.*2. *Don.*1. *lect.l.*13. *C. hic.*

Mora fit, non ex re; id est, dilatâ ejus rei quæ debetur solutione, sed ex personâ, si videlicet interpellatus debitor, cum exigi posset, *l.*127. *de V. O.* opportuno loco & tempore non solvat. *d. l.*32. *in pr.*

Usura propriè (ut & hoc titulo) capitur pro eo quod accedit sorti in mutuo. *l.* 17.*in pr.de pact.l.*11. §.*si tibi. de reb. cred.*

Est, vel Lucratoria, quæ ex mero mutuationis officio, contra contractus naturam, lucrum facit; vel Compensatoria, quæ præstatur, ut justum interesse, quod habet creditor, eò quod pecuniâ caret, compenset; vel Punitoria, quæ non propter lucrum petentium, sed moram non solventium,

pro

pro pœna, aut à lege, aut ab homine infligitur. *l.* 17. §. 3. *hic.*

Lucratoriæ suo genere improbæ illicitæque sunt: *l.* 20. *C. ex quib. causs. inf. irr.* cum, quia præcepto divino prohibitæ: *Levi.* 25. *Exod.* 23. *Psal.* 15. *Luc.* 6. tum, quia lucrum non est quærendum ea ex re, cujus damnum aut periculum ad nos non spectat. *l.* 67. §. 1. *l.* 55. *pro socio.* Pecuniæ autem creditæ periculum pertinet ad debitorem. *l.* 11. *C. si cert. pet.* Jure Civili & constitutionibus Principum Christianorum (licet sint odiosæ) permittuntur, sed ad certum usque finem pro personarum conditione; quia avaritia hominum in totum prohiberi non potest. *l.* 26. *C. hic. Covarr.* 3. *var. resolut. cap.* 1.

Compensatoriæ, nec turpes, nec in universum interdictæ. Quia non sunt lucrum supra sortem exactum propter officium mutuationis; sed pretium, vel æstimatio usus sortis consumptæ cum damno creditoris.

Sed certus modus legibus definitus est, intra quem fœnerari liceret. *l. eos.* §. 1. *C. hic.*

Nec ideò minus hæ usuræ toto suo genere, (cum lex civilis eas non approbet, sed propter communem necessitatem quadantenus tantum permittat) sunt improbæ turpesque: nisi de indubitato & propinquo creditoris damno, vel lucro, propter mutuationem cessante, appareat. Quod compensari potest. *l. un. C. de sent. quæ pro eo quod inter. l.* 2. *in fin. de eo quod cert. loc.*

Punitorias usuras duæ causæ sustinent. A parte creditoris præsumptum damnum: (interesse vulgò nominant.) A parte debitoris mora. Quæ cum delictum sit, *l.* 22. *ubi Gl. fin. mand.* meritò punitur.

Adeò ut ipsa lex, à tempore moræ legitimas, hoc est, semisses usuras, jubeat, juxta cujusque contractus naturam, præstari. *l.* 26. *C. hic.*

Ex quo Paulus ICtus inquit, Usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non solventium, infliguntur. *l.* 17. §. 3. *hic.*

Itaque quotiescunque creditoris nihil interest, scia

sciat toties se contra officium facere, & indulgentia legum abuti, si ex officio mutuationis, quod debet esse gratuitum, *arg. l. fin. de cond. ob turp. tauss.* vel ante, vel etiam post moram; lucrum, aucupetur.

Et ex Justiniani constitutione, *in d. l. 26.* nobilioribus & illustribus personis permissum trientales duntaxat usuras exercere, id est, tertiam centesimæ: pariens, ac nunc rationem subducimus, annua quatuor in centum. His enim negotiationes sunt interdictæ. *l. nobiliores. C. de commer. & merc.*

Mercatoribus, qui alioqui quæstum pecuniæ facere solent, duplicatæ conceduntur, videlicet bessales: quæ sunt duæ trientales centesimæ partes, centesimam quinquagesimam portionem sortis singulis mensibus efficientes: ac quolibet anno octo in centum producunt.

Cæteris hominibus semissem, hoc est, dimidiam tantummodo centesimæ, usurarum nomine stipulari permissum est: quæ quolibet anno sex in centum reddunt.

Centesimæ autem usuræ, (quæ quolibet mense centesimam sortis, anno duodecim in centum reddunt) non nisi in trajectitiis contractibus sunt permissæ.

Usura, & id quod interest, differunt. Illa simpliciter lucrum est, & proinde non aliter, quam ex stipulatione debetur, sine respectu ejus quod interest. Hoc lucrum cessans, aut damnum emergens, propter moram debitoris, &, ut inquit Jurisconsultus, quantum mihi abest, quantumque lucrari potui. *l. 13. rem. rat. hab.*

Itaque non opus est stipulatione; sed debetur, ex æquitate, officio judicis: *l. 4. C. depos. l. 8. De eo quod cert. loc.* Quia iniquum foret, moram debitoris creditori damno esse.

Ab usuris differunt emptiones reditus. In iis enim neque sors redditur, & pretium transit perpetuò in venditorem, ut emptor illud repetere nequeat: neque quid supra sortem solvitur, sed reditus pro sorte.

Quæ,

Quæ, servatâ moderatione legum si fiant ; permissæ sunt : *c.* 1. *&* 2. *de empt. & vend.* Non , si sunt usurariæ: aut, cum propter temporis solutioni præstituti dilationem arctationemve , vel enormiter intenduntur, vel minuuntur pretia. *c.in civitate. c.fin.de usu. c. ad nostram. de empt. vend. Bald. in rubr. C. hic.*

Fructus propriè omne id quod fertur, dummodò renascitùrum , significant. *l.* 7. §. 13. *solut. matr.* ἐν πλάτει , eo nomine quælibet rei fruitio & utilitas venit. *l.*72. *De R.I.l.*24. *l.*18.*l.*12.*de usufr.l.*34. *l.*36. *hic.*

Sunt, aut Naturales; qui sine hominis facto , ex ipso rei corpore , naturâ producuntur , ut fœnum : *l.* 45. *hic.* aut Industriales ; qui industriam & factum hominis requirunt , ut fruges : *d.l.*45. *l.*25. §. 1. *eod.* aut Civiles ; qui non ex ipso corpore nascuntur , sed ratione rei jure Civili percipiuntur : nec sunt , sed habentur fructuum loco : ut usura, pensio: &c. *l.*62. *de rei vend. l.*121. *de V.S. l.* 34. *hic.*

Causa, pro omni accessione capitur , quæ causatur, & proficiscitur vel ex ipsa re, vel ejus usu : & generaliter hoc verbo , quicquid actor habiturus esset, si tempore debito res soluta fuisset , comprehenditur. *l.* 35. *de V. S. l.*17. §.1. *l.*20. *l.* 62. *de rei vind. l.*38. §.7. *hic. l.*31. *si cert. pet.*

Mora, est culpa ejus,qui non solvit, quod solvere debet ; vel oblatum non accepit , quod debet accipere.

Committitur , vel per interpellationem extrajudicialem , oportuno loco & tempore factam ; *l.*32. *hic. l.*24.*de V. O.* vel per litis contestationem, vel per sententiam. *l.* 3. *in pr. hic.* vel in re sine interpellatione ; ut si minori debeatur ; *l.* 3. *C. quib. caus. in int. rest. nec.* obligatio sit in diem; *l.*2. *C.de jur. emph.* ex delicto debeatur, *l.*8. §.1.*de cond. furt.*

De

De nautico fœnore.

Tit. II.

De usuris (cum in earum conventione nullum sit συνάλλαγμα,) frustra nudo pacto convenit: *l. Titius. de præscr. verb.* & (cum sint odiosæ) non nisi ex solennibus stipulationibus debentur. *l.* 3. *C. de usur.*

Ex sola tamen conventione etiam debentur in pecunia trajectitia, *l.* 7. *hic.* sic dicta, quia trans mare periculo creditoris vehitur. *l.* 1. *hic.*

Unde si eodem loci consumatur, non erit trajectitia; nisi ex ea merces sint comparatæ, quæ creditoris periculo trajicerentur. *l.* 1. *vers. sed videndum. ff. hic.*

Quæ periculi susceptio facit, ut creditor usuras sortis pacisci possit, si ea salva pervenerit, non modo legitimas, sed etiam centesimas. *l.* 1. *l. fin. C. hic. l.* 26. *vers. in trajectitiis. C. de usur.* Sed eatenus tantum exigere ut ne ultra duplum, aut usuræ usurarum debeantur. *l.* 4. *ff. hic.*

Quæ usura vocatur Fœnus nauticum. Quia ratione navigationis, & periculorum maris permittitur.

Et nave submersa amissaque pecunia, nihil omninò debetur. Nisi id culpa debitoris contigerit. *l.* 3. *C. hic. l.* 5. §. 4. *ff. commod.*

De probationibus & præsumptionibus.

Tit. III.

Restat ut de contractuum probationibus aliquid dicamus.

Nam, quæ probari ostendique nequeunt, ea pro non gestis, neque existentibus, habentur. *l.* 77. *de contr. empt. l.* 17. *de in diem. add. l.* 10. *de reb. dub.*

Probare, hic, est plenam fidem rei gestæ in judicio facere.

Est ergò Probatio, actus judicialis, *l.* 18. *C. hic.*

l. 3. *de*

l. 3. *de cond. ob turp. causs.* per quem, de re dubia & controversa, fides judici fit. *l.* 12. *hic. l.* 5. *l.* 19. *de testib. l.* 1. *de cond. ob turp. causs. l.* 1. *quand. dies leg. ced.*

Debet esse conformis libello, *l.* 22. *ubi Dd. C. hic. Host. in rubr. eod. n.* 5. *per c. significaverunt. c. de testibus. Ext. de testib. c. licet.* §. *idem. de probat.* concludens, *d. l.* 22. *c. cum contingat. de off. deleg.* hoc est, quæ necessariò id quod intendit inferat, non impertinens, *l.* 17. *ubi Bald. C. hic. l. pen. in fin. ff. eod.* (quæ nec per se, nec unà cum aliis adminiculis, ad causæ fidem facit, *Bald. in l. ad ei. C. hic.*) non dubia, *c. in præsentia, ubi Can. hic. l.* 10. *C. eod.* neque incerta, *Bald. in l. pen. C. de sent. quæ sine cert. quan. & l.* 1. *C. de furt.* nec superflua. *Schurf. cons.* 1. *cent.* 1. *per d. l.* 22.

Probatio est sua natura arbitraria, *Cast. in l. admonendi. n.* 39. *de jurejur.* hoc est, pendet ab arbitrio judicis, qui quantum illi fidei sit tribuendum, potest, sed secundum legum dispositionem, & boni viri judicium, *l.* 22. §. 1. *de R. I. l.* 1. *de legat.* 2. *Bald. in l. certi. C. de jud.* arbitrari. *l.* 3. §. 1. *de testib. Cast. in d. l. admonendi. n.* 54.

Est, vel Artificialis; quæ ex ipsa causa, argumentis & indiciis trahitur: vel Inartificialis; quæ extra causam, à testibus, tabulis, confessione, juramento, accipitur. *Dd. in d. l. admonendi. l. in bonæ fidei. C. de reb. cred.*

Doctores, quoad effectum probationis, eam partiuntur, in Plenam; quæ plenam fidem judici de re aliqua facit: & Semiplenam; quæ opinionem quandam inducit.

Fieri non debet probatio, nisi à judice, (cui facienda, *l.* 12. *hic. l.* 3. *ff. de test.*) per sententiam interlocutoriam, alterutri parti imponatur. *Spec. de prob. in pr. vid. l. à procedente. ubi Bart. & Bald. C. de dilat.*

Imponitur ei qui allegat, dicit, agit aliquid in judicio: *l.* 2. *l.* 5. *l.* 15. *l.* 22. *l.* 21. *hic.* Negantis enim per rerum naturam nulla est probatio. *l.* 23. *ubi Bald. C. hic.* nisi juris negationem alleget. *d. l.* 5.

Alle-

Alleganti igitur incumbit probatio : hoc est, se fundanti in aliquo facto, quod adversarius negat. *l.3.32.11.23.8.13.17.25.ff.l.3.11.9.C.hic.*

Et in genere, quicunque se fundat in aliqua qualitate, probare suæ intentionis fundamentum debet, *Gl.in l.5.§. qui pro rei. ubi & Ias. n.14.15. qui satid. cog.* nisi sit in possessione ejus juris in quo se fundat. *l.2. l.14. C. l.14. l.15. ff. hic.*

Ac, quoniam Actor plerunque non possidet, sed petit, & aliquid ad suæ petitionis fundamentum allegat; ideò actori, *l.18. l.23.ff.l.1. l.23.C.hic.* non etiam Reo, *l.8. C. eod. l.7.C. de test.* regulariter incumbit probatio. *l.1. de except.*

Versatur probatio circa facta, *l.16. C. hic.* (nam quæ juris sunt, cum judici per se pateant, & nota sint, *vid. Castr.& Dd. in l.un.C.ut quæ desf.adv.* non indigent probatione, *vid. Bald. in add. ad Spec. de test.§.nunc videndum.* nisi cum jus negatur. *l.5 hic.*) & facta quidem, quæ probari possunt, aut directò, aut saltem per conjecturas: *l.dolum.C.de dol.mal.Gl. in l.1.ff.eod.* Ut sunt quæ sui natura occultò & clàm arbitris fieri solent, in quibus probatio per conjecturas, aut jusjurandum, recipitur. *l.5.§.6.de re milit. Gl. in l.7.§.2. de accus. Bald. in l. quicunque. C. de serv. fug. Everar. in loc.leg. in proœm.* item facta incerta, & de quibus dubitatur.

Notoria non egent probatione, *c.3. de test. cogen. c.evidentia. ubi Gl. de accus. Bald. in l.7. C. de accus. Gl.in l.1.C.qui adver.quos.* ut nec illa quæ ante aut per sententiam, aut transactionem, aut alio modo, *l.13. §.2. de jurejur. Alex. in l. qui jurasse. 26. §.si pater.eod.tit.* decisa & definita sunt. *l.19. §.2. C. de transact.*

Facta illa probari debent, quæ ad causam pertinent, & in quibus quis se fundat, *l. doce. C. de rei vind. l. matrem. C. hic. l. 2. & passim. ff. eod.* & quæ probata profutura sunt probanti. *Spec. tit. de probat. §. nunc dicendum. in pr. per l. si ut proponis. C. eod.*

Nam articuli super ipsius adversarii, vel tertii alicujus jure fundati, veluti impertinentes, non admit-

admittuntur. *Bald. in l. uti frui. per illum text. si usufr. pet. Spec. tit. de teste.* §. *nunc videndum. vers. item agens. & n.6.*

Probatio, citatâ ad ejus expeditionem adversâ parte, & termino justo ad id præstituto, *Auth. sed et si quis. C. de testib.* post litem contestatam, *t.t. Ext. ut lit. non cont.* facienda.

Nam antè ignoratur, utrum Reus negaturus, an confessurus sit quod intenditur.

Quod verum est in probatione quæ versatur in judicio: secus in ea quæ extra litem fit. Nam ubi nulla lis est, ibi nulla ejus contestatio exspectari potest. Quod usu venit in examinationibus quæ fiunt ad æternam rei memoriam. *d. Auth. sed & si quis. c. fin.* §. 1. *Ext. ut lit. non cont.*

Sic, ubi ex conventione, citra solennem ordinem, litigatores procedunt, *l. quoties. C. de priv. schol. lib. 12. Auth. generaliter. C. de Episc. & Cler.* potest etiam ante libellum probatio admitti. *Bald. in l. diffamari, n. 9. C. de ingen. man.*

Judex etiam quandoque volentibus partibus decernit, ut præter usitatam jurisdictionis rationem utraque pars jus suum intra certum terminum deducat & ostendat. *Spec. de lib. oblat. in* §. *nunc dicendum, n. 14.*

Quod potissimum in possessoriis, *vid. Spec. de petitio. & poss.* §. 1. *n. 38. de lib. concept.* §. *nunc dicendum. n. 14. ubi Bald.* ac summariis judiciis, *Marant. in spec. aur. par. 6. act. 4. n. 4.* usurpatur. *vid. Spec. dd. locc. per c. 2. de ord. cogn.*

Post quartam productionem, aut post publicata testimonia, *Auth. atqui semel. C. hic.* aut conclusionem in causa, *Ias. in d. l. admonendi. n. 50. 51. 60. & seq.* probatio non est admittenda.

In criminalibus, ad probandam rei innocentiam, etiam post sententiam & rem judicatam est admittenda. *Hippol. in pract.* §. *occurrunt. n. 3. & seq. n. 8. & 9. & in l. unius. 18.* §. *9. n. 36. 37. de quæst.*

Potest fieri probatio, tam in loco judicii, quam extra judicium: Secretò tamen & remotis partibus,

bus, *Bart. in l. nullum. C. de test.* testium examinatio facienda.

Judex debet secundum probata sententiam ferre, *l. 2. l. 5. l. 9. C. de rei vend.* Alioqui in id quod interest condemnabitur. *l. 10. §. fin. ubi Bart. de edend. l. 3. ubi Bald. C. si cont. jus vel util. pub.*

Dissidentes in speciem probationes, conciliare & in unam redigere harmoniam debet. *c. cum tu. 16. c. in nostra. 32. ubi Gl. de test. Dd. in l. scriptura. C. de fid. instr.*

Quæ dubiæ sunt aut impertinentes, contra eum interpretandæ sunt, qui illas produxit. *Bart. in l. inter. 83. §. Stichum. de V. O.*

Interpretatio tamen in dubio talis sumenda, quæ prosit favorabilibus personis, vel reis. *l. 13. hic.*

Præsumptio probationi, quod quidem ad effectum attinet, par est: quia pro probatione habetur. *l. 74. de legat. 1. l. 16. C. de prob. t. t. Ext. de præsum.*

Est probabilis conjectura, ex certo signo proveniens, quæ, alio non adducto, pro veritate habetur. *Alciat. tract. de præsum. in pr. part. 3. incipit: veniamus. n. 1.*

Est vel Legis, vel Hominis. *Menoch. de præsumpt. lib. 1. q. 2. in fin.*

Præsumptio legis est, cum lex ipsa conjecturam facit.

Quæ vel Necessaria, nempe ex signis certis & necessariis orta, & vocata à Doctoribus Præsumptio juris & de jure. *Menoch. eod. q. 3. per tot. Exempla vid. in l. fin. C. arb. tut. l. 34. C. de adult. l. 23. C. ad SC. Vell. l. fin. in fin. C. ad SC. Maced.* &c. vel Probabilis, quæ ex signis probabilibus colligitur, dicta usitatè præsumptio juris. *Menoch. d. lib. q. 4. Mascard. de prob. q. 10. n. 82.*

Præsumptio hominis, (quæ etiam modica dicitur,) est conjectura, quæ fit ab homine, & lege comprehensa non est. *Menoch. d. lib. 1. q. 5. per tot.*

Homo hic est judex, qui tanquam vir bonus in casibus à lege non præsumptis, ex veritate conscriptorum, præsumit. *Menoch. d. q. 5. n. 8. q. 8. n. 117. q. 36. n. 16.* Su-

Sumuntur præsumptiones, ex signis, indiciis, conjecturis, qualitatibus, actionibus, aliisque variis causarum figuris & circumstantiis. *Menoch. d. lib.* 1. *q.* 13. 14. 15. 19. 20. *de præsumpt.*

Versantur circa personas, res, judicia potissimum, & circa actiones, vel cogitationes hominum. *Menoch. d. lib.* 1. *q.* 11. *n.* 9. *q.* 12. *n.* 16.

Quatenus scilicet de facto, non de jure, quæritur. *l.* 30. §. *suum. de æq. her. Menoch. d. q.* 8. *n.* 29. Cum jus semper certum sit. *l.* 2. *de jur: & fact. ign.*

Circa personam præsumuntur ea quæ naturaliter homini insunt: *Gl. in c. si forte. de elect. in* 6. *Arg. in repet. l. sciendum.* 30. *in fin. de V. O.* ut sensus communis, *l.* 14. *C. de testam.* potentia generandi. *c. quia. dist.* 50. *Innoc. in c.* 1. *de frigid. & malef.* &c.

Circa res, qualiter à naturali qualitate, & insita vi, permittuntur esse.

Circa judicia capiuntur præsumptiones pro judice & processu. *Menoch. lib.* 2. *præsum.* 67. *per tot.*

Quando lex præsumit ex signis necessariis, non admittitur probatio in contrarium. *l.* 23. *C. ad SC. Vell. l. fin. C. ad SC. Mac. Bald. in rubr. C. hic. in rubr. Ext. de præsum. n.* 1. *Menoch. eod. q.* 3. *n.* 1. Nisi per confessionem partis, *Alciat. tract. de præsumt. in pr. part.* 2. *num.* 6. *post Felin. in c. quoniam. in pr. hic.* notorium. *Felin. in c. quanto. de præsumt.* Præsumptio enim qualiscunque sit, veritati cedere debet.

Quando ex signis probabilibus, admittitur; sed relevat ab onere probandi. *l.* 16. *C. de prob. Bart. in l. in illa. in fin. de V. O. Hypp. sing.* 451. & tamdiu stat, donec probetur contrarium. *d. l.* 16. *ubi Dd. l.* 25. *circa fin. hic. Menoch. eod. q.* 31.

Quando homo præsumit, sine adminiculis aliis non facit plenam fidem. *l.* 5. *l.* 6. *C. hic. l.* 19. *C. de rei vind.* nec transfert onus probandi, nisi sit urgens. *Crav. in tr. de antiq. tem. p.* 1. *pr. in* 10. *part. n.* 24.

In his præsumptionibus judicis est arbitrium,

non

non in aliis. *Bald. in l. milites. n. 1. C. de quæst. Menoch. d. lib. 1. q. 44. per tot.*

Prout est vel major, vel minor præsumptio juris, ita majorem vel minorem requirit contrariam probationem. *Menoch. eod. q. 4. in fin.*

Minor præsumptio per majorem eliditur & tollitur. *Exemp. in l. 6. de his qui sui vel al. jur. l. 24. hic. l. 73. de legat. 3.*

Specialis præsumptio est fortior generali; *Menoch. de arb. jud. lib. 2. Cas. 472. n. 1.* naturalis accidentali; *d. cas. 472. n. 19.* quæ actum valere, & pro Reo, facit, &c. *eod. per tot.*

Affinis præsumptioni juris & de jure, est fictio. *Gl. ad verb. præsum. in l. fin. in pr. de eo quod met. caus.* Quæ est legis, adversus veritatem, in re possibili, ex justa causa, dispositio. *Bald. & Dd. in l. si is qui pro. de usucap.* adversus quam probare non licet.

De fide instrumentorum & amissione eorum.

Tit. IV.

INstrumentum, in hac probationum materia, intelligimus, quo causa instruitur, & fides judici fit.

Et proprie pro qualibet scriptura, quæ fidem rei facit, & causam instruit, capitur. *Bart. in l. Labeo. de supell. leg. Ferr. in pract. de form. instr. ad verb. exhiberi.*

Propriissimè publicas literas, quæ plenam fidem faciunt, designat. *l. 1. ubi not. C. de jurejur propt. cal. dan.*

Instrumenta proprie accepta, in universum aut sunt publica, aut privata. *l. 5. l. 6. C. de prob. Ferr. in form. product. instr. ad verb. exhibens. n. 5.*

Publica sunt, quæ publicam habent auctoritatem; qualia sunt quæ à publicis personis (ut notariis, *l. gesta. C. de re jud.*) conficiuntur; *Nov. 73. c. 2.* quæ sigillo aliquo publico signata, *c. script. Ext. de fid.*

fid.instr.c.tertio loco.de prob. quæ authoritate magistratus interveniente publicantur; *l. publicati. ubi Dd.C.de testam.l. fin.C.de re jud.c.G. perpetuus. Ext. de fid.instr.* quæ de archivo publico extrahuntur; *Auth.ad hæc. C. hic.* quæ fiunt apud acta publica; *l.omnium. C. de testam. Bald. in rubr.C.hic.n 4.& 6.* quæ habent subscriptionem scribentis & testium. *l.11.C.qui pot.in pign.c.2. Ext.hic.l.contractus.C.eod.* Sed hæc quidem publica proprie non sunt, verum respectu effectus dicuntur, quia fidem in judicio faciunt. *Inn.in c.1.de fid.inst. Ferr. in for.prod. instr. ad verb. exhibens.n.3.*

Privata sunt,quæ authoritate privatâ fiunt à privatis personis: ut rationes, *l.6. C. de prob.* inventaria privata seu registra, *l.fin.C. de jur. delib.l.fin. C. de adm. tut.* apochæ, antapochæ. *l.19.C.hic.*

Sunt etiam instrumenta, vel Authentica, quæ per se sunt perfecta, & probant; nec ex alia scriptura pendent: vel exempla, quæ ex authenticis describuntur; sive manu publica, ut Notarii; sive privata. *Auth.si quis in aliquo. ubi Bart. n. 3.4. Castr.& com.Dd.C.de eden. Bald. in l publicati.2. in fin. C. de testib.*

Hæc fidem non faciunt, sed tantum conjecturam & suspicionem vix delationi jurisjurandi sufficientem, *l.2.ff.c.1.Ext.hic.* inducunt; *Gloss. in l.5.verb. facile.C.hic. Dd. in d.Auth.si quis.* Nisi auctore Judice & vocata parte; *l.57.ff. de adm.tut.l.ult.C.hic. c.fin. Ext. eod.* aut ab eodem Notario, qui authentica confecit, eo animo fuerint scripta, ut perinde ac authentica valerent; *Tertacinq. de probat. resp.5. num.8. Dd.per c. dudum.20. Ext. de convers. conjug. l. 29. ff. de testam.* aut utriusque partis consensu in præsentia testium, *Bart. & Ias. in d. Auth.si quis.* scripta; aut in archivo publico reperta fuerint. *Tertacinq. d. loc. num.10.*

Notarius, sine partium rogatione instrumentum inter privatos conficere nequit. *§. ut ergo. in Auth. de tabellion. Bald. in rubr. n.6. C. hic.*

Frustra rogatur Notarius, & frustra fit instrumentum, de his quæ ab ordine & rato cursu naturæ

manant; nisi causâ à judice cognitâ, & decreto ejus intercedente: exempli gratiâ: super statu, morte, consanguinitate. *c. series. ubi Inn. n.2. Panorm. n.3. Felin. n.3. & 4. de testib.*

Specialiter à lege prohibetur per Notarios fieri instrumentum, de contractibus lege statutove prohibitis, *l.14. §.3. C. de SS. Eccl. l.29. in fin. C. de testam.* de delicto aliquo, puta homicidio, vi, metuve, vulnere, aut injuria alicui facta, de defensione necessaria: nisi interveniat judicis cognitio & sententia: *Bald. in d. rubr. n.17.* Quia in ejusmodi non est testimoniis scripturarum credendum, sed potius testibus. *l.3. §. idem Divus. ubi Bart. de testib.*

His exceptis, de omnibus quæ non sunt contra juris dispositionem licitè instrumenta conficiuntur. *Bald. ibid. n.17.*

In instrumento à Tabellione conscribendo, hodierna praxis octo requirit: 1. Invocationem nominis divini. (Quæ de Jure non est necessaria: *fac. Nov. 47. c. 1. Nov. 73. c. 5. Covarr. pr. qu. 10. num. 1.*) 2. Annum à Christo nato, vel incarnato, prout loci consuetudo exigit. 3. Romanam indictionem: 4. Mensem & diem rei gestæ: 5. Nomen Imperatoris aut Principis, in cujus ditione instrumentum fit: 6. Rerum gestarum seriem: 7. Nomina testium: 8. Subscriptionem, & signum tabellionis. *Specul. de instrum. edit. §.2. in pr.*

Subsignatio tam contrahentium, quam testium in publicis instrumentis ad muniendam eorum fidem non requiritur. *Salic. in l. contractus, 17. n.3. C. hic.* nisi cum lex expressè eam requirit. *ut in l.31. C. de don. l.21. C. de testam.* Omninò necessaria est in privatis, quia hoc solo munimento ad fidem faciendam, *Panorm. post Innoc. in c.1. n.4. de his quæ fiunt à præl. sine cons. cap.* proficiunt.

Producuntur instrumenta in judicio, post litem contestatam, *Spec. de instr. edit. §. nunc dicamus. n.2.* exceptis iis, quorum in libello fit mentio. Ea enim unà cum actione petenti adversario sunt edenda. *l. 1. §.1. & § 3. de edend.*

Fa-

Facienda productio solenniter & in judicio, *Castr. in l. 1. §. 15. post Gl. de edend.* & parte adversâ ad id citatâ. *Bald. in l. sancimus. & l. judices. C. de jud.*

Fieri potest usque ad conclusionem in causa; *c. cum dilectus. 9. de fid. inst. Marant. in spec. aur. par. 6. n. 8. & n. 26.* nisi judex certum tempus disertè præstituerit, intra quod omnia instrumenta sint producenda. *Spec. de instr. edit. §. nunc dicamus. in pr. per text. in d. c. cum dilectus.*

Fiunt instrumenta, vel ad solennitatem actus perficiendam, quando scilicet scriptura necessaria est; *c. 1 ubi Gl. de cens. in 6.* vel ad cautionem probationis, videlicet ut in promptu semper habeatur probatio. *c. Albertus. de testib. l. 4. de pign. l. 10. l. seq. C. hic. Bald. in rub. C. eod.*

Ex instrumento duæ præcipuè oriuntur præsumptiones: quod sit verum: quod sit solenne: *Bald. in l. 1. in pr. C. de test. l. 14. C. de contr. & com. stip. l. 18. C. de prob.* Quæ plenam fidem faciunt in judicio. *l. 15. C. hic. Nov. 73. c. 1.* Nisi contra instrumenta excipiatur.

Excipitur autem; quod sint invicem contraria producta; *l. 14. C. hic.* falsa; *l. 18. c. de probat. l. 2. 3. C. hic.* à non Tabellione, vel non rite facta; cancellata; rasa; innovata; *Specul. de instr. edit. §. instrumentum. num. 1. & §. repetit. in princ.* &c.

Imò publica instrumenta, testibus præponderant, *l. 10. de prob. l. 31. C. de donat. l. 22. ubi Bald. C. de Episc. & cler.* nec contra instrumenta testes interrogari possunt, nisi cum tabularum fides arguitur: *Paul. lib. sent. 5. t. 15.* Non tamen obtinent vim sententiæ, sed probationis. Unde nec executionem paratam habent ut sententia; nisi ubi illud aut pactione conventum est, aut statuto, consuetudineve, obtentum: *l. 40. de minor. l. ult. C. de pos. Ang. in l. omnibus. C. de jud. Bald. in l. 1. & 2. C. de exc. rei jud.* quæ instrumenta guarentigionata appellantur. *vid. Bart. & Dd. in l. si quis pecunias. C. depos. Bald. in l. 1. C. de exc. rei jud.*

Quod dixi plenam fidem facere instrumentum,

accipi oportet de authentico, *l. 2. l. ult. hic. Auth. si quis. ubi Bald. C. de edendo. Gl. in Nov. 127. c. 2. ad verb. monumenta.* & de his quæ dispositivè in instrumento posita sunt; non de illis quæ enuntiativè & incidenter narrantur. *Inn. in c. cum in jure. n. 7. de off. & pot. jud. deleg.*

Exempla regulariter fidem non faciunt, sed tantum conjecturam inducunt, & suspicionem. *Gl. in l. sicut. 5. ad verb. facile. C. hic. Dd. in d. Auth. si quis.*

Et hæc in publicis obtinent: in privatis instrumentis, quantam fidem mereantur, certa regula tradi non potest.

Libris quidem argentariorum & rationibus, puta civitatum, collegiorum, hodiè in rebus alienis creditur, *l. census. de probat.* in juribus verò ipsius civitatis probandis plenè non creditur, nisi cum in archivum publicum sunt redactæ. *Ias. in rep. l. admonendi. n. 137. de jurejur. Bald. in l. exemplo. 7. C. de prob.*

Multò minus creditur scripturis & rationibus quas mercatores, aut rei alienæ administratores conficiunt, *Bald. in rubr. C. hic. n. 33.* Nisi contra scribentem producantur. *l. 26. §. fin. depos. Ias. in d. rep. l. admonendi. n. 114. cum seq.*

Sic multo minorem fidem faciunt literæ privatæ extra rationes, *vid. Bart. in l. admonendi. n. 34. cum seq. de jurej.* Nisi contra scribentem producantur, *d. l. 26. §. fin. Auth. si quis. C. qui pot. in pign.* aut contra eum qui eas acceptavit, *Bald. in d. rubr. n. 3. Lanf. in c. quoniam. ad verb. instrum. n. 50. de prob. per l. si filius. ad SC. Maced.* aut nisi subscriptione trium testium, vel contrahentium, vel vetustate temporis, vel judiciariâ cognitione, sint roboratæ. *Bald. in d. rubr. n. 44. & 45. C. hic.*

Doctores tamen instrumenta privata quæ nullos testes habent (quorum variæ sunt species; puta rationes, privatæ annotationes, apochæ, antapochæ.) pro scribente semiplene probare volunt; si altera pars eandem scripturam ejusve partem produxerit: *l. 17. ubi Gl. & Dd. C. de testib.* si sint antiqua, si scriptor

scriptor nobilis, aut integræ famæ fuerit; mors scriptoris fidem scripturæ auxerit. *vide Menoch. consf.*402. *num*.46. *& seqq. Mynf. cent.5. obf.*79.

Instrumenta stricti juris sunt, *Socin. conf.* 73. *vol.* 1. nec recipiunt extraneam interpretationem: sed eam quæ ex verbis desumitur, & quod illis non continetur, habetur pro omisso. *l.* 21. *ubi Bald. C. de prob.*

Unde rectè dicitur, non adjuvari scripturâ eum, qui illâ non continetur. *Bald. in d.l.*21.

Item quod instrumentum non dicit, nec nos dicere atque inferre debere. *Bald. in l. interest.* 21. *n.*2. *C. de solut. & conf.*189. *vol.*2.

Nec extendi solet extra ea de quibus Notarius rogatus est, & quibus interfuit. *l. prædia.* 48. *ubi Bart. de acq. poss.*

Ut autem instrumentum tantum iis prodest qui nominantur, non aliis, *Bald. in d. l.* 21. *Bart. in d. l. admonendi. n.* 32. ita nec aliis obest, nec contra alios probat. *Bald. in Auth. si quis in aliquo. C. de edend.*

Literarum tamen monumenta ad successores, vel juris, vel rei etiam singularis, extenduntur, & contra hos vel pro his, peræque fidem faciunt, atque contra authorem cujus jure utuntur. *Bald. n.*1. *Castr. n.*2. *in l.*21. *C. de probat.*

Amisso instrumento, obligatio eo contenta non extinguitur, nec est inutilis, sed aliis quibuscunque modis probari potest. *l.* 1. *C. hic. l.* 18. *C. de testib.*

De testibus.

TIT. V.

IN probatione facienda testi æque creditur ac instrumentis. *l.*15. *C. de fid. instr. Nov.*73.

Testis est, qui de aliquo facto controverso testimonium dicit, vel alicui actui adhibetur, ut possit de eo, quandocunque opus erit, testimonium dicere.

Testimonium est ipsius testis asseveratio.

Quia verò testes ad veritatem eruendam adhibentur, *c.1.testib.cogen.* ex cujus occultatione nulli jus suum inverti publicè utile est; *c.fin.eod. l.22.hic.* ideò testimonii dictio quodammodò juris publici est. *d.l.22.t.t. Ext. de test.cog.*

Quare in judiciis omnes regulariter à Judice competente (Id est, ab eo cujus jurisdictioni subjecti sunt: Alioqui impune ei non parerent. *l. ult. ff.de jurisd.*) vel ejus delegato, coguntur esse testes, *Ext.de testib.cog. Spec. de teste.§.13.n.5.* tam in civilibus, (hodie, non olim.) quam in criminalibus causis: *l.16.l.pen.in pr.C.hic.* nisi vel prohibeantur, vel excusentur. *l.1.§.1.ff.eod.*

In contractibus non coguntur, nisi testium inopiâ, magistratus ex officio, negotiorum expediendorum causa, testes præbeat. *l. 22. eod. Reuber. in tract. de testib. par. 2. n.168.*

Prohibentur omninò esse testes. 1. Pupillus; *l.3. §.pen. hic.* præterquam in crimine læsæ majestatis: *l.10. de quæstion.* 2. Furiosus, præterquam tempore dilucidi intervalli: *l. 20. §. ne furiosus. qui test. fac. poss.* 3. Infamis, *c.54. Ext.hic. l.3. §.pen.hic.* nisi rei necessitas exigat; ut, quia deficiant alii testes, quo casu admittitur ejus testimonium, sed non sine tormentis: *l.21.§.si ea.hic.* 4. Servus: *l.11. C. eod. Nov.90.c.6.* verum si aliæ probationes deficiant, ejus responso credendum est, *l.7. hic.* id est, quæstioni. *l.7. de probat.*

Quidam in certis tantum causis repelluntur: Ut, 1. nemo potest esse testis in re sua. *l. 10. ff. l.10.C. hic.* 2. Nec domesticus, *l.3. C. eod.* neque pro domestico, *l.pen.hic.* neque contra domesticum, nisi in crimine læsæ majestatis, *l.ult.§.1.& l.6.§.2.C.ad l.Iul. majest.* vel adulterii; vel fraudati census, *l.1. C.de quæst.* vel crimine domestico, quod non facilè per extraneos testes probari potest: *l.22.C. de adm. tut. l. ult. C. de sicar.* 3. Non auditur testis contra eum, cui est, aut præsumitur esse, inimicus capitalis, ut, quia inter eos fuit judicium criminale, *Nov. 90. c.7.* vel, quia testimonium contra eum antea, in judicio criminali, dixit: *l.23. hic.* 4. Nemo potest

test eum testem producere, cui, ut testis fiat, imperare potest. *l.6.eod.* Qualis est domesticus, id est, in alicujus domo vivens & ejusdem imperio & potestati obnoxius : *l.6.hic. l.25.* § 2. *l.31.* §.15. *ff. de Ædil. Edict.* ut sunt pater & filius; *l.5.l.6.ff.quod cujusque. l.9. hic.* maritus & uxor; libertus, patronus; servus, dominus; mercenarius & is apud quem quis degit. *Farin. qu.54.n.250. & 139.& seq. Duar. 1.disp.28.* 5. Judæi & hæretici, contra orthodoxos produci in judicio testes nequeunt: *l.pen.C.de hæret. Nov.45.* nisi sit quæstio de conditione curiali. *d.Nov. 45.* 6. In causis criminalibus non possunt esse testes minores viginti annis, *l.20. hic.* rei publicorum criminum, *d.l.20.* socii & participes criminis. *l.11.C.eod.* 7. Mulier in testamentis: *l.20.*§.1. *qui test. fac.* & in causis feudalibus. *lib. 2. Feud. tit. 32.*

Testimonium illustres dicere non tenentur, nisi ex speciali jussu Principis. *l.16.in pr.C. hic.*

Excusantur à testimonio dicendo. 1. Cognati usque ad septimum gradum. 2. Affines, qui inter se loco parentum & liberorum sunt; ut, socer, gener, vitricus, privignus: & ex sponsalibus quasi affines, ut, sponsa filii, & pater sponsæ. 3. Patronus, patrona, libertus, liberta. *l.4.ubi Gl. & l. 5. hic. l.ult. in pr. de gradib. Wes. hic. n.3.*

Volentes admittuntur, etiam intra tertium gradum sed transversalem. *Hipp. sing.* 133. *Ang. cons.* 193. *Ioan. And. in c. nonnulli. de rescrip.* etiam in causa criminali : *Bart. in tr. testium. verb. consanguineo. vid. in l. parentes.C. hic. Spec. de teste.* §.1. *n.9.*

Sed quoties recipiuntur, toties in actis ponendum volentes esse examinatos, ut impugnatio evitetur. *Bald. in l.presbyteros. C. de Episc. & Cler.*

In caussa civili mediatores (id est, proxenetæ, vel arbitri compromissarii, *Reuber. d. tract. de testib. par. 2. n. 104.*) non coguntur testimonium dicere; nisi utraque parte consentiente. *Nov. 90. c. 8.*

Quo minus quis ad judicem testimonii dicendi

causa venire cogatur, excusat 1. Absentia, præsertim si longum iter sit, neque consuetudo requirat testes evocari. *l.3.§.ult.hic.* Sed judex hoc casu disquiret, utrum testes evocare debeat, an procuratores partium eò destinare ubi testes sunt, ut ibi testimonium feratur: *l.16. C. eod. l.18. C.de fid. instr. Nov. 90.c.3.* 2. Militia: *d. l.3.§. ult. & l.8. hic.* 3. Dignitas, *l. 15. de jurejur.* ut Episcopatus. *Nov. 123. c.7.* 4. Sexus muliebris, si mulier sit honesta: *l.2.§.1.C.de jurej.propt.cal.dan.Nov.124.c.1.* 5. Imbecillitas corporis ob adversam valetudinem, vel senectutem: *d.l.15.d.l.8.* 6. Inopia.*c. si qui testium. 8. Ext. hic.*

Hæc ita obtinent in causis civilibus, non omninò in criminalibus; in quibus necessaria videtur testium præsentia. *d.l.3.§.3. hic. Nov.90. c.5. in fin.*

Examinantur testes de factis, causarum tam criminalium quam civilium, *l.1. hic. c.de testibus.29. c.54.hic.* ad quæ se testes referre debent. *Alex.cons. 248. ad prædicta.n.6.per l. stipulatio.§.hi quoque.3. de V. O.*

Nec enim jus, quod certum est, *l.2.de jur.& fact. ign.* testium approbatione indiget, *Bald.in add. ad Spec. §.nunc videndum. in pr.* Nisi quando cum facto aliquo est conjunctum, ut in consuetudine probanda.

Est & extra judicium testimoniorum usus; puta in probanda nativitate, statu, *l.6.C.de fid.instr.* moribus cujusque. *Inn.in c.1. n.10. de fid. instr. Spec.de probat. §.1.*

Testificari debent testes, super articulis duntaxat propositis. *Gl.in l.7.de pet.hær.Bart.in tract.testium. §. qualiter. n.3.*

Examinantur etiam super interrogatoriis adversæ partis, *c.2.hic.in 6* item connexis, *Bart.d.§.qualiter. n.3.* & circumstantiis loci, temporis, *l.14. l. antep.C.de contr.stip.l.5.§.1 quod vi aut clam.Spec.de teste. c. de inter. n.10 11. & 12.* non de re ignota, *Spec.§.1.n.8.* aut facto alieno, *Spec.de interrog.n.20. per l.Marcellus.§.1.rer.amot.* neque verisimili, *l.21. hic.*

hic. sed de facto proprio: hoc est, de eo quod per aliquem sensum corporis rectè & verè perceperunt, & percipere atque cognoscere potuerunt. *l.*18. *C. hic. Bart. in l.*3. §. *ejus. n.*2. *hic.*

Nam ex certa scientia, non verò super credulitate, *c. relatum. Ext. de test. Spec.* §.1. *n.*58. aut auditu auditus; *Gl. in l.*2. §.8. *de aq. pluv. arc. Spec.* §. *nunc tractandum. n.* 8. *hic.* seu de auditu alieno, *Nov.* 1. *c.* 2. *l. testium. ubi Gl. & Dd. C. hic.* testimonium perhibendum est. *d. l. testium. Spec.* §.1. *n.*1. *n.*55 54.

Testes producendi demum post litem contestatam; *c.*1. *c.*2. *ut lit. non cont. Spec. de test.* §.2. *in pr.* nisi cum ad æternam rei memoriam examinantur; *c. quoniam. eod.* aut aliâ justâ caussâ; puta, valetudinis, senii, peregrinationis, accelerationem examinis urget; *d. c. quoniam.* aut periculum sit in mora; ut in causa matrimonii; ne conjugum alter qui ad vota properat, diutius eludatur; *l.*2. *C. de sponsal.* vel in electione Prælati confirmanda; ne Ecclesia, Pastore destituta, damnum patiatur. *c.*41. *de election.*

Alias verò judex, lite demum negativè contestatâ probationem fieri decernit; *l.* 4. *ubi Bart. C. de dilat.* sumptibus producentis. *l.*11. *C. hic. Spec. d.* §. *qualiter. n.* 12.

Qui; facto ejusmodi decreto, testes nominare, & ut examinentur postulare, *l.*18. *C. de fid. instr. l.*4. §. *hoc.* 5. *ubi Bart. de dam. inf.* ac articulos, de quibus interrogentur, congruentes libello, *Spec. de testib.* §. *nunc videndum. n.*1.3 4. in scriptis, *Spec. eod.* offerre debet.

Quo facto judex per se; *Spec. de test.* §. *de examinatione. n.*2. aut, si testes longè remoti sint, per subsidium juris, implorato loci illius judice; *l.* 18. *Auth. apud eloquentiss. C. de fid. instr. Spec. eod.* §. 1. *n.*45. aut si personæ egregiæ sint, vel debiles, misso ad eas notario; *l.*15. *de jurejur. c.*1. *c. cum olim; Ext. hic.* examinationem ita instituet, ut & testes citet, *l.*3. §. *fin. hic.* iisdemque, si necesse fuerit, securitatem præstet, *Spec. d.* §. *qualiter. n.*13. & adversæ parti examinationem denunciet, *c.*2. *Ext. hic. Auth.*

sed etsi. C. hic. eaque præsente, vel contumaciter absente, *Spec.d.§.n.*12. testes recipiat, & ab iisdem jusjurandum de veritate citra affectionem, ad totam causam, *Bart.n.*8 9.*Cast.Ias.in l.si duo.*8.*§.idem Iulianus.de jurejur. Spec.de test.§.*1.*n.* 65. dicenda exigat; *l.*9. *C.hic.l.*18. *C.de fid.instr. Nov.*90. *c.*1. *Spec.eod.§.sequitur.* idque intra terminum productioni præstitutum; *vid.l.*1.*C.de dilat.* articulos probatorios adversæ parti communicet, ut interrogatoria (quæ producenti non communicanda. *Spec.de test. §.jam de interrogatoriis. Bald.in l.*2. *C. ut lit. pend.Rom.sing.*266. *Duen. in reg.*5. *cum seqq.*) concipere atque exhibere, *c.*2.*hic. in* 6. *Spec.d.§.jam.* & protestationem de excipiendo contra testes facere, *Spec.§.*1. *n.*41. opportunè queat: quibus perfectis judex clam partibus, *l.*14. *C.hic. Spec.§.nunc tractandum.n.*1. (secundum vulgarem, sed erroneam, *Nov.*90.*c.ult. l. pen.C.hic. l.*18.*C.de fide instr.l.*27. *§.quæstioni. ff. ad l. Iul. de adult.* licet usu approbatam, *Guidelin. lib.*2. *de jur. noviss. c.*10. Doctorum sententiam.) adhibito tantum notario qui dicta consignet, *Spec.eod.§.n.*1.*&* 2. sigillatim, *Spec.d.§. per Nov.*90. *c.*4. testes examinet; & religiose super omnibus articulis atque interrogatoriis, & causâ scientiæ, *c.*37. *Ext.hic.Dd.in l.sola.C.hic. Spec.§.*1. *n.*60. interroget. *l.* 7. *in fin.ubi Gl. & Bart. de hæred. pet.*

Si tamen judex videat articulos, aut interrogatoria parum rectè concepta esse, potest ex officio super tota causa (dummodò super tota sit juratum, *c.*29. *Ext. hic.*) testem examinare, & impertinentium articulorum vel interrogatoriorum nullam rationem habere. *Spec.de interrogat.§.*3.

Examinatione peractâ & diligenter per notarium consignatâ, operam judex dare debet, ut partes ulteriori productioni renuncient: *Spec. §.satis. in pr. & §.ult.* & coram illis, ad id citatis, attestationes aperiantur & publicentur, *Spec.d.§.satis.* & copia attestationum litigatoribus communicetur, quo contra excipere, aut pro illis dicere alterius possint. *Spec. §.sæpe.n.*3.

Testes

Testes (si omni exceptione majores) æque magnam fidem faciunt, atque instrumentum publicum: *l.15. C. de fid. instr.* scilicet quando duo, vel tres, cum minimum, idem asseverant, *l.12 hic.* cumque idoneam testimonii & scientiæ suæ rationem reddunt.

Qui eam non reddunt interrogati; ne præsumptionem quidem ullam faciunt. *l. sola. ubi Dd. C. hic. Spec.* §.1. *n.*60.61.

Sin autem de ea interrogati non fiat, in his quæ sensibus quidem sunt exposita, fidem merentur: in illis verò quæ tantum intellectu comprehenduntur nequaquam. *Bart. in tr. test.* §.2. *&* §.*conventiculum. Bald. & Dd. in d.l. sola.*

Uni affirmanti plus creditur, quam decem negantibus: *Gl. in l.27.* §.*si plures. de recep. arb. Bald. in l.1.C.hic. Socin. in fall. reg.*426.

Si separata ac diversa dicant, ita ut eorum dicta conjungi nequeant, *Bald. in l. testium. & l.8.n.12.C. hic. Alex. cons.*53. *in casu. vol.*1. tunc veluti singulares, etiamsi plures sint, integrè non probant. *c. licet.* 23. *c. licet.*47. *Ext. eod. Hip. sing.*11.

Cæterum in universum hæc tota res pendet judicis ab arbitrio: cujus est prudenter æstimare, quantum fidei testibus adhibere debeat. *l.* 3. §.1. *l.*21. §.*fin. hic.*

Quod ex fide, dignitate, moribus, fortuna, constantia, religione testium, *l.1.* §.*fin. l.*3. §.1. *l.21* §. *fin. hic. ubi Bart. l.*4. *l.*18. *C. eod.* non tantum ex testimoniorum verisimilitudine & congruentia, *d.l.*3. §.1. *d.l.*21. §. *fin.* est ponderandum. Testibus enim, non testimoniis, est credendum. *l.*3. §.3. *hic.*

Est & illud providi judicis, examinatorum dicta, quoad ejus fieri potest, conciliare, ut valeant potius, quam pereant: *c. in nostra.*32. *c. cum tu.*16. *Ext. hic. Spec. de interrog. n.*11. & in benigniorem partem, *l.*125. *de R.I. c. ex literis.*3. *Ext. de fid. inst. Spec.* §.1. *n.*51. ac maximè pro reo, nisi causæ favor diversum postulet, *c. cum tu. Ext. hic.* interpretari: *c. fin. de re jud. l.*85. *de R.I. Spec. de testam.* §.1. *n.*51. ac, ubi aperta est contrarietas, potioribus atque pluribus,

potiorem fidem adhibere. *vid. Spec. in §. postquam. n.2.3.4.5.6.7. Bart. in tr. test. c. de contrarietate. incip. cum test.*

Qui testem semel probavit, eum postea, nisi ex nova causa, reprobare non potest. *l.17. C. hic.*

Sic qui testem pro se produxit, cogitur eum contra se admittere. *d. l. 17.*

De juris & facti ignorantia.

TIT. VI.

IGnorantiæ præsumptio ab onere probandi relevat, *l. 21. de probat.* donec contrarium probetur. *l. 6. ubi. Bart. C. qui milit. poss. lib. 12. l. 7. §. 1. de accus.*

Ignorantia alia juris est, alia facti. *l. 1. pr. hic.*

Facti, quæ est error rei gestæ, versatur vel circa factum proprium, vel alienum. *l. 7. ad SC. Vell. l. 3. hic. l. fin. pro suo.*

Proprii facti, scilicet præteriti, aut præsentis, non futuri, ignorantia, tolerabilis non est, nec licet cuiquam prætendere ejus errorem. *d. l. 7. Gl. & d. l. fin.*

Est enim supina ignorantia, quæ excusationem non habet. *l. 3. 6. hic.*

Et quidem in lucro captando nunquam excusat: *l. 46. ubi Alex. de furt.* omnino in damno vitando: *l. 22. ubi. Gl. l. 2. ubi. Gl. de cond. ind.* ut & si quæstio est de facto admodum antiquo, puta gesto in teneriore ætate; *l. 44 ubi Dd. de acq. poss.* aut intricato, *Bart. in l. quod jussit. n. 62. de re jud. per l. 7. de confess.* cujusve oblivio facile obrepit. *l. 11. de acq. poss. Ias. in d. l. quod jussit. n. 51.*

Hæ enim circumstantiæ ad hoc prosunt, ut imminuant præsumptionem juris, & admittant probationem ignorantiæ per conjecturas & jusjurandum; *Gl. Bart. & Dd. in l. si cui. §. iisdem. ad verb. doceatur. de accus.* Non onus probandi derivent in adversarium, cum alioqui juramenti probatio non admittatur. *Ias. in §. sed ista. n. 89. Inst. de action.*

In-

In re aliena probabilis est ignorantia; *l. fin. pro suo.* cum & prudentissimos alieni facti interpretatio sæpe decipiat. *l. 2. hic.*

Quare excusationem meretur, nec cuiquam nocet in delictis, *Bald. in l. error. C. hic Bart. in l. fin. si quis testam. lib.* (nisi quis det operam rei, quam scit, vel scire debet, esse illicitam. *Bart. in l. 18. §. pen. de injur.* Id est, nisi præcedat aut concurrat culpa:) in mora, *Alex. in l. quod te. si cert. pet.* præscriptionibus, *l pen. ubi. Bald. C. qui admit. ad bon.* usucapionibus, *l 4. hic.* transactionibus, *l. 6. C. hic.* divisionibus, contractibus, *l. 9. C. hic.* solutionibus, *l. pen. § pen. §. fin. hic.* condictionibus, *l. 10. C. eod.* tam in commodis denique adipiscendis, quam in damnis vitandis. *l. 8. l pen. ff. l. 7. C. eod.*

Quod verum antequam negotium planè est finitum. *d. l. 7.*

Nam ubi causa ignorantiæ quasi transacta est, *l. un. ubi Sal. Jas. C. de error. calc.* per rem judicatam, *l. 4. C. de re jud.* transactionem, *l. 1. & 2. C. de transact.* aut similem modum, negotium semel sopitum, istiusmodi prætextu non instauratur. *l. 7. C. hic.*

Verum item est in ignorantia justa, non supina negligentia. *l. 3. 6. hic.*

Qualis est non scire, quod omnes in civitate sciunt, *c. 1. de postul. præl. Gl. in c. nulli. de elect. in 6.* (nisi sit valetudinarius, *Bart. in l. 15. potest. de acq. hær.* absens, *Bart. eod.*) aut affectatâ ignorantiâ, *Card. in clem. 1. n. 8. q. de consang.* & cum aliqua ignaviæ culpa conjuncta. *Bald. in l. quamdiu. C. qui admitt. ad bon. Bart. in l. genero. de his qui not. inf.*

Ignoscitur tamen in hisce plerumque minoribus vigintiquinque annis, fœminis, militibus, rusticis. *l pen. ff. l. 1. l. fin. C. hic.*

Probatur regulariter ignorantia, eo ipso quod non probetur contrarium, *l. super. 6. ubi Bart. C. qui mil. non poss. lib. 12.* quia semper præsumitur facti alieni ignoratio, donec probetur scientia. *l. 21. de prob. c. præsumitur. de R. I.*

Cum tamen alicui adversatur præsumptio juris, tunc per conjecturas, *c.ut circa. de elect.in 6. Alex. in d.l.si cui.7.§.1. de accus.* vel per juramentum, *Gl. in d.l.si cui.§.1.ad verb.docearque.* probari ignorantia potest. *c.præsentium. de testib. in 6.*

Juris ignorantia est, cum jus nostrum ignoramus. *l.3.7. hic.*

Est, vel juris Naturalis, seu Divini. Quæ nunquam excusationem meretur, sed semper obest, *l.2. C.de in jus voc.l.38.§.3.de adult. Card.clem.1. q.6.de consang.* etiam mulieribus, *d.l.38.in pr.* rusticis. *Ias. in l.7. n.32. de jurisd.*

Vel juris Positivi. *Gl.in l.9. ad verb.regul.hic.* Quæ in lucro non prodest, nec excusationem habet. *l.4. l.7. cum ll. seqq. ff.l.10. C. hic.*

Petentibus tamen rem propriam non incommodat: *l.7.hic.* Nam in damnis amittendæ rei suæ, juris error nemini obest. *l.8. eod.*

In pœnalibus error juris non excusat à pœnis latæ culpæ, *l.11.§.fin.de his qui not.inf.* scilicet cum ea tendit in alterius injuriam: *Bart.in d.l.38.ff. n.14.* excusat tamen à pœnis doli. *Bald. in l. sicut. C. de præscr.30 ann.Corn.cons.177. in hac. vol.2.*

Præsumptio juris contra eum est, qui juris ignorantiam allegat: *Castr.cons.189. l.quemadmodum. C. de agr. & cens. lib.11.* quia omnes jus scire debent, *l.leges. C. de legib.* excusantur minores vigintiquinque annis, *l.pen.ff.l.2.C.hic.* milites, *l.1.C.eod.* quandoque fœminæ, *l.11.C.d.l.pen.hic.* rustici, *l.7.ubi Gl. de jurisd.* quando peritiores consulere non potuerunt. *d.l pen §.2.l.6.ubi Bald.C. qui admitt.ad bon.*

Alias error juris probandus, ut, si postea admoniti se probent destitisse, *Bart.in d.l.38. n.13. & in l. 2. de confess.* vel demonstrent jus esse minus frequentatum, *Alex.in l.non fatetur. de confess.* aut dubium. *Felin.in c.2.de re jud.Corn.cons.181.visa.par.3.*

Ad juramentum hic non admittuntur, quia contra eos stat juris præsumptio. *Ias.in §.sed istæ. n.89. Inst. de action. Gl. in l.fin. ad verb. præsumptio. de eo quod met. causs.*

DIGESTORUM
LIBER XXIII.
De sponsalibus.
TIT. I.

SEquuntur contractus omninò personales; id est, quibus ipsæ personæ invicem quasi communicantur, & una alteri creditur: inter quos primum locum obtinent sponsalia.

Quæ hic sunt mutua repromissio futurarum nuptiarum, ritè inter eos, quibus jure licet, facta. *l.1.hic.*

Dicta à spondendo, quia veteribus moris fuit stipulari, & spondere futuras uxores, *l.2. eod.* undè sponsi sponsæque appellatio nata: *l.3.eod.* sed hodie nudo consensu fiunt, *l.4. eod.* Consensu puta tam contrahentium quam quorum in potestate sunt. *l.7.* §.1. *l.11. hic.*

Qui expressè, an tacite; id est, verbis, aut non contradicendo, nutu, vel aliis indiciis, *c.23.eod.* exprimatur, nihil interest. *l.7. l.6. l.12. l.13. ff. eod.*

Alia, de Jure Canonico, dicuntur de futuro; cum verba in futurum tempus concipiuntur; nec continent in se consensum purum & absolutum, sed cum tractu temporis; ut; *Ego te in uxorem accipiam;* aut arrhæ tantummodo dantur, *l.3.C. hic.* Qualia Jus Civile tantum agnoscit. Alia de præsenti; cum verba in præsens tempus concipiuntur; & purum absolutum & præsentem consensum continent: ut, *Ego te in uxorem accipio. c. pen. ext. hic.*

Hæc verba de præsenti, si ab impuberibus proferantur, faciunt vera sponsalia; quia, cum ab illis non possit contrahi matrimonium, resolvuntur, interpretatione juris, in sponsalia de futuro: *c. un. Ext. eod. lib.6.* cum proferuntur à puberibus, faciunt de Jure Civili matrimonium: si quidem illud solo

solo consensu efficitur. *l.pen.de don int. vir. & ux.* *l.15.de cond. & demonst. l.30. de R.I.* De Jure Canonico tantum sponsalia, puta respectu executionis matrimonii & futuræ copulæ, quæ in eis spondetur. *Abb. in c. pen. hic.*

Nempe hoc jus proprie matrimonium appellat quod coitu est consummatum: Quippe quod ante illum adhuc dissolvi possit, tanquam re aliquatenus integra: ut si alteruter contrahentium vitam religiosam amplectatur; adeò ut tum alteri alias liceat nuptias contrahere. *c. ex publico. de convers. conjug.*

Cum verba sunt ambigua, pro matrimonio fit interpretatio. *c. tua. 26. hic. c. continebatur de despons. imp.*

In actibus enim quæ pendent à mera voluntate & dispositione loquentis ejusmodi verba pro præsentibus accipiuntur. *Panor. in c. quemadmodum. per illum text. de jurejur.* Providi tamen & prudentis erit Judicis, & ex personarum & rerum circumstantiis æstimare, quid inter partes verisimiliter actum fuerit.

Contrahuntur sponsalia absque verborum solennitate, solo consensu, *l.4. l.7. l.11. hic.* tam eorum qui conjunguntur, *d.l.11. l 6. l.13. eod.* quam quorum sunt in potestate. *l.7. l.11. cum ll. seqq. eod.*

Filia à patre nequit dissentire, nisi cum indignum moribus sponsum ipsi pater elegerit, *l. 12. eod.* alias dissentiendo justam ingratitudinis atque exhæredationis præbet causam. *Nov. 115. c. 3. §. 11.*

Quod nec jure Pontificio, nec moribus nostris obtinet; *c.1. ubi Dd. de desponf. Imp.* Nempe matrimonia omninò debent esse libera. *c. cum locum. 14. c. gemma. 29. de spons.* Quia invita difficiles solent habere exitus. *c.17. c.19 hic.*

Possunt sponsalia contrahere qui & nuptias. *l.15. hic.*

Quanquam impuberes, etsi non rectè conjungantur, *l.9. hic.* tamen sponsalia, dilatis ad pubertatem nuptiis, rectè contrahunt: dummodò intelligant,

ligant, quod agunt, pueri non sint minores quam septem annorum. *l.14. eod.*

Contrahi possunt, vel inter præsentes, vel inter absentes, vel per nuncium, vel per epistolam, *l.4. l.ult.hic.* per se, vel per alium, *d.l.ult.* adhibitâ, vel omissâ scripturâ, *d.l 7. in pr.* purè, *c.2. Ext.eod.* vel adjectâ die, *c. sicut ex litteris. c. de illis. ubi Abbas. num. 5. hic.* vel sub conditione: *c. 3. & 6. de cond. appos.* Honesta puta; ut *Si Pater voluerit; Si dederis mihi centum*: Ea enim quousque impleatur suspendit sponsalia. *c. de illis, c. super eo. c. per tuos. de cond. appos.* Turpis; si sit contra matrimonii substantiam; ut, *Contraham tecum donec meliorem, nobiliorem, aut ditiorem te invenero: Si generationem prolis evitabis: Si pro quæstu te adulterandam dabis:* annihilat sponsalia. *c. fin. eod. c. aliquando. c. solet. 32. qu.2.* Si non sit contra matrimonii substantiam; ut *Si furatus fueris; Si occideris:* pro non apposita habetur. *d. c. fin.*

Sponsalia de futuro spem certam & jus matrimonii futuri inducunt: *l. 13. §. Divus. ad L. Iul. de adult.* adeò ut sponsus mariti, sponsa uxoris loco habeatur: *l. 58. de jur. dot. l. lex Iulia. de fun. dot. l. 15. §. sponsa. de injur. l. non sine. C. de bon. quæ lib. d l. 13.* in favorabilibus: non strictis. *l. oratio. ubi Bald. hic. Bart. in l. nihil. rerum amot. Bald. in l. ult. C. unde vi.*

Olim licuit sine ulla pœna, *l. 34. de V. O.* pœnitere alterutri personæ, aut ejus patri: *l. 1. C. hic. l. 10. ff. eod.* hodie qui pœnitet, arrhas quas dedit, amittit, aut acceptas tenetur reddere duplicatas; *l. fin. C. eod.* Si quidem is major sit: Sin minor, in simplum tantum restituit: sin pater vel frater ejus pœnitet, in duplum. *l. 5. in pr. §. omnia C. hic.*

Jure Pontificio ne pœnitere quidem licet: *c. ex literis. Ext. eod.* nisi sponsalia mutuo dissolvantur consensu, *c.2. Ext. eod. ubi Panor.* aut justissima aliqua ex causa, puta deformitatis subsecutæ, *c. ult. de conjug. lep.* stupri subsecuti: *d. c. quemadmodum. de jurejur.* ex præcedente non distrahuntur. *d. c. quemadmodum.*

Spon-

Sponsalia de præsenti, ne mutuâ quidem voluntate, justave aliqua ex causa dissolvuntur: quia in matrimonium transeunt, *c. pen. Ext. hic. c.1. c.3. de sponf. duo.* ut & illa quæ concubitus subsequitur. *c.is qui fidem. c.pen. Ext. eod. c.1. de sponf. duo.*

De ritu nuptiarum.

TIT. II.

NUptiæ seu matrimonium (utroque enim vocabulo promiscue utimur, *l.10. l.11. hic.* est, (ut Imperator. *In §.1. Inst. de nupt.* definit) viri & mulieris conjunctio, individuam vitæ consuetudinem continens: Vel, (ut definit Modestinus *in l. 1. hic.*) conjunctio maris & fœminæ & consortium omnis vitæ, divini & humani juris communicatio.

Matrimonium, est aut publicum, aut clandestinum. Quod quidem non contrahi, *t.t. de cland. desponf. c.30. q.5.* contractum tamen dissolvi nequit. *c.fin. 28. q. 1. c.nec illud. §.sed objiciens. 30. q.5.*

Est & canonibus aliud legitimum & non ratum, aliud legitimum & ratum, aliud ratum & non legitimum.

Legitimum dicitur, & non ratum, quod inter Judæos & infideles contrahitur, juxta leges Mosaicas & forenses cujusque loci.

Conjugium ratum & legitimum, est quod fideles, servatis legum & canonum solennitatibus, celebrant. *c. fin. 28. q.1. c. quanto. de div.*

Conjugium ratum & non legitimum est, quod Christiani & fideles citra solemnitates canonicas contrahunt.

Deinde aliud dicitur initiatum, videlicet consensu: aliud consummatum, scilicet carnali copula. *c. 2. de conver. conjug. c. statutum. cum seq. 27. q. 1.*

Est conjugium origine & affectione juris naturæ: institutione juris divini: consensu jurisgentium: forma & solennitate juris civilis.

Nulla cohabitatione & præscriptione jus conjugii

jugii induci potest: *l.* 57. §. *divus. hic. Bald. in rep. l.* 1. *n.* 4. *C. de emanc. lib.* sed solum consensu, *l.* 21. *l.* 2. *hic. l.* 30. *ubi Dec. de R. I.* & eorum qui conjunguntur, & quorum in potestate sunt, *d. l.* 2. *in pr. Inst. eod.* ut patris, avi, &c.

Quorum consensus adeò de Jure Civili est necessarius, *l.* 2. *l.* 9. *l.* 22. *hic. l.* 5. *l.* 12. *C. de nupt.* ut velut authoritas atque jussus præcedere debeat. §. 1. *Inst. eod.*

Consentire, favore matrimonii, pater præsumitur, qui sciens contrahi non contradicit. *d. l.* 5. *l.* 7. §. 1. *de spons.*

Quodsi, honestâ filiis nuptias contrahendi conditione oblatâ, pater consentire nolit, Magistratus implorabunt officium, qui causâ cognitâ cum coget. *l.* 19. *hic.*

Approbatione patris filio filiæve emancipatæ, jure civili, ad essentiam nuptiarum non erat opus, *l.* 25. *ubi Gl. hic.* nisi minores essent. *Gl. in d. l.* 25. *l.* 18. *l.* 20. *C. de nupt.*

Minoribus etiam, ob ætatis infirmitatem, puto, si patre orbati, matris ac tutorum consensum fore hodie necessarium; *l.* 1. *l.* 20. *C. eod.* aut illis diffidentibus, judicis autoritatem interponendam esse. *d. l.* 1. *d. l.* 20. *in fin. ubi Bald.* Qui voluntatem puellæ, curatoris & propinquorum voluntati præferre debet. *l.* 18. *c. hic.*

De Jure Canonico utrorumque parentum consensus indistinctè requiritur, *c. sufficiat.* 27. *q.* 2. *c.* 1. *de desp. impr. c. cum causa. de rapt.* magis tamen ex honestate, quam necessitate.

Quod Concilio Tridentino introductum, *sess.* 24. *cap.* 1. Cum olim contra obtineret. *c. non omnis.* 12. *cum seq.* 32. *qu.* 2. *c.* 1. *aliter.* 30. *qu.* 5.

De jure civili nuptiæ, parentibus, quorum in potestate contrahentes, dissentientibus contractæ, non quidem dissolvebantur, *Paul. lib. sent.* 2. *c.* 20. sed tamen nuptiæ injustæ, liberi injusti; quod ad jus civile, puta familiæ, patriæ potestatis, successionis, attinebat, habebantur; etiamsi quoad jus naturæ, gentium & peregrinorum, conjugium ejus-

ejusmodi ratum, & liberi inde nati pro veris ac naturalibus filiis, essent. *l.17. de pœn. l.13 pen. §. plane. de adult.*

Moribus Hollandiæ utrorumque parentum suffragium in liberorum minorum viginti quinque annis, nuptiis contrahendis necessarium est: adeò ut contractæ ob parentum dissensum dissolvantur, sive sint initiatæ; sive consummatæ. *Orden. van Polic. binnen Holl. art.3. & 13. fac. l.8. in fin. de his qui sunt sui vel al: jur.*

Prohibentur in matrimonium consentire & contrahere, Natura furiosi, *d.l.8.* impotentes, *l. 10. C. de repud.* impuberes: *l.9. l.14. de spons.* nisi malitia ætatem suppleat. *c. de illis. 9. c. ult. de despons. imp.*

Lege divinâ, *Gen.2. Lev.20. 1.Cor.5.* & naturali, atque adeò omnium gentium, prohibentur nuptiæ inter adscendentes & descendentes, in infinitum, *l.53. l. fin. ff. l.17 C. de nupt. vid. tit. C. de incest. nupt. per tot.* & inter collaterales primo gradu: *l.8. hic. §. item. Inst. eod. l.17. C. eod.* item inter plures quam duos, uno eodemque tempore. *l.2. C. de incest. nupt. l.18. C de adult. Gen.3. Matth.22.*

Lege civili contrahere nuptias vetantur servi; *l.3. C. de incest. nupt.* & peregrini, impuberes, non viri potentes; *pr. Inst. hic.* tutor, curator, aut horum filii, cum pupilla vel minore, cujus cura tutelave geritur: *l.36. l.62. hic. t.t. C. interd. matr.* conjuncti sibi invicem ex latere, secundo gradu consanguinitatis, ut sunt fratres & sorores: *§.2. Inst. hic.* Non qui sunt in quarto gradu: ut sunt consobrini, patrueles, amitini. *§.4. Inst. l.19. C. eod.* Non tamen jungi possunt qui parentum & liberorum locum obtinent, licet sint ultra quartum gradum; *§. 3. & 5. Inst. eod.* puta cum amita, matertera, etiam magna; *d.§.5.* fratris vel sororis filia, nepte, pronepte. *d. §.9. l.39. ff. hic. l. fin. C. de incest. nupt.* Pari modo conjungi vetantur ratione affinitatis usque ad secundum gradum; *l.5. l. pen. C. eod.* puta inter eos qui fratrum & sororum sunt loco: *l. ult. C. de incest. nupt. vid. Gl. in §. si uxor. Inst. eod. & in l.4. de grad. aff.*

aff. Item raptor cum rapta; *Nov.*134. *l. un. C. de rapt.* præses cum provinciali; *l.*38. *l.*57. *hic.* amplissimus cum humili; *l.humilem. C. de incest. nupt.* Senatorius cum libertina aut vili. *l.* 44. *cum ll. seqq. hic.*

Sed hæ quatuor postremæ prohibitiones civiles, iure Novellarum, *Auth. sed novo jure. C.de nupt.* & Pontificio,(quod in hac causa spirituali attendimus, *Canon. in c.*1. *&* 2. *de oper. nov. nunc. Castr. in Auth. atqui semel.C.de probat.*) non considerantur: *c.pen.de rapt. c. pen. de secun. nupt. c. raptor.* 27. *q.* 2. *&* 36. *q.*1. *per. tot.*

Hoc tamen jure cum infidelibus, *c.cave.*28. *q.*1. *c.infidelibus.de conf.& aff.Panor.in c.fin.n.*3.*de transact.* & nonnunquam cum ea quæ per adulterium fuit ante cognita, *t. t. Ext. de eo qui dux. in matr. quam poll. per adult.* nuptias contrahere est interdictum.

Eoque jure conjugia usque ad quartum gradum, sed secundum istius juris computationem inclusivè prohibentur; *c.pen.& fin. de cons. & affin.* Moribus autem nostris secundum computationem civilem, ad quartum exclusivè. *Ordon.van Polic.binnen Holl. art.*4. *&* 5.6.

Contrahuntur hodie rectè nuptiæ,etiam sine ulla pompa, *l.*22. *de nupt.* verbis vel signis, consensum exprimentibus,*c.tuæ.*25.*cum cc.seqq.ubi Gl. de spons.* licet scriptura vel instrumentum nuptiale non interveniat: *l.*13.*C.eod.Gl.ad verb.instrumentis. ubi & Ang.n.*6.*in* §.*fin.Inst.eod.* & per procuratorem. *l.*6. *l.*34. *hic. c.fin. de procur. in* 6.

Publicè tamen & coram Ecclesia: *c.*1.30. *q.*1. *c.*2. *&* 3.*de cland. despons.* aut in cætu aliquot fidelium, Ecclesiam repræsentante, *c.fin.eod.* benedicenteque nubentibus Ecclesiæ ministro, *c.fin.*28. *q.*1.*c.aliter.* 30. *q.*5. sunt celebrandæ.

Probari matrimonium plenè debet: *Gl. in l.*1.§. *si ea.ver.uxor. de vent. in poss. mitt.* puta per testes, *c.illud.* 11. *de præs. c.super.* 22. *c. licet.* 27. *de testib.* non suspectos, *c.super.*22. *Ext. eod.* sed omni exceptione majores; *c.*1. *de cons.& affin.Panor.in c.super eo.*

eo. de testib. Imol. cons. 130. *in causa*, item per instrumenta super ipsa matrimonii solennitate confecta: *Bald. in l. neque.* 13. *C. de nupt.* per præsumptionem: *d. c. illud. l.* 24. *hic. l.* 3. *de donat.* per copulam carnalem: *per c. de illis. de despons. imp. c. per tuas. de cond. app. Spec. de præsc.* §. *species: n.* 4. & 5. per solennem deductionem & pompam in Ecclesiam vel domum: *Spec. d.* §. *species. n.* 5. *per c. ad id quod. c. juvenis. de spons.* per confessionem conjugum; *c. attestationes. de desp. in imp. Bald. l pen. C. de fidejuss.* per juramentum judiciale. *c. mulieri.* 34. *de jurejur. Gl. & Dd. in l.* 3. *in pr. hic. l. in bonæ. C. eod.*

Quod, cum plus quam semiplenè probatum est, pro, non contra matrimonium, est deferendum. *Ias. in l.* 3. *in pr. n.* 25. & 26. *de jurejur. Panor. in d. c. mulieri.*

Ut & nonnunquam, sed pro matrimonio, deferendum juramentum purgationis, *c. attestationes.* 10. *de desp. imp.* cum infirmior est probatio, testesque inducti minus idonei, ut parentes, &c. *c. super.* 22. *de testib. vid. Panor. & Dd. d. loc.*

Contracto legitimè matrimonio, maritus rerum dotalium efficitur dominus, *l. in rebus. C. de jure dot.* uxorque in ejus potestatem, non quidem de jure civili, transit, *l.* 1. *cum ll. seqq. de lib. exh. l.* 2. §. *quod si. l. quoties. solut. matr. l. si uxorem. ubi Gl. & Dd. C. de cond. ins.* sed de jure divino, *Num.* 30. & Canonico. *Bald. in c.* 1. *an marit. succ. ux. in usib. Feud. F.* 1. 15. *Tiraq. in ll. connub. in pr. n.* 11.

Lucratur maritus fructus dotales, & quicquid constante matrimonio acquiritur, *Bald. in l.* 2. *n.* 3. & 4. *C. ne uxor pro mar.* sicut & ejus industriâ quæsitum præsumitur. *Bald. d. l.* 2.

Est etiam ex eventu conjugii legitimus defensor uxoris, *l.* 1. §. *fin. l.* 2. *de injur.* & bonorum ejus administrator. *Gl. & Dd. in l. maritus.* 21. *C. de procur.*

Contra uxor fit particeps domicilii & fori, *l.* 65. *de jud. l.* 19. *de jurisd.* dignitatis & familiæ maritalis: *l.* 13. *C. de dignit. lib.* 12. *l. fin. C. de nupt.* (quæ jura etiam viduis de jure civili perdurant: *l.* 22. §. *vidua.* *ad*

ad municip. l. fin. C. de priv. schol. lib. 12.) acquirit singulare dominium in donatione propter nuptias, *Bald. in Auth. sive. C. ad SC. Vell.* & universalem hypothecam in omnibus mariti bonis: *l. assiduis. C. qui potior. in pign.* & certam bonorum maritalium, ab ejus morte (ut è diverso maritus) portionem lucratur. *Bart. Bald. & Dd. in l.* 1. *& Auth. præterea. C. unde vir & uxor. Panor. in c. ex publ. de convers. conjug.*

De jure dotium.

TIT. III.

DOs, (quæ nuptiarum seu matrimonii causâ datur, *t. t. ff. & C. hic.*) est jus in re, marito ad sustinenda onera matrimonii constitutum. *l.* 76. *hic. l.* 20. *C. eod.*

Nuptiæ sine dote quidem esse possunt; nisi sint personarum illustrium; *Nov.* 74. *c.* 4. vel; concubinæ ut liberi legitimentur; §. *ult. Inst. de nupt.* non tamen dos sine nuptiis, *l.* 3. *l.* 39. *l.* 48. *l.* 68. *hic. l.* 1. §. *pen. & ult. pro dote. l. ult. vers. quare. C. de don. an. nupt.*

Est dos vel vera, vel putativa, quæ putatur esse dos, cum revera non sit: habet tamen prærogativas & privilegia eadem, quæ dos vera. *l.* 22. §. *fin. solut. matr. l.* 2. *in fin. de privil. cred.*

Dotem constituit, vel mulier ipsa, vel alius ejus nomine: ut pater, cujus officium est dotare filiam: *l.* 12. *de R. N.* etiam emancipatam, *fa. l. ult. C. de dotis prom. l.* 5. *ff. de agn. & alend. lib. Connan.* 8. *com.* 8. *n.* 8. *Guidel. de jur. noviss. lib.* 1. *cap.* 14. *num.* 17. quæ dos profectitia appellatur: *l.* 5. *hic. l.* 6. *C. eod.* aut etiam extraneus: *d. l.* 6. *l. un.* §. *extraneus. C. de rei ux. act.* à quo profecta dos, adventitia dici potest. *l.* 3. *cum ll. seqq. hic.*

Possunt in dotem dari omnes res, sive sint mobiles, sive immobiles, sive se moventes: *l. pen. in pr. C. hic.* sive numero, pondere, vel mensura constantes: *l.* 42. *hic. d. l. un.* §. *cum autem.* sive incorporales, ut obligatio & actio, seu nomen debitoris: *l.* 44 §. 1.

&

& *l. seq. hic. l.2. C. de O. & A.* item vel proprietas, vel usus fructus. *l.78. ff. l.18. hic.*

Et datur res vel inæstimata, vel æstimata. Priori casu res: posteriori æstimatio est dotalis. *l. 10. cum ll. seqq. ff. l.5. l. pen. C. eod. l.11. de fund. dot. d. l. un. §. & cum lex. in fin.*

Viro commodius est, non æstimatam accipere, ne ejus periculum subeat. *d. l.10. cum ll. seqq.* Nam si res æstimatæ, tunc quasi contractâ emtione venditione, *l. 10. C. hic. l. 11. C. de pact. l. 16. ff. hic.* plenissimum dominii jus maritus consequitur, ita ut omne commodum & periculum ad eum pertineat: *l. 5. l. 10. C. hic. l. un. §. 9. C. de rei ux. act.* & in casum restituendæ dotis non ad res ipsas, sed ad æstimationem qua taxatæ sunt reddendam teneatur. Nisi pacto vel de rebus ipsis restituendis convenerit, vel mulieri electio, utrum res an æstimationem petere malit, data sit. *l. 5. l. 10. l. 21. C. hic. l. 10. in princ. & §. ult. ff. eod.*

Constituitur dos vel traditione sive vera, ut pecuniæ numeratione; *l. 1. C. de dot. caut. non num. l. 46. ff. hic.* sive ficta; ut acceptilatione, *l. 41. §. 2. l. 43. in princ. ff. eod.* simplici debiti remissione, *l. 57. l. 58. ff. eod.* delegatione, *l. 33. l. 36. ff. eod.* vel promissione, eaque facta, aut stipulatione, aut etiam solo pacto: quod hic actionem, nuptiis contractis, quasi insecutâ traditione, parit. *l. 48. de pact. l. 6. C. de dot. promiss.*

Nec refert, certa dos promittatur; an in arbitrium boni viri conferatur. *l. 3. C. d. t. l. 22. §. 1. de R. I.*

Si eam pater simpliciter, sine mentione arbitrii promittat, suâ promissione obstringitur; & pro modo facultatum suarum, ad quantitatem legitimæ & congruæ alimentationis, *Bald. in tract. de dote. par. 6. Salic. & Felin. in Auth. res quæ. C. com. de leg. Alex. cons. 7. vol. 2. cons. 83. vol. 4.* proque mariti dignitate, filiam dotare debet. *l. 69. §. 4. hic.*

Extraneus, quando incerta est promissio, minimum, puta nummum dando, liberatur. *l. 1. C. de dot. promiss.*

Ex dotis promissione actio oritur bonæ fidei, *Gl. fin. in l. 5. ubi Bart. & Dd. ff. solut. matr.* annexum habens jus tacitæ hypothecæ, *text. in d. l. un. §. 1. verb. ab utraque parte*, quâ maritus dotem ab eo qui promisit, exigere potest: item quod habeat eum qui promisit, & ejus bonâ nomine evictionis obligata, si fortè res in dotem data evinci contingat. *Bart. & Dd. in d. l. un. §. 1. Bald. in l. 1. post Gl. C. hic.*

Constante matrimonio rei dotalis inæstimatò in dotem datæ dominium civile penes maritum est, naturale penes uxorem. *l. pen. C. hic.* Idem enim dominium duorum in solidum esse non potest. *l. 5. §. ult. ff. commod.*

Si mulier sit in potestate patris, & dos à patre sit profecta, & communis est patri & filiæ. *l. 2. §. 1. solut. matr.*

Soluto Matrimonio, dos quidem repeti jure novo potest: *t. t. solut. matr.* sed, si inæstimatæ res in dotem datæ sint, eatenus restituuntur, quatenus præstari per rerum naturam possunt: æstimatarum etiam quæ perierunt, pretium reddendum est, quia venditæ quodammodo videntur. *l. 10. cum ll. seqq. hic. l. 11. C. de pact.*

Constante matrimonio etiam dos repeti potest, cum, vergente ad inopiam marito, periculum est, ne mulieri ad dotem, matrimonio soluto, petendam, inanis relinquatur actio. *l. 29. C. hic.*

Dotis contemplatione fit donatio, olim ante nuptias, quia solum ante nuptias constitui poterat: ob vetitas contractis nuptiis inter conjuges donationes; *l. 1. & t. t. ff. de donat. int. vir. ux.* poterat tamen, ex Justini Constitutione, *l. pen. C. de don. ante nupt.* stantibus nuptiis augeri; jam quoniam ex Justiniani constitutione, non solum augeri, sed etiam in totum constitui potest, propter nuptias potius dicta. *l. ult. C. de don. ant. nupt. §. est & aliud. Inst. de nupt.*

Est contractus civilis, *Nov. 119. in pr. Gl. in l. 5. De Just. & jur.* quo ex parte mariti in mulierem

aliqua conferuntur in securitatem dotis, tanquam antipherna. *d.l.ult. in pr.*

Undè dote datâ & receptâ, mulier potest maritum ad constituendam donationem cogere: *l. ult. C. de donat. ante nupt. Auth. dos data.C. eod.* Idque, de Jure Codicis, pactis æqualibus de lucranda dote aut rebus propter nuptias donatis: *l.ex morte.C.de pact. conv.* quæ si paria non essent, majore parte ad majorem reductâ: *l.lege. C.eod.* de jure Novissimo & æquali quantitate, qualitate,& pactis. *l pen. & ult.C.de donat.propt. nupt. Nov.97.princ. & §.1. Auth. æqualitas. C. de pact. convent.*

Et, ut maritus non potest alienare prædium dotale, ita nec propter nuptias donatum. *Nov.61.*

Est tamen donatio propter nuptias, quingentos aureos si excedat, insinuanda, *Nov.127. c.2.* Respectu puta mariti, non mulieris; cui licet non sit insinuata donatio, prodest.

De pactis dotalibus.

Tit. IV.

Potest à præcedenti Jure pactis recedi. Quæ in hac materia valent & servanda sunt: *l.48. De pact.l.1.C.de pact. conv. l.pen. C. de promiss.* & (cum non sint nuda, sed cum rei traditione conjuncta) non tantum actionem, sed & exceptionem producunt. *l.1. C. hic.*

Nisi aut sint contra jus, vel bonos mores: *l.5.& 6.ff.l.5. C. hic.* aut inæqualitatem inducant: *Auth. æqualitas.C.de pactis.conv.* aut dotis causam, in præjudicium mulieris, deteriorem faciant. *l.2. l.14.& ll.seqq. hic.*

In præjudicium parentis mulieris valent. *l. 6. C. eod.*

Cum ad solennitatem, neque in pactis, *l. 17. C. de pact.* neque in dote, *l.fin. §.1. de pact. Salic. in Auth.eo decursum. n.1.C.de don. ant. nupt.* vel etiam matrimonio,scriptura requiratur,neque in his conventionibus eâ opus est.

Si tamen in iis de futura mariti & conjugis successione

cessione agatur, quinque testium præsentia est necessaria, *l.fin.in fin.C. de codicil. l.fin. C.de don.causs. mort.* ad instar donationum causa mortis & ultimæ voluntatis, *l.40.§.ult. de pact.* præsertim si non retractentur testamento. *l.fin.ubi Ias.n.12. C. de pact. fac. l.16. l.8. de jur.codicill.*

Insinuatione, si summam quingentis aureis majorem complectantur, opus non habent, *vid.Dd.in l.data.C.de donat. l.fin.C.de don. int.vir. & uxor.* nisi in donationibus inter vivos respectu viri, *d. l.fin.l. pen. C. de donat. Salic. in d. Auth. eo decursum.* non autem mulieris. *l.17. d.Auth.eo decursum.C. de don. ant. nupt.d.l.pen.§.1. ubi Gl.*

His pactis non simplicibus; (quæ non nisi utriusque consensu convelli possunt) sed de successione futura, conventum, postmodum alterutrius aut utriusque conjugum voluntate mutari; & jus quæsitum ex pacto alteri (exemplo ultimæ voluntatis, *t.t.ff.de adim.leg.* & donationis caussa mortis, *l.35. §.4.l.30.l.13.§.1.ubi Bart.ff.Azo.in Rubr.C.de mort. caus.don.* in quam incidit. *l.19. ubi Cyn. & Gl. C. de pact.*) auferri potest; *l.15. C. de pact. l. fin.hic.* Nisi si quid ex lege vel statuto, *Bald. in l. si quando. C. de inoff.test. Crem.sing.154.vid. Ias.& Dd.in Auth. præterea.C.unde vir.* aut favore dotis, debetur. *l.14. cum seqq. hic. Cujac. lib.7.obs.c.26.*

Ab intestato hæc pacta non valere communiter responsum est; *l.5. C. de pact. conv. Salic. & Dd. in l. 15. C. de pact. Alex. cons. 28. ponderatis n.3. & 4.vol.3. per l.19.C.de pact.* nisi inter liberos, *d.l.15.C.de pact.* aut futuros alioqui hæredes. *l.ult. C. eod.*

Quod in simplici pacto, *d.l.15.d.l.ult.* item cum hæreditas ita relinquitur, obtinere non potest. *d.l. 19.d.l.5.* jure verò donationis causa mortis valent, ex moribus. *Wes. hic.*

De fundo dotali.

TIT. V.

MAritus, licet juris fictione, *l.75.ff. l.30. C. de jur. dot.* dominus dotis sit, *l. 10. C. de jur. dot.* non tamen potest res dotales indistinctè alienare.

Lex enim Julia, rem immobilem, muliere invitâ tam alienari, quam pignorari prohibuit: ea consentiente, alienare permisit, non etiam pignorari. *l.un.§. & cum lex Iulia. C. de rei uxor. act.*

Justinianus utrumque fieri vetuit, sive mulier consentiat,(quo casu hoc permittit jus Pontificium si juramentum accesserit. *c.cum contingat. de jurej.*) sive dissentiat. *d.l.un.§. & cum lex Iulia.*

Alienari itaque nequit, quod in dotem datum est inæstimatum, *l.2. C. l.13.hic.* vel ex eo comparatum; *l. 54. de jur. dot.* vel æstimatum, adjecto pacto, ut soluto matrimonio electio sit mulieris, utrum rem, an æstimationem petere malit. *l.11.ff. l.1. C. hic.*

Sed hæc de alienatione voluntaria accipienda, non de necessaria. *l.1.ff. l.2. C. eod.*

Potest enim, ære alieno uxoris cogente, cognoscente judice, & muliere consentiente, rem dotalem alienare. *Auth. sive à me. Auth. si qua mulier. ubi Bart. & Dd. C. ad SC. Vell.*

DIGESTORVM
LIBER XXIV.

De donationibus inter virum & uxorem.

TIT. I.

NOn ut in dotem marito constante matrimonio dari, ita etiam sine causa conjuges inter se alteralteri donare possunt.

Quia enim indignum videbatur, concordiam mari-

maritalem pretio, sicut adulteria, conciliari, desitum est moribus facere tales donationes, deinde oratione Antonini vetitum. *l.*1.2.3.*hic.*

Quarum prohibitio non pertinet ad sponsos, *l.*5. *l.*27.*eod.* neque ad eas donationes ex quibus dans, non pauperior, *l.*8.*C. eod.* aut accipiens, non redditur locupletior: *l.*5.§.8.*l.*7.§.5.*hic.* neque ad relatas in tempus soluti matrimonii. *l.*9.§.*fin.l.*10.*l.*11. §.*fin. l.*60.*eod.*

Non fit dans pauperior: Si rem alienam donat: *l.*25.*ff. eod.* Si uxor marito ad dignitatem consequendam donat: *l.*40.*cum ll. seqq.ff.eod.* Si maritus uxori donat ut comptior & ornatior incedat; suâ enim potius quam uxoris gratia donasse censetur. *l.*9. *&* 10.*ff. commod.*

Accipiens non redditur locupletior; Si servus manumittendi causa donetur: *l.*22.*C.l.*7.§.*fin.ff.eod.* Si sepulturæ causa: *l.*5.§.6.*ff.eod.* Si ad eleemosynam, aut emtionem rei familiaris: *d.l.*7.§.1.*l.*31. §.*pen.& ult.ff.eod.* Si ad ædium exustarum refectionem donetur. *l.*14.*ff. eod.*

Tacitè confirmantur donationes, si, iis nondum revocatis, donator decesserit, *l.*32.*eod.* ut heres ejus eas revocare nequeat. *d.l.*32.§.2.

Non revocasse censetur, si eas vel expresse in testamento confirmaverit, *l.*14.*C. hic.* vel saltem nec expresse nec tacitè revocaverit, puta rem donatam alii vendendo, donando, pignoris nexu olim, *l.*12. *C.eod.d. l.*32. § 2. *cum* §§§. *seqq.* non hòdie, *Novel.* 162.*cap.*1. obligando.

Quæ quingentos aureos excedit, non aliter, in eo quod excedit, confirmatur, quam si expressâ morientis contestatione, vel facta in actis insinuatione, sit stabilita. *l.*25. *C. eod.*

Donatio reciproca etiam inter conjuges viventes non valet. *Iaf.in l.*38.*de V. O.* nisi in casum mortis conferatur. *Cyn. Bald. Castr. in l.si pater. C.de inoff. test.vid.Socin.in fall.reg.*104.*Lud.Rom.in sing.*11 *per l.*7.§.*si vir. l.*48.*hic.*

Confirmari tamen potest inter vivos juramento. *c. cum contingat. de jurej. Bald. in Auth. sive à me.*

a me. C. ad SC. Vell. Panor. in c. fin. de jurejur. Dec. cons. 202.

De Divortiis & repudiis.

Tit. II.

Matrimonia & Sponsalia solvuntur morte, vel inter vivos.

Morte naturali, vel civili.

Naturali, ut liceat parti superstiti ad secunda vota transire; *c. fin.* 31. *q.* 1. sed jure civili non intra annum luctus, *l.* 1. *C. de secun. nupt.* omninò jure Canonico. *c. ult. de secund. nupt.*

Civili, ut captivitate, vel alia contingente servitute, deportatione. *l.* 8. *l.* 12. §. *medio. de capt. & postl. rev. Nov.* 22. *c.* 9.

Pœnæ tamen hodie conjugia non solvunt. *d. Nov.* 22. *c.* 8.

Captivitate solvuntur: sed non licet, donec de vita capti constat, relictæ personæ alteri nubere.

Si an vivat incertum est, non nisi post exspectatum quinquennium de jure civili; *l. uxores. hic. Nov.* 22. *c.* 7. ex Justiniani constitutione, *Auth. hodie. C. hic.* & de jure canonico, non nisi de morte capti certò constet. *c. in præsentia. de sponsal.*

Inter vivos sponsalia repudiis solvuntur, nuptiæ divortiis. *l.* 101. §. 1. *l.* 191. *de V. S.*

Divortium, ut & repudium, de jure civili, fit vel ex communi consensu, *l.* 9. *C. de repud. Nov.* 22. *c.* 4. vel unius voluntate, ob causam jure probatam. *l.* 8. *l.* 10. *l. ult.* §. *ult. C. eod.*

Sed Justinianus matrimonium sine justa causa mutuo consensu dissolvi vetuit: ex causa verò castitatis, & vitæ cælibis, id permisit: *Nov.* 117. *c.* 10. Jus Canonicum indistinctè prohibuit. *c. fin cum ibi not. de transact.* Nisi uterque conjunx vitam regularem eligat vel continentiam voveat. *c.* 1. *de conversf. conjug.*

Qui sine causa divertit, dotem, donationemve amittit, *d. l.* 8. *c.* 1. 2. 3. *de don. int. vir.* &, si aliud matrimonium contrahat, reus adulterii est. *d. Auth. hodie.*

Jus

Jus Canonicum duntaxat ob hæreſeos, *c. 2. c. quanto. 7. de divor. c.* 28. *q.* 2. *de divor.* vel adulterii cauſſam, *c.* 4. *&* 5. *de divor.* permittit divortium, non vinculi, ſed tantummodo quoad ſeparationem tori, *c.* 1. *&* 2. 32. *q.* 7. vel in perpetuum; *c. quod Deo.* 33. *q.* 5. vel ad tempus. *c. noſſe.* 30. *q.* 1. *Gl. in c. in verb. interveniente.* 32. *q.* 7.

Sed non dicitur propriè divortium, niſi quod animo perpetuam conſtituendi ſeparationem fit. *l.* 3. *hic.*

Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.

Tit. III.

Soluto matrimonio regulariter, eo conſtante, non, *l.* 7. *C. hic.* niſi maritus ad inopiam vergat, *l.* 29. *C. de jur. dot.* ipſo jure quidem dominium dotis ad mulierem redit: non tamen poſſeſſio, quæ facti eſt, transfertur: *l.* 23. *de acq. poſſ.* eòq; jure & legibus repetenda eſt: *l.* 9. *C. hic.* olim quidem modò actione rei uxoriæ, modò actione ex ſtipulatu. Hodiè, ſublatâ à Juſtiniano rei uxoriæ actione, *l. un. in pr. C. de rei uxor. act.* ſemper ex ſtipulatu; ita ut ſi ſtipulatio non fuerit expreſſa, à lege ſuppleatur, ac tacitè intelligatur fuiſſe adhibita.

Quæ actio eſt bonæ fidei, annexum habens jus tacitæ hypothecæ. *d. l. un.* §. 1.

Datur patri, ſi dotem dedit; licet ſibi reddi ſtipulatus non ſit, quia tacitè ſtipulatus intelligitur. *d. l. un.* §. *accidit.*

Extraneo, ſi nominatim ſibi reddi pactus vel ſtipulatus eſt: ſin minus, ipſi mulieri, quia tacitè ſtipulata intelligitur, ipſique dos reſtituenda eſt: ut & ſi ipſa dotem dedit. *d. l. un.* §. *accedit.*

Sed ſi mulier in poteſtate patris eſt, pater dotem, ſoluto matrimonio, filia conſentiente, repetere debet: videtur autem conſentire, niſi expreſſè diſſentiat. *l.* 2. §. 1. *&* 2. *hic.*

Dotem reſtituere cogitur maritus, vel ejus pater,

ter, qui eam accepit, vel hæres: ita ut heres extraneus condemnetur in solidum, id est, in quantum hæres est: reliqui, id est, maritus, socer, & filius communis, in quantum facere possunt. *l.* 2. *l.* 12. *l.* 13. *l.* 15. §. 1. *&* 2. *l.* 16. *l.* 17. §. *ult. l.* 18. *hic.*

Restituenda dos, unà cum fructibus, pro proportione anni, quo divortium factum est, *l.* 2. *l.* 7. *l.* 11. *l.* 31. §. *fin. eod.* & reparatione damni, si quod dolo, culpa, negligentia mariti, rebus dotalibus accidit. *l. pen. l. fin. hic.*

Et quidem, si in rebus immobilibus consistat, statim: sin in aliis rebus, olim annua, bima, trima, die, hoc est tribus pensionibus annuis, *d. l. un.* §. *exactio. &* §. *cumque.* hodie intra annum, *d. l. un.* §. *cum autem.* reddenda.

Quo temporis intervallo mulier ab hæredibus mariti, nisi ii dotem statim restituere velint, *Costan. de dotib. cap.* 6. *num.* 18. alenda est, si aliunde exhibere se nequeat: *Ias. in* §. *fuerat. n.* 23. *& seq. Inst. de action.* ac potest interea manere in domo ac bonis mariti, pignorique incumbere suo, donec ei dos integrè solvatur. *Bald. in l. pen. n.* 2. *C. de pign. act. & Bald. Nov. tract. de dote. part.* 8. *priv.* 6. *n.* 21.

Potest maritus, ex causa, dotem retinere; puta vel ob adulterium, desertionem, aut aliud mulieris delictum, quod divortio caussam dedit: *l.* 38. *l.* 47. *hic. l. fin. C. de repud. Bald. in l. quod in uxorem. de neg. gest.* vel ratione pacti: *l.* 48. *hic.* vel quia solvendo non est; *l.* 12. *cum l. seq. hic.* ita ut ea reddita, egestatem sit passurus: *l.* 173. *de R. I.* vel quia sine culpa mariti, aut per moram mulieris, res dotales perierunt. *l.* 26. *l.* 49. *hic.*

D I-

DIGESTORVM LIBER XXV.

De Impensis in res dotales factis.

Tit. I.

IMpensarum aliæ ad fructus, aliæ ad perpetuam rei dotalis utilitatem pertinent. *l.* 3. §. 1. *hic.*

Hæ partim necessariæ sunt, partim utiles, partim voluptuariæ. *l.* 1. *eod.*

Necessariæ,1 sunt quæ habent in se necessitatem impendendi, *d. l.* 1. §. 1. id est, quibus non factis dos minuitur, *l.* 14. *in pr. hic.* & deterior futnra est *l.* 79. *in pr. V. S.*

Quæ ipso jure dotem minuunt; siquidem ea in pecunia numerata consistat; *l.* 51. *in pr. hic.* sin in aliis rebus, per exceptionem; proinde maritus soluto matrimonio eò minus restituit: *l.* 5. *l. pen. hic. l. un.* §. *taceat. C. de rei uxor act.* si dotem integrum solvit, ei vel condictio indebiti conceditur: *l.* 5. *in pr. &* §. *fin. hic.* vel actio mandati, aut negotiorum gestorum. *l.* 7. §. *fin. solut. matr.* Nisi impensæ sint modicæ, quas ferre debet. *l. omninò.* 12. *hic.*

Utiles sunt, quas maritus non necessariò, sed utiliter facit, quia rem dotalem meliorem reddunt. *l.* 5. §. *ult. l.* 6. 14. §. 1. *hic. d. l.* 79. §. 1.

Eæ voluntate mulieris factæ repetuntur actione mandati; sine ejus consensu factæ, actione negotiorum gestorum. *l. un.* §. *taceat. in fin. C. de rei ux. act.*

Voluptariæ sunt, quas maritus voluptatis causâ facit; & quæ speciem exornant, non fructum augent. *l.* 7. *hic. d. l.* 79. §. *ult.*

Earum nomine deductio operis facti marito conceditur, quatenus sine læsione speciei id tollere potest. *d. l. un.* §. *taceat. vers. sed nec ob impensas. l.* 9. *hic.*

Si dos, non habitâ harum impensarum ratione, integrè soluta sit, condici non possunt, *l.*39. §.1. *de hared. pet.* quia nullo obligationis jure debentur. *l.* 11. *hic. d.* §. *taceat. l.*26. *ubi Dd. de cond. ind. Wes. hic.*

De actione rerum amotarum.

Tit. II.

Amotæ dicuntur res, quæ celatæ, absconditæ, asportatæ, consumptæ, dolo malo, *l.*3. §. *pen. l.* 17. § 2. *hic.* hoc est, cogitatione divortii, quod postea insecutum, interversæ. *l.*25. *eod.*

Datur circa ea actio rerum amotarum, & exceptio: *l.*6.§. *item. l.*7.*l.*11. *eod.* sive res propriæ sint, sive bona fide possessæ, sive pignori obligatæ, aut quovis titulo detentæ. *l.*17. §. *fin. l.*20. *l.*24. *ff. hic.*

Si divortium non secutum, non datur hæc actio rerum amotarum, sed res amotæ condici possunt. *l.*25. *hic.* Stante enim matrimonio hæc actio non datur; adeò ut soluto instituta, redintegrato matrimonio solvatur. *l.ult.eod.*

Spe mortis surreptarum rerum Utilis competit actio: *l.*21.*eod.* nec non hæreditatis petitio & actio ad exhibendum. *l.*22.§. *fin. eod.*

Huic actioni rerum amotarum ut locus sit, res constante matrimonio debent esse amotæ: si eo soluto, non actione furti, *l.pen. de crim. exp. hær.* sed condictione contrectans tenetur. *l.* 17. *l.* 3. *l.* 24. *hic.*

Est hæc actio ex delicto personalis, *l.*26.*hic.* conjux enim furtum revera facit; quod tamen ob favorem matrimonii lex non punit. *l.*1.2.*l.*29. *hic.*

Conceditur conjugi cujus res amotæ, *d.l.*11. ejusque hæredi, adversus conjugem avertentem res callido divertendi consilio, sive per se, sive per alium: *l.*19.*l.*21.*eod.* & ejus hæredes, quatenus ad eos pervenit. *l.ult.C.eod.l.*6.§.3.*ff.eod.* Quia licet sit ex delicto, tamen est rei persecutoria, adeoque perpetua. *d.l.*21.§. *pen.*

Res in hoc judicio æstimantur, quanti fuerunt

eo

eo tempore, quo amotæ sunt: *l.29.eod.* sed & ejus quod interest actoris æstimatio habetur, *d.l.21.§.4.* & condemnatio fit in solidum, non in quantum vir aut mulier facere potest: *d.l.21.§.ult.* interdum etiam quantum in litem actor juravit. *l.* 8. *§.fin. l. 9. eod.*

Licet hic actio pœnalis in personis conjugum cesset; Judex tamen ex officio, ut alia delicta, *l. congruit,de offic.Præsid.l.illud.ad L.Aquil.* ita & hoc vindicare potest. *Bart.in l.1. nu.4. hic.*

De agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis.

TIT. III.

DE agnoscendis liberis duo Senatusconsulta facta sunt.

Primum Plancianum. Quod duas partes habet. *l.1. hic.*

In prima cavetur. Mulierem debere, facto divortio, intra triginta dies denunciare marito vel patri ejus, vel, si copiam eorum non habeat, domum, se ex eo esse prægnantem; maritum autem custodes ad ventrem servandum mittere, aut renunciare quod ex se prægnans non sit, alioqui partum cogitur agnoscere & alere. *l. 1.hic.*

Ex secunda parte Eæ, quæ falsum partum subjiciunt, pœna falsi tenentur. *d.l.1.l.19.§.1. l.30.ad l. Corn. de fals. l. 10. C. eod.*

Altero Senatusconsulto, temporibus Hadriani facto, partus constante matrimonio editus agnosci jubetur. *l.3. §.1. hic.*

Qui partum agnoscere cogitur, etiam pro modo facultatum alere tenetur. *l.5. hic.*

Pater est, quem nuptiæ demonstrant. *l. 5. de in jus voc.* Nisi evidentissimis rationibus ostendat, ex se procreatum non esse. *l.6. de his qui sui vel al. jur.* Quia forte per annum abfuit; aut ea valetudine non fuit ut generare potuerit, & mater crebro se adulterio miscuerit. *d.l.6.*

Liberi vice versa, si parentes egeant, eos pro modo facultatum alere tenentur. *l. 5. hic. l. 1. & 2. C. de alend. lib.*

Quod nutricationis onus in hæredes transit, *d. l. 5. §. 17.* nec ullo pacto aut statuto tolli potest. *Decius. in l. 8. de R. I.*

Patroni similiter egentes & eorum liberi, à libertis, pro modo facultatum, sunt alendi. *d. l. 5. §. 18. & §§. seqq. l. ult. hic.*

Et libertum inopem patronus, si possit, alere jubetur; alioquin perdit patronatus jus. *l. 6. eod.*

De quibus omnibus judex cognoscit. *d. l. 5. pr. & §. 18. & §§. seqq.*

De inspiciendo ventre, custodiendoque partu.

TIT. IV.

Rescripto Divorum fratrum continetur, Ut, si mulier à viro divertens, neget se esse ex eo prægnantem, maritus autem prægnantem asserat, tres obstetrices eo postulante mittantur, quæ ventrem inspiciant, &, si vel omnes, vel duæ, prægnantem videri renuntiaverint, perinde custos adhibeatur, ac si ipsa hoc desiderasset. *l. 1. in pr. hic.*

Edixit & Prætor: Ut, si mulier mortuo marito prægnantem se esse dicat, his ad quos ea res pertinet, id denuntiet, ut possint mulieres, quæ ventrem inspiciant, mittere, & viros, qui custodiant: quibus partus editus ostendendus. *vide Edicti verba. in d. l. 1. §. 10.*

Si ventris nomine mulier in possessionem missâ, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.

TIT. V.

Competit actio in factum in mulierem quæ dolo malo in alium hanc possessionem transtulit, in

in id quanti intereſt ejus qui experitur poſſeſſionem non eſſe tranſlatam. *l.un.princ.& §.1.hic.*

Quæ actio, utpote rei perſecutoria, etiam poſt annum competit. *d.l.un.§.pen.*

Qui per dolum venit in poſſeſſionem, cogitur decedere per interdictum (forte Quorum bonorum, aut actionem in factum ex hoc Edicto.) ad jus ordinarium remiſſus. *d.l.un.* §.1. *hic.*

Si mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa eſſe dicatur.

TIT. VI.

ADverſus mulierem hanc, vel ejus parentem, datur actio illis quorum interfuit miſſionem non decerni, ad id quod intereſt *l. un.* §.1.2 5. §.6. *cum ſeqq.* §§. *hic.*

Quæ actio non eſt, ut ſuperior, *l.un.* § *pen.ſupra.* perpetua, ſed anno terminatur. *d.l.un.* §.3 *hic.* quia eſt famoſa. *l.15. cum ll.ſeqq. de his qui not.inf.*

De concubinis.

TIT. VII.

COncubina eſt, quæ cum uxor non ſit, cum aliquo tamen vivit, & uxoris loco in domo eſt, ac corpus miſcet. *l.144. de V. S.*

Concubinatus ex ſola animi deſtinatione æſtimatur. *l.4. hic.*

Jure civili extra pœnam & infamiam eſt, *Bald. in l.3.C.de cond.inſer.l.un.C.hic.* iis qui uxores non habent, *d.l.un.* extra lenocinium. *Nov.de lenocin.14.*

Eſſe concubina non poteſt, honeſtæ vitæ, locique ingenua; *l.3.hic.l.24.de rit.nupt.* cum alia in concubinatu concurrens; *Nov.* 74. quæ olim patris aut filii fuit; *l.1.in fin.hic.* quævis fœmina jure Divino & Canonico. *Ext.de cohabit.& cler.& mul.1. Cor.5. Gl.in l.1.hic.*

DIGESTORUM
LIBER XXVI.
De tutelis.
Tit. I.

SEquitur præcedentes contractus personales, Tutela; quæ quidem impropriè, & contractus vocabulo latè sumpto, dicitur contractus, *l.* 27. *de R. I.* revera autem est quasi contractus. *l.* 5. §. 1. *de O. & A.* Quia tutor ex administratione tenetur, & per eam inter tutorem & pupillum actio ultro citroque directa & contraria nascitur. §. 2. *Inst. de oblig. quæ quas. ex contr. nasc.*

Tutela est vis ac potestas in capite libero (*id est, tutore, qui debet esse liber.*) ad tuendum eum, (*pupillum*) qui propter ætatem suam (*pupillarum*) sponte se defendere nequit, (*id est, sine tutore*) jure civili data ac permissa. *l.* 1. *hic.*

Lex enim XII. Tabularum partim dat tutelam, scilicet legitimam; partim à testatore & magistratu dari permittit: scilicet testamentariam & dativam.

Est tutela officium virile, *l.* 16. *hic.* civile, publicum, §. 1. *Inst. de excus. tut.* authoritate, *l.* 6. §. 15. *de excus. tut. l.* 2. *de R. I.* sed utilitate privatum, *Gl. in d. l.* 6. *per illum text.* suâ naturâ gratuitum; *Bald. in l. meminimus. in fin. C. de legit. her. text. in l.* 5. *de excus. tut.* quanquam ex justa causa salarium tutoris authoritate & decreto judicis, constitui possit. *Bart. in l.* 9. *hic. per l.* 1. §. 6. *de tut. & rat. distr. l.* 33. §. *fin. de adm. tut. Bald. in l.* 6. *n.* 16. *C. de bon. quæ lib.*

Tutor alius est cum administratione, alius sine administratione, qui honorarius dicitur, & honoris tantum causâ datur; vel notitiæ, id est, ut gerentes instruat. *l.* 3. §. 1. & 2. *de adm. tut. l.* 1. *C. de peric. tut. l.* 14. §. 1. *de solut.*

Tuto-

Tutores esse non possunt, qui pupillo defensionem & tuitionem præstare nequeunt: ut surdi & muti, *l.1.§.fin.l.pen.hic.* minores. *§.minores. Inst.de excus. tut.* Nisi à patre in testamento; *§.2. Inst. qui test.tut.dari poss.* furiosi, *§.furiosus.Inst.qui test.tut.* omnesque alii qui cura indigent alienâ. *l.fin. C. de leg.tut. d.§.furiosus.d §: minores.*

Nec mulieres, *l.1.C.quan. mul. tut. off.* nisi ex indulgentia Principis. *l.fin.hic. Gl.in d.l.1.*

Possunt mater & avia, *l.2. cum Auth. seq. l. fin. Auth. ad hac. C. quan. mul. tut. off.* etiamsi sint creditrices aut debitrices liberorum. *d. Auth. ad hac.*

Et manent tutrices quamdiu castâ in viduitate permanent. Contractis secundis nuptiis, vel pudore prostrato, *Gl.in auth.sacramentum.ad verb.contractis. C.eod.per Nov.39. c.2. & Nov.22. c.23.* ipso jure tutrices esse desinunt. *d.Auth. sacramentum. vid. Bart. in l si quis sub. de test. tut.*

Aliàs hodie debitor, vel creditor, non potest sui creditoris debitorisve tutor esse: *Nov.72.* nisi sit testamento datus. *vid. Bald.& Dd.in l.8.C.qui dar.tut. Bart. in l. quoties. §. sicut. de adm. tut.*

Nec potest esse tutor, qui cum pupillo litigat; *d.Nov.72.l.27.§.cum autem.de test.tut.ubi Bart.Auth minoris.ubi Bart.n.1. & 2 C.qui dar.tut.poss.* qui bona ejus possidet; *Bart.in d.Auth.minoris.n.7.* illi cohæres est, aut multorum bonorum socius; *vid. dist. Bart. in d. Auth. minoris.* qui jurisdictioni non est subjectus, cui pupillus subest; *l. 10. ubi Bart. hic.* Nisi à patre detur: *l. 32. in princ. ff. de testam. tut.* qui pupillo sit vitricus; *l.3. ubi Bald.C.de contr.jud. tut.l.1.ubi Gl.ad verb. vitricum. C. ubi pup. ed.* Nisi causâ cognitâ Magistratus permiserit. *l.32.§.1.ff.de adoption.* servus, nisi in testamento detur; *l.7.C. qui dar. tut.* miles; *l.4. C. eod.* colonus principis. *l. fin. C. eod.*

Extra hos, qui non prohibentur omnes tutelam gerere possunt, imò vel inviti debent: *l.3.C. de susp. tut.l.1.de adm.tut.* sive patresfamilias sint, sive filiifamilias. *pr.Inst.de iis qui tut. test. dar. poss.*

Et

Et quando idoneus, pupilli in loco, tutor haberi non potest, ex locis vicinis (non tamen ultra centesimum miliare. §.18. *Inst. de excus. tut. l.* 10. *ff l.* 6. *C. eod. tit.*) assumi potest. *l. Divi. de tut. dat. ab his.*

Datur tutor tuendæ principaliter personæ pupilli, non rei: *l.* 14. *de test. tut.* secundariò tamen ad universum patrimonium administrandum datus creditur. §. *datus. Inst. de excus. tut.*

Non interest cujus sit fortunæ pupillus aut dignitatis. *l.* 1. *C. de tut. ill. pers. Gl. & Bart. in l.* 1. *de test. tut.*

Filiis tamen bannitorum, aut captivorum ab hostibus, non tutor, sed curator præfici solet. *l.* 6. §. *fin. hic. Bald. in l.* 1. *n.* 14. *C. de hær. inst.*

Et pluribus unus tutor dari potest: §. 6. *vers. item tria. Inst. de excus. tut.* & plurium in una familia liberorum tutela, non pro pluribus, sed pro una reputatur. *l.* 3. *l.* 31. §. *fin. de excus.*

Quia curatores sunt tutoribus similes, idcircò & in hoc, & omnibus ferè titulis sequentibus, de tutoribus & curatoribus agitur.

Cura est potestas in capite libero, ad tuenda illius negotia, qui per ætatem, vel animi, aut corporis vitium, ea gerere non potest.

Est alia legitima: nam ex Lege XII. Tabularum furiosi & prodigi in legitima sunt agnatorum cura: §. *furiosi. Inst. de curat. vid. Nov.* 72. alia dativa, quæ authoritate magistratus, ejusdem qui tutorem dat, *princ. Inst. de curator.* minoribus viginti quinque annis præficitur. *in pr. Inst. de curat.*

Testamento curator nequidem à patre, *l.* 7. *C. de test. tut.* datur, sed datus à Prætore confirmatur: *pr. &* §. 2. *Inst. eod.* non ob dationem patris, ea enim nulla est; sed ob judicium.

Quæ de tutoribus diximus, eadem & in curatoribus obtinent. *l.* 1. *de adm. tut. l.* 23. *C. eod. l.* 4. *C. de per. tut. l.* 1. *C. arb. tut.*

Differunt tamen. Nam tutores impuberibus; curatores puberibus dantur: *in pr. Inst. de cur.* Illi invitis, hi, extra litem, tantum volentibus: §. 3. *Inst. eod.* Illi personæ, hi bonis præficiuntur, *l.* 8. *C. de*

nupt. personam tamen neglectui habere non debent: *l. 7. de cur. fur.* Illi ad universum patrimonium, §. 19. *Inst. de excus. tut.* hi ad singula etiam negotia, singulasque causas: *l. 7. de tut. & cur.* §. 1. *Inst. hic.* illi tutorem habenti non dantur, hi dari possunt. §. 6. *Inst. de curat.*

De testamentaria tutela.

Tit. II.

Lege XII. Tabularum permissum est parentibus, ut liberis suis, (non etiam extraneis) sive masculini, sive fœminini sexus, quos quidem in potestate habent, & qui post eorum mortem sui juris futuri sunt, §. 3. *Inst. de tutel.* testamento vel codicilis testamento confirmatis, *l. 3. hic.* tutores (non curatores) dare, sed verbis directis, *l. 1.* §. *1. tit. seq.* possint. *l. 1. hic.*

Dari possunt ii, quibuscum testamenti factio est: *l. 21. hic.* hoc est, qui ex testamento capere possunt.

Mater, quæ liberos non habet in potestate, §. 11. *Inst. de adopt.* testamento iis tutores dare nequit: nisi (ex constitutionibus) eos instituerit. *l. 4. hic.*

Quamdiu verò testamentaria tutela speratur, legitima cessat. *in pr. Inst. de legit. agn. tut.*

De confirmando tutore vel curatore.

Tit. III.

Opus est confirmatione Magistratus, si tutor testamento datus, quibus non oportet, vel aliter quam oportet; ut quæ desunt testamento suppleat. *l. 38. de adopt.* §. *ult. Inst. de tutel.*

A patre minus legitimè dati, citra ullam inquisitionem, id est, habitâ omninò fide electioni & judicio patris, *l. 4. tit. præced. l. 8. hic.* (Nisi sint dati filio naturali, cui nihil testamento relictum; *l. 7. in princ. hic.*) aut satisdationem, confirmantur. *l. 1. l. si filio. l. fin. hic.*

A

A matre dati, citra satisdationem, ex inquisitione: *l.2.eod.* ut & à patrono dati. *l.4.hic. l.28.§.fin. de test. tut.*

Ab extraneo dati, ex inquisitione confirmari debent, & satisdare, sed non nisi hæredi instituto dati sint. *l.4.5.eod.l.2. & 5. C. eod.*

Magistratus tutorem, etiam à patre datum, reprobat: si aut ea de tutore comperta habet, quæ testatorem latebant; aut ipse testator voluntatem postea mutavit. *l.8. cum seqq. hic.*

De legitimis tutoribus.

TIT. IV.

CEssante tutelâ testamentariâ locus est legitimæ. *pr. Inst. de leg. agn. tut.*

Nam, intestato parente mortuo, vel si testamento tutor datus non est, agnatis lege XII. Tabularum defertur tutela, *l.5. l.6.hic.* & quidem proximis. *l.8. l.9. hic.*

Hodie legitima tutela defertur his, qui ad legitimam successionem vocantur, sive sint agnati, sive cognati: ita ut eodem ordine vocentur ad emolumentum hæreditatis, & ad onus tutelæ. *ex Nov.118.c.5.*

Est in hac tutela locus successioni. *l.3.§.pen.hic.*

Quare defuncto parente, qui filii emancipati tutor est, non quidem legitimus, sed quasi legitimus: si liberi qui in potestate parentis usque ad mortem fuerunt, perfectæ ætatis existant: fiduciarii tutores fratris emancipati, vel sororis, efficiuntur. *l.3.§.fin. l.4. hic.*

Patronis quoque ex lege XII. Tabularum libertorum tutela, per consequentias hæreditatum mandari videtur. *Inst.de leg.patr.tut.* sed causâ cognitâ. *l.5. hic.*

De

De tutoribus & curatoribus datis ab his, qui jus dandi habent, & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.

TIT. V.

DEficientibus vel excusatis tutelis testamentariâ & legitimâ, Magistratus competens tutorem dat; dativum inde dictum. *l. 7. rem pup. salv. fir.*

In Urbe dat is, qui jurisdictionem habet, ut Prætor, Præfectus Urbi: *§. sed hoc jure. Inst. de Attil. tut.* in provincia is, cui hanc facultatem lex, vel Senatusconsultum, vel Princeps nominatim concessit. *l. 6. §. 2. de tutel.* ut Præses, & Magistratus municipalis. *d. §. sed hoc jure.*

Dari possunt tutores, qui dantis jurisdictioni sunt subjecti. *l. 3. hic.*

Et dant quidem tutores, vel ex inquisitione; *l. 18. hic.* (puberibus volentibus, *§. 3. Inst. de curat.* impuberibus invitis: *l. 2. l. 3. l. 6. l. 15. hic.* mulieribus, *l. 7. hic.* & prodigis, ac furiosis, quamvis majoribus. *l. 12. eod.*) & tum satisdare non coguntur: *in pr. Inst. de satisd. tut. l. 3. C. de tut. qui satisd. non deb.* vel sine inquisitione; & coguntur. *l. fin. C. de auth. præst. in pr. Inst. de satisd. tut.*

Qui petant tutores vel curatores, & ubi petantur.

TIT. VI.

MAter tutores petere, hodie intra annum, *l. 10. C. de legit. hered.* necesse habet, *l. 1. hic.* alioquin successione se facit indignam: *l. 2. 3. l. fin. eod.* Nisi justum eam excuset impedimentum. *l. 8. l. 3. C. eod.* Item liberti; qui cessantes à magistratu puniuntur. *d. l. 2. §. 1 in fin.*

Re-

Reliqui cognati, Nisi ad mortui successionem vocentur, *l. pen. C. eod.* & amici pro libitu petunt. *d. l. 2.*

Adultus ipse sibi curatorem petit, vel ejus voluntate quilibet alius. *d, l. 2* §. 4.

Petendi tutores vel curatores ibi, unde is, cui dantur, per patrem, *l. 3. C. de munic. & origin.* originem ducit, vel major est facultatum pars. *l. 27. de tut. vel cur. dat. l. un. C. ubi pet. tut.*

De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserint vel non: & de agentibus vel conveniendis uno vel pluribus.

TIT. VII.

TUtor simul atque datus est, ad administrandum obligatur & suo periculo cessat. *l. 1. in pr. hic.*

Et quia tutelam aliter gerere non potest, quam si decreto Magistratus, administratio ei sit commissa: *l. 3. hic. §. pen. hic. l. 3. de postul. l. 5. §. pen. de leg. tut.* ideò eam sibi decerni petere debet.

Ea tamen non ante decernetur, quam tutor rerum pupillarium inventarium conficiat, (Nisi forte persona (ut si pupillus valetudine oppressus curandus sit) & utilitas pupilli (ut si res ejus citissime sint distrahendæ, quia alias perituræ.) aliud exigat: *l. 7. hic.*) & jusjurandum cautionemque, datis fidejussoribus, *l. 2. 3. 4. §. 1. ff. rem. pup. salv. fore. l. 7. ff. de prætor. stip.* præstet, Rem pupilli ex bona fide defensum iri; *l. fin. §. pen. C. hic. Bart. in d. l. 5. Mathes. sing.* 107. subjectâ bonorum suorum omnium hypothecâ. *Spec. de tut. §. fin. n. 1. per l. 27. C. de Episc. aud. l. fin. §. 6. vers. in provinciis. C. de curat. furios.*

Si plures tutores dati sunt, ad administrationem eligendus est, quem testator gerere voluit, aut cui major tutorum pars tutelam decernit, aut qui Prætori maximè probatur.

Si

Si tutores Prætori non consentiant, sed velint
nnes gerere; aut si tutelam partibus vel regioni-
is dividi inter se petant, *vid. l. 2. & t. t. C. de div. tut.*
idiendi sunt. *l. 3. 4. hic.*

Cujuscunque generis tutor, *Gloss. in l. 24. verbo, ublica & ibi Salicet. C. hic.* qui administrationem
ıscipit, si primo quoque tempore repertorium om-
ium pupilli bonorum facere neglexerit, in id quod
nterest tenetur, quod jurejurando in litem æstima-
ur; quin & removeri ut suspectus potest. *l. 7. hic. tutores. C. eod. l. 5. §. 5. C. arb. tut.* Nisi necessariam
& justissimam causam, cur id non fecerit, allegare
possit. *d. l. 7. in princ.*

Et, si pecuniam pupilli relinquat otiosam, ad
usuras tenetur. *d. l. 7. §. 3.*

Singuli qui gesserunt, finitâ tutelâ de eo quod
dolo, culpâ, negligentiâ eorum, pupillo abest,
d. l. 7. §. 2. l. 7. C. arb. tut. tenentur in solidum.
l. 55. hic.

Iis non sufficientibus, fidejussores: post, Magi-
stratus, qui idoneè caveri non curarunt: *l. 1. § usque adeo. de tut. & rat. dist.* & postremo tutores hono-
rarii. *l. 39. §. 11. hic.*

Tutoribus tamen, etsi in solidum teneantur, suc-
curri solet quatuor beneficiis.

1. Divisionis, iis qui non divisam tutelam simul
administrarunt, dummodo omnes solvendo sint, ut
pro virilibus exigantur. *l. 1. C. de div. tut. l. 1. §. 11. de tut. & rat. dist.*

Si à testatore vel lege distributa in partes sit tu-
tela ipso jure sunt tuti, ne ultra portionem suam
conveniantur: *l. 2. C. de div. tut.* ut & fidejussores.
l. 51. in pr. de fidejuss.

Alicujus inopia, non pupilli, sed contutorum
periculo est, *d. l. 1. §. 10.* exemplo fidejussorum. *l. fin. C. de const. pec. l. fidejussores. C. de fidejuss.*

2. Ordinis; ut prius excutiantur bona, fidejusso-
resque ejus qui gessit: ac tum demum Magistratus,
tutoresque honorarii teneantur. *d. l. 1. §. 10. & §. usque adeo.*

3. Cedendarum actionum, cum qui in solidum
pro

pro collega exigitur, petit à pupillo, cedi sibi actiones, quibus contra contutorem experiatur, si fortè is ad meliorem fortunam perveniat. *d. l.* 1. §. 10. *&* §. *plane. vid. Bart. in l. Modestinus. circa fin. de solut.*

4. Utilis actionis negociorum gestorum, qua solvens, omissa cessionis petitione, contutorem convenire potest. *d. l.* 1. §. 10. *l.* 30. *de neg. gest.*

Quæ actio fidejussoribus denegatur. *l.* 39. *de fidejuss. l. Stichum.* §. 10. *de solut.* quia pro reo principali, non pro confidejussore, solverunt.

De authoritate & consensu tutorum & curatorum.

Tit. VIII.

Dicitur tutor authoritatem præstare, cum probat id quod agitur. *l.* 3. *hic.*

Et necesse est in omnibus pupilli obligationibus eum cui administratio decreta, *l.* 4. *l.* 6. *hic.* licet non gerat, *l.* 49. *ff. de acq. hered.* modò ei non fuerit interdicta, *d. l.* 4. *junct. l.* 14. §. 1. *ff. de solution.* intercedere, & suo consensu obligationem approbare: alioqui pupillus non obligatur, *l.* 5. §. 1. *hic.* ut nec exigi possit, & si exactum solverit, habeat repetitionem: *l.* 41. *de cond. ind. l.* 59. *l.* 10. *de O. & A.* etiamsi naturaliter obligetur quod ad consensum naturalem attinet: *l.* 1. *in fin. de novat.* & quatenus factus est locupletior; qua ex causa & civilis actio datur. *l.* 1. §. 15. *depos.*

Si tutor authoritatem præstando res pupillares diminuat, extra damnum est pupillus: cum quia tutor rem illi salvam præstare debet, *t. t. rem pup. salv. fore. l.* 21. *l.* 23. *C. de adm. tut.* tum quod in integrum restitui potest. *l.* 2. *& t. t. C. si tut. vel cur. inter.*

Sufficit unius tutoris authoritas, quamvis plures dati sint: *l.* 4. *ff. l. fin. C. hic.* & licet de plurium pupillorum re tractetur: *l.* 20. *hic.* nisi cum de communi tutelæ negotio, quod omnes tangit, agitur:

tur: *d.l.fin.* aut nisi tutela divisa sit; tunc enim quisque in sua administratione author fieri debet: *d.l.fin.* in parte enim administrationis quæ collegæ incumbit pro extraneo est. *l.51. de adm. tut. l.fin. C. si ex plur. tut.*

Quare honorarius tutor, author non rectè fit. *l.4. hic.*

Illi enim solum authoritatem ritè interponunt, quibus administratio commissa est. *l.6.hic. l.1.C.si ex plur. tut.*

Minori curatorem habenti; in bonorum administratione consensu perinde ejus opus est, atque pupillo, authoritate tutoris: *l.3.C.de in int.rest.min.* in obligatione personæ cui curator non datur, non item: *l.101. l.ult. §.2.de V.O.* ut nec in factione testamenti. *l.20.§.ult.de lib.leg.Bald.in l.3. n.13.C.de ond. ob caus.*

Quodsi curatorem non habet, extra judicium uidem per se sua curare, non tamen liberè & absue authoritate alienare poterit: *Cujac. in l.1. & 2. e minor.* in judicio curatore opus, habet. *l.3.§.pen. e tut. l.4. C. hic.*

In sua causa tutor curatorve author fieri non post. *l.1.l.5.ff.§.fin. Inst.hic.*

Nam ipsum sibi authorem fieri, ac quasi jus dire suspiciosum fuerit. *l.10. de jurisd.l.un.C.ne quis sua caus.*

Debet in ipso negotio & actu author fieri: alioi postea consentiens nihil agit. *l.9.§. author.ff.§. . Inst. hic.*

Est enim authoritas pars actus seu solennitatis, ab actu dividi nequit. *l.28.C.de testam.l.21.ff. l.9. ubi Bart. C. qui test.fac.*

onsensus, quia non ad integrandam personam id actus confirmationem interponitur, qui ex rvallo per ratihabitionem confirmari potest, *de R.I.* ideo post rem gestam sequi potest.*l.fin. SC. Mac.c.suggestum. de jur. patr.*

test & authoritas sequi, quando tantum pro rmatione actus requiritur; *Bald. in l.1 C.qui rt. & l.ult.C. de serv. reip.man. per l.fin. C. arb. tut.*

tut. Bald. Alex. in l. 25. §. jussum. de acq. her. aut ad commodum ejus qui confirmat. *l. 1. §. sed si filius. de legat. 3. l. si impubes. de Carb. edict. vid. Tiraq. de legib. connub. in fin. verb. consentement. gl 4. in pr.*

Tutor vel curator, authoritatem vel consensum interponens, tantum de re pupilli minorisve agere, non etiam jus suum remittere aut imminuere velle intelligitur. *l. 26. C. de adm. tut.*

Authoritatem intervenisse non præsumitur, nisi probetur. *l. 13. §. fin. de publ. in rem act. l. 30. ubi Dd. de V. O.*

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possunt.

Tit. IX.

Etiamsi ex contractu alterius, alteri regulariter actio non detur: *l. 73. §. fin. de R. I.* tamen si tutor, vel in rebus pupillaribus, vel nomine pupilli, utiliter contraxerit, ex eo utilis datur pupillo actio. *l. 2. ff. l. pen. C. hic.*

Dolus tutoris, pupillo neque prodest, neque nocet. *l. 1. l. 3. ff. eod.*

Si mandato tutoris, negotia pupilli administrata sunt, inter hunc & gestorem Directa & Contraria negotiorum gestorum dabitur actio. *l. 4. C. de neg. gest.*

Si tutor vel curator, pupilli minorisve nomine condemnatus, finito officio molestiæ & pericula finiuntur; *l. fin. C. de peric. tut.* & actio in ipsum minorem, cujus res gesta est, datur: *l. pen. ff. l. 1. C. hic. l. 4. §. 1. de re jud.* ut econtra impuberi quæritur actio si secundum tutorem aut ejus actorem res sit judicata. *l. tutor. hic.*

Datur etiam in minorem actio, si pecunia à tutore mutuo accepta, in rem ejus versa sit: *l. 3. C. eod.* Si ex dolo tutoris locupletior factus sit. *l. 3. hic.*

De

De suspectis tutoribus & curatoribus.

Tit. X.

Tutor vel curator, qui officio non fungitur, removetur tanquam suspectus.

Suspectus est, qui malè tutelam gerit, gesturusve esse videtur. §.6. *Inst. hic.*

Itaque dicitur suspectus ex moribus, non facultatibus. *l.*8.*ff.* §. *ult. Inst. eod.*

Ejus accusatio ex lege xii. Tabularum descendit. *l.*1. §.2. *eod.*

Cognitio pertinet in Urbe ad Prætorem, in provincia ad Præsidem, *d.l.*1. §.1. Proconsulem, ejus Legatum. *d.l.*1. §.3.

Accusari possunt omnes; *d.l.*1. §.5. ab omnibus, etiam mulieribus, quæ pietate aut necessitudine ductæ, ad hoc procedunt; est enim quasi publica actio. *d.l.*1. §.*pen. & fin.* §.2. *Inst. eod.*

Impuberibus non permittitur suspectos tutores facere: Nisi plures tutores habentes, unius auctoritate hoc faciant: *fac.l.*1. § 2.*ff. de adm. tut. l.*5.*ff. de R.I.* §.9. *Inst. de inutil.stip.junct.l.*3.*princ.l.*5.*ff. hic.* adolescentes de consilio necessariorum ad accusandum admittuntur. *l.*7.*ff.l. pietatis.C. eod.* Quia suam prosequuntur injuriam; quibus in terminis judicio etiam publico accusare possunt. *arg. l.*4. *ubi Dd. C. de auct. præst.*

Magistratus etiam ex officio tutorem removet, si apertissimis rerum argumentis liqueat, esse suspectum. *l.*3. §.4. *l.*7. *hic.*

Suspectus removetur, vel propter dolum, vel propter culpam, latam, *d.l.*7. §.1. *d.l.*3. §.5. quandoque etiam levem, *l.*3. §.*fin.ff.l.fin.ubi Gl.C.eod.* & si qua justa causa judicem ad suspicandum commoveat. *d.l.*3. §.12.

Remotus, ob dolum infamis fit: ob aliam causam, non notatur. *d l.*3. §.*ult.*§.*suspectus. Inst.eod.*

Extinguitur suspecti cognitio, licet jam suscepta; tutelâ, vel curâ, sive morte tutoris, sive alia ratione finitâ. *l.*11.*ff.* §.8. *Inst. hic.*

DIGESTORUM
LIBER XXVII.
De excusationibus.
TIT. I.

Dictum quomodo tutorem officium eis invitis; dicendum nunc quomodo eis volentibus cesset. Quod fit, si justa de causa excusari mereantur.

Excusatio est immunitatis allegatio.

Est vel propria, quâ nisi tutor utatur, necessariò administrare & obire injunctam provinciam debet. *l.*11. *C. hic. l.*2. *C. si tut. vel cur. ex fals. all.*

Vel impropria, cujus allegatio non est necessaria, sed propter quam ipso jure tutor ab onere liberatus est, adeò ut ne volens quidem admitti possit. *Gl. in* §. *item propter. &* §.13. *Inst. hic.* Cujusmodi est excusatio minoris ætatis, *d.* §. 13. *vers. minores*, militiæ. §.14. *Inst. eod.* &c.

Excusationum justæ causæ sunt Ætas, quæ vel infra vigesimum quintum, aut supra septuagesimum annum est. §.13. *Inst. l.*2. *ff. eod.*

Numerus trium liberorum Romæ, in Italia quatuor, in Provincia quinque. *in pr. Inst. eod. t. t. C. de his qui num. lib.*10.

Numerus trium tutelarum aut curarum, non affectatarum. §.5. *Inst. l.*4. *cum ll. seqq. ff. hic.*

Professio artium & scientiarum, ut Grammaticæ, Rhetoricæ, Philosophiæ, Medicinæ, Juris, in scholis approbatis. *l.*6. §.12. *l.*30 *ff. l. fin. C.* §.15. *Inst. eod.*

Dignitas, magistratus cum imperio. *l.*41. *l.*30. *ff.* §.3. *Inst. eod.*

Inimicitiæ capitales cum patre pupilli exercitæ: *l.* 6. §. 17. *ff.* §. 9. *Inst. eod.* aut tutela, inimicitiæ causâ, id est, inimico animo, ut obligaretur negotiis;

tiis; *d.l.6.* §.17. impositâ. *d.l.6.* §.3.*l. un.C.si propt. inim. lib.*10.

Fortuna, ut rusticitas, & interdum paupertas, *d.l.6.§.fin.l.7.ff.§.6. Inst. eod.* tutoris, qua oneri injuncto impar, *d.l.7. l.*49. §.1. *Inst.hic.* non pupilli. *l.*18. *C. eod.*

Absentia, justa, ut Reipublicæ. *l.*10. §.2.*ff.eod.*

Morbus sive corporis, sive animi, per quem propriis rebus præesse nequit. *l.* 10. §.8. *ff.* §.7. *Inst. eod.*

Privilegium, ut veteranorum, *l.* 8. *eod.* (qui adversus filios eorum qui ejusdem sunt ordinis, excusationem non habent. *d.l.*8.) pistorum, mensorum, frumentariorum. *l.*26. *l.*46. *eod.*

Lis, de hæreditate, vel universis bonis inter tutorem & pupillum. *l.* 23. *ff.* §.4. *Inst. l.* 16. *C. eod.* Quod *Novel.*72.*c.*1.2.3. est correctum.

Item excusare se quis potest, ne administret possessiones in alia provincia, *l.*10.§.4. *l.*12.*l.*19.*ff.hic.* vel quidem in eadem, sed ultra centesimum lapidem, sitas. *l.*21. §.2. *ff. eod.*

Quæ omnia tutoribus & curatoribus communia: his tamen speciale, quod non cogantur curam ejus suscipere, cujus tutelam gesserunt. §. 18. *Inst. l.*20. *C. eod.*

Quod maritus justè recusat curam uxoris, §.*pen. Inst.eod.*imò eam suscipere nequeat.*l.*2.*C.qui dar.tut.*

Qui se excusare vult, debet intra statuta tempora (id est, intra quinquagesimum diem, à tempore scientiæ computandum, *l.*8.*C.* §.18. *Inst.l.*13.§.2.*ff. hic.*) ad judicem venire; non absens per libellum excusationem proponere. *l.*25.*ff.eod.*

Debet excusationem proponere, non appellare, nisi, illâ rejectâ, à sententia judicis. §.16. *Inst.l.*13. *ff. l.*18. *C. hic.*

Falsa excusatio, licet à judice admissa fuerit, tamen non prodest, nec à tutelæ vel curæ onere excusatum liberat. §.*ult.Inst.eod.t.t.C.si tut.vel cur.fals. all. excus.sit.* Suadente hoc favore pupilli, qui ob ætatem commiseratione est dignus. Cum alias res judicata pro veritate habeatur.

Ubi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei praestandis.

TIT. II.

DUm de suspecto tutore aut excusationibus litigatur, magistratus, ubi pupillus educari & morari debeat, habita ratione personae, conditionis, & temporis, decernere debet. *l.1.in pr. & §.1. l.5. hic.*

Id enim agere eum oportet, ut sine ulla maligna suspicione pupillus educetur. *d.l.1. l.2.C.eod.*

Et alimenta, & sumptus ad institutionem pupilli, pro modo facultatum, & ita ut aliquid ex reditu supersit, decernere. *l.2. l.3.ff. eod.*

De suo enim, si egenus sit pupillus, eum alere, tutores non compelluntur. *d.l.3.§.fin.*

De tutela & rationibus distrahendis, & utili curationis causa, actione.

TIT. III.

DAtur pupillo adversus tutorem duplex actio, una tutelae, altera de distrahendis rationibus dicta.

Tutelae actio, est personalis, quae finita tutela, *l.9.§.4.§. ult. cum ll. seqq. hic.* pupillo, ejusque haeredi, datur, adversus cujuslibet generis tutorem, *l.3.§.2.ff.de adm. tut.* ejusque successores, *l.1.§.16. 17. hic.* ut actus sui, & administrationis rationes reddat, *d.l.1. in pr. & §.3.* & reliqua solvat: *d.l.9. l.3.C arb.tut.* ita ut & dolum, culpam, & negligentiam praestet. *l.1.hic. l.6. l.7. C. arb. tut.*

Est enim bonae fidei, *d.l.1.§.1.* famosa, si quis ob dolum condemnetur. *§.6. Inst. de suspect. tut.*

Actio de rationibus distrahendis, (hoc est, jam distractis, conturbatis, finitis, *Cujac. ad Paul. lib.2. sent.tit.30*) est ex lege XII. Tabularum. *l. 1. hic. l.55.§.1.de adm. tut.* datur finito officio, *d.l.1.§.fin.*

adver-

adversus qualemcunque tutorem, *d.l.*1. §.19. de iis rebus quas ex bonis pupilli, durante tutela, abstulit. *d.l.*1. §.22. *l.*2. §.1. *ff. hic.* in duplum. *d.l.*2. §.*fin.* Nullâ ejus quod pupilli interest habitâ ratione. *l.*1. §.20. *l.*2. §.*fin. hic.*

Utraque hæc Utilis, datur minori, adversus curatorem, *l.*3. *C. arb. tut. l.*3. *l.* 20. *hic.* etiam durante ut videtur administratione, *l.* 26. *de adm. tut.* de aliqua particulari causa; *l.*4. §. *ult. l.*16. *in fin. hic. l.*27. *de adm. tut.* non ut curationis rationes reddantur; quia non ante curam finitam reddi debent. *l.*2. *l.*14. *C. eod.*

Utili negotiorum gestorum minor rectè experitur. *l.*7. *C. arb. tut. l.*17. *C. neg. gestor.*

Tenentur etiam administratores, condictione furtivâ & furti, iis de rebus, quas dolo malo in officio intervertisse probantur: *d.l.*1. §. *pen. & fin. & ll. seqq. l.*33. *ff. l.*8. *l.*16. *C. de furt.* Dummodò furandi animum non habuerint: *d.l.*1. §.21. *cum* §. *seq. d.l.*2. §.1. id est, ex proposito clam res amoverint, ut eas sibi perpetuo usurparent; non verò simpliciter in usus suos verterint.

De contraria tutela & utili actione.

Tit. IV.

C·Ontraria tutelæ actio non solum tutori, sed etiam Utiliter protutori, & curatori datur, 1. §. 1. *hic.* illis finito officio, *d.l.*1. §.3. *l.*4. *hic.* uic & cura durante, *l.*1. §.3. *eod.* adversus pupilm vel adolescentem, ad ea consequenda, quæ proer tutelam absunt, quia pro eis impendit; *d.l.*1. *pr. &* §. *ult.* vel absutura sunt, quia pro eis se ob;avit. *l. ult. eod.*

Est bonæ fidei, *Bart. in d.l.*1. *in pr. l.*28. *C. de adm.* . rei persecutoria, perpetua, id est, hodie triginta ıtum annis præscribitur; *l.*3. *in fin. C. de præscr.*30. ‧. & hæredibus contra hæredes datur. *l.*3. §. *fin.* ın. *hic.*

De eo qui pro tutore vel curatore negotia gessit.

Tit. V.

Pro tutore negotia gerit, qui,cùm tutor non sit, munere tutoris fungitur in re impuberis, sive putet se tutorem esse, sive sciens se fingat esse tutorem. *l.* 1. §. 1. *hic.*

Ergo similiter pro curatore gerit falsus curator, sive se putet esse, sive se sciat non esse curatorem.

Hinc datur à Prætore actio tutelæ, quæ minori contra eum, qui pro tutore negotia gessit, etiam durante administratione, competit. *d.l.* 1. *in pr. l.* 4. *C. de test. tut.*

In quam venit quicquid gestum, & quod non est gestum, dummodò alius gesturus erat. *d.l.* 1. §. *fin. l.pen. hic.*

Competit etiam minori actio negotiorum gestorum, contra eum, qui pro tutore vel curatore administravit. *l.* 4. *C. qui dar. tut. vel cur. poss.*

Adversus minorem, dictis personis actio contraria de impensis datur. *l. fin. hic.*

Quod falso tutore authore gestum esse dicitur.

Tit. VI.

Falsus tutor dicitur qui dolo malo & falsò administrat, quemadmodum & falsus procurator. *l. falsus. C. de furt.*

Prætor dat actionem in factum, qua falsus tutor, qui dolo malo author factus est, tenetur ei, quem decepit, in id quod ejus interest. *l.* 7. *hic.*

Et singuli, si plures sint qui authores fuerunt, tenentur, propter dolum, in solidum: sed solutione unius cæteri liberantur, non electione. *d. l.* 7. §. *fin.*

Datur

Datur hæc actio hæredibus, non in hæredes: quia ex delicto est; nec post annum. *l.9.§.1. eod.*

Promittit etiam Prætor in integrum restitutionem ei, qui ignoravit se cum falso tutore rem gerere. Scienti non subvenit, *d.l.1. §.fin.* nisi minori. *l.4. eod.*

Illius actionis exemplo datur actio in eum qui dolo fecit, ut aliquis falsò putans se esse tutorem, auctor fieret. *d.l.9. in pr.*

De fidejussoribus & nominatoribus, & heredibus tutorum vel curatorum.

Tit. VII.

Factis non solvendo tutoribus, fidejussores eorum, non tantum qui per stipulationem legitimo jure conceptam obligati sunt; *l.5.§.2.ff.de V.O.l.12.C.de fidejuss.* sed & qui simpliciter à tutoribus nominati, si præsentes fuerunt & nomina sua in acta publica referri passi sunt; *l.4.§.fin. hic.* qui tutores idoneos esse adfirmaverunt; *d.l.4.§.fin.* qui eos in tutores postularunt, vel nominarunt; *l.2 eod. l.7.ff.l.46.C. decur. lib.10. l.un. C. de potior. ad mun. nom. lib.10.*) tenentur eodem modo quo tutores. *l.5. hic.*

Beneficium divisionis pupillo objicere nequeunt, *l.fin.ff.rem pup. salv. for.* nisi ex persona & causa tutorum, pro quibus fidejusserunt: *l.6. & 7. hic.* modò tum hi omnes solvendo sint. *d l.6.*

Hæredes etiam tutorum vel curatorum, quia exquasi contractu agitur; *l.49.ff. de obl. & act.* actione tutelæ tenentur, & defuncti tutoris nomine, & (si negotia à defuncto inchoata absolverint, vel res pupillares possideant,) suo, de dolo, culpa lata. *l.4. l.fin. hic.* non de levi. Nisi, lis cum defuncto fuit contestata: certent de lucro captando: aliquid gratiosè alteri in præjudicium minoris præstiterint; *l.1.C.de hered. tut.l.pen.C.de in litem jurand.*

De magistratibus conveniendis, & eorum heredibus.

Tit. VIII.

SI ne sic quidem pupillo satisfactum, Utilis subsidiaria actio, in eos magistratus qui satisdationem exigere debent, dari solet, si aut eam non exegerunt, aut non idoneè passi sunt caveri. *l.1.in pr. ff. l. ult. C. hic.*

Majores magistratus, ut Prætor, Præses, eâ non tenentur. *d.l.1.§.neque.§.præses.* Quoniam ex aliorum relatione tutores dare, & fidejussores admittere solent. *d.l.1. §.si præses.*

Tenentur, si plures sint, singuli in solidum, *d.l.1. §.probatio.* si ex dolo conveniantur: si ex culpa, & omnes sint solvendo, in portiones viriles æquius eos exigi. *l.7.ff.l.3. C. eod.*

Transit hæc actio eatenus in hæredes, quatenus dolus aut lata culpa arguitur: *l.4. l.6. hic.* sive ex sua persona, sive nomine hæreditario conveniantur. *l.2. C. hic.*

De rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis.

Tit. IX.

ORatione D. Severi prohibentur tutores & curatores, prædia minorum sine decreto Prætoris alienare, vel hypothecæ supponere. *l.1.hic.*

Quod Constantinus ad omnes res minorum, quæ servando servari possunt, produxit. *l.22. vers. pen. ult. & fin. C. de adm. tut.*

Alienatio autem ut valeat requiritur, ut sit urgens æs alienum, vel causa alienandi: aliundè non possit solvi: *l.12.C.de præd. min.* hoc judici liqueat: *l.5. §.11. hic.* pupillus aliundè non possit ali: *l.5.& 7.ff. l.pen.C.eod.* ut interveniat tutoris veri authoritas:

ritas: *l.2.3.C.de auth.præst.l.ult.§.si a.C.si propt.publ. pensit.* omnia hæc decretum præcedant, & postea demum id interponatur. *l.11. C. hic.*

Alioqui habet minor non modò personalem tutelæ actionem, *l.3.l.6.C. arb.tut.* sed & rei vindicationem, ad res suas à quocunque possessore absque pretii restitutione, *l.4.l.10.C.de præd.min.* revocandas. *d.l.5.§.14.§.15. l.9. hic.*

Nam si abreptum per falsam causam probetur Prætori, vel Prætor sine necessitate decernit, nullum est decretum. *l.1. in pr. ff. l.5. C. hic.*

Nisi vitium, Principis confirmatio suppleverit. *l.2.C.quan. decr. non est. op. Alex.cons.79. circa n. 20. vol. 1.*

Licet alienatio ritè facta sit, potest tamen minor, si appareat postea læsum, puta, quia res vili pretio distracta; in integrum restitutionem postulare. *l.11. C.de præd. minor.* Licet emtor, quod justo pretio deest, velit supplere. *l.11. C. hic.*

Nisi alienationem jam major factus aut expressè ratam habuerit, *t.t.C.si maj.fact.rat. & t.t.C.si maj. fact.alien.* aut tacitè, scilicet patiendo tempora, inter quæ restitutio in integrum petenda, elabi. *l. fin. C.de temp.in int.rest. l. fin.C.si major fact. alien.sine decr. fact. rat.*

De curatoribus furioso & aliis extra minores dandis.

TIT. X.

FUrioso, prodigo, bonis ipso jure interdicitur, *l.1. hic.* & eis, ex magistratus cognitione, curator datur agnatus proximus maximè idoneus: si non sit, alius. *d.l.1. l. ult. C. hic. l. his qui. §. fin. de tut. & cur. dat. ab his. l.6. ubi Dd. de V.O. §.3. Inst. de curat.*

Dat & curatores Proconsul his, qui rebus suis superesse non possunt: ut mente captis, surdis & mutis, & qui perpetuo morbo laborant. *l.1. hic. § 4. Inst. eod.*

Qui curatores satisdare debent rem salvam fore, nisi prædia idonea habeant pro prædiis: inventarium facere, *l.ult. §. & inventario. cum §§. seqq. C. hic.* nihil alienare sine decreto judicis: *l.2. C. l.11. l.12. l.fin. ff. hic.* & ex Justiniani constitutione jusjurandum, de officio fideliter exequendo, dare. *d.l. fin. §. sed cum antiquitas. C. eod.*

Jurant in urbe apud Præfectum urbi, in provinciis apud Præsidem, Episcopo & tribus primatibus Curiæ puta præsentibus, actisque intervenientibus, tactisque sacris scripturis, se omnia recte & ex utilitate furiosorum; &c. acturos; neque quæ eis putaverint utilia omissuros. *l.ult. §.5. cum Auth. quod num. & §.6. C. hic.*

Finiuntur hæ curæ, cum causa dati curatoris cessat; ut, cum furiosus sanam mentem, prodigus bonos mores recepit. *l.1. in pr. hic.*

DIGEST. PARS V.

LIBER XXVIII.

Qui testamenta facere possunt: & quemadmodum testamenta fiant.

TIT. I.

Ictum hactenus de obligationibus quæ ex contractibus, dicendum nunc de iis quæ ex successionibus nascuntur.

Successio, aut est ex ultima voluntate, aut ab intestato.

Ex ultima voluntate est, vel civilis, vel prætoria; illa aut universitatis bonorum, quæ testamento, & codicillis datur: aut rerum singularium.

Testamentum, (dictum quod sit testatio mentis, *in pr. Inst. hic.*) est voluntatis nostræ justa sententia.

, de eo quod quis post mortem suam fieri ve-
. *l.*1. *hic.*

Testamentorum tria apud veteres fuere genera:
ıum quod calatis comitiis coram populo fiebat;
o in pace utebantur. Alterum procinctum, quod
prælium exituri condebant. Tertium, quod per
& libram dicebatur: & fiebat per mancipatio-
m, id est, imaginariam venditionem, coram quin-
e testibus, civibus Romanis puberibus, & libri-
ıde, id est, ponderatore, *l.*1. *& t.t.C.de ponderat.*
.10. atque eo qui familiæ, id est, hæreditatis em-
or dicebatur. §.1. *Inst. hic.*

Quibus successit Prætorium: in quo nulla deside-
ıatur imaginaria hæreditatis venditio: sed septem
tium signa sufficiebant. §. 2. *Inst. eod.*

Hodie, ex Constitutionibus Imperatorum, duo
ıera sunt in usu, unum quod paganicum, alte-
n quod militare dicitur.

Paganicum, vel est solenne in scriptis, vel nun-
ıativum.

Ad solenne in scriptis, ut valeat, requiruntur: ut
scriptum vel à testatore vel alio, integris literis,
1. §.1. *C. hic.* expressis verbis hæres instituatur,
9.*C. de testam.* subscribatur & signetur à testato-
vel ab alio ejus nomine, *d.l.*21. *l.*29.*C.hic.* præ-
te tamen testatore, coram septem testibus, civi-
; Romanis, ad id propter solennitatem rogatis:
:es subscribant vel ipsi, *d.l.*21. vel unus pro alio,
ot literati non reperiuntur: *l.fin.C.hic.* & consi-
:nt propriis, vel alienis annulis, si proprios non
ɔent: *l.*22. §.2. *ff. l.* 12. *C. hic.* testator ipse sub-
bat, si alius testamentum scripsit; *l.*29. *C. hic.* si
:, & se hoc fecisse in eo testetur, non est necesse
nomen subscribat: *l.*18.*in fin.C.eod.* si literas te-
:or ignorat, octavus testis ejus nomine subscri-
. *d.l.*21.

Nuncupativum fit sine solennitate scripturæ, (etsi
scriptis redigi potest: *Imol. in c. cum esses. n.*5. *de
am.*) hoc modo: ut testator coram septem testi-
; rogatis, *l.*21.§. *pen.ff.l.*21.*C.hic.* heredem nun-
ıet, & ultimam voluntatem aperiat. *d.l.*21.§.2.§.
Inst. hic.

Utrunque testamenti genus uno actu & contextu absolvi debet. *l.21. §. ult. ff. l.28. C. hic.*

Etsi regulariter in omni testamento septem testes, supra Notarium, *Bald. in rub. C. de fid. instr. n.19. per l. 21. de testam.* sint necessarii: (de praxi puta Germaniæ. Civile enim Jus præter septem testes, neminem exigit; excepto testamento cæci; in quo & exigit Tabularium; *l.8. C. hic.*) tamen sufficiunt interdum nulli: ut in testamento inter liberos, *d.l.21. §.1. l. ult. C. fam. ercisc. Auth. quod sine. C. de testam. Nov. 107. c.1. Sichard. ad l.21. Donel. 16. com.9.* interdum pauciores; ut in testamento ad pias caussas, *c. cum esses. Ext. hic.* rustici, *l. ult. C. hic.* & eo quod fit tempore pestis, aut belli, *Alex. cons. 70. & 177. vol.2. Jas. n.3. & Dd. in d. l. ult.* & quod actis insinuatum est: *l.19. C. hic.* licet privatim sit absolutum. *l.19. l.21. C. eod.*

Apud acta enim & ea fieri dicuntur (maximè in iis quæ sunt voluntariæ jurisdictionis, *l.3. C. de emanc. lib. l.1. C. de off. consl. l. actus. C. de fr.* ut est testamenti factio:) quæ coram judice, etiam extra locum judicii, geruntur. *d. l. 3. l. 1. C. de his qui in Eccl. man. Jas. in l.2. n.4. C. de eden. Bald. in l. illud. n.3. C. de SS. Eccl.*

Ut testamentum valeat, requiritur testes omnes esse idoneos; alioqui etiam ex unius inhabilitate totum testamentum nullum redditur; *l. 14. cum ll. seqq. de testib. l. si unus. C. de testam.* nisi clausula sit adjecta codicillaris: quæ facit voluntatem subsistere, sed non jure testamenti, sed codicilli: & testatorem testamenti habere factionem activam.

Testes idonei non sunt, mulier, *l.20. §.6. hic.* impubes, *§. testes: Inst. eod.* servus, *d.l.20. §.7.* mutus, surdus, *d. §. testes.* furiosus, *d. l. 20. §.4.* prodigus, *l. 18. eod.* hæres, *d.l.20. §. sed neque hæres. Inst. eod.* qui in potestate est testatoris, *§. pater. Inst. eod. l.6. l.10. C. de testib.* improbi & intestabiles, *l.26. hic. d. §. testes.* id est, ob carmen famosum damnati, *d.l.26. l.2. ff. de testib.* domestici testatores. *§. in testib. Inst. eod.* Sunt idonei, Legatarius, *§. legatarius. Inst. eod.* & executor. *Ang. in d. §. legatarius. n.5.*

Testes-

Testamenti factionem activam nemo habet nisi i lex, *l.120.de V.S. Nov.22. c 2.* vel Princeps nominatim concessit. *l. 35. C. de inoff. test.* Est enim :cialis permissionis.

Concessa est patrifamilias, qui annum decimum iartum, & matrifamilias, quæ annum duodeciim complevit.

Complevisse videtur qui extremum diem anni artidecimi, quæve extremum diem anni duodeni attigit. *l.5. hic.*

Filiofamilias non permissa; *l.6. l.19.eod.* ne quim patre permittente, *l.5. §.1. de mort. causs. don.* i de peculio castrensi: vel quasi castrensi. *l. ult. C. Inoff. test. in pr. Inst.quibus non est perm. fac.test. ult. Inst. de milit. test.*

Imò nec paterfamilias testari potest, si aliquod pedimentum obstet: ut furor; *l.2.hic.* prodigali- : *l.18.hic.* tempore puta morbi; captivitas; *§ fin. l.hic.* damnatio ad mortem, vel pœnam; *l.13.§.2.* !. vel ob carmen famosum; *l.26.l.18.§ si quis.eod.* ixima & media capitis diminutio; *l.8.eod.* hære- *l.4. C. de heret. &c.*

Surdi, muti, cæci, testari possunt, sed juxta for- :m à Justiniano traditam in. *l.10.l.8.C.hic.§.item dus. Inst. hic.*

Possunt & plures in eodem testamento testari: ut :er & filius: *l.2. cum ll. seqq. de vulg.& pup subst.* ritus & uxor: *Bald.n.1. Ias.n.3.& Dd.in l.licet. C. de pact. per l.5.quod si cert. pet.vid. Nov.1.Vat. Cujac. ad l.unum.24.hic.* sed quot sunt personæ, testamenta esse intelliguntur. *l. 20. ubi Dd. de 'g. & pup. sub. l. scire de V. O.*

Testari quis potest de omnibus rebus suis, non alienis; *Bald. in c.1. n.3. de succ.feud. 1. F.8. Gl. Auth. ingressi.C.de SS.Eccl.text.in l.77.§.mando. legat.2.* licet eas legare possit: *§.non solum.Inst.de at. l.10. C. eod. tit.*

Nec potest testator in testamento, juri publico, *in l.nemo.55.n.1. de legat.1.* jurisdictioni, *Ias.d.* solennitatibus, *Ias.eod. n.13. in 1. lect. & n.15. .lect.* aut statutis, *Ias.ibid.n.28.& in 2.lect.n.42.* ogare.

De liberis & posthumis hæredibus instituendis, vel exhæredandis, vel præteritis.

Tit. II.

INter cætera quæ ad ordinanda testamenta necessariò desiderantur, principale jus est de liberis, &c, si illi non sint, parentibus, *l. pater.* 14. *cum l. seq. de inoff. test. Nov.* 115. *c.* 4. hæredibus instituendis vel exhæredandis. *l.* 30. *hic.*

Liberorum appellatione filii, nepotes, cæterique qui ex his descendunt, continentur. *l.* 220. *de V. S.*

Posthumos hic accipimus qui post mortem patris, aut testamentum factum sui hæredes agnoscuntur. *l.* 3. §. 1. *l.* 13. *de injust. rupt. irr. test. l.* 28. §. 1. *hic.*

Qui omnes, indistinctè, sive mares sint, sive fœminæ, hodie *Bald. in l. hac consultiss.* §. 1. *C. de testament.* si gradu proximi sint, aut sunt nominatim (id est, expresso uomine, aut designatione certâ & discertè. *l.* 24. *de man. test*) instituendi, aut ex certis & jure expressis *in Nov.* 115. *c.* 3. causis, vel (ut communis opinio,) illis similibus aut gravioribus, *Ias. in Auth. non licet. C. de lib. præt. Hipp sing.* 78. *Alex. cons.* 203. *super. vol.* 2. exhæredandi, §. 1. *Inst. de exhæred. lib. l.* 1. *&* 2. *hic.* alioqui testamentum ipso jure corruit.

In posthumum tamen infantem causa exheredationis justa non cadit: quia nec ex sua persona dignus exhæredatione videri potest, nec debet alieno odio prægravari. *l.* 33. §. 1. *C. de inoff. test.*

Et si modò prætereatur, agnatione rumpit testamentum, *l.* 4. *C. hic.* sive mas sit sive fœmina: modo integer sit, & vivus; *l.* 3. *C. eod.* etiam cæsarius, licet voce non emissâ; in manibus obstetricis moriatur. *l.* 12. *ff. l.* 3. *C. eod.*

Causas expressas veras esse, probare hæres institutus cogitur: *d. Nov.* 115. *c.* 4. cæteroqui testamentum,

tum, respectu institutionis, non legatorum & fideicommissorum, annihilatur: *Auth. ex causa. C. de lib. prater*: & ad triginta annos, præpositâ nullitatis quæstione, (quæ tamdiu durat. *Bart. in l. si expressim. 19. de appell.*) impugnari potest. *Guid. Pap. q. 597.*

Si sufficiens exhæredationis causa inserta, quam falsam exhæredatus insimulat, inter quinquennium ex eo per querelam inofficiosi testamenti, rescindere testamentum debet, testamento alioqui valituro.

Quod etiam in præteritione materna, quæ pro exhæredatione est, §.7.*Inst.de exhær.lib.* & emancipatis liberis observandum. *com. concl. in d. Auth. non licet. Auth. ex causa. C. de lib. præt. Bald. cons. 98. & 112. vol. 5. Salic. in l. si mater. C. de in off. test.*

De injusto rupto, & irrito facto testamento.

Tit. III.

Injustum testamentum propriè dicitur non jure factum, si desint juris solennia: *l. 1. in pr. hic.* vel nullius momenti, si suus hæres sit præteritus. *d. l. 1. vers. 1. & §. 3.*

Ruptum, quod in eodem statu manente testatore, vel posteriore testamento perfecto, licet nemo ex eo hæres existat: *l. 1. l. 16 hic.* vel agnatione aut quasi agnatione sui heredis, id est, posthumi aut quasi posthumi, qui non institutus, rumpitur. *l. 3. in pr. & §. 1. §. ult. l. 4. l. 5. l. 6. §. 1. 2. l. 8. in pr. eod.*

Irritum testamentum constituitur, cum testator capite minuitur. *l. 6. §. irritum. & §§. seqq. hic.*

Sed testatore ab hostibus capto, testamentum aut jure postliminii confirmatur, si in civitatem fuerit reversus aut Lege Corneliâ, si ibi decesserit. *d. l. 6. §. penult.*

Destitutum aut desertum testamentum ex quo nemo hæreditatem adit, viribus & effectu destitui-

tur

tur. §. 8. *in verb. destitutum aut desertum: ubi Theoph. Inst. de hæred. quæ ab int.*

Quocunque modo testamento infirmato, ab intestato succeditur perinde ac si nullum factum esset: *l.* 17. *hic.* exceptis tamen, hodie, in quibusdam casibus, legatis: *vide. Auth. ex causa. C. de lib. præt. Auth. hoc amplius. C. de fidei.* quæ effectum sortiuntur.

De his, quæ in testamento delentur, inducuntur, vel inscribuntur.

Tit. IV.

QUæ ex testamento consulto & sciente testatore delentur, eatenus quatenus delentur, effectum juris non habent, *l.* 1. *hic.* nisi appareat testatorem eo animo induxisse, ut totum testamentum corruat. *l.* 3. 4 *eod.*

Inducere propriè est, ducto per ceras, in quibus olim scribebatur, stylo, memoriam scripti interlinire ac obliterare: & idem est quod delere, *l.* 1. §. *in pr. hic.* seu cancellare. *l.* 22. *C. de solut.*

Ut consultò à testatore deleta vel inducta non debentur, ita superscripta, id est, supra versus adjecta, debentur, si testatoris voluntate scripta sunt. *l.* 12. §. 1. *C. de testam.*

De hæredibus instituendis.

Tit. V.

DIcendum nunc de hæredis institutione; quæ fundamentum est totius testamenti, quo collabente cætera corruunt. *l. pen. in fin. supra. tit. prox. §. ante. Inst. de legat.*

Hæres est, qui suo nomine, sive per se, sive per alium, hæreditatem est adeptus. *l.* 2. 3, *de pet. hæred. l. fin. C. hic.*

Hæreditas nihil aliud est, quam civilis successio in universum jus, quod defunctus habuit. *l.* 24. *de V. S.*

Quæ

Quæ vel est legitima, quæ ex lege ab intestato defertur: vel testamentaria, quæ ex testamento. *l.8. petit. hær.*

Dicitur & alia directa; alia fideicommissaria, sed impropriè; *t.t.de fideic. har.petit. Bart.in l.liberto.§. filium.n.5.de ann.leg.* alia delata; *l.151.de V.S.* alia jacens; *Bart. in l. siquis. 23. hic.* alia vacans. *l. postquam. ubi Bart. Vt legat. nom. cav.* Adita, non dicitur hæreditas, sed hæredis patrimonium. *Bart. in l. Titius. in pr. ad SC. Treb. & in l. qui servum. §.1. de legat. 2.*

Hæredem instituere, nihil aliud est, quam certum in testamento sibi successorem nominare, qui post mortem in universum jus succedat. *l.1.§.1. l.9. §.12. hic.*

Hæredum alii necessarii, ut testatoris servi hæredes instituti: alii sui & domestici; *§.3.Inst.de hæred. qual.& diff.l.11. de lib. & post.* ut liberi, qui in potestate morientis & gradu proximi fuerunt. *§.2. Inst. eod.*

Qui tam jure naturali, quam civili, *l. scripto. §. fin. unde lib. l. 7. de bon. dam.* ex communi parentum voto, *l. 15. de inoff. test.* proprii hæredes existunt.

Cæteri omnes hæredes qui non sunt in potestate & familia defuncti, extranei vocantur. *§. 3. Inst. eod.*

Institutio hæredis, aut est Universalis, scilicet in tota hæreditate, aut quota ejus parte: aut est in re certa: *l.13.C. hic.* item aut pura; aut conditionalis: *t.t.de cond. inst.* aut directa; aut obliqua, quæ in codicillis, vel per fideicommissum relinquitur. *l. 2. §. fin. ubi Gl. & Dd. de jure codicill. l. 2. C. §. pen. Inst. eod.*

Hæredes instituere possunt, qui habent testamenti factionem activam. *Vlp. tit. 22.*

Institui omnes, qui testamenti factionem passivam habent, id est, ex testamento capere possunt: liberi, servi, *pr.& §.2.Inst.hic.* proprii vel cum, vel sine libertate; *l.pen.C.de necess. serv. her. inst.* alieni, non tamen cum libertate; *l.3.hic.* ex persona dominorum,

norum, *l.9.§.1.hic.* Cum quibus ergo debet esse testamenti factio; *l.10.C.eod.* non deportati, *l.1.C.eod.* damnati in metallum, *l. 3. De his quæ pro non scrip. hab.* heretici, *l.4. Auth. credentes. C. de hæret.* liberi incestuosi, *Nov.89.c 15.* collegia illicita, *l.8.C.hic.* incertæ personæ, *Vlp. tit. 22.* quod postmodum ex æquitate à Justiniano temperatum: *§. incertis. cum §§. seqq. Inst. de legat.* Hoc modo, ut personæ plane incertæ, ut nec ex post facto, nec vel per consequentiam certæ fieri queant, institui non possint: *§. 25. Inst. de legat.* De facie modo ignotas, *l. 11. C.hic.* vel per consequentiam alicujus corporis modo notas, licet alias omnino ignotas, instituere licet.

Testamenti factio passiva in extraneo requiritur & tempore testamenti facti, & mortis testatoris & aditæ hæreditatis; In suo aut necessario aditionis tempore non requiritur. Quod in illis nullum est: *l. 11. ff. de lib. & posth.* mediorum verò temporum ratio non habetur. *l.6. §. solemus. l.49. §.1. hic.*

Institutio fieri potest de omnibus testatoris bonis, *l.13. in verb. de pecunia sua. C. de testam.* mobilibus, immobilibus, (quorum tamen expressione non comprehenduntur nomina. *Bart. in l. quam Tu-*
1 *beronis.7. §.4. de peculio.*) etiam emphyteuticis, *vid. Ias. in l. fin. n. 55. cum seqq. & 76. C. de jur. emph.* non feudalibus, *c.1. de success. feud. 1. F.8. c.1. in pr. de cons. rec. feud. F.33.* nec alienis. *l.79. §. mando. de legat. 1. Gl. fin. & Dd. in Auth. ingressi. C. de SS. Eccl. per l.8. §.3. de jur. codicill.*

Et potest fieri, vel de tota hæreditate, vel quota ejus parte, *§. 5. cum seqq. Inst. hic.* vel etiam de re certa, *l. 13. C. hic.* atque adeo in minimo quoque nummo. *Nov.115. c.3. & 4. Gl. in l.2. §. sed verum. de minor.*

Quibuscunque, hodie, verbis, *l. quoniam. C. de testam.* directis, *vid. l.1. §.3.4. hic. l.14. C. de testam. ubi Bald.* communibus atque obliquis: *d. l. quoniam. Dd. in l. his verbis. ubi Gl. & Dd. & Bart. in pr. l.48. hic. & in l. 13. C. hic.* sed idoneis, *d. l. quoniam. ubi Dd.* & affirmativis, non negantibus vel privativis. *Bald.*

Bald. in l.2. per illum. text. C. de cond. inscr. & per l.ex facto. hic.

Heres & purè, & extraneus sub qualibet; suus tantum sub potestativa sub conditione, & in diem incertum, quia pro conditione est, *l.75. De cond. & dem.* rectè instituitur: *l.62. l.38. hic. l. extraneum. C. eod.* non ex certo tempore, vel ad certum tempus. *§. hæres. Inst. cod. l.34. eod.*

Et potest testator vel unum, vel plures, quotcunque velit, hæredes instituere. *§.4. §.6. Inst. eod.*

Plures si instituit, intelligitur eos æqualibus partibus instituisse, nisi inæquales expresserit. *d.§.6. l.13. l.2. §. heredes. ff. eod.*

Hæreditas plerunque (nam testator suo arbitrio plures pauciores ve partes rectè constituit. *§. hæreditas. 5. Inst. eod.*) in duodecim uncias dividitur, quæ assis appellatione continentur. *l.50.§. fin. hic.*

Quæ propria habent nomina ab uncia usque ad assem. *quæ vide in d. §. hæreditas. & d.l.50. §. fin.*

De vulgari & pupillari substitutione.

TIT. VI.

DIximus titulo præcedente de institutione primi gradus: consequenter dicendum de substitutionibus, quæ secundo, vel ulteriori gradu fiunt.

Potest enim testator in suo testamento plures gradus hæredum facere in quantum velit. *pr. Inst. de vulg. sub.*

Est substitutio, vel Directa, quæ fit verbis directis; ut, *Si Titius hæres non erit, Seius hæres esto,* de qua hic: vel Precaria, seu fideicommissaria; quæ fit verbis precariis: ut *Rogo te Titi, ut cum morieris, hæreditatem meam Seio restituas. l.14. C. de fideicom.*

Directa substitutio nihil aliud est, quam secunda hæredis institutio, *l.43. §. Lucius. hic.* vel secundo ulteriorive gradu facta institutio. *l. 2. in pr. eod.*

Fit

Fit in aliquem casum, seu in certum eventum. Nec tamen propterea est conditionalis, sed manet pura; *l. 8. hic.* Nunquam enim conditio quæ est actui essentialis actum facit conditionalem, sive legato, *l. 3. de legat. 1. l. 107. de cond. & dem.* sive heredis institutioni, sive substitutioni adjiciatur. *d. l. 8.*

Tales casus generales duo sunt, unus, *si hæres non erit:* alter, *si decesserit.*

Hic subdividitur in tres: videlicet, *si decesserit in pupillari ætate, si antequam mentis compos fiat, si post ætatem pupillarem,* & sic sunt quatuor casus.

Hinc substitutio est vel Simplex, vel Duplex, *l. 1. §. 1. hic.* seu Multiplex.

Simplex, aut est Vulgaris; aut Pupillaris; aut Quasi pupillaris, seu Justinianea, vulgo exemplaris; aut Militaris.

Vulgaris substitutio (sic dicta quia vulgò & passim fieri potest, & inter quascunque personas locum habet,) est, quæ fit in primum casum, veluti, *Si Titius hæres non erit, Seius hæres esto. l. 8. hic. pr. Inst. eod.*

Sic substituere quilibet, testamenti factionem habens, cuilibet potest: sed non nisi ei quem hæredem in testamento instituit. *l. 36. ff. hic. §. pen. Inst. de codicill.*

Et substituit, vel singulis, vel unum in locum plurium; vel plures in locum unius; vel unum & eundem sibi; cum, pluribus institutis, unum ex institutis cæteris omnibus substituit; denique cum invicem ipse institutos heredes substituit: Quam reciprocam Modestinus, Doctores breviloquam appellant. *§. 1. Inst. l. 4. §. 1. ff. hic.*

Dividitur hæreditas inter substitutos eodem ferè modo ut inter institutos. *vid. §. 2. Inst. l. 5. 9. 24. ff. eod. l. 9. l. 12. ff. de hared. inst.*

Pupillaris substitutio (sic dicta quia fit pupillo) est, quæ fit in secundum casum; ut, *Si Filius meus in pupillari ætate decesserit, Seius hæres esto. l. 8. C. hic.* vel *si filius meus intra decennium* (potest enim & intra arctius tempus coërceri) *decesserit, Gajus hæres esto. l. 21. hic.*

Sic

Sic substituunt parentes, qui in potestate habent, liberis suis impuberibus, in alterius potestatem non recasuris, *l.2.in pr.ff.hic.pr. Inst. de pup. subst.* etiam exhæredatis, modò sibi ipsis quoque aliquem hæredem instituant. *l.1.§.pen. & ult.ff.§. non solum.& §.seq. Inst. eod.*

Pupillare enim testamentum pars est & sequela testamenti paterni; *l.38.in fin. eod.* adeò ut si patris testamentum non valeat, nec s.ii quidem valebit. *§.5. Inst. eod.*

Et substituunt vel singulis liberis, si neminem eorum intestatum voluerint decedere: vel ei qui eorum novissimus impubes morietur, si jus legitimarum hæreditatum inter eos integrum custodiri velint. *§.6. Inst. eod.*

Justinianea, seu quasi pupillaris, seu exemplaris (Sic dicta, quia quasi pupillo fit, id est, furioso, vel mente capto; ad exemplum pupillaris à Justiniano introducta, *d.l.9.*) est, quæ fit in tertium casum; ut, ***Si filius meus in furore decesserit, Sejus hæres esto.*** *l.9. C. de impub.*

Eâ substituunt solum parentes utriusque sexus; mater tamen non nisi honesta sit, & ad secunda vota non transierit: *arg. l.22. §. pen.ff.de adm. tut.* liberis furiosis, vel mente captis, sive eos in potestate habeant, sive non; *d. l 9.* & quidem illis tantum quibus legitimam portionem reliquerunt. *d. l. 9.*

Eo casu substitui debent, liberi, fratres, sorores, *fac.l.35. de pact.l.33. §. quæsitum. de legat.3.* ipsius furiosi, seu mente capti, si habet: si non, quicunque possunt. *d.l.9.* In aliis substitutionibus, quivis substitui potest. *l.1. §. pen. hic.*

Militaris substitutio, (sic dicta quia fit à milite) est, quæ fit in tertium casum; ut, ***Quandocunque hæres meus decesserit,*** (id est) ***sive hæres fuerit & postea hæres esse desierit, Sejus hæres esto.*** *l. 15. ff. l.8. C. eod.*

Sic tantum substituunt milites, ex privilegio; *d.l.15. d.l.8.* licet neminem sibi hæredem fecerint. *l.41. §. ult. de testam. milit.*

Ex

Ex hac substitutione, & vulgari, succedit substitutus substituenti testatori: ex substitutione pupillari & quasi pupillari, succedit ei cui substituitur. *d.l.15. d.l.8. l.9. pr. Inst. de pup. subst.*

Multiplex substitutio, vel est reciproca, vel ab uno latere; Hæc fit tribus modis: aut enim duo casus exprimuntur; ut, *Titius filius meus hæres esto: si Titius filius meus hæres non erit, aut hæres erit, & in pupillari ætate decesserit, Sejus hæres esto:* aut alter exprimitur, alter tacitè subauditur; secundum regulam juris, *Quod vulgaris expressa continet tacitam pupillarem. l. 4. hic.* & *expressa pupillaris, tacitam vulgarem:d.l.4.§.1.* aut neuter casus exprimitur,sed generali verbo fit substitutio; veluti, *Titio filio meo Seium substituo.*

Fit similiter reciproca tribus modis. aut enim utrinque casus exprimuntur, veluti; *Titius & Sejus hæredes sunto. Si Titius hæres non erit, Sejus hæres esto. Si Sejus hæres non erit, Titius hæres esto.* aut ab una tantum parte,veluti; *Si Titius hæres non erit, Sejus hæres esto. Sejo Titium substituo.* aut à neutra parte, veluti; *Titium & Sejum invicem substituo. l.4. l.37. § 1. hic. Pacius in Isagog. hic.*

Et quidem hic Titulus de vulgari & pupillari substitutione tantum conceptus, tamen adjunximus & alia substitutionum genera, ut commodius hæc difficillima materia intelligatur, sed parcè,tanta enim ejus est subtilitas ut compendio, pro instituto nostro, exhauriri nequeat.

De conditionibus institutionum.

Tit. VII.

Quia supra diximus sub conditione posse institui, videamus nunc de conditionibus institutionum.

Conditio, est modus, qui suspendit actum,donec eo existente, confirmetur.

Est vel possibilis, vel impossibilis; aut 1. natura, 2. aut jure, 3. aut de facto, 4. aut perplexitate verborum,

Duæ

Duæ priores pro non adjectis habentur, & proinde non vitiant hæredis institutionem: *l. 20. hic.* posteriores vitiant; *l. 16. hic.* cum sint magis difficultates, quam impossibilitates quæ non impediunt obligationem; *l. continuus. §. illud. de V.O.* & quia jus præsumit ita instituenti animum instituendi non fuisse.

Possibilis conditio, aut est potestativa, quæ in potestatem hæredis; aut casualis, quæ in casum; aut mixta, quæ in utrumque, confertur. *l. un. §. fin. a. C. de caduc. toll. l. si pater. C. de inst. & subst. l. 4. §. pen. de hæred. inst.*

Extraneus sub quavis conditione possibili institui potest, ita ut eâ existente sit hæres, non existente non sit.

Suus non nisi sub potestativa. *l. 15. l. fin. hic.* Quam ad amussim tenetur implere. *l. 44. in pr. l. 55. de cond. & demonstr.*

Habetur pro impleta, cum per hæredem non stat quominus impleatur. *l. 8. §. pen. hic. l. 3. C. inst. & sub.*

Possunt & institutioni plures conditiones adjici, vel conjunctim, & omnibus parendum est; quia unius loco habentur: vel disjunctim, & cuilibet. *l. 5. hic.*

Quæ tamen differentia plerunque à JCtis propter voluntatis conjecturam negligitur. *ut in l. 6. C. de inst. & subst. sub cond. fact.*

De jure deliberandi.

TIT. VIII.

INter alias institutionum conditiones erat olim cretionum conditio: qua certorum (ordinariè centum, *Vlp. tit* 22.) dierum spatium hæredi instituto à testatore præstituebatur ad deliberandum, velletne hæreditatem adire, an non. *Vlp. d. tit. 22. & 17.*

Quo à testatore prætermisso, is qui jurisdictioni præerat, ex Edicto Prætoris tempus hæredi & quidem petenti, non minus centum dierum, præstituebat,

tuebat, *l.* 1. §. 1. *&* 2. *l.* 2. *hic.* & vel ſemel tantum, vel iterum, ſi ex magna cauſa appareret hoc non ſuffeciſſe. *l.* 3. *&* 4. *ff. eod.*

Quod introductum, ne, cum hæredes olim adeundo creditoribus & legatariis obligarentur in ſolidum, *l.* 34. *ff. l. fin. C. ſolut. matr.* & hæreditas interdum lucroſa, §. 1. *Inſt. de auct. tut.* interdum damnoſa ſit, *l.* 33 *ff. ſolut. matr.* hæres cogeretur temerè & præcipiti conſilio hæreditatem accipere, vel amittere.

Poſtea Juſtinianus voluit, non amplius novem menſibus à judice, nec ultra annum à Principe, hæredem deliberandi cauſſâ impetrare poſſe. *l. ult.* §. *ſed quia. C. hic.*

Quod tempus non ſolum hæredi ſcripto vel legitimo competit, ſed etiam ad ejus ſucceſſorem, eo intra deliberandi tempus moriente, transfertur. *l.* 19. *C. hic.*

Idem Imperator noviſſimè hæredi indulſit, ut, intra triceſimum ab adita hæreditate diem conficere poſſit inventarium, *Gl. in Auth. ſed cum teſtator. C. ad L. Falcid.* quo confecto, non ultra vires hæreditatis creditoribus & legatariis obligaretur, *l. fin. C. hic.* & ſua jura & actiones contra defunctum integras ſervaret. *d. l. fin.* §. 9. *ubi Gl. & Dd.*

Eſt inventarium (ſic dictum quod in eo omnium rerum hereditariarum deſcriptio inveniatur. *l. ult. C. arbit. tut.*) legitima bonorum in hereditate repertorum annotatio, & ſic in ſcripturam redactio: & Repertorium dicitur. *l.* 7. *in princ. ff. de adm. tut.*

D I-

DIGESTORUM
LIBER XXIX.

De testamento militis.

Tit. I.

Militibus, licet filii-familias, *pr. Inst. hic.* & ex militari delicto capite damnati sint, *l. ex militari. 11. ff. eod.* solennitates in paganorum testamentis requisitæ, constitutionibus Principum sunt remissæ: & illis permissum, modo sint (ut voluit Justinianus) in expeditione, quomodo velint, etiam pro parte, *l. 41. hic.* & quomodo possint testari, nudâ eorum voluntate sufficiente. *l. 1. ff. l. pen. C. §. 1. Inst. hic.*

Silentium eorum non ignorantium sese liberos habere, pro exheredatione habetur; *l. sicut. 9. & l. seq. C. eod.* Nec eorum testamenta, de Peculio castrensi facta, querelæ inofficiosi subjacent. *l. ult. §. 1. & 2. C. de inoffic. test.*

Extra expeditionem si sint, habent quidem, licet testamenti factionem non habeant, *l. 3. l. 11. §, si miles. ff. §. 5. Inst. eod.* jus testandi, sed jure communi condere testamentum debeat. *d. l. pen. d. §. 1. Inst. eod.*

Valet eorum testamentum per annum integrum post missionem honestam: *§. 3. Inst. l. 15. §. 4. l. 36. eod.* si inhonestè dimissi, statim valere desinit. *l. 26. eod.*

De acquirenda vel amittenda hæreditate.

Tit. II.

Non sufficit aliquem hæredem institutum esse, sed præterea hæreditatis acquisitio requiritur.

Quæ cum sit ab hærede suo (Qui ipso jure hæres

est, §.4. *Inst. de hæred. quæ ab intest.* non possessor. *d.* §.4. Possessio enim facti est, nec acquiritur nisi animo & corpore fuerit apprehensa. *l.* 11. §. *Scævola. ff. si is qui test. lib. esse juss. l.*23. *ff. de acq. poss. Cujac. in d. l.* 10. *&* 2. *obs.* 129.) dicitur immixtio: cum ab extraneo, dicitur aditio. §.6. *Inst. de hæred. qualit. & diff.*

Hic & repudiare hæreditatem dicitur, ille abstinere.

Acquiritur & amitur hæreditas solo animo: §. *fin. Inst. de hæred. qual. & diff.* sive is verbis explicetur, sive aliquo facto, quod tanquam ab hærede geritur. *l.*20. §.4. *l.*88. *hic. d.* §. *fin.*

Fieri debet liberè minimèque coacta voluntate. *l.* 16. *C. de jur. delib. l.*40. *cum ll. seqq. hic.* Nisi à servo hærede necessario à domino instituto. *l.* 66. *l.*67. *hic.*

Dubitantibus, aut ignorantibus, hæreditas non acquiritur, nisi suis. *d.*§.4. *l.*63. *hic. l. fin.* §.2. *C. de cur. fur.*

Nec enim aditio, nec repudiatio rectè fit, nisi certò constet, utrum ex testamento, an ab intestato, & quota ex parte, delata sit hæreditas. *l.* 15. *cum ll. seqq. l.*21. §. *fin. cum ll. seqq. l.*93. *hic.*

Adiri & repudiari debet hæreditas purè, sine die, aut conditione: *l.*51. §. *fin. hic. l.*77. *de R. I.* & quidem in solidum. *l.*1. *&* 2. *hic. l.*7. *de R. I.*

Si pro parte adeatur, etiam invitis deficientium portiones accrescunt. *l.*35. *hic.*

Peti potest hæreditas, demum post nonum à morte defuncti diem. *Auth. sed neque. C. de sepul. viol.*

Adiri & peti intra triginta annos; *l.*7. *C. de petit. hæred.* Idque sive sui sint, sive extranei. Nisi tempus deliberandi à testatore vel judice sit præfinitum; quo casu inter illud tempus hereditas est adeunda. *l.*8. *l.*9. *l. ult. C. de jur. delib. l.*1. *C. de suis & legit. hered.* Nam & hereditatis petitio triginta annis durat. *l.*3. 4. *C. de præscr.* 30. *annor. Cujac. in par. C. de jur. delib. Don.* 7. *comment.* 17.

Possunt tamen creditores & legatarii petere, ut statim,

statim, vel intra annum saltem, adeatur. *l.9.& t. t. quib. ex causs. in poss. eat. l.19. l. fin. C. de jure delib.*

Facta aditio non modò efficax est in futurum, sed etiam retrotrahitur ad tempus mortis defuncti. *l.193. l.138. de R.I. 28. §. fin. de stip. serv.*

Et semel adita hæreditas, amplius repudiari nequit. *l.ult.C.de repud.vel abst.hæred.§.fin.Inst.de hæred. qual. & diff.*

Sic semel renuntiata amplius adiri non potest. *l.4. C. eod.*

Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.

Tit. III.

OLim ex lege Papia hæres ex asse hæreditatem adire clausis tabulis poterat, non hæres ex parte. *l.1.§.ult. de jur.& fact. ign. l.21. in fin.de cond. & demon.*

Quæ differentia à Justiniano est sublata, ita ut hæres tam ex asse, quam ex parte, etiam ante apertas tabulas, adire hæreditatem possit. *l.un. §.5.C.de caduc. toll.*

Nihilominus hodie testamentum aperiri & publicari: *l.18. C. de testam.* intra tertium, aut quintum à morte (viventis enim testamentum non est aperiendum, *l.2.§.4.hic.*) diem, *sec. Paul. lib.4.sent. tit.6.* ejusque inspiciendi, (ut legi possit, *d.l.2.§.5.*) & describendi, (non diei & consulis, *d.l.2.§.6.*) copia cuilibet, etiam alieno nomine id postulanti, *l.1. hic.* & de calumnia juranti, *l.3.C.hic.* est facienda.

Et Prætoris, aut alterius magistratus est officium, ut cogat signatores convenire; & signa sua adgnoscere, vel negare se signasse. *l.4. & 5. hic.*

Publicè enim expedit suprema hominum judicia exitum habere. *d.l.5.*

Si quis neget sigillum suum agnoscere, non eo minus tabulæ aperientur: suspectæ tamen hac ratione fiunt. *l.1. §. fin. eod.*

Testamentum semel sic publicatum & actis insinuatum, *l. ult. §. 9. C. de jur. delib. l. ult. C. de re jud.* manet firmum, etiamsi charta fuerit amissa. *l. 2. C. de testam.*

Qui non vult exhibere tabulas testamenti, quas fatetur penes se esse, ad eas exhibendas præcisè officio judicis compellitur.

Si neget penes se esse, conveniri potest interdicto de tabulis exhibendis. *l. 2. §. ult. hic.*

Si quis omissa causa testamenti ab intestato vel alio modo possideat hæreditatem.

Tit. IV.

Qui fraudulenter omissâ successione sibi ex testamento delata, hæreditatem ab intestato, & sic titulo universali, *l. ult. hic.* possidet, utili actione prætoria perinde tenetur legatariis & fideicommissariis, acsi ex testamento successionem accepisset. *l. 1. l. 12. §. ult. hic.*

Alioqui testamento relicta, ab intestato peti non possunt. *l. eam quam. ubi Dd. C. de fideic.*

Si tamen nulla fraus subest, ut si heres adire potuerit; quia testamentum ad irritum juris ratione est revocatum, *l. 2. in fin. C. hic.* aut testamento codicillaris clausula adjecta, permissa est, omisso testamento, ab intestato aditio. *l. ult. de codicill. Bart. in l. licet. n. 2. & l. ult. n. 2. hic.*

De SC. Silaniano & Claudiano, quorum testamenta non aperiantur.

Tit. V.

Non omnibus indiscriminatim, quæ relicta, sunt præstanda: prohibente id Senatus consulto Silaniano & Claudiano iis qui sese indignos relictis faciunt.

Tales sunt ex Senatusconsulto ii, qui testamentum testatoris occisi (intellige vi, non clam, ut veneno,

neno. *l.* 1. §. 17. & §§. *seqq. hic.*) aperiendum, recitandum, describendumve, dolo malo curant, priusquam de familia ejus quæstio ex Senatusconsulto habita, suppliciumque de servis noxiis sumptum fuerit. *l.* 3. §. 17. *hic. Paul. lib.* 3. *sent. tit.* 5.

Noxios intellige, qui vel necarunt, vel cum possent, opem non tulerunt. *l.* 1. *pr. l.* 19. *hic.*

Si hæres vel legatarius ante quæstionem, sciens, aperuerit testamentum; aufertur illi quod relictum, & in fiscum redigitur. *l.* 5. §. 1. *hic.*

Sin alius, cui nihil relictum, id fecerit, in centum aureos condemnatur. *l.* 25. §. 2. *eod.*

Clam si testator occisus, tabulæ quidem recitari, & hereditas adiri potest, sed mortis defensio, id est, ut crimen judicio persequatur, heredi incumbit; *l.* 5. §. *fin. hic.* quod si neglexerit, tam hereditas, quam quod ei prælegatum, à fisco aufertur. *l. si sequens.* 15. *eod. l. cum fratrem. C. eod.*

Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coëgerit.

TIT. VI.

EI, qui prohibuit, vel coëgit testari, denegantur ex D. Hadriani Constitutione actiones, iisque denegatis, fisco est locus: sed tantum in parte delinquentis. *l.* 1. *ff. l.* 1. & 2. *C. hic.*

Aliis enim insontibus factum ejus nocere non debet. *l.* 21. §. 1. *hic.*

Remotiores agnatos fiscus excludit, ne pœna unius sit alterius præmium. *l.* 15. *de SC. Silan. l.* 14. §. 5. *quod met. causs.* Cum enim jus publicum violet, *l.* 3. *ff. qui test. fac. poss.* qui morienti liberam testandi voluntatem aufert, meritò pœna ejus quoque publica esse debet; & delinquentis, omne jus non in privatam agnatorum utilitatem, sed in publicam converti.

Maritus, qui non vi, aut dolo, sed maritali sermone uxorem sibi benevolam ita reddidit, ut ab ea hæres institueretur, extra pœnam est. *l. ult. ff. l. ult. C. hic.*

De jure codicillorum.

Tit. VII.

ET ad causam testamenti pertinent Codicilli: *l.* 18. *hic.* Aut enim ex testamento fiunt, & sunt quasi pars & accessio & sequela ejus; aut fiunt ab intestato, & vicem exhibent testamenti, id est, quasi testamentum quoddam imperfectum; ut cum in eis hereditas dari vel adimi non possit. *l.*2.§.2. *& ult. l.*14. *in princ. l.*16.*ff. hic.*

Sunt nihil aliud, quam ultimæ voluntatis instrumentum, *l. pen. hic.* non solenne, *l.*6. §.1. *l.*2. *eod.* citra hæreditatis directam dationem, vel ademptionem. *l.*2. §. *ult. ff. l.*2. *l. pen. C. eod.*

Eos facere potest is, qui testamenti factionem habet: *l.*6. §. *pen. l.*8. §.2. *ff. eod.* tam in scriptis, & tum propriè sunt Codicilli ex sermonis proprietate; *l. ult. C. quemad. test. aper.* quam sine scriptis, *l. ult.* §. *ult. C. eod. l. fin. C. de bon. libert.* si voluntatem nuncupet. *l. ult.* §. *ult. C. hic.*

Nullam solennitatem desiderant: modò uno contextu fiant, *l.*28. *in pr. C. de testam.* & quinque testes, licet non rogati, ad probationis fidem adhibeantur. *l. ult.* §. *ult. C. hic.*

Possunt plures fieri codicilli: *l.*6.§.1.*ff.* §. *ult. Inst. eod.* & licet diversi, sustinentur: non si contrarii. *l.*3. *C. hic. d.* §. *ult.*

Qui hæredem instituit, vel exhæredat, præsumitur testamentum, non codicillos, velle facere. *l.*14. *C. de testam.*

Si tamen desit testamenti solennitas, ne jure quidem codicillorum valebit: nisi sit adjecta Clausula, quam Codicillarem vocant: *Si non valet jure testamenti, valeat jure codicillorum. l. fin.* §.1. *ubi Dd. C. hic. l.*8. *in pr. ff. eod.*

Adjicitur vel nominatim, *d. l. fin.* §. 1. vel non; ut si jubeat ratum esse quacunque ratione, & quam optime potest; *l.*28. §.1 *ff. qui test. fac. poss.* si Titio jubeat hereditatem restitui ab omnibus heredibus, etiam legitimis. *l.*14. *C. de fideicom.*

Efficit,

Efficit, ut heres legitimus intelligatur rogatus, ut servatâ sibi quartâ, non solum legata, fideicommissa & libertates præstet, verum etiam ipsam hereditatem heredi instituto restituat, ac si ea omnia per fideicommissum relicta essent. *l.* 24. §. 15. *de fideicom. libert. l.* 88. §. *ult. de legat.* 2. *l.* 29. *C. de fideicom. l.*41. §. 3. *de vulg. & pup. subst. l. ult.* §. 1. *&* 2. *hic.*

Conficiuntur Codicilli quatuor modis. aut enim in futurum confirmantur testamento, aut in præteritum (hodie neutro casu speciali confirmatione opus est. §. 2. *Inst. l. 6. C. hic.*) aut per fideicommissum testamento non jure facto; ut *si non valet jure testamenti, &c.* aut sine testamento ab intestato. *d.l.8. hic.*

DIGESTORVM
LIBER XXX.

De legatis & fideicommissis.

TIT. I.

QUoniam legata & fideicommissa in testamento, vel codicillis testamento confirmatis, relinquuntur: ideò, post exposita testamenta, & codicillos, de legatis & fideicommissis agitur.

De quibus, ob materiæ ubertatem, tribus libris in genere agi volunt.

Primo de rebus legatis. Secundo de personis. Tertio de verborum significatione.

Legare idem significat quod mandare aut decernere.

Strictim autem & propriè, (ut hic) legare dicitur, qui res particulares directis verbis in testamento relinquit.

Legatum, (à legendo deductum, qui enim legat, delibat, *l.* 116. *hic.* aliquid, seu deligit ex tota hæ-

reditate, quod mavult ad legatarium quam ad hæredem pertinere) est delibatio hæreditatis, qua testator, ex eo quod universum hæredis foret, alicui quid collatum velit. *Flor. in d.l.116.* seu, *sec. Ulp. in Enchir. tit.* 24. quod legis modo, id est, instar legis imperativè, & directis verbis testamento relinquitur.

Hodie velut fideicommissum quâlibet ultimâ voluntate rectè datur. §.11. *Inst. de fideic. hæred.*

Olim, secundum modum legandi, quatuor erant legatorum genera. Per vindicationem; quæ fiebant verbis; *do, lego, capito, sumito.* Per damnationem; puta verbis: *damnas esto hæres meus, vel, damno, jubeo, hæredem meum hoc, vel illud dare, vel facere.* Sinendi modo, puta, *damnas esto hæres meus sinere, seu sinito, vel permittito Titium talem rem sibi sumere, vel habere.* Per præceptionem, hoc pacto, *hæres illam rem præcipito.* §. *sed olim. Inst. hic. Pater in Enchirid. de legat.*

Hodie ex constitutione Justiniani omnibus legatis, quibuscunque verbis, imò & nutu, *l.21. de legat.*3. purè, in diem, vel sub conditione, *l. fin. C. de codicill. t.t. C. de cond. inscr.* relictis, una eademque est natura, vis ac potestas; ac per verba qualiacunque relinqui possunt; modò ex iis de mente testatoris legantis constet, §.2. *Inst. eod. l.* 1. & 2. *C. commun. de legat.* & quinque testes relictum probent. *l.* 22. *C. de fideicom. vid. Bart. & Dd. in d. l. nutu.* 21. *de legat.*3.

Legari possunt res omnes quæ in commerciis hominum existunt, sive eæ sint testatoris, sive hæredis, sive alienæ; has enim legatas hæres aut redimere cogitur, aut æstimationem solvere. §. *non solum. Inst. hic. l.* 67. §.8. *de legat. l. cum alienum. C. hic.*

Earum dominium statim à morte testatoris, transit potestate & auctoritate Juris Civilis in legatarium: *l.*64. *de furt.* siquidem is illud agnovit.

Ad legatum consequendum tres competunt actiones, Rei vindicatio, Hypothecaria, & Personalis. *l.*1. & 2. *C. com. de leg.*

Fidei-

Fideicommissorum (quæ precativè, id est, verbus precariis, qualia sunt, *peto, rogo, volo, fidei tuæ committo: l.2. C. com de legat. §. ult. Inst. de sing. reb. per fideic.* relinquuntur) eadem est ratio: sunt enim hodie à Justiniano, *§.3. Inst. hic. l.2. C. com. de leg.* legatis (quoad effectum quidem) adæquata: sic, ut quod deest legatis, ex natura fideicommissorum suppleatur; & quod amplius est in legatis, per hoc natura fideicommissorum augeatur: salvâ tamen utriusque substantiâ. Nempe quod legatum per mortem testatoris legatario statim directè: fideicommissum verò ex fide, & per manum restituentis hæredis fiduciarii, acquiratur. *§. 3. Inst. hic. l. 1. C. com. de leg. Pater in Enchir. Inst. de legat.*

Adæquatio ergò legatorum & fideicommissorum eatenus intelligitur, quod iidem possunt fideicommittere qui legare, *l.1.& 2.hic.* iisdem fideicommitti, quibus legari: eædem res legari, quæ fideicommitti: iisdem verbis, (modò sint idonea,) legari & fideicommitti: iisdem actionibus fideicommissa petantur, quibus legata. *l. 1. & 2. C. com. de legat. Schneidvv. ad §.3. Inst. hic.*

Fideicommissorum tamen, non legatorum, duo sunt genera: universale, id est, hæreditatis; & particulare, id est, singularum rerum. *l. 1. in pr. ff. ad Treb. §. ult. Inst. per quas pers. nob. acq. in pr. Inst. de fideic. hæred. & in pr. Inst. de sing. reb. per. fid. rel.*

DIGESTORUM
LIBER XXXI.
De legatis & fideicommissis.
Tit. II.

Legare & fideicommittere tantum ii possunt, qui testamentum eo tempore quo legant, *l.*1.§.1.§.5.*ff.hic*.3.facere.*l.*2.*de legat*.1.

Legari iis, quibuscum testamenti factio, §. *legari. Inst.hic.* etiam tantum passiva, §.4. *Inst. de her. qual. & diff.* vel uni, vel pluribus: iisque aut conjunctim, aut disjunctim. *l.*33. *l.*34. *hic. l.*89. *de legat.*3. *l.*142. *de V.S.* §. *si eadem. Inst. hic.*

Servo heredis legari non potest: cum heres, cui servus acquirit, sibi ipsi solvere nequeat. §. *an servo. Inst. eod.*

DIGESTORUM
LIBER XXXII.
De legatis & fideicommissis.
Tit. III.

Huic titulo, quo tractari de verborum quæ ad legata pertinent, significatione diximus, respondet *tit.* 38. *lib.*6. *Codic.*

Hic nota. A propria verborum significatione non esse recedendum, nisi manifesta sit testatoris voluntas. *l.*69. *in pr. hic.*

Testatoris voluntatem, si de ea constet, verborum proprietati prævalere. *l.*18.§.3. *de instr. vel instrum. leg. l.*7. §. *ult. de supell. leg. l.*19. *in pr. de cond. & dem. l.*19. §.1. *ad SC. Treb.*

Volun-

Voluntates defunctorum plenius, *l.12. de R. I.* non strictè, esse interpretandas. *l. 12. §. 2. de usu & hab.*

DIGESTORUM
LIBER XXXIII.

De annuis & menstruis legatis & fideicommissis.

TIT. I.

Annuum ut & menstruum, legatum est primi anni purum, sequentium conditionale. Videtur enim inesse conditio hæc, *Si vivat: l.4. hic*, ideòque ad hæredem non transit. *d.l.4. l.11. eod.*

Putatur enim testator ipsi legatario, non ipsius hæredibus consulere voluisse.

Legatum hoc ingressu cujusque anni debetur: deò legatarius in ingressu decedens illud hæredi relinquit. *l.5. l.8. l.22. hic.*

Si legatum sit annuâ, bimâ, trimâ die, id est, [pri]mis, secundis, tertiis pensionibus, tribus æquis [p]ensionibus solvetur: nisi alia fuerit testatoris vo[lu]ntas. *l.3. hic.*

In annos singulos relictum personæ alendæ lega[tu]m, simile est ususfructui; cum morte finiatur: non [ta]men capitis diminutione, ut ususfructus. *l.16. C. [de] usufr.*

Usufructuarius, etiamsi maturis fructibus, non[du]m tamen perceptis decesserit, hæredi suo ad eos [fru]ctus actionem non relinquit: omninò hic lega[tar]ius. *l.8. hic.*

Annuis hujusmodi præstationibus, quæ ex ulti[ma] voluntate debentur, *sec. com. dist. in l.7. §.6. C. de [pras]cr. 30. ann. Boer. dec. 336.* (secus si ex contracti[bus], *c. olim. de censib. Dd. in d.l.7. Alb. de præscr. 4. part. pr.* Quia stipulatio in annos singulos est

unica & simplex. *l.35.§. ult. ff. de mort. caus. donat. l.16.§.1. ff. de verb. oblig.*) non præscribitur: *d.l.7. §. in fi. Guid. Pap. q.*306.407.408. Quia legatum tale non est unicum & simplex, sed sunt plura legata singulorum annorum; Proinde non potest præscribi quod non est, sed incertâ conditione suspensum hæret. *Wes. cons.* 2. *&* 8.

Nec verò omne annuum relictum ita suspenditur, *l.12. l.20. l.26. quan. dies. leg. ced.* sed tum demum, cum in alimenta relinquitur: *l.8. hic.* quod in dubio præsumitur. *d.l.8. l.12. l.14. hic.*

De Usu, & Usufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum relictis.

Tit. II.

Potest vel solus ususfructus unius rei, aut omnium bonorum, *l.1. l.5. C. de usufr.* legari, vel sola proprietas; aut alteri proprietas, alteri usus-fructus.

Si, usufructu legato, fundum leget testator, quia hoc verbum etiam usumfructum comprehendit: *l.60. l.115. de V.S.* is inter duos legatarios communicabitur. *l. si alii.* 19. *hic.*

Si fructus annui fundi legentur, ususfructus fundi legatus intelligitur: quia hæc mens testatoris fuisse videtur. *l.41. hic.*

Si reditus fundi annuus legatur, fructus, vel eorum æstimatio debetur, non habitatio. *l.* 17. *l.* 38. *eod.*

Morte legatarii finitur, & ad hæredes legatum non transit, cum simile sit usufructui; aut legato in annos singulos. *l.16. l.17. l.22. eod.*

Habitationis legatum in singulos annos, ab initio anni debetur: *l.11. eod.* & morte legatarii finitur. *l.10. in pr. & §. utrum. de usu & hab.*

Possunt hominis, tam servi, quam liberi, operæ legari. *l.2.3. eod.*

Quod legatum, nec capitis diminutione, nec non utendo,

utendo, nec morte legatarii finitur. *d.l.2. & l.2. de oper. serv.*

Omnia hæc legata, id est, annua, ususfructus, usus, reditus, habitationis, operarum, inter se sunt similia. *d.l.22. hic. l.8. de ann. leg. l.3 4.5. de oper. serv. l.10 in pr. de usu & hab.*

De servitute legata.

Tit. III.

Possunt servitutes prædiales, *l.1.2.3. & t.t. hic.* ab iis, qui eas inter vivos constituere possunt, legari; iis qui prædium habent cui acquirantur. *l.1. in fin. com præd. §.pen Inst. de serv.*

Si à pluribus hæredibus legentur, à singulis solidum debetur: sunt enim individuæ. *l.ult hic.*

Est hoc legatum perpetuum, nec morte legatarii finitur; quia servitus est jus reale, & ipso jure in perpetuum, non ad tempus constituitur. *l.4. in pr. de servit.*

Usus vel Ususfructus servitutis legari non potest: quia nulla servitus servitutis esse potest.

Itaque incerti cum hærede agendum erit, ut legatario quoad vivet, facultatem servitutis præstet. *l.1. de usu & usufr. leg.*

De dote prælegata.

Tit. IV.

Licet Uxor, marito mortuo, domina sit dotis, tamen legatum dotis valet, quia plenius est, quam de dote actio. *§.15. Inst. de legat.*

Legatum enim statim, dos verò annuâ, bimâ, trimâ die olim, hodie post annum mobilia, immobilia statim, peti possunt. *l.un.§.cum a.vers.exactio. C. de rei uxor. act.*

De dote datur actio in quantum maritus, vel ejus hæres, si ipsius & mulieris dotem petentis filius, nec refert suus sit an emancipatus: *l.18.ff.solut. matrim.* non si extraneus, facere potest. *l.12. l.13. solut. matrim.*

Legatum verò (nisi sicubi Falcidiæ ratio aliud suaserit) in solidum petitur & exigitur. *l. 57. ad l. Falcid.*

Pacta in præjudicium uxoris circa restituendam dotem facta, eâ prælegatâ tolluntur. *l. 1. §. 1. hic. Gl. in §. 15. Inst. de legat.*

Legatâ dote, si non expressa quantitas, sed simpliciter: nihil amplius, quod quidem quantitatem attinet, legato inest, quam actioni dotis. *l. 2. l. 5. hic.*

Si expressâ quantitate legetur: etiamsi nihil in dotem datum sit, nihilominus legatum debetur. *l. 6. l. 8. eod.* Quia falsa demonstratio legatum non vitiat. *l. 35. ff. de lib. caus.* §. 30. *Inst. de legat.*

Si quantitas aliqua supra dotem legata, & dos legata videtur. *Bart. in l. 3. n 4. hic.*

De optione vel electione legata.

Tit. V.

Optio olim solenniter proponebatur, *l. 5. l. 10. de legat.* 1. arbitraria erat electio. *l. 76. de V. O.*

Hodie, sublatis solennitatibus, *l. 1. 2. C. com de legat.* sunt adæquata. *l. ult. C. d. t.*

Legatâ electione, legatario competit electio ut eligat quam rem volet, etiam optimam. *l. 2. l. ult. hic. l. si quis adfirmavit. 9. §. 1. ff. de dolo mal.*

Meritò enim electio ejus esse debet, cui potestas sit, qua actione uti velit. *l. 108. §. 2. de legat. 1.*

Cessat illud jus in contractibus, ubi debitoris est electio. *not. in l. 27. §. 5. de pact. l. plerunque. 10. in fin. de jur. dot.*

Servorum, non expresso certo numero, electione legatâ, tres eligi possunt. *l. 1. hic.*

Pluribus, quibus optio legata, in electione dissentientibus, sorte res dirimetur; & illius in quem sors ceciderit, optio prævalebit. §. 23. *Inst. de legatis.*

Optio facienda post aditam hæreditatem. *l. 16. hic.*

Si

Si legatarius cessat eligere, Prætor tempus, intra quod optandum sit, decernit. *l.6. hic.*

Semel optione facta mutare voluntatem legatarius nequit: omne enim jus legati prima testatione consumitur. *l.2. hic.*

Transit optionis legatum hodie ad hæredes: non olim. *§. optionis. Inst. de legat.*

De tritico, vino, vel oleo legato.

TIT. VI.

Legato vino, omne continetur quod ex vinea natum est, & quicquid testator vini numero habuit, *l.1.l.9.hic.* item vasa, *l.3.§.1.eod.* non magnæ amplitudinis.

Non dolia magna quæ ad perpetuum usum servantur, neque cellis moveri, nec cum vino distrahi solent. *d.l.3.l.6.l.14.l.15.eod.*

Non zythum, *d.l.9.* nec enim de genere vini est, cum potus sit ex pluribus speciebus factus & commixtus.

Vino veteri legato, legatum ex usu testatoris æstimabitur; eo non apparente, vinum superioris anni, non hornum legatario debetur. *d.l.9.§.ult. cum ll. seqq.*

Si quis triticum, expresso pondere impossibili, leget, non valet legatum: veluti si leget tritici modios centum, qui singuli pondo centum pendeant. *l.7.§.1. hic.*

Non expressa qualitate, sed tantum quantitate, puta centum pondo olei do, lego, hæres dabit quale volet: *l.4. hic.* nisi electionem testator legatario dederit. *l.2.§.1. eod.*

Non expressa certa quantitate, non quantum hæres vult, sed quantum testator reliquit, legatum putatur. *l.7. eod.*

De instructo vel instrumento legato.

Tit. VII.

INstrumentum fundi est apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri possessio nequit. *l. 12. in pr. hic.*

Variis rebus tribuitur, dicitur enim instrumentum agri, *d. l.* 12. §. 12. *&* §§. *seqq.* villæ, *l.* 16 §. 21. vineæ, *d. l.* 16. § 1. *l.* 19. § 1 *hic.* domus, *d. l.* 12. §. 16. *&* §§§ *seqq* pictoris, *l.* 17 *in pr. hic* pistoris, *l.* 18. §. 1. *hic.* piscatoris, *d. l.* 17 §. 1. *hic.* &c.

Multum refert, sive quis fundum cum instrumento, sive instructum fundum, aut fundum & instrumentum leget. *l* 1. *l.* 5. *eod.*

Fundo cum instrumento legato, ea tantum continentur quæ ad fundi apparatum pertinent, ut ad colligendos & conservandos fructus; Fundo instructo legato, ea præterea quæ ad patrisfamiliæ usum ibi sunt, ut supellex. *l.* 12. §. 27. *&* 28. *ff. eod. l.* 1. *&* 2. *C. de verb. sic ei.* Hoc legato alienato fundo, instrumentum debetur. Puta si probetur testatorem id voluisse: alias non. §. 17. *in fin. Inst. de legat.* Nihil si fundus cum instrumento legatus. *l.* 5. *ff. hic.* Quia tum manifesta est testatoris voluntas, quod instrumentum seorsim à fundo non debeatur. *l.* 1. §. 1. *ff. hic.*

Veniunt ergo in fundi instructi legatum; servi, *l.* 18. §. 11. *eod.* cibaria, vinum paratum, & frumentum serendi causa sepositum: *l.* 12. *hic.* non molæ manuariæ, & jumentariæ: *l.* 18. §. 1. *hic.* Sunt enim instrumenta ædium, non fundi: omnino pecus omne quod in fundo inspicitur: *l.* 25. *hic. vid. passim. eod.* supellex patrisfamilias. *l.* 1. 2. *C. de verb. signif.*

Si simpliciter fundus legetur, dotes prædiorum, id est, ex fundi accessione, & emolumenta, quæ ad culturam ejus ex alio fundo paterfamilias sumere solet; *l.* 9. §. 4. *de usufr.* non veniunt. *l.* 2. §. *fin. l.* 21. *l.* 26. *hic.*

In omnibus istiusmodi legatis, non propria verborum significatio, sed quod testator demonstrare voluit:

voluit: & in qua præsumptione & consuetudine sunt, qui in quaque regione commorantur, servandum. *l.18.§.2. eod.*

De peculio legato.

T I T. VIII.

SErvo legato, aut libertate data, non intelligitur peculium datum; nisi exprimatur: *l. antep. hic. l.un. C. de pecul. ejus qui lib. mer.* vel nisi jubeatur servus administrationis rationem reddere, & ex peculio reliqua solvere. §. 20. *vers. peculium. Inst. de legat.*

Quod si factum, de peculio hæres deducit, quod testatori, ejus liberis, & sibi debetur. *l.6.l.21. l.22. cum sim. hic.*

Hoc legatum accessionis vicem obtinet, itaque exstincto servo simul exstinguitur. *l.1.& 2. eod.*

Potest etiam peculium filiifamilias, vel ipsi filio, vel extraneo, legari. *l.ult. eod.*

De penu legata.

T I T. IX.

PEnus propriè sunt ea esculenta & poculenta quæ longæ usionis gratiâ contrahuntur & reconduntur. *Gell. lib.4. c.1.*

Eâ legatâ, continentur quæ esui potuique sunt, & vasa penuaria: nisi contraria mens testatoris appareat. *l.3. pr. & §. fin. l.4. hic.*

Quodsi aliquid penoris dare jussus, & ni dedisset pecuniam solvere, hæres damnatus est, penus erit in præstatione; pecunia verò in petitione, postquam hæres est in mora dandi. *l.1. eod. l.19. l.24. quand. dies leg. l.115. de V.S.* Quia penoris legatum, post moram in obligationem pecuniæ transfunditur; cum quia voluntates defunctorum non debent in suspenso manere: *l.fin. ff. com. præd.* tum quod illa penoris est natura, ut facile corrumpatur.

De supellectile legata.

Tit. X.

Supellex, est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque auro argentove facto, nec vesti annumeratur, *l. 1. hic.* & omninò quod in aliam speciem non cadit, *l. 7. §. 1. hic.* & est res mobilis. *l. 2. hic.*

Quæ eo legato contineantur, intelligi, *ex l. 3. 4. 5. hic.* aliunde licet.

DIGESTORUM

LIBER XXXIV.

De alimentis vel cibariis legatis.

Tit. I.

Legatis alimentis cibaria, & vestitus, & habitatio debebitur. Quia sine his ali corpus non potest: cætera quæ ad disciplinam pertinent legato non continentur. *l. 6. hic.*

Nisi aliud testatorem sensisse probetur. *l. 7. eod.*

Certa pecunia si relinquatur in alimenta, ea præstanda. *l. 10. l. 12. eod.*

Cum alimenta per fideicommissum relicta, non adjecta quantitate, inspiciendum est, quid defunctus præstare sit solitus: deinde quid cæteris ejusdem ordinis relinquerit: si neutrum appareat, ex facultatibus defuncti, & caritate ejus cui fideicommissum datum est, modus statui debet. *l. pen. hic.*

Neque enim incertitudo, nisi sit absoluta, vitiat legatum, cum facilè declarari possit. *Jas. & alii in l. Stichum. 16. §. 1. de V. O. Gl. in l. 14. de ann. leg.*

Prædio legato, ut inde alatur legatarius, illud ad vitam magis, quam alimenta legata videntur. *l. 4. vers. quæro. l. 22. §. fin. hic.*

Diariis

Diariis vel cibariis relictis: neque habitatio, neque vestiarium, neque calcearium debetur: quoniam de cibo tantum testator sensit. *l.21.eod.*

Non augentur, nec minuuntur hæc legata, si testator qui alimenta legavit, postea prædia jusserit alimentario, ad alimenta inde percipienda, esse obligata. *l.12. eod.*

De auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veste, vel vestimentis & statuis legatis.

Tit. II.

Auro vel argento legato, omne factum & infectum, non etiam signatum, continetur. *l.19. in pr. hic.*

Aurum factum est, quod certam speciem recepit: ut vasa aurea: Infectum, quod certam speciem non suscepit, sed est in massa, aut lamina: Signatum est, quod publicâ formâ percussum, inter pecunias numeratas refertur.

Mundus muliebris est, quo mulier fit mundior & elegantior: *l.25. §. 10. vers. mundus. l. 32. §.7. eod.* exceptis iis quæ valetudinis causa parantur, *d. l. 25. §. ult.* & quæ vir sibi retinuit. *l. pen. in pr. eod.*

Eo etiam unguenta continentur: *d.l.25.§.10.vers. mundus.* præter ea, quibus sanitatis caussa unguimur. *d.l.25. §. ult.*

Ornamenta muliebria sunt, quæ ad nullam aliam rem quam ornandi corporis causa parantur. *d.l.25. §.10.§.11.*

Utrum vestis, an vestimentum legetur, nihil refert. *l.23. l.33. hic.*

Vestimentum dicitur, quod consummatum est, non quod est tantum contextum. *l. 22. eod.*

Ad vestimenta referuntur omnia, quæ induendi præcingendi, amiciendi, insternendi, injiciendi, incubandi caussâ, parata sunt, & quæ his accessionis vice

vice cedunt; ut sunt quæ vestibus insuuntur. *d. l. 23. §. 1. & ult. l. 22. l. 24. cum ll. seqq. eod.*

Legari etiam possunt statuæ & imagines. *vid. l. 6. §. ult. l. 12. & l. 14. hic.*

De liberatione legata.

Tit. III.

VAlet legatum liberationis debitori factum. *l. 1. & 3. hic.*

Quod fit variis modis; ut si vel nominis liberatio expressè, vel chirographum legetur, vel damnetur hæres ne agat, *l. 1. l. 3. l. 8. §. pen. eod.* vel ut debitorem liberet. *l. 19. eod.*

Itaque & res oppignorata debitori legari potest: quo casu jus pignoris remissum, non debiti liberatio legatâ videtur. *l. 1. §. 1. hic.*

Legatur liberatio vel in totum, vel pro parte; *l. 7. in pr. eod. l. 37. §. nuptura. de legat. 3.* vel ad tempus, vel in perpetuum. *§. si quis debitori. Inst. de legat.*

Liberatione legatâ, non modò exceptione tutus est debitor, sed & potest agere adversus hæredem, ut se acceptilatione liberet: *d. l. 3. §. 3. ubi Bart. eod.* & implorare officium judicis in hoc, ut silentium perpetuum hæredi imponat. *Bart. in d. §. 3.*

De adimendis vel transferendis legatis vel fideicommissis.

Tit. IV.

AMittuntur legata, ademptione, translatione, dubio scripturæ, adjectione pœnæ, per regulam Catonianam, si quid pro non scripto habeatur, si legatarius indignum se reddat legato, si conditio vel caussa legati deficiat.

Ademptio, fit aut expressè, aut tacitè.

Expressè; Vel verbis, aut directè contrariis, aut aliis quibuscunque, ex quibus contraria voluntas revo-

revocatoria testatoris constet; *l. 5. hic.* idque sive eodem testamento, sive alio æquè solenni; aut etiam codicillis: *l. 17. l. pen. §. 1. eod.* Vel facto aliquo; puta si testator eam testamenti partem in qua legatum reliquerat, & consultò quidem, deleat. *pr. Inst. hic. d. l. 1. §. 3. de his quæ in test. del.*

Tacitè; vel nuda testatoris voluntate, cum rem legatam alteri donat: *l. 18. hic.* aut eam citra necessitatem alienat: *§. si rem. Inst. de legat. l. 26. hic.* vel ex præsumptâ modò voluntate, per inimicitias capitales inter testatorem & legatarium supervenientes, nec reconciliatione sublatas. *l. 3. §. ult. l. 22. hic.*

Transfertur legatum, aut à persona legatarii in personam; aut de persona ejus qui dare jussus, ut alius det; aut de re ad rem; aut de tempore præsenti in conditionis eventum. *l. 6. hi.*

De rebus dubiis.

Tit. V.

SI legatum adeò dubium, ut dubitatio tolli per commodam interpretationem non possit; ut, si nomen legatarii non sit adscriptum in testamento, *l. 4. hic.* aut legatum sit Sempronio amico, & duo sint Sempronii æquè amici testatoris, & similibus casibus, *l. 9. l. 10. eod.* infirmatur legatum. *l. 11. l. 26. eod.* Quia quæ in testamento scribuntur ita, ut quid significent intelligi nequeat, ea perinde sunt ac si scripta non essent. *l. 2. ff. de his quæ pro non script. hab.*

De his quæ pœnæ causa relinquuntur.

Tit. VI.

EX Antonini Pii constitutione legata pœnæ nomine relicta deficiebant. *l. 1. & 2. hic.*

Quia non ex pœna hæredis, sed benevolentia & amore legatarii, proficisci legata oportet. *l. 9. pro socio.*

Sed Justinianus hæc legata valere voluit. Quia hodie

hodie pœna conditioni comparatur: *l.9. l.14. l.15. ff. de cond. inst. l.3. l.20. ff. de cond. & demonst.* nisi quid probrosum, vel contra leges contineant. *l. un. C. hic. §. ult. Inst. de legat.* Quia non delinquit, non faciens jussa, quæ facere non potuit. *l.6. ff. eod.*

De regula Catoniana.

Tit. VII.

HÆc regula sic definit: Legatum, quod, si facti testamenti tempore decessisset testator, inutile foret, id, quandocunque testator decedat, non valet. *l.1. in pr. hic.*

Obtinet in legatis & hæredum institutionibus puris, non in conditionalibus. *l.3.& 4.*

Nec ad novas leges, puta Juliam vel Papiam, porrigitur. *l. fin. hic.*

Quia ex his dies post apertas demum tabulas cedit. *Cujac.4. obs.4.*

De his quæ pro non scriptis habentur.

Tit. VIII.

PRo non scriptis habentur, quæ iis adscripta qui in vivis esse desierunt: *l. pen. hic.* quod sibi quis adscribit in testamento alieno: *l.1.& fin. C. de iis qui sibi adscr. in test.* quod ita scriptum, ut intelligi non possit. *l. 2. hic.*

Quæ incapacibus expressim relinquuntur, apud hæredem manent: *Cujac. 7. obs. 21.* quæ tacitè in fraudem, fisco vindicantur. *l.1. de jur. fisc. l.3. C. ad L. Falcid.*

De his quæ ut indignis auferuntur.

Tit. IX.

RElicta, quibusdam successoribus, eorumque hæredibus, auferuntur, tanquam indignis, & fisco applicantur: *l.29. cum ll. seqq. de donat. l.1. de jur. fisc. Bald. in l.4. n. 9. C. hic.* modo sint in dolo.

Bald. in l 8. *C. eod.* & post testatorem moriantur. *Bald. in l. eam. n.9. C. de fideicom.*

Puta iis Qui testatorem occiderunt: causam mortis præbuerunt: *l.3. hic.* mortem ejus intra terminum à judice dandum, *l.1.l.10. C. eod.* ulcisci (modò cædis authores invenire potuerint, *l.9.C.eod.*) supersederunt: ejus judicium, non propter solemnitatum defectum, *l.5.§.1. l. pen. ff. hic.* sed probroso nomine impugnant: *l.5. l.15. l.16. hic.* eum gravis delicti reum faciunt, aut status controversiam ei movent: *l.1.l.9. hic.* qui contra tabulas bonorum possessionem petierunt: *l.2. hic.* uxorem contra leges duxerunt: *l.3 l.13. cum ll. seqq. eod.* (Nisi ætatis lubrico lapsi sint, & ignorantiam suam probaverint: *l.4. C. de incert. nupt.*) se à tutela testamentaria (hoc tamen casu ad fiscum non transfertur,) excusant: *l. 5. §. 2. eod.* qui inimicitias capitales cum defuncto exercuerunt, aut illi malè dixerunt: *l.9. eod.* uxorem ejus corruperunt: *Gloss. in l. 10. C. eod.* in fraudem juris promittunt restituere personæ, quam capere fas non est: *l.10.l.11. l. 18. ff. eod.* qui hæreditatem compilarunt, quatenus compilarunt · *l.6. eod* qui de hæreditate viventis improba pacta fecerunt. *l. 30. § fin. cum ll. seqq. de donat.*

Aufertur illis, quatenus apud eos remansit, aut remanere debet. *l.8. §. 14. de inoff. test. Paul. lib.4. sent. tit.5.*

D I

DIGESTORVM
LIBER XXXV.

De conditionibus & demonstrationibus, & caussis, & modis eorum quæ in testamento scribuntur.

Tit. I.

Possunt non tantum legata purè relinqui, sed iis & dies certus, aut incertus, aut conditio, *l.1.pr.hic.* tacita, vel expressa, adscribi.

Cum dies certus est adscriptus, solvi ante diem possunt; quia certum est debitum iri. *d.l.1.* §.1.

Si dies incertus (ut est *Hæres meus cum morietur dato*) adscriptus, & legatarius ante decesserit, ad hæredem nihil transmittit: quia non cessit dies vivo eo. *d.l.1.* §.2.

Quando conditio tacitè legato inest, (ut quando simpliciter lego fructus qui ex eo fundo nascentur: *d.l.1.§.fin.* si enim nihil natum fuerit nihil debebitur. *l.73.de V.O.*) legatum, quod ad transmissionem attinet, conditionale non est: Transit enim legatore præmortuo, contra naturam legati conditionalis, in heredes: *l.4. in pr.l.5.§.2.l.25.§.2.ff.quand. dies leg.ced.* quia extrinsecus, (non ex testamento, conditio accedit. *l.99.hic.*

Cum conditio est expressa, eam impleri (Sed, ei nullo tempore præfinito, quandocunque velit legatarius, *l.10.hic.*) necesse est, & quidem præcise; nec ei satisfit compensando, vel interesse præstando: *l.8.§.6.ff. de cond. inst. l.un.§.7. C. de caduc.toll. l.44. in princ. ff. hic.* alioqui deficit legatum: *l.71. §.3.l.40.l.27.hic.* Nisi sit impossibilis aut turpis, *l.3. l.20. eod.* stet per hæredem, vel cujus interest impleri, *l.24.l.57.eod.* (Qui est, non legatarius, sed is in cujus persona conditioni est parendum: *l.5. §.5.*

§.5.*ff.quand.dies.legat.* l.3.l.11.*ff.de cond.inst.* l.78. *in princ.ff.hic.*) aut per eum in cujus persona conditio posita est, *l.71.§.fin.l.27.l.28.eod.* quò minus impleatur. Non si alius sit impedimento: *l.23. §.2.ff. ad leg. Aquil.* non si mortalitas obstiterit: *l.4. C. de cond. insert. l.31.ff.hic.* non si ejus cui adscripta facto defecerit. *l.3.C.de cond. insert.l.2. C.de inst. & substit.*

Si in non faciendo conditio posita; non aliter legatum solvetur quam præstita à legatario per satisdationem, *l.67.l.106.ff.hic.* cautione (Mucianâ, à Mucio J.C dicta) legatum se restituturum si contra fecerit. *l.7.l.18.eod.*

Cui cautioni non est locus, si conditio quæ in non faciendo, vivo testatore possit existere; quia videlicet ea ex casu pendet, nec in solidum est in potestate legatarii. Ex. gr. *Si Titio non nupseris. l.72.§.2.l.77.§.2.l.101.§.3.l.106.ff.hic.*

Adjiciuntur etiam legato, demonstratio, causa, modus.

Demonstratio, est significatio accommodata rei legatæ. *Cujac. in par. ff. hic.*

Non refertur ad futurum tempus, ut conditio; sed ad præsens, ut, Stichum, qui meus est, do,lego: vel ad præteritum, ut, Stichum, quem à Seio emi, *l.6. de legat.1. Cujac.obs.2. cap.59.*

Hæc licet falsa sit, non vitiat legatum: *l.17. in pr. & §.1.l.33.in pr.§.1.hic.* si de testatoris voluntate constat.

Causa, est quæ animum testatoris ad legandum commovet, sive antecedat, sive sequatur.

Non vitiat, licet falsa sit, legatum; quia legato, non cohæret; *l.72.§.6.ff.hic.* id est; ei non inest: nisi vel probetur testatorem alias non legaturum fuisse; *l. 72.§. 6. eod.* vel causa conditionaliter sit concepta. *l.17.§.2 & §.3.eod.*

Modus, est adjectio, quæ ostendit quid legatarium ex legato facere, testator velit. *Cujac. in par. hic.vid.d.l.17.§.fin. l.1. C.de his quæ sub modo.*

Est ergò modus causa finalis; ut si testator dicat

si ideò legare, ut aliquid fiat; veluti, monumentum aliudve. *l.* 17. §. *fin. ff. hic.*

Quem adscriptum legatarius tenetur implere nec aliter legatum consequi potest; *d. l.* 1. pro conditione enim observatur. *l.* 1. & 2. *C. eod.*

Ad legem Falcidiam.

Tit. II.

Minuuntur legata per legem Falcidiam: per Senatusconsultum Trebellianum fideicommissa.

Lege Falcidiâ (lata à Falcidio Tribuno Plebis) cavetur ne plus testatori legare liceat, quam dodrantem bonorum ab ipso relictorum, id est, ita modò, ut quarta pars eorum institutis hæredibus salva maneat. §. 2. *Inst. l.* 1. *ff. hic.*

Introducta est principaliter, testatorum gratia; ne ipsorum voluntates, (quibus ex lege XII. Tabularum totum suum patrimonium legatis exhaurire poterant.) irritæ fierent, hæredibus pro nullo, vel minimo lucro hæreditatem adire recusantibus.

Nec lege Furia (quâ ne cui plus quam mille aureos legare liceret) & Voconia (quâ ne plus quam hæres, haberet legatarius cautum fuit;) satis malo isti tollendo provisum videbatur. *pr. Inst. hic.*

Duo sunt hujus legis capita. Primo confirmatur legandi facultas testatoribus per legem XII. Tabularum data.

Altero limitatur ea facultas, ne testator possit ultra dodrantem legare, ut penes hæredem quarta pars, salva maneat. *l.* 1. *in pr. hic.*

Competit hujus legis beneficium, hæredibus scriptis, *l. un. ubi Gl. & Dd. C. quor. legat.* & eorum successoribus & hæredibus, *l.* 10. *l.* 16. *C. hic.* non legatariis, nec fideicommissariis. *l.* 47. *hic.* §. 18. *l.* 28. *ad SC. Treb.*

Et pluribus institutis hæredibus, singulis competit: §. 1. *Inst. l.* 77. *hic.* ut quartam quilibet suæ portionis salvam habeat. *d.* §. 1. *d. l.* 77.

Ex

Ex accidenti etiam hæredibus ab inteſtato, puta, quando fideicommiſſa per codicillos, aut alio modo, ab inteſtato ita relinquuntur, ut univerſa hæreditas fideicommiſſo gravetur. *l.18.hic.Nov.1.c.4.* §.2. & *Weſ. hic.n.6.*

Quantitas patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ refertur, co tempore ſpectatur, quo teſtator mortuus eſt; (Eſt enim Falcidia quarta hereditatis;) nec ex eo legata minuuntur, vel conſervantur, quod poſt teſtatoris mortem bona ſunt diminuta, vel aucta. *l.30. l.73. ff.* §.2. *Inſt. hic.*

Prius de patrimonio deducenda, quam ratio hujus legis ineatur; æs alienum, funeris impenſa, pretia ſervorum in teſtamento manumiſſorum. §. *ult. Inſt. l.18. l.87.* §.2. *ff. l.15. l.8. C. eod.*

Nec locus eſt Legi Falcidiæ. Quando teſtator eam prohibuit: *Novell. 1. c.2.* hæres inventarium non fecit: *d.N.1.c.2.* integra legata ſciens, vel non per errorem facti, ſolvit: *l.1.& 9.C. eod.* integra ſe ſoluturum teſtatori promiſit: *l.ult.C.eod.* ut & in teſtamento militis: *l.7.C.eod.* dote prælegata: *l.57.hic.* legatis ad pias cauſas. *Nov.131.c.12.* &c.

Si cui plus quam per legem Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicetur.

Tit. III.

SI dubitatur an locus Falcidiæ futurus ſit, & hæres ſolidum legatum ſolvat, cogitur legatarius, datis fidejuſſoribus, hæredi cavere, ſi apparuerit ſe amplius legati nomine cepiſſe, quam Lege Falcidiâ capere liceat, ſe quanti ea res erit, tantam pecuniam daturum, dolumque malum abfuturum. *l.1. in pr. l.3.* §.1. *hic.*

Eâ cautione non petitâ, ſi heres ſciens integra legata ſolvat, ceſſat lex Falcidia, quia defuncti judicium videtur agnoviſſe: *l.error.C.ad L.Falc.Nov. 1.c.2.* §.2. Si ignorans, incerti condictione id quod potuit retinere, repetit. *l.hæres.21. ad SC. Treb.l.1.* §.11. *ad Leg. Falc.*

DIGESTORUM
LIBER XXXVI.

Ad Senatusconsultum Trebellianum & Pegasianum.

TIT. I.

SEnatusconsultum Trebellianum temporibus Neronis, Annæo Seneca & Trebellio Maximo Consulibus factum est. *l.* 1. §. 1. *hic.*

Eo cautum, ut actiones, quæ in hæredes, hæredibusve dari solent, post restitutam ex fideicommisso hæreditatem, eis & in eos darentur, quibus ex testamento fideicommissum restitutum esset. *d.l.* 1. §. 3.

Sed, quia ne sic quidem hæredes scripti, qui adire hæreditatem, seu metu litium, seu alio prætextu, dubitabant, *d.l.* 1. §. 3. ad adeundum induci poterant, cum, aut totam hæreditatem, aut penè totam, restituere plerunque rogarentur, & ob id fideicommissa extinguebantur: ideò Vespasiani temporibus, Pegaso & Pusione Consulibus, Senatus rogato hæreditatem restituere permisit, perinde quartam partem, etiam ex singulis rebus quæ per fideicommissum relinquuntur retinere, §. *sed quia. Inst. de fideicom. hæred.* atque ex lege Falcidia in legatis retinetur. §. *restituta. cum seqq. Inst. eod.*

Omnia tamen onera hæreditaria tum sustinebat; non fideicommissarius: nisi quatenus ea pro rata, solennibus stipulationibus, in se recipiebat. §. *ergo. Inst. eod. l.* 2. *C. hic.*

Sed postea à Justiniano vis hujus Senatusconsulti in Trebellianum translata est: sic ut ex eo quartam nuncrretinere liceat, actionibus (scilicet creditorum,) nihilominus pro rata portione, tam hæredi, quam fideicommissario, & in eos competentibus. *d.* §. *sed quia.*

Si

Si hæres nihil ultra quartam habeat, & fideicommissarii portio legatis sufficiat, habebit quartam sine onere: *(ut plerique putant in d. §. sed quia. & §. si quis.)* & fideicommissarius ea præstare solus cogetur; nisi aliud testator voluerit. *l.* 1. §. 17. *& §. fin. l.* 3. *hic. l. fin. C. hic.*

Si hæres nolit adire, potest eum fideicommissarius universalis, implorato judicis officio, cogere, & adire, & ipsi fideicommissario hæreditatem restituere. §. 7. *Inst. l.* 13. §. 4. *l.* 14. *l.* 50. *hic.*

Quo casu hæres quartam non detrahit: *d. l.* 14. §. 4. sed ejus loco fideicommissarius, alias non detracturus; *d. l.* 1. §. 19. *l.* 28. *l.* 63. §. 11. *hic.* omnesque actiones integrè in eum transeunt. *l.* 40. *hic.*

Imputantur in quartam non tantum ea quæ jure hæreditario, quæ tantum in Falcidiam; sed & ea quæ quovis alio jure, sive legati, sive præceptionis, *l.* 91. *l.* 74. *ff. ad L. Falcid. Ant. Fab.* 6. *conject.* 4. 5. *Diff. Cujac.* 8. *obs.* 4. *& alii.* hæres percipit.

Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat.

Tit. II.

Legata acquiruntur, juris interpretatione, cum dies eorum cedit: id est, cum incipiunt deberi. *l.* 213. *de V. S.*

Cedit legati dies à tempore mortis testatoris, *l. un.* §. 5. *C. de caduc. toll.* sive purè, sive in diem certam relictum sit: quamvis in diem relictum, antequam ea veniat, cum effectu peti non possit. *d. l.* 213.

Hoc introductum, ne legatario ante aditionem moriente, per moram hæredis deliberantis extinguatur legatum. *d. l. un.* §. 1. *&* 2. *Paul. lib.* 3. *sent. tit.* 6. *& ibi Cujac.*

Legatum conditionale, vel in diem incertam relictum, neque debetur, neque peti potest ante conditionem, (nisi ea jure remittatur, aut pro non ad-

jecta habeatur; *l.5.§.3.4.ff. hic.* aut extrinsecus, non ex testamento veniat: *l.99. ff. de cond. & demonst. l.6.§.1.ff. hic*) vel diem existentem. *l.21. in pr. l.4. & 5.hic. d.l.un.§.fin autem.* Quia antea non est certum debitum iri, si hereditas adeatur.

Legata quæ ad hæredes non transeunt, ut usus, usufructus, demum aditâ hæreditate cedunt. *l.2.3. hic. d.l.un.§.libertatibus.*

In legato annuo primi anni legatum, quod purum est, transmittitur, & ejus dies cedit à morte testatoris: sequentium nequaquam, sed singulis duntaxat annis; cum sit conditionale; *l.23.l.10.l.11. l.12.hic. Si vivat legatarius: l.4.l.11.ff.de ann.legat.* Nisi ut unum esset legatum, testatorem voluisse appareat. *ut in l.26. §. pater. l.20.ff. hic.*

Effectus cessionis, ut legatum debeatur, *d.l.213.* & ad hæredem legatarii, eo nondum acquisito decedentis, transmittatur. *l.5.in pr. hic.*

Vt legatorum seu fideicommissorum servandorum causa caveatur.

Tit. III.

CAvendum est, & quidem satisdatione, *l.1. §.1 & seqq.hic.* id est, datis fidejussoribus, *l.2.ff.qui satisd.cogunt.* quotiescunque solutio legati, vel fideicommissi, etiam universalis, *l.4. C. hic.* differtur, vel quia dies legati nondum venit, vel quia conditio pendet, vel quia hæres de legato seu fideicommisso litigat, quasi debitum non sit. *l. 14. & l. seq. eod.*

Cavent hæredes, & cæteri, qui legatum, vel fideicommissum præstare debent, *d. l. 1. §.3. & §§.seqq.* legatario, vel fideicommissario, aut ejus procuratori, *d. l.1. §. 15.* vel ei, qui legata præcipere & distribuere debet, *l.96.§.pen.ff.de legat.1.* ut quibus diebus testator dari, fieri, voluit, his diebus detur, vel fiat, dolumque malum abfuturum. *d.l.1. in pr.*

Quam in stipulationem venit res legata & quicquid

quid in actione ex testamento inest. *d. l.* 1. §. 13. 14. *&* 16.

Cessat hæc cautio, si eam testator exigi nolit: *l.* 12. *hic.* si manifestum, non valere legatum: *l.* 14. §. *Divus. eod.* vel in continenti probare paratus est hæres, nihil deberi. *l.* 3. *ut in poss. leg.* Quia ante de legato, quam de satisdatione constare potest.

Vt in possessione legatorum vel fideicommissorum servandorum causa esse liceat.

Tit. IV.

Prætor, si legatariis non satisdetur, in bonorum possessionem iri vult: *l.* 1. *tit. præc.* Hæreditariarum; si eas heres possideat; si non, sed dolo malo desierit possidere, heredis. *l.* 6. *C. l.* 5. §. *in possessionem. ff. hic.*

Bonorum appellatio hic continet omnes res, quarum proprietas pertinet ad hæredem ex hæreditate. *l.* 5. §. 5. *cum* §§. *seqq. hic.*

Mittuntur hodie pro quantitate legata. *Nov.* 53. *c.* 4. §. 1. Olim in possessionem omnium bonorum; etsi res minima legata, vel per fideicommissum relicta esset, *l.* 13. *hic.* mittebantur.

Missione decretâ, vel invito hærede legatarius inducendus est in possessionem, *d. l.* 5. §. 26. ut custodiæ causa simul cum hærede possideat: & hæres tædio perpetuæ custodiæ cautionem præstet, aut legatum solvat. *d. l.* 5. *pr. &* §§. 22.

Constituitur eâ pignus prætorium, *l.* 5. *hic.* ob quod legatarius aliis creditoribus, quibus forsan post missionem heres res eas obligavit, præfertur. *l.* 3. *C. eod.*

DIGEST. PARS VI.

LIBER XXXVII.

De bonorum possessionibus.

Tit. I.

Actenus tradidimus quemadmodum ex testamentis jure Civili succedatur, demonstremus nunc, quibus modis Prætor, tam ex ultima voluntate, quam ab intestato, successiones deferat: quæ bonorum possessiones, non hæreditates, appellantur; cum Prætor neminem hæredem efficiat. §.1. *Inst. hic.*

Bonorum possessio, est jus (*prætorium*) persequendi retinendique patrimonii; sive rei, quæ cujusque cum moritur, fuit. *l.*3. §.2. *hic.*

Bonorum appellatio hic comprehendit omnia commoda & incommoda hæreditaria, dominiumque rerum quæ in his bonis sunt. *l.*1.*hic.*

Possessio hic significat jus & utile dominium rerum quæ in hæreditate sunt. *l.*1.2.3.*hic.*

Jus, id est, facultas persequendi: scilicet officio judicis, extra ordinem. *vid.l.*178.§.2. *verb. persecutionis. ubi Alciat. l.*34. *cum ibi not. de V. S.*

Bonorum possessio, est vel Edictalis; quæ ex Edicto Prætoris mortui competens, jus quærendum decernit: vel Decretalis, quæ à Prætore vivo datur, & jus quæsitum respicit.

Illa vel est Ordinaria; quæ aliqua in parte Edicti fundatur: vel Extraordinaria; quæ ex novis legibus, prout quæque res incidit, extra ordinem datur. §.3. & §.4. *vers. septima. Inst. hic.*

Illius plures olim erant species: Nunc aliquibus à Justiniano evacuatis, sex tantummodo utiles reperiun-

periuntur; duæ ex testamento; quatuor ab intestato. §.1.2. *Inst. eod.*

Ex testamento sunt Bonorum possessio contra tabulas; & secundum tabulas.

Ab intestato sunt : Unde liberi : Unde legitimi: Unde cognati: Unde vir & uxor

Extraordinariæ Bonorum possessionis quatuor sunt species: Ut ex legibus, Carboniana, Ventris,& litis agnoscendæ causa.

Introduxit Prætor Bonorum possessionem ; Et juris civilis emendandi causa, idque per supplementum, tum in causa intestati: (*quomodo introduxit bonorum possessionem, Unde liberi, & Unde cognati*) tum in causa testati: (*ut bonorum possessionem contra tabulas.*) Et ejusdem juris confirmandi gratia; idque admittendo ad bonorum possessionem, vocatos jure civili ad successionem testati, (*in bonorum possessione secundum tabulas, data hæredibus institutis,*) item intestati, (*in bonorum possessione Unde liberi, Unde legitimi.*)

Requirebat olim bonorum possessio petitionem & decretum : hodie sola declaratio animi, coram judice facta, sufficit. §.7. *Inst. hic. l. fin. C. qui adm. ad bon. poss.*

Quæ tamen declaratio intra legitimum tempus est facienda. Quod in liberis & parentibus, est annuum ; in reliquis agnatis & cognatis centum dierum. §.4. *Inst. eod. d. l. fin.*

Si tabulæ testamenti extabunt.

TIT. II.

BOnorum possessiones competunt, cum tabulæ testamenti vel extant, licet non proferantur; *l.* 1. §.2. *de bon. poss. sec. tab.* vel semel verè mortuo testatore extiterunt; licet postea interierint. *d. l.* 1. §.3. *l. un. hic.*

Non ergò dabuntur, si tabulæ testamenti non appareant, aut appareant quidem, sed in iis nomen hæredis ita, quamvis inconsultò, deletum sit, ut

penitus legi non possit, cum Prætor justam dubitandi causam habeat, utrum qui possessionem petit, hæres scriptus sit, an non. *d.l.un.hic.*

De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco, competenti.

Tit. III.

Tempus petendæ Bonorum possessionis non currit furioso, impuberi, quamdiu tales, etiamsi horum tutores vel curatores petere potuerint. *l.* 1. *hic. l.7.l.12. de bon. poss.*

Muti, surdi, cæci, dummodo intelligant quid agatur, jure communi uti debent. *l.2.hic.*

De bonorum possessione contra tabulas.

Tit. IV.

Bonorum possessio contra tabulas datur liberis præteritis, *l.* 1. *hic.* non solum emancipatis, & eorum liberis, sed etiam suis, siquidem jure institui, mortis tempore potuissent, *l.*3. §. *liberi.ff.hic.* non exheredatis, *d.l.*1. *l.*3. *in pr.l.*10. §. *pen.& ult. hic.l.*15. *tit. prox. l.*17. *C. de collat.* (Quia eis inofficiosi testamenti querela sufficit: *d.l.*10. §. *pen.*) eodem omninò jure & ordine, quo vocantur ad successionem jure Civili. *d.l.*1. *l.*2. *C. hic.*

Datur contra quodvis testamentum, ritè factum, *Duaren. hic.* excepto matris, *l.* 4. §. 2. *hic.* vel adscendentium per lineam maternam; *d.l.*4. §.2.*ff.*§. *ult. Inst. de exher. lib.* (Quod Jure Novissimo mutatum: *Novel.* 115. *c.*3.) & militis. *l. un. de bon. poss. cont. test. milit.*

De legatis præstandis, contra tabulas bonorum possessione petitâ.

Tit. V.

Petitâ Bonorum possessione contra tabulas, legata ex eo testamento non debentur, nisi liberis,

ris, vel parentibus, vel dotis nomine uxori, nuruive, relicta sint. *l.1. hic.*

Hodie, evacuato quacunque ex causa præteritionis testamento, legata omnia debentur. *Azo in tit. C. de bon. poss. cont. tab. per Auth. ex causa. C. de lib. præt. Diss. Pacius. hic.*

De collatione bonorum.

TIT. VI.

Emancipati à Prætore ad bonorum possessionem admissi, obligantur ad collationem. *l.1.hic.*

Collatio, est rei propriæ in commune illatio, ut hæreditati communi permixta, inter omnes cohæredes æqualiter dividatur. *Bald. in l. emancipati. 9. n.11. C. hic.*

Introducta est Edicto perpetuo: *l.9. l.11. C. hic.* ad propulsandam injuriam quam filii emancipati suis, dum bonorum paternorum per contra tabulas bonorum possessionem fiunt cum illis participes, inferunt. *l.1. ff. eod.* Nam cum sui patri acquirant, *l.79. ff. de acq. hered.* emancipati sibi, hi nisi bona sua conferrent illis, melioris essent conditionis, cum & sua bona præcipua haberent, & nihilominus ex bonis paternis æqualem partem cum liberis suis acciperent: Quod non erat ferendum. Quippe inter liberos discordia vitanda; æqualitas (Cujus ut & Justitiæ Imperatores amatores sunt. *Nov.2. c. fin.*) servanda. *l.7. C. eod.*

Habet locum in successione legitima, *l.1: §. vel maxime. cum §. seq. hic. l. 7. l.10. C. eod.* etiam ex jure novo in testamentaria; *Nov.18. c.6.* nisi expressè remittatur; *l.1. Auth. ex testamento. C. hic.* sed tantum descendentium: sive sui sint, sive emancipati: *l.17. l.19. C. hic. Gl. in l.1. C. de legit. hæred. Ias. in l. si emancipati. n.26. C. hic.* sive ex fœminis descendant: *d. l.17. d. l.19.* Modo sint in primo gradu, aut in locum primi succedant nullusque eos præcedat: *d. l.19.* Succedant adscendenti titulo universali, non particulari, ut legati aut fideicommissi,

 par-

particularis: *l.10. l.16 C.eod.* non adſcendentium, aut collateralium. *d. Gl. ult. in l.1. C. de legit. hæred. Iaſ. in l. ſi emancipati. num.26. C. hic.*

Conferunt ea quæ habuerunt cum pater moreretur, deducto ære alieno: *l.1.§.17.§.18. ff. l.6. C. hic.* ea quæ in legitimam imputantur ad excludendam inofficioſi querelam: & quidem hodie tantum profectitia; *l. ult. C. hic.* non adventitia, aut caſtrenſia, vel quaſi *l.12. C. eod. l.52. §.8. pro ſocio.*

Fit collatio, vel re ipſa, vel cautione de conferendo: *l.1. §.9. hic.* vel cautione de defendendo, ut ii, quibus confertur, à neceſſitate aliquid præſtandi liberentur: *l.2. C. eod.* vel remiſſione, ut, ſi quis patiatur tantum fratrem præcipere ex bonis paternis, quantum ei conferre debet. *l.5. C. eod. l.43. §.1. verſ. ſicut in collatione. de admin. tut.*

Quodſi quis neque conferre, nec cavere velit, vel denegantur ei actiones hæreditariæ, *d. l. 1. §. 10. §. 11. l. 8. hic.* vel officio judicis implorato eò compellitur. *l.8. C. hic. l.1. de dot. coll. Dd. in d. l. ſi emancipati.*

Jus hoc collationis pacto tolli non poteſt; *l.15. C. de pact.* teſtamento paterno poteſt. *l.5. §.1. hic. l.1. cum Auth. ſeq. l.12. C. hic.*

De collatione dotis.

TIT. VII.

CONferunt filiæ ſuæ vel emancipatæ hodie, ſive ab inteſtato ſive ex teſtamento ſuccedant; niſi pater hoc remiſerit; *Nov.18. c.6.* dotem profectitiam, non adventitiam, (ut olim) *l. ult. C. de collat.* tam ſuis, quam emancipatis, *l.4. l.8. C. eod.* ſive bonorum poſſeſſionem petierint, ſive ſe bonis paternis miſcuerint. *l.1. pr. hic.*

Non conferuntur donationes ſimplices, puta factæ filio aut filiæ à parente de cujus ſucceſſione agitur; quia ut eas præcipuas haberent voluiſſe videtur. *l.15. C. fam. erciſ. l. pen. §.1. C. hic. Diff. Dd. per. L.13. l.17. C. eod. vid. Cujac. lib.3. obſ. cap.30.*

Nec

Nec regulariter conferuntur impensæ studiorum; *l.50. fam ercisc. Ias. in Auth. quod locum. n.3. & 4. h. t.* nec sumptus in elocatione filiæ facti. *Bald. in l. filiæ. n.14. C. fam. ercisc. Bald. in Auth. ex testamento. C. de collat.*

De conjungendis cum emancipato liberis ejus.

Tit. VIII.

EMancipato filio, nepotes in potestate retenti, jure civili patris locum occupant: fiuntque avo sui & proximi hæredes, excluso patre: *§. sui. Inst. de hær. qual. & diff.*

Prætor verò, emancipato bonorum possessionem ejus partis dat quæ ad eum pertineret, si in potestate permansisset: sed ita, ut ex eâ parte dimidiam ipse, reliquam liberi ejus habeant, iisque bona sua conferat. *l. 1 hic.*

Quod edictum hodie locum non habet, sublatâ suitatis & emancipationis differentiâ. *Nov. 118. c. 1.*

De ventre in possessionem mittendo, & curatore ejus.

Tit. IX.

PRætor propter spem nascendi, ventrem mittit in possessionem vice contra tabulas bonorum possessionis, *l. 1. hic.* si venter non est exhæredatus; & id quod in utero est, inter suos hæredes futurum. *d. l. 2. §. 2.*

Jure novo (cum venter exhæredari non possit, *l. 33. §. 1. C. de inoff. test.* & sublata sit, quoad successionem, suitatis & emancipationis differentia:) etiam exhæredatorum & emancipatorum habenda ratio est.

Ventre in possessionem misso, bonis curator unus vel plures dari solent. *l. 1. §. 17. & §. seq. hic.*

De Carboniano Edicto.

Tit. X.

SI impuberi controversia fiat, an inter liberos sit: causâ summatim cognitâ, perinde ex hoc Edicto possessio contra tabulas, Unde liberi, Unde cognati, *l.1.in pr.l.3. in pr.ff.l.1. C.hic.* datur, ac si nulla de ea re controversia esset, judiciumque in tempus pubertatis differtur. *l.1.pr. hic. l.3. l.4. vers.summatim. hic.*

Hoc tamen Edictum, ita demum locum habet, si, & status, & hæreditatis quæstio, simul moveatur. *l.6. §.3. hic.*

Si pro pupillo non satis-detur, ei qui controversiam movet, simul cum eo possessio à Prætore decernitur. *d.l.1. §.1.* Ita tamen ut solus pupillus rebus hereditariis utatur: *l.2. C.hic.* id est, alimenta cæterasque impensas necessarias consequatur. *l. 6. §.6. ff. eod.*

Bonorum Possessio hæc, si satisdatum sit, non tantum ad possessionem adipiscendam, sed etiam ad rerum persecutionem, & ad debita exigenda, & ad collationes, prodest. *l.pen.hic.*

De bonorum possessione secundum tabulas.

Tit. XI.

BOnorum possessio secundum tabulas, datur directa scriptis hæredibus quibuscunque: *l.2. §.4. l.6.l.7.hic.* Utilis; nuncupatis: *l.2.C.eod.* secundum tenorem testamenti.

Ut decerni possit, necesse est Tabulas exstare, aut extitisse: *l.1.§.3.ff.eod.* Septem testium signis esse signatas: *l.2.C.eod.* Esse supremas: *d.l.1.§.1.* In originali. *d.l.1.§.3.*

Regulariter cum bonorum possessione contra tabulas non concurrit. *l.fin.C.hic.*

Si à parente quis manumissus.

Tit. XII.

Pater, aut Avus paternus, præteritus, potest contra tabulas filii emancipati, bonorum possessionem petere.

Quia filius, emancipatione factâ, à parente acquirendorum bonorum beneficium habuit. *l. 1. & 1. t. hic.*

Si tamen parens vel accepit pecuniam ut emanciparet, vel postea vivus in eum filius, quantum satis est, contulit, ne judicia ejus inquietet, exceptione doli repelletur. *d. l. 1. §. 3.*

De bonorum possessione ex testamento militis.

Tit. XIII.

Bonorum possessio contra tabulas non datur contra testamentum militis, aut ejus qui in hostili agro decedit; etsi jure militari testari nequeat; ut præses, legatus, &c. *l. un. hic.*

De jure patronatus.

Tit. XIV.

Datur patronis bonorum possessio contra testamentum liberti, si liberi non sunt instituti: §. 5. *vers. sed nostra. Inst. de success. lib.* quæ est pars juris patronatus.

Quod consistit, in obsequiis, operis, & bonis libertorum. de quibus singulis titulis sequentibus.

De obsequiis parentibus & patronis præstandis.

Tit. XV.

Obsequium parentibus & patronis debetur. Nam liberto & filio semper honesta & sancta

cta persona patris ac patroni videri debet; *l.9.hic.* si contra faxint, tanquam ingrati arbitrariè puniuntur, *l.1.hic.l.un. C. de ingr. lib.* & in potestatem domini, seu patris, retrahuntur. *l.2. C. de libert.& eor. lib. l. un. C. de ingrat. lib.*

Et propterea illos in jus sine venia vocare non possunt. *l.4. cum seqq. hic.*

Nec famosa actio, aut exceptio in illos datur. *l.2. 5.6.7. hic.*

Quando quidem ab altero vita naturalis, ab altero civilis accipitur.

DIGESTORUM
LIBER XXXVIII.
De operis libertorum.
TIT. I.

PRæter obsequia debent etiam liberti operas; non liberi; quia ingenuis imponi nequeunt. *l.56. de fidejuss. l.10. sup. tit. prox.*

Operæ, sunt diurnum officium; quia luce & per diem, puta naturalem, non civilem; explicantur. *l.1. hic. l.2. de ann. legat.*

Sunt vel artificiales, quæ in artificio; vel officiales, quæ in officio exhibendo, consistunt.

Hæ naturaliter debentur patrono, licet non sint promissæ: *l.26. §. libertus. de cond.ind.* Illæ non debentur, nisi ex promissione, vel jurejurando liberti. *l.7.hic, l.36. de man. test. l.ult. de liber. causs. l.56. de fidejuss. l.13. de accept.*

Solvitur hæc obligatio, si libertus vel duos filios, vel unum quinquennem in potestate habeat: *l.37.hic.* item infirmitate vel senio liberti: *l.15.l.17. l.34.l.35.hic.* & voluntate patroni. *l.46.eod.l.libertæ. C. eod.*

De.

De bonis libertorum.

TIT. II.

DAtur patronis in authoramentum datæ libertatis, & Bonorum possessio Unde legitimi, per quam succedunt liberto intestato, si sui hæredes non existant: §.2. *&* §. *sed nostra. Inst. de success. lib. l. ult. C. hic.* & Bonorum possessio contra tabulas, si à liberto in testamento sint præteriti: per quam olim dimidiam, hodie ex Justiniani Constitutione tertiam bonorum partem hæredi scripto auferunt: dummodò libertus centum aureos in bonis habeat. *vid. d.* §. *sed nostra.*

De libertis universitatum.

TIT. III.

DIctæ Bonorum possessiones dantur etiam universitati, quæ servum suum ad libertatem produxit. *l. un.* §. 1. *hic.*

Et jus quod patrono privato debetur etiam defertur municipibus. *d. l. un. in pr.*

Quibus tempora bonorum possessionis petendæ exinde cedunt, ex quo decernere de petenda potuerunt. *d. l. un.* §. *fin.* Ipsi enim, cum consentire nequeant, eam petere non possunt, *d. l. un.* §. 1.

De adsignandis libertis.

TIT. IV.

MOrte patroni jus patronatus ad ejus liberos æqualiter transit. *l.* 5. *l.* 18. *cum sim. de bon. libert.*

Sed si uni ex liberis quos in potestate habet, libertum aut libertam, sive in testamento, sive extra illud, quibuscunque verbis Pater, *Pater in Enchirid. Inst. hoc. tit.* adsignaverit, (hoc est, propriè ac pecu,

peculiariter attribuerit.) Ille solus cui adsignatio facta, ex Senatusconsulto pro patrono habetur. *l.* 1. *in pr. hic.*

Potestate adsignantis per emancipationem solutâ, & adsignatio evanescit. §. 1. §. 2. *Inst. hic.*

Si quid in fraudem patroni factum sit.

TIT. V.

COmpetit patrono actio Fabiana,(quæ ex testamento,) & Calvisiana,(quæ ab intestato locum habet: *l.* 3. §. 2. *&* 3. *hic.*) quâ unà cum fructibus, *l.* 1. §. 21. §. *ult. cum ll. seqq. hic.* non tam ante,quam post litem contestatam perceptis, *d. l.* 1. §. *ult. l.* 2. *ff. eod.* revocat ea, quæ libertus vel mortis causa, *l.* 1. §. 1. *hic.* vel in fraudem patroni, ne portionem legitimam ei relinqueret, alienavit. *d. l.* 1. *in pr. hic.*

Datur, (quia rei persecutionem continet,) in perpetuum. *d. l.* 3. §. 1.

Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, Unde liberi.

TIT. VI.

CUm tabulæ testamenti vel non,vel non validæ extant, succeditur, *l.* 1. §. *plane. &* §. *pen. hic.* & dantur bonorum possessiones, ab intestato. *l.* 3. *hic.*

Et quidem hoc ordine. Unde liberi, Unde legitimi, Unde cognati, Unde vir & uxor. *d. l.* 1. §. 1.

Unde liberi, datur liberis, tam in potestate constitutis, etiam adoptivis,quam extra; ut sunt emancipati *d. l.* 1. *pr.* §. 6. *l.* 4. *eod.*

Vnde

Vnde legitimi.

Tit. VII.

AD Bonorum possessionem Unde legitimi vocantur adgnati. *t. t. hic.*

Quia hi Lege XII. Tabularum ad successionem ab intestato post suos vocabantur: unde & legitimi dicti. §. 1. & 2. *Inst. de legit. agn. succ.*

In ordine legitimorum primò vocabantur fratres & sorores, etiam antè parentes. *l. 7. unde lib. l. 2. C. ad SC. Tertull.*

Nam quamdiu consanguinei fratres supersunt, reliquis legitimis non defertur hæreditas. *l. 2.* §. 2. *de suis & legit.*

Post consanguineos legitimi reliqui, etsi longissimo gradu sint, admittuntur; scilicet ubi nullus in gradu propiore præcedit. §. 2. & 3. *Inst. de legit. agn. succ.*

Inter legitimos hoc Edicto recensentur & illi, qui, licet non ut agnati, tamen, alia ex caussa, Lege, vel Senatusconsulto, ad successionem vocantur; *l. 2.* §. *ult. cum ll. seqq. hic.* ut patroni, *Inst. de legit. patr. tut. & ff. de bon. lib.* parentes. §. *fin. Inst. de leg. agn. succ. & de S. C. Tertull.*

Qui hodie sine ulla distinctione sexus potiore jure veniunt. *Nov. 118. cap. 2.*

Vnde cognati.

Tit. VIII.

HAc bonorum possessione vocat Prætor eos qui jure civili ad successionem admitti non possunt; id est, cognatos.

Cognati hic sunt, qui ratione sanguinis juncti erant defuncto, non tamen erant in ejus familia; ut conjuncti per fœminas, *l. ult.* §. *cognati:* & §. *cognationis. de gradib.* §. *pen. Inst. de success. cogn.* & conjuncti per masculos, quorum adgnatio per capitis diminutionem sublata est. §. 1. *Inst. eod.*

Ad-

Admittuntur post suos &legitimos; & quidem gradu proximi, *l.*1. *& t.t.hic*, ordine successivo, *inf. tit. prox.* ad sextum, interdum ad septimum usque gradum. §. *ult. Inst. eod.*

Sed hodie, sublato agnationis & cognationis, emancipationis & suitatis, discrimine, *Nov.*118.*c.*4. omnes indifferenter ad decimum usque gradum, (ex communi sententia;) admittuntur: *Gl. & Dd. in d.* §. *ult.* & quidem in capita, non in stirpes. *l.*2. *C.l.*2. §. 2. *ff. de suis & legit.* Nisi sint fratrum liberi: qui cum patruis concurrunt. *d.Novel.*118.*cap.*3.

Diversum est in descendentibus (præter filios) qui non in capita, sed stirpes majorum successionem jure repræsentationis, capiunt. §. 7. *Inst. de hæred. qua ab. intest.*

De successorio Edicto.

Tit. IX.

Successorio Edicto (sic dicto quia ordinem ordini, gradum gradui, personam personæ, quasi per successionem substituit, *tit.ff. & C.hic.*) Prætor; ne creditores longiore mora circumducerentur, *l.*1. *in pr.hic.* certum tempus petendæ Bonorum possessionis præfinivit; liberis quidem & parentibus anni, cæteris centum dierum spatium; utile, non continuum, § 4. *& 6. Inst. de bon poss. l.*1. § 9. *&* §.12. *hic.* à die scientiæ currere incipiens. *l.*9. *hic. l.*2. *& 5. C. qui adm. ad bon. poss.*

Quo elapso proximo in ordine jus accrescendi; ita tamen ut & ei sua tempora currant, tribuitur. §.4. *& 5. Inst. eod. t.t. ff. & C. hic.*

Quæ graduum successio locum habet in Bonorum possessione Unde liberi; ut repudiante filio succedat nepos, repudiante nepote pronepos; &c. *l.* 17. §. *pen. ff. si tab. test. ext. null.* & in Bonorum possessione Unde cognati; §.7. *Inst. de legit. agn. success.* ut cum deficiente avunculo; qui est cognatus in tertio gradu, in ejus locum succedit consobrinus, qui est in quarto gradu, & deficiente consobrino

vocatur

vocatur sobrinus, qui est in sexto gradu. *l. fin. C. hic.*

De gradibus & affinibus, & nominibus eorum.

Tit. X.

QUia cognatorum & agnatorum varia est ratio & ad proximum gradum tam hæreditates, *l. 2. de suis & legit.* quam tutelæ redeunt, gradus cognationum nosse oportet, ut quis, cui præferatur & proximior sit, intelligi possit *l. fin. in pr. hic.*

Gradus ut numerari possint, lineis seu limitibus distinguuntur; lineæ gradibus. *Pater in Enchir. Inst. hic.*

Linea, est collectio personarum ab eodem stipite descendentium, gradus continens & distinguens cognationes.

Gradus (ad similitudinem scalarum dictus. *l ult.* §. 10. *hic.*) est transitus de proximo cognato in proximum, quo quæ persona sit stipiti proxima cognoscatur. *Wes hic.*

Linea, est vel recta: eaque aut superior, quæ est parentum, seu adscendentium; aut inferior, quæ liberorum seu descendentium: *pr. Inst. hic.* vel transversa, quæ est inter fratres & sorores, cognatosque cæteros. *d. pr.*

Hæc, vel est æqualis, quando cognati æqualiter à stipite distant; vel inæqualis, quando ab eo distant inæqualiter. *Pater in Enchir. Inst. hic.*

Sunt in utroque lineæ genere tot gradus cognationis, quod generationes.

Et superior & inferior linea, à primo gradu incipit: *l. 1. hic.* cum primus transitus quaquaversum de patre fiat in filium, & è contrario. *d. l. fin. § primo gradu.*

Transversa, non à primo gradu (qui nullus est jure civili;) sed à secundo incipit. *d. l. 1. §. 1.*

Ergò quot sunt generationes remotiores tot sunt gradus; stipite dempto.

No-

Nomenclaturam graduum omnium vide *in l.10. §.12.13.14 ff. & t.t. Inst. hic.*

Jus Canonicum, quia considerat gradus nuptiarum, duorum consensu constantium, ideò aliter in transversa linea non recta, quam jus civile gradus numerat. Nempe duas personas in iis numerandis conjungit.

Et in linea æquali dicit: Quoto gradu utraque persona distat à stipite, eodem gradu distant inter se.

In inæquali: Quoto gradu remotior distat à communi stipite, eodem distant inter se.

Affinitas est conjunctio inter conjugem & alterius conjugis cognatos.

Contrahitur de jure civili per nuptias. *l.4. §. quoniam. hic.*

Jure Pontificio ex quavis, etiam illicita, conjunctione. *c. discretionis. ubi Gl. ad verb. nec affinitas. & Panor. de eo qui cogn. consf. ux. c. ex literis. de consang. aff. Dd. comm. in c. non debet. Ext. hic.*

Gradus affinitatis jure civili nulli sunt. *l.4. §.5. hic.* Quia generatio, quæ causa est cognationis, non affinitatis, etiam gradus efficit. *§.7. Inst. hic.*

Jure Canonico, eodem modo computantur, quo gradus consanguinitatis. *c. pen. & fin. Ext. h. t.*

Quod jus tria facit affinitatis genera. Unum quod per personam adjunctam carnis copula contrahitur: Alterum, quod per personam primo generi additam: Tertium quod per personam secundo additam. *Wes. hic.*

Affinitas non extenditur ad affines personæ conjunctæ. *d. c. non debet;* sicuti nec ad cognatos viri & mulieris inter se. *§. mariti. ubi Gl. ad verb. postea. Inst. de nupt. c. pen. c. quod super. Ext. de consang.*

Unde vir & uxor.

Tit. XI.

Post agnatos & cognatos Prætor, excluso fisco, ad bonorum successionem virum & uxorem vocat,

vocat, qui quæve in justo matrimonio mortis tempore fuerit. *l un. C. hic.*

Sed hodie his personis, cum jure communi, *in Auth. præterea. C. eod. in Nov. ut liceat matri & aviæ.* 117. tum statutario, aliter provisum.

De Veteranorum & militum successione.

Tit. XII.

Speciale in milite & veterano est, ut si capitali pœna ex delicto militari damnatus sit, ex ejus testamento peti possit bonorum possessio secundum tabulas: & ab intestato ei succedat legitimus hæres, vel proximus cognatus, usque ad quintum gradum. *l. 1. & 2. hic.*

Quibus non competit bonorum possessio.

Tit. XIII.

Non competit Bonorum possessio ei qui renuntiavit, qui tempore exclusus, qui prohibendo defunctum testamentum mutare, se indignum hæreditate reddidit. *l. un. hic.*

Vt ex legibus Senatusve consultis bonorum possessio detur.

Tit. XIV.

Prætor bonorum possessionem, iis pollicetur, quibus ut detur, Lege, vel Senatusconsulto vel Constitutione comprehensum est. *l. un. hic.*

Quæ extraordinaria dicitur: quia neque bonorum possessionibus, quæ ab intestato veniunt, neque iis quæ ex testamento sunt connumeratur. *§. septima. Inst. de bon. poss. l. un. hic*

Eam, bonorum possessio ex alia parte Edicti agnita, nunquam impedit. *d. l. un. §. 1.*

Quis

Quis ordo in bonorum possessione servetur.

Tit. XV.

IN petenda bonorum possessione ab intestato primum vocantur sui: secundò legitimi: tertiò proximi cognati: deinde vir & uxor. *l. 1. pr. hic.*

De suis & legitimis hæredibus.

Tit. XVI.

QUo ordine Prætor ad bonorum possessionem vocat, eodem fere jus Civile hæredes facit ab intestato.

Intestatus mori dicitur, qui relinquens hæreditatem aut omninò non fecit testamentum, aut non jure fecit, aut quod fecerat ruptum irritumve factum est, aut si ex eo nemo hæres extitit. *l. 1. hic. pr. Inst. de hæred. quæ ab int.*

Sic decedenti succedunt ex Justiniani Constitutione *in Nov.* 118. primò descendentes, (Id est, liberi, tam nascituri, quam nati, tam fœminæ, quam mares, tam emancipati, quam sui, tam primi, quam ulteriorum graduum, tam ex filio, quam filia, tam ex emancipato, quam suo nati:) sublatâ omnis emancipationis & sexus, (quæ olim obtinebat) differentiâ.

Et succedunt filii primi gradus in capita, ulterioris, (sive soli sint, sive cum primi gradus liberis concurrant) ob jus repræsentationis, in stirpes; *d. Nov.* 118. *c. 1. vers. In hoc. §. ult. Inst. eod.* id est, tantum nepos unus, aut plures, aut horum liberi, capiunt; quantum ipsorum parens in disione accepisset.

Deficientibus descendentibus jure novo (secus veteri. *l. 7. unde lib. l. fin. C. com. de succ.*) adscendentium (Quorum nomine non modo pater &

& mater, sed avus, avia, aliique superiores usque ad tritavum intelliguntur,) successioni locus fit.

In qua, servatâ gradus prærogativâ, proximus parens excludit remotiorem, nec repræsentationi locus est. *Auth.defuncto.verb.salva gradus. C.ad SC. Tertyll.*

Si in eodem sunt gradu,& soli existant,ex æquo hæreditatem in stirpes, non in capita, dividunt. *d.Nov.*118.*c.*2. *d. Auth. defuncto.*

Existentibus fratribus, vel eorum liberis, fratres aut sorores germani, (non ab uno latere tantum conjuncti. *d. Auth.defuncto. Dubitant tamen Doctores de à latere defuncti,seu mortuario conjunctis.Graff.* §.*successio.ab intest.q.*24.*n.*5.)unà cum proximis adscendentibus succedunt, sed fratres in capita, fratrum vel sororum liberi in stirpes; *d.Auth.defuncto. & Nov.* 118. *c.* 3. nepotibus ulterioribus exclusis. *Auth. post fratres.C.de leg. hæred. & ibi Gl. Graff.* §. *suuccessio ab intest. q.*23.*n.*4.

Deficientibus descendentibus & adscendentibus, succedunt collaterales, hoc est, defuncto à latere conjuncti.

Et fratri vel sorori defuncto, succedunt primò fratres & sorores utrinque conjuncti; in bonis tam paternis, quam maternis, aliisque; si soli sunt, in capita; si fratrum & sororum filii concurrant, in stirpes. *d.Nov.*118.*c.*3.

Qui; si soli sunt succedunt jure civili, non in stirpes, sed in capita. Quia & olim sic succedebant. *l.*1.§ *fin.ff.si pars hered.pet.l.*2.§.2.*ff.hic.l.pen.& ult.* §.3. *vers. illo. C. de legit. hered.* Nec est specialiter mutatum. *Novel.* 118. *c.*3. Quin imò Justinianus, *d.c.*3.*vers sed & istis.&* §.*ult.* tum demum in parentum suorum locum succedere eos voluit,cum cum patruis concurrunt.*Zas.*1.*sing.*7.*Don:*9.*com.*4.*Hott. illust. qu.* 14. *Bart. Balduin. & alii ad* §. *hoc etiam. Inst. de legit. agnat. success. Diss. Graff. d.* §. 4. 5. *num.* 4.

Post utrinque conjunctos vocantur conjuncti ab uno latere, eorumque liberi: *Auth.post fratres.*1. *C.*

de lib. hared. Ita ut in bonis paternis consanguinei soli, in maternis soli uterini succedant ratione unde ea profecta habitâ. *Dd. per l.* 13. §. *fin. ibi: exceptis maternis rebus. C. de legit. hered.* in aliunde quæsitis ex æquo. *l. ult.* §. *sed nec fratrem. d. l.* 13. *C. eod. Novel.* 118. *cap.* 3. *Nov.* 84. *c.* 1. §. 1. *& ibi Gl. in verb. meliora.*

Fratribus omnibus deficientibus, & eorum liberis, reliqui cognati ulterioris gradus, ex solâ gradus prærogativa vocantur in capita: *Dd. in d. Auth. post fratres*, 2. *Nov.* 118. *c.* 3. §. 1. etiam in infinitum si de cognatione constat. *d. Nov.* 118. *c.* 3. §. 5. *vers. verb. omnes deinceps à latere. Donel.* 9. *comm.* 4.

Ad S.C. Tertyllianum & Orphytianum.

Tit. XVII.

Lex quidem XII. Tabularum nullum jus ultrò citròque capiendæ hæreditatis matri & liberis dedit; quia nulla agnatione sibi invicem junguntur.

Sed postea Senatusconsulto Tertylliano (quod D. Hadriani temporibus factum. §. *postea. Inst. de SC. Tertyl.*) cautum est, ut mater ingenua trium liberorum jus habens, libertina quatuor, ad liberorum intestatorum bona admitteretur. *d.* §. *postea.*

E contrario ex Senatusconsulto Orphytiano (quod D. Marci temporibus factum. *pr. Inst. de SC. Orphyt.*) filii & filiæ matri succedunt: & ex constitutionibus Principum nepotes & neptes succedunt aviæ, §. 1. *Inst. eod.* etiam vulgò quæsiti. §. *vulgo quæsitos. Inst. de succ. cogn.*

Sed hodie inter matrem & liberos & hos etiam naturales & vulgò quæsitos est jus hereditatem capiendi: *ex Novel.* 118. *c.* 1. *&* 2. ideoque his Senatusconsultis opus non est.

D I-

DIGESTORUM
LIBER XXXIX.

De operis novi nunciatione.

TIT. I.

MAteriæ successionum subjungit Jurisconsultus interdicta, quæ ad sarcienda damna coërcendasque injurias illatas, pertinent. Idque vel ex publica causa; cum supra bonum & æquum publicani illicita vectigalia extorquent: vel ex privata; cum vel injuria facta, damnumve datum est, vel timetur fieri per novum opus.

Novum opus, hic, est quod solo conjunctum cujus ædificatio vel demolitio videtur opus novum continere: Ceterum si quis messem faciat, arborem succidat, vineam putet, quanquam opus facit, tamen ad hoc Edictum non petinet. *l.* 1. §. *hoc autem.* 12. *hic.*

Prætor, respectu operis faciendi, jus nunciandi introduxit: respectu facti; Interdictum quod vi aut clam. *l.* 1. §. 1. *ff. hic.*

Nunciare significat hic prohibere. *Gl. in l.* 17. *eod.*

Novum opus facit, qui pristinam operis faciem mutat. *l.* 1. §. 11. *l.* 21. §. 3. *eod.*

Nunciatio ergo est legitima prohibitio facta ædificanti; ut ab opere novo, nobis nocituro desistat, donec de jure ædificantis constet, aut præstita sit eo nomine satisdatio.

Versatur circa structuras, & res soli; non mobiles: *d. l.* 1. §. 12 res prophanas, non religiosas: & opera futura, non facta. *d. l.* 1. §. 1.

Rectè nunciat, in causa publica, omnis ejus loci civis, *l.* 3. §. *ult. eod.* inquilinus, vel colonus etiam nomine locatoris; *arg. l.* 1. *C. si per vim.* In privata, is demum qui est dominus, etiam emphyteuta, su-

perficiarius, creditor pignoratitius, etiam qui modò habet servitutem; *l.* 3. §. *pen. l.* 9. *eod. l. un. De remiss.* urbanam scilicet; *l.* 15. *in fin. de serv. præd. urb.* non qui rusticam. *l.* 14. *hic.*

Ei rectè nunciatur qui pristinam operis faciem, etiam reficiendo, *Duar. hic. cap.* 2. mutat, *l.* 1. §. 11. *l.* 21. §. 3. *eod.* Et quidem vicino proximo, vel inferiori. *l.* 8. *eod.*

Satis tamen est in re præsenti cuicunque fieri qui domino renuntiare possit. *l.* 5. §. 1. & 2. *l.* 10. *eod.*

Quodsi opificibus, domino ignorante nuntietur, & illi, spretâ nuntiatione, ædificare pergant, dominus, etiam infans vel furiosus, novum opus impensis artificum, qui ædificando culpam commiserunt, *Gomez. in leg. Tauri.* 46. *num.* 29. destruere cogitur. *arg. l.* 5 §. 3. 4. *l.* 1. §. 5. *l.* 10. *l.* 11. *eod.*

Fit nuntiatio, vel nudis verbis; quæ usurpatur tum cum in suo quidem, sed contra jus servitutis vicinus ædificat, *l.* 1. §. 2. *l.* 5. §. 10. *hic.* non cum in nostro ædificatur, nisi possessionem amittere velimus: *l.* 1. §. 3. *l.* 5. §. 10. *hic.* vel lapilli jactu; *l.* 1. §. 6. *quod vi aut clam. d. l.* 5. §. 10. vel per Prætorem, ejus officio implorato, *d. l.* 1. §. 2. 6. & *seqq.* & tum possessionem nuntians non amittit. *dd. ll.*

Potest Nuntiatio aut nostro, aut alieno nomine fieri, & omnibus diebus: & adversus absentes etiam atque invitos procedit. *d. l.* 1. §. 2. & §§. *seqq.*

Eâ factâ, ædificator cessare ab opere debet, & cum nuntiante committere se prætoriæ jurisdictioni, ut jus ædificationis examinetur: *d. l.* 1. §. 9. si secus faxit, antequam missa facta sit nuntiatio, aut in ea causa existat ut mitti debeat, puta, oblatâ satisdatione, demoliri jussu magistratus compelletur, nullâ facta cognitione jus ædificandi habuerit ædificans, nec ne. *l.* 20. §. 1. *hic.* Nec refert eum super jure ædificandi litem fuisse contestatum. Quia litis contestatio, eorum qui litem sunt contestati, conditionem non solet reddere deteriorem; *l.* 87. *ff. de R. I.* nec quominus spoliatus aut injuria affectus,

ante

ante omnia restituatur , impedire. *Fachin.* 8. *contr.* 45.

Dat Prætor & hoc titulo alterum Interdictum, quo vetat in ædificando impediri eum qui satisdare paratus est de opere demoliendo, si contra jus ædificatum constiterit. *d.l.*20. §.9.

De Damno infecto, & de suggrundis, & projectionibus.

Tit. II.

Damnum infectum , est damnum nondum factum, sed quod futurum veremur. *l.2. hic.*

Suggrunda sive suggrundiæ, sunt eminentes tecti partes, ad tuendas ab injuria imbrium ædes.

Projectiones , sunt projecta , quibus tectum & parietes defenduntur. *vid.l.*242.§.*inter. de V.S.*

Qui damnum ab ædibus vicini ruinosis sibi metuit, petere ab eo potest , ut sibi eo nomine caveat: nam,(modo se non calumniæ causa id petere juret,) Prætor vicinum , si dominus sit , repromittere : si alieno nomine interveniat, satisdare : si dubitetur an sit dominus, sub exceptione satisdare jubet: eoque ita ut oportet non cavente , adversarium ejus in possessionem ex primo decreto mittit, in contumaciam perseverante , etiam possidere secundo decreto jubet. *l.7. hic.*

Quodsi judex decretum neget , in eum actio in factum (quæ perpetua est.*l.*17.§.3.*hic.*) ad id, quod revera interest postulantis,cautionem vel decretum, *l.*4. §.7. *hic.* competit.

Quâ actione persequimur, ut nobis tantum præstetur, quantum damni dedit res vitiosa, cujus nomine neque cautio , neque possessio ex primo , vel secundo decreto petita , admittebatur. *l.* 15. §. *fin. l.*18. §.*fin. hic.*

Cessat actio damni infecti ; quotiescunque alia actione damnum datum sarciri potest:*l.*32.*l.*37.*hic.* si quis in suo quid, jure suo facit: *l.*24.§.*ult.l.*26.*hic.*

si vitium sit naturale,aut vi ventorum contingens. *d.l.*24. §.2. §.3.4.5. §.9. §.10. *l.*43.*hic.*

De aqua & aqua pluvia arcenda.

TIT. III.

SI cui aqua pluvia damnum dabit, aquæ pluviæ arcendæ actione avertetur aqua.

Quæ locum habet, cum quis manu fecit, quo aliter flueret aqua quam natura solebat. *l.*1. *in pr. &* §.1. *hic.*

Datur domino prædii cui ex opere damnum timetur: *d.l.*1. §.11. *l.*6. §.4. *hic.* etiam utilis, utile dominium habentibus. *l* 23. §.1. *l.*22. *l.*3. *eod.*

Adversus dominum ejus loci in quo opus factum est. *l.*4. §.*pen. l* 5. *eod.*

In hoc ut opus in pristinum statum restituat;suis impensis, si illud fecit, aut facere curavit: impensis actoris, si nulla sit in culpa: *l.*11.§.2.§.*fin. l.*12.*eod.* una cum damno & interesse quod eâ occasione post litem contestatam accidit. *l.*11. §.3. *l.*14.§.2.*hic.& Cujac. in par. eod.*

De publicanis, & vectigalibus, & commissis.

TIT. IV.

PUblicani sunt vectigalium & redituum publicorum redemptores. *l.*1. §.1. *hic.*

Vectigal hic est, id quod fisco, ex rebus quæ veneunt, penditur.

Penditur propter usum viæ publicæ, *l.* 21. *de don. int. vir. & ux.* quoniam Princeps planam & tutam commeantibus eam præstare debet. *l.* 13. *de off. præs.*

Præstari solet octava pars: *l.*7.*C.de vectigal.* olim quinquagesima tantum, aut etiam centesima. *Cujac. lib.*6. *obs. c.*28.

Quæ si ab aliquo non solvatur, res non professæ (non

non aliæ, ne pœna culpam excedat; *l. ult.* §. 2 *ff. hic.*) incidunt in commissum, & fisco vindicantur; quæ vocatur pœna commissi: *l. ult.* §. *quoties.* §. 5. *l.* 14. *hic.*

Si quis non dolo, sed per errorem incidit in commissum, duplum vectigal præstando liberatur. *d. l. ult.* §. 10.

Sed, quoniam publicani vectigal quandoque supra bonum & æquum extorquere solent, Prætor contra eos Interdictum dedit.

Quo id quod illicitè, id est, vel ultra antiquam consuetudinem, vel abeo qui vectigal non debet, *l.* 4. *C. vect. nov. inst. non poss. l.* 4. §. *ult. hic.* extorserunt, in duplum, *l.* 1. *in pr. l.* 9. §. 5. *hic.* (in quo res ipsa inest. *l.* 5. §. 1. *eod.*) aut, si post annum agatur, in simplum, *d. l.* 1. *l.* 13. *eod.* restituere coguntur.

Quodsi per vim plus debito exegerint, puniuntur in quadruplum. *d. l.* 9. §. 6.

Idem est in eo qui sine potestate magistratus exigit. *Menoch.* 2. *arb. qu. cas.* 443. *n.* 3.

Datur hæredibus, & in hæredes quatenus locupletati sunt. *d. l.* 13. *in fin. l.* 4. *pr. eod.*

Publicani & extra ordinem, ad vigorem publicæ disciplinæ, hoc nomine plectuntur. *d. l.* 9. §. 5.

De donationibus.

TIT. V.

Sequuntur jus prætorium donationes, quia eas, postquam perfectæ sunt, Prætor, veluti justum acquirendi modum, *pr. Inst. hic.* tuetur.

Est donatio liberalitas, quæ nullo jure cogente, ex sola animi benignitate, alteri fit & conceditur: *l.* 29. *hic. l.* 82. *de R. I.*

Quæ animi benignitas non præsumitur, nisi aut ipsa, aut certa scientia, probetur: *l. cujus. de R. I. l. error. C. ad l. Falcid.* cæteroquin error potius, & ignorantia, *l. verius. de probat.* eòque fatuâ ac nulla potius causa præsumitur, quam donatio. *Bald.*

l. 3. 5. *l. generaliter. C. de non num. pec. Ias. l.* 3. *de pact.*

Fieri debet donatio verbis præsentibus, vel æquipollentibus; *Ang. & Fab. post Gl. in §. alia. Inst. hic. Bald. in l. si quis argentum. § fin. C. eod.* alioqui non esset donatio, sed pactum futuræ donationis. *Salic. in l.* 2. *n.* 4. *&* 5. *C. de cond. ob caus. per l. in bonæ fidei. de eo quod cert. loc. Fab. in d. §. alia. n.* 1. *per l. steriles. §. fin. de act. empt.*

Est donatio, aut simplex, aut ob causam, aut sub modo, aut conditionalis.

Donatio simplex, quam supra definivimus, est propriè donatio.

Donatio ob causam, & sub modo, est cum datur, vel ut aliquid fiat, vel ut non fiat, vel cum certo modo certaque lege donatur. *l.* 1. *§.* 1. *hic. t. t. C. de donat. quæ sub. mod.*

Conditionalis est, vel cum quis ita dat ut tunc demum accipientis rem fieri velit, cum aliquid secutum erit: vel ut statim quidem accipientis fiat, si tamen aliquid aut factum fuerit, aut non fuerit, velit eam ad se reverti: qualis est donatio causa mortis.

Donare omnibus, *l.* 5. *ff. hic.* nisi iis donari prohibeatur, *arg. l.* 43. *§.* 1. *de proc.* possunt omnes qui & contrahere; nec senectus aut morbus donationi obstat: *l.* 16. *C. hic.* non tamen pater filio in potestate constituto; *l.* 11. *C. hic.* nisi ob benemerita, aut aliam justam causam: *Ias. post alios. in l. si donat. C. de collat. Bald. in l. cum oportet. §. fin. C. de bon. quæ lib.* nec maritus conjugi, aut contra. *t. t. de donat. int. vir. & uxor.*

Factæ tamen ab his donationes, solâ morte, quasi tacitâ ultimæ voluntatis significatione, *vid. Ias. in l. fin. C. de pact.* confirmantur. *l.* 25. *C. de don: int. vir. & ux. l.* 2. *C. de inoff. don.*

Mulier res paraphernales jure civili & alienare & donare potest: *l.* 6. *C. de revoc. don. l.* 8. *C. de pact. conv.* non dotales. *l.* 21. *C. hic.*

Reus capitalis criminis ante sententiam, non post, donare potest. *l.* 15. *hic.*

Donari

Donari possunt res omnes, quæ in commercium cadunt: *l.9. l.35. ff. hic.* etiam omnia bona, præsentia & futura, *l.35. §. sed & si. C. hic. l.8. C. de revoc. don. l.5. C. de inoff. don. l.42. ff. de mort. caus. don. l.17. §.1. ff. quæ in fraud. cred. Hott. disp. de donat. c.8. Ant. Fab.48. err. pragm.6. Vasq.6. contr.62. Vid. l. ult. sup. quam res pign. oblig.* Licet enim pactionibus non possit; *l.15. l. ult. C. de pact.* potest tamen donando auferri libera testandi facultas. *Diss. Bart. & Dd. in l. fin. C. de pact. & l. stipulatio.38. de V.O.*

Donatio olim non perficiebatur, nisi interpositâ stipulatione, aut præcedente traditione. *l.2. l.12. l.17. l.19. l.20. l.21. l.22. l.24. l.33. l.6. hic. l.35. §. fin. eod.*

Hodie solo consensu, id est, simul ac donator animum donandi declaraverit, & donatarii acceptatio accesserit, etiam scriptura deficiente, perficitur. *§.2. Inst. l.2. §.3. ff. eod. l.29. C. eod.*

Fieri potest, inter absentes, per procuratorem, epistolam, *l.4. l.10. ff. l.6. l.29. C. eod.* sine testibus, *l.31. C. eod.* dummodò alia ratione, *l.13. l.20. l.29. C. eod.* probari possit.

Si tamen donatio quingentos aureos excedat, insinuatio, sive judicialis, sive extrajudicialis, apud judicem competentem, requiritur, ut in acta publica ad pleniorem fidem redigatur. *l. pen. §.3. C. eod.*

Sine qua insinuatione, ultra istam summam donatio non valet, *l.34. pr. C. eod.* nisi aut à Principe sit facta, aut in eum collata; *d.l.34.* aut in milites à magistro militum; *l.36. §.1. C. eod.* aut pro redimendis captivis; *d.l.36. §. pr.* aut pro refectione ædium. *d.l.36. §.2.*

Donationes omnis generis pacta recipiunt, quæ quidem per se valida sint: si jure invalida sint, iis rejectis, pura subsistit donatio. *l.25. l.34. C. hic.*

Habent hodie donationes in se traditionis necessitatem: *§.3. Inst. hoc tit. l. fin. C. de revoc. don.* ex iisque datur condictio ex lege, & (si stipulatio intercessit) actio ex stipulatu: *l.35. §. fin. C. hic.* interdum

& rei vindicatio, instrumentis scilicet rei donatæ traditis. *l.* 1. *C. eod.*

Donator de evictione non tenetur, nisi quatenus dolo malo fecit: ne videlicet liberalitas ei sua sit damnosa. *l.* 18. §. *fin. hic.*

Semel elargitæ, non revocantur amissione instrumentorum, *l.* 2. *C. de revoc. don.* alienatione quam donans postea fecit, *l.* 3. *C. eod. tit.* allegatione doli, *l.* 4. *C. d. t.* rescripto Principis. *l.* 5. *C. eod.*

Revocantur, si conditio, modus, aliave pacta adjecta non serventur. *l.* 1. *l.* 3. *& t. t. C. de don. quæ sub. mod. l. fin. C. de revoc. don.*

Retractantur propter ingratitudinem ex causis jure expressis: *l* 1. *l. pen. l. fin. Auth. quod mater. C. de revoc. don.* & si factæ in libertum propter supervenientiam liberorum; ex tacita puta donationis conditione, nisi liberi superveniant. *l.* 8. *C. de revoc. don. vide Hott.* 12. *obs.* 11. *Don. Gyph. ad d. l.* 8. *Connan.* 5. *com.* 10. Alias non. *Diff. Dd. com. Vid. Method. nostr. C. enarr. h. t.*

De mortis causa donationibus & capionibus.

Tit. VI.

Mortis causa donatio, est liberalitas quæ consideratione mortis instantis vel futuræ fit, cum donans mavult se habere, quam eum cui donat, magisque eum quam hæredem suum. *l.* 1. *hic.* §. 2. *in pr. Inst. eod.*

Ejus tres sunt species. 1. Quæ non metu imminentis mortis, sed extra periculum, solâ mortis cogitatione fit; non statim, sed post mortem modò effectum habitura.

2. Quæ eadem fit conditione à constituto in periculo mortis.

3. Quæ ita fit metu mortis & periculi, ut res donata statim quidem fiat accipientis, sed post evitatum periculum repetenda. §. 2. *Inst. l.* 2. *hic.*

Quæ donatio sub conditione pendet: superiores statim

ſtatim quidem perfectæ ſunt, ſed ſub conditione reſolvuntur. *l.*35. §.4. *l.*13. §.1. *hic.*

Mortis cauſa donare poteſt, cui teſtamenti factio eſt, licet id non faciat: *l.*25. *hic.* & filiusfamilias, ſed conſentiente patre. *d.l.*25. Siquidem donet, profectitia; *l.*29. *ff. hic.* ſin adventitia, & eo ignorante. *Bachov. in not. ad Weſenbec. hic. num.* 4. Quia donatio & ab inteſtato fieri poteſt. *Goth. ad d. l.* 25. *in marg.*

Donari poteſt mortis cauſâ, omnibus qui legata accipere poſſunt; ut quibus in plerisque hæc donatio comparatur. §.1. *Inſt.l.*9. *l.*35. *ff. hic.*

Qui an capaces ſint, mortis, non donationis, tempus inſpicitur. *l.*22. *ff. eod.*

Donari poſſunt mortis cauſa, eadem quæ purè & ſimpliciter donari poſſunt; (cum quod inter vivos licet, id multo magis liceat in ultima voluntate. *tit. Inſt. de leg. Fuſ. Can. toll.*) etiam omnia bona præſentia & futura: non tamen hæreditas tanquam hæreditas, id eſt, titulo hæreditario: *Bart. Bald. Caſt. Ang. Iaſ. in l. licet. C. de pact.* Quia pactis hæreditas non datur. *l. hæreditas. C. de pact. conv.*

Ideòque talis donatarius non fit hæres, ſed legatarii loco eſt; *l.*75. *de leg.* 2. eòque hæres ſcriptus, vel ab inteſtito legitimus, deducit quartam, *l.*2. §. *fin. de jur. codicill.* Falcidiam. *l. in donationibus. C. ad l. Falc. l.*2. *C. hic.*

Ut mortis cauſa donatio valeat, requiritur. 1. Expreſſa propriæ mortis, vel periculi mentio, alioqui ſimplex præſumitur donatio. *l.*31. *l.*38. *l.*42. §.1. *ubi Gl. & Bart. hic.* 2. Præſentia donantis, donatarii ob acceptationem & hic requiſitam. *l.*38. *eod. l.*2. *C. eod.* 3. Et quinque teſtium: ut in omni ultima voluntate: *l. fin. C. eod.* non inſinuatio, etſi ſummam quingentorum aureorum excedat. *d.l. fin.* Etſi enim habet rationem contractus, cum in eſſe producitur, tamen effectu & quando in eſſe producta eſt, habet rationem ultimæ voluntatis: *per l. fin. C. hic. ubi Gloſſ.* in qua de quantacunque ſumma citra inſinuationis ſolemnitatem diſponi poteſt.

Sic facta donatio morte insecutâ, rata manet. non insecutâ, resolvitur. *Gl. in l. 4. §. 1. verb. spopondisset. de dol. mal. exc. l. 19. l. 35. §. 2. hic.*

Quod & tum fit, cum mutata voluntate restitui sibi donator res donatas voluerit: *d. l. 35. §. mortis. in fin. l. 30. l. 13. §. 1. ubi Bart. hic.* & si prius donatarius quam donator decesserit. *l. 23. l. fin. hic.*

Resolutâ ad hunc modum donatione, condictio personalis, vel Utilis in rem actio, prout erit commodum, ad res repetendas datur. *l. 30. l. 35. §. 2. l. 29. hic.*

Differt ab illa donatione mortis causa capio.

Quæ est adquisitio, quæ propter mortem alterius obveniens, alio nomine non appellatur. *Cujac. in par. hic.* ut si quid alicui conditionis implendæ causâ datum sit, aut si alienæ mortis causa donatum sit. *l. 8. l. 11. l. 18. in pr. l. 31. in pr. l. 38. hic.*

DIGESTORVM
LIBER XL.

De manumissionibus.

Tit. I.

Sequuntur manumissiones & jura libertatum: quia & ea jurisdictione & viva magistratus voce regebantur. *t. t. de off. consf. & off. præt.*

Manumissio, est datio libertatis. *l. 4. de just. & jur.* dicta quasi ex manu, id est, ex potestate, missio.

Fit ex Sacris constitutionibus in SS. Ecclesiis, *l. 1. 2. C. de his qui in Eccl. man.* vindicta, *t. t. seqq.* inter amicos, *l. un. §. sed & C. de lat. lib. toll.* per epistolam, *d. l. un.* per testamentum, aut aliam quamlibet ultimam voluntatem. *t. t. C. & ff. de test. man.*

De manumissis vindicta.

T i t. II.

MAnumissio vindicta olim erat præcipua, quoniam sic manumissi jus civitatis acquirebant.

Vindicta est virga, qua magistratus aut Prætor caput manumissi tangit, dicens: Aio hunc præsentem hominem esse liberum & civem Romanum. *Goth. ad Vlp, tit.* 1. §. 7.

De manumissionibus quæ servis ad universitatem pertinentibus imponuntur.

T i t. III.

NEc modò privati sic rectè manumittunt, sed etiam universitates omnes, & collegia, quibus coëundi jus est, quæque propria habere possunt. *l.* 1. *hic.*

De manumissis testamento.

T i t. IV.

DAbatur libertas in testamento vel directò, ita ut manumissus fieret libertus orcinus, id est, testatoris defuncti: nec hæres jus patronatus consequeretur. §. *fin. Inst. de sing. reb. per fideicom. rel.*

De fideicommissariis libertatibus.

T i t. V.

VEl per fideicommissum, ita ut tum manumissus fieret libertus hæredis aut legatarii, qui in authoramentum manumissionis ··ra patronatus consequebatur. *d.* §. *fin. t. t. hic.*

De ademptione libertatis.

Tit. VI.

UT datur, ita & testamento libertas adimi potest.

Idque vel expressâ voluntate, vel tacitâ; ut; si servum, cui libertas relicta est, testator postea vinxit. *l.46. de fideic. lib. l.51. §.1. de man. test.*

Data testamento non solum à testatore, sed etiam interdum à lege adimitur. *l.un.hic.*

De statuliberis.

Tit. VII.

QUi statutam in diem vel conditionem libertatem habent, statuliberi appellantur. *l.1. in pr. hic.*

Fiunt vel conditione expressâ, vel vi ipsa, ut cum creditoris fraudandi caussa manumittuntur; nam, dum incertum est, an creditor jure suo utatur, interim statuliberi sunt. *d.l.1.§.1.*

Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt.

Tit. VIII.

IPso jure libertatem consequuntur, quibus dies vel conditio manumissionis præstituta; si vel dies elapsus sit, vel conditio exstiterit; *l.3. de statulib. l.1. & t.t.hic.* vel per hæredem stat, quominus impleatur. *dd. ll.*

Qui

Qui & à quibus manumissi liberi non fiant, & ad legem Æliam Sentiam.

TIT. IX.

INterdum manumissi libertatem non consequuntur; ut cum in fraudem creditorum manumissi sunt, quia lex Ælia Sentia impedit libertatem. *pr. Inst. qui & ex quib. caus. man. non poss. l.* 7.8.10. 11. *hic.*

In fraudem creditorum manumittere videtur, qui vel jam tempore quo manumittit, solvendo non est; vel qui datis libertatibus, desiturus est solvendo esse. *§. in fraudem. Inst. eod.*

Sunt & alii qui manumissi liberi non fiunt. *de quibus vid. l.* 2.3.4.9. *& t. hunc tit.*

De jure aureorum annulorum.

TIT. X.

COnsequuntur manumissi omnes libertatem; sed præter illam, & ingenuitatem, salvo jure patronatus, consequuntur illi qui jus aureorum annulorum à Principe impetrarunt. *l. pen. & ult. hic.*

Quod beneficium Justinianus, *Nov* 78. *c.* 1. ut & Jus Quiritium, *tot. tit. C. de lat. lib. toll.* indistinctè omnibus libertis concessit.

De natalibus restituendis.

TIT. XI.

PLenâ ingenuitate, etiam exstincto jure patronatus, fruuntur illi, quos Princeps natalibus restituit. *l.* 2.3. *hic.*

Quod etiam beneficium novissimè omnibus libertis Justinianus indistinctè concessit; *Nov.* 78. manumissore præsertim jus suum remittente;

Cujac.

Cujac. lib.4. obs. c.3. d. Nov.78. ut potius ingenuis, quam libertinis Respublica repleretur. *l.3. C. de bon. quæ lib.*

De liberali causa.

Tit. XII.

Judicia quibus causæ status, id est, an quis sit liber, an servus, disputantur, vocantur liberalia, quod iis de libertate agatur: & actiones quibus agitur, præjudiciales. §.14. *Inst. de act.*

Quibus ad libertatem proclamare non licet.

Tit. XIII.

De liberali causa agere non possunt, quibus ad libertatem proclamare non licet: ut sunt major viginti quinque annis, qui ad pretium participandum venundari se passus est: *l.1.3. & seqq. hic.* servus, quem quis per vim domino eripuit, & in testamento manumisit. *l.2. hic.*

Si ingenuus esse dicetur.

Tit. XIV.

Ad ingenuitatem repetendam agere potest libertus, si intra quinquennium à tempore manumissionis, docere velit ingenuum se esse natum. *l.2.3.4.5.6. hic.* De jure novo, etiam post. *l. fin. C. ubi caus. stat. agi opor.*

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.

Tit. XV.

De statu defuncti post quinquennium quærere non licet; *l.1. in pr. & §. 1. l. 2. l. fin. hic.* si quidem conditionem defuncti deteriorem facturus sit qui retractet: licet, si meliorem. *d. l.* 1. §. *fin. l.3. eod.*

De collusione detegenda.

Tit. XVI.

Si constiterit servum colludente domino vel patrono ingenuum fuisse judicatum, ex Senatusconsulto temporibus Domitiani facto, servus aut libertus ejus efficitur qui collusionem detexit. *l. 1. l. pen. & t. t. hic.*

DIGESTORUM
LIBER XLI.

De acquirendo rerum dominio.

Tit. I.

Transeamus à judiciis, quibus res nostra, ad ea quibus possessio petitur: explicatis tamen prius dominiis rerum; quia ex iis possessiones omnem vim mutuantur.

Dominium, est jus, quo res nostra est, ita ut de ea pro libitu disponere possimus; *l.21.C.mand.* nisi jure, vel testamento, vel conventione prohibeamur. *l. ult. C. de reb. alien. non alien. Pac. in Isag. hic.*

Ejus

Ejus partes sunt proprietas & possessio rei: quæ concreta dominium constituunt, separata nihil inter se habent commune. *l.* 11. §. 1. *de acq. poss.*

Dominium (docendi gratia) distinguitur in plenum; quod est, quando habemus rei proprietatem & possessionem cum emolumentis: & non plenum, quando proprietas à possessione & emolumentis est separata. *Wes. hic. n.* 3.

Hoc vulgò dividitur in Directum: quod is habere dicitur, penes quem est proprietas, sine fructu & emolumentis: ut dominus feudi & emphyteuseos: & Utile; quod habere dicitur is, qui rem cum emolumentis & functionibus aliunde habet quam jure proprietatis, ut vasallus, emphyteuta. *vid. Bart. in l. si quis.* 17. §. *differentia. n.* 5. *&* 6. *de acq. poss. per l. possessores. C. de fund. patr. lib.* 11. *l.* 1. *de aq. pluv. arc. c.* 1. *de invest. de re alien. fact. & c.* 2. F. 8.

Est & aliud dominium civile, aliud naturale, nam rerum dotalium mulier naturale, maritus civile dominium habet. *l. pen. C. de jur. dot.*

Dominia rerum quæ sunt in commercio acquiruntur aut jure gentium, aut jure civili: *l.* 1. *hic.* non etiam jure naturali, quod omnibus animalibus commune est: quia dominiorum distinctio jure gentium introducta est. *l.* 6. *de I. & I.*

Ex quo jure modi acquirendi sunt 1. Occupatio. 2. Traditio. 3. Accessio.

Occupatio vel est captivitas; quæ est occupatio facta jure belli: *l.* 5. *hic.* §. 17. *Inst. eod.* vel Occupatio in specie.

Captivitas, jure belli justi, *l* 7. *hic.* nostra facit, vel ipsos hostes, (qui sunt quibus populus Romanus bellum indixit. *l.* 116. *de V. S*) vel res ipsorum mobiles aut moventes: non immobiles seu soli; id est, agri, arces, &c. quæ fiunt publica. *d.* §. 17. *d. l.* 5. §. *fin. d. l.* 7. *l.* 20. §. 1. *de capt. & postl. rev.*

Occupatio in specie, est rerum quæ nullius sunt, alicujus tamen esse possunt: quæ ratione naturali occupanti conceduntur. *l.* 3. *hic.*

Res

Res nullius sunt, vel natura, vel facto, vel tempore. *Placent. in summ. ad tit. Inst. de rer. divis.*

Naturâ nullius dicuntur res, quæ vel animatæ sunt, vel inanimatæ; illarum occupatio, potest dici Venatio, harum Inventio.

Venatio est animalium natura ferarum: qualia sunt, non præcisè quæ ferocem habent naturam; sed quæ talem habent, quâ liberè vagantur, nec certâ sede se continent. *Pater in Enchir. Inst. hic.*

Talia quæ prorsus fera, indistinctè; quæ cicurata sunt, tum demum fiunt occupantis, si in libertatem se receperint naturalem, & redeundi consuetudinem abjecerint. §. 15. *Inst. l.* 3. §. 5. *hic.*

Animalia mansueta naturâ vel arte, quocunque se receperint primi domini, manent: §. 12. §. 16. *Inst. eod.* nisi pro derelictis habeantur, vel aliàs à domino in alium transferantur.

Est Venatio aut bestiarum, quæ in specie Venatio: aut piscium, quæ Piscatio: aut avium, & Aucupium dicitur.

Cuilibet venari & aucupari liberum est, non in suo tantum, sed & alieno fundo: domino tamen licitum est id prohibere. *d. l.* 3. §. 1.

Contra prohibitionem ingressus nihilominus suum facit quod ex venatione est consecutus; sed domino actione injuriarum tenetur. *d. l.* 3. §. *plane. l.* 13. §. *fin. de injur. l.* 16. *de serv. rust. præd.*

Piscari licet in aqua sua, vel publica; non aliena. *d. l.* 13. §. *ult.* Sunt enim pisces tum res privatæ, ut & ipsa aqua, cujus pars esse intelliguntur. *l.* 15. *ubi Gl. ad verb. pisces. de act. empt. l. fructus. de rei vind. Guid. Pap. decis.* 91.

Dicta venationum jura, hodie Principes ademerunt subditis, & sibi reservarunt. *c.* 1. §. *si quis rusticus. vers. nemo retia. ubi Alvar. de pac. ten. in usib. Feud.* 2. *F.* 27. *Wes. hic. n.* 6.

Quia, ut jura, sic & loca publica, (ut sunt saltus & nemora in quibus feræ libere vagantur:) Principes ad se transtulerunt. *l.* 3. *ne quid in loc publ. l.* 9. *ad l. Rhod. de jact. l.* 2. *ubi Bald. C. de quad. præscript. Wes. d. loc.*

Qui

Qui hoc jus venandi, privatis in suis prædiis, ne jus privatum bono titulo illis acquisitum auferant, interdicere nequeunt. *l.* 2. *ubi Dd. C. de prec. Imp. off. & in l.2. l. ult. C. si cont. jus vel util. publ. l.2.* §.16. *ne quid in loc. publ. Dd. in l. digna. C. de legib.*

Cui tamen interdictioni privati si acquiescant, Principes jus venandi etiam in privatis prædiis præscribent. *c. un. in verb. reditus piscationum. quæ sint reg. in usib. feud.* 2. *F.*26. *c. super.* §. *præterea. de V. S. Wes. hic. n.*6.

Inventio est occupatio aliarum rerum quam animatarum; quæ nullius sunt non solum naturâ, ut venatio, sed etiam facto, ut loquuntur Doctores, aut tempore.

Res enim quæ nullius sunt: aut de quibus non constat, aut constare potest, cujus sint: item quæ in mari aut littoribus inveniuntur; §.18. *Inst. hic.* item res pro derelictis habitæ, (quæ facto nullius esse dicuntur) cedunt inventori. §.27. *Inst. eod. l.*5. *pro derelict.*

Casu deperditæ domino sunt restituendæ, si sciri potest cujus sint; §.45. *Inst. eod.* Quem in finem inventor proponet vel proclamari faciet se invenisse: quod si tum nemo reperiatur pro derelictis haberi censentur, & fiunt inventoris. *l.*43. § 4. *&* §§. *seqq. de furt.*

In thesauro invento (qui est pecunia ante omnem memoriam, ut dominum non habeat, recondita, (unde tempore nullius esse dicitur. *l.* 31. §. 1. *hic.*) sic distingue.

Si quis in suo loco, sive fortuitò, sive datâ operâ eum inveniat, fit inventoris: Si in loco qui nullius est, similiter: Si in loco alieno, sive publico, sive privato, fisco vel loci domino & inventori ex parte cedit dimidia. §.39. *Inst. eod. d. l.*31. §. 1. *l.*63. *per tot. hic. l. un. C. de thesaur. lib.*10. *l.*3. §. 10. *ubi Gl. de jure fisc.*

Diximus de apprehensione rerum nullius, quæ per solam fit occupationem. Res quæ alicujus sunt, quia non nisi volente & tradente domino nostræ fiunt,

fiunt, de Traditione, quæ secundus modus est acquirendi dominii, nunc agendum.

Traditio, est rei suæ quoad dominium in alium translatio, ab eo qui jus transferendi habet, cum animo dominium transferendi, facta. §.40. *Inst. l.*20. *hic.*

Qui jus dominium transferendi non habet, per talem traditionem, bonâ fide accipienti, usucapiendi tantum conditionem confert. *d. l.* 20.

Acquirit traditione dominium tantum is qui acquirere potest.

Procurator,, non sibi, sed domino acquirit à quo ad accipiendum est constitutus. *l.*13. *hic.*

Si non sit qui accipiat, nihil traditum intelligitur.

Sufficit aliquando nuda voluntas domini ad rem transferendam: ut si commodata res, postea vendatur: §.44. *Inst. hic.* sed traditio intervenisse fingitur.

Unde traditio vel vera est, quæ fit de manu in manum; estque sic rerum corporalium: vel ficta seu quasi; quæ etiam est rerum incorporalium: quæ non per se, sed cum rebus quibus inhærent, traditæ existimantur. *l.*43. §.1.2. *hic.*

Hinc patientia, cùm in rebus nostris quid fieri permittimus, pro traditione est. *l.*11. §.1. *de publ. in rem act. l. fin. de serv. l.*6. §.1. *si serv. vind.*

Traditio omnis præsupponit caussam, eamque justam, quæ titulus dicitur: *l.*31. *hic.* & est conventio, qua non acquiritur dominium, sed ei quærendo occasio præbetur, & obligatio acquiritur tradendi, secutâ traditione verò dominium. *Vult. in Iurisp. Rom. lib.*1. *cap.*70.

Tertius acquirendi dominii modus ex jure gentium est Accessio: quâ res ideò fit alicujus, quia rei quæ ipsius est, accedit; accessorio rem principalem sequente.

Est vel naturalis, quando rei nostræ aliquid sola naturæ operatione accedit, vel industrialis, quando id fit hominum facto & industria; vel mixta, quando natura & industria fit. *Vult. eod.*

Natu-

Naturalis species sunt. 1. *Fœtus*, seu procreatio animalium nostrorum; sive rationalium, ut ancillarum partus; sive irrationalium, ut cæterorum.

Quæ ex animalibus dominio nostro subjectis (etiam ab alienis imprægnatis, *l. 5. §. 2. de R. V. l. 7. C. eod.*) nascuntur, nostra fiunt. *§. 19. Inst. l. 2. l. 6. hic.*

Quia partus, tanquam ventris pars, ejus dominium sequitur. *l. 5. §. 2. hic. l. 7. C. de rei vind.*

2. *Circumluvio*, id est, quando in flumine & publico quidem, nascitur non mobilis, sed solo cohærens insula; *Pater in Enchir. Inst. hic.* sive flumen locum alvei siccum relinquat & circumfluat, sive paulatim colluendo locum eminentem supra alveum faciat. *l. 30. §. 1. l. 7. §. 3. hic. & §. 22. eod.*

Quæ insula vicinis ripæ prædiis, (non limitatis, *l. 1. §. 6. 7. de flum.*) pro modo & latitudine cujusque prædii cedit, idque modò vicinis utrique ripæ, ut si insula in medio flumine sit: modò uni, cui proximior est. *d. §. 22. d. l. 30. §. 3. l. 29. hic.*

3. *Alluvio*, quando appulsu fluminis paulatim & latenter fundo nostro aliquid accedit.

De quo, quod per alluvionem agro tuo, non limitato, *l. 16. ff. hic.* flumen adjecit, jure gentium tibi acquiritur. *§. 20. Inst. l. 7. §. 1. eod.*

At si vis fluminis partem aliquam, puta quæ per se subsistere nequit; *fac. l. 9. §. 2. ff. de dam. inf. arg. 23. §. 3. & 31. cum seqq. hic.* (alias secus erit: *l. 7. §. 3. ff. hic. d. l. 7. §. 3.*) ex tuo prædio detraxerit, meoque fundo adjecerit, palam est eam permanere tuam, *§. 21. Inst. eod.* donec coaluerit, *l. 9. §. 2. de damn. infect.* arboresve radices egerint. *d. §. 21. d. l. 7. §. 2.*

4. *Alvei mutatio:* id est, quando flumen, naturali alveo relicto, ita aliò cœpit fluere, ut ex alieno agro alveum verum fecerit. *§. 23. Inst. hic. d. l. 7. §. 5.*

Alveus relictus pro modo latitudinis acquiritur prædia prope ripam possidentibus. *d. §. 23. d. l. 7. §. 5.* Quia videtur quasi pars agri proximi.

Flu-

Flumine ad priorem alveum reverso, novus alveus, nunc relictus, non fit priorum dominorum, sed eorum qui circum eum prædia possident. *d.* §. 23. *d.l.7.* §.5. *vers. quod si.*

Inundatio fundum domino non aufert: *d.l.7.*§.6. *l.30.*§.*ult.hic.* sive ea sit momentanea, sive diuturnior; modò ne speciem fundi in alveum vel stagnum commutet. §.24. *Inst.d.l.7.*§.6.*l.30.*§.3.*hic. l.24. quib. mod. usufrum. junct. l.10.* §.2.*eod.*

Industrialis accessionis etiam plures sunt species.

1. *Inædificatio:* quæ sive fit in solo suo, sive in alieno, bona fide facta, ædificii & materiæ dominus, est soli dominus. §.29. §.30. *Inst.l.7.*§.10. *hic.* Conveniri tamen in suo ex aliena materia ædificans potest ex lege XII. Tabularum actione de tigno juncto; *t.t.de tigno junct.* in duplum.§.29. *Inst.hic.*

Qui in alieno, licet bona fide ædificavit, nullam, ad impensas consequendas, actionem habet, nequidem negotiorum gestorum: *l.33. de cond. ind. l.48. de R.V. l.14. de dol. mal. exc. l.14.* §.1. *com. divid. vid. Bart. in l.38. de R. V. n.15. Ant. Fab. decad.26. error. 9. &c.10.* Si puta in possessione non sit constitutus; *l.33. ff. de cond. ind. l.14. ff. de except. doli.* Alias & malæ fidei ædificator possidens impensas recipit necessarias; quia eas donasse non videtur. *l.5. C. de rei vind.*§.31. *Inst. hic. argumento à contrario sensu.* non utiles, nisi eas sine soli dispendio tollere possit. *d.l.5.*

2. *Intextura:* Aliena materia, licet pretiosior, intexta vestimento, ei cedit. §. 26. *Inst. eod. l.19.* §.13.*de aur. vel. arg. leg.*

3. *Implantatio:* Planta enim aliena in solo meo, mea in solo alieno, si radices egerit, cedit solo.§.31. *Inst. l.7.* §.13. *eod.*

Quodsi, qui in alieno fecit, bona fide, impensas, sit in possessione, domino soli vindicante, necessarias deducit, seu reputat, *l.38. de hæred.pet. l.5.C.de R.V.* voluptuarias tollit. *d.l.38.*

4. *Satio.* Sata etiam solo cedunt. §.32. *Inst. l.9. hic.* Hinc

Hinc omnes fructus è re mea nati mei sunt; nisi percipiendorum fructuum jus alii in re mea sit constitutum, vel bonâ fide ea ab alio possideatur. *Vult. jurisp. lib. 1. cap. 70.*

5. *Scriptio.* Literæ qualescunque, chartæ cedunt. §. 33. *Inst. eod. d. l. 9. in pr. vers. litera.*

6. *Pictura.* In qua Justiniano placuit, tabulam picturæ cedere. §. 34. *Inst. hic.* Quoniam in ea manus artisque pretium spectatur, ut dici possit manus pretium hic ipsi rei seu tabulæ prævalere. *sec. l. 13. §. 1. ff. de Verb. sign.*

7. *Specificatio:* quæ est quando ex materia sive diversa, sive eadem, mea & aliena, vel tantum aliena, nova quædam species, sive corpus, constituitur.

Circa quam jus est. Ut si res facta possit reduci ad materiam pristinam, materiæ dominus sit dominus speciei factæ, (exempli gratia, si ex alieno argento factum sit vas) jure accessionis. *l. 61. de R. V.* Sin non possit reduci, is sit dominus qui materiæ formam bonâ fide induxit, idque jure quodammodo occupationis, & (exempli gratia, si quis ex alienis uvis vinum exprimat. §. 25. *Inst. eod. l. 7. §. cum quis. 7. eod.*) quia forma, quæ dat esse rei, *l. 9. §. 3. ad exhib.* præstantior est materia.

Habet tamen dominus materiæ, actionem in factum, accommodatam legi Aquiliæ, *secundum l. 11. de præscr. verb.* qua materiæ pretium repetat. *l. 23. §. 5. vers. ideoque. de R. V.*

Si sciat alienam materiam esse, ob dolum, *l. 6. si quis caut. l. 2. de eo per quem fact. er.* amittit & operas & speciem. *l. 12. §. si quis. ad exhib.*

Specificationis tot sunt species, quot modis ex materia aliena, vel sola, vel una cum nostra, species nova fieri potest: præcipuæ sunt *Confusio & Commixtio.*

Illa est, si materiæ liquidæ in unam massam sint redactæ, quæ mixtæ vel mutant formam pristinam: (ut si ex vino & melle fiat mulsum:) vel, formam quidem retinent, sed separatio earum est difficilis; ut si meum vinum & tuum confusum sit.

Hæc

Hæc est, si materiæ solidæ sint in unum acervum collectæ, quæ manent quidem eædem, sed conjunctæ novum quasi corpus constituere videntur. Ut si frumentum meum & tuum misceantur. *l.*3. §.*fin.l.*23.§.5. *de rei vind. d.*§.25.§.27. §.28.*Inst. hic.*

Confusione factâ ex duorum voluntate id quod ex illa factum, commune est: si fortuitò, similiter: siquidem materiæ non possunt deduci: (alias quisque suum vindicabit: *l.* 5. §. 1. *De rei vind.*) si ignorante uno, qui confudit ipse solus est dominus. *d.*§.27. §.28. Nisi, ut diximus, materiæ possint deduci. *d.l.*5.§.1.

Commixtione factâ res non sunt communes, sed quisque dominorum portionem suam vindicabit; puta cum separari possunt; *d.l.*5.§.1. Ut vel superflua sua portio, vel, si id fieri non potest, ejus æstimatio, judicis arbitrio, præstetur. §.29.*Inst.eod.l.*5. §.1. *de rei vind.*

Mixta ex natura & industria accessio, est quæ fit natura divina & humana cooperante. *Azo ad* §. 32. *Inst. de rer. div. n.*46. ut fructuum perceptio.

Fructus quotuplices sint vide supr. *tit.de usur.*

Possessor bonæ fidei, sive titulo oneroso, ut emptionis, sive lucrativo, ut donationis, fundum possideat, omnes fructus, ob culturam & curam percipit, & re nondum evictâ à domino superveniente perceptos retinet; eâ evictâ, consumptos retinet tantum; extantes restituit. §.35. *Inst.l.*48.*in princ. ff.hic.l.*45. *de usur.l.*22. *C. de rei. vind.*

Malæ fidei possessor nullos fructus facit suos, sed omnes cujuscunque generis, perceptos, percipiendos, extantes, consumptos, naturales, industriales, sive locupletior factus sit, sive non, restituere cogitur aut æstimationem dare; sive titulum habeat, sive non habeat. *vid.* §. 2. *vers. et si hæreditas. Inst. de off. jud. l.*33.*l.*62.§.1. *De rei vind. l.*25. §.3. §.4. *l.*40. §.1. *l.* 52. *de hæred. petit. l.*1.*C. eod. l.* 2. *C. de fruct. & lit. exp. l.* 48. *hic. l.*25. §.1. *l.*28. *l.*45. *de usur.*

Jure civili dominium acquiritur, aut per universi-

versitatem; ut hæreditate, bonorum possessione, arrogatione: aut titulis singularibus; ut usucapione, donatione, legatis. §. *ult. Inst. per quas person.*

Iisdem modis dominium amittitur, quibus acquiritur. *l.* 1. *pro derelict.*

Acquiritur plerunque animo & corpore, *l.* 3. §. 7. *de acq. poss.* interdùm solo animo, *l.* 1. §. *pen. eod.* ut in aditione hæreditatis, aliquando absque animo & corpore, ut per servos invitis nobis. *l.* 32. *hic.*

Probatur instrumento; *l.* 4. *C. de prob. Angel. in l.* 9. *C. de rei vend. l.* 19. *C. eod.* puta investituræ feudi, *Spec. de probat.* §. 1. *n.* 32. emphyteuseos, *Bald. in l.* 2 *in fin. C. de fideic. & in l.* 1. *in* 1. *oppos. C. de jur. emphyt.* aut alterius tituli, *d. l.* 4. *l. cum res. C. de probat.* ex quo traditio facta sit: *d. l. cum res.* testibus, *Gl. in d. l.* 4. *ad verb. legitimis. Angel. in d. l.* 9. item per præscriptionem; *Auth. nisi. ubi Bald. C. de bon. mat.* maximè tanti temporis unde præscriptio resultet; *Bart. in l. pen. de cond. inst. n.* 4. & 5. per famam antiquam & publicam: *Gl. in l.* 4. *C. de prob. Bart. in d. l. pen.* aliaque indicia & argumenta varia. *l.* 9. *C. de rei vend. ubi Bald. d. l.* 4. *c.* 13. *c.* 9. *de probat.*

Dominus habet liberam re suâ utendi fruendi facultatem, quatenus jura permittunt. *l.* 21. *C. mand. l.* 2. *de his qui sunt sui vel al. jur.* Modò plenus sit dominus; cæteroquin & qui nudam habet proprietatem verus est dominus.

Amissâ possessione, datur ei rei vindicatio, adversus quoslibet possessores, ad res recuperandas. *l.* 13. *de rei vend.*

Non possunt esse plures ejusdem rei domini in solidum: *l.* 5. §. *ult. commod.* eodem scilicet dominii genere: Diverso possunt. *vid. l. pen. C. de jure dot.* ut & juris intellectu, non corporis divisione, *l.* 66. §. *sed si pars.* 2. *de legat.* 2. id est, ut habeant partes, non pro diviso, sed pro indiviso.

De

De acquirenda vel amittenda possessione.

Tit. II.

Iam de Possessione videamus.

Possessio (dicta, à sedibus, quasi sedis positio, *l.1.hic.*) proprie accipitur, *l.12.* §.*nihil.hic.* pro jure, quo res absque dominii jure detinetur.

Est, detentio rei corporalis, (incorporalia enim propriè non possidentur. *l.* 43. §. 1. *de acq. rer. dom. l.3. in pr. hic.*) cum affectione seu animo possidendi. *Theoph. Inst. de interd. &* §. *item. Inst. per quas pers.*

Ejus tantum unum genus est, *l.3.*§.21.*hic.* quod corpore scilicet & animo quæritur; animo autem solo retinetur.

Itaque partim facti est, quatenus in facto possessionis corporalis consistit: partim juris, quatenus est in animo. *l.49. hic.*

Possessionis jura ex facto oriuntur, nec quisquam ante possidet animo, quam facto corporali rem occupavit.

Possessionum nullæ sunt species; diversæ tamen causæ. *l.3.* §.*genera.*21. *hic.*

Quæ sunt res à possessionibus separatæ.

Possumus tamen possessiones sic distinguere ut alia sit justa, alia injusta, sive alia bonæfidei, alia malæfidei; *l.3.* §. *pen. hic.* seu alia naturalis, alia civilis. *l.1.*§. *dejicitur. de vi & vi arm. junct. l.1.*§. *si vir. hic.*

Civilis possessio in jure; naturalis in facto detentionis vertitur. *l.29.hic. l.10. C. eod.*

Utraque in vera & justa possessione concurrit; quæ ideò partim in jure, partim in facto consistere dicitur. *d. l.29.*

Dicitur & alio sensu possessio naturalis; scilicet quæ non animo domini habetur, sed alio jure proprio: puta-usus fructus, pignoris, &c. possessio verò civilis, quæ animo domini tenetur. *l.* 12. *hic. l.2.pro hered.vid.Cujac.in l.servi.16.de usuc.& lib.4. obs. c.3.*

Possessionem efficit justa apprehensio & detentio rei; quæ non est extra commercium, eo animo facta, ut possidere velis. *l.8. l.3. §. 1. hic. l.253. de R. I.*

Res quæ sunt extra commercium possideri contra leges nequeunt, sed duntaxat detineri. *l.30.§.1. hic. l. longa. ubi Gl. de mort. inf.*

Aliud est detinere, aliud possidere: fieri enim potest ut alius teneat, alius possideat: ut puta colonus tenet, dominus per colonum possidet. *l. 9. l.18. in pr. l.25. §.1. hic.*

In acquirenda possessione requiritur & animus possidendi; *l. 25. §. fin. l.30. §. pen. eod.* & corporalis apprehensio: *l.41. l.3. in pr. & §. 6. hic.* non sufficit solus animus. *d. l. 3. §. 1. l. 8. eod. Duar. ad d.l.3.*

In acquirenda fundi possessione, non opus omnes glebas circumambulare, sed sufficit quamlibet ejus partem, animo totum fundum possidendi, introire. *d.l.3. §.1.*

In possessione retinenda solus animus sufficit. *d.l. 3. § saltus. & §.6. d.l.25. §. fin. l.6. §.1. hic.*

Ut & in amittenda; *d. l. 3. §. 6.* quatenus juris est. Quatenus in facto vertitur, necessum est contrarium factum intervenire. *l. 8. hic. d. l. 253. de R. I.*

Possidemus vel pro suo, sive nostro, *l.1.§.20.hic. t.t. inf. pro suo.* ex variis titulis ad transferendum dominium idoneis, *l.13. §. fin. de usucap.* quæ civilis & justa ac propria est possessio: *l.2. pro hæred.* vel pro alieno, quomodo creditor, colonus, emphyteuta, usufructuarius naturaliter possident: *d. l. 12. hic. l.12. l.13. §. fin. de usucap. d. l.1. §.20.* vel pro possessore, ut prædo & alius quilibet malæ fidei possessor. *l. nec ullam. de petit. hæred. l. ult. C. Unde vi.*

Bonæ fidei possessor fructus lucratur, *l. 22. C. de rei vind.* & est quasi dominus, *l.48. de acq. rer. dom. l.136. de R. I.* proque domino habetur tamdiu, quoad liquidò contrarium non demonstratur: *l. fin. C. de rei vind.* quare & probationis onere in

re in judiciis levatur. *l.2. C. de probat.* §.5. *Inst. de interd.*

Probatur possessio ex perceptione fructuum, *l. Titia. ubi Bart. de solut. l. litibus. C. de agr. & cens. lib.* 11. *l. Celsus. ubi Bart. n.*20. *de usucap.* pensionum, *Bart. in l. quamvis.* §. *si conductor. in l. qui universas.* §. *quod per colonum. n.*1. & 2. *hic. Bald. in l. fin. C. fin. regund. & in l.*1. *in fin. C. de serv. fugit.* censuum & collectarum solutione, *Bart. Bald. in l. si pater.* 8. *C. de act. empt. Bart. in d. l. Celsus. n.*23. satione & plantatione, *Bald. & Dd. post Gl. in l.* 3. *C. fin. regund. Bart. in l.*2. *C. hic.* signaturâ rei velut traditæ, *l. quod si neque. de peric. rei vend. Bart. in l. quæ dotis. solut. matr.* item præsumptivè ex titulo, *Gl. & Dd. in l. quadam. in fin. de rei vend. Bart. in l.*2. *hic. & d. l. Celsus. n.* 6. & investitura, *Bald. in l. emptione. C. plus valere.* contra investientem, non contra tertium; *Lanfr. in c. quoniam. verb. testium. n.*96. *de prob.* testibus qui deponunt se vidisse possideri, *l.*38. §. *hæc quoque. ubi Gl. & Dd. de V.O. Bald. in l. fin. opp.* 16. *C. de Edict. D. Adr. toll.* non simpliciter instrumentis, *l.*48. *ubi Bart. hic.* licet super traditione factis. *Spec. de prob.* §.1. *n.* 32. *Bart. & Dd. in d. l.*48. Nam his intelligitur tantummodo facta apprehendendi potestas. *Dd. in d. l.*41. *Lanfr. praall. loc.* &c.

Amittitur possessio variis modis. *l.*30. §.1. *hic.* ut, si cui possessio rei soli per vim auferatur, mobilis per furtum fraudemque subtrahatur: *l.* 5. *de usucap.* aut per inundationem occupetur res, *l.*3. §. *Labeo. hic.* vel fiat sacra, religiosa, *l.*30. *eod.* vel in aliam, non qualitatem, *l.* 16. *ff. de fund. dat.* sed speciem, mutetur, *d. l.*30. §.1. vel si Prætor eam auferat, vel in eam alium mittat, *d. l.*30. §.1. item si quis alieno nomine se possidere constituat. *l.*23. *l. quamvis.* §.1. *l. quod meo. l. interdum. hic.* &c.

De uſurpationibus & uſucapionibus.

Tit. III.

PEr poſſeſſionem interdum confeſtim dominium acquiritur, ſi dominus ſit qui tradidit: interdum, ſi à non domino res tradita eſt, uſucapio procedit. *§. pen. Inſt. per quas perſ. nob. acq.*

Uſucapio, eſt adjectio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti. *l. 3. hic.*

Dominii, non utilis modò, ſed & directi: *l. un. C. de uſuc. transfer. l. 20. C. de pact. l. 1. C. de præſcr. long. temp.*

Quod lex poſſeſſori adjicit: quia propter bonum publicum, ne rerum dominia ſint in incerto, *in pr. Inſt. hic. l. 1. hic.* & ſic perpetuæ de poſſeſſionibus excitentur lites, *not. in l. 21. ſi cert. pet.* præſumit, dominum tanto tempore tacentem, rerumque ſuarum negligentem, in alienationem conſentire. *l. 28. de V. S.*

Poſſeſſio tamen, debet eſſe continuata; nam, interrupta poſſeſſione, interrumpitur Uſucapio: *l. 5. l. 3. l. 31. §. 1. l. 20. hic. l. 10. C. de acq. rei poſſ.* quæ interruptio dicitur Uſurpatio. *l. 2. hic. de qua infra.*

Uſucapere poſſunt omnes qui poſſidere. *Duar. hic. c. 4.* quia ſine poſſeſſione uſucapio non procedit. *l. 25. hic.*

Tantum enim modò præſcribitur quantum poſſidetur. *c. cum olim. & ibi Dd. Ext. hic. l. 1. §. ſi quis. ubi Gl. Bart. de itin. act. priv.*

Uſucapi poſſunt omnes res quæ poſſideri, paucis exceptis: *vid. Vlp. tit. 19. & §. 1. Inſt. hic.* ut ſunt res propriæ, *l. 4. §. 19. eod.* pupillares, *d. l. 4. l. 48. de acq. rer. dom.* furtivæ & vi poſſeſſæ, *§. 2 1. Inſt. l. 4. §. 6. hic.* ſi vitium non purgatum; *§. 8. Inſt. hic.* & quæ ex iis rebus naſcuntur. *l. 4. §. 6. l. 44. §. 2. eod.*

Quæ poſſideri nequeunt, non rectè uſucapiuntur: ut res ſacræ, ſanctæ, religioſæ, divinæ, *l. 9. hic.* fiſcales, *l. 55. eod.* publicæ, *d. l. 9. l. 45. hic.* res meræ facul-

facultatis, *l. viam. de via publ. ref. ubi Bart. & in l. 7. C. de præsc. 30. an. Balb. in l. 2. de præscr. in 4. part. 5. part. pr. n. 1. 2. & per tot.* & similes commerciis & usibus humanis exemptæ.

Res incorporalis, ut servitus, jurisdictio; etsi non potest possideri, instar tamen immobilium longo tempore præscribi potest. *l. 2. C. de serv. l. 10. si serv. vind. vid. l. 4. §. 27. ubi Cujac. hic.*

Tempus ad possessionem lege definitum quia diversum, ideò pro ea diversitate, diversæ & sunt usucapionum species.

Nam quædam est triennalis, in rebus videlicet mobilibus; *d. pr. Inst. hic.* quædam est quadriennii, ut cum à fisco res emuntur; *§. fin. Inst. hic. l. 1. & t. t. C. de quadr. præscr.* quædam decem annorum, videlicet in rebus immobilibus inter præsentes; quædam viginti inter absentes; *t. t. C. de long. temp. præsc. § 1. Inst. hic.* quædam triginta annorum, cum quis sine titulo longissimâ possessione rem adipiscitur; *l. 8. & t. t. C. de præscr. 30. ann.* quædam quadraginta, *l. fin. C. d. t.* ut in rebus Ecclesiæ præscribendis; *Auth. quas actiones. C. de SS. Eccl.* quædam centum annorum, aut tanti temporis, ut de ejus initio non extet memoria, ut in rebus civitatum; *l. fin. C. de SS. Eccles.* & Principis: *l. 6. C. de præscr. 30. ann.* item in servitutibus (ut volunt Doctores) quæ caussam non habent continuam. *l. 3. §. ductus. de aq. quot. & æst. l. diuturna. § fin. C. de aqua duct. lib. 11. Dd. in l. 28. de serv. urb. præd.*

Actionibus omnibus spacio triginta annorum præscribitur, ita ut exceptione elidantur, *l. 3. l. 4. l. 8. C. de præscr. 30. ann.* nonnullis tamen quadraginta annis: *d. l. 4. l. 7. l. fin. C. eod.* quibusdam uno anno, sicuti actioni injuriarum: *l. 5. C. de injur.* aliis biennio, ut actioni doli: *l. fin. C. de dol. mal.* aut quinquennio, ut inofficiosi querelæ, *l. 34. C. de inoff. test. l. 8. §. fin. ubi Gl. ff. eod.* accusationi adulterii, *l. 6. C. de adult. l. 29. §. 6. 7. ff. eod.* item controversiis status defuncti: *t. t. C. ne de stat. def.* plerisque criminalibus, vicennio. *l. 12. C. de falsf.*

Ad usucapionem autem perficiendam requiruntur tria.

 1. Pos-

1. Possessio continuata per tempus lege definitum: *l.25.hic.l.un.C. de usuc.transf.* & quidem ejusmodi; quam scit possessor se suo nomine, sive per se, sive alium possidere.

Alieno si possideat, non usucapit. *l.2. C. de præsc. 30. an. l.7. §.1. com. div.*

Nec ignorantes, nisi in peculiaribus rebus, usucapimus. *l.47. hic. l.8. hic. l. 2.pr. §.11. l.7. §.fin. pro empt.*

2. Bona fides: id est, ut credat possessor, eum à quo rem consecutus, fuisse dominum, & habuisse jus alienandi: *l. 109. de V. S.* aut saltem credat se usucapere posse. *l.32. §.1. hic.*

Quæ præsumitur, nisi probetur mala, *l.pen.C.de præscr. long. temp.l.21.de probat.* puta ex denunciatione, *l.17.C.de rei vind.l.20.§.petitam.de pet.hæred.* aut ex interdicto legis, quæ vetet ejusmodi rem quæ possidetur alienari. *l 7.C.de agr.& censit.lib.11.c.qui contra.82. de reg. jur. in 6. l. fin. C. de reb. al. non al. l.28. de V. S.*

Requiritur bona fides in usucapiente tempore traditionis, nisi ex contractu emptionis acceperit: tunc enim & contractus, & traditionis tempore bona fides exigitur. *l.pen.hic.l.2.pro empt. l.7.§.ult.ff. de publ. in rem act.*

Jure Canonico (cui hac in re standum. *Gayl. 2. obs.18.num.7. Mynf. 4. obs.6.*) per totum usucapionis tempus necessaria est. *c.ult.de præscr.c.si possessor. de reg. jur. in 6.*

Requiritur etiam in eo à quo usucapiens accepit, si aut rem mobilem alienavit, quæ res furtiva facta sit, *§.3.cum seqq. Inst.hic.* aut rem immobilem alienavit ignorante domino. *Nov.119.c.7.*

3. Justus titulus: ad usucapiendum idoneus, qui etiam causa vocatur. *in pr. Inst. hic. l.27. hic.l.24.C. de rei vend.*

Nec sufficit si quis falsò putet se habere titulum; quoniam error falsæ causæ ad usucapionem non prodest: *d.l.27.§.error: Inst.eod.l.1.pro donat. l.6.pro derel.* nisi sit justa erroris causa, *l.3.l.4.§.ult.pro suo. l.67.de jur.dot.* utpote quo casu usucapitur pro suo. *l.11.pro empt.*

Tem-

Temporis continuatio, quam diximus requiri, non à momento in momentum, seu ab hora in horam computatur, sed ita ut postremus dies totus pro momento computetur. *l.6.7. hic. l. pen. de div. temp. præscr.*

Nec præcisè talis continuatio requiritur, ut semper & continuò rei ejusdem possessio maneat penes unum, sed sufficit si possessio ab uno ad alterum legitimè continuetur. §.7. *Inst. hic.*

Sic continuatur tempus testatoris in hæreditatem & hæredem, *l.22. l. 31. §. pen. l.44. §.3. hic.* hæredis in legatarium, venditoris in emptorem, donatoris in donatarium. §. *inter. Inst. eod. l.14. §.1. l.20. hic.*

Effectus Usucapionis, 1. est Dominii adjectio, *l. 20. C. de pact.* seu acquisitio talis, ut exceptione dominii non modò adversus agentes usucapiens muniatur; sed etiam ipsam rem ab antiquo domino vindicare possit. *l. 8. in pr. C. de præscr. 30. ann. Guid. Pap. decis.* 416. *n. 15. Soc. in c. olim. n.19. de lit. cont.* 2. Præsupponit justum titulum. *c. de quarta: de præscript. c.1. eod. in 6.* 3. Tollit quamvis obligationem. *Bart. in l. fin. §.1. rem. rat. hab. Wes. hic. n.14.*

Restat ut dicamus de Usurpatione; quæ est usucapionis interruptio. *l. 2. hic.* Quâ tempus continuandæ possessionis interrumpitur. *l. 10. C. de acq. poss.*

Utpote quâ inchoatâ usucapio ad nihilum reducitur, &, priore nihil commodante, de novo inchoanda est. *vid. Inn. Pann. Felin. in c. ex transmissa. de præscript.*

Est vel naturalis, vel civilis. *Bart. in l. 5. n.5. hic. Gl. in l.7. §. pen. verb. innovata. C. de præscr. 30. an.*

Naturalis interruptio est; quâ naturali aliquo facto, puta vi fluminis, vel maris, vel hominis ipsius, hoc est, cum res mobilis aufertur, vel immobilis occupatur, alicui possessio interrumpitur; *l.5. ubi Bart. hic.* vel res ab eo qui eam nomine nostrò possidet alienatur. *l.33. §.4. eod.*

Civilis est; quæ, de jure novo, fit per citationem, vel aliam extrajudicialem denuntiationem testatò factam; *l.2.C.de ann.except.* magis quidem per litis contestationem. *l.10. C. de acq. poss. Wes. hic. n.15. ubi vid.*

Actionum præscriptio solâ libelli oblatione, aut citatione interrumpitur. *sec.Bart.in d.l.5. hic. per l. mariti.29. §.7. de adult.*

Interruptionem, quia facti est, non sufficit allegare, sed est probanda. *l. asseveratio. C. de non num. pec.*

Probari eam volunt Doctores & per testes singulares. *Felin.in c.illud. n.12. de præscr. Bald.in tract. præscr.3.part.6. & ult. part. q.3. n.54.*

Pro soluto.

Tit. IV.

Hic titulus in exemplari Florent. cum superiori est connexus; sed incipit ante l.46. sup. tit.

Titulus, (quem idoneum requiri ad usucapionem superiori titulo diximus;) est vel generalis, qui pro suo dicitur; vel specialis, ut solutio, emptio, successio, donatio, &c. *de quibus sing. tit. seq.*

Pro soluto usucapit, qui rem ex solutionis causa recipit: sive tanquam res debita, sive aliud pro alio solvatur: *l.46. de usuc.* qui ex falsa causa rem per errorem accipit, id est, ex causa legati, vel alia simili, si tam tradens, quam accipiens, rem putet esse debitam. *l.pen. eod.*

Pro emptore.

Tit. V.

Pro emptore usucapit qui rem possidet; *l.2.§.6. ff. hic.* quam reverâ, à non domino, *l. 74. de contr. empt.* purè emit: *l.2. in pr. & §. 2. hic.* aut quasi emit, puta litis æstimationem solvit: *l.1.*

l.1. & l.3.eod. Est enim litis æstimatio similis emptioni. *d.l.3.*

Error hic non sufficit. *d. l.* 2. Nisi sit justissimns; ut si justa de causa putet eum emisse cui successit, aut cui rem emendam mandavit, si fortè procurator se emisse ei persuasit. *l.11.hic. l.ult.§.1. pro suo.*

Non procedit usucapio, licet res ipsi quasi ex causa venditionis tradita sit, si putet per errorem se ipsum emisse: quia hujus usucapionis (non etiam aliarum. *l. ult. de usuc.*) proprium est, ut bonam fidem tam contractus, quam traditionis tempore requirat: non autem potest esse bona fides tempore contractus, nisi revera contractus intercesserit. *d. l. pen. & l.2. in pr. hic.*

Requiritur bona fides tam in emptore quam venditore, si de re mobili agatur, alioqui enim res erit furtiva; *l.1. C hic.* si de immobili, cujus furtum non fit, tantum emtoris. *l.5.C.eod.*

Pro hærede & pro possessore.

TIT. VI.

Pro hærede usucapit, qui vel verè hæres est, vel probabili facti, non juris errore, *l.ult.C.hic.* credit se pro hærede possidere. *l.31. de usucap. Azo. Host. ad hunc tit.*

Non pro hærede usucapit suus hæres: quia cum possideat vivente etiam adhuc patre, *l.11. de lib. & posth.* non potest sibi caussam possessionis mutare, *l.3.§.1.hic. l.1.pro donat.* & res quodammodò proprias usucapere: *d.l.2.§.fin. l.2.C. eod. Wesemb. hic. Donell. 5. com. 14. Duar. hic. Diss. Perez. hic. Forcat. Necyom. dial.36. Vaud. lib.1. qu.4. Ant. Rubeus de inoff. test. cap.10. Quorum sententiam in Method. nostr. Cod. enarr. probavimus.*

Usucapiuntur pro hærede res defuncti, non viventis, *l.1.ff.l.3.C.eod.* singulæ, non ipsa hæreditas, *Accur. Cujac. in l. 1. eod.* cum sit jus incorporale, nulli rei immobili cohærens.

Qui pro possessore bonæ fide possidet, usucapit res prætoriæ bonorum possessionis peræque atque hæres pro hærede hæreditarias. *Wes.hic.Diss.Pac.in Isag. hic. qui vult hic possessionem pro possessore esse mala fidei.ex l.31.§ 1. de usuc.& sic eum qui pro possessore possidet, non usucapere.*

Pro donato.

Tit. VII.

PRo donato rectè usucapit is, cui donationis (& quidem jure valido. *l.1.§.1. & 2.l.3 4.hic.*) vel, quod perinde est, imaginativæ venditionis caussâ, *l.fin.hic.*res tradita est: *l.1.eod.* puta à non domino: alioquin statim sine usucapione dominus fieret. §.40. *Inst. de rer.div.* Quandoquidem donatio acquirundi dominii modus est. *pr.Inst.de donat.*.

Donatum esse oportet: *d.l.1.* nisi justus error interveniat. *l.fin. ubi Gl.C.hic.*

Pro derelicto.

Tit. VIII.

PRo derelicto dicitur haberi res, quam dominus ea mente abjicit, ut in numero rerum suarum amplius esse nolit. §.*pen. Inst.de rer.divis.*

Res à domino derelicta, occupantis fit statim.*l.1. l.5.§.1. hic.*

Si à non domino, pro derelicto eam occupans usucapiet. *l.4. eod.*

Verè pro derelicto habitam esse oportet ut usucapiatur, *l.6.l.7.eod.* non sufficit falsa opinio; *d.l.6.* nisi ex justissimo errore oriatur. *Gl.in d.l.6.*

Pro legato.

Tit. IX.

SI testator alienas res legarit, pro legato usucapi potest ab eo cui legatum est, dummodò verè legatum

gatum sit, vel ex justissimo errore legatum putetur. *l.1.2.3.4. hic.*

Nec impedit si non jure legatum sit, *l.fin.hic.* aut testator adhuc vivat: modò is cui res legati nomine tradita est, probabiliter existimet esse mortuum, ac valere, *d.l.4. l.5. l.6.eod.* habeatque testamenti factionem. *l.7. eod.*

Pro dote.

Tit. X.

PRo dote usucapere, spatio solenni quo solet pro emptore usucapi, potest is qui rem alienam in dotem accepit. *l.1. hic.*

Incipit usucapere à tempore traditionis: ante quidem matrimonium pro suo; illo verò subsecuto, pro dote. *d.l.1. §.2. eod.*

Res æstimatò in dotem datæ, neque pro suo, neque pro emptore, ante matrimonium contractum usucapiuntur. *l.2. hic.*

Cum enim sint periculo mariti, non debet hoc in illum derivari antequam contractus sit verè perfectus, *arg. l.8. de peric. & com. rei vend.* & per consequens nec usucapiendi conditio. *l.10. de jur. dot.*

Pro suo.

Tit. XI.

PRo suo usucapit, qui putat se rem possidere ut suam & propriam, cum tamen sit aliena.

Qui titulus usucapiendi est generalis, *l.2. hic.* & cum reliquis concurrit. Quisque enim qui bona fide possidet, tanquam suum possidet. *l.1. l.3. l.4. l.fin. eod.*

DIGESTORUM
LIBER XLII.

De re judicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.

TIT. I.

DIscussis possessionibus, antequam ad Interdicta, (quæ sive quis possideat, sive sit in possessione, dantur) veniamus, causas ob quas in possessionem mittimur, & quidem primò eam quæ fit judicati servandi causa, explicemus:

Res judicata, est lis finita sententiâ judicis competentis. *Cujac. in par. hic.*

Sententia hic est, rei controversæ in judicio ritè facta decisio. *l.19. §.1. de recept. arb.*

Est vel Interlocutoria, vel Definitiva. *l.2. l.11. l. ult. C. de sent. & interloc. l.39. ff. de minor.*

Interlocutoria est, quæ non super principali negotio, sed super aliqua incidente, vel emergente quæstione, dum principalis causa est in pendenti, à judice fertur. *Gl. in clem. de sequest. poss. & fruct. Marant. par. 6. tit. de sent. & interloc. sup. incomp. jud. n.12.*

Hæc nec scripturam; quia nullibi hoc cautum: *Bart. in l.2. C. de sent. & peric. recit.* nec causæ cognitionem requirit: *l.13. §. quantum. de his qui not. inf. Bart. in l.2. n.5. C. de sent. ex brev. recit.* Nisi causa magni sit præjudicii. *Gayl. 1. obs 109.*

Ab ea jure Civili non potest appellari: *l.1. §.2. de appell. l.2. de app. recip.* nisi tale gravamen contineat, quod per appellationem à definitiva institutum reparari non possit. *Bart. in d.l.2. & in l.9. C. de sent. & interl.* Veluti si Judex quæstionem haberi jusserit. *l.2. §. de appell. recip.*

Et tum appellatio in scriptis, causis gravami-

num

num expressis, fieri debet. *Spec. tit. de appell.* §. *qualiter.*

Jure Pontificio ab omni gravamine appellare licet. *c. super eo. 12. de appell. c. Romana. de appell. in 6.*

Interlocutoria, à partibus elapso decendio revocari non potest; à judice usque dum causam principalem definit potest. *l. 14. ubi Bart. hic.*

Nisi sit executioni mandata; *Zas. in d. l. 14. n. 19.* sit geminata: *Zas. ibid. n. 20.* bis ab ea appellatum, & sic tribus sententiis conformibus sit corroborata: *Zas. ibid. n. 21.* abolitio concessa: *Zas. ibid. n. 22. l. 1. C. de abol.* unà cum definitiva lata: *Zas. ibid. n. 24.* confirmata per Principem: *Zas. ibid. n. 25.* habeat vim definitivæ: *Zas. d. loc. n. 28. Ilico Vmm. disp. ad proc. jud. direct. 19. th. 5.*

Vim definitivæ habere dicitur, quando quidem principaliter, & integrè non definit causam principalem, attamen indirectè tangitur quæstio & definitur ad definitivam spectans: aut quando per illam exspirante officio judicis, alia post sententia non speratur. *Marant. part. 6. tit. de sent. n. 42. 24. cum seqq. Gail. l. 1. obs. 130. Bart. in l. quod jussit. hic. Crav. cons. 181.*

Definitiva sententia est, quæ principali causæ, pronunciatione judicis, per condemnationem, vel absolutionem finem imponit. *Gl. ord. in clem. 2. de sequest. poss. & fruct.*

Debet, uno articulo in controversiam deducto, continere vel condemnationem vel absolutionem, *l. 1. 3. 4. hic. l. 3. C. eod.* sive verbis expressis, sive æquipolentibus; *l. 27. l. 59. eod.* In plurali, an singulari numero, nihil interest. Sive enim Judex dicat, *Ego &c. condemno, absolvo;* sive ita, *Nos &c. condemnamus,* &c. perinde est. *Lanfr. c. 10. num. 9. de appell.* Diversis articulis in controversiam deductis, potest & condemnationem & absolutionem continere. *confer. c. 1. de seq. poss. l. 3. C. de sent. & interl. & l. 1. hic. Cujac. par. C. hic.*

Quæ condemnatio vel absolutio ex ipsa pronuntiatione proveniat necesse est. *l. 1 & ibi Dd. hic.*

Judex qui eam fert, debet esse competens, & causæ

causæ cognitionem habere, *l. ult. de jurisd.* & judicare secundum formam legibus præscriptam; alioqui erit nulla: *l. prolatam. C. de sent. om. jud.* idque vel solus, si solus judex fuerit; sin minus, reliqui cum ipso. *l. 39. hic.*

Forma hæc est, ut de rebus in judicium deductis; *l. 18. com. divid. l. ult. C. de fideic. libert.* & ad jurisdictionem judicis pertinentibus, *Nov. 15. c. 3. §. fin. Nov. 82. c. 5.* lite demum contestatâ, probationibusque receptis, & causa plene cognita, *l. fin. §. pen. quod met. caus. olem. pastoralis. de sent. & re jud.* postquam conclusum in causa, pronuncietur, *c. nullum. c. judicantem. 30. q. 5. t. t. Extr. ut lit. non cont.* de scripto; *l. 2. 3. C. de sent. ex peric. recit.* ab ipso judice, *d. l. 2.* in loco consueto, *l. 6. C. de sent. om. jud. l. 5. C. quom. & quan. jud.* interdiu; *Dd. in l. non minorem. 20. C. de transact. per Nov. 82. c. 3.* pro tribunali sedente: *d. Nov. 82. c. 3.* citatis ad hoc litigatoribus. *l. 4. C. quom. & quan. jud. l. 1. §. pen. quæ sent. sin. app. resc. l. 68. de judic.*

Sententia debet esse certa, (Ne alioqui contingat lites non sopiri (quæ finis est sententiæ. *l. 1 ff. de judic.* sed augeri:) vel verbis, vel per relationem pro rei & causæ natura, *t. t. C. de sent. quæ sine cert. quant. l. 5. §. 1. l. 59. §. 1. hic.* licet de incerta quantitate actum fuerit, *§. 32. Inst. de action. ubi Dd.* non conditionalis; *l. 1. §. 5. quand. appell.* Quia sententia sub conditione penitus remota & extrinseca, est injusta & iniqua & ob id ab ea appellari non debet: *l. 1. §. 5. ff. quand. appell.* ut & sub conditione falsa; *l. 37. in pr. ff. de excus. tut.* impossibili. *l. ult. ff. quæ sent. sine appell.*

Debet etiam sententia juri, sive scripto, sive consuetudinario, esse consentanea, *l. 32. hic.* alioqui est nulla; *l. 19. de appell.* (Nisi jus sit dubium & controversum: *Zas. in l. 32. num. 4. de re jud.*) & libello, actis, & probationibus, esse conformis. *d. l. 18. com. divid. d. l. ult. C. de fideic. lib. Bald. in l. 1. n. 2. de quæst. d. §. 32. Inst. de action.*

Libello conformis erit, si cum ipso in re, in causa, in actione, conveniat. *Jas. in d. §. 32. per Bald.*

Est

Est enim sententia super illa ipsa re, quæ in libello petita; *Ang. Ias. in* §. *curare. num.* 27. *Inst. de action.* & super eadem causa & actione, qua libellus constat, *arg. l.* 12. *cum ll. seqq. l.* 27. *ff. de except. rei jud.* concipienda.

Sententia est ferenda contra eum qui vel suo, vel alieno nomine litem suscepit; *l.* 1. *ubi Gl. & Dd. C. de sent. & interl. om. jud.* non contra tertium; ut cui res inter alios acta præjudicare non debet. *l.* 63. *de re jud.*

De Jure Canonico, *Gl. & Abb. in c. sciscitata. de in int. rest.* & praxi hodierna; *Gayl.* 1. *obs.* 111. non nisi in personam Domini sententiæ concipiuntur. Nisi forte injuriarum actum sit. *Gayl. d. loc.*

Sententia, scilicet definitiva, non interlocutoria, litem terminat & finit, *l.* 1. *hic. c.* 2. *Ext. eod.* & transit post decem dies in rem judicatam, *Nov.* 23. *Nov.* 116. *Auth. hodie. ubi Gl. C. de appell.* nec potest ob instrumenta recenter inventa; aliasve probationes retractari: *l. sub specie.* 4. *C. hic*: *l.* 12. §. 3. *de bon. libert.* nisi lata sit ex falsis instrumentis; *l.* 1. *& seqq. C. si ex fals. instrum.* aut ex præsumptionibus, *l.* 33. *ubi Gl. Bart. C. de adult.* aut ex opinione peritorum in aliqua arte, *Ias. Alex. in l. arbitrio. qui satisd. cog.* aut in causa matrimonii, aliisve casibus exceptis. *vid. Gl. in c. lator. de re jud. Marant. cap. de sentent.*

Ex re judicata non modò is qui obtinuit exceptionem habet litis finitæ, si de ea conveniatur, *c.* 1. *de lit. cont. in* 6. *t. t. inf. de except. rei jud.* sed etiam actionem, (quæ ex lege XII. Tabularum descendit, & civilis est, *Cujac. lib.* 3. *obs.* 30.) ut satisfiat sententiæ. *l.* 6. §. *fin. l.* 4. *in pr. cum* §. *seq. hic. l.* 3. *C. de reb. cred.*

Potest etiam officium judicis (scilicet ordinarii penes quem est jurisdictio ac imperium. *l. à Divo Pio.* 15. *hic. l.* 1. 2. 3. *de jurisd.*) implorare, ut is sententiam exequatur: ex continenti quidem in judicio reali, si res statim restitui potest; §. 2. *Inst. de off. jud.* post quatuor autem menses à tempore latæ sententiæ in personalibus, ex novissima Justiniani constitutione. *l. fin.* §. 1. *C. de usur. rei jud.*

Quod

Quod tamen quadrimestre tempus judex, si justa causa hoc suadeat, potest vel prorogare vel coarctare. *Gloss. Zas. Donel. in l.2. ff. hic.*

Facienda executio,(si sententia non impugnatur,) contra convictum & condemnatum, *l.ult. C. de exec. rei jud.* Id est, contra eum qui licet ipse non egerit, per alios in judicio succubuit: *l. 4. in princ. & ibi Zas. hic.* non tertium; *l. 2. C. quib. res jud. non nocet.* nisi forte rei litigiosæ possessor sit, *Gail. 1. obs. 118.* vel fidejussor de judicato solvendo. *Gl. in l. fin. C. usur. rei jud.*

Et fit in ejus bona, res & æstimationem earundem. *d.l.15. per tot.*

Ita tamen, ut primo res mobiles; deinde, illis non sufficientibus, immobiles; post res incorporales, nomina, jura & pignora condemnati capiantur. *d.l.15. §.2. & per tot.*

In instrumenta rusticorum, *Auth. agricultores. C. quæ res pign. obl.* militum arma & stipendia, *l. stipendia. de exec. rei jud.* libros Scholarium, *Gl. in l. Nepos. in verb. dignitate. de V. S.* fieri executio nequit.

Quæ exceptione nullitatis notoriæ impediri potest, *l. feriatis. 6. ubi Ias. de fer.* non exceptione quæ altiorem requirit indaginem. *Bart. & Dd. in l. 4. §. condemnatum. hic.*

Nec appellatio adversus executionem locum habet; *text. in l. ab executione. C. quor. app. non recip.* nisi executor modum judicationis excedat. *d. l. ab executione.*

Suspenditur tamen executio, quando sententia impugnatur à parte succumbente.

Quod fit, exceptione doli, *l. 1. C. hic.* nullitatis, appellatione, *l. 6. §. 1. de his qui not. inf. l. 1. ad SC. Turp. t. t. ff. & C. de appell.* supplicatione, *l. un. C. de sent. præf. præt.* restitutione in integrum. *l. 33. hic. l. un. §. ult. de off. præf. præt. l. 16. § ult. l. 17. de minor. tot. tit. C. si advers. rem jud.*

De

De confessis.

TIT. II.

SEquitur de confessis: quia confessus pro judicato est, qui quodammodo sua sententia damnatur. *l. 1. hic.*

Confessio est aut judicialis, quæ fit in jure; *l. 6. hic.* aut extrajudicialis. *l. 40. de pact. Gl. in l. 4. de interr. act.*

Confessio nocet tantum ei qui confessus est; non etiam aliis. *l. ult. C. de accus. c. 1. hic.*

Non omnis confessio nocet confitenti, sed tantum ea quæ facta à domino litis, *d. l. 6. §. 4.* majore viginti quinque annis, *d. l. 6. §. 5.* spontè, *l. 1. §. Divus. & §. si qui ultro. de quæst.* sine errore, *l. 2. hic.* contra se, *l. 11. §. 1. de interr. act. l. 26. §. Titius. depos.* in judicio, *l. un. C. hic.* coram judice competente, *l. 24. C. de liber. caussa. c. clerici. de judic. Ias. in l. 12. n. 34. de jurisd.* præsente adversa parte; *d. l. 6. §. 3.* aut ejus procuratore, aut tutore, *d. l. 6. §. 3.* verbis minimè ambiguis, *l. 11. §. nihil. de interr. act.* & expressâ idoneâ confessionis ratione & caussâ. *Lanfr. in c. quoniam. verb. confessiones. 18. & 15. de probat.*

Quæ & tum demum valet, si nec naturæ, *l. 13. de interr. act.* nec juri, *l. ult. C. pact.* nec ipsius confitentis favori, *Accurs. in l. un. C. hic.* (ut si contra matrimonium, *Spec. de confess. §. 2. num. 5.* votum confiteatur: *Spec. d. loc.*) adversetur; & certum contineat. *l. 4. l. 6. in pr. hic.* Nempe ut inde appareat, quid & quantum litigans confiteatur. *l. 6. in princ. hic.*

Qui tamen rem, quam scit in rerum natura non esse, se debere confitetur, æstimationem deberi confessus videtur. *l. 3. l. 5. hic.*

Confessio facta revocari nequit, nisi ex continenti: *c. præterea. 7. de testib. cogen.* aut nisi quis errore, non juris, *l. 1. C. hic.* sed facti proprii, lapsus sit, quem ante sententiam probet, *l. ult. C. de error. adv.*

adv. l. error. C. de jur. & fact. ign. l. 2. hic. c. fin. Ext. eod.

Confessio repentina, calore, iracundiæ puta, effusa, non obligat, & statim revocari potest. *Panor. in c. cum venerabilis. n. 12. de except.*

Ut & ea quæ ante litem contestatam facta, *l. 26. §. pen. de nox. act. l. 25. cum ll. seqq. de rei vind. vid. Lanfr. in d. c. quoniam. n. 32.* utpote extrajudicialis; quæ vim probationis plenam non inducit: *Gl. pen. in l. 4. de interr. act.* nisi sit in scriptis facta. *Ias. in l. error. n. 29. C. de jur. & fact. ign.*

Judicialis confessio habet vim sententiæ, *l. 6. §. 2. hic. l. 56. de re jud.* adeò ut in confessum, si judex de plano sine forma judicii cognoscat, sententia postea non sit ferenda: sed possit præcipere judex, ut intra legitima tempora, quod confessum est, præstetur. *d. l. 6. §. ult. hic. l. fin. quod met. caus. Dd. in d. l. 56. Bald. in l. 1. in fin. C. de edend.*

Est, si ordine judiciario procedatur, *l. 3. 4. 5. hic. l. ult. C. de exec. rei. jud.* ut & in criminalibus, *l. 5. de custod. & exhib. reor.* propter pœnæ irrogandæ incertitudinem: *l. 5. de inst. reor.* & quia confessiones reorum pro exploratis facinoribus non debent haberi, si nulla alia probatio cognoscentis religionem instruat; *l. 1. §. 17. de quæstion.* & quia nonnunquam aut metu, aut tædio vitæ, aut alia de causa rei in se confitentur. *d. l. 1. §. ult.* Hodie indistinctè sententiâ opus; quia receptum, ut confessio non sententiæ, sed probationis vim obtineat. *Alex. cons. 127. visa. n. 2. vol. 4. per l. 25. §. 2. ad l. Aquil. Bart. in d. l. 5. de cust. & exhib. reor.*

Judicialis confessio in criminalibus plenè probat; scilicet cum & aliter de delicto constat: *Cast. & Dd. in l. ult. C. de probat. Clar. lib. 5. sent. §. ult. q. 55. n. 10.*

Quo casu idonea putatur ad condemnationem: *l. 1. hic. l. 25. §. fin. ad l. Aquil. l. 16. C. de pœn. Gl. in l. 5. de cust. reor. & in l. un. C. hic.* nisi facta sit metu, *Gl. in l. qui in carcerem. de eo quod met. causs. l. 1. §. Divus. de quæst.* aut spe gratiæ à judice promissæ. *Hipp. in l. si quis obrepserit. n. 10. ad l. Corn.*

l.Corn.de fal. & *d.l.1. §. quæstioni. n.12. Clar. lib.5. q.1. §.fin.5.*

Extrajudicialis confessio in criminalibus indicium facit ad torturam contra confitentem. *Bart. & Gl.in l.capite.25. in pr.ad L. Iul. de adult. Ias. in l.12.n.3. & 4. de jurisd.* non alium. *l.9.ad L.Iul.de adult. l. fin. C. de accus.*

In Civilibus cum sit ex aliqua certa caussa, coram adversario & testibus, solet vim pacti obtinere. *l.40. ubi Dd. de pact. l.13. C. de non num. pec. Dd. in l.1. & l. in ætate. §. interrogatus. de interr. act. Canon. in c. per tuas. Ext. de probat. Wes. hic. n.10.*

Et in articulo mortis facta, præsumptionem pro confitente, ejusque hæredibus, inducit. *l.1.§.præterea. ubi. Hipp. n.7. de quæst.*

De cessione bonorum.

Tit. III.

Mittuntur Creditores in possessionem, si quis oneratus ære alieno, bonis cedat, id est, bona sua sponte creditoribus dimittat.

Quod beneficium Lex Julia debitoribus indulsit, ut cedendo bonis, vinculorum, servitutis, carcerisque injurias, quibus olim gravabantur, *A.Gell.lib. 20. c.1. Cujac. lib. 3. obs. c. 39.* subterfugere possint. *l.1.4. l.7. C. hic.*

Competit omnibus debitoribus, tam patribus quam filiisfamilias, *l.7. C. eod.* tam fœminis (de Jure Codicis, non novissimo: *arg. Auth. sed hodie. C. de offic. diff. Jud. Auth. hodie. C. de custod. reor.*) quam maribus, *d.l.7.* etiamsi nihil in bonis habeant: modò aliquando habere possint: *d.l.7.* etiamsi se debitum soluturos jurarunt. Nam juramentum quidem servandum, sed quatenus possibile est.

Sed non nisi debitum agnoverint, vel sint condemnati, vel in jure confessi. *l.pen. hic.*

Debent bona omnia usque ad quadrantem indicare, & indicata relinquere. *l.4. ubi. Azo. n.5. C. eod.*

eod. Gl. in l. fin. hic. per l. fin. §. licentiam. C. de jur. delib.

Admittitur cessio pro debitis civilibus, non pro mulcta debita ex crimine; *Tholos. in Synt. jur. univ. lib. 22. c. 10. n. 1.* non pro debito facti, *ibid. n. 3.* aut fiscali, reipublicæ: *ibid. n. 4. per l. nemo. C. de act. tribut.* non pro oneribus & muneribus personalibus. *l. 4. §. inopes. de mun. & honor. l. 5. C. hic.*

Fieri potest tam in jure, quam extra jus: & sufficit hodie, non olim, simplex voluntatis professio; *l. 6. C. eod.* etiam per nuncium, vel epistolam declarata. *l. fin. hic.*

Sed debitor, ut valeat bonorum cessio, debet creditoribus suis bona omnia usque ad quadrantem indicare, indicata relinquere. *l. 4. C. qui bon. ced. poss. Hottom. ill. qu. 26.* Ex humanitate tamen vestes quotidianæ relinquendæ. *Salic. Cyn. ad l. 1. C. eod. Brun. tract. de bon. cess. qu. 3. princ. num. 9.* Ex Caroli V. constitutione præter vestem & lectus cum suis ornamentis, unaque ex rebus mobilibus minoris pretii. *Peck. de jur. sist. cap. 45. num. 19.*

Cessione factâ, non liberatur debitor, nisi creditores solidum consequantur. *l. 1. C. eod.*

Sed interim non potest ab iis inquietari, *l. 4. §. 1. hic.* nec in carceres conjici. *d. l. 1.*

Si verò postea ad locupletiorem fortunam perveniat, in quantum facere potest, convenitur. *d. l. 4. in pr. l. 6. 7. hic. §. fin. Inst. de action.*

Cessione factâ, creditores bona debent vendere, non propriâ authoritate dividere. *l. 4. C. eod.*

Antequam venditio fiat, qui cessit, bonis suis non caret; sed potest pœnitere & se defendere, vel creditoribus satisfacere, & sic eam impedire. *l. 3. 5. ff. l. 2. C. hic.*

Cessio existimationem non notat. *l. 11. C. ex quib. caus. infam.*

Moribus tamen, & etiam jure nostro, *Nov. 4. c. ult. Nov. 135.* infamia saltem facti cedentem manet.

Quibus

Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.

Tit. IV.

CAuſſæ ob quas in poſſeſſionem univerſarum rerum mitti ſolet, ferè tres ſunt: rei ſervandæ cauſâ, legatorum ſervandorum gratia, & ventris nomine: nam damni infecti tantum in rei, de qua damnum timetur, poſſeſſionem fit miſſio. *l.1. hic.*

De miſſione legatorum ſervandorum gratia diximus *lib.36. tit.4.* ventris nomine *lib.37.tit.9.* damni infecti *lib.39.tit.2.*

Rei ſervandæ cauſſa fit miſſio per magiſtratum ordinarium, qui jus mittendi, *l.12.§.pen.de bon.aut. jud.poſſ.* & merum aut ſaltem mixtum imperium habet. *l.ſi bona. C.d. tit. Specul. de ſecun. decret. §. reſtat. n.2.*

In bona debitoris, qui judicio ſiſtendi cauſa fidejuſſorem dedit, ſi neque poteſtatem ſui faciat, neque defendatur: *l.2. in pr. l.5. §.fin. hic.* olim univerſa, hodie (ſecundum Dd. communiter.) ſecundum quantitatem & portiones æris alieni: *Nov.53.§.ſi vero.* ſecundum alios etiam in univerſa. *Cujac. in d. Nov. 50. c. 4. Pac. Iſag. ff. ut in poſſ. legat. eat. per d. l. 2. l.7. hic.* Quia id lege nova non eſt mutatum. *fac. l.30. C. de appell.*

Fit dupliciter, aut ex primo decreto, *de quo hoc titulo;* aut ex ſecundo; *de quo titulo ſequenti.*

Primum decretum, eſt decretum judicis, quo ob contumaciam rei, actor in bonorum poſſeſſionem cuſtodiæ cauſa mittitur, ut ea pignoris loco detineat, donec reus compareat vel reſpondeat. *l.5.l.8. C. de bon. aut. jud. poſſ. l. 13. ne vis fiat ei qui in poſſ. miſſ. Petr. de Ferrar. in form. reſponſ. rei. §. in termino. n.4.*

Locum habet in omnibus cauſis & actionibus, tam perſonalibus, *l.9. & l.fin.C.de bon. aut.jud.poſſ.* quàm realibus. *l.2.C.ubi in rem act.c.2.& 3.de eo qui mitt.in poſſ. Spec.de prim.decr.§.reſtat.n.20.cum.ſeqq.*

Fit

Fit in bona contumacis qualiacunque allodialia, emphyteutica, feudalia. *Bald. in l. si finita. §. si de vectigalibus. n.5. & 6. de damn. inf.*

Eo ordine, qui in executione rei judicatæ servari solet. *l.15. de re jud. Spec. d. §. restat. n.1. Bald. in d. l. si finita. §. si de vectigalibus. n.11.*

Ut decernatur, requiritur contumacia debitoris: *l.15. §. ex hoc. & § si forte. de dam. infect. d. l.9. C. de bon. aut. jud. poss. Bart. in d. l. 15. §. Iulianus. n. 18.* ut eam accuset creditor, cui pure, non sub conditione, *l. pen. §.2. hic.* nisi ea certò sit extitura, *l.6. eod. God. ad l.12. num.2.3. De V. S.* debetur; & ex hoc decreto missionem in rem petitam postulet: *l.4. §.8. de dam. inf. Bart. in d. §. Iulianus. n 2.3.* denique ut judici dè contumacia; & de debito ejus saltem summariè liqueat; utque sententia reum contumacem pronuntiet, & actori missionem decernat. *per d. l.15. in pr. & §.11. d. l.4. l.7. de dam. inf. Spec. de primo decr. §. sequitur. Rosb. in prax. civ. tit. 31. n. 7.*

Fit missio in actione reali, in rei petitæ possessionem; *l.7. §.17. & §.18. l.13. hic. t. t. Ext. de eo qui miss. in poss. caus. rei serv. l.15. l. plures. de dam. inf. l.8. C. de bon. aut. jud. poss.* in personali, pro mensura debiti, secundum Jus Canonium; *c. ult. in fin. ut lite non cont. Spec. de sec. decr. §. videndum. n.5.* non civile. *vide supra.*

Missus consequitur jus pignoris. *l.2. C. qui potior. in pign. hab. l. fin. C. de præt. pign. l. si post. C. ut in poss. leg.* Puta si verè & corporaliter bona occupaverit; alias non. *l. non est mirum. de pign. act.*

Et in actione personali acquirit possessionem rei, cum domino, detinendæ & custodiendæ causa. *l.7. §.17. §.18. l.13. hic. l.15. §. si quis autem. §. Iulianus. §. si plures. de dam. inf. Spec. de secun. decr. §. nunc dicam. 6. n.12.*

Fructus non lucratur, sed cum debito compensat; *d. l.15. §. non autem. l. is cui. Ut in poss. leg. Bart. post. Gl. in d. §. Iulianus. n.50.* nisi judex id expresse disposuerit. *l.7. §. fin. hic. d. l.15. §. non autem. Petr. de Ferrar. in tract. in fer. resp. rei & interm. n.18.*

In

In actione reali missus acquirit possessionem: *Dd. in d. l. 7. c. 1. de eo qui mitt. in poss. Bart. Gl. in d. §. Julianus. n. 51. Ferrar. d. loc.* & fructus statim percipit & custodit, *l. u cui. Bart. in l. ult. Vt in poss. leg.* post annum lucratur. *Spec. de sec. decr. §. jam de effectu. n. 9. Panorm. in c. quoniam. §. ult. n.* 33. *Vt lit. non cont.*

Tollitur enim hoc decretum & debitor contumax rem recuperat, si in actione reali intra annum veniat, de judicio sistendo caveat, & expensas solvat. *d. Auth. ei qui jurat. l. 15. C. de judic. d. c. quoniam. §. si reus. Rosb. d. loc. n.* 20.

In personali, quandocunque veniat, ante secundum tamen decretum, & præstitâ prius cautione de sistendo judicio, refusisque expensis, auditur. *d. l. 15. §. 34. de dam. inf. l. si quis. §. pen. C. de præscr. 30. vel 40. ann. Rosb. d. loc. n. 21.*

De rebus authoritate judicis possidendis seu vendundis.

TIT. V.

SEcundum decretum, est alterum magistratus qui saltem imperium mixtum habet, *l. 1. & 4. de jurisd.* jussum, quo creditorem seu actorem, qui rei custodiæ causâ in possessionem missus fuerat, ob perseverantem rei contumaciam, verum possessorem decernit, aut etiam dominum esse jubet. *c. 1. de eo qui mitt. in poss. l. 5. l. 7. §. 1. de dam. inf.*

Locum tantum habet in actionibus personalibus. *Bart. post Gl. in l. 15 §. Julianus. n. 42. de damn. inf per l. 9. C. de bon. auth. jud. poss. l. 7. §. 1. quib. ex causs. in poss. eat.*

In realibus enim, ubi de dominio vel quasi quæritur, eo non est opus; quoniam dominus, posteaquam ex primo decreto possessor factus est, frustra ex hoc dominium, quod suo jure habet & vendicat, sibi adjudicari peteret. *Wes. de dam. infect. Rosb. in praxi civ. tit. 32. n. 3.*

Potest tamen is qui reali actione egit, si de domi-

nio in futurum controversiam metuat, à judice petere, ut certum terminum statuat, intra quem jus deducturus veniat reus, aut quivis alius qui dominium prætendit; quo elapso, nemo deinceps audiatur. *l. ult. C. de jur. dom. imp. Auth. Hoc nisi. C. de solut. vid. Gl. Bart. in l. 15. §. si plures. de dam. inf. Spec. de sec. decr. §. videndum. n. 20. 21.*

Interponitur hoc decretum post annum, *Bart. in d. l. 15. §. Iulianus.* ad petitionem partis; si citatus ter, vel semel peremptoriè, *c. quoniam. §. fin. ut lit. non cont. Bart. d. loc. n. 27.* reus contumax, *Spec. de sec. decr. §. nunc dicamus. n. 1.* fraudationis causa, ne secum agi possit, *l. 36. hic.* latitet, *l. 7. §. 1. tit. praeced.* vel non compareat, nec se ad judicium cum debitâ cautione, & refusione sumptuum offerat, *l. 8. §. pen. de præsc. 30. an. Auth. ei qui jurat. C. hic. l. 9. §. 2. ff. eod. Spec. de primo decr. §. jam de effectu. n. 22.* nec ullum justum impedimentum (de quo judex debet cognoscere, alioqui dabitur restituto. *d. l. 15. §. 22. §. 33. l. 19. de dam. infect. Bart. in d. l. 15. §. Iulianus. n. 36.*) quominus veniat, obstet.

Variè hoc judex, pro varietate circumstantiarum, interponit. *Bart. in d. §. Iulianus. n. 53.*

Vel enim, & quidem crebrius, decernit venditionem rei, *l. 7. in pr. quib. ex caus. in poss. eat. l. 9. l. 6. C. hic.* & in ejus defectum, *d. l. 6.* in solutum eam concedit: *t. t. C. de jur. dom. imp. Auth. hoc nisi. C. de solut. d. l. 6.* vel actorem in vera possessione esse; fructusque suos facere jubet: *Bart. in d. §. Iulianus. n. 40. Panor. in c. quoniam. §. ult. n. 46. ut lit. non cont.* vel dominum, etiam sine venditione, eum facit: *Dd. in d. l. 15. §. Iulianus. & §. 33. & in d. c. quoniam.* aut usucapiendi conditionem præstat: *d. l. 15. §. Iulianus. l. 4. l. 15. l. 12. de dam. inf.* vel solum possessorem eum constituit, reservato etiam post annum reo repetendæ rei suæ jure integro. *d. c. quoniam. in fin. ubi Gl. fin. & Dd.*

De

De privilegiis creditorum.

Tit. VI.

Hic titulus in Flor. exemplari cohæret superiori. incipit à lege 16. tit. præc.

BOnis venditis omnes creditores simul concurrunt.

Sed hic ordo servandus, ut de pretio primum illis satisfiat, quorum jus potius est.

In quo regula teneatur: In universum eos, quibus supra debitum res etiam obligatæ nexæque pignori sunt, potiores esse iis, qui tantum personalem actionem habent. *l. eos. C. qui pot. in pign.*

Plus enim cautionis est in jure reali, quam personali. *l. 25. de R. I. l. 6. C. de bon. aut. jud. possess.*

Inter ipsos creditores hypothecarios, quis cui præferatur, supra dictum est. *ad tit. qui pot. in pign.*

Inter eos creditores, quibus personale tantum jus est, quos chirographarios appellant, *l. pen. hic. l. 6. C. de bon. aut. jud. poss.* quis præire debeat, magis ex causa, quam tempore est metiendum.

Nam is cujus causa est privilegiata præfertur, *l. 1. hic. aut l. 32. tit. præc.*

Eorum autem quidam privilegium cum hypotheca habent: quidam absque ea solo privilegio fruuntur.

Ad illos pertinet fiscus, *l. 46. §. 3. de jur. fisc. l. 18. hic.* mulier in dote data, *l. assiduu. & ibi Gl. C. qui potior. in pign.* pupillus, *l. 4. 5. 6. 7. hic. l. pen. C. in quib. caus. pign. tac. const.* qui in refectionem rei credidit, *l. 25. si cert. pet. l. 8. §. 2. hic. l. 1. quib. causs. pign. tac. const.* & alii.

Ad hos verò, respublica, *l. 2. C. de jur. reip. lib. 11. l. simile. ad munic. l. 16. de V. S. l. pen. §. 1. hic.* & similes.

Si privilegiati inter se concurrant, vera regula est Azonis, *in Rubr. C. de bon. auth. jud. poss.* omnes æquale jus habere & simul concurrere ac dividere

æqualiter, nisi quis aut tempore prior sit, *l.2. C. de priv. fisc.* aut speciali lege de aliquo eorum probetur, quod sit præferendus; ut in muliere, *d.l.assiduis.* fisco, *l. 28. de jur. fisc. ubi Bar.l.1.C.eod.lib.10.* constitutum; cum fiscus debitum, non cum pœnas persequitur: *l.un. C.de pœn. fisc. Gl. & Dd. in l.10. ad verb.hypothecam.de pact.* item in eo qui duplici privilegio munitus est, puta tutelæ & depositi: *l. fin. qui pot.in pign.* item ut in dubio mulier præferatur fisco; *Negu*z*.in tr.de pign part.2. memb.4.n.108. per l.non puto.de jur.fisc.Bald.in l.dotis.C.de jur.dot.* fiscus privato, *Ias.& alii in l.1. solut.matr. Negu*z*.d.tract. 2.part 4.memb.n.118.*

In aliis regulariter privilegiatus contra privilegiatum uti privilegio non debet. *d.l. assiduus. C. qui pot. in pign.*

His exceptis, quorum privilegium ad extraneum successorem non transit; *Bart.in l.1.n.8.solut. matr.* reliqui creditores æqualiter, non attento contractus tempore, *vid. l.1. de separat.* pro rata debiti quantitate, concurrunt. *l.6. C. de bon. aut. jud. poss.*

Sanè si quis antequam ea possideantur, sibi vigilaverit, & suum sit consecutus, nihil ab eo repeti potest. *l.24. quæ in fraud. cred.*

Quodsi omnes creditores simul institerint, vel bona sint possessa, omnium jus æquale est, neque gratificationi locus relinquitur. *d.l.24.l.6.§.7.d.tit. l.6.§.1. de bon. aut jud. possess.*

Qui tamen scienter contrahit cum debitore post susceptum fraudationis consilium, numero creditorum eximitur. *l.ait Prætor.6. hic.*

De separationibus.

TIT. VII.

POssunt creditores defuncti, *l.1. §.1.hit.* etiamsi ex die vel sub conditione eis debeatur; *l. 4. in princ.eod.* & post hos, *l fin.§.4 & §.10.C.de jur.delib.* legatarii, *l.pen.in pr. eod.* intra quinquennium, ab

ab adita hæreditate, *d.l.*1. §.13. postulare, decreto Prætoris, *d.l.*1. *in pr.* bona defuncti, à bonis hæredis propriis separari; ita ut ex illis, creditoribus hæreditariis; ex his, hæredis creditoribus satisfiat. *d.l.*1. §.1.

Denegatur hoc beneficium; cum hæreditas bona fide distracta; *l.* 2. *eod.* creditores de integro cum hærede animo novandi contraxerunt; *d.l.*1. §.10. §.11. res hæreditariæ bonis hæredis mixtæ sunt; *d.l.*1.§.12. post quinquennium ab adita hæreditate. *d.l.*1. *l.*13.

Quodsi alii creditorum petant separationem; alii non: qui non petunt, cum creditoribus hæredis connumerantur. *d.l.*1. §.86.

Quibus, ut nec ipsi hæredi, nisi sit necessarius, *d. l.* 1. §.*ult.* & bona non attingat; *d.l.* 1. §.*fin.* aut patronus libertæ successerit, quæ hæreditatem ære alieno oneratam adjuverat, *l.pen.* §. 1. *eod.* beneficium separationis non competit. *d. l.* 1. §. 2. & §.16.

Licuit enim hæredi adjiciendo sibi creditores, suorum creditorum conditionem facere deteriorem. *d.l.*1. §.2. & §.16.

Sed an sit admittenda separatio, nec ne, Præsidis erit vel Prætoris notio. *d.l.*1. §.14.

Est &, exemplo hujus separationis, alia, quâ, creditoribus postulantibus, filiifamilias castrensia bona à paganicis separantur. *l.* 1. §. *si filiusfam.* 9. *hic.*

De curatore bonis dando.

Tit. VIII.

CUrator bonorum dicitur, qui bonis debitoris extra ordinem præficitur, ut ea tueatur, & distrahat, ex redacto creditoribus satisfaciat.

Constituitur, sed non invitus, *l.*2.§.3.*hic.* vel privata creditorum voluntate: *l.fin.hic.* vel authoritate magistratus, ex consensu majoris partis creditorum. *d.l.*2. *in pr.*

Potest constitui vel creditor, vel quivis alius, *d.l.* 2. §. *pen.* vel unus, vel plures. *d.l.*2: §.1.

Per eos gesta, rata habentur. *d.l* 2. §.1.

Et cum plures sunt, singuli in solidum possunt agere vel conveniri. *d.l.*2. §.2.

Quodsi per regiones fuerint constituti; unus forte rei Italicæ, alter in Provincia: administrationes confundere non debent. *d. l.* 2. §. 2. *vers. quodsi.*

Tenentur de administratione propemodum ut reliqui curatores ac procuratores, *d.l.*2.§.*fin.l.*3.*eod.* non modò creditoribus, sed ipsi etiam debitori. *Gl. in d.l.*2. §. *ult. ad verb. veriorem.*

Quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.

TIT. IX.

Debitores immissionem vel distractionem metuentes, si bona in fraudem creditorum alienant; ea ex duobus Edictis (quæ in idem recidunt, eòque actiones ex iis descendentes eandem vim obtinent.) revocantur. *vid. l.*1. *l.*10. *hic.*

Ex priori datur actio Pauliana, sic dicta à Paulo Prætore, qui eam primò introduxit. Ex altero actio Calvisiana, à Calvisio Prætore, qui & hac de re Edictum fecit, sic dicta.

Pauliana est actio in factum, *l.pen.C.l.*10.*l.*14.*ff. hic.* prætoria, *l.*1.*in pr.&* §.1.*ff.eod.* personalis, *l.*38. *pr.junct.*§.4. *ff. de usuris.* qua creditores res in fraudem suam alienatas, rescissâ traditione, repetunt, quasi nunquam traditæ fuissent. *l.*1. *C.hic.*

Competit creditoribus ex contractu, delicto, puris, conditionalibus, chirographariis, hypothecariis, & eorum successoribus, *l.*10. §.1. §.2. §.*fin.hic.* item curatori bonorum, quorum in fraudem aliquid gestum, vel alienatum est quocunque contractu. *l.*1. §.2. *l.*2. *l.*3. *eod.*

Adversus eos qui, scientes debitorem non esse solvendo, aliquid cum eo gerunt, vel paciscuntur, ut

ut habere desinat id quod habet; tanquam fraudis participes; *l.* 1. §. 2. *l.* 10. *pr.* & §. 1. & §. 2. *eod.* non contra ignarum fraudis, nisi quatenus locupletior est factus: *l.* 6. §. 8. *eod.* non contra tertium bonæ fidei possessorem: *l.* 9. *eod.* Omninò contra ipsos debitores in fraudem creditorum bona sua alienantes; *l. ult.* §. *fin. eod.* sed in quantum facere possunt: *l. fin. C. eod.* In hæredes datur quatenus ad eos pervenit. *l.* 10. §. *fin. junct. leg. seq. eod.*

Datur, ut omnia gesta & alienata in fraudem, in pristinum statum, in quo fuere ante alienationem, *l. ult.* §. 2. *l.* 10. §. 22. *hic.* restituantur, una cum fructibus, qui tempore alienationis terræ cohæserunt, & qui post judicium inchoatum; *d. l. ult.* §. 4. non qui medio tempore percepti, *d. l. ult.* §. 4. *verſ. medio.* fuerunt.

Si reus quid fraudatori solvit, non recipit, sive totum, sive ejus partem, nisi in bonis fraudatoris extet. *l.* 7. *l.* 8. *hic.*

Competit hæc actio ex die factæ, non alienationis, *d. l.* 6. §. *fin. d. l.* 10. *in pr.* & §. 18. sed excussionis bonorum debitoris; *l.* 1. *C. hic.* (Quia nemini tempus currit, antequam agere potest. At creditor, antequam per excussionem constet debitorem non esse solvendo, agere non potest; Nisi de ipsius inopia constet: *fac. d. l. C.* §. *ult. junct. l.* 10. §. 18, *hic.*) intra annum utilem: post annum, non nisi de eo quod ad fraudulentum debitorem, vel ad contrahentem cum eo pervenerit, aut ad alterius hæredes. *d. l.* 10. §. 34. Iniquum enim est in lucro versari eum qui ex fraude lucrum sentit. *d. l.* 10. §. 24. *verſ. iniquum.*

DIGESTORUM
LIBER XLIII.

De interdictis, (sive extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt.)

Tit. I.

Expositis ordinariis possessionum judiciis sequuntur extraordinaria, quæ sunt Interdicta.

Sic dicta quasi inter duas partes litigantes à Prætore dicta. §. 1. *in fin. Inst. hic.*

Sunt actiones in rem de possessione vel quasi litigantibus à Prætore datæ. *Vult. jurisp. lib. 2. tit.* 21.

Justiniano, conceptiones verborum quibus Prætor jubebat aut vetabat aliquid fieri, cum de possessione vel quasi inter aliquos contendebatur. *in pr. Inst. eod.*

Interdicit Prætor. 1. In Edicto formulas Interdictorum, ut actionum, præscribendo. 2. Sententiam de possessione controversa ex edicto generali ferendo. 3. Non ipse decernendo, sed actionem dando. *l. un. Vt in flum. publ. l.* 1. *§. deinde ait. de aq. quot.*

Sic & ipse actor, quatenus de possessione experitur, interdicere dicitur. *l.* 1. *§. pen. de via publ. l.* 3. *§. si quid dolo. de tab. exhib.*

Duo; priora frequentabantur ante Justinianum: postremum ejus tempore aut paulo antè cœpit, cum Interdicta mutata sunt in actiones extraordinarias. *Rubr. hic.*

Ut hodie non interdicto agatur, sed actione ad exemplum interdicti concepta. §. *fin. in fin. Inst. eod.*

Et, confusâ actionis & interdicti naturâ, quæ inter-

interdicta olim erant, dicantur actiones extraordinariæ, sive in factum utiles, ad exemplum interdictorum antiquorum comparatæ. *not. in d. rubr. hic.* & *d. §. fin. l. 2. 4. C. unde vi.*

Sunt natura sua de possessione, vel quasi; *l. 2. §. quædam. hic.* de proprietate rei, ita ut possessionem nullatenus attingant, nulla; *Cujac. in par. C. eod.* pauca ita de possessione vel quasi, ut in consequentiam proprietatis causam contineant; Eaque de rebus publicis tantum: nulla de privatis. *Vult. in jurisp. lib. 2. tit 21.*

Divisio interdictorum partim sumitur à materia.

Alia enim pertinent ad res divini juris, alia ad ea quæ sunt hominum.

Horum quædam illa respiciunt, quæ nullius numerantur in bonis; quædam ea quæ sunt alicujus. *l. 1. l. 2. §. 1. hic.*

Partim à forma elocutionis. *§. 1. Inst. eod.*

Nam quædam sunt prohibitoria, quibus Prætor prohibet: quædam restitutoria, quibus jubet restitui: quædam exhibitoria, quibus exhiberi. *l. 1. §. 1. ff. §. 1. Inst. eod.*

Sunt etiam quædam mixta, ut prohibitoria simul & exhibitoria. *d. l. 1. §. 1. d. §. 1. Inst. eod.*

Deinde Interdictorum alia in præteritum, alia in præsens, alia in futurum referuntur. *d. l. 1. §. 2.*

Item quædam simplicia sunt, ut pleraque: nonnulla duplicia, in quibus uterque litigator duplicem personam, & actoris & rei, sustinet. *l. 2. in pr. eod.*

Quædam annalia sunt, quædam perpetua. *d. l. 1. §. 4.*

Annalia sunt, quæ sunt pœnalia: perpetua sunt quæ sunt rei persecutoria. *l. 1. in pr. de vi, & vi ar.*

Partim à fine. Nam quædam publicæ utilitatis causa, *d. l. 1. pr.* quædam juris sui tuendi, quædam officii gratia sunt comparata. *l. 2. §. 1. hic.*

Pleraque interdicta (ut dictum) possessionis controversiam, nonnulla proprietatis causam continent. *d. l. 2. §. quædam.*

Postremò Interdicta: aut sunt adipiscendæ possessionis, aut retinendæ, aut recuperandæ. *d. l.* 2. §. *fin.*

Differt Interdictum ab Edicto, tanquam effectus, & causa; oriuntur enim ex Edicto Interdicta. *l.* 1. §. 1. *de oper. nov. nunc.*

Edictum etiam fit, quando in genere Prætor ex officio aliquid disponit; ut, ne quis in jus vocatum vi eximat, &c.

Interdictum, inter duos fit plerunque præceptivè.

Illud formam & vim legis; hoc actionum hodie habet.

Non enim, quod Prætor inter litigantes interdicit, continuò inter omnes jus facit; ut nec res inter alios actæ judicatæve. *l.* 63. *de re jud.*

Hodie, postquam Interdicta in Pandectas sunt relata, ea certum jus, sicuti aliæ leges, inter omnes faciunt: quamquam illud adhuc sit verum, possessorium judicium inter alios constitutum, aliis non obesse, nec prodesse.

Quorum bonorum.

Tit. II.

Interdicta quæ singulorum sunt, aut universitatem rerum complectuntur, aut res singulas.

Inter ea quæ universitatem spectant, primum est Interdictum Quorum bonorum: sic à primis Edicti verbis dictum.

Quod simile est petitioni hæreditatis: sed utilius illo agitur; quoniam non tam exactæ in eo probationes, ut in ordinariis judiciis, requiruntur, *Bart. hic. & in l.* 1. *C. eod.* nec exceptio hic dominii, si altiorem requirat indaginem, *l.* 3. §. 13. *ff. ad exhib.* objici potest: *l. fin. C. hic.* potest si in continenti probari possit: *d. l. fin. Menoch. de remed. adipisc poss. num.* 104. *qu.* 29. nec à sententia possessionis appellatur. *Bart. in d. l.* 1. *per l. un. C. si de moment. poss.*

Competit hæredi, cui possessio data est, *l.* 1. *hic,* &

& §. *adipiscendæ. Inst. de Interd.* prætorio quidem directo, civili utiliter. *t.t.ff. & C.eod.*

Adversus eum qui pro hærede (hoc est, bona fide, putans se esse hæredem, vel bonorum possessorem) aut pro possessore (id est, mala fide, sciens se non esse hæredem nec possessorem) possidet, vel dolo malo fecit quominus possideret. *dd. ll.*

Non adversus justo titulo possidentes; quod in pari causa & titulo melior sit causa possidentis. *c.in pari: de R. I. in 6. §.5. Inst. de hæred.*

Nec datur adversus debitores hæreditarios, sed tantum corporum possessores. *l.2.hic.* Quod in rebus debitis, necdum traditis, nullum jus defunctus habuerit, ideoque actionibus personalibus agere debuerit. *Wesemb. hic. num.7.*

Datur ad adipiscendam; vel bonorum omnium hæreditariorum, quæ defunctus mortis tempore habuit, possessionem; *l.1. ff. hic. l.19 §.1. de petit. her. l.52. de acq. rer. dom.* vel (sed utiliter) ad hæreditatem legitimam. *Gl. in rubr. & l.1. hic.*

Hoc Interdictum, ad universitatem bonorum spectat, & est ex parte actoris adipiscendæ possessionis; *d.l.1. §.1.l.1. de interd. vers. qua autem.* ex parte rei (si condemnetur) restitutorium. *l. 1. l. 2. ff. hic.*

Quod legatorum.

TIT. III.

SEcundum Interdictum, Quod legatorum appellatum, *l. 1. hic.* ad legata (quæ nonnunquam universitatem bonorum complectuntur. *l. 15. l.26. §.1. de legat. 1.*) spectat. *passim. hic.*

Datur hæredi post aditam hæreditatem, seu bonorum possessori, horumque hæredibus, contra legatarium, etiam fideicommissarium, tam singularem, *Ravard. lib.3. var. cap.4.* quam universalem, *Gloss. Bart. Castr. in l. Paulus respondit ff. ad SC. Trebell. fac. l.un C. hic.* eorumque hæredes, non donatarium causâ mortis, *d.l.1. §.5. & ibi Bart.* ut, quod

 legati.

legati nomine, non ex voluntate hæredis, vel bonorum possessoris, ante occupavit, id ei idoneè caventi de legato præstando, vel si per eum non steterit, quominus caveret, restituat; *l.* 1. §. 1. §. 3. §. 16. & *seqq. l.* 2. §. 1. *ff. l. un. C. hic.* unà cum fructibus à tempore litis contestationis perceptis. *l.* 3. *de interd.*

Quod ni faciat, actione in factum (quæ ex causa interdicti datur, ut & in aliis interdictis accidit. *Pac. Isag. hic.*) in id quod interest, condemnatur. *d. l.* 2. §. 2.

Locus non est huic Interdicto, si hæres vel bonorum possessor legatariis post aditam hæreditatem vel adgnitam bonorum possessionem consenserit: *d. l.* 1. §. 11. si ejus nihil intersit rem fuisse occupatam. *Gl. in d. l.* 1. *verb. perinde. l.* 1. *C. eod. Old. class.* 2. *act.* 2. *n.* 7.

Hoc interdictum de legatis Falcidiam detracturo est necessarium, *d. l. un.* quoniam ejus retentionem quidem, *l.* 14. §. 1. *l.* 15. §. 1. *l.* 93. *ad L. Falc.* non vindicationem, nisi in speciali casu, *posito in l. pen. C. ad L. Falc.* nec actionem personalem, quâ illam persequatur, habet: nisi vel per errorem facti solverit, ut indebiti condictione repetat, *l.* 9. *C. ad L. Falcid.* vel sibi stipulatione caverit. *l.* 1. *si cui plus quam per L. Falcid.*

Est ex parte rei, si condemnetur, restitutorium, *l.* 1. §. 2. *hic.* ex parte actoris, adipiscendæ possessionis. *d. l.* 1. §. 1.

Hodie cum a Justiniano heredi sit data Falcidiæ vindicatio generaliter, supervacuum est hoc Interdictum, nec tamen ab eo heres, qui uti voluerit, repellitur. *Cujac. in par. C. hic. Vult. in Iurispr. Rom. lib.* 2. *tit.* 21.

Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit.

Tit. IV.

TErtium Interdictum, est partim prohibitorium, partim restitutorium. *l.* 3. §. *pen. hic.*

Prohibet enim vim fieri, & jubet possessionem restitui; aut nisi factum erit, damnari reum, quanti ea possessio est. *l.* 1. §. 5. *l.* 2. *l. fin. hic.*

Generale est. pertinet enim ad omnes, qui in possessionem à Prætore, sed justè, *l.* 1. §. 5. *hic.* missi sunt, *d. l.* 1. §. 2. eorumque successores. *d. l.* 1. *in fin.*

Competit in eum qui dolo malo impedit quominus immissi, in possessione, sive suo, sive alieno nomine, *l.* 2. *hic.* esse possint. *l.* 1. *hic.*

Actio in factum, mixta, *l.* 51. §. 1. *ff. de re jud. l.* 5. §. 1. *&* §. *ult. hic. Ant. Fab.* 4. *conject.* 19. *Cujac.* 1. *obs.* 23. ex eo in id quod interest datur. *d. l.* 1. *in pr. &* §. 5.

Quæ est, exceptâ legatorum missione, annalis, nec in hæredes, nisi in id quod ad eos pervenit, datur. *d. l.* 1. §. *ult.*

Cum datur ei qui in possessionem legatorum nomine missus est, tunc & actio perpetua est, & in hæredem dabitur: quia est in potestate successorum, evitare Interdictum satisdatione oblatâ. *d. l.* 1. §. *ult.*

Si malit creditor possidere, quam hoc Interdicto interesse suum persequi, melius est Prætorem extra ordinem jure suæ potestatis exequi decretum suum, etiam per manum militarem. *l.* 3. *hic.*

De tabulis exhibendis.

Tit. V.

QUartum Interdictum est de tabulis testamenti, hoc est, cujuslibet ultimæ voluntatis, *l.* 1. §. 2. *hic.* exhibendis.

Eo prætor jubet tabulas, quotcunque, *l.* 3. §. 1. *hic.* & qualescunque, *d. l.* 1. §. 3. modò defuncti sint, *d. l.* 1. §. *pen.* apud se, *d. l.* 3. §. 9. exhiberi ei, cui aliquid in his tabulis relictum est, *d. l.* 3. §. 10. ab eo, penes quem sunt, *d. l.* 3. §. 2. aut cujus dolo malo factum est, quominus penes se essent, *d. l.* 1. *in pr.* sive neget se tabulas possidere, sive neget exhiberi ob certam probabilemve causam oportere. *d. l.* 1. §. 1.

Quod nisi faciat, condemnabitur quanti actoris interest. *d. l.* 3. §. 11. *cum* §§. *seqq.*

Quare si heres scriptus hoc Interdicto experiatur, ad hereditatem est referenda æstimatio; *l.* 3. §. 12. *hic.* si legatarius, in æstimationem venit quantum est in legato; *d. l.* 3. *l.* 13. licet illud conditionale sit. *d. l.* 3. §. 14.

Exhibere, est ipsius corporis apprehendendi copiam facere. *d. l.* 3. §. 8.

Hoc interdictum etiam post annum, & hæredi cæterisque successoribus, datur. *d. l.* 3. §. *pen.* & §. *ult. l.* 95. *ff. de O. & A. vid. Ann. Robert.* 1. *recept. lect.* 29. *Arum. disp. pandect.* 2. *in thes.* 14.

In hæredes, nisi detineant, aut in dolo malo sint, non competit.

Nam in unumquemque possessorem suo nomine, exemplo actionis ad exhibendum, *l.* 12. §. *fin. ad exhib.* competit.

Cessat, si hæreditatis caussa ex tabulis pendet: Si ad publicam quæstionem, falsi scilicet, non civilem, *d. l.* 1. §. 3. pertinet. Sed interim quæstione hereditatis vel falsi pendente, in æde sacra, aut apud virum idoneum, sunt tabulæ deponendæ. *l. ult. hic.*

Ne quid in loco sacro fiat.

Tit. VI.

Hactenus de interdictis quæ universitatem rerum continent: transeamus ad singularia; & primò illud quod de locis sacris datur.

Quod

Quod est partim prohibitorium, partim restitutorium. *l.* 2. §. 1. *de interd.*

Nam Prætor, & prohibet, ne quid (quod scilicet deformitatem aut incommodum afferat. *l.* 1. §. 2. *hic.*) in loco sacro fiat, immittaturve; *d.l.*1.*in pr.* & jubet, ut, si quid adversus ea factum fuerit, restituatur. *l.* 2. §. 19. *ne quid in loc. publ.*

Quod interdictum producitur & ad loca sancta, *l.* 2. *hic.* & religiosa. *l.* 1. §. 1. *de oper. nov. nunc.*

Competit cuilibet de populo: *l.* 10. *C. de Episc. & Cler.* quia publicè interest, publica loca sarta tectaque servari. *l* 2. §. 2. *ne quid in loc. publ.*

De locis & itineribus publicis.

Tit. VII.

De locis & itineribus publicis interdicta, quibus vetat Prætor quid fieri, ad impediendum loci publici usum; cuilibet de populo, *l.* 1. §. 10. *hic.* publicæ utilitatis causa, *l.* 2. §. 1. *de interd.* competunt.

Sunt varia, quæ sequentibus titulis explanabuntur.

Ne quid in loco publico vel itinere fiat.

Tit. VIII.

Tria hoc titulo proponuntur Interdicta. Primum est, Ne quid in loco publico fiat, neve in eum locum quid immittatur, quod alicui damnum det, nisi Lege, aut Senatusconsulto, aut constitutione Principis concessum sit. *l.* 2. *in pr. hic.*

Est tantum prohibitorium, *d.l.* 2. §. 1. & §. 17. populare, & perpetuum. *d.l.* 2. §. 34.

Datur adversus quemvis in publico quid, damnum usui publico, vel privatorum, *d.l.* 2. §. 6. 7. & §. 10. allaturum, molientem, in hoc ut caveat non fieri. *d.l.* 2. §. 18.

Damnum pati videtur, qui commodum amittit, quod

quod ex publico habebat, qualecunque illud sit. *d.l.*2. §.11. & §§. *seqq.*

Loci publici appellatio hic, & ad areas, & ad insulas, & ad agros, & ad vias publicas, itineraque publica pertinet: non res fisci. *d.l.*2. §.3. §.4.

Viæ sunt vel urbicæ, (de quibus hic non est sermo) vel rusticæ. *d.l.*2. §.24.

Rusticarum quædam publicæ sunt, quædam privatæ, quædam vicinales. *d.l.*2. §.22.

Publicæ sunt, quarum solum publicum est, & certis finibus latitudinis ab eo, qui jus publicandi habuit, præfinitum. *d.l.*2. §.21. Quas regias, sive consulares vias, appellant. *d.l.*2. §.22.

Privatæ, (quas agrarias appellant. *d.l.*2. §.22) sunt, quæ vel in fundo serviente sunt ut ad fundum alterius ducant: vel quæ ex via consulari ad fundum privatum ducunt: *d.l.*2. §.23. hæ & publici juris sunt. *d.*§.23.

Vicinales sunt viæ, quæ in vicis sunt, vel in vicos ducunt.

Sunt publicæ, nisi ex privatorum collatione sint constitutæ: *d.l.*2. §.22. & ejus rei memoria exterc. *l. ult. hic.*

Secundum Interdictum ad vias publicas, & quidem rusticas, *d.l.*2. § 24. pertinet, cum in iis quid fit quo eæ deteriores fiant. *d.l.*2. §.20.

Deteriores fieri censentur, si usus eorum ad commeandum, hoc est, ad eundum vel agendum, corrumpitur: ut cum planæ fuerint, clivosæ fiant, vel ex mollibus asperæ, aut angustiores ex latioribus, aut palustres ex siccis. *d.l.*2. §.32.

Est illud interdictum duplex, & prohibitorium, & restitutorium.

Vel enim Prætor vetat in via publica itinereve publico quid fieri, vel immitti, quo ea via, idve iter, deterius sit vel fiat: *d.l.*2. § 20. vel jubet eum qui in via publica, itinereve publico factum immissumve habet, quo ea via, idve iter deterius sit vel fiat, id restituat. *d.l.*2. §.35.

Non refert utrum via statim deterior fiat, an post aliquod temporis intervallum. *d.l.*2. §.31.

Utrum-

Utramque datur perpetuò cuilibet de populo, in id, quanti actoris interest. *d.l.*2. §.24. §. *pen.*

Restitutorium est directum, vel utile.

Illud datur non contra eum qui fecit, sed qui facto utitur & jure possessionis fruitur; sive ipse opus fecerit, sive ex alia causa acquisierit: nec distinguitur, sive possideat, sive dolo desierit possidere. *d.l.*2. §.37. §.38. §.42.

Utile datur contra eum, qui fecit aliquid, per quod via publica corrupta est, & opus illud postea pro derelicto habuit. *d.l.*2. §.39. *&* §§. *seqq.*

Tertium Interdictum est prohibitorium, ne vis alicui fiat, quominus ei via publica itinereve publico ire, agere, liceat. *d.l.*2. §. *ult.*

De loco publico fruendo.

Tit. IX.

Est hoc interdictum publici juris, de loco publico fruendo, & datur conductoribus publicorum locorum, eorumque sociis, contra eos, qui quominus loco publico, vel vectigali, secundum legem locationis frui possint, impediunt. *l.* 1. *per tot. hic.*

De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.

Tit. X.

De via publica urbana, nulla sunt interdicta: sed harum cura Ædilibus Curulibus committitur. *l.*2. §.24. *ne quid in loc. publ.*

Qui vetant aliquid in eas immittere, facere, projicere, quod prætereuntibus, aut impedimento, aut noxæ esse possit; jubentque unumquemque juxta propriam domum viam publicam reficere & purgare. *l. un. hic.*

De via publica, & itinere publico reficiendo.

Tit. XI.

De via publica reficienda Interdictum est prohibitorium, ne vis fiat reficienti viam vel iter publicum. *l.* 1. *in pr. &* §. 1. *hic.*

Datur perpetuò, & omnibus, & in omnes; in id quod actoris interest. *d.l.* 1. §. *ult.*

Qui specie refectionis viam facit deteriorem, hoc est, immutat, impunè vim à quovis patitur. *d.l.* 1. §. *pen.*

Refectio sine cujusquam damno est facienda.

Ideò si in agrum vicini, reficiendo quis viam publicam, hoc est, lutum viæ, rejecerit, tantum in eum viæ rejectæ actio dabitur, quanti ejus interest, cujus fundo injuria irrogata est. *l. fin. hic.*

De fluminibus, ne quid in flumine ripave ejus fiat, quo pejus navigetur.

Tit. XII.

Flumen publicum est, quod perenne est. *l.* 1. §. 3. *hic.*

Ripa, est id quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. *d.l.* 1. §. 5.

De illis Interdictum hic proditum, partim est prohibitorium, partim restitutorium.

Nam Prætor, & prohibet, ne quid in flumine publico ripave ejus fiat, immittaturve, quo statio navium, aut navigatio deterior sit, vel fiat: *d.l.* 1. *in pr.* Et adversus ea factum vel immissum jubet restitui. *d.l.* 1. §. 19.

Deterior statio, itemque iter, navigio fieri videtur, si usus ejus corrumpatur, vel difficilior fiat, vel minor, vel rarior, aut si in totum auferatur. *d.l.* 1. §. 15.

Utile

r. Utile competit Interdictum, si quid fiat in mari, vel in littore, quo portus, statio, vel navigatio deterior sit; & in flumine non navigabili, si quid fiat quo arescat, vel aquæ cursus impediatur. *d. l.* 1. §. 12. *&* §. 17.

Ne quid in flumine publico fiat, quo aqua aliter fluat, atque uti priore æstate fluxit.

Tit. XIII.

Ne derivationibus minus concessis, flumina exarescant, vel mutatus alveus vicinis aliquam injuriam afferat, Prætor hoc Interdicto prospexit. *l. un.* §. 1. *hic.*

Et, vel prohibet in flumine publico (sive navigabile sit, sive non navigabile. *d. l. un.* §. 2) ripave ejus aliquid fieri, vel immitti, quo, aliter aqua fluat, quam priore æstate fluxit; *d. l. un. in pr.* vel eum, qui adversus ea factum immissumve habet, dolove fecit quominus haberet, restituere jubet. *d. l. un.* §. 19. *&* §§. *seqq.*

Omnibus competit, sed tantum adversus eum & in ejus hæredes, qui id egit, ut aliter aqua flueret, cum id juris non haberet. *d. l. un.* §. 9. *&* §. 10.

Qui ripam aggeribus muniit, aut aliam munitionem adhibuit, ut agrum suum tueatur, exceptione tutus est. *d. l. un.* §. 6.

Ut in flumine publico navigare liceat.

Tit. XIV.

Vetat hoc Interdicto Prætor, usum navigationis, fluminisve publici impediri. *l. un. in pr. hic.*

Extenditur & ad usum lacus, fossæ, vel stagni publici. *d. l. un. pr.*

Lacus est, quod perpetuam habet aquam. *d. l. un.* §. 3.

Stagnum est, quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerumque hieme cogitur. *d.l.un.* §.4.

Fossa, est receptaculum aquæ, manu facta. *d. l. un.* §.5.

Est de iis Interdictum vel directum, vel utile.

Directum datur illi, qui prohibetur in illis publicis fluminibus, sive aquis, navigare. *d. l. un. in pr. &* §.1.

Utile datur illi, qui pecus ad flumen publicum, ripamve appellere prohibetur: *d.l.un.* §. *fin.* Item illi, qui lacum vel stagnum publicum conduxit, & prohibetur illic piscari. *d.l.un.* §.7.

De ripa munienda.

Tit. XV.

DAtur hoc Interdictum illi, qui prohibetur reficere ripas, agri sui tuendi causâ: dum tamen eas ita reficiat, ne navigatio fiat deterior, sitque vicinis, & his qui ultra flumen prædia possident, pro qualitate personæ; *l.un.* §.3. *hic.* paratus cavere de damno infecto boni viri arbitratu usque ad decem annos. *d.l. un. hic.*

Loquitur quidem de ripa fluminis munienda, sed & ad ripam lacus, fossæ, & stagni, producitur. *d.l.un.* §.5.

Et tantum de interdictis ad publicam utilitatem pertinentibus.

De vi, & de vi armata.

Tit. XVI.

REi familiaris tuendæ causa interdicit Prætor primo loco de vi.

Et dat Interdictum ei, qui vi non legitimâ ex possessione rerum immobilium ejectus est, (non mobilium, nisi fuerint in fundo vel ædibus, unde dejectus est. *l.1.* §.6. §.7. *l.3.* §.15. *hic.*) ad hoc, ut possessionem recuperet. *d.l.1.pr. &* §.31. §.32.

Com-

Competit de qualicunque possessione, *d.l.*1. §.9. & §.23. per vim expulsivam, non compulsivam: *l.*5. *hic.* dejecto, etiam prædoni. *d.l.*1. §.30. Item spoliato, ab eo quem constat esse dominum, *d.l.*3. §.9. *l.*8. *l.*17. *hic.* Fructuario, *d.l.*3.§.3.& §§.*seqq.* & §.*pen.* Usuario, *d.l.*3.§.16. colono, *l.*12. *l.*18. *hic. vid. Cujac.*26. *qu. Papin. l. in com.d.l.*18. & horum successoribus. *d.l.*1. §.44.

Adversus dejicientem, *d.l.*1.*in pr.* eum qui mandavit, vel jussit, *d.l.*1 §.12. vel ratum habuit, *d.l.*1. §. *sed et si.* modò dejiciens nomine illius id fecerit; *l.*1.§.*sed etsi.l.*4.*hic.* & qui dolo malo fecit, ut quis dejiceretur, *d.l.*3. §.12. etiam adversus ipsum procuratorem qui dejecit. *d. l.*1. §.13. Item eum qui possessionem, de qua aliquem dejecit, rursus amisit, quamvis sine dolo & culpa; *d.l.*1. §.34. §.35. §.36. Denique utiliter adversus ipsum dejectum, si fortè ex intervallo, non si in continenti; *d.l.*1. §.27.28. *l.* 17. *hic.* collectis armis dejiciat eundem dejectorem. *per l.*1. §.30. & *d.l.*17. *hic.* Quia ea res invasionis speciem habet.

Non competit in singularem successorem de jure civili; *Wes. hic.* omninò in hæredem, sed duntaxat quatenus ad eum pervenit. *d. l.*1. §. *ult. cum ll. seqq.*

Juris Pontificii remedia in hanc rem prodita, quemcunque possessorem persequuntur. *c. sæpe. de restit. spoliat. c. redintegranda.*3.*q.*1.

Venit in hoc Interdictum restitutio possessionis cum omni causa, quam habuisset spoliatus si dejectus non esset. *d.l.*1. §.31. & §§.*seqq.l.*5.*C.hic.*

Nam condemnatio ex eo tanti fit, quanti actoris interest possidere. *l.*6. *hic.*

Tanti enim judex ex caussa Interdicti aditus, *d.l.* 1. *in pr.* per actionem in factum, *d.l.*1.§.*ult.* litem æstimat. *d.l.*1. §.41.

Nimirum si intra annum, ab ultimâ die spoliationis numerandum, *d.l.*1.§.40.§.39. conventus sit is qui dejecit. *d.l.*1. *in pr.*

Aliàs condemnatio fit in id quòd ad reum pervenit, dolove malo fecit, quominus perveniret: sive ipse

ipse dejiciens conveniatur post annum, *d.l.1. in pr.* sive agatur contra hæredes, *d.l.1.§.ult. d.l.3. in pr.* sive adversus patrem dejicientis. *l.16.hic.*

Est hoc interdictum Unde vi duplex, directum & utile.

Directum datur pro recuperanda possessione rerum immobilium corporalium.

In quo probat actor se fuisse in possessione & spoliatum esse.

Utile datur pro recuperanda quasi possessione rerum incorporalium. *Bart.in d.l.1.§.unde vi.*

In hoc probat actor,se fuisse quasi in possessione, & spoliatum esse.

Utrunque interdictum continet judicium civile, non criminale, nec est famosum,ut nec ullum aliud interdictum. *l.13.hic.*

Est restitutorium, *§.1. Inst. de interd.* recuperandæ possessionis. *l.1.§.1. hic. l.2.§.ult. de interd.*

Concurrit, cum accusatione ex lege Julia de vi: *l.1.§.2.hic. l.4.C.eod.* cum actione ex lege si quis in tantam. *C.eod.*

Sed cum alia remedia locupletiora postmodum sint inventa, minus hodie frequentatur. *Specul. in tit. de rest. spol. Ias.in l. si quando C.unde vi.* Et cum hodie non necesse sit actionis nomen exprimi,*c.cum dilecti. de judic.* solent Advocati ad difficultates & errorum decipulas evitandas, generali quâdam formâ libellum concipere, ac simpliciter ad hoc concludere, ut ablata amissaque possessio restituatur.

Uti possidetis.

Tit. XVII.

Sequitur Interdictum Uti possidetis,quod est retinendæ possessionis, *l.1.§.1.hic.* & rem familiarem,id est, jus quod est in bonis acquisitæ possessionis, tuetur.

Eo enim Prætor ei, qui rem immobilem, suo, non alieno, nomine, *l.3.§.3.§.8.hic.* possidet, quominus

minus ita possideat, vim fieri vetat: eumque in possessione tueatur; nisi vi, (id est, vi adversarium non expulerit: *Innoc. in c. venient. de præscript. fac.* §.4. *Inst: de interdict.*) aut clam, aut precario (id est, vitiose possessionem non everterit. *Innoc. in d. c. venient.*) ab adversario possideat. *d. l.* 1. *in pr.* §.1. §. *ult.* & *l.* 2. *hic.*

Est productum ad quasi possessionem rerum incorporalium, ut servitutum; proinde etiam fructuariis, & usuariis accommodatur. *l. ult. hic. l.* 8. §. *Aristo. si serv. vind.*

Quia non interest, civiliter quis, an naturaliter, justè, an injustè possideat. *c. licet.* 9. *de probat. l.* 1. *pr. l.* 3. §. *pen. l. fin. ubi. Gl. hic.*

Qualiscunque enim possessor, hoc ipso quod possessor est, plus juris habet, quam ille qui non possidet. *l.* 1. §. *fin. cum. l. seq. hic.*

Modò, de jure Civili, tempore turbationis illatæ & litis contestatæ possideat. §.4. *vers. quorum. Inst. de interd. l. un. ubi Bart. n.* 3. *C. hic.*

De jure Canonico sufficit probatio possessionis antiquioris: Quod usu obtinet. *c. licet. Ext. de probat. Bald. in l. pen. C. si à non comp. jud. Alex. cons.* 6. *circa processum. vol.* 3. & *cons.* 103. *sup. n.* 1. *vol.* 7.

Possessione æqualiter probatâ præfertur titulum docens: *Bart. in l.* 3. *hic.* Titulo æqualiter probato præferendus videtur is qui tempore sententiæ possidet. *Schneidw. ad d.* §. 4. *num.* 88.

Hoc judicium quia duplex est, ita ut uterque litigantium sit actor & reus, *l.* 3. §. 1. §. 3. *hic.* ideò utrique incumbit probatio. *Ias. in l. duo Iudices. ff. de iudic.*

Probari duo necesse est, *vid. Ferr. in for. lib. turb. poss.* possessionem ex parte producentis, & turbationem ex parte adversarii.

Eo tamen ipso quod se reus opponit, tanquam jus habens, (secus, si se opponat inficiando turbationem) turbare videtur. *Spec. de act. scu pet.* §. *super. n.* 6. *per l. fin. si usufr. pet. l. is qui se. de rei vind.*

Com-

Competit ex hoc interdicto actio in factum, intra annum utilem, quando pro turbata possessione agitur. *l.1.pr. hic.*

De turbatione continua & durante, semper potest agi, quia perpetuò præsens est turbatio: *Bart. hic. in pr. n.11.* & de illo quod ad turbatorem pervenit. *Bart. in l.1. pr. n.10. n.11. eod. per l. pen. de interd. l.21. §.1. quod met. causs.*

Eâ tenetur quoquo modo possessionis, sive rerum corporalium immobilium usum impediens, sive in quasi possessione rerum incorporalium turbans. *d.l.1.§.3. l.3.§.3. hic. l.11.§.6. l.5.§.8. quod vi aut clam.*

Agitur ad id ut à turbatione cesset, & in futurum non turbet, & hoc nomine caveat, damna illata, & fructus perceptos restituat: *d. l. 1. pr. ubi Bart. num.7. l.un.C.hic.* nempe ad omne quod actoris interest liberam possessionem non habuisse, *l.3.§.fin. ubi Gl.hic.* competit hoc Interdictum.

Sed & in continenti, id est, quamdiu durat turbatio, expelli potest is, qui alienam possessionem turbat. *l.3.§. cum igitur. de vi & vi arm. Bart. post. Gl. in l.1.§. interdictum. n.3 hic. Bart. n.1.2.3. & Bald. n.26. & 31. in l.1. C. unde vi.*

De superficiebus.

Tit. XVIII.

Superficies significat hic, quod solo inædificatum est. *t.t. hic.*

De quo Interdictum est prohibitorium; quo Prætor superficiario possidenti, nisi vi, aut clam, aut precario ab adversario possideat, vim, quominus ita possideat, fieri vetat. *l.1. pr. hic.*

Est omninò superiori simile: nisi quod ad superficiarium pertinet. *d.l.1. in pr. & §.2.*

Superficiarius est, qui superficiei in alieno solo positæ dominium utile habet, & certam pensionem domino soli præstat. *l.74. de rei vind.*

Cui præter hoc Interdictum, etiam Utilis rei vindicatio

dicatio datur, si in perpetuum vel ad longum tempus superficiem conduxit. *l.* 1. §. 1. §. 3. *hic.*

Utilius tamen & tutius, Interdicto quasi in rem agere propter commodum possessionis; ut scilicet possessionem retineat. *d.l.* 1. §. 1.

De itinere actuque privato.

Tit. XIX.

Sequuntur Interdicta quae ad servitutes pertinent: de quibus duo prohibitoria, *l.* 1. §. 1. *l.* 3. §. 11. *hic.* ad iter, actum & viam, (quae ex itinere & actu constat, *l.* 1. *pr. de serv. rust. praed.*) pertinentia, hoc titulo proponuntur.

Primo prohibet Praetor ei, qui itinere, vel actu, vel via hoc anno (à die Interdicti retrorsum computato, *l.* 1. §. 3. *hic.*) per se vel per alium, *d.l.* 1. §. 7. usus est, quominus ita utatur, vim fieri; nisi vi, aut clam, aut precario ab adversario sit usus. *d.l.* 1. *in pr.* & §. 1.

Eo dat actionem in id quod interest, itinere, vel actu, vel via non prohiberi. *d.l.* 3. §. *in hoc.*

Competit tantum pro servitutibus istis tribus rusticis, & quidem privatis, *d.l.* 1. §. 1. non pro urbanis. *d.l.* 1. *pr. ubi Bart.*

Sufficit in eo usus, nec juris probatio requiritur. *d.l.* 1. §. 2.

Secundo Praetor ei, qui hoc anno, itinere, actu, via, non vi, non clam, non precario, ab alio usus est, quominus iter, actum, viam, ut ipsi jus est (quod, ut & usus, probari debet. *d. l.* 3. §. 13.) reficiat, vim fieri vetat; *d.l.* 3. §. 11. modo adversario de damno infecto caveat. *d.l.* 3. §. 11. §. 13. *l.* 5. §. *ult. eod.*

Reficere hic significat, ad pristinam formam iter, & actum, & viam, reducere, hoc est, ne quis dilatet, aut producat, aut deprimat, aut exaggeret & aliud faciat: est enim reficere longe aliud facere. *d.l.* 3. §. 15.

Dantur duo haec interdicta successoribus; sive in

jus; ut hæredes, bonorum possessores: sive in rem; ut emptor, successerint. *fac. l.5.§.2. hic.*

De aqua quotidiana & æstiva.

TIT. XX.

HOc titulo plura proponuntur de aquæductu Interdicta prohibitoria.

Primum est de aqua quotidiana, *l.1.§.1. hic.* hoc est, ea quæ assiduè, vel æstate, vel hieme, duci solet, licet interdum non ducatur, imò etiamsi usum intermissione temporis habeat divisum. *d. l. 1. §.3. vers. cottidiana. §.4.*

Quo Prætor ei qui hoc anno (id est, saltem una die vel nocte hujus anni, *d.l.1.§.4.*) aquam (scilicet perennem, quæ duci potest, *d.l.1. §.5. §.6.*) duxit: & à capite, (id est, unde aqua nascitur, *d.l.1. §.caput.*) non aliunde, *d.l.1.§.hac interdicta.* nisi vi, aut clam, aut precariò ab adversario duxerit, vim fieri, sive à domino fundi, sive ab alio, *d.l.1. §. competit.* vetat; quominus ita ducat. *d.l.1. in pr.*

Nec refert utrum aqua debeatur, an non debeatur ei qui duxit, *d. l. 1. §. sed et si.* intra urbem, an extra eam, *d.l.1.§. fin. autem.* ad prædium rusticum, an urbanum, & ad quem usum ducatur: *d.l.1. §. illud quæritur.* modò actor putet se habere jus aquæ ducendæ. *d.l.1.§. sed et si. & §. Arist.*

Non prohibetur tantum per illud Interdictum quis vim facere quominus aqua ducatur, *d.l.1. in pr.* sed etiam aliquid in fundo facere, quo aqua inquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriorve fiat: *d.l.1. §. Labeo.* & per consequens sic factum restitui jubetur.

Unde est Interdictum vel prohibitorium, vel restitutorium. *d.l.1. §.1.*

Secundum Interdictum est de aqua æstiva: *d.l.1. §.30.* hoc est, ea quam æstate tantum ducere licet, vel expedit. *d.l.1. §.3. & §§. seqq. l.6. hic.*

Quo Prætor ei qui superiori æstate aquam (à capite, non aliunde, *d.l.1. §.7. §.39.*) duxit, nisi vi,

aut

aut clam, aut precariò, ab adversario duxerit, quominus ita ducat, vim fieri vetat. *d.l.*1. §.29.

Competit utiliter, ei qui non superiori, sed hac æstate aquam duxit: *d.l.*1.§.36. qui aquam hybernam, id est, quæ hieme tantum duci solet, duxit. *d.l* 1. §.35.

Utrumque Interdictum, inter hæredes, bonorum possessores, & emptores redditur. *d. l.* 1. §.29. §.37.

Tertium Interdictum, est de aqua ex castello, id est, ex eo receptaculo, quod aquam publicam suscipit, ducenda *d.l.*1. §.39. *&* §§.*seqq.*

Quo Prætor ei, cui, aut cujus prædio, *d.l.*1. §.43. ex castello aquam ducere Princeps permisit, quominus ducat; vel, si de damno infecto caverit, quominus aquæ ducendæ causâ opus faciat, vim fieri vetat. *d.l.*1. §.38. §.42.

Idem competit de aqua ex rivo, aut flumine, aut quovis alio publico loco, ducenda. *d.l.*1. §.41. *l.*3. §.1. §.2. *hic.*

De rivis.

Tit. XXI.

PErtinet hoc Interdictum ad aquæ-ductus reficiendos, & purgandos.

Reficere est, id quod corruptum est, in pristinum statum restaurare. *l.*1. §.6. *hic.*

Purgandi verbum & ad rivum integrum pertinet, & ad eum qui refectione indiget. *d.l.*1. §.7.

Rivus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrit. *d.l.*1. §.1.

Hoc Interdicto Prætor ei qui eodem anno vel superiori æstate aquam, sive calidam, sive frigidam, *l.*3. §.5. duxit, sive jus aquæ ducendæ habeat, sive non habeat, dummodo nec vi, nec clam, nec precariò, ab adversario duxerit, vim fieri vetat, quominus aquæ ducendæ causa, sive in publico, sive in privato, *d. l.* 3. §. 4. rivum, specum, septa reficiat, purget: sic tamen, ne aliter

aquam ducat, quam antea usus est, *l.1. in pr. &* §. 8. §. 9. *l. ult. hic.* & de damno infecto caveat. *d. l. 3. §. pen.*

Competit hoc Interdictum iisdem personis, & in easdem, quibus & in quas, & de aqua Interdicta redduntur, quæ supra sunt enumerata. *d. l. 3. §. 7.*

De fonte.

Tit. XXII.

Duo hoc titulo, de usu fontis sive haustu aquæ, & pecoris ad aquam appulsu, *l. 11. §. 2. hic.* prohibitoria Interdicta dantur ei, qui de fonte, lacu, puteo, piscina, vivam aquam scilicet habentibus, *d. l. un.* §. 4. hoc anno, nec vi, nec clam, nec precariò (saltem ab adversario) aqua usus est. *d. l. un. in pr. &* §. 6.

Primum est, ne vis ei fiat, quominus ita aqua utatur. *d. l. un. in pr.*

Competit illis & in illos, quibus & in quos superiora dantur interdicta. *d. l. un.* §. 3.

Secundum est, ne ei vis fiat, quominus fontem, vel lacum, vel puteum, vel piscinam, reficiat, ut aquam coërcere, utique ea possit, dummodo non aliter utatur, atque eodem anno usus est; *d. l. un.* §. 6. *&* §§. *seqq.* & de damno infecto caveat.

Iisdem personis datur, quibus interdictum de aqua æstiva permittitur. *d. l. un.* §. *ult.*

De cloacis.

Tit. XXIII.

Cloaca est locus cavus, per quem colluvies quædam fluit. *l. 1.* §. 4.

Est vel privata, vel publica. *d. l. 1.* §. 3.

De privata est Interdictum prohibitorium: *d. l. 1.* §. 1. quo vetat Prætor vicinum, etiam ulteriorem,

d. l. 1.

*d.l.*1.§.11. vim facere quominus ea reficiatur, purgetur, ab eo qui damni infecti cavet, *d.l.*1. *in pr.* licet vitiosè possideat: quia publicè interest cloacas purgari. *d.l.*1. §.7.

De publica cloaca, vel Prætor jubet, ut, quod quis in ea factum immissumve habet, quo usus ejus deterior sit, fiat, id restituat: vel prohibet, ne quid fiat immittaturve: *d.l.*1. §. *pen.* §. *ult.* vel prohibet, ne vis fiat eam purganti & reficienti. *l.*2. *hic.*

Quod vi aut clam.

Tit. XXIV.

Hoc Interdictum generale est, & concurrit cum aliis actionibus. *l.*15. §. *ult. hic.*

Eo Prætor opus, vi aut clam, sive in privato, sive publico, sacro, religioso loco, *l.*20. §. *ult. eod.* factum, restitui jubet. *l.* 1. *in pr. eod.*

Vi facit, qui per vim aut contra denunciationem facit. *d.l.*1. §.5. & §§§. *seqqq.*

Clam facit, qui celavit adversarium, cum existimaret, aut existimare deberet eum esse prohibiturum. *l.*3. §. *pen.* & *ult.* *l.*4. & *l.*5. *in pr. eod.*

Datur hoc Interdictum ei, cujus interest opus factum non esse, *l.*11. §.10. §. *ult.* §.12. *l.*13. *pr.* & §.3. & §.4. *eod.* etiamsi non possideat; *l.*16. *in pr. eod.* ejus hæredibus.

In eum qui opus fecit, *l.*5. §.8. *hic.* sive jus faciendi habuerit, sive non; *d.l* 1. §.2. In eum cujus familia fecit: *d.l.*5. §.8. *l.*7. §.1. *eod.* Cujus jussu factum: *d.l.*5. §.8. §.11. §.12. §. *ult.* In hæredes, & successores: *d.l.*5. §.9. In eum qui opus possidet. *d.l.*7. *in pr. d.l.*15. *in pr.*

In hoc competit, ut si possideat reus quod factum est, suis sumptibus restituat: id est, reponat in antiquum statum, destructo opere quod vi clamve fecit: si non possideat, restitui curet à possessore, refuso eo quod interest, & fructibus restitutis: *d.l.*11. §. 4. *d. l.* 15. §. 7. §. *fin. l.* 16. §. *fin. eod.* in

hæredes duntaxat, quatenus ad eos pervenit. *d.l.15.* §.3.

Absolvitur reus si Interdictum instituatur post annum, *d.l.15.* §.3. à die operis perfecti, vel quo fieri desiit, computandum; *d.l.15.* §.4. si nuntiatio remissa sit; *l.7.* §.2. *eod.* si actor ipse opus vi, vel clam fecerat: *d.l.7.* §.3. si incendii arcendi caussa opus fiat; *vid.d.l.7.* §.4. paratus sit judicium subire & satisdationem offerat. *l.3.* §.5. *eod.*

De remissionibus.

Tit. XXV.

Cessat superius Interdictum, si nunciatio, quæ (ut dictum) in causa ut opus vi aut clam fieri dicatur, per remissionem sit sublata, *l.7.* §.2. *quod vi aut clam.* aut in ea causa, ut remitti debeat.

Remissio autem est nunciationis abolitio à Prætore facta. *l. un. per tot. hic.*

Qua de re Prætor sic interdicit: Quod jus sit illi prohibere ne se invito fiat, in eo nunciatio teneat. Cæterum nunciationem missam facio. *d. l. un. pr.*

De precario.

Tit. XXVI.

Precarium est, quod precibus utendum petenti conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit, patitur. *l.1. in pr. hic.*

Precariò concedi possunt res omnes non tantum corporales, sed & immobiles, jura, *l.1.2.3.4. hic. l.15.* §.2.*hic.* servitutes. *l.3.eod.*

Non transfert dominium, sed tantum usum; nec datur ad certum usum, neque ad certum tempus: *fac.l.25.* §.1. *hic.* puta ut ante illud finitum revocari nequeat; *l.cum precario.14. hic.* alioqui tempus precario adjici potest. *l.4.*§.*fin.l.5.eod.*

Non est contractus, ideòque non parit actionem civilem,

civilem, (licet ex bono & æquo actio præscriptis verbis ex eo detur, *l.*2. §.*pen. l.*19. §. *ult. eod.*) sed tantum interdictum. *l.*14. *hic.*

Quo prætor jubet, ut is qui ab altero precariò habet, vel dolo malo fecit, ut desineret habere, id ei restituat. *l.*2. *in pr. eod.*

Venit in illud tantum dolus & lata culpa; post interdictum tamen editum, ob moram ejus qui precariò accepit, omnis causa. *l.* 8. §.3. §.6. *vers. plane.*

Competit ex illo actio ex bono & æquo, *d.l.*2. in perpetuum, *d.l.*8. §.7. ei, qui precario concessit, sive sit dominus, sive non; *d.l.*8. *in pr.* & ejus hæredibus. *d.l.* 8. §.1. *hic.*

Adversus eum qui precario habet, non præcisè eum qui rogavit, *l.*4. §.2. *eod.* & adversus ejus hæredes: *l.*8. §.*ult. l.*2. *C. eod.* & quidem non proprio, sed hereditario nomine. Quia heres in precarium non succedit, sed illud morte accipientis finitur. *l.*12. §.1. *hic.*

Datur in hoc ut res restituatur, aut si hoc non fiat, aut fieri nequeat, fiat condemnatio, quanti actoris intereſt rem restitui; cum omni causa post Interdictum editum; id est, litem contestatam: proinde & fructus ex eo tempore præstandi erunt. *d.l.*8. §.3. §.4. §.6.

Perpetuum est; quia precarium aliquando ultra annum solet extendi. *d.l.*8. §. *penult.*

De arboribus cædendis.

T I T. XXVII.

INterdicit Prætor hoc titulo de arboribus rusticis & urbanis.

De his sic: Si arbor (cujus appellatione & vitis continetur: *l.*1. §.3. *hic.*) ex ædibus tuis in ædes vicini impendeat, si per te stet, quominus eam adimas, tunc, quominus illi eam arborem adimere, sibique habere, id est, totam arborem succidere, ac ligna tollere, liceat, vim fieri veto. *d.l.* 1. *in pr.* & §.1. & §.2.

De illis sic: Si arbor ex agro tuo in agrum vicini impendeat, si per te stet, quominus pedes quindecim à terra eam altius coërceas, tunc, quominus illi ita coërcere, id est, inferiores ramos amputare, lignaque sibi habere liceat, vim fieri veto. *d. l.* 1. §. 7.

De glande legenda.

Tit. XXVIII.

INterdictum hoc prohibitorium est, ne vis fiat vicino, quominus glandem, quæ ex ejus agro in tuum cecidit, tertio quoque die, legere & auferre liceat; *l. un. hic.* modò damni infecti caveat. *l. Julianus.* 9. §. 1. *in fin. ad exhibend.*

Glandis nomine omnes fructus continentur. *d. l. un.* §. 1.

In alienum fundum, invito domino, ingredi regulariter non licet. *l. Divus. de serv. rust. præd.* quærendæ tamen rei suæ causa licet. *l.* 15. *ad exhib.*

De homine libero exhibendo.

Tit. XXIX.

DE libero homine (sive pubes sit, sive impubes, sive masculus, sive fœmina, sui juris, an alieni: *l.* 3. §. 1. *hic.*) exhibendo, Interdictum exhibitorium est.

Quo Prætor libertatis tuendæ causâ jubet, ut quem hominem liberum dolo malo quis retinet, cum exhibeat. *l.* 1. *hic.*

Competit omnibus agere volentibus; *d. l.* 3. §. 9. Est enim quasi publicum: perpetuò, *d. l.* 3. §. *ult.* sed tantum semel, nisi ex justa causa. *d. l.* 3. §. 13.

Datur contra detinentem dolo malo, licet absens sit, *l.* 3. §. *pen. hic.* in id, ut hominem exhibeat, id est, in publicum producat: *d. l.* 3. §. *ait Prætor.*

Quod ni fiat, quanti ea res erit, *d. l.* 3. §. 13. & quidem

quidem sæpius, donec hominem liberarit, *d.l.*3. §.13. *verſ. ſi tamen.* reus condemnatur.

In abſentem datur, ita ut, ſi non defendatur, in bonorum ejus poſſeſſionem actor mittatur. *d.l.*3. §.*pen.*

De liberis exhibendis, & item ducendis.

Tit. XXX.

DUo proponuntur hoc titulo interdicta, primum exhibitorium, ſecundum prohibitorium.

Primo Prætor jubet, ut extraneus, penes quem eſt filiusfamilias, non ſua ſponte, ſed etiam ſine dolo malo, invitus, quive dolo malo fecit, quominus penes ſe eſſet, eum parenti, in cujus poteſtate eſt, exhibeat. *l.*1. *in pr.* & §.1. *hic.*

Secundo, ne vis fiat parenti, quominus liberos, quos in poteſtate habet, ducere ei liceat. *l.*3. *in pr. hic.*

Primum eſt ſecundi præparatorium: liberi enim exhibendi ſunt, ut duci poſſint. *d.l.*3. §.1.

Competit utrumque ei qui habet in poteſtate, *l.*1. §.1. *ff. l.*2. *C. eod.* adverſus eum qui interdicto defendit: *d.l.*3 §.3. non adverſus ipſum filium: *d.l.*3. §.3. neque eum, penes quem filiusfamilias ſponte ſua manet. *l.ult. hic.*

Eorum exemplo, & marito datur jus agendi, de exhibenda & de ducenda uxore, etiam adverſus ſocerum. *l.*2.*ff.l.fin.C.eod.Paul.lib.*5.*ſent.tit.*6.

Utrubi.

Tit. XXXI.

EST hoc Interdictum Utrubi (ſic dictum à primis Edicti verbis) prohibitorium, §.1. *Inſt.de interd.* retinendæ poſſeſſionis. §.*pen. Inſt.eod.*

Competit pro retinenda poſſeſſione rerum mobilium: *l.un.pr.* & §.1. *hic.*

Obtinet duobus caſibus. 1. Si is qui poſſidet rem

mobilem in ejus possessione turbatur. 2. Si duo de rei mobilis possessione contendunt. *Pater in Enchir. Inst. tit. de interd.*

Per illud vincit is, qui tempore illatæ turbationis & litis contestatæ non vi, clam, aut precariò, ab adversario quidem, sive per se, sive per alium, possidet. *d.l.un.* §.1.

Ejus enim eadem vis est in rebus mobilibus, quæ Interdicti Uti possidetis in rebus immobilibus. *d.l.un.* §.1.

De migrando.

TIT. XXXII.

Est hoc Interdictum prohibitorium, retinendæ possessionis causâ comparatum.

Datur enim, inquilinis, non colonis, *l.*1 §.1.*hic.* migrare volentibus, ne impedimentum creetur, quominus abducere & asportare eis liceat, res (etiam alienas, *l.*1. §. *pen. & l.*2. *hic.*) importatas, quæ non sunt domino ædium pignoratæ: vel quia in pignoris causam non venerunt, vel quia merces soluta est, aut per dominum ædium stat quominus solvatur. *l.*1. *in pr. &* §.1. *eod.*

Inquilino datur directum. *d. l.* 1. §. 1. Ei verò qui gratuitam habitationem habet, utile competit. *d.l.*1. §.3.

Est perpetuum: & datur successoribus, & contra successores. *d.l.*1. §. *ult.*

Minus frequens est, quia magis solet extra ordinem inquilinis subveniri. *d.l.*1. §.2.

De Salviano Interdicto.

TIT. XXXIII.

Interdictum hoc (Salvianum, à Salvio Juliano dictum.) est restitutorium, adipiscendæ possessionis. §.3. *Inst. de interd.*

Est duplex: Directum & Utile:

Illud

Illud domino fundi (de eo enim nominatim Interdictum loquitur.) competit de rebus coloni sibi, pensionis nomine, pignoratis, contra quemcunque possessorem. *l.* 1. §. 1. *hic.*

Hoc datur domino prædii urbani,& domino fundi de partu ancillæ pignoratæ post eam venditam edito, *d.l.* 1. *pr.* & cuivis alii creditori, adversus ipsum debitorem, etiam extraneum possessorem. *l.* 1. §. 1. *Bart. in l.* 1. *hic. per l.* 1. *C. de precar. Salic. Cyn. in l. certi juris.* 5. *C. de loc. & cond.*

Sufficit in utroque probare, res pignoris nomine esse inductas; *d.l.* 1. *per tot.* nisi contra extraneum possessorem agatur: tum enim res in bonis fuisse debitoris oppignorantis, probari debet. *l.* 5. *C. si alien. res pign. obl. Ias. in* §. *item Serviana. n.* 89. *Inst. de action.*

Datur hoc interdictum hæredibus,& in hæredes, quia est rei persecutorium. *l.* 2. *C. de prec. & Salv. interd.*

DIGESTORUM

LIBER XLIV.

De exceptionibus, præscriptionibus & præjudiciis.

TIT. I.

EXplicatis judiciis petitoriis & possessoriis, explanemus nunc actiones & exceptiones, quæ omnibus judiciis sunt communes; & primò quidem exceptiones; quoniam & possessiones, objectis à possessore exceptionibus defenduntur.

Exceptio proprie dicta; (Cum alias actionis verbo generalissime sumpto contineatur, *l.* 2. *hic.*) est actionis exclusio, *l* 2. *hic.* seu Rei conventi allegatio, per quam Actoris intentionem elidit; ut vel

planè eximatur damnatione, vel ea minuatur. d. l. 2. l. 22. eod.

Propriè dicitur exceptio, ea quæ actionem ipso jure competentem elidit; qualis est exceptio pacti: alia est exceptio facti, id est, defensio rei conventi, quâ ostendit se ipso jure non teneri: quæ impropriè vocatur exceptio; quia nulla est actio quam excludat. *Pac. in Isag. hic.*

Sub exceptionis nomine, latius sumpto, comprehenditur, & replicatio, quæ exceptioni; duplicatio, quæ replicationi: triplicatio, quæ duplicationi; quadruplicatio, quæ triplicationi opponitur; & deinceps. *d. l. 2. §. 1. §§. seqq. hic. Inst. tot. tit. replicat.*

Præscriptio, propriè est, quâ modus, tempus, locus, aliæque circumstantiæ actionis determinantur & quasi circumscribuntur, *arg. l. 12. l. 13. C. hic.* & promiscuè pro exceptione usurpatur. *l. 11. l. 23. hic. l. contra. C. de inoff. test.*

Præjudicia (quæ alias crebrius in jure pro actionibus præjudicialibus accipiuntur. *l. 37. de O. & A. l. 1. §. 1. de R. V.*) hic significant exceptiones, quibus reus ita excludit agentem, ut dicat præjudicium, per novum aliquod judicium, quod adversarius moliatur principaliori actioni, fieri non oportere. *l. 1. §. 1. famil. ercisc. l. 16. hic.*

Exceptiones aliæ sunt civiles, aliæ prætoriæ. *§. 7. Inst. eod.* Nullæ naturales. *Coras. 2. miscell. 16. num. 10. & seq. Diff. Dd. vulgo per Clem. pastoralis. de re judic. Panorm. in rubr. Ext. hic. Wesemb. hic.*

Rursus aliæ sunt dilatoriæ, quæ actionem differunt in aliud tempus: aliæ sunt peremptoriæ, quæ eam perimunt & extinguunt; ut rei judicatæ, solutionis, &c. *l. 2. §. fin. l. 3. hic.*

Dilatoriarum aliæ vocantur declinatoriæ, quæ judicium & forum in quo agitur, declinant: *l. fin. C. eod.* aliæ propriè dilatoriæ, quæ ex alia causa litem differunt, ut exceptio pro curatoria. *vid. Specul. in tit. de except.*

Dilatoriæ judicii ante litem contestatam proponendæ sunt, & probandæ, *l. 13. C. de procur. Dd. in l. fin. C. hic.* post non admittuntur. *c. pastoralis. de except.*

Nisi

Nisi reus ignorarit eas sibi competere; *Wes. hic. n.* 10. aut recens fuerint ortæ. *Gl. in c. exceptionem. Ext. eod. Ias. in l.* 12. §. *nihil. n.* 137. *de acq. poss.*

Dilatoriæ actionis & causæ de qua agitur; ut est exceptio pacti de non petendo, &c. intra certum tempus, demum lite contestatâ proponuntur. *l. exceptionem. ubi Dd. C. de probat. Myns. obs.* 24. *cent.* 1. *Wes. d. loc.*

Peremptoriæ post litem contestatam opponuntur; & agentis intentione probatâ, probantur. *l.* 9. *C. hic. c. cum venerabilis. eod.*

Quæ tamen ostendunt, aut actionem non competere, aut solutione, transactione, re judicata, &c. sublatam esse, & ante litem contestatam, *Ias. n.* 15. 16. *post Castr. in l. nam post ea.* 9. *de jurejur. Bald. in l.* 4. *circa fin. C. de pact.* ad impediendum litis ingressum, *Ias. post Bart. in d. l. nam postea. n.* 16. *&* 17. *Bart. in l. cum quærebatur. judic. solv.* opponi & in continenti probari possunt. *Bart. in l. fin. n.* 3. *ff. pro suo. Bald. & Dd. in l. edicto. C. de Ed. D. Adr. Toll.*

Exceptiones dilatoriæ aut differunt, aut transferunt judicium: peremptoriæ aut intentionem excludunt, aut minuunt. *l.* 22 *l.* 23. *hic.*

Illarum objectione lis non contestatur; *Gl. & Dd. in l.* 1. *C. de lit. cont.* Omninò harum de jure civili; *Bald. in d. l.* 1. non de jure Canonico. *per c.* 2. *de lit. cont. n.* 6. *c.* 1. *ubi Socin. de lit. cont.*

Sunt & exceptiones aliæ temporales, quæ ad tempus actionem differunt; cujusmodi omnes sunt dilatoriæ: *l.* 3. *hic.* aliæ perpetuæ, quæ in perpetuum actionem perimunt; quales sunt omnes peremptoriæ. §. *appellantur. &* §§§. *seqq. Inst. hic. l.* 2. §. *ult. & l.* 3. *eod.*

Exceptiones pleræque in rem competunt: nonnullæ sunt personales, nec transeunt de persona in personam; ut exceptio pacti personalis, & ne quis ultra quam facere potest conveniatur. *l.* 7. *hic.*

Opponuntur exceptiones, aut quia factum sit, quod fieri oportet, aut quia factum sit, quod fieri non oportuit, aut quia factum non sit, quod fieri debuerit.

Quia factum est quod fieri oportuit, datur exceptio rei venditæ & traditæ, & rei judicatæ.

Quia factum est quod fieri non oportuit, datur exceptio doli mali.

Quia non factum est quod fieri debuit, ut bonorum possessionis non datæ. *l. 20. per tot. hic.*

Exceptiones (quæ olim à Prætore dabantur.) hodie quibuscunque verbis, scripto, vel absque scripto, viva voce, *Bart. in l. scire. §. oportet. de excus. tut.* proponi possunt, adeò ut sufficiat vel nuda facti narratione jus exceptionis patefieri. *Dd. hic. & Socin. in l. 1. per l. itaque. 48. de procur. & l. 25. de act. empt.*

Ignorantiâ, vel inscitiâ, aliâve de causa omissas, judex non supplet. *Gl. in l. si unus. 27. §. pactus. ad verb. in pactis. de pact. Castr. in l. un. n. 4. C. ut quæ desunt adv. jud. supp.*

Plures habens exceptiones, unâ omissâ, vel non probatâ, ad aliam redire non prohibetur. *l. 8. l. 5. hic.*

Postquam conclusum in caussa, exceptiones non audiuntur. *c. cum dilectus. 9. de fid. instr.* nec post sententiam quæ transiit in rem judicatam, neque appellatione est suspensa: *l. 2. C. sent. resc. non poss. l. sub specie. C. de re jud.* Nisi temperent tantum modum executionis, sententiam non impugnent. *l. 41. §. fin. de re jud. l. 17. §. fin. solut. matr.*

Qui excipit, non fatetur agentis intentionem esse veram. *l. 9. hic. c. exceptionem. de R. I. in. 6.*

Fungitur in exceptione partibus actoris. *l. 1. hic.*

Exceptionibus, quamdiu non agatur, nulla currit præscriptio. *l. purè. 5. §. fid. de dol. mal. & met. except.*

Quæ tamen non modò per modum excipiendi, sed & per formam agendi, vel per implorationem officii judicis, (ut exceptio non numeratæ pecuniæ, *Bald. Salic. Dd. in l. si ex cautione. C. de non. num. pec.*) proponi possunt, triginta annis (quia imputari negligentia potest) præscribuntur, *Bald. in l. sicut. n. 13. & 15. C. de præscr. trig. ann. Cyn. Bald. Salic. in l. licet. C. hic.* peræque atque actiones, *l. 3. 4. 5. l. 8.*

l.8.C.de præscr.30.an. & officium judicis. *Gl. in d.l. sicut.ad verb.persecutione.ubi Dd. Bart.in l.Prætor.§. fin.n.1.de oper.nov.nunc.Bald. in tract.præsc.4. part.4. princip.q.30.*

De exceptione rei judicatæ.

TIT. II.

PRæcedenti titulo generales Exceptionum divisiones explicavimus, nunc præcipuas exceptionum species proponamus.

Inter quas præcipua est exceptio rei judicatæ, ideo introducta, quia uni liti unum judicati finem sufficere oportet: ne aliter modus litium multiplicatus summam atque inexplicabilem faciat difficultatem; maximè si diversa pronunciarentur. *l.6. hic.*

Huic exceptioni ut locus sit, opus est, ut sententia à judice competente sit lata: *l.4. §.6. de re jud.* ut ab eâ intra decendium non sit appellatum: ut eadem res sive quæstio inter easdem personas revocetur. *l.3.hic.*

Eadem quæstio est, cum vel res eadem iterum petitur, quamvis aucta aut diminuta, aut pro parte tantum petatur; *l.7. l.8. l.14. in pr. & §.1. hic.* vel eadem est causa petendi. *l. 11. §. eandem. l.14. eod.*

Eædem personæ dicuntur non modò principales, sed etiam quæ in earum locum succedunt; *l.4. l.9. §.fin. l.11. §.2. & §.3. & §. fin. hic.* quæque ab his mandatum habent. *d.l.11.§.7.*

Qui alia actione de eadem re agit, exceptione rei judicatæ submovetur. *l.5. l.7. §. pen. l.8. l.25. §.1. eod.*

Potest tamen qui in rem egit, nec obtinuit, eandem rem sine metu exceptionis condicere. *l. ult. eod.*

Et is, qui in rem egit, iterum sine metu exceptionis rei judicatæ eandem rem petere potest, si vel antea causam ex qua rem suam esse dicit, ex-

presse-

presserit, & nunc ex altera causa agat: *d.l.*11. §.2. vel saltem agat ex nova causa, quæ postea supervenerit. *d.l.*11. §.4. *l.*25. *eod.*

Exceptio rei judicatæ non solum datur, sed & replicatio. *l.*9. §.1. *l.*24. *eod.*

De diversis temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.

TIT. III.

Annali actione intra annum utilem non intentatâ, præscriptio annalis agentem excludit. *l.*2. *hic.*

Vendicanti rem præscriptio triennalis, aut decennii, vel vicennii, *l.*3. *hic.* §.1. *Inst. de usuc.* aut triginta, vel quadraginta annorum, *t.t.C.de præscr.* 30. *an.* objicitur.

Obstat & fisco temporalis præscriptio: nam à bonis vacantibus quadrienno, *l.* 10. *hic. l.* 1. *& tot. tit. C. de quadr. præscr.* à commissis quinquennio, *l.*2. *de vectigal.* in reliquis vicennio, *l.*13. *hic. l.*1. §. 3. *de jur. fisc.* excluditur: quod posterioribus constitutionibus est confirmatum. *l.* 4. *C. de præsc.*30. *an.*

Vicennio & omnibus publicis & criminalibus judiciis præscribitur. *l. querelam. C. ad L. Corn. de fals. l.*2. *de requ. reis.*

Civiles actiones triginta annorum præscriptione eliduntur; *l.sicut.l.*4.*C. de præscr.*30. *an.* §.1. *Inst.de perpet. & temp. act.* Nisi brevioribus spaciis specialiter sint circumscriptæ; ut actio doli, *l.fin.C.de dol.mal.* injuriarum, *l.*5.*C.de injur.* adulterii. *l.*5.*C. ad L. Jul. de adult.*

Reliquæ omnes, tam publicæ & ecclesiasticæ, quam privatæ, quæ hæc tempora effugiunt, quadraginta annorum decursu præscribuntur. *d.l.*4.

Quod tempus continuum est, *l.*31. §.11. *de usuc.* & currit etiam adversus ignorantem, & absentem. *l. fin. C. de long. temp. præscr. l.*3. *C. de præscr.* 30. *an.*

In

In possessione considerantur accessionum tempora: tempus enim primi possessoris conjungitur cum tempore ejus qui ab illo causam habet.

Undè successori accedit tempus decessoris: & possessio defuncti vel venditoris accedit possessioni hæredis vel emptoris, *l.11.l.5.l.6.l.15.hic.* dummodò ipse quoque successor aliquo tempore possederit.

Accessio enim sine nostro tempore nobis prodesse non potest. *l. ult. hic.*

Sed de accessionibus possessionum nihil in perpetuum, neque generaliter definire possumus. Consistunt enim in sola æquitate. *l.14.hic.*

De doli mali & metus exceptione.

T I T. I V.

NE cui, contra naturalem æquitatem, dolus suus per occasionem juris civilis prosit, à Prætore exceptio doli mali proposita est. *l.1.§.1.hic.*

Quæ peremptoria. *§.perpetuæ.Inst.de except.*

Ei locus, cum fraus actoris arguitur. *l.2.§.1.eod.*

Suus enim cuique dolus nocere debet, non alienus. *l.11.hic.*

Competit, ex eadem causa ex qua de dolo actio. *d.l.2. in pr.*

Datur perpetuo, *l.5.§.fin.hic.* cuicunque actionem æquitate defensionis infringere volenti. *l.12. eod.*

Adversus parentem vel patronum, quia ejus existimationem, cui opponitur, suggillat, non datur, sed adversus has personas in factum excipiendum, nullâ doli factâ mentione. *l.4.§.16. §.fin.eod.*

Contra doli exceptionem replicatio doli non admittitur; *d.l.4.§.13.* omninò contra exceptionem Senatusconsulti Macedoniani. *d.l.4.§.14.*

Exceptio metus causa, (quæ etiam prætoria, *d.l.4.§.pen.* peremptoria, *§.perpetuæ. Inst. de action.*) datur ei, qui metu quid promisit, contra illum

illum qui illud promissum petit, licet metum non intulerit.

Non enim inspicimus, an is, qui agit, metum fecerit, sed an omninò metus illatus sit. *d. l.*4. §. *pen.*

De metu non tantum ab authore, verum à quocunque adhibito, objici exceptio potest. *d.l.*4. §. *pen.*

Filius tamen eam parenti in cujus potestate est, objicere non potest. *d.l.*4. §. *ult.*

Distat à doli exceptione; quia in rem scripta: *d.l.*4. §. *pen.* & replicationem metus admittit. *l.*12. §.1. *quod met. causs.*

Quarum rerum actio non datur.

TIT. V.

SEd non semper exceptione opus est: puta in iis rebus quarum actio à Prætore non datur.

Actio non datur, cum effectu puta; cum quis adversarium delato jurejurando, judicem de causa fecit. *l.*1. *pr. hic. l.*7. *de jurejur.*

Jusjurandum enim præstitum vicem rei judicatæ obtinet. *d.l.*1. *pr.*

Quia jurari potest de quacunque re, *l.* 34. *pr. de jurejur.* & vel de tota, vel de parte; eatenus exceptio locum habet quatenus juratum est. *l.*7.*eod.*

Quæcunque actio, *l.* 3. §. 1. *& seqq. eod.* etiam actio ex jurejurando, *l.*28.§. *ult. l.*29.*eod.* per hanc exceptionem submovetur.

Quæ competit, ei qui juravit, *d.l.*7. ejus successori; *d l.*7.*& ll. seqq.* reo ex jurejurando in rem fidejussoris. *l.*1. §.3. *hic.* fidejussori ex jurejurando rei principalis; *d.l.*28. §.1. *l.ult.*§. *ult.de jurejur.* correo jurantis; *d.l.*28.§.*ex duobus.* ei cujus procurator juravit. *l.*9. §. *pen. l.ult.*§. *sed et si.eod.*

Datur contra hanc exceptionem replicatio; ut propter minorem ætatem, *d.l.*9.§. *si minor.* propter creditores fraudatos, *d.l.*9.§.5. propter nova instrumenta post jusjurandum à judice delatum reperta. *l.*31.*eod.*

Nec

Nec dat Prætor actionem in iis, quæ onerandæ libertatis causa patronus à liberto stipulatur. *l.1. §.5. hic.*

Quia tamen stipulatio, quantumvis dolo malo metuve sit inita, ipso jure valet, *l.5.C.de inutil. stip.* exceptione hoc casu opus est. *l.1.§.6.hic.*

Sed quando res incidit in bonæ fidei contractum, tum etiam non opposità exceptione denegat actionem Prætor. *d.l.1.* §.7.

Nec refert, utrum tempore manumissionis, an ex intervallo stipulatus sit patronus, si liquidò appareat libertum metu solo, vel nimia patroni reverentia, ita promisisse. *d.l.1.* §.5. *&* §.6. *l.2.* §. *ult. hic.*

Nec dat Prætor actionem de eo quod in alea gestum est. *d.l.2.* §.1. *l.1. in pr. de aleator.*

Sed ita tribus prædictis casibus denegat Prætor actionem, si manifestum sit vel fuisse juratum, vel oneratam libertatem, vel in alea gestum: alioquin actio proponetur, eique exceptio objicietur. *l.9.in pr. de jurejur.*

De litigiosis.

TIT. VI.

Litigiosa res dicitur, de cujus dominio lis cum in jus vocato, *Nov.112.c.1.* ejusve procuratore, tutore, curatore, *l.1.in fin.hic.*mota est. *l.1.& Auth. litigiosa. C. hic.*

Fit litigiosa, in realibus adversario citato, & proposita petitione: *d. Auth. litigiosa, ubi Dd.* in personalibus, litis contestatione. *l. 2. ubi Gl. & Dd. C. eod.*

Quam si quis sciens vel ignorans emat, denegat actionem Prætor; quia alienatio irrita est: *l.2.l.ult.* §.1. *C. eod.* sed & exceptio obstare dicitur; *l.1.* §.1. *hic.* ut in superioribus.

Non irrita est alienatio; Ex caussa legati vel fideicommissi, dotis, ante nuptias donationis, transactionis, rerum hereditariarum divisionis, *l.3.l.ult. C.eod.*

C. eod. aliave justa & necessaria, facta. *l. 5. de hered. pet. l. 13. famil. ercisc.*

De obligationibus & actionibus.

TIT. VII.

POst Exceptiones sequuntur Actiones; sed priusquam ad eas progrediamur, explicandæ nobis sunt Obligationes; ex quibus actiones oriuntur. *l. 42. §. 2. de procur.*

Obligatio est juris vinculum, quo quis facere, vel solvere, vel præstare aliquid tenetur. *l. 3. in pr. hic.*

Est aut Naturalis, aut civilis.

Naturalis est, quæ ex naturali ratione causam habet, *l. 1. §. 9. hic.* & solo æquitatis vinculo nititur. *l. 95. §. 4. de solution.*

Ea est duplex. Una ex quadam naturæ affectione, & sic jure naturali primævo provenit: ut est obligatio ad antidora. *l. 25. §. 11. de petit. hered.* Alia ex secundario seu jure Gentium, orta ex conventione & jure humano, quod conventiones servari præcipit. *l. 1. de pact.*

Et is natura debet, quem jure Gentium dare oportet. *l. 84. §. 1. de R. I.*

Civilis obligatio est, quæ vel oritur ex jure Civili, *vid. Gl. & Dd. in l. 5. de just. & jur.* vel eo confirmatur, ita ut actionem pariat. *l. 17. §. sicut. commod.*

Jus civile hic accipe, prout juri gentium opponitur, & sub se etiam jus prætorium complectitur.

Hæc obligatio à Justiniano definitur, juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendæ secundum nostræ civitatis jura. *in pr. Inst. de obligat.*

Civilis obligatio, est vel civilis propriè dicta, quæ à Lege introducitur; vel prætoria, quæ ex Edicto aliquo Prætoris descendit. *l. 52. §. lege. hic. l. 1. §. fin. de const. pec.*

Pro-

Propriè obligatio dicitur, quæ utramque & civilem & naturalem continet. *Gl. & Dd. in d. pr.*

Contrahitur obligatio, aut consensu; *d. l. 52.* tam verò, qui cum facto, tum verbo, tum etiam nutu declarari potest; *d. l. 52. §. fin. ubi Dd.* quam præsumpto, cujus usus est in quasi contractibus: *l. 5. §. 1. hic. t. t. Inst. de obl. quæ ex quas. contr.* aut re, aut verbis: aut scriptura: *l. 1. hic. §. fin. Inst. de obl. & quib. mod. re contr.* aut lege, cum secundum vel contra leges quid facimus undè teneamur; *d. l. 52. §. lege.* aut facto & necessitate; *d. l. 52. circa fin.* denique ex variis causarum figuris. *l. 1. in pr. hic.*

Obligatio ut valeat, voluntas requiritur ejus qui consentire potest; puta puberis & mente compotis, tam patris, *l. 34. hic.* quam filiifamilias. *l. 39. eod.*

Impuberes qui intelligunt quid agatur, non civiliter, sed quod ad consensum attinet, naturaliter obligantur. *l. 1. §. 1. ff. de novat. l. 1. l. 5. pr. §. 1. ff. de auct. tut. l. 3. §. pupillus. ff. de negot. gest. l. 3. ff. commod. l. 13. §. 1. & 2. ff. de cond. jud. l. 43. hic. l. 127. ff. de verb. obl.*

Caussa, ex qua obligatio constat, exprimi semper oportet: alioqui non constabit obligatio. *Bart. in l. qui sine. de condict. sine caus. per l. 25. in fin. de probat. Dd. in l. 2. §. circa. de dol. mal. except.*

Nulla est rerum turpium, *l. 26. de verb. oblig.* aut impossibilium, obligatio. *l. 1. § 9. §§. seqq. l. 31. hic. l. 185. de R. I.*

Contrahitur rectè obligatio, aut proprio nomine, aut alieno: *d. l. 1. §. 8.* dum tamen initium & substantia obligationis in persona propria contrahentis consistat. *l. 11. hic.*

Recipit obligatio diem, *§. omnis. Inst. de verb. oblig. l. 41. §. 1. ff. eod.* & conditionem, *l. 42. hic.* non tamen potestativam: *l. 8. hic.* item modum, accessionem. *d. l. 44. §. pr. & § 3. & §. 4.*

Ad dandum faciendumve aliquem obligat, *l 3. hic.* actionemque ad id exigendum producit. *l. 42. §. ea obligatio. de procur.*

Obligatio contracta extinguitur & dissolvitur mutuo

mutuo consensu, *l.58.de pact.* solutione, & quicquid solutionis vim habet, *tot. tit. Inst. quib. mod. toll. obl.* interitu rei debitæ ante moram, *l.45.hic.* tempore, saltem per exceptionem, *d.l. 44. §.1. vers. placet.* vel per præscriptionem. *l. 3. l. 4. C. de præscr.30. an.*

Actio est, jus persequendi in judicio, quod sibi debetur. *l.51.hic.in pr. Inst. de action.*

Ejus partes sunt tres, propositio major, propositio minor, conclusio. *Bart. in si prius. l. 15. de oper. nov.nunc. Ias.in §.omnium.115. Inst.de action.*

Narratio facti (quam causam appellant Jurisconsulti: *l.14. de except. rei jud.*) minoris locum obtinet: quod factum sic deduci debet, ut ex eo appareat medium concludendi. *Bart. in l. certi condictio. n.2. C. si cert. pet. & l.2.C.de petit. her. Gl.in l.1. de edend. & l.2. §. circa. de dol. mal. exc.*

Quodsi hæc causa concludendi fuerit inepta, libellus ipso jure nullus erit. *Bart. in l.edita. n.1. C. de edend. per d.l.2.§. circa. Ias.d.loc.n.116.n.117.*

Conclusionis forma totam actionem ampliat, restringit, & moderatur. *Bart. in l. Aurelius. §. Sticho. de liberat. leg. Ias. post Angel. in d. §. omnium. n.127.*

Actiones sunt aut in rem, aut in personam directæ, *l.25. hic. §.2. Inst. de action.* aut mixtæ. *§. 20. Inst. eod. fac. l. 9. §. fin. l.14. §. 5. ff. quod met. caus. l.22.§.4.ff. fam. ercisc. l.1.ff. fin.regund.§.4.5. Inst.de off. jud. l.25.§.pen.ff.de petit. her. l.7.C.eod.*

In rem dicuntur vindicationes, in personam condictiones. *d.l.25.*

Sed actionis nomine propriè actiones personales censentur. *l.28. eod.*

Ἐν πλάτει & civiles, & extraordinariæ, *l.37.eod.* & criminales, *l.2. de crim. stellion. l. pen. si ex nox. caus.ag.* comprehenduntur.

Sunt & aliæ actiones civiles, aliæ prætoriæ. *l.25. l.35. hic.*

Quædam pœnam; quædam rem familiarem, nonnullæ utrumque persequuntur. *d.l.35.§.16. Inst. de action.*

Rur-

Rursus aliæ in simplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, aliæ in quadruplum, nec ulterius, concipiuntur. §. *omnes autem. Inst. eod.*

Pleræque sunt bonæ fidei, quædam stricti juris. §.*actionum. Inst. eod.*

Aliæ solidum, aliæ minus persequuntur. §.*sunt præterea. Inst. eod.*

Sunt quædam directæ, quædam contrariæ: & alio sensu quædam directæ, quædam utiles, quædam in factum; pleræque perpetuæ, nonnullæ temporales: quædam in hæredem transitoriæ, quædam non: nonnullæ universales, pleræque particulares: quædam præparatoriæ, aliæ principales: aliæ nativæ, aliæ dativæ. *Dd. in l.7.§.quinimo.de pact. Ias. in §.rursus.n.78.& §. item. n.106. Inst. de action. Wes. hic. n.11.*

Actiones origine ac inventione sunt juris naturalis, at informatione, juris civilis; *Zas. in l. 2. §. his legibus. de orig. jur.* hac distinctione adhibita, ut, quod ad actiones ex obligationibus proficiscentes attinet; eodem jure eæ initium cœpisse dicantur; quo obligationes cæperunt. *arg. l. 7. de pact.*

Olim actiones formulæ vocabantur: *Vlp. tit. 25. Paul. lib.3. sent. tit.3. t.t. C. de form. & imp. subl.* quoniam in impetratione & compositione, certisque verborum formulis consistebant.

Quibus hodie sublatis, *l.1. & 2. C.d.tit.* sufficit congruentem & aptam proponere actionem, etiam nullo certo nomine expresso. *c. dilecti. de judic.*

Ad quam propositam cogitur pars adversa respondere. *Auth. offeratur. C. de lit. conft.*

Judex secundum eam, si probari potest, tenetur judicare, alioqui litem suam facturus. *l. fin. C. de fideic. libert. Bald. & Dd. in l. prolatam. C. de sent.*

Ea proposita interrumpit præscriptionem. *l. fin. C. de præscr. 30. an.*

D I-

DIGEST. PARS VII.

LIBER XLV.

De verborum obligationibus.

Tit. I.

Equitur cæteras obligationes verborum obligatio, quia illis, earum adstringendarum & confirmandarum causa, *Paul. lib.5. sent. tit.7. in pr.* adjici solet; & ex aliis obligationibus pendet. *l.5. hic.* Hoc est; Omnes causæ, res, ac negotia de quibus inter homines contrahitur, in stipulationem veniunt, ac transferri possunt, eademque quasi confirmantur. Id vero cum fit non ex aliis contractibus aut causis obligatio nascitur, sed ex sola stipulatione. *l. 6. ff. de novation.*

Dicitur verborum obligatio, quia jure civili (quo jure inventa. §.9. *Inst. de action.*) ex solis verbis firma est; & magis verborum solennitate, quam æquitate conventionis constituitur.

Verborum obligatio, seu stipulatio (à stipulo, quod veteribus firmum significabat, dicta. *pr. Inst. hic.*) est, verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturumve se quod interrogatus est, respondet. *l.5. §.1. hic.*

Ut valeat, ad eam requiruntur: Ut uterque loquatur: *l.1.§.2. eod.* consentiat: *l.1.§.3. de pact.* præcedat interrogatio, sequatur responsio; *d. l. 1. §. 1. l. 137. eod. l. 1. C. de usur.* in continenti, aut post modicum intervallum: *d.l.1.§.1. d.l.137.* sit conformis interrogationi: *l. 1. §. 3. §. fin. l. 65. hic.* partes se invicem intelligant, sive per se, sive per interpretem: *d.l.1.§. fin.* sint præsentes: *d.l.1. in pr.* stipuletur aliquid dari, vel fieri, *l.2. in pr. eod.* vel

non

non fieri: *d.l.*137.§.*pen.* sibi, non alteri : *l.*38. §.17. *eod.* id promittatur.

Ubi nulla promissio est, nulla est obligatio. *d. l.*1. §.1.

Promissio verbis futuri temporis, §.1. *Inst. eod. ubi Dd.* & certis atque idoneis, quæ voluntatem significent, & ad interrogata congruant, *d.l.*1.§.3. *&* §.*fin.l.*65.*eod.* ac solennibus olim, hodie quibuscunque, id est, æquipollentibus, *d.l.*1 §. *si quis ita.ff.*§. *in hac. Inst. hic.* fieri debet.

Non tantum vivâ voce, sed etiam scriptâ oratione inter præsentes stipulatio rectè concipitur. *l.* 38. *de O. & A. l.*7.§. *quod ferè. de pact.*

Si dubium quid actum sit, verba contra stipulatorem interpretantur, qui sibi imputare debet, cur non apertius sit locutus ; & proinde quicquid non est verbis expressum, non suppletur, sed prætermissum intelligitur. *l.*38. §.18. *l.*99. *hic.*

Quocirca commodissimum ita stipulationes concipere, ut quæcunque specialiter comprehendi possunt, expressè contineantur ; ob ea verò, quæ contrahentibus non occurrunt, & ob incertos casus doli clausula apponatur ; *l.*33. *hic.* quâ respondens promittit dolum malum abesse abfuturumque esse. *d.l.*38. §.13. *l.*121. *in pr. eod.*

Causa stipulationis esse debet : stipulatio enim sine causa facta, ad nihilum redit; *l.*2.§.*circa.de dol. mal.except.Alex.cons.*19.*n.*3.4.5. *vol.*4. ut & reliqui contractus obligatorii.

Nullâ apparente causâ, ne quidem donatio præsumitur; *d.l.*2. §.*circa. l.*15.*de fidejuss. l.*25.§.*fin.de probat.* nisi cum de animo donandi, aut certa scientia, undè is præsumitur, constet: *l.hoc jure.de donat. l.*47. *de oper. lib. Alex.d. cons.*19 *n.*4. *&* 5. sed ignorantia potius, quam scientia, *l.verius.de probat.* eòque fatua magis causa, quam donatio præsumitur. *l.generaliter. ubi Bald.C.de non num. pec. Ias. in l.*3. *de pact.*

Stipulatio autem alia consistit in dando, alia in faciendo. *l.*2. *in pr. hic.*

Dandi stipulatio est, in qua hoc agitur, ut res aliqua à promissore interroganti detur.

Faciendi stipulatio est, in qua facta versantur, sive negative, ut aliquid à nobis non fiat; sive affirmative, à novis comprehensa, ut quid faciamus. §.7. *Inst. hic.*

Hinc (quoniam facta pleraque sunt individua.) alia stipulatio dividua (quæ partium præstationem recipit.) alia individua (quæ non recipit. *l.*2. §.1. *l.*4. *l.*72. *hic.*) appellatur.

Dividua, Alia præstationem partium numero & re ipsa recipit, ut stipulatio earum rerum quæ numero, pondere, & mensura constant, ut pecuniæ: Alia dividua dicitur, non quod revera præstationem partium recipiat, sed quia dividitur ratione: ut obligatio speciei, puta Stichi. *fac.l.*9.§.1. *de solution.*

Plures enim possunt esse unius Stichi domini, & in eo partes habere. *l.*5. *de stipulat. serv.*

Sunt etiam stipulationes, quæ partis quidem præstationem recipiunt, sed nisi res debita tota solvatur: non satis fit obligationi: ut est obligatio generis cum hominem generaliter stipulor, aut lancem. *l.*85. §.4. *l.*2. §.1. *hic.*

Eadem est causa obligationis alternativæ, *Dd. in l. si unus.*27. §. *sed si stipulatus. de pact.* ut si promiseris hominem, aut decem. *d.l.*2. §.1.

Quare in his obligationibus parte solutâ, non liberatur partim debitor: unde & statim quod solutum est, repeti potest, & alia species dari. *d.l.*2. §.1. *l.*26. §. *si decem. de condict. ind. d.l.*9. §.1.

Individuæ stipulationes sunt earum rerum, quæ natura divisionem non admittunt: ut sunt servitutes, *l.*17. *de serv.* & facta. *l.*72. *hic.*

Quarum stipulationum natura etiam in personis hæredum non immutatur. *l.*2. §.2. *hic. l.*2. §.2. *de prætor. stipul.*

Quare si defunctus non potuit per partes solvere, ne hæredes quidem poterunt; sed in solidum singuli tenebuntur. *d. l.* 2. §. 2. *hic. l.* 192. *de R. I.*

Pro

Pro partibus enim hæreditariis si tenerentur (*ut alias, l.2.C.de hæred.act.l.6.C.fam.ercisc.*) ad nihilum recideret obligatio propter impossibilitatem solutionis: quia nec peti, nec solvi individua per partes possunt. *l.*2. §.2. *l.*4. §.1. *hic.*

Dandi stipulationes certæ: stipulationes facti, plerumque incertæ appellantur. *l.*74.*cum l.seq.hic.*§.1. *Inst. eod.*

Certæ sunt quando ex pronunciatione apparet, quid, quale, quantumque est in stipulatione. *d.l* 74. §.1.

Incertæ, ubi hoc non apparet. *l.*75.*in pr. hic.*

Omnis Stipulatio contrahitur Aut purè, ac tum statim debetur, & peti potest, §.1. *Inst. hic.* licet præsens obligationis dies arbitrio solventis cedat: §.*omnis. Inst.hic.* Aut in diem certum, *l.*41.*hic.* vel incertum; cum tempore, §. *mortem. Inst. de inutil. stip.* tum re; *l.*73.*hic.* tum loco, & tum tacitè inest tempus indefinitum, arbitratu Judicis, id est, boni viri decernendum, quo ad eum perveniri potest: *d.l.*73. *l.*137. §.2. *hic.* Aut ad diem, ut certo tempore duret obligatio; quâ in specie, tempore elapso, obligatio æquitate exceptionis tollitur: §.*at si ita.Inst.hic.l.*44.§.1. *vers. placet.de O.& A.* Aut sub conditione, non præteriti, sed futuri temporis; §.*conditiones. Inst. hic.* & qualicunque quidem, in casu tamen posita, §.*sub conditione. Inst. eod. l.*59. *l.*63.*hic.* non potestativa. *l.*46.§. *ult. l.*112. *hic. l.*8. *de O. & A.*

Stipulari possunt res omnes, una pluresve, quæ in dando faciendove consistunt, & dari fierive possunt. *l.*2. *l.*29. *ff.* §. *fin. Inst. hic.*

Quæ dari fierive nequeunt, frustra & inutiliter stipulantur, cum impossibilium nulla sit obligatio: *l.*185.*de R. I.* sive natura dari nequeant; ut res quæ nec sunt neque erunt in rerum natura: §.2. *Inst.de inutil.stipul.* sive lege; ut quæ extra commercium aut omnium sunt positæ, *l.*83. §.*sacram. l.*118. *hic.* aut etiam solius stipulatoris. *l.*34.*hic.*

Si plures res conjunctim in stipulationem sunt deductæ, omnes peti possunt: Si disjunctim, pe-

nes promissorem electio est, nisi eam stipulator sibi constituerit. *l.75.§.8.l.106.hic. Cujac.in l.27.§.7. de pact.*

Stipulatio rite contracta duplicem ad exigendum producit actionem, nempe condictionem certi & actionem ex stipulatu. §.1. *Inst. hic.*

Illa datur quoties apparet, quid, quale, quantumque sit, quod promissum est. *l.74.l.75. hic.*

Quæ est actio personalis, perpetua, in hæredes transitoria. *d.l.2.§.2 l.85.§.2.ff.§.5.Inst. eod.*

In qua ipsa res, quæ in stipulationem deducta, præstanda est. *d.l.75.§.fin.*

Actio ex stipulatu oritur, quando incertum (scilicet specie, non toto genere. *l.115.l.94. ubi Jas.hic.*) in stipulationem est deductum.

Eâ, aut ut præstet promissor conventa, aut id quod actoris interest, petitur. *l.72.hic. l.13.§.fin. de re jud.*

Quomodo in hæredes transeat, *vid. l.85. hic.*

Quæ stipulationem vitient, *vid. Inst. de inutil stipulat. per tot.*

De duobus reis constituendis.

Tit. II.

Non modò unus, sed duo pluresve & suscipere, & sibi quærere verborum obligationem possunt, qui rei stipulandi, vel promittendi dicuntur; prout in hunc contractum veniunt. *pr. Inst. l.1.ff.hic.*

Stipulandi rei appellantur duo pluresve qui eandem rem stipulantur: rei promittendi qui ejusdem debiti se reos unâ promissione constituunt. *d. l. 1. & §.1. Inst. hic.*

Illi constituuntur, si pluribus interrogantibus aliquid sibi dari vel fieri, post omnium interrogationem de eadem re, eodemque facto separatim factam, promissor conjuncta oratione respondeat; *Spondeo*, sive, *utrique vestrum dare spondeo.*

Si prius uni, deinde alteri interroganti respondeat,

deat; alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei stipulandi esse. *d.*§.1. *Inst. l.6. ff. eod.* Cum reus promittendi separatâ suâ responsione eos diviserit. *l.9.ff.eod.*

Rei promittendi constituuntur, quando duo pluresve stipulanti eandem rem vel factum promittunt: sive respondent conjunctim omnes; ut, *Maevi decem aureos dare spondes, & Sei eosdem decem aureos dare spondes?* Si Titius stipuletur; & omnes respondeant simul *spondemus*; vel singuli separatim *spondeo. d.*§.1. *l.4. hic.* Nihil enim in reorum constitutionem, rei verbo singulari an plurali utantur, refert. *Gothofr. in l 4. ff. eod.*

Non erunt rei promittendi, si conjunctim ab illis stipulatus sit aureos decem, aut scriptum inveniatur illos aureos decem spopondisse: tum enim quia particula copulativa in viriles obligationem dividit, *l.2.* §. *si quis ita. de eo quod cert. loc. l.*110. *de V. O.* intelligitur quisque viriles partes promisisse; & sic separatim suam unusquisque obligationem sustinet; *l.*11.§.1. *hic.* rei autem promittendi singuli in solidum ad eandem rem obligantur. *l.*3. §. *fin. eod.*

Ex intervallo, modò sit modicum, *l.6.* §.1. *hic. l.* 137. *in pr. de V. O.* rectè duo rei constituuntur, ac frustra timetur novatio, cum hoc agatur, ut duo rei constituantur, neque ulla novatio fiat. *d.l.3. in pr.*

Si ex duobus reis qui promissuri sunt, hodie alter, alter posterâ die respondeat, non erunt duo rei, ac ne obligatus quidem is, qui postridie respondet: *l.* 12. *hic.* cum post stipulationem ad alia negocia sit decessum, priusquam promissio fieret.

Potest ex duobus reis promittendi, unus purè, alter in diem vel sub conditione obligari. §. *fin. Inst. l.7. ff. hic.*

Nec enim dispar obligationis qualitas impedit, quominus uterque eandem summam repromisisse videatur.

Non erunt rei promittendi, si sit in quantitate in-

inæqualitas; aut si unus dolum duntaxat, alter culpam, aut hic decem, alter viginti promittat. *l. 9. §. 1. l. 15. hic.*

Inæqualitas enim quantitatum, facit inæquales & proinde dispares obligationes, cum tot sint diversæ stipulationes, quot res diversæ. *l. 29. de V. O.*

Constituuntur rei stipulandi & promittendi duo pluresve, vel expressè cum hoc inter partes actum est; *l. 11. §. 1. hic. Auth. hoc ita. C. eod.* vel tacitè, quando id apparet ex conceptione & natura verborum.

Quod fit, vel per clausulam obligandi in solidum in instrumento expressam: *d. l. 11. in fin.* vel per dictionem alternativam, vel disjunctivam, quæ cuilibet actum in solidum tribuit; Ut si testator Caium & Titium hæredes instituens, dicat, Caius aut Titius decem dent Sempronio, uterque in solidum obligatur: *l. 8. §. 1. de legat. 1.* vel per dictionem distributivam, quæ cuique in solidum actum tribuit; Ut, si Caius & Titius cuilibet, vel uterque eorum mihi eadem decem promittat: *l. 44. pr. junct. Gl. 1. de legat. 2.* vel per copulativam, modò iidem sint actus stipulandi, & una oratio promittentium, & res eadem pluries fuerit repetita & promissa. *d. l. 11. §. 1. Pater in Enchirid. Inst. hic.*

Rei stipulandi si plures sint, singulis in solidum debetur; & ex iis quilibet id quod in stipulationem deductum est petere & exigere, *l. 2. hic.* & à quolibet ex reis promittendi, potest: *l. 3. § fin. l. 11. hic.* Licet ad eum quem eligit, nihil ex pecunia mutuò data pervenerit, sed alteri tota numerata sit. Sufficit enim quod omnes de reddenda promiserint, seque principales constituerint. *l. 3. C. hic. fac. l. 5. C. si cert. pet.*

Tenentur enim singuli in solidum. *d. l. 2.*

Qui tamen solidum exactus est, regressum adversus correum habet. *not. in l. 2. C. hic.*

Hodie ex jure novissimo correi debendi, beneficium habent divisionis: *Auth. hoc ita. C. eod.* Imò

ne constituuntur quidem aliter quam si id expressè actum sit. *d. Auth. hoc ita.*

Quod beneficium istis denegatur, si illi renunciatum sit; reliqui correi non sint solvendo, & sint absentes. *d. Auth. hoc ita.*

Ex duobus reis stipulandi si semel unus egerit, alteri promissor offerendo pecuniam nihil agit. *l.16. hic.*

Sanè solutione aut novatione unius tota tollitur obligatio. *l.2.3.hic.*

Novare tamen correus invito altero non potest. *l. si unus.de pact.* Novatio enim tantum mutat obligationem.

Nec pactum vel factum unius, alteri nocet vel prodest. *l.10.hic. l.27. de pact. l.34. de recept. arb.*

Quod intellige verum esse in personalibus: in iis enim quæ ad ipsam, obligationem pertinent, quorumque potestas, lege obligationis ad solos correos pertinet, alterius factum alteri nocet: *l. pen. hic.* ut sunt solutio, & quæ loco solutionis cedunt. *l. fin. C. hic. l.2. ff. eod.*

Cum unus correus alteri hæres existit, utraque causæ cognitio manet, nec una ab altera perimitur. *l.13.hic. l.93. de solut. l.71. de fidejuss.*

Nec, si correi promittendi socii non sunt, proderit uni, scilicet ac compensationem; quod stipulator alteri eorum pecuniam debeat. *l.10.hic.*

De stipulatione servorum.

TIT. III.

Stipulatio fit vel ab homine libero, vel à servo.

Nam & servi, etiam hæreditarii, §.1. *Inst.hic.* (cum hæreditas personam defuncti sustineat, *l.34.de acq. rer. dom.*) stipulandi jus habent ex persona domini, cui acquirunt: *pr. Inst.hic.* non ex sua persona; quia stipulatio est contractus juris civilis, §.9. *Inst. de action. Gl. in l.5. de just. & jur.* quo jure servi pro nullis habentur. *l.32. de R. I.*

Nec interest servus sibi; an domino; an sine adjectione stipuletur. *l.* 1. *in pr. hic.*

Sane si factum stipuletur, quod suam personam respiciat: ut sibi licere agere, ire, &c. persona tantum stipulantis continebitur. §. *pen. Inst. eod.*

Servus communis stipulando utrique dominorum, pro dominii seu dominica, *l.* 37. *ff. hic.* portione acquirit; nisi jussu unius, vel alicui nominatim stipulatus sit, vel res alterius domini sit. Tunc enim uni soli in solidum acquiritur. §. 3. *Inst. l.* 1. §. 4. *l.* 5. *hic.*

DIGESTORVM

LIBER XLVI.

De fidejussoribus & mandatoribus.

TIT. I.

Subjungitur fidejussionis materia præcedenti; quia fidejussores sine stipulatione non obligantur. *l.* 12. *C. hic. l.* 5. §. 2. *de V. O.*

Jure puta Romano. Hodiernis enim moribus & nudo pacto, & per epistolam, procuratorem, interponi & accipi possunt. Si quidem stipulationum solemnitas extra usum abiit.

Fidejussor largè accipitur pro omni eo qui alterius obligationem suscipit, & fide sua esse jubet: undè fidejussor dictus. *l.* 7. §. 8. *de dol. mal. l.* 8. §. 2. *ad SC. Vell.*

Propriè (ut hic) est is, qui pro alio principali debitore, suo nomine stipulanti promittit, &, salvâ manente principali obligatione, eam fide sua esse jubet, id est, pro ea se obligat. *l.* 8. *l.* 4. 5. *l.* 23. *ff. l.* 12. *C. hic.*

Fidejubere possunt omnes qui obligari; *Azo in pr. C. hic.* nisi specialiter prohibeantur: ut fœminæ, propter Senatus-consultum Velleianum: *t. t. ff. & C. ad SC. Vell.* milites, *l.* 31. *C. de loc. & cond.* servi.

servi extra rem peculiarem inscio domino, *l.* 19. *l.* 20. *hic.* pupilli & minores sine authoritate tutorum ac curatorum. *l.* 48. *hic. l.* 7. §. *non solum. de minor.*

Cum eorum authoritate obligantur, sed in integrum restitui possunt. *d.l.*48. *d.l.*7. §. *non solum.*

Minores, ex communi sententia, sine curatorum consensu fidejubendo non obligantur: *l.*3. *C. de in int. rest.* nisi curatorem non habeant, *l.*101. *de V.O. ubi Dd.* aut dolo deceperint adversarium tanquam majores, vel curatorem non habentes. *t. t. C. si min. se major dix.*

Accipitur fidejussor, ideò, ut magis cautum sit stipulanti: quia contingere potest ut reus principalis non sit solvendo. *l.* 1. §.8. *de O. & A. in pr. Inst. hic.*

Accedere potest omni omninò obligationi, *l.* 1. 4.8. §.1. *ff.* §.1. *Inst. eod.* qualitercunque contractæ, (sed secundum leges efficaci, *Gl. in* §. 1. *super verb. omnibus. Inst. eod. per l.*46. *ff. eod.*) non modò principali, sed & accessoriæ: *l.*27. §. *ult. d.l.*8. §. *fin. hic.* tam civili, quam naturali: *l.*7. *l.*16. §.3. *l.*25. *eod.* etiam criminali: *d.l.*8. §.5. & 6. *l.*58. §. *fin. hic.* At hactenus tantum, ut ad pœnam pecuniariam, *l.*4. *de custod. reor.* non corporalem obligetur. *Dd. in l.*70. §. *fin. hic. per l.* 13. *ad L. Aquil.*

Obligationi tamen quæ nullo jure tantam vim habet, ut condictionem indebiti impediat, haudquaquam rectè accedit fidejussor: ut cum quis præscriptione temporis ab obligatione liberatur. *l.* 37. *hic. junct. l.* 15. §. 1. *de cond. ind. l.*8. *C. de præscr.* 30. *an. text. & Gl. in l. fin.* §. *fin. rem rat. hab.*

Quippe fidejussio, cum sit accessoria, *l.*34. *hic.* principalem obligationem cui adhæreat, *l.* 11. *eod. l.* 1. §. *debitum. l.*5. *de const. pecun.* requirit.

Quare nec tunc tenebit, cum pro non obligato, *ut in d. l.* 11. aut turpi, improbatoque legibus contractu, interceditur. *l.*46. *hic. cas. vid. in l.*21. *l.*56. §.1. *hic.*

Adhiberi potest fidejussor vel pro præsenti, vel pro futura obligatione. *l.*6. *in fin. ff.* §.3. *Inst.*

hic. modò certo sit secutura principalis. *d.* §. 3. *l.* 37. *hic*.

Non tamen conveniri potest, antequam reus principalis sit obligatus. *l.* 57. *eod.*

Nec tenetur ad aliud, quam id ipsum, quod in principali obligatione comprehensum est. *d. l.* 8. §. 7. & 8.

Ita ut plus non debeat fidejussor; sive quantitatis, sive rei, *l.* 16. §. 1. *hic.* sive loci, *d. l.* 16. §. 2. sive temporis, *l.* 49. §. 2. *eod.* ratione, plus intelligatur. Ne plus sit in accessorio, quam principali. §. 5. *Inst. eod. vid. Bart. dist. in l. hi qui.* 34. *hic.*

In duriorem enim causam fidejussor acceptus ne ad id quidem obligatur, quod principalis debet. *l.* 8. §. 7. *eod.*

Quod verum *putat Wesemb. hic. n.* 5. cum alia est obligatio: ut cum debitor sub conditione, fidejussor purè promittit: *d. l.* 8. §. 7. aut debitor obligatione dandi tenetur, fidejussor factum promittit. *Gl. in l.* 49. §. 1. *ad verb. neuter. de V. O.*

Cum non alia est obligatio, sed major summa promittitur, nonnulli Interpretes fidejussionem valere volunt, saltem in eam quantitatem cui obnoxius principalis debitor. In majore enim summa inest minor: *l.* 1. §. 4. *l.* 27. §. 5. *de pact.* Sed alii rectius id negant. §. 5. *Inst. l.* 8. §. 7. *ff. hic.* Quorum sententiam in Meth. nostr. Cod. enarrat. probavimus.

Efficacius tamen fidejussor obligari potest quam principalis, *d. l.* 16. *l.* 7. *l.* 25. *hic.* puta sub juramento; sub instrumento habente paratam executionem, *Bart. in l. hi qui. n.* 11. *hic. Bald. in l. si pro ea. n.* 6. *C. mand.* cum adjectione alicujus pœnæ vel facti: *Gl. in l. sicut.* 65. *in fin. hic. Bart. in l. centum. n.* 6. *de eo quod cert. loc.* principali tantum simpliciter obligato.

Potest fidejussor vel purè, vel sub conditione, vel ad tempus, vel ex tempore dari, &c. accipi. *l.* 38. *mand. l. si pro ea.* 10. *C. eod.*

Dari debet idoneus; nisi à necessariis personis, à qui-

à quibus qualiscunque accipi debet. *l.*1. *&* 2. *in jus vocat. ut eant.*

Idoneus est, qui talis est ut stipulationem efficaciter de jure contrahere possit; *l.*3.*hic.* qui rem in fidejussionem deductam solvere potest; *l.* 234. §.2. *de V. S.* qui copiam sui conveniendi facit. *l.* 2. *qui satisd. cog.*

Quales qui non sunt, licitè recusantur. *l.*3.*hic.*

Qui tamen eos recipit, probasse videtur: *d. l.*3. *hic.* ut tutiori cautioni locus non supersit, etsi ignorantiam prætexat. *arg.l.*1.§.1. *Vt in poss. legat. l.*19.*de R.I. l.*5.*si cert.pet.l.*223.*de V.S. Alex.vol.*5. *conf.*60. *col.*1.

Tenetur fidejussor ad id quod tempore fidejussionis in obligatione principali fuit, sive sors, sive usura, peræque ac principalis debitor: *l.* 4. *l.*68. §. 1. *hic. l.* 5. *C. de pact. int. emt. l.*8. *C. quod cum eo qui in al. pot.* non verò ad id quod ex mora & delicto debitoris accedit. *l.* 8. *de eo quod cert. loc. l.*22.*de O.& A.* Nisi in omnem causam fidejusserit. *l.*54. *locati.*

Possunt, in solidum, si plures sunt, conveniri, §.4. *Inst.l.*3.*l.*16.*l.*23.*C.hic.* etiam ante principalem debitorem. *l.*2.3.5.*C.eod.*

Et non tantum ipsi fidejussores tenentur, sed & eorum hæredes, §.2.*hic. l.*4.§.1.*hic.* etiam horum non factâ mentione. *l.*13.*C.de contr. stipul.*

Qui, si plures sunt, pro partibus tenentur hæreditariis; si unus, in solidum. *l.*24.*l.*49.§.1.*hic.*

Hodie ex beneficio Epistolæ D. Hadriani, fidejussores, si plures sunt, & in eandem summam se obligaverint, (non si diversarum stipulationum sunt fidejussores, *l.*43.*l.*51.§.2.*ff hic.*) habent beneficium divisionis, Nisi ei renuntiaverint; *l.ult. ff. l.pen. C. de pact.* quo (exceptione oppositâ) cogit fidejussor, in solidum conventus, creditorem actionem suam dividere in singulos, qui tempore litis contestatæ solvendo sunt, & ita eos pro partibus convenire. *l.*26. *& ll. seqq. l.*51. *ff. l.*10. §.1. *C.* § *si plures. Inst. hic.*

Inopis tamen fidejussoris, & obligatione ex-

empti portionem reliqui sustinent. *l.48. l.27.ff.l.3. C. eod.*

Nec jure novo, nisi absente debitore, vel quia ob potentiam conveniri facilè nequit, *Ias. in §. item si quis. n.68. Inst. de action. ubi Angel.* aut excussis principalis debitoris bonis, fidejussor aut ejus pignora, *§. 1. ubi Gl. in Nov.4. Auth. hoc ita si debitor. C. de pign.* possunt conveniri. *Auth. præsente. C. hic.*

Est hoc beneficium per exceptionem opponendum. Si non opponatur, judicium valebit. *Gayl.2. obs.27.*

Potest unus ex multis fidejussoribus à creditore conventus desiderare, ut is jus pignoris, vel actiones, sibi contra confidejussores cedat. *l. 17. ff. l. 2. l.11. l.14. C. eod.*

Non enim habet actionem contra confidejussores, qua partes ab eis repetat, *d.§. si plures.* nisi à creditore actio sibi cessa sit. *l.39. hic.*

Quâ cessione negatâ, ultra partem virilem non tenetur. *l. 2. C. hic. Hipp. de Marf. tract. de fidejuss. n.27.*

Contra principalem fidejussori datur actio mandati, *l. 14. C. hic.* videlicet si ejus mandato fidejussit; alioquin aget negotiorum gestorum. *l. 20. §. 1. mandati.*

Si pro invito, vel donandi animo fidejussit, nullam habet, ad id repetendum quod solvit, actionem. *l.6. §. si passus. l.40. eod.*

Nec datur fidejussori actio antequam exsolvat; nisi aliter sit conventum, aut debitor dilapidare cœperit, *l.28. ff. mand.* aut diu in solutione cessaverit; *l.38. §.1 ff. eod. Bald. in l.10. C. eod.* aut ipse fidejussor condemnatus sit; *l.10. C. mand.* aut in fidejussorem parata sit ex instrumento guarentigiato executio, *Bald. d. loc.* aut fidejussio ad tempus sit coarctata. *fac. l.1. de pact.*

Solutione factâ, aut potestate agendi ex dictis causis concessâ, fidejussor, non modò principale debitum quod solvit exigere potest, sed quicquid fidejussionis nomine, damni injuriæve passus est. *Bald. in d.l.10. n.15.*

Fide-

Fidejussori similis est mandator.

Qui est is, cujus mandatu contrahitur, vel qui mandat alicui credi, aut cum aliquo contrahi, atque ita fide suâ esse jubet, vel se soluturum esse constituit. *l.12.* §. *si post creditam. mand. Gl.1. & Dd. in Nov.4. in pr.*

Habet prædicta beneficia ordinis, divisionis, & cedendarum actionum. *l.41.* §.1.*ff. hic. l. ult. C. de constit. pecun. Nov.4. c.1.*

Differt à fidejussore, 1. Quia tenetur creditori, non ex stipulatione ut fidejussor, *l.1.*§.*verbu. &* §. *seq. de O. & A.* §. *ult. Inst. hic.* sed mandati, ut quia mandavit pecuniam Titio credi. 2. Quia semper obligationem præcedit; *l.12.*§.*si post creditam. mandati.* non etiam, ut fidejussor, sequitur.

De novationibus & delegationibus.

TIT. II.

Dissolvuntur obligationes omnes, novatione, solutione ejus quod debetur. & acceptilatione.

Novatio (à novo & nova obligatione dicta. *l.1. pr. hic.*) est duplex, vel in specie sic dicta, vel delegatio.

Novatio in specie, est prioris debiti in aliam obligationem vel civilem, vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est, cum ex præcedenti causa ita nova constituitur, ut prior perimatur. *d.l.1. in pr.*

Si aliud debitum in obligationem deducatur (ut, pro equo, qui prius debebatur, decem;) non erit novatio, sed alia separata obligatio. *l.26.* §. *si centum. de cond. indeb.* nisi id sit inter partes actum. *Salic. in l. fin. n.* 3. *C. hic. Bart. in l. pen. de præt. stipulat.*

Est novatio vel voluntaria, quæ fit, voluntate contrahentium, per stipulationem: Et est proprie novatio: vel necessaria, quæ fit judicio: *l.29.ff.l.1. l.3.C.hic.* id est, cum debitor est condemnatus, *l.14.*

§. *quid si homo. quod met. caus. l.* 16. §. *si plures. de pignor.* & cum is, cui mandatæ sunt contra Titium actiones, cuive Titius delegatus est, eum judicio convenit, & litem contestatus est. *l.* 11. §. 1. *ff. l.* 3. *C. hic.* Et improprie novatio dicitur. *Donel.* 16. *com.* 20.

Novare possunt ipsi tantum creditores, qui rerum suarum habent administrationem, aut alii ipsorum jussu: *l.* 3. *l.* 20. *hic.* aut qui dominorum loco sunt: ut tutores, curatores: *l.* 20. §. 1. *l. ult. ff. hic.* non alii; *l.* 2. *l.* 23. *l.* 25. *C. de pact. per l.* 13. *ff. de neg. gest.* nequidem si illis solvi possit. *l.* 10. *l.* 16. *l.* 35. *ff. l.* 4. *C. hic.*

Novari omnis obligatio potest, *l.* 1. §. 1. *l.* 2. *hic.* omniaque debita, *d. l.* 2. §. 1. etiam una stipulatione plures. *l. fin.* §. 2. *eod.*

Non conditionalis obligatio, antequam extet conditio; nec futura, antequam ipsa constiterit obligatio. *l.* 8. §. 1. *l.* 14. *pr.* & §. 1. *hic.*

Fit novatio aut purè, aut in diem, aut sub conditione: ita tamen ut non ante conditionis eventum perfecta esse intelligatur. *l.* 14. *l.* 31. *hic.*

Ut fiat, neque posterior obligatio priori accedat, olim sufficiebat quomodocunque id agi, ut obligatio novaretur, *l.* 2. *hic.* hodie ex Justiniani constitutione, opus est id expressè agi, ut prima obligatio aboleatur, nova fiat. *l. ult. C. eod.* § *pen. Inst. quib. mod. toll. obl.*

Quare prorogato solutionis termino, non intelligitur facta novatio, nec fidejussores liberantur. *Jas. in l.* 1. *n.* 18. & 19. *cum seqq. C. de judic.* & *in l. lecta. si cert. pet.*

Novatione factâ, prior obligatio, unà cum accessoriis, fidejussione puta & pignoribus perimitur, *l.* 18. *hic.* & ex secunda is qui novavit, tenetur.

Delegatio, est vel crediti sive actionis quæ ceditur seu mandatur; *l.* 51. *de pecul.* vel debiti seu debitoris. *de qua hoc titulo agitur.*

Illa fit solo consensu delegantis & ejus cui delegatur: hæc requirit consensum etiam delegati. *l.* 1. &

& *l.6.C.hic.* quia nemo invitus obligatur. *l.sicuti.C. de action. l. nec emere. C. de jur. delib.*

Delegatio debitoris, est mandatum quo creditor jubet debitorem quod ipsi debet alteri promittere. *Treutl. disp. hic. th.6.*

Delegare enim est vice sua alium reum dare creditori, vel cui creditor jussit. *l.11. pr. hic.*

Delegare possunt iidem creditores, qui novare. *l.15. de solution. l.3. l.9. l.20. l.130. hic.*

Delegantur debitores, *l.11. hic.* & quidem volentes, non inviti, *l.1. l.6.C. eod.* quod is qui delegatur stipulanti debeat promittere, ideoque utriusque consensu negotium perfici. *l.1.C.eod.*

Fit delegatio quidem quovis consensu, etiam citra stipulationem, *l.17. hic.* sed ut per eam fiat novatio, necesse est ut creditor à debitore sibi delegato stipuletur, vel litem contra eum contestetur. *l.1. l.3. C. eod.*

Vndè dictum est, delegationem (nempe perfectam quæ obligationem novet.) fieri vel per stipulationem, vel per litis contestationem. *d. l. 11. §.1. hic.*

Per stipulationem fit, cum debitor meus, creditori meo vel alii cui jusserim, rem mihi debitam promittit.

Per litis contestationem fit delegatio, veluti si quis pro reo convento judicium subeat, & litem contestetur non invito actore. *d. l. 11. hic. l. 23. de solution. Duar. hic. c.5.*

Delegatione ritè factâ, jure novationis prior contractus evanescit; *l.2. & 3.C. hic.* & delegans debito liberatur. *d. l. 3.* Licet delegatus non sit solvendo. *d. l. 3. in fin.* Quia bonum nomen creditor accepisse videtur, qui eo contentus fuit, idque ipsum quale initio obligationis fuit secutus est, ut ejus periculo id nomen sit. Nisi tamen debitoris periculo ab ejus debitore stipulatus fuerit. Tum enim pecuniæ quæ à delegato servari non potuit, exactio salva est. *l.18. ff. de fidejuss. l.26. ff. mand. l.186. §. 1. ff. de verb. signif.*

Exceptio quæ objici poterat deleganti, non potest

test objici ei, cui facta delegatio; nisi eadem ratio sit. *l.19. hic.*

De solutionibus & liberationibus.

TIT. III.

SOlutio in genere, est quivis actus, quo debitor liberatur ab obligatione, quâ creditori devinctus est. *l.54. hic. l.176. l.47. de V. S.*

In specie, est realis ejus quod debetur, legitimè facta præstatio.

Solvere potest quivis rerum suarum habens administrationem: *l.14. §.1. l.23. l.40. hic.* licet alius debeat, & is id ignoret. *l.66. l.23. l.53. l.58. l.44. hic.*

Qui sub tutoribus & curatoribus degunt, ut sine horum authoritate contrahere nequeunt, sic nec solvere possunt. *l.14. §.1. cum ll. seqq. hic.* Ita quidem ut nummos accipientis faciant: *l.9. §.2. de auct. tut.* Quia si forte solverint, vindicare possunt. *l.14. § fin. hic.* Nascitur tamen iis liberatio pecuniâ à creditore consumptâ. *d.l.9. §.2. d.l.14. §. fin.*

Qui pro debitore, ipsius nomine, solvit, ipso jure eum liberat: *l.23. l.40. hic. l.39. de negot. gest.* si suo nomine, id est, ad suam obligationem, puta fidejussoriam, distrahendam solvat, *l.17. l.37. hic.* debitor solummodò ope exceptionis juvatur. *l. 28. cum ibi. not. ff. mandat. Dd. in l.75. hic.*

Solvitur rectè creditori qualicunque, si sanæ mentis sit, & justæ ætatis, etiam invito, *l.50. de O. & A. l.70. hic. l.19 C. de usur.* etiam solutioni in obligatione adjecto. *l.11. l.38. l.71. hic.* & servo ex peculiari contractu. *l.18. l.31. l.35. hic.*

Non solvitur rectè sub tutela curave constitutis. *d.l.14. §.1. l.47. hic.* Nam pupillo, minori, nequidem auctore tutore rectè solvitur. Nam si pecunia consumpta, aut postmodum perierit in integrum restituitur. *l.2. C. si adv. solut. t. tit. C. si tut. vel cur. interv. Briss. lib.1. de solut. pag.130.* Quia tutorum auctoritas pupillorum gratia comparata, in odium

verti

verti & restitutionis beneficium impedire non debet. Cessat tamen illud si curator sit solvendo. *sec. Mauric. de rest. in int. cap.* 176. *& seq. Diss. Ant. Fab. quem refellit Hilling. in Don. Enucl. lib.* 16. *com.* 16. *in not. lit. F.*

Omninò tutoribus vel curatoribus tempore administrationis, *l.* 46. §. *tutelæ. de adm. tut.* qualibuscunque, *l.* 14. §. 1. *l.* 45. §. 1. *hic.* uni, pluribusve, *d. l.* 14. §. *sive autem.* Nisi aliter testamento, *l.* 47. *de adm. tut.* à tutoribus, aut magistratus sic cautum.

Extraneis quibus neque debetur, nec rectè solvitur; *l.* 12. *C. hic.* nisi volente mandanteque creditore, *l.* 4. *C. l.* 49. *ff. hic.* aut ratum habente: *l.* 13. *l.* 49. *l* 71. §. 1. *eod.* ut cum procuratori generali, vel cum, vel sine libera, *Vaud.* 1. *qu.* 47. vel ad hoc speciale mandatum habenti solvitur. *l.* 12. *hic.*

Sed Procuratori tamdiu rectè solvitur, quamdiu domini voluntas durat, aut dominus non decessit, (Nisi post mortem solvere jusserit: *l.* 12. §. *fin. l. seq. ff. mand. l. fin ff. hic. Cujac.* 16. *obs.* 58.) aut statum non mutavit. *d. l.* 12. §. 1. *l* 51. *hic.*

Debitor tamen, qui, revocatum mandatum ignorans, solverit, ex æquitate liberatur. *l.* 34. §. *si Titium. d. l.* 12. §. *fin. hic.*

Solvendum vel id quod debetur, & quidem totum; *l.* 27. *l.* 33. §. 1. *ff. l.* 9. *C. eod.* ex natura obligationis; etiam creditore invito: *princ. Inst. quib. mod. toll. obl.* vel aliud ejus vice & loco: Aut pars; *Dd. in l. tutor.* §. *Lucius. de usur. & l.* 2. §. 1. *de V. O.* sed non nisi creditore volente *l.* 16. *C. hic. l.* 2. §. 1. *de reb. cred. Hott. ill. qu.* 22. *Coras. ad l.* 2. *ff. de O. & A. Costal. ad l.* 21. *C. de reb. cred.*

Totum debitum solvere intelligitur, qui id integrum perfectumque dat, ut nec juri quicquam desit, nec morari possit à debitore. *l.* 20. *l.* 27. *l.* 38. §. 3. *l.* 69. *l.* 72. §. *ult. l.* 102. *hic.*

Quantitas aut species debita si integra, tota; si pro parte solvatur, pro eâdem tantum perimitur obligatio. *l.* 9. §. 1. *hic.*

Qui genus debet, si partem speciei solvat, nulla ex-

ex parte liberatur; ne fortè diversas partes in diversis speciebus solvere velit. *d.l.9.§.1.*

Pecunia debita in eadem moneta solvenda, nisi creditoris nihil intersit. *l.99.hic.*

Solvere debet debitor eodem loco quo conventum, *l.1.l pen. & t.t. de eo quod cert. loc.* (Nisi & quod creditoris ratione loci intersit, simul offerat: *d.l.1. & l.pen. l.8.C.hic.*) & sua die, vel ante diem, *l.70.hic.* etiam creditore invito, *l.38.§.16. l.41.§. pen. l.137.§ 2. de V.O. l.70. l.98.§.4. hic. l.1.§.1. de cond. & dem. Donel. ad d l.41.§.pen.& 15.com.8. & 16.com.11. Diss. Cujac.23.obs.23.* non post. *l.85. hic.* Nam qui tardius solvit, minus solvere intelligitur. *§. plus autem. Inst. de action.*

Et ita solvendum, ne quo modo res auferri possit, sive in specie, *l.33.in pr.l.20.hic.* sive in genere debeatur. *d.l.33.§.1.l.27. hic.*

Non ergò liberatur qui rem alienam solvit: *l.46. hic.* nequidem si postea debitori possit acquiri: *l.98. §.3. hic.* aut alii pignoratam: *d.l.20.* quia auferri potest: nec is qui rem solutam condictione indebiti potest, repetere, eò quod exceptione perpetua tutus erat: *l.34.§.ult.hic.* nec qui sic dedit ut reciperet. *l.55. eod.*

Qui rem communem solvit, pro parte tantum liberatur. *l.94.§.1. eod.*

Qui ex pluribus causis debet, si ex omnibus non solvat, dicere potest, quo debito exonerari velit: *l.1. l.101. l.5. §.1. hic.* nec potest creditor contradicere. *fac.l.102.§.fin.hic.l.ult.quib.mod.pign.solv.*

Quodsi non dixerit, in potestate creditoris est, in quam causam accipiat, sic tamen, ut, quasi negotium debitoris gerens, in eam causam imputet, quæ gravior & durior est debitori. *vid. l.1.2.3.4.5. 6.7.8. l.89. l.97. l.101. §.1.l.102.§. Valerius.l.103 ff. l.1. C. hic.*

Quod debet facere in re præsenti; hoc est, statim atque solutum est. *d.l.1.2.3.4. & seq. hic.*

Quodsi id non constituat, si quidem summæ sint omni ex parte æquales, decedit de omnibus pro rata: *l.8. hic.* sin aliqua durior vel gravior

existat,

existat, primo in eam accepto feretur. *l.* 3. *cum seqq. hic.*

Gravior est, ex qua tum cum solvebat, ad solvendum compelli poterat. *l.*3. §.1. *l.*103. *hic.* Sin tales sunt omnes, ea quæ ex famosa causa debetur; non ejus quæ pecuniam continet: deinde quæ sub hypotheca vel pignore contracta est: post hunc ordinem potior habetur ex propria, quam aliena obligatione: sin nihil eorum interveniat, vetustior. *l.*37. *l.*5. *in princ. l.*102. §.2. *hic.*

Solutione ritè factâ, non solum liberatur debitor, sed etiam accessiones, ut fidejussores, & pignora, *l.*43. *l.*44. *hic.* & chirographum redditur inutile, *l.* 22. *C. eod.* illudque debitor potest condicere. *l. ult. C. eod.*

Cui petenti creditor instrumentum plenæ liberationis seu quietationis facere tenetur. *sec. Bart. post. text. in l.*84. §.7. *de legat.* 1.

Et melius est evidentem habere liberationem, quam chirographi redditionem. *l.*14. *C. hic.*

Sunt præter solutionem, & aliæ liberationum causæ.

Ut est, rei debitæ oblatio, & creditore accipere nolente obsignatio & depositio; quæ ipso jure liberat. *l.*9. *C. hic. l.*6. *l.*19. *C. de usur.*

Ut & confusio; ut cum debitor creditori, aut contra creditor debitori succedit. *l.* 95. §. *aditio. hic. l.*38. *l.*71. *de fidejuss. l.*1. §. *si debitor. ad L. Falcid.*

Confusio fit modò in totum, modò pro parte hæreditaria, prout ex asse, vel ex parte succeditur. *l.*24. *l.*50. *de fidejuss.*

Interitus speciei liberat etiam debitorem perinde ac solutio: *l.*107. *hic. l.*23. *de V. O.* modò debitor dolo & culpâ careat: quâ non caret, si res post ejus moram perierit. *l.*98. §. *fin. l. pen. hic. d. l.*23. *de V. Oblig.* Et propterea æstimationem præstare debet. *arg. l.*24. *l.*49. *l.*82. §.1. *l.*91. *pr. l.*12. *de V. O. l.*26. §. *si is. de noxal. act. l.*47. §. *ult. l.*100. §.11. *de legat.* 1. *l.*12. §. *ult. depos. l.*5. *de reb. cred. Cujac. Duar. Donel. ad l.* 23. *ff. de verb. oblig.*

Interiisse videtur, quæ desiit esse in commercio;

puta

puta sacra, religiosa facta. *l.* 83. §. *sacram. de V. O. l.* 98. §. *fin. hic.*

Contingit etiam ab obligatione liberatio per chirographi redditionem. Nam creditor illud debitori restituendo, pactum de non petendo facere videtur. *l.* 2. §. 1. *de pact.*

Et instrumentum, si penes debitorem reperiatur, creditor ipsum liberasse præsumitur. *Bald. in l.* 3. *de pact.*

Pactum de non petendo obligationem naturalem ipso jure, civilem æquitate exceptionis elidit. *l.* 95. §. *naturalis. hic.* §. *præterea. Inst. quib. mod. toll. oblig.*

De acceptilationibus.

Tit. IV.

Acceptilatio, est liberatio per mutuam interrogationem, quâ utriusque contingit ab eodem nexu solutio. *l.* 1. *hic.*

Vel est imaginaria solutio, §. 1. *Inst. eod.* stipulationis instar; *Gæd. de contr. stip. c.* 1. *concl.* 13. *num.* 71. *& c.* 12. *concl.* 13. *num.* 19. quâ creditor animo dissolvendæ obligationis interroganti debitori respondet se creditum recepisse, quod non recepit. Velùti *quod tibi promisi; habesne acceptum? habeo. l.* 6. *in pr. l.* 7. *l.* 9. *hic.*

Fieri tantum potest purè, non sub conditione, *l.* 4. *hic. l.* 77. *de R. I.* scilicet expressâ; *l.* 4. *de cond. caus. dat.* sub tacitâ potest, *l.* 12. *l.* 21. *hic.* non in diem. *l.* 5. *hic.*

Quia, ut vera solutio statim liberat, sic & imaginaria statim liberare debet. Fictio enim debet veritatem imitari. *l.* 23. *de lib. & posth. l.* 16. *de adopt. Bart. in l. si is qui. n.* 22. *de usucap.*

Perficitur acceptilatio, verbis solemnibus; *l.* 1. *C. hic.* quacunque linguâ prolatis; §. 1. *hic.* modò sensus congruat, & uterque sive per se, sive per interpretem idioma intelligat. *l.* 19. *hic.*

Acceptum rogare possunt, quibus ex negocio secum,

cum, vel cum eo cui successerunt, gesto, debetur; patresfamilias, si sint & sui juris.

Alieno nomine, *l.* 13. §. 10. *hic.* aut per procuratorem, acceptum ferre non licet: *l.* 3. *eod.* Quia acceptilatio est actus legitimus. *l.* 77. *de R. I. Cujac. lib.* 15. *obs.* 16.

Accepto ferri potest debitori, ejusque hæredi, & ex his quidem uni. *l.* 13. §. 11. *l.* 10. *in fin. hic.* Sed non alii quam qui debet, vel qui debitori jure potestatis acquirit. *l.* 8. §. 1. §. 2. *l.* 11. *hic.*

Acceptum ferri debet id ipsum quod debetur: *l.* 6. *l.* 13. §. 5. *hic.* & quidem ex causa stipulationis. Nam verbis tollitur obligatio, quæ verbis contracta est. *l.* 8. §. 3. *hic.*

Nec refert de re aliqua certa certoque contractu specialiter, an de omnibus rebus & causis generaliter acceptum fiat. *l.* 18. *hic.*

Non tantum tota res debita, sed & ejus pars accepto ferri potest; *l.* 9. *l.* 13. §. 2. *l.* 17. *hic.* modò sit dividua: Individua enim si sit, ut servitus, acceptilatio in partem facta, nullius momenti est. *d. l.* 13. §. 1.

Quod sub conditione vel in diem debetur, accepto ferri potest: sed utilis erit stipulatio tum, cum dies venerit, vel conditio extiterit. *l.* 13. §. 6. *l.* 21. *l.* 12. *hic.*

Tollitur per acceptilationem ipso jure tantum (ut dictum) verborum obligatio: *d. l.* 8. §. 3. reliquæ obligationes ope exceptionis infirmantur, *l.* 19. *hic.* quatenus in acceptilatione quodammodo inest pactum de non petendo. *l.* 5. *in pr. de resc ind. vind.*

Quæ tamen & ipso jure tolluntur, si prius per novationem in verborum obligationem transfusæ, deinde per acceptilationem tollantur. §. 1. *vers. sed & id. Inst. quib. mod. toll. obl.*

Licet omnes omnino obligationes ita novare & accepto ferre secundum formulam à Gallo Aquilio (undè Aquiliana acceptilatio dicta) introductam. *l.* 18. §. 1. *hic.* §. *est autem. Inst. quib. mod. toll. obl.*

Cui

Cui acceptilationi Aquilianæ duplex inest stipulatio. Una, quâ contractus prior in stipulationem deducitur; Altera, qua ita deductus acceptilatione sequenti tollitur. *Pater in Enchirid. Inst. hic.*

Inter acceptilationem & apocham hoc interest, quod acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit; apochâ non alias, quam si pecunia soluta sit. *l.* 19. §. 1. *hic.*

Potest & donationis causa acceptilatio fieri. *l.* 2. *C. hic.*

In contractibus in quibus ultro citroque est obligatio, tametsi ab una tantum parte intercesserit acceptilatio, omnes nihilominus liberantur. *l. ult. hic. l.* 5. *de rescind. vend.*

De prætoriis stipulationibus.

TIT. V.

Prætoriæ stipulationes sunt, quas Prætor in Edicto interponi jubet.

Sunt vel Judiciales, vel Cautionales, vel Communes. *l.* 1. *in pr. hic.*

Judiciales eas dicimus, quæ propter judicium interponuntur, ut ratum fiat: ut judicatum solvi, & ex operis novi nunciatione. *d. l.* 1. §. 1.

Sic dictæ, non à judice, sed à judicio; quod à Prætore ad firmanda judicia sint inductæ.

Locum habent ubicunque judici æquum visum fuerit.

Cautionales sunt, quæ instar actionis habent, & ut sit nova actio, intercedunt: ut de legatis stipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. *d. l.* 1. §. 2.

Communes sunt stipulationes, quæ fiunt judicio sistendi causa. *d. l.* 1. §. 3.

Sic dictæ, quia non planè sunt judiciales, nec omnimodo cautionales; eòque mixtam habent causam.

Omnes stipulationes naturâ suâ cautionales sunt: hoc enim agitur in stipulationibus, ut quis cautior

cautior sit, & securior interpositâ stipulatione. *d.l.* 1. §.4.

In omnibus his necesse, ut quid fieri conveniat, *l.* 6. *hic.* eòque nomine fidejussores dentur. *l.* 3. *eod.*

Per pignora, aut pecuniæ, vel auri depositionem hic non satisdatur. *l.7.eod.*

Quod hodie non admodum obtinet; cum bona per se sint pignori ipso jure tacitè obligata. *Bachov. ad Wesemb. hic.*

Sunt quædam stipulationes in quibus nuda repromissio sufficit; *d. l.* 1. §. 5. ut ex operis novi nunciatione, ex causa damni infecti, duplæ. *d. l.* 1. §. 6. 7 8.

Solet omnibus prætoriis stipulationibus pœna adjici, *l.6.l.fin. hic.* ad evitandas probationum ejus quod interest difficultates: *d. l. fin.* Incertum enim continent. *d.l.2. hic.*

Agitur ex his stipulationibus, si id quod convenit factum non est, adversus debitorem, & ejus fidejussorem; *l.4.§.2.rem pup.vel adol.salv.for.* aut in id quanti ea res est, hoc est, quanti interest factum esse: aut ad pœnam, si quæ sit verbis comprehensa. *l.6. l.fin. hic.*

Si in his stipulationibus ambiguus sermo acciderit, Prætoris erit interpretatio: Ejus enim mens æstimanda est. *l.9. hic.*

Sed &, si quid vel addi, vel detrahi, vel immutari oporteat, prætoriæ est jurisdictionis. *d. l.* 1. §. *ult.*

Sæpius interponuntur, cum sine culpa stipulatoris cautum esse desiit. *l* 4. *hic.* veluti si fidejussores initio dati, ad inopiam redacti sunt, *l.10. in fin. qui satisd. cog.* aut si fidejussor stipulatori, vel stipulator fidejussori hæres extiterit. *l.* 9. §. *fidejussor. eod.*

Et in omnibus stipulationibus prætoriis, ex stipulatione procuratoris datur domino actio utilis. *l.3. l.5. hic.*

Recipiunt hæ stipulationes divisionem, quoties incertam quantitatem, id est, id quod inter-

est,

est, continent. *l.2. hic. l. pœnales. §. Iulianus. ad L. Falcid.*

Rem pupilli vel adolescentis salvam fore.

Tit. VI.

Exigitur hæc satisdatio ab omnibus tutoribus vel curatoribus, *l.4. §.2. §.4. §. ult. l.8. hic.* nisi sint testamentarii, aut ex inquisitione dati: *l.7. hic.* aut legitimi; iique aut parentes & patroni; sed hi secundum quid. *l.1. §.1. de legit. tutor.*

Quibus tamen collega offerre potest, utrum satis accipere velint an satisdare. *d.l.7.*

Quæ satisdatio per fidejussores fieri debet. *l.4. §.1. §.2. hic.*

Eam stipulatur pupillus, vel alius qui in curatione est; ipse, si præsens sit & fari possit, licet ejus sit ætatis, ut non intelligat quid agat: si absit, aut fari non possit, servus ejus: Si servum non habeat, ei emi debet: Si non sit undè ematur, servus publicus apud Prætorem stipulabitur, aut Prætor aliquem dabit, qui stipuletur, isque pupillo actionem acquiret utilem. *l.2.3. & 4. in pr. & l.6. hic.*

Ex qua stipulatione oritur actio, quæ contra tutores & eorum fidejussores datur finitâ tutelâ: *l.1. hic.* contra protutorem, vel curatorem, & fidejussores ab eis datos, statim ac quæque res salva esse desiit. *d.l.1. d.l.4. §.24.*

Eâ tenentur singuli fidejussores in solidum, nec habent beneficium divisionis ex Epistola D. Hadriani. *l. ult. eod.*

Hac actione id consequitur pupillus quod in tutelæ judicium venit. *d.l.4. §.6. l.9 hic.*

Itaque & fructuum & usurarum etiam habetur ratio. *l. si postea. eod.*

Ac tametsi res pupilli non perierit, tamen si non præstetur, ei commissa stipulatio intelligitur, quasi salva ei non sit. *l.11. eod.*

Indi-

Iudicatum solvi.

Tit. VII.

HÆc cautio, cum quis alieno nomine judicium subit, in ipso litis initio, *l.un.C.de satisdan.* præstari debet, vel à domino litis præsente, vel à procuratore absentis. *l.10.hic.l.14. qui satisd. cogant.§. sed hodie. §. si reus. Inst. de satisd.*

Eam stipulatur actor, nec solus dominus litis, sed etiam procurator, vel tutor, vel curator, cui administratio commissa est. *l.* 3. §. 1. *cum* §§§§. *seqqqq. hic.*

Continet tres clausulas. 1. De re judicata, (id est, solutum iri quantum judex deberi pronuntiaverit. *l.9.hic.*) 2. De re defendenda, (hoc est, ut nisi boni viri arbitratu lis agatur, & defendatur reus, quanti hoc nomine intersit, exigere actor à reo & fidejussoribus possit. *Gl.& Dd.in l.9.l.13.eod.*) 3. De dolo malo, (id est, dolum malum abesse abfuturumque esse. *l.9.l 6.l.19.eod.*)

Res defensa non videtur, si non in solidum, *l.7. eod.* aut non loco idoneo defendatur. *l.5.§. fin. eod.*

Dolus abfuit, si nullo tempore adfuit. *l. 19. eod.*

Ex una causa hæc stipulatio commissa, ex aliis amplius committi nequit, *l.5.§.2. eod.* si videlicet idem, puta id quod in universum interest, & ex eâdem causâ, ab eodem petatur: alias secus est. *l.fin eod.*

Committitur ob rem judicatam stipulatio, & dies cedit statim post rem judicatam, sed dies non venit, id est, exactio differtur ad tempus, quod reo damnato indulgetur. *l.1.hic.*

Judicatum accipe ab eodem Judice, cui se fidejussores subdiderunt. *l.3.l.pen.hic.*

Ob rem non defensam non prius stipulatio commissa creditur, quam ex ea lis fuerit contestata. *l.13. in pr. eod.*

Ob eam non committitur stipulatio, si lis

mortua

mortua finitave sit: *l.* 2. *l.* 13. *l.* 15. *eod.* res talis sit de qua Prætor Judicium accipere non cogat. *l.* 18. *hic.*

Ratam rem haberi, & de ratihabitione.

TIT. VIII.

Exigitur hæc cautio ab eo qui alieno nomine agit, (hoc est, quoquo modo alienum jus persequitur) *l.* 39. §. 1. *de procur. Inst. de satisdat.* tum demum, cum incertum est, an mandatum habeat nec ne: *l. ne satisdatio. hic.* aut cum alioqui mandatum exhibere non cogitur: ut conjuncta persona. *l.* 21. *C. de procur.*

Ex ea datur actio, tam adversus procuratorem qui promisit rem ratam haberi; quam adversus fidejussorem, si dominus eundem actum retractaverit; ratum videlicet non habendo, quod gestum est, & iterum petendo, &c. *l. quo enim.* §. *ult. hic.*

Ratum non habere videtur, qui quod gestum est improbat, quasi procurator mandatum non habuerit. *d. l. quo enim.* §. 1. *l.* 1. *hic.*

Ratum habetur, non tantum verbis, sed etiam actu: veluti, si dominus litem ab alio inchoatam persequatur. *l.* 5. *eod.*

Ac potest vel in totum, vel ex parte ratum haberi. *l.* 18. *hic.*

Quodsi dominus primò ratum non habeat, postea mutatâ voluntate ratificet, etsi summo jure commissa sit stipulatio, tamen exceptione doli promissor se tueri poterit. *l.* 12. §. 1. *hic.*

Si ratum non habeatur, datur ex hac stipulatione actio in id quod interest. *l.* 13. *in pr. l.* 18. *l.* 19. *eod.* Unde quatenus interest, eatenus condemnatio fit. *d. l.* 18. *l.* 19. *hic.*

Stipulatio autem hæc committitur statim atque dominus de re gesta certior factus, ratam eam non habet.

Ejus-

Ejusmodi tamen tempus relinquendum est, quod ad deliberandum de præsenti negotio sufficiat: nisi forte certum tempus in stipulatione sit adjectum. *Wes. hic. n.2.*

DIGESTORUM

LIBER XLVII.

De privatis delictis.

TIT. I.

SEquuntur post judicia civilia, puta ut prætoriis opponuntur; hactenus exposita, criminalia: quæ fiunt ob privata delicta, vel popularia, vel publica crimina.

Privata (de quibus primo loco dicitur, quia superioribus judiciis civilibus sunt similiora) sunt, in quibus injuria privato illata cognitione judicis, sed non pedanei, datique, *Bachov. in not. ad Wesemb. hic. num.2. & 3.* vindicatur. *l.9. §.5. de publican. l. ult. hic. l. un. C. quand. civil. act. præjud. crim. l. fin. de furt.*

Sunt aut Ordinaria, in quibus certa pœna præstituta est, certaque & civilis petendi & judicandi forma servatur: *l. fin. hic.* Aut Extraordinaria, in quibus nulla certa pœna præstituta est; certâque petitione non agitur; sed pro arbitrio judicis, & qualitate commissi.

De ordinariis etiam extra ordinem agi potest: *l. fin. hic. l. fin. de furt. l. fin. de injur.* quo casu actor in crimen subscribere cogitur. *l. fin. hic.*

Nam de ordinariis agitur, aut ordinariè ad mulctam certam, legibus præstitutam, apud judicem ordinarium: aut extra ordinem ad vindictam, & incertam neque jure definitam pœnam, sed ab arbitrio ejus, cujus de ea re notio est, pendentem. *d. l. fin. hic. d. l. fin. de furt. d. l. fin. de injur.*

Quam pœnam si actor petit sibi applicari, civile

vile privatum, ordinarium ac pecuniarium judicium institutum esse intelligitur: *d. l. 9. §. 5. d. l. fin. de furt.* si fisco applicari postulat, extra ordinem criminaliter agi videtur. *d. l. fin. de injur. d. l. fin. de furt. Gl. in l. 3. de sepulch. viol. Bart. in l. fin. n. 3. 4. hic.*

Sed ex omni delicto, utrovis modo, & criminaliter ad pœnam, & civiliter ad id quod interest, & damnum datum, agi potest. *d. l. 9. §. 5. l. 3. C. ad L. Aquil. l. fin. hic: l. qui nomine. ubi Bart. de fals. Boss. in prax. crim. tit. de furt. n. 37.* Nec una actio alteram consumit. *l. 1. ubi Bart. & Dd. C. quand. civ. act. Bart. in l. 2. §. 1. vi bon. rapt.*

Potest etiam utraque actio uno libello comprehendi; Sed modo subalternatim, ut primò criminaliter, secundariò civiliter agatur. *Bart. & Dd. in l. interdum. de publ. jud. & l. 2. §. 1. vi bon. rapt. Wesemb. hic. n. 4.*

Si plura delicta concurrant in eandem rem & personam, ut si quis servum alienum surripuerit & occiderit, ex singulis delictis singulæ oriuntur actiones, neque alia per aliam consumitur. *l. 2. hic.*

Actiones quæ ex delictis competunt noxales sunt, & noxa caput sequitur. *l. 1 §. ult. hic.*

Ideò pœnales actiones in hæredes non dantur, nec cæteros successores; *d. l. 1. in pr.* nisi lis cum defuncto fuerit contestata: *l. un. C. ex delict. defunct. l. 164. l. 193. de R. I.* sed plerunque hæredibus competunt. *d. l. 1. §. 1. Bart. in l. fin. n. 8. hic.*

De furtis.

TIT. II.

Delictorum privatorum species generales sunt: Furtum, (quod frequentissimum) Rapina, Damnum injuria datum (de quo supra *lib. 9. tit 2.*) & Injuria.

Furtum (dictum vel à furvo, id est, nigro, quod clam, obscurè, & plerunque noctę fiat, vel à fraude,

de, vel à ferendo, id est, auferendo, vel à græco φώρ ἀπὸ τοῦ φέρειν, id est, ferendo, *l.1. in pr. hic.*) est contrectatio rei, fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus, possessionisve; quod lege naturali prohibitum est admittere. *d.l.1.* §. *fin.*

Dicitur *contrectatio*, quia sola furti faciendi cogitatio furem non facit; *d.l.1.* §. 1. *l.* 225. *de V.S.* in tantum, ut quamvis furti faciendi gratiâ quis in domum intrarit alienam, nondum tamen contrectavit, fur non sit. *l.21.* §.7. *hic.*

Et, cum contrectare sit loco movere, *l.3.*§.18 *de acquir. poss.* seu, de loco ad locum admovere, *Bart. in l.1. hic.* hinc est, quod nec rei immobilis, §. 2. *vers. abolita. Inst.de usucap. l.25.hic.* nec incorporalis, *fac.l.43.*§.1.*de acquir.rer. dom.*§.2.*Inst. de rebus corporal.* furtum fieri possit.

Quæ contrectatio, ut furtum faciat, debet esse fraudulosa, id est, quæ fit dolo, fraudandi & alieni invertendi causa. Furtum enim sine affectu furandi non committitur. §. *placuit. Inst. hic.*

Hinc & requiritur, ut res quæ contrectatur, sit aliena. Propriæ enim rei nemò furtum facit. *l.53.* §. *fin. hic.*

Quodsi tamen rem meam auferendo, jus, quod quis in re mea habet, intercipiam, furtum committo; ut si rem meam, quam alii pignoris loco dedi, eidem subtraham, §.10.*Inst.l.19.*§.*fin.hic.* vel rem alii commodatam, in quam is impensas fecerat, *l.59. l.* 15. §.2. *eod.* aut in quo alter usumfructum, aut possessionem habebat. *d.l.15.*§.1.*l.20.l.53.*§. *fin. eod. l.2.* §.22. *vi bon. rapt.*

Nec rei hæreditariæ furtum fieri potest. *l.68.h.t.* Quia hæreditas jacens nullius in bonis est. *l.* 1. *de rer. divis.*

Ut autem contrectatio furtum inducat, fieri debet invito domino.

Eo enim volente & consentiente si fiat, furtum quidem revera committitur, *l.* 46. §. *pen. h. t.* sed furti actio locum non habet. *d.l.46.* §.*pen. ubi Gl.*

Et, qui existimat volente domino se rem contrectare, licet id fiat eo invito, furtum non facit nec furti tenetur. *d. l.* 46. §. 7. *l.* 76. *pr. ff.* §. 7. *Inst. h. t.*

Contrectatio ut furtum inducat, debet lucri faciendi causa fieri: quia si quis alio fine rem amoverit, furtum non committit; ut qui libidinis causa alienam ancillam celat. *l.* 39. *h. t.*

Maleficia enim voluntas & propositum delinquentis distinguit. *l.* 53. *eod.*

Non interest, sive ipsam quis rem lucrari velit, sive usum rei & possessionem. *l.* 15. *l.* 25. *l.* 20. *h. t.*

Quod enim jus est in tota re, idem est in parte aut usu rei. *l.* 76. *de rei vind.*

Erat olim furtum aliud oblatum, aliud conceptum, aliud prohibitum, aliud non exhibitum. §. 4. *Inst. eod.*

Quæ species potius sunt actionum, furto cohærentes, quam genera furtorum. §. *furtorum. Inst. h. t.*

Quibus sublatis, hodie furtum aliud dicitur manifestum, aliud nec manifestum. *l.* 2. *hic.*

Manifestum furtum est, quando fur vel deprehenditur in ipso facto, vel videtur cum acclamatione, aut apprehenditur, antequam eo loci rem pertulerit, quo destinaverat eo die cum furto manere. §. 3. *Inst. l.* 3. *& seqq. h. t.*

Apprehenditur fur vel manus injectione, vel visu. §. 3. *vers. Imo ulterius. Inst. eod.*

Fur visus *secundum Cujacium lib.* 11. *obs.* 58. habetur pro manifesto, si dominus qui vidit, visu acclamaverit, Quo te fur proripis? Quove res abit mea? & quid simile.

Quæ acclamatio hic necessaria, ut, quem manibus apprehendere nequit, eum & visu & voce apprehendat: quodsi voce hoc non fecerit, licet eum viderit, furtum non fit manifestum. *l.* 7. §. 1. *hic.*

Si fur rem furtivam pertulit quo ea die cum ea manere, *l.* 3. *hic.* destinavit, licet videatur & de-

pre-

prehendatur cum re furtiva, non est manifestus fur. *l.5.* §.1. *eod.*

Furem ergò manifestum faciunt, locus furti, vel quicunque; & apprehensio. *d.l.5.* §.1.

Non refert utrùm deprehendatur à domino rei, an ab alio. *d.l.7.* §. *fin.*

Furtum nec manifestum est, quod quamlibet dum fieret, inventum non est, tamen furtum factum fuisse probatur. *Caius lib.2. Inst. tit. ult.* §.2.

Cujus & tenetur, qui scienter rem furtivam suscipit & celat. *l.14. C. hic.*

Pœna furti manifesti ex lege XII. Tabularum fuit corporalis. *A. Gell. II. Noct. Attic. cap. ult.* sed Prætor eam mutavit in pecuniariam quadrupli. §.5. *Inst. hic. l.56. eod.*

Nec manifesti furti pœna ex ipsa lege XII. Tabularum est pecuniaria in duplum: & sic non prætoria, sed civilis. §.4. *Inst. de noxal. act. d.* §.5.

In quo quadruplo, aut duplo, simplum, id est, rei persecutio, non continetur. §. *fin. Inst. hic.*

Actio furti sive manifesti, sive nec manifesti, datur omni illi, cujus (saltem ex honesta causa. *l.* 11. *hic.*) interest, rem non esse surreptam, quamvis non sit dominus; nec datur aliter, quam si ejus intersit. §.14. *Inst. eod.*

Hinc & creditor furti agere potest de pignore surrepto, *d.* §. 14. fullo & sarcinator de vestimentis quæ acceperunt polienda & sarcienda, §. 15. *eod.* item commodatarius de re commodata. §. 19. *eod.*

Cum quis semel actionem furti habet, assiduâ furis contrectatione non magis actio nascitur; ne quidem in id, quo postea res crevit. *l.9. in pr. hic.*

Tenetur furti non solum ipse fur, sed & is cujus ope & (*id hic est, aut; per l.53.* §. *ult. de V. S. ubi Cujac. in com.*) consilio furtum factum est. §. 11. *Inst. hic.*

Qui opem tantum tulit, tenetur hac actione in duplum, *l.34. hic.* licet in ipso actu opem præstandi deprehendatur.

Qui consilium dedit ut furtum fieret, in duplum

eodem modo tenetur, si fur consilio paruerit, atque ita furtum sit secutum. *l.36. l.52.§.19. eod.* nam ex solo consilio ad furtum faciendum quis non tenetur. *d.§.11. d.l.52. §.19.*

Plures qui simul delinquunt & furantur, omnes ad eandem pœnam, & quidem in solidum obligantur. *l.21.§.1.hic. l.51.ad L.Aquil. Gl. in l.22. depos. l.51. §. 1. de adm. tut. l.15. §. si in sepulchrum. quod vi aut clam. Hott. ill. qu.33. Cujac.3. obs.6.*

Qui pœnitentiâ ductus, rem surreptam restituit, non desinit fur esse *l.65. hic.*

Tenetur fur pluribus actionibus; puta, actione ad exhibendum: rei vindicatione, si rem possideat: condictione furtiva, quæ rei; actione furti, quæ famosa, *l.1.vers.furti. l.8.de his qui not.inf.* & pœnæ est persecutoria: actione extraordinaria, quæ hodie maximè est in usu. *l. ult. hic.*

Non ideò tamen minus, si qui velit, poterit civiliter agere. *d. l. ult. in fin.* Quod tamen non improbabiliter quidam negant. *Bachov. ad Treutl. thes.3. lit.c. disp. de privat. delict.*

Fredericus Imperator, *in §. si quis quinque. de pac. tenend. 2. Feud. 27.* pœnam laquei illis irrogat qui quinque solidos valens, aut plus furati fuerint: quod generaliter accipiendum non est, sed tantum in casu fractæ pacis. *Alvar. in d. §. si quis quinq. Panor. in c. tua nos. §. fin. n.8. de homicidiis.*

De tigno juncto.

Tit. III.

Dictum, præcedenti titulo, de furtis in genere: jam specialiter & de aliqua re surrepta, & de quibusdam personis surripientibus dicetur.

Quod ad rem attinet, specialiter de tigno furtivo alienis ædibus, aut alienæ vineæ juncto agitur. *l.1. in pr. l.2. hic.*

Tigni appellatione, omnis materia ex qua ædificium constat, & quæ vineæ est necessaria, continetur. *d.l.1. §.1. l.7. ad exhib. l.62. de V. S.*

Tignum

Tignum quamdiu junctum est, nec vindicari Lex XII. Tabularum permittit, ne ædificia rescindantur, & sic ruinis aspectus publicus (contra quam ex usu est civitatum: *l.2. & 3. C. de ædific. priv.*) deformetur, neve cultura vinearum turbetur: nec ejus nomine agi ad exhibendum: sed in eum qui junxit, actionem dat in duplum, quæ vocatur de tigno juncto. *l. 1. in pr. & §. ult. l. 23. §. pen. de rei vind. l. 6. ad exhib. l. 7. §. cum in suo. de acq. rer. dom.*

Separato tigno, dominus potest illud vindicare, & ad exhibendum agere, nisi jam duplum sit consecutus. *d. l. 7. §. cum in suo. §. 29. Inst. eod.*

Poterit etiam, si non pœnam, sed rei æstimationem velit consequi, licet tignum adhuc sit junctum, hactenus rei vindicatione & ad exhibendum agere; ut adversarius in æstimationem condemnetur; quasi dolo malo fecerit, quominus possideat. *d. l. 1. in fin. l. 23. §. pen. ubi Gl. & Dd. de rei vind. l. 98. in fin. de solut.*

Quo modo res vindicari potest, etsi proponat tigni furtivi nomine in duplum actum. Extrinsecus enim est rei vindicatio, & cum actione dupli concurrit, nec alia aliam electione, *l. 2. h. t.* sed solutione, consumit.

Undè si duplum jam consecutus fuerit, amplius vindicare non poterit. *§. cum in suo. Inst. de rer. divis.*

Si is qui testamento liber esse jussus erit, post mortem domini, ante aditam hæreditatem surripuisse aut corrupisse dicetur.

TIT. IV.

HOc Edicto Prætor coërcet protervitatem calliditatemque servi, qui rem hæreditariam dolo malo, aut latâ culpa, surripuit, vel corrupit, sciens se non posse ut servum coërceri, quia libertas sibi

in testamento relicta est: nec posse furti conveniri, quia & contra dominum peccavit, *l.17. de furt.* id est, contra hæreditatem, quæ personam defuncti domini repræsentat: *l.1. §.1. hic.* & hæreditariarum rerum furtum fieri nequit. *l.68. de furt. l.33. de acquir. rer. dom.*

In hunc, Prætor, (quia natura æquum, eum non esse impunitum, qui hac spe hæreditatem dissipavit:) intra annum dat utilem actionem in duplum; *l.1. in pr. & §.1. & §.2. hic.*

Quæ actio competit hæredibus cæterisque successoribus: *d. l. 1. §. pen.* adversus unum pluresve, & quidem solidè in singulos. *d.l.1. § pen. & §. ult.* Quia quot sunt delinquentium personæ, tot & sunt delicta, quæ à singulis luenda; nec unius solutio alterum liberat. *l.1. C. de cond. furt.*

Furti adversus nautas, caupones, stabularios.

TIT. V.

PRoponitur hoc titulo actio in duplum in eos qui naves, cauponas, stabula exercent, si quid à quoquam eorum, quosve ibi habebunt, furtum factum esse dicetur. *l. un. hic.*

Quâ de actione diximus supra. *ad tit. naut. caup. stab.*

Si familia furtum fecisse dicetur.

TIT. VI.

HOc Edicto Prætor domino innocenti, ne cogatur toties litis æstimationem offerre quot servi deliquerunt, permittit, vel omnes servos qui participaverunt furtum, (de quibus tantum loquitur.) noxæ dedere, vel solvere, quantum solveret si unus liber furtum commisisset; *l. 1. in pr. & §.1. hic.* id est, pœnæ nomine duplum, & condictionis simplum præstet. *l.2. hic.*

Et

Et sanè per præstationem simpli tollitur obligatio, tanquam solutione. §. 1. *Inst. quib. mod. toll. obl.*

Illud arbitrium tribuitur domino totiens, quotiens ignorante eo furtum factum est: non si eo sciente. *d.l.* 1. §. 1.

Scire is accipitur, qui scit & potuit prohibere. Scientiam enim spectare debemus, quæ habet & voluntatem. Cæterum si scit, prohibuit tamen, dicendum est usurum Edicti beneficio. *d.l.* 1. §. 1. *vers. is autem.*

Hoc Edictum quod de furto loquitur, ad damnum à familia datum producitur, *d.l.* 1 §. *pen. l.* 32. *in pr. ad L. Aquil.* non ad injuriam à familia factam. *l.* 9. *de jurisd. Pac. Isagog. hic.*

Familia autem cœtus est servorum uni domino subjectorum.

Arborum furtim cæsarum.

TIT. VII.

SI furtim arbores cæsæ sint, & ex lege Aquilia & ex Lege duodecim tabularum dandam actionem Labeo ait, sed Trebatius ita utramque dandam, ut judex in posteriore deducat id quod ex prima consecutus sit, & reliquo condemnet. *l.* 1. *hic.* Hactenus enim rei persecutoria pœnalem consumit. *Bachov. ad Wesemb. hic.*

Actio hæc arborum furtim cæsarum datur domino, qui dominium directum sive utile habet, *l.* 5. §. *fin. hic.* licet fundum vendiderit, *l. ult. eod.* non fructuario; *d.l.* 5. §. *pen.* datur hæredibus cæterisque successoribus. *l.* 7. §. *pen. eod.*

Si plures domini sint, una tantum actio datur, & pœna tantum semel præstatur. *l.* 6. §. 1. *eod.*

Competit adversus eum, qui arborem succidit, vel deglabravit, vel subsecuit, vel cinxit, vel aliquid eorum fieri imperavit: *d.l.* 5. *in pr. d.l.* 7. §. 2. §. 4. non in hæredem, *d.l.* 17. *in fin.* quia est pœnalis. Nec refert an tota arbor, an pars cæsa sit. *d.l.* 7. §. 3.

Si plures deliquerint, cum singulis in solidum agetur. *l.6. in pr. hic.*

Est hæc actio in duplum, *d.l 7. in fin.* factâ æstimatione ejus quod domino interest non lædi, de qua deducitur pretium ipsorum corporum læsorum, quæ apud dominum manent. *d. l. 8. in pr. eod.*

Arborum appellatione continentur etiam vites, ederæ, arundines, salicta: non quæ radices non habent. *l.3. l.4. eod.*

Furtim cædit arbores, qui clam cædit. *d.l.8.§.1.* id est, ignorante domino, celandique ejus animo facit; *d.l.7.in pr.* non qui per vim sciente domino cædit. *d.l.8. §.ult.*

Cædere dicitur, non solum qui succidit, sed etiam qui cædendi causa ferit. *l.5.hic.*

Cingere, qui deglabrat, hoc est, amputatis ramis, aut abstracto cortice, glabram facit.

Subsecare, qui serra, aut alio modo secat. *d. l.5. in pr.*

Concurrit dicta Actio arborum furtim cæsarum, 1. Cum Actione legis Aquiliæ; *l. 1. hic.* 2. Cum Judicio criminali extra ordinem; *l.2. eod.* 3. Cum Actione furti; 4. Condictione furtiva; 5. Ad exhibendum, si lucri faciendi causa contrectaverint; *d.l.8.§.2.* 6. Cum Actione locati, si colonus cædat; *l.9.hic.* sed alterutra actione dominus contentus esse debet; *d.l.9.* 7. Cum Interdicto quod vi aut clam. *l. pen. eod.*

Vi bonorum raptorum, & de turba.

TIT. VIII.

PRoponuntur hoc titulo duo delicta, Nempe rapina, & damnum dolo malo datum. *l. 2. in pr. hic.*

Rapina, est contrectatio violenta & fraudulosa rei alienæ, mobilis, invito domino: quod immobilis res invadi potius quam rapi dicatur. *§.1. Inst. l.1. C.hic. Pater in Enchir. eod.*

Est

Eſt atrocius delictum quam furtum; quia palam fit & per vim: furtum clam & ſine vi; magiſque apparet in rapina invito domino factum delictum, quam in furto.

Damnum hic omnia damna continet, quæ violentiæ permixta ſunt: *d.l.*2. §.9. & per illud corporis deteriorationem, ut interemptionem, intelligimus. *Pac. in Iſag. hic.*

Hinc diſtinguitur à rapina, furto, injuria, quibus res non corrumpitur.

De damno & rapina tria Edicta à Prætore propoſita ſunt, quorum duo hoc titulo continentur, tertium in ſequentem titulum rejicitur.

Primum Edictum eſt de damno dato hominibus, ad hoc ut damnum daretur, coactis, & de bonis vi raptis. *d.l.*2. *in pr.*

Cui locus, etiamſi unus homo coactus ſit. *d. l.* 2. §. *ſed et ſi unus.*

Eo Prætor actionem dat, vi bonorum raptorum dictam, *d.l.*2. §.17. omnibus quorum intereſt rem non eſſe raptam, aut damnum non eſſe datum; ſive res in bonis ejus, ſive res ex bonis fuerit; §. *ult. Inſt.l.*2. §.21. *hic.* & generaliter ex quibus cauſis furti actio alicui competit in re clam facta, ex hiſdem hæc actio ei competit propter rapinam. *d.l.*2. §.22. *&* §.23.

Competit hæc actio in eum qui dolo malo (ſub quo & vis comprehenditur. *d.l.*2. §.8) rapuit, aut damnum dedit: vel rapinæ, aut damno, dolo cauſam dedit. *d.l.*2. §.12. §.1. Dolus autem ineſſe ſemper præſumitur. *d. l.*2. §.8. *l.*14. §. *cum de eo quod met. cauſſ.*

Qui ſi abeſt, ceſſat hæc actio, & ad alia remedia eſt confugiendum. *d.l.*2. §.18.

Qui hominibus coactis damnum dedit, aut aliquid rapuit, licet ſine vi, dum modò dolo admiſerit, hoc Edicto tenetur; *d.l.*2. §.9. ut & is qui homines coëgit, licet alius damnum dederit, nec rapuerit: & is qui damnum dedit, vel rapuit, etiamſi alius homines coegerit: item is qui inter coactos fuit, ſi damnum dedit, aut rapuit. *d.l.*2. §.3. §.12.

Homines coactos accipere debemus ad hoc coactos, ut damnum daretur. *d.l.*2. §.4.

Datur hæc intra annum in quadruplum, post annum in simplum. Puta ad quadruplum vel (siquidem agat dominus vel bonæ fidei possessor) ipsius rei: *d.l.*2. §.13. vel (agente eo in cujus bonis non est, ut commodatario, creditore, conductore, &c.) quanti interest rem, vel usum non esse ablatum: quod est simplum, hic quadruplandum. §. *fin. Inst. hic. Pater in Enchir. Inst. hic.*

In quadruplo autem res inest, & pœna est tripli. *in pr. Inst. eod. &* §. *vi autem. Inst. de action.*

Quam pœnam tripli, is qui rapuit non vitat, si ante judicium rem restituat. *l. pen. hic.*

Punit Prætor raptorem in triplum nullâ adhibitâ (ut in furto) distinctione, deprehensus sit in delicto, an non sit, sit res magni momenti, nec ne. *Wes. hic. n.*6.

Potest & rerum raptarum nomine furti nec manifesti agi, neque altera actio alteram consumit, nisi quatenus amplius est in actione vi bonorum raptorum. *l.* 1. *hic.* Potest & furti manifesti nomine conveniri; *l.*80. §. *cum raptor. ff. de furt.* Quia improbus fur est: *princ. Inst. hic.* sed tum demum cum deprehensus est. *Cujac. in par. C. hic. &* 6. *obs.* 2. *Hott. in com. Inst. hic.*

Possunt etiam raptores aliis actionibus conveniri, tam civilibus, ut lege Aquilia, cum per rapinam simul res aliqua fracta aut corrupta fuit; condictione furti; rei vindicatione; aliisque condictionibus: *d.l.*2. §. *pen. l. si quis in tantam. C. unde vi. l.* 4. *C. fin. regund.* quam criminalibus. *t. t. ff. & C. ad L. Iul. de vi priv. & L. Iul. de vi publ. l. un. de rapt. virg.*

Secundum Edictum est de damno in turba dato. *l.* 4. *hic.*

Loquitur de damno dato, & de amisso; non etiam de rapto, ut superius. *d.l.*4. §.9.

Amissa dicuntur ea, quæ corrupta alicui relinquuntur, scissa fortè vel fracta. *d.l.*4. §.10.

Turba, est multitudinis hominum, cum minimum

mum decem, perturbatio & cœtus; rixa verò duorum. *d.l.*4. §.3.

Hoc Edicto tenetur non solum qui damnum in turba dedit, sed etiam is qui dolo malo fecit, ut in turba damnum daretur. *d.l.*4. §.1. §.4. §.6. §.14.

Oritur ex hoc Edicto actio in factum, quæ intra annum utilem est in duplum quanti ea res est, (quod ad verum pretium refertur: & præsentis temporis fit æstimatio:) post annum est in simplum. *d.l.*4. *in pr. &* §.8. §.7. §.11.

Actio ex hoc & superiori Edicto datur hæredibus, cæterisque successoribus, non in hæredes, aliosque successores, nisi in id quod ad eos pervenit: *d.l.*2.§. *ult.d.l.*4. §.*ult. l.*38. *l.*111.§.1. *ff.de reg.jur.* Ad quod tamen & competit condictio. *d.l.*2. §.*ult. l.*1.*sup. de priv. delict.*

De incendio, ruina, naufragio.

TIT. IX.

TErtium Edictum est de rapina & damno: Quo Prætor in eum, qui ex incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata, rapuisse, vel dolo malo recepisse, damnive quid in his rebus dedisse dicetur, actionem intra annum utilem in quadruplum, post annum in simplum dat. *l.*1. *hic.*

Ex incendio rapitur quod propter incendium, hoc est, propter tumultum incendii, vel trepidationem incendii, rapitur, vel ex ipso igne, vel ex loco ubi incendium fit, vel ex adjacentibus prædiis. *d. l.* 1. §. 2. §. 3.

Similiter ruinæ appellatio refertur ad id tempus quo ruina fit, non tantum si ex his quæ ruerunt, tulerit quis, sed etiam si ex adjacentibus. *d. l.* 1. §.4.

Ex naufragio rapi dicitur, si tempore & loco naufragii quis rapiat. *l.*1. §. *ult. l.*2. *l.*3. *in princ. eod.*

Itaque si quis ex naufragio, vel ex incendio, ruinave servatam rem, & alio loco positam subtraxerit, aut rapuerit, furti, aut alias vi bonorum rapto-

raptorum judicio tenetur: maximè si non intelligebat, ex naufragio, vel ex incendio, ruinave eam esse. *l.5. hic.*

De eo quod ex rate, nave expugnata raptum sit; eandem interpretationem adhibere debemus. *d.l.5. in fin.*

Expugnatur navis, cum spoliatur, aut mergitur, aut dissolvitur, aut pertunditur, aut funes ejus præciduntur, aut vela conscinduntur, aut anchoræ involantur de mari. *l.6. eod.*

Hac actione non solum, qui vi rapuit, sed etiam qui sine vi abstulit, vel amovit, vel damnum dedit, vel recepit, tenetur; *l.3 §.3. & §.4. eod.* dummodo dolo malo fecerit. *d.l.3. §.3. §.7.*

Qui si absit, cessat Edictum; *d.l.3. §.7.* ut si vicini domum orto incendio defendendarum mearum ædium causa dissipem. *d.l.3. §.7. vers. Quemadmodum.*

Datur hæc actio hæredibus, non in hæredes, nisi in quantum ad eos pervenit. *l.4. §. ult. eod.*

Si quis author incendii aut naufragii dolo malo fuerit, capitali pœna, plerunque vivicomburio, tenetur. *l. fin. §. 1 l 3. §. fin. l.9. hic. l.28. §. incendiarii. de pœn.*

Qui culpa & negligentia causam incendio dedit, venia indiget, *l. pen. hic.* puta hactenus ut vitæ corporique parcatur; sed noxiam sarcire tenetur, *d.l.9.* datâ in duplum ex hoc Edicto actione; *d.l.9. Paul. lib.5. sent. tit. 3. §. ult.* quæ incendiaria appellatur. *l.7. §.13. de pact. l.22. §.9. l.30. ad L. Aquil.*

Qui extra omnem est culpam, nulla pœna dignus est. *l.11. de peric. & com. rei vend.*

De injuriis & famosis libellis.

T I T. X.

QUoniam non tantum legibus coërceri debet is, qui contra jus damnum alicui dat, verum etiam is, qui in contumeliam alterius quicquam facit, quamvis nullum damnum ei inferat, ideo sequitur titulus

titulus de injuriis: id est, (ut hoc loco injuria accipitur) contumeliis. *l.1.hic.*

Est injuria delictum, dolo malo in alterius contemptum, contumeliam & ignominiam, admissum.

Est vel levis; vel atrox. *l.7. §.pen. l.17.§.quadam. hic.*

Utrum autem levis sit, an atrox, ex circumstantiis dignoscitur, id est, ex personis, loco, tempore, facto. *d.l.7. §. ult. & ll. seqq. d.l.17. §. quadam.*

Atrox injuria æstimatur ex persona; si magistratus, pater, patronus, injuriam ab ipsis obnoxiis, vel nobilis ab ignobili patiantur, aut contra. *d.l.17. §.3.ff.l.4. C. eod.*

Ex loco; si quis in foro publico injuriam patiatur, vel in privato; puta atrocior injuria æstimatur dignioribus ab indignioribus, publicè, & in loco corporis patente, quam dignioribus privatim & in loco occulto illata. *§. 9. Inst. l. 9. §.1. l.7. §.8. eod.*

Ex tempore; si injuria fiat tempore convivii, aut ludorum. *d.l.7. §.7.*

Ex facto, cum quis armis vulneratus, vel fustibus cæsus est. *d.l.9. §.fin. l.8. eod.*

Injuriam quis tam per se quam per alium facere potest; *l.11. in pr. l.15. §.f. cisse.ff.§.1.& §.pen.Inst. eod.* ut, si persuadeat, jubeat, mandet, curet injuriam fieri. *d.l.11. in pr. & §.1. & 3. ubi Bart.*

Quo casu & mandans suo nomine tenetur, & qui executus est suo item nomine. *Gl. in d. l. 11. §. 5. ad verb. idemque ait. Bart. in l. sed si unius. §. servus. n.5. eod.*

Et cum plures injuriam faciunt, singuli tenentur. Tot enim sunt injuriæ, quot sunt personæ injuriam facientium. *l.34. eod.*

Facere nemo injuriam potest, nisi sciat se injuriam facere: non est autem opus, ut sciat, cui faciat; sed pati injuriam potest, etiam qui non sentit, ut furiosus, impubes. *l. 3. hic. l.5. § ult. ad L. Aquil. l. 13. §. item Julianus. locati.* Nec enim ad hos pertinet, quod aliàs dici solet.; Ut injuriarum actio-

actioni locus sit, injuriam ad animum revocari debere. §.*ult. Inst. l.*11. §.1.*ff. hic.*

Injuriarum ergò non tenetur furiosus, impubes doli non capax; *d.l.*3. §.1. dormiens, quia furioso æquiparatur; *c.*3.§.*item quæritur.de baptismo.* & dolo caret: *Clem.* 1.*de homicid.Bart.in l.pen.ad L.Pomp. de parric.per l.*24.§.2. *verb.vitium. de damn.infect.c. fin. ubi Dd. de his qui fil. occid.* Nec ebrius in levioribus, si discussa vinolentia sobrium pœniteat: *l.vn. C. si quis Imp. maled. Rom. in l.*1. *de V.O.* tenetur in atrocibus & realibus, cum ejus pœnitentia injuriam non excuset aut tollat: *Cyn.in l. si non convicii. n.*22. *C.h.t.* mitigatâ tamen pro qualitate circumstantiarum pœnâ. *d.l.*6. §.7.*verb.per vinum. de re milit.c. inebriaverunt. c. sane.* 15. *quæst.*1. *Bart. & Dd. in l. respiciendum.*11. §.*pen.de pœn.& l.Divus. de offic. præsid.*

Ut facere injuriam quis per se aut per alium potest, sic & pati: *d.l.*1. §.*item.&* §§.*seqq.usque ad fin. leg.l.*15. §.24. *l.*18. §.1. §.2. §. *ult. h.t.*

Per se pati quis dicitur cum directo ei sive præsenti, sive absenti injuria infertur. *d.l.*15.§.7. *Salic. in l. un. C. si quis Imp. mal.*

Per alium; cum injuria per consequentiam ad eum spectat: ut cum liberi, servi nostri, uxor, nurus, contumelia afficiuntur. Spectat enim ad nos injuria, quæ iis fit, qui vel potestati nostræ, vel affectui subjecti sunt. *d.l.*1. *&* 2. *h.t.*

Omnis injuria aut in corpus infertur, aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinet. *l.* 1. §. *omnem.* 2. *h. t.*

Et fit vel re, vel verbis. *d.l.*1. §.1.

Re, quoties manus inferuntur, *l.* 9. *h.t.* aut alio facto aliquo ad probri & turpitudinis notam comparato injuria committitur; §.1. *Inst.hic.* ut, si quis alicui litem moveat, *l.*13.§.3.*hic.Nov.*49.§.*pen.* aut impediat quominus in suo publicove ire, agere, piscari, aucupari possit. *d.l.*13. §.*fin.*

Verbis fit injuria, vel viva voce, ut per convicium; *l.*1. §.1. *hic.* vel scriptis; ut per famosum libellum: quo pertinet secunda pars hujus tituli, de

famosis

famosis libellis. *l.5.* §.9. *l.6. l.15.* §.29. *h.t. l. un. C. de fam. lib.*

Verbis injuria fit, si cui quid objiciatur, quod in ista regione probrosum sit & ignominiosum; neque enim omnia ubivis sunt ignominiosa.

Quo tamen cunque fiat modo, non potest injuria vocari, nisi animus injuriæ seu contumeliæ inferendæ adsit. *l.3.* §.1. *h.t.*

Qui ex ipso facto illicito præsumitur; unde is qui injuriam fecisse dicitur, necesse habet probare quod non affuerit animus injuriandi. *l. 5. C. h. t.*

Quælibet autem causa, etiam fatua & injusta, excusat à dolo & contumelia. *l. igitur. de liber. caus. Gl. in l. un. in fin. ubi Ias. si quis jus dicenti non obtemp.*

Est tamen interdum pro injuriante præsumptio, quod scilicet non habuerit animum injuriandi, nempe si objecit tale delictum, quod Reipublicæ interfuit scire; *l.18. in pr. hic.* quæ tamen præsumptio contraria eliditur probatione.

Quocirca si probari queat, objecisse eum tale crimen injuriandi animo, neque criminis enormitas, neque veritas, *l.18.hic.* eum excusabit. *Gail.2. obs.99.*

Pœna injuriarum lege XII. Tabularum nunc pecuniaria fuit, nunc talio. *A.Gell.20.noct.Attic.cap.1.* §.*pœna n. Inst. h. t.*

Quâ sublatâ, hodie ex Edicto Prætoris, ille qui injuriam passus est, æstimat eam certâ aliquâ pecuniæ summâ, pro injuriæ atrocitate; §.9. *Inst. eod.* quam summam judex deinde ex bono & æquo pro ratione circumstantiarum, *l.7.*§.*fin.h.t.* moderatur. §.7. *Inst.eod.l.7.in pr.l.17.*§.10.*l.19.*§.2.§.26.& 34. *h. t. Ioh.Fab. ad* §.*sed &*.8. *Inst.hic. Gail. lib.2. obs. tit.49. obs.3.*

Ex lege Cornelia de injuriis criminalis actio injuriarum introducta, ei competens, qui pulsatus verberatusve; vel cujus domus, sive propria, sive conducta, sive quo hospitio receptus fuit, vi introita est. §.8. *Inst. l.5.pr.* & §.2. *hic.*

Potest

Potest etiam criminaliter extra ordinem injuriarum nomine agi. *l. fin. h. t.*

Itaque injuriarum agitur aut civiliter,aut criminaliter. §. *in summa. Inst. h. t.*

Civiliter, cum actor injuriam ad animum revocatam jurejurando æstimat, & sibi pœnam, salva judicis moderatione, applicari petit. §.7.*& ibi Gl. Inst. l.*37. §.1. *h. t.*

Criminaliter agitur, cum pœna petitur, vel corpori injuriantis infligenda; vel mulcta pecuniaria fisco applicanda. §.10.*Inst. l. fin. ff. h. t.*

Quarum unâ electâ, altera (quod ad eundem finem, nempe vindictam, tendit,) perimitur.*l.*7.§.1. *l.*6. *h. t.*

Actio civilis per procuratorem expediri potest, *l.*11. §.2. *h. t.* non criminalis, nisi persona illustris agat, vel conveniatur. *d.*§.10. *l.ult.C.hic.*

Porrò actio injuriarum non solum datur illi cui injuria immediatè & directò est illata, sed etiam iis, ad quos per consequentiam pertinet, §.2.3.*Inst. l.*1.§.3.*& seqq.h.t.*non solum adversus eum,qui ipse injuriam intulit, sed &, cujus consilio aut ope id factum. §.11. *Inst. l.*11.*pr. &* §.3. *& seqq. eod.*

Sed neque hæredibus, neque adversus hæredes, datur. *l.*13.*in pr.l.*15. §.14.*ff.l.*5.*C.eod.* Nisi lis à defuncto fuerit contestata, *d.l.*13. *in pr. l.*28.*hic.* aut criminaliter suo nomine agere intendant. *Bart. in L. fin. n.*8. *de privat. delict. per l.*1. §.6.*hic.*

Tollitur hæc actio morte ejus, qui injuriam vel intulit, vel passus est, *l.*13.*l.*15.§.14.*l.*28.*hic.* & remissione sive expressâ, *l.*11. §.1. *hic.* sive tacitâ, ut dissimulatione seu familiari conversatione, §. *ult. Inst.eod.* item lapsu unius anni, *l.*5.*C.h.t.* continui: *ut volunt Dd. com.d.l.*5.*C.h.t.Gail.*2.*obs.*105. Utpote quod per silentium tanti temporis tacitè remissa censeatur injuria.

Injuria tamen quæ lege Cornelia vindicatur,cum hæc ex Jure Civili descendat, non finitur anno, sed perpetua est. *pr. Inst.de perp.& temp.act.Duar.cap.*2. *hic.* Quia actiones civiles, nisi nominatim breviore spatio concludantur, perpetuo competunt. *d. princ.*

Quia

Quia si anno exspiraret hæc actio, nihil inter hanc & prætoriam interesset, quia utrâque consequimur injuriæ æstimationem. *l.* 37. §. 1. *ff. de injur.*

Injuriarum, sive civili, sive criminali actione condemnatus, fit infamis. *l.* 7. *in pr. h.t. l.* 7. *de publ. jud.*

Altera pars tituli (ut dictum) injuriam, quæ fit scripto, hoc est, per famosum libellum arguit.

Scripto committit injuriam; qui libellum famosum ad infamiam alicujus composuit: *l.* 5. §. 9. *l.* 17. §. 29. *h. t.* qui eum scripsit: *d. l.* 5. §. 9. qui eum pandit: *l.un.C.de famos. libell.* qui eum emendum vendendum vecuravit; *d.l.*5.§.10. sive id suo, sive alieno nomine fecerit; *d.l.*5. §.9. item sive nomen diffamati expresserit, sive non. *l.*6.*h.t.* Licet pro casus hujus duplicis diversitate, diversimodè agi possit. *vid. d. l.* 6.

Qui omnes olim intestabiles fiebant. *l.*5.§.9.*cum* §§.*seqq. h.t.* Constitutionibus Imperatorum pœna facta est capitalis. *l.un.C. de famos.libell.*

De extraordinariis criminibus.

TIT. XI.

Titulus hic generalis est, continens titulos sequentes usque ad publica judicia, & præterea privata delicta, quæ extra ordinem coërcentur.

Extraordinaria sunt, undè nullæ certæ pœnæ existunt: sed ex arbitrio judicis committuntur, *l.* 1. *h. t.*

In his actor, ut in criminibus publicis, in crimen subscribere debet: *l.fin.de priv.delict.l.fin.de.furt.* ne inulta maneat ejus calumnia, si temerè agat. *l.*7.*in pr.de accus.*

Sunt multa ejusmodi crimina. Nam præterquam quod de privatis delictis jam expositis, *l.* 1.§.1.*&* 2. *hic.d.l.ult.de priv. del. d.l.ult. de furt.* & de publicis criminibus, extra ordinem agi potest, *l.*6.*h.t.* sunt & alia crimina extraordinaria, quæ deinceps sequuntur.

Extra

Extra ordinem itaque punitur sollicitator alienarum nuptiarum, & pudicitiæ alterius. *l. 1. in pr. h.t.* Qui fimo corrupto aliquem perfundit, aut ad injuriam publicam lacus fistulasve aquarum contaminat. *d.l.1.§.1.* Qui puerum puellamve de stupro interpellat. *d.l.1. §. fin.* Qui cœtus illicitos habet. *l. 2. eod.* Quæ partum (puta nondum formatum; alioqui Legis Corneliæ de sicariis pœnæ locus est, *l.8.ff.ad leg.Cornel. de sicar. & ibi Gloss.*) data opera abigit. *l.4.hic.* Qui annonam flagellat: falsisve mensuris in vendendo utitur. *l.6.hic.* Qui in sacculo vetitas artes exercens, (saccularius dicitur) partem subducit, partem subtrahit. *l.7. eod.* Qui in aliena cœnacula se dirigit furandi animo. (directarius dicitur) *d. l.6.* Qui prædium inimici σκοπελίζει, id est, lapides ponit, indicio futuros, eum, qui agrum coluerit, insidiis periturum eorum, qui lapides posuerunt. *l.9. hic.*

Denique omnis generis delicta, quæ nullâ certâ lege vindicantur, extra ordinem, *d.l.6. l.pen. l.fin. eod.* pro modo delicti, ætatis, aliarumque circumstantiarum, ex arbitrio judicis, coërceri solent. *d. l. pen. l.16. de pœn.*

De sepulchro violato.

Tit. XII.

Extraordinarium hoc quoque crimen habetur; De quo est actio privata, competens ei ad quem sepulchrum pertinet, in id quod interest; & popularis in centum aureos, ob sepulchrum inhabitatum; ædificiumve non sepulchri causâ factum, in ducentos aureos; utraque in eum qui dolo malo fecit: *l.3. in pr. §.1. §. fin. l.9. hic.* qui propterea fit infamis. *l.1. h. t.*

Competit insuper publica accusatio ex lege Julia de vi publica, *l.8. eod.*

Sepulchri appellatione omnis sepulturæ locus continetur, *d.l.3. §.2.*

Statuitur etiam ex Edicto D. Hadriani pœna qua-

quadraginta aureorum in eos, qui in civitate sepulchrum faciunt: inque magistratus qui ea fieri passi sunt. *l.3. §.5. hic.*

Qui cadavera violant, severius & interdum capite puniuntur. *l.3.§.7. l.fin. ff. l.4. C. eod.*

De concussione.

Tit. XIII.

Concussio est, cum quis judicii, magistratus, alicujusve potestatis quam habet, metu, aut terrore, pecuniam alicui extorquet. *l.1. & 2. hic.*

Quod crimen extra ordinem punitur: *l. 1. h. t.* quamquam etiam pœnâ quadrupli, *l.1.C.ad l.Jul. repet.l.fin. ff. eod.* Senatusconsultis. *l.1.ad S C.Turpill.* judicio calumniatorum, *l.1. de calumn.* atque adeò interdum lege Corneliâ de falsis, *l.1.§.2. ad L. Corn. de fals.* nec non Lege Julia repetundarum, *Ant.Matthaus.tract.de crimin.h.t. cap.2.* coërceatur.

Sed debet accusator eligere, nec poterit ob idem crimen pluribus legibus reus fieri. *l.14.de accusat.*

Actio tamen Civilis regulariter Criminali non præjudicat: *l.un.C.quan.act.civ.* nisi utraque ad vindictam tendat; Quo casu executione non concurrunt. *l.7. de injur. l. 2. §. 1. de vi bon. rapt. l. 4. de publ.jud. d. l. un.*

De abigeis.

Tit. XIV.

Abigei dicuntur, qui gregem ovium aut pecorum, (id est, saltem decem oves, aut quatuor porcos.) vel equum aut equam, de grege, vel bovem de armento abducunt. *l. 1. §. 1. §. 2. l. 3. in pr. hic.*

Cæterum si bovem aberrantem, vel equos in solitudine relictos abduxerint, non sunt abigei, sed fures potius: *d.l.1. §.1.* nisi sæpius abegerint; & hanc quasi artem exerceant. *l.fin.§.2.eod.*

Ani-

Animalia abducta pro suo numero & genere furem vel abigeum faciunt. *l.fin. & t.t.eod.*

Est hoc crimen extraordinarium, non publicum, sive legitimum, quia furtum quoddam est. *l. 2. eod.*

Ejus pœna extraordinaria est, nunc metalli, nunc gladii, nunc operis publici, nunc relegationis, pro qualitate personarum & criminis. *l.1.pr. & §.2. §.3.*

Sed abigei non solum extra ordinem accusari possunt, sed etiam privata actione quasi fures. *l.un.C.eod.*

De prævaricatione.

Tit. XV.

Prævaricator est quasi varicator, qui diversam partem adjuvat, prodita causa sua. *l.1.hic.*

Prævaricationis judicium aliud publicum, aliud moribus inductum est. *l.3. in pr. hic.*

Publicum est, cum quæritur de prævaricatione ejus qui publico judicio accusavit. *d.l.1. §.1.*

Publicum quia est, prævaricator ex hoc arbitrio Judicis, *l.2.hic.* extra ordinem vel eadem pœna publica afficitur, qua teneretur, si ipse in legem commisisset, qua reus propter prævaricationem absolutus est; *l.pen.h.t.* præterea fit infamis, *l.4.eod.* accusatione in perpetuum ei interdicitur. *l.5.eod.*

Moribus inductum est, cum quæritur de prævaricatione ejus qui partes advocati sustinet. *d.l.3.§.2.* Qui extra ordinem punitur: *d.l.1.in fin.* non tamen fit infamis. *l.3. §.2. cum l.4.hic.*

Hodie generaliter iis qui prævaricati sunt, pœna injungitur extraordinaria. *l.2.eod.* Nec impune est Reo, adversarium ut colluderet induxisse: In omnibus enim causis, præterquam in sanguine, is qui adversarium corrupit, ex SCto pro victo habetur. *l. ult. ff. hic.*

De

De receptatoribus.

TIT. XVI.

Receptator est, qui maleficum dolo malo, *l. 3. §. non tantum. ff. de inc. ruin. nauf.* receptat in suo vel alieno, præstans ei causam se occultandi. *l. 1. §. quod autem. de serv. fugit.*

Qui accepta pecunia latronem dimisit, cum apprehendere possit, in pari est culpa. *l. 1. in fin. hic.*

Punitur receptator perinde atque latro; *d. l. 1. l. 1. C. de his qui latr.* dummodò opem ipse tulerit: alioqui si tantum sciat & receptet mitius puniendus videtur. *Gl. in l. 1. hic; l. 2. C. de his qui latr.*

Sed apud quem affinis vel cognatus latro servatus est, neque absolvendus, neque severe admodum puniendus est: *l. fin. hic.* itaque mulcta pecuniaria pro modo delicti & facultatum ei imponitur. *Bonif. in pract. crim. tit. de recept. l. 1. 2. hic. l. 3. §. si eum. de lib. hom. ex h. l. 1. C. de recept. arb.*

Receptatorum pœna non tenetur qui ignarus est maleficii. *l. 2. C. de his qui latron. l. si quis servum. C. ad L. Flav. de plagiar. l. 4. C. de serv. fugit. l. 3. §. 3. ff. de incend. ruin. naufr.*

De furibus balneariis.

TIT. XVII.

Fures balnearii sunt, qui vestimenta eorum, qui in balneis lavantur, surripiunt.

Adversus eos adhiberi solebant capsarii, qui vestimenta custodirent. *l. 3. §. ult. de off. præf. vig.*

Fures balnearii, ut & nocturni, extra ordinem audiendi sunt, & causa cognita puniendi. *l. 1. hic.*

Nam ea maximè animadvertenda sunt peccata, quæ difficillime præcaventur. *fac. l. 8. C. de Episc. & Cler. Paul. lib. 5. sent. tit. 19. & 20.*

De effractoribus & expilatoribus.

Tit. XVIII.

Effractores hic accipe tam carcerum, quam domorum, scilicet furandi causa.

Qui erumpunt è carcere effractis foribus, ultimo supplicio puniri possunt: *l.1.hic.* contemnunt enim majestatem ipsius magistratus: modo carceratio legitimè; processu ritè ordinato facta sit. *Bart. in l. vis ejus. C. de probat.*

Si per negligentiam custodum (contra quos præsumitur. *Gl. Bald. in l.cum ita. §.species. de legat.2. Alex.consf.156.vol.2.*) evaserint, minori pœna coërcentur. *l.1.hic.*

Qui ædes privatas, diripiendi & expilandi gratia, effringunt, extra ordinem arbitrio judicis coërcentur: *l.1. & 2. h.t.* & honestiores ordine moveri aut relegari, humiliores in opus damnari solent. *d. l. 1. in fin. l.2. eod.*

Eodem modo expilatores puniuntur. *d. l.* 1. §.1.

Expilatores sunt, qui homines spoliant; ex eo dicti, quod ne pilum quidem (*ut ait Ascon.in Verr.2.*) in eorum corpore relinquunt.

Sunt ergo fures atrociores, *d.l.*1. §.1. & proprie dicuntur ii qui per vim vestimentis aut pecunia hominem exuunt. *Wes.hic.n.2.*

Expilata hareditatis.

Tit. XIX.

Quoniam ob expilatam hæreditatem furti agi non potest; *l 68. de furt. l.2. l. ult. h. t.* visum fuit extraordinario judicio fraudem expilatæ hæreditatis vindicare. *l.2.ff.l.fin.C.hic.*

Actionibus enim civilibus, ut rei vindicatione, *l.4.C.eod.* & petitione hæreditatis, *l.3.ff.eod.* (quæ etiam hoc nomine dantur,) possessio tantum revocatur, non crimen coërcetur.

Datur

Datur hoc judicium iis quorum interest; *l.4.eod.* adversus eos qui surripuerunt; etiam vitricum, *l.2. C.eod.* aut novercam; *l.3.C.eod.* si de hæreditate patris non agatur.

Nam contra uxorem defuncti non datur; quia nec furti cum illa agi potest. *l.pen.ff.l.4.C.eod.*

Quare nec in cohæredem datur.*l.3.C.famil.ercisc.* Nisi evidens dolus arguatur. *Dd. in d.l.3.fac.l.1.C. eod.l. merito. ubi Dd. pro socio. Duar. hic. Menoch. de arbitr. cas.* 300. *num.* 7. Dissentiunt alii. Qui tum actioni furti locum esse volunt: *arg. l.45. & seqq. hic. l.16.§. denique. ff. fam.ercisc.junct.l.ult.C. hic.* & recte. *Matth. de crim. hic.*

Pœna expilatorum hæreditatis est extraordinaria, *l.1.h.t.* hoc est, arbitraria.

Stellionatus.

TIT. XX.

STellionatus crimen (dictum à Stellione, lacerti genere versutissimo & maximè fraudulento. *Plin.lib.*30.*c.*3.) alius criminis titulo deficiente locum habet. Quod enim in privatis judiciis est actio de dolo, hoc in criminibus est stellionatus persecutio. *l.*3. §.1. *hic.*

Ubicunque igitur titulus criminis deficit, ibi stellionatus objiciemus. *d.l.*3. §.1.

Maximè in his locum habet: Si quis fortè rem alii obligatam, aut datam, dissimulatâ priori obligatione, alii distraxerit, obligarit, in solutum dederit, *d.l.*3. §.1. *vers. Maxime.*

Actio stellionatus neque publicis, neque privatis judiciis continetur. *l.1.ff.l3.C.eod.*

Non est famosum judicium, sed coërcitionem extraordinariam habet. *l.2. eod.* Nisi ex eo crimine descendat, quod etiam in privato judicio infamiam condemnato, importet. *fac. l.* 7. *de publ. jud.*

Pœna hujus criminis arbitraria: in humilioribus tamen non debet opus metalli egredi; in honestio-

ribus, relegatio, aut ab ordine remotio retinenda est. *d.l.*3. §.2.

De termino moto.

Tit. XXI.

Termini moti Crimen, (id est, cum quis terminum finium causa positum avulsit, *l.*1.*h.t.* vel propulit, *l.*2.*eod.* vel ejecit, seu quavis ratione loco movit, *l.*3.*eod.* vel finium observandorum causa faciem locorum convertit; puta, ex sylva novale fecit. *d.l.*3.§.*ult.eod.*) olim pœna pecuniaria vindicabatur, *d.l.*3. hodie, pro conditione admittentium, extraordinaria, *l.*1. *eod.* puta relegatione, verberibus, *l.*2.*eod.* coërcetur.

De collegiis & corporibus.

Tit. XXII.

Collegium, sive corpus, dicitur societas quædam hominum ita contracta, ut ex pluribus personis, (non tamen paucioribus tribus. *l.*85. *de V. S.* Est enim collegium velut universitas: ad hanc autem constituendam dualis numerus non sufficit.) veluti una persona & unum corpus fiat. *l.*1.*quod cujusque universit.*

Sunt collegia propter factionum & conjurationum metum; regulariter illicita. *l.*3. §.1. *hic.* Nisi quæ ad usum Reipublicæ sunt approbata. *d l.*3.

In duobus collegiis nemo esse potest. *l.* 1. §. *ult. hic.*

Qui contra constitutiones & leges collegia faciunt, rei sunt Majestatis & legis Juliæ de vi publica. *l.*2.*eod.l.*1. *ad L. Iul. Majest. l.*5. *ad L. Iul. de vi publ.* Siquidem ea aperte ad Reipublicæ perniciem spectant.

Olim tantum collegium dissolvebatur, eratque pœna planè extraordinaria. *l.*3.*hic.l.*15. *C. de Episc. & Cleric.*

De

De popularibus actionibus.

Tit. XXIII.

Actiones populares suum jus populi tuentur, *l.1. hic.* ut sunt pleræque extraordinariæ.

Cuivis è populo permittuntur, dummodo integra persona sit, cui per Edictum postulare liceat. *l.4. hic.*

Quodsi plures concurrant, is cujus interest præfertur; *l.3. §.1. eod.* aut Prætor eligit maxime idoneum. *l.2. eod.*

Mulieri aut pupillo non dantur, nisi res ad eos pertineat. *l.6. eod.*

Omnes neque in hæredem, neque ultra annum dantur. *l. ult. eod.* Quod de civilibus & extraordinariis judiciis accipiendum, non de publicis. *fac. l.12. C. de falſ.*

Reus in popularibus judiciis potest dare procuratorem, non Actor. *l.5. hic.* Nisi his agat ad quem res pertinet. *l.42. in pr. l.45. §.1. de procur.*

Pœna quæ his judiciis irrogatur, ita ad fiscum pertinet, ut pars, loco præmii, accusatori concedatur. *l.25. §. ult. ad SC. Silanian.*

DIGESTORUM

LIBER XLVIII.

De publicis judiciis.

Tit. I.

Sequuntur judicia publica; sic dicta, quod in iis de crimine publico, quod omnes tangit, quæritur. *fac. l.4. §.1. C. de hæret. & Manich.*

Sed non omnia judicia, in quibus crimen vertitur, publica sunt; sed ea tantum quæ ex legibus ju-

diciorum publicorum veniunt. *l.*1.*ff.h.t.* Quæ omnia sunt famosa. *l.*7. *eod.*

Sunt aut capitalia, quæ morte vel exilio caput eximunt de civitate Romana: aut non capitalia, quæ relegationem, vel aliam coercitionem cum infamiæ nota irrogant. *l.*2.*ff.* §.3. *Inst. h. t.*

Olim ea in provinciis Præsides & Proconsules exercebant, in Urbe Quæstores rerum capitalium. *l.*2. §.23. *de origine jur.*

Posterioribus temporibus præfectura urbana omnia sibi crimina in urbe commissa vendicavit. *l.* 1. *de off. præfect. urb.*

Ordo antiquus exercendorum judiciorum capitalium in usu esse desiit, durante tamen pœna legum, cum extra ordinem crimina probantur. *l.* 8. *hic.*

Et hodie omnia crimina extra ordinem puniuntur. *l.* 3. §. 1. *ad L. Iul. pecul.* *l.* 7. *ad L. Iul. repet.* *l.* 3. *ad SC. Turpil.* *l. ult. de plagiar.* *l.*1. *in fin. repet.* *l.* 12. *de pæn.*

Procuratorem hæc judicia admittunt, ad absentiam excusandam, non ad reum defendendum. *l.*13. §.1.*hic.* Nisi sit judicium non capitale. *l.*33. §. *publicè. de procur.* *l.* 5. *in pr. de pæn.* *l.* 3. *C. de accusat.*

Qui de his judiciis cognoscit, neque pendente uno judicio aliud; *l.*4.*ubi Gl & Dd.h.t.* neque compensationes relationesque criminum, *l.*5.*h.t.* neque probationes non luce clariores; *l. fin. de probat.* admittere debet.

Non finiuntur hæc judicia morte accusatoris, *l.pen.in pr.hic.* sed omninò morte rei: *l.*3.*eod.* Quia hæres in pœnam non succedit; *l.*20.*de pæn.* excepto crimine perduellionis, ex quo memoria defuncti damnatur; *l. ult. ad L. Iul. Majest.* & crimine repetundarum; quo hæres intra annum tenetur à morte ejus qui arguebatur. *l.*2.*de L. Iul. repetund.*

De

De accusationibus & inscriptionibus.

Tit. II.

IUdicia publica non per actiones, ut privata, ordinantur, *in pr. Inst. de publ. jud.* sed per accusationes, *l. 6. §. si quis. de muner. l. 19. C. ad L. Iul. de adult. c. 1. Ext. h. t.* nisi cum ex publica fama, Magistratus inquirit. *l. 2. §. si publico. ad L. Iul. de adult. l. 3. §. praeterea. de susp. tut. l. pen. C. de probat. l. 1. C. de cust. reor. l. 7. C. h. t. c. 1. & 2. Ext. eod.*

Accusatio, est criminis alicujus, & ejus qui crimen admisit, apud judicem delatio, publicae vindictae & poenae causa, solenniter facta.

Ea coram idoneo & competente judice instituenda, ab iis quibus accusandi jus est, contra eos quos accusare licet.

Competens est judex, qui cum potestate est. Ut olim erat à populo electus; *l. 2. §. 23. de orig. jur.* post, ex Principis constitutionibus, Praefectus Urbi; *l. 1. de off. praef. urb.* in provinciis Proconsules, & Praesides; *l. 13. de off. praes. l. 1. de off. ejus cui mand. jurisd.* Nunc non tantum superior magistratus, sed & municipalis; ut omnimodae jurisdictioni jus gladii insit, & jure magistratus competat. *Dd. in d. l. 1. de off. ejus cui mand. jurisd.*

Undè hodie plerunque sontes eo loci coërcentur, ubi inveniuntur, *l. 1. ubi Gl. & Dd. C. ubi de crim.* etiam de delictis alibi commissis: *vid. Bart. Bald. & Dd. in l. 1. C. de sum. Trinit. & in l. omnes. de I. & I.* Olim causa agebatur ea in Provincia, in qua erat delictum. *l. 7. § pen. l. fin. h. t. l. 11. ubi Gl. de custod. & exhib. reor.* unde remitti eò rei solebant. *l. 7. de custod. & exhib. reor. Auth. Qua in provincia. C. ubi de crimin.*

Accusare possunt omnes qui non expressè prohibentur. *l. 8. hic.*

Prohibentur accusare quidam generaliter, quidam speciatim.

Generaliter, prohibentur, mulier: pupillus: miles qui stipendia meret: magistratus: infamis: qui duo judicia adversus duos subscripta habet: qui pecuniam accepit ad accusandum, vel non accusandum: *l. 8. hic.* qui falsum testimonium subornatus dixit: *l. 9. eod.* pauper minus quam quinquaginta aureos in bonis habens: *l. 10. eod.* reus criminis: *l. 19. C. de his qui accus. non poss.* servus. *l. 53. de judic.*

Admittuntur tamen ferè omnes in crimine læsæ majestatis, *l. 7. l. 8. ad L. Iul. Majest.* fraudatæ annonæ, *l. 13. h. t.* cum suam suorumque injuriam persequuntur. *l. 4. l. 11. h. t. l. 5. C. de his qui acc. non poss.*

Speciatim accusare prohibentur, liberi parentes: *l. 5. C. ad L Corn. de fals.* liberti patronos: *l. fin. C. eod. l. 8. in fin. h. t.* laïci clericos; nisi suam suorumque injuriam prosequantur: *c. 14. Ext. de testib.* frater fratrem; in capitali, aut alioqui magno crimine: *l. 13. C. de his qui acc. non poss.* in levi non prohibetur. *l. 18. C. eod.*

Plures simul unum accusare possunt, si simul concurrant & omnium intersit. *Duaren. Disput. lib. 1. cap. 39. per l. 4. C. hic. l. 3. de sepul. viol.*

Si tamen ab uno accusatus jam sit, ab alio accusari de eodem crimine nequit: *l. 9. C. h. t.* Nisi prima accusatio deserta sit, aut aliquo casu impedita. *l. 11. §. fin. l. 3. §. 1. h. t.*

De diversis delictis rectè uno tempore alicujus nomen defertur: *l. 9. C. eod.* Sed ne reus in diversa distringatur, tantum de uno, post de aliis, respondere cogitur. *l. 2. §. ult. de custod. reor.*

Sic reus accusatus, pendente judicio, non potest accusatorem suum pari, vel minore crimine accusare; quia non relatione criminum, sed innocentiâ purgari debet: *l. 9. C. de his qui acc. non poss. l. 5 h. t.* majore tamen crimine accusare potest, ita ut de hoc prius judex cognoscere debeat. *l. 1. C. qui acc. non poss.*

Quodsi inter plures, quinam debeat accusare, non conveniat, erit judicis, magis idoneum eligere. *l. 16.*

l.16.h.t.l.3.de lib.hom.exh.l.2.de pop.act.l.2.§.fin. ad L. Iul. de adult.

Accusari possunt rei utriusque sexus, cujuscunque ætatis, (modò doli sint capaces.*l.37.de minor. l.111. de R.I.*) & conditionis, etiam servi: *l.5.l.12.§.pen.l.17.h.t.* non legati & magistratus; *d.l.12.§.2.* nec absentes, siquidem agatur de crimine capitali; *l.6.C.eod.* nec mortui; nisi læsæ majestatis crimen intentetur: *l.20.hic. l.6. de publ.jud.l.fin. ad L. Iul. Majest.* aut tale in quo principaliter quæstio pecuniaria vertitur: ut peculatus, repetundarum: *l. ult. ff.ad l.Iul.pecul. l.2.ff.l.2.C.ad l. Iul. repet.* nec qui semel accusatus atque absolutus est: *l.7.§ 2.h.t.* nec qui delatus ab uno est, ab alio deferri potest. *l. 11. §.fin.ff. l.9.C.eod.* Nempe si de eodem crimine agatur: cæterum si plura crimina admiserit, singulorum nomine accusari potest. *l.9.C.hic.l.2.ff.de privat. delict.*

De uno delicto plures simul rectè accusantur. *l.1. C.si reus vel accus. mort.fuer. l.39.§.pen. ad L. Iul. de adult.*

Nemo ad accusandum admittitur,nisi per se,vel, si literas nesciat, per alium, se inscribat ad pœnam talionis, id est; libello subscribat, quò facilius puniri possit, si calumniari deprehendatur. *d.l.3.§.2.l.7. in pr.ff.l.pen. & ult. C. h. t.*

Ei qui ob publicum munus, quo fungitur, denuntiat, hæc inscribendi necessitas remittitur: *l.7. C.h.t.* ut & ei qui de levibus accusat. *l.6.h.t.*

Libelli inscriptionis conceptio talis est:Consul & dies; *apud illum Prætorem vel Proconsulem Lucius Titius professus est, se Maviam, lege Iulia de adulteriis ream deferre: quod dicat eam cum Gaio, Seio,in civitate illa, domo illius, mense illo, Consulibus illis, adulterium commisisse.* l.3. in pr. hic.

Utique enim & locus designandus est, in quo adulterium commissum est: & persona, cum qua admissum dicitur,& annus atque mensis: *d.l.3.vers. utique.* Neque autem diem neque horam invitus comprehendet: *d.l.3. vers. Neque.*

Si tamen reus petat diem consignari, ut negati-

vam loco & tempore coarctatam, *Bart. in l. is qui reus. n. 16. de publ. jud. per l. 2. §. 1. de eo quod cert. loc. & in l. 3. n. 13. hic.* probare possit, æquum erit hujusmodi precibus locum dari. *fac. l. 14. in fin. C. de contr. stipul. Dd. in l. actor. C. de probat.*

Quodsi libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, rei nomen, etiam illo non opponente, *Bart. in l. 3. C. de edend. Ias. in §. ex maleficiis. n. 68. Inst. de action.* unà cum libellis aboletur, & ex integro repetendi reum potestas fit. *l. 3. §. 1. hic.*

Hodie subscriptiones & inscriptiones quidem obsoleverunt, *Gl. in l. 2. ad verb. periculi. C. de fid. instr. Clar. lib. 5. sent. §. ult. quæst. 18. in vers. etiam.* tamen custodia accusatori circumdari solet, donec de prosequenda lite, injuriaque resarcienda, idoneè satisdet. *l. 3. C. de his qui accus. non poss. l. 2. C. de exhib. reis. Hippol. in pract. crim. §. diligenter. n. 207.*

Institutâ accusatione, relatoque inter reos accusati nomine, causa eodem modo per litis contestationem, exceptiones, probationes, &c. agitur, quo in civilibus agitari solet. *d. l. 2. l. 4. C. de edend. l. 33. C. ad L. Iul. de adult. l. 15. §. 7. ff. eod. Azo in rubr. C. eod.*

Qualisqualis tamen in hac sufficit petitio: nec nocet inepta conclusio: imò illâ non est opus. *Bart. in l. 2. §. si publico. n. 13. ad L. Iul. de adult. & in l. 3. h. t. Ferrar. in form. inquisitionis. ad verb. super.*

Justæ ac legitimæ hic debent esse probationes, nec decreta civitatum expressa, atque emendicata, ad fidem faciendam hic sufficiunt. *l. 14. C. hic.*

Solent judices tempus accusatori præscribere, intra quod solennia accusationis impleat. Quo elapso, amplius accusare volens non auditur. *l. 7. C. de his qui accus. non poss.*

In exequenda accusatione præsentia accusatoris necessaria est. *l. 4. l. 15. C. h. t.* Præsens quoque reus esse debet. *l. 3. l. 6. C. eod.*

Domino tamen servum suum etiam præsentem tam per se, quam procuratorem, si velit, *l. 9. hic.* defendere

fendere permittitur; quod ipsius intersit, servo suo non carere. *l. 17. ff. l. 2. C. eod. l. 11. de publ. jud.*

De custodia & exhibitione reorum.

Tit. III.

Post accusationem institutam solet reus, aut in custodiam, aut in vincula conjici, ne elabi possit: *l. fin. C. de accus.* aliquando datis fidejussoribus de judicio sistendo à carcere liberatur; puta si delictum non sit nimis atrox, vel non sit notorium, vel persona sit honoratior. *Bachov. ad Treutl. disp. de fidejuss. thes. 3. lit. A. quem vide.*

Sed Judicis, pro facti & personæ qualitate, est æstimare quemadmodum custodiendus sit reus, recipine in carcerem debeat, an etiam vinculis constineri, an militibus tradi custodiendus, an fidejussoribus committendus, qui eum exhibituros se repromittant, vel etiam sibi, id est, sua promissione de se exhibendor. *l. 1. hic. l. 9. l. 10. ex quib. caus. major.*

Quod ad carcerem attinet, notandum est eos qui disparis sunt sexus simul includendos non esse. *l. 3. C. hic.* Quod de consuetudine servatur. *Grammat. decis. 33. num. 1.* De Jure tamen Novissimo mulieres non incarcerantur. *Auth. hodie. C. de hic.*

Officium ejus, qui carceri præponitur, est in commentarium referre eos, qui in carcerem conjiciuntur: (undè Commentariensis dictus) & judici singulis mensibus eos ingerere. *l. ult. C. hic.*

Non debent rei vinciri in custodia, antequam convicti, aut confessi sint, *l. 5. hic. l. 2. C. de exhib. reor.* aut nisi de gravi scelere agatur, *l. 3. ff. l. 2. C. h. t.* aut servi sint, qui à dominis non defenduntur. *l. 2. in pr. hic.*

Custodiæ traditi, si conspiraverunt, ut ruptis vinculis, & effracto carcere, effugerent, quamvis alioqui innocentes ex eo crimine, propter quod impacti sunt, puniuntur tamen propter loci publici violationem eâdem pœnâ quâ delictum principale

erat vindicandum: si vero noxii sunt, augetur pœna, quam passuri erant: Illi autem, qui eorum conspirationem detexerunt, relevandi sunt. *l. pen. hic.*

Qui effracto carcere, vel conspiratione cum cæteris qui in eadem custodia erant, de carcere eruperunt, capite civili puta, non naturali; plectuntur: qui verò per negligentiam custodum evaserunt, mitius puniuntur. *l. 1. de effract.*

Præpositus carceris & alii custodes, sive milites sint, sive pagani, ob custodiam amissam, (id est, personas custoditas, *l. 8. l. 10. l. 12. l. ult. hic. l. 12. de publ. jud. l. 18. §. pen. de quæstion.*) pro modo culpæ puniuntur, *d. l. 8. d. l. 12. & l. ult. hic.* & ex constitutionibus eadem pœna, (quod durum est) qua is qui aufugit puniri debeat, afficiuntur. *l. 4. C. hic.*

Qui non reos, sed jam convictos damnatosque emittunt, & vindictæ publicæ suffurantur, meritò, cum majestatis rei sint, gravius puniuntur. *l. 3. §. fin. l. 4. ubi Bart. ad L. Jul. majest.*

Magistratus etiam mulctantur, si temerè & sine causa custodias dimittant: *l. 10. hic.* si injuste quem custodiæ tradant, aut cognita innocentia captivum diutius detineant. *Bald. in l. sed etsi. de in jus. voc.* Et tum ad interesse & injuriarum nomine tenentur. *Bald. in l. quemadmodum. 29. §. magistratus. ad legem Aquil.*

Secunda pars hujus tituli est de exhibitione reorum.

Exhibere, est deducere ac sistere reum coram judice, ut incarcerari, vel aliter custodiri possit. *t. t. C. de exhib. reor. l. 3. C. de advoc. divers. jud.*

Hujus exhibitionis varia sunt exempla: ut, cum fidejussor ad aliquem sistendum obligatur; *l. 2. §. ult. l. 3. 4. hic.* cum Irenarchæ prehensum facinorosum ad Præsidem cum elogio mittunt; *l. 6. eod.* cum in Provinciam ubi deliquit, ab alterius Provinciæ Præside reus transmittitur; *l. 5. l. 11. eod.* cum accusator reum quem accusare vult deducit, & Judici exhibet. *l. 3. C. de advoc. div. jud. l. 11. C. de testib. Nov. 45. Nov. 151.*

Sed

Sed hic tantummodò exhibendus est, de cujus exhibitione judex pronuntiavit. *l. ult. C. de exhib. reis.*

Antequam reus exhibeatur, dandi ei dies sunt ad disponendam rem familiarem. *l.2.C.eod.*

Qui reum, pro quo cavit, non exhibet, pœna pecuniaria afficitur, vel, propter dolum, extra ordinem damnatur. *l.4.hic.*

Ad legem Iuliam Majestatis.

T I T. IV.

EXposito instituendorum judiciorum publicorum ordine, sequuntur variæ species, seu singulæ leges, quibus varia judicia publica constituta, declarandæ.

Prima est lex Julia Majestatis, à Julio Cæsare auctore sic dicta.

Majestas, dicitur amplitudo & dignitas populi Romani; à magnitudine sic dicta. *Cicero in part. Orat.*

Crimen læsæ majestatis est, quod adversus populum Romanum, hodiè, (jure populi in Principem translato, *l.1. de const. princ.*) quod in eum, vel adversus securitatem ejus, committitur. *l. 1. §.1. h. t.*

Est vel proprium, vel improprium.

Proprium est, quod committitur contra summum Principem & Imperii statum: seu contra non recognoscentem superiorem: &, pro sui atrocitate, modò generis nomen retinet, modò in specie perduellio dicitur. §.3. *Inst. de publ. jud. l. ult. h. t.*

Perduellio dicitur, cum aliquis hostili animo contra salutem Principis, vel Reipublicæ, aliquid molitur: *d. l. ult.* quia quos nos hostes, veteres perduelles appellabant. *l.234 in pr. de V. S.*

Impropriè dicitur Majestatis crimen committi in Legatos Principis, ejusque Consiliarios, *l.5. C. hic.* in Principes, civitates, quæ superiorem recognoscunt. *Clar. lib. 5. sent. §. læsæ Majest. n. 3. 4. 5.*

Committunt Majestatis crimen illi soli, qui Principi, vel Reipublicæ, contra quem delinquitur, sunt subditi ratione originis, vel domicilii. *Clem. 2. vers. rursus non est silentio. de sent. & re jud.*

Qui majestatem Principis lædunt, quod ad Principem attinet, quando honori ejus, vel majestati derogant.

Quod variis modis fit. Ut statuas & imagines Principis violando: *l. 6. l. 7. §. ult. h. t.* animo hostili in Principem aliquid machinando: *l. ult. eod.* seditionem in Republica concitando: exercitum Principis injussu colligendo: *l. 1. §. 1. l. 10. l. 11. eod.* reservata Principi jura sibi adscribendo: vectigalia nova absque ejus autoritate imponendo: *l. 2. 3. 4. eod.* monetam adulterinam cudendo: &c. *l. 2. C. de fals. monet.*

Committitur hoc crimen etiam solo silentio conspirationum, modò sint contra Principis personam, vel statum. *l. 5. §. pen. C. hic. Clar. d. loc. §. fin. quæst. 87. n. 2.*

Et in hoc crimine non tantum effectus, sed & conatus punitur, licet in actum non exierit. *l. 5. l. 6. C. eod.*

Quilibet hic, etiam alias inidoneus, ad accusationem admittitur. *l. 3. l. 4. C. eod.*

Servus in caput domini, item omnes postulati & ad testimonium provocati, si res exigat, nullâ dignitatis, generis, militiæ, habitâ ratione; imò & ipsi accusatores in caput accusati torquentur. *l. 7. §. 1. l. 3. l. 4. C. eod.*

Accusatus de hoc crimine statim post accusationem institutam à bonorum suorum administratione removetur, *l. 7. l. 8. h. t.* alienationes ejus non tenent; & debitores ei non rectè solvunt. *l. 6. §. 1. C. eod.*

Convictus, gladio, cruce, etiam aquæ & ignis interdictione olim mulctabatur, *l. 3. ff. l. 5. C. hic. Paul. lib. 5. sent. c. 29: ubi Cujac.* hodie quidem semper morte punitur; *d. l. 5. in pr.* & memoria etiam mortui damnatur, *l. pen. & ult. C. hic.* & præterea filii, nepotes, *l. 10. C. de bon. proscr. Clar. 5. sent. 5. §. læsæ*

Ma-

Majestat. num. 11. sunt infames, & successionis cujuscunque incapaces: *d.l.5.* §.1. præterquam quod filiæ ex bonis maternis Falcidiam accipiunt. *d. l.* 5. §. 3.

Quod non tantum in principali reo, ejusque filiis, sed & in conscio, adjutore, ministro, eorumque filiis obtinet. *l.5.pr.* §.6. *C. eod.*

Quam pœnam, qui conjurationem patefacit, non solum evitat, sed insuper, si ab initio, non serò, eam detegat, præmio & honore afficitur. *d.l.5.* §. *ult.*

Dicta tamen capitalis pœna obtinet, si majestas supremi Principis violatur, sed si securitas inferiorum infringitur, arbitrariæ pœnæ est locus. *Ias. in l.* 10. *de jurisd. vid. Annot. ad decis. Guid. Pap.* 48. *Ias. in* §. *pen. n.* 107. *Inst. de action. Wes. hic. n.*7.

Ad Legem Iuliam de adulteriis coërcendis.

Tit. V.

Secunda est Lex Julia de adulteriis, lata ab Augusto, *l.* 1. *hic.* quâ adulterium, stuprum, & lenocinium, *l.*12. *eod.* incestum, *l.*38. *hic.* punitur.

Lex stuprum & adulterium promiscuè appellat: sed propriè adulterium in nupta, stuprum in virgine, viduave, aut puero committitur. *l.6.* §.1. *l.*34. §.1. *hic. l.* 101. *in pr. de V.S.*

Adulterium, est violatio thori alieni. *c. adulterium.* 36. *q.* 1. *Hostiens. in tit. de adult. in pr.*

Committitur & in alterius uxorem, *l.6.* §.1. *hic.* etiam injustam; sufficit enim uxorem esse, licet in manum viri per coëmptionem non convenerit: *l.*13. §.1. *hic.* & in sponsam; puta de præsenti; non de futuro; Quia tum thorus alienus non violatur. *fac. d. l.6.* §.1. *l.* 11. §.7. *ff. hic.* Hujus tamen violatio punitur, non ut adulterium, cum nec dum matrimonium sit, sed ut stuprum; quia neque matrimonium qualecunque, neque spem matrimonii violare permittitur. *d.l.*13. §.3. & §.8. *vid. Perez, in C. ad h. tit.*

Non

Non committitur in meretricem nuptam, quamvis ipsa adulterium committat; & illud in ea maritus vindicare possit. *d.l.*13. §.2. Quia alienus thorus violari non videtur, ubi nullius thori pudor est, sed promiscua & vulgaris connivente marito turpitudo. *vid. l. si ea.*22. *& l. qui adulterium.*29. *C.h.t. ubi Dd. Bal. Cyn. Salic.*

Adulterium, vel committitur inter virum conjugatum & fœminam nuptam: vel inter virum solutum & fœminam nuptam: vel inter virum conjugatum, & mulierem solutam.

Quod ultimum est ex Jure Canonico, *c.*19. *& c. fin.*32. *qu.*5. & divino, 1.*Corinth.*7. *vers.*4. jure enim civili hoc neque ex parte viri, neque ex parte mulieris habetur pro adulterio. *l.*1.*C.h.t.*

Accusare adulterii minor viginti quinque annis non potest, nisi matrimonii sui injuriam persequatur: *l.*15. §. *Lex Iulia.hic.* quamvis ab aliis accusationibus capitalibus non repellatur. *l.*14. §.1.*&* §.2. *de bon. libert.*

Maritus potest intra sexaginta dies utiles à die divortii computandos, *l.*14.§.*pen.l.*29.§ *sex mensium. vers. praeterea. hic.* jure mariti accusare: *l.*6.*C.hic. l.*37.§.1.*de minor.* &, eo cessante, pater mulieris. *l.*30. *l.*14.§. *pen.l.*2.§.1. *fin.l.*3.*l.*4.*hic.*

Jus mariti ejusmodi est; ut accusator se inscribere non cogatur, abolere accusationem pro arbitrio possit, & quamvis ex nudis suspicionibus egerit, de calumnia non teneatur: *l.*6.*l.*30. *ubi Dd. C.h.t.* nisi ea evidens sit, & aperta: *d. l.* 14. §. *fin. l.* 30. *hic.*

Elapsis illis sexaginta diebus admittuntur ad accusationem de Jure Digestorum, non Codicis; *l.*30. *C.hic.* etiam extranei, & inter hos quoque maritus & pater; sed jure extranei, ita ut accusare usitato inscriptionis more cogantur: *d.l.*14. §. *pen.* idque intra quatuor menses utiles. *l.*4. §.1.*hic.*

Itaque apparet utroque tempore, & sexaginta dierum, & quatuor mensium conjuncto, mulierem intra sex duntaxat menses à tempore divortii accusari posse.

Nam

Nam & huic accuſationi, utili ſemeſtri tempore, & quinquennio continuo præſcribitur.

Sex menſes computantur, in nupta à die divortii, in vidua à die commiſſi criminis : quinquennium indiſtinctè à die commiſſi criminis. *l.* 29. §. *ſex menſium.* 5. *hic.*

Quo quinquennio non adulterii modo, ſed omnis quæſtio ex lege Julia, puta ſtupri, lenocinii, præſcribitur: *d.l.*29. §.6. *l.*5. *ubi Salic. C.eod.* Niſi prævaricatio, aut aliud impedimentum, accuſationem eluſerit, vel vis publica in ſtupro facta arguatur. *d.l.*29.§.*fin. l.*31.*hic. Gl. in d.l.*5.

Olim conſtante matrimonio accuſatio adulterii ceſſabat; niſi maritus antea lenocinii convictus eſſet, compertam adulteram in matrimonio retinuiſſet. *l.*26.*l.*2.§.1.*l.*8.*l.*14.*ff.l.*2.*C.hic.* Hodie, quia maritus ſine crimine lenocinii uxorem adulteram retinere poteſt, *Auth. ſed hodie. C.eod.* ideò etiam conſtante matrimonio accuſatio rectè inſtituetur. *Azo & Hoſtienſ. n.*5. *in Rubr. de adult.*

Adulterum & adulteram ſimul accuſare non licet: *l.*15.§.*ult.ff.l.*8.*C.eod.* A diverſis tamen accuſatoribus ſinguli eodem tempore accuſari poſſunt, niſi aliud obſtet. *l.*17. §.6.*ff. hic.*

Si vidua ſit, de cujus adulterio agitur, vel poſt accuſationis denunciationem nupſerit; liberum accuſatori eſt arbitrium, utrum priori loco adulterum, an adulteram accuſare velit. Si verò ante denunciationem nupta ſit, prius adulter reus peragi debet. *l.*5. *l.*15. §. *pen. l.*16. *hic.*

Si, quo tempore adulter accuſatur, mulier nupta eſt: abſoluto adultero, accuſari, quamdiu nupta eſt, à nemine poteſt, etiamſi per colluſionem adulter abſolutus fuerit. *l.*18. §. *pen. l.*19. *eod.*

Accuſari adulterii poſſunt omnes quacunque dignitate præditi, *l.*38. §. *ult. h.t.* etiam ſervi: *l.*5. *de accuſat.* dum tamen ſciverint qui cum ſcortantur, alterius eſſe uxorem. *l.*7. *in fin. C. de repud.*

Nam adulterium ſine dolo malo non committitur: *l.*11. §. *pen. l. pen. hic.* ut, ſi mulier decepta opprimatur ab alio quem putat maritum eſſe, aut, credens

credens maritum mortuum, cum alio contrahat. *Angel. in tract. malef. ad verb. che hai adulterato. num.* 46.

Non modò hi qui mœchantur accusari possunt, sed etiam qui quavis ratione ex eo crimine quæstum captant, *vid. l.* 8. *l.* 29. §. *qui quæstum. hic.* qui prohibitas nuptias contrahunt, *l.* 7. *ff. l. si hi qui. C. eod.* quive super adulterio transigunt. *fac. d. l.* 8. *d. l.* 29. §. 3. 4. *l.* 11. *hic.*

Accusatio hæc in loco quo delictum est commissum, institui debet. *l.* 14. *l.* 15. *C. hic.*

Absens reus accusari nequit: *l.* 15. §. 1. *ff. l.* 15. *C. eod.* nisi crimine jam inchoato abesse incipiat. *l.* 13. *C. eod.*

Nam nec per procuratorem rectè defenditur reus. *l. miles.* §. 1. *hic.* Est enim tam rei quam accusatoris præsentia necessaria. *l. pen.* §. 1. *de publ. jud.*

Agit maritus de adulterio vel criminaliter, vel civiliter.

Criminaliter, quando ad pœnam agit.

Pœna adulterii ex lege Julia erat relegatio, *l.* 5. *de quæst. l.* 8. *de divort. Cujac. lib.* 6. *obs.* 11. aut deportatio: *l* 4. §. *adulterii. de re milit. l.* 11. *hic.* postea, ex constitutionibus, facta est gladii: *l.* 30 §. 1. *C. hic. l.* 18. *C. de transact.* Ex novissima autem Justiniani constitutione, adultera, tantum virgis cæsa, in monasterium detruditur. *Nov.* 413. c 10.

Mulier adulterii damnata, dotem amittit, marito assignandam, *l.* 8. §. *fin. l. fin. C. de repud. Nov.* 117. §. *quia vero plurimas. Nov.* 134. §. *antep.* reservato liberis jure proprietatis in quota parte. *d. l.* 8. §. *fin.*

E diverso maritus adulterii damnatus, amittit donationem propter nuptias, mulieri una cum dote, salva tum liberis proprietate, *d. l.* 8. § *fin.* obvenientem. *d. l.* 8. *d. l. fin. Nov.* 134. §. *si quando.*

Si nulla donatio facta, neque pacta dotalia intercesserunt, mulieri quarta pars substantiæ mariti, peræque atque illo mortuo, *Auth. præterea. C. unde vir & ux.* defertur: *d.* §. *si quando. l. fin. C. de repud.* reliquis bonis ad liberos aut proximos redeuntibus;

bus; ita tamen, ut inde marito damnato, quoad vivat, alimenta sint præstanda. *d.Nov.*117. §. *quia.v. plurimas.d.Nov.*134.§.*si quando. Gl.in d.l.*8.*verb.sibi habere. C. de repud.*

Civiliter de hoc crimine agit maritus;cum actione iniuriarum, aut ad separationem thori contendit. *c. tua. de procur.*

Potest privatim pater filiam in adulterio deprehensam simul cum adultero interficere : *l.* 20. *cum ll. seqq. l.* 32. *hic.* non maritus uxorem ; *l.* 22, *in fin. hic.* potest adulterum si cum post ternam denunciationem in domo sua reperiat, *Auth si quis. C. eod.* aut si aliquis vilis sit. *l.* 24. *hic. l. Gracchus. C. eod.*

Stuprum, est illicitus coitus cum virgine, aut vidua honeste vivente, *l.*25. *l.*22. *l.*29. *C. eod.* aut etiam cum puero : propriè & strictè accipitur pro virginis defloratione. *c.lex illa.*§. *stuprum.*36. *q.*1.

Est vel violentum, vel non violentum.

Violentum, quod per vim, pretium, promissa, lenocinium, aliisque illicitis artibus committitur, *l.*1.§.*fin.de var.& extraord.crim.l.si quis.*§.*qui nondum.de pæn.Boss.in pract.crim.de coit.dam.n.*66. Lege Juliâ de vi publica. *l.*3.*ad L.Iul de vi publ. l.*29. §.*fin.hic.* at secundum Doctores, *in* §. *item Lex Iulia. Inst. de publ. Ias. in* §. *omnes a. num* 24. *Inst. de action.* gladio punitur. *fac.* §. 9. *vers.fin a. Inst. de publ.jud.*

Quod contra naturam est, etiam gladio punitur, *l.* 31. *C. hic.* §. 4. *Inst. de publ. jud.* de consuetudine igne. *Clar. lib.*5.*sent.* §.*stuprum.n.*4.

Non violentum stuprum,commissum in viduam honestè viventem, vel virginem,si stuprator honestus sit, confiscatione dimidiæ partis bonorum, si humilior,corporis coërcitione cum relegatione punitur. §.4. *Inst. eod.*

Ex lege divina stuprator virginem debet dotare, & in matrimonio habere. *Deut.*23.

Stuprata, vi, dolo,stupri crimine vacat; quæ volens,non minus atque stuprator in legis pœnam incidit. *l.*18. *l.*20. *C. hic.*

De

De jure Canonico, virginem & pro ejus conditione dotare tenetur, & eam, nisi pater puellam renuat, in uxorem ducere. *c.* 1. *ubi Dd. Ext. de adult.*

Lenocinium, est crimen turpis coitus ministrum, castitatis furtum, seu latrocinium à Justiniano appellatum. *l.* 14. §. *sancimus. vers. si enim pecuniariorum.* Puta lenocinium facit, qui mulieres quæstuarias prostituit. *l* 43. §. *lenocinium.* & §. *lenas. de R. N.*

De lenocinio tenetur: qui adulterium aut stuprum suasit: *l.* 12. *h. t.* qui quæstum ex adulterio uxoris aut viri fecit: *l.* 2. §. 2. *l.* 8. *l.* 29. *h. t.* qui infamandæ uxoris causa adulterum subjecit, ut deprehenderet: *l.* 14. §. 1. *h. t.* qui domum suam stupro vel adulterio committendo præbuit: *l.* 8. *l.* 9. *eod.* cujus ope & consilio, vel dolo malo in adulterio deprehensi ut se redimerent factum: *l.* 14. *pr. eod.* qui pro comperto adulterio, vel stupro celando pecuniam accepit. *l.* 8. *in pr. quod met. causs.*

Lenocinii pœna olim eadem erat cum pœna adulterii, *l.* 2. *l.* 8. *hic. l.* 2. *l.* 9. *C. eod.* nempe relegatio aut deportatio: *l.* 37. *de minor. l.* 29. *hic.* hodie est in mangonibus & lenonibus ultimum supplicium, *Nov.* 14. §. 1. *ubi Gl.* in reliquis arbitraria, atque extraordinaria. *l.* 1. §. *qui puero. de ext. crim. Bart. in Auth. de lenon. Wes. hic. n.* 16.

Incestum, est coitus ratione sanguinis vel affinitatis illicitus. *l.* 38. *pr.* & §. 1. *l. ult. hic.*

Est vel juris gentium; commissum inter eas personas, quæ parentum & liberorum locum inter se obtinent: vel juris civilis, commissum inter transversales, cosque cognatos, & affines; utroque jure. *d. l.* 38. §. *quare. l ult de R. N. Pater in Enchir. Inst. tit. de publ. jud. de adult.*

Committitur per qualemcunque coitum, per matrimonium, *d. l.* 38. §. *nonnunquam.* stuprum, *d l.* 38. §. 1. concubinatum, *l.* 11. §. 1. *h. t.* scortationem, *d. l.* 38. §. 1. adulterium. *d l.* 38. *in pr.*

Punitur pœna adulterii. *d. l.* 38. *in pr. l.* 3. *de quæst. vid. Angel. in tract. malef. verb. che hai adulterato. n.* 66.

Quæ mitigatur in illis, qui cum ulteriore gradu ex latere, aut per affinitatem conjunctis, conjunguntur. *Boss. de coit. dam. n.73. Boer. decis.318.n.5. Wes. hic. n.22.*

Qui ætate vel errore incestum commisit, si eo comperto dissolvat conjunctionem, excusatur. *l.38. §.7. hic. l.4. C. de incest. nupt.*

Incesti, & cum adulterio vel stupro conjuncti, accusatio annos viginti durat. *l.39. §. præscriptione. ff. hic. l.12. C. ad leg. Corn. de fals.*

Ad Legem Iuliam de vi publica.

Tit. VI.

Tertia est Lex Julia de vi publica, sic dicta à vi facta armatis hominibus, quasi vi bellica. *§. item Lege. Inst. de publ. jud.*

Publica vis dicitur, quæ armis infertur: *§.8. Inst. eod.* quod armorum usus sit publicus, non privatus: *l.1. ff. h.t. l.un. C. ut arm. usus* quæ fit à persona publica: in personam publicam: *l.7. hic.* quâ violatur jus publicum. *l.3. §. praeterea. l.8. hic. & alia exempla passim hoc tit. extant.*

Armorum appellatione non solum scuta & gladiis sed & fustes, lapides, & quicquid nocere potest, continetur. *l.9. hic.*

Habet hæc lex etiam locum in cæde, *l 7. hic.* stupro, *l.3.5.6. hic.* incendio, *l.5. hic.* licet Lege Cornelia coërceantur; quia atrocius crimen est, quando publicâ authoritate, aut armis committitur.

Pœnæ violentiæ publicæ olim aquæ & ignis erat interdictio, *l.10. §. fin. hic.* cui successit deportatio, *l.3. ad L. Iul. pecul.* cum bonorum publicatione. *l.7. in fin. ubi Gl. Bald. n.11. C. hic.*

Sed Justinianus bona damnatis adimi vetuit. *Auth. bona damnatorum. C. de bon. damn.*

Quibusdam ex hac lege capitale supplicium irrogatur, ut servis, incendiariis, effractoribus, expilatoribus villarum, *l.3. §.2. l.pen. ff. l.8. C. hic.* & quando ex violentia cædes alicujus insecuta est. *l.6. ubi Bart. C. hic.*

Excusantur; Qui vim tuendæ salutis caussa fecerunt: *l. pen. hic.* armis ad usum itineris, navigationis, commercii, venationis, usi fuerunt. *l. 1. & 2. eod.* Non qui se dominos rei, ab ipsis invasæ, esse contendunt. *l. 5. §. 1. eod. l. 7. C. eod.*

Ad Legem Iuliam de vi privata.

TIT. VII.

QUarta est Lex Julia de vi privata.

Vis privata est, quæ fit sine armis, à persona privata, in privatam, citra juris publici violationem; puta cum quis sine armis ejicitur possessione. *l. 5. & t. t. hic.*

De ea etiam ex Senatusconsulto Volusiano tenetur, qui improbè in alienam litem coëunt, ut quicquid ex condemnatione redactum fuerit, inter eos communicetur; *l. 6. hic.* ut & illi qui ex naufragio dolo malo quid rapiunt. *l. 1. §. fin. eod.*

Pœna vis privatæ est publicatio tertiæ partis bonorum cum infamia. *l. 1. l. fin. hic.*

Hodie, cum bona non publicentur, *Auth. Bona. C. de Bon. proscript.* arbitraria, ut plurimum, est pœna.

Potest etiam de vi civiliter agi. *l. 7. C. hic. l. un. C. quand. act. civ. præjud. crim.* Quod tamen violentiæ crimini proprium non est, sed passim obtinet.

Ad legem Corneliam de sicariis & veneficiis.

TIT. VIII.

QUinta est lex Cornelia de sicariis & veneficiis, lata à Cornelio Sylla Dictatore, *l. 2. de orig. jur.* in homicidas præcipuè qui à sica, id est, ferreo cultro, sicarii dicuntur. *§. 5. Inst. de publ. jud.*

Agit lex Cornelia de tribus delictis: de cæde sive homicidio, de veneficio, & incendio. *l. 1. hic.*

Homicidium, est violenta vitæ hominis ademptio.

Ho-

Hominem intellige, cujuscunque ætatis, *l. pen. C. hic. l. 151. de V. S.* conditionis. *d. l. 1. §. 2.*

Nam, & qui infantem interemit, *d. l. pen. ubi Salic.* aut fœtum jam animatum abegit, homicidii reus est. *l. 38. §. 5. de pœn. l. 1. hic.*

Homicidium, est vel voluntarium, vel necessarium, vel non voluntarium.

Voluntarium, est quod committitur animi proposito & dolo; qui facit ut legis Corneliæ pœnæ locus sit. *l. 1. §. 3. l. 7. l. 14. l 16. hic.*

Non refert quo teli genere, aut quo modo cædes facta sit, gladione, an fuste. *fac. §. 5. Inst. de publ. jud.*

Quod tamen in vulneribus consideratur, ut indè animus occidendi colligatur. Qui enim instrumento ad faciendam cædem idoneo verberavit, is animo occidendi id videtur admisisse; *l. 1. §. Divus hic,* non qui instrumento ad alios usus apto percussit. *d. l. 1. §. Divus.*

Occidisse etiam videtur qui, dolo malo, causam mortis præbuit. *l. 15. hic.*

Undè hac lege tenetur; qui, ut quis capite damnaretur, falsum testimonium dixit; *d. l. 1. §. 1. l. 3. §. 4. hic.* qui per alium cædem fieri curavit, aut mandavit; *l. non ideo. C. de accus. l. 5. in fin. quod vi aut clam. l. 12. ad L. Iul. de adult. Bart. in l. non solum. 11. §. si mandato. de injur. Dec. in l. 169. n. 3. de R. I.* qui infantem, maximè sanguinolentum, id est, recens natum, dolo malo, in locum solitarium abjecit, ubi inediâ consumatur, præsertim eventu secuto; *Bart. in l. necare in fin. de lib. agnosc. Azo in rubr. C. de infant. expos.* judex, qui in caput fortunasque hominis pecuniam accepit; qui innocentem quæstioni subjecit; *l. 1. §. 1. hic.* aut qui quid in hominis necem fecit, quod legibus permissum non sit. *l. 4. in pr. hic.*

Et, quoniam in maleficiis voluntas, non exitus spectatur; *l. 14. hic.* ideò hac lege tenetur qui hominis necandi, aut furtum faciendi, aut invadendæ possessionis causâ cum telo ambulavit, familiam armavit, *d. l. 1. in pr. d. l. 3. § item is. ff. l. 7. C. hic.* qui

animo

animo occidendi hominem, tantum vulneravit. *d.l.1.§. Divus.*

Moribus tamen conatus non morte, sed mitius punitur. *Gayl. 1. de pac. publ.* 14. Exceptis tamen atrocissimis criminibus.

Tenetur eadem lege Cornelia: author seditionis: qui naufragium suppressit: *d.l.3.§.item u.* qui non Judæum circumcidit: *l.11. in pr. hic.* qui alium castravit: *d.l.3. §. item u.* aut thlibiam fecit: *l.5.eod.* aut castrandum tradiderit: *l. 6. eod.* aut se castrari passus est: *l.4 in fin. eod.* Est enim instar homicidii, virilitatem ac sexum adimere.

Pœna legis Corneliæ olim fuit deportatio, cum ademptione bonorum: *l.3.§.fin.hic.* hodie est capitalis: *d.l.3.§.fin.l.pen.ff.l.pen.C.hic.§.5.Inst. de publ. jud.* u. homicida quod fecit, semper exspectet. *l. 3. C. de Episc. aud.*

Quâ pœnâ eximitur, qui eum occidit quem occidere fas est: ut transfugam, *l.3. §. fin. hic.* vilem adulterum, *l.24.l.38. §. Imperatores. ad L. Iul. de adult. l.4.C.eod.* militiæ desertorem, *l.2 C.quand.lic. unic.vind.se.* perduellem, *l.35.ff.de relig. & sumpt. fun.* violentum stupratorem, raptorem in ipso raptu. *l.20.cum ll. seqq. ff.ad leg. Iul.de adult.l.un.vers. ne igitur. C. de rapt. virg.*

Homicidium necessarium, est quod fit ob necessariam corporis defensionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ, id est, solum ad defensionem corporis, citra vindictæ imaginem.

Ut, si quis furem nocturnum, cui parcere sine periculo suo, rerumque suarum, *Gl.in l.52.§.1.ad verb. vellet. ad L.Aquil.l.3.de I. & I.* non potuit, interficiat; *l. 9. hic.* aut latronem; *l.4. C. eod.* & aggressorem; *l.2.C.eod.* aliumve quemlibet, qui dubium vitæ periculum intentat; *l.2.3.C.eod.l.un.C.quan.lic. unicuiq.* Vim enim vi repellere, etiam jure naturæ, licet. *l.3.de I. & I. l.1. §. in bestiis. si quadr.paup. fec. dic.*

Tale necessarium homicidium, nec hac, nec alia lege punitur; modò in moderamine inculpatæ tutelæ consistat. *l.1.C.unde vi.Bart.& Dd.in d.l.3. de I. & I.*

Quod

Quod ex qualitate personarum, rerum, aliisque temporum & locorum circumstantiis, æstimandum, & non ad facultatem fugæ, sed defensionis est referendum: *Gl. & Dd. & Salic. in d.l.3. Bald. & Salic.in l.sola.C.de test.Bart. cons.*110. probandumque ab eo qui allegat. *l.1.C.hic.*

Quodsi probare nequeat; puta quia solum se remotis arbitris ab interfecto aggressum asserat: tormentis subjiciendus. *Bald. Salic.in l.un. n.*31. *C. de confess.Lanfr.in c.quoniam.ad verb. confessiones.n.*12. *de probat.*

Quando tamen ex circumstantiis innocentiæ suspicio extat, videtur pro arbitrio judicis posse absolvi. *Boer. decis.*164.

Nam cum quædam indicia sunt pro reo, quædam contra, in mitiorem absolutionis partem est declinandum,nec perveniendum ad torturam.*Boer. decis.*165.

Homicidium non voluntarium,est quod fit casu, atque ita præter facientis opinionem; aut mentis inopia, ab infantibus, scilicet nondum doli capacibus, *fac.l.vn.C.de fals.mon.l.*7.*hic.* furiosis,dormientibus. *l.*12 *ff. hic.*

Hoc in actu licito veniam meretur, in illicito, vel culpa non carente, cessante pœnâ legis Corneliæ, pro ratione circumstantiarum, extra ordinem punitur. *Pater in Enchir. Inst.sub.tit. de publ.jud. de homicid.*

Undè ebrietas magna, quæ mentem aufert, pœnam mitigat: parva non item. *l.omne delictum.*§.7. *verb.per vinum.ubi Bart.de re milit. Salic. in l.*1. *C. eod. Bart. in l. respiciendum.* §.*delinquunt. & in l.aut facta. de pœn.*

Secundum delictum, de quo agit Lex Cornelia, est veneficium.

Venefici sunt, qui venenum malum hominis necandi causa faciunt, *l.*1.§.1.*l.*3.*hic.* etsi id ipsi non exhibeant,sed in eum finem tantum vendant: *d.l.*3. *in pr. &* §.1. item qui artibus magicis in eundem finem utuntur. §.5.*Inst. de publ.jud.t.t.C.de malef. & math.*

Qui venenis ad hominum necandum utuntur, eorum pœna gladius est, *l.* 28. §. 9. *de pœn.* qui magicis artibus, ignis. *l.* 3. *C. de malef. & math.*

Amatorium, aut abortionis poculum dans, hac lege non punitur, tametsi homo ex hac re perierit; sed quia mali exempli id est, extra ordinem vindicari debet. *l.* 3. §. 1. *l. si quis aliquid. de pœn.*

Pigmentarii, sive pharmacopolæ, venena vendere non prohibentur, sed si cui temerè dederint, puniendi sunt. *d. l.* 3. §. *alio.*

Mulier quæ medicamentis partum abegit nondum animatum, verbis legis non continetur; sed nihilominus extraordinaria pœna judicis arbitrio ei irrogabitur. *l.* 8. *hic. l. divus. de extraord. crim. l.* 39. *de pœn.*

Constitutionibus hæc veneficii quæstio extensa est ad eum qui magiam, auspicia, similesque imposturas docuit, vel didicit, vel his usus est. *l.* 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. *C. de malef. & math.*

Tertium delictum de quo agit Lex Cornelia, est incendium.

Quod dolo malo excitatum gladio olim puniebatur, *l.* 10. *hic. l.* 9. *l. fin. de incend. ruin. naufr.* hodie igne. *l.* 28. §. 12. *de pœn. d. l.* 9.

De Lege Pompeia de Parricidiis.

Tit. IX.

Sexta est Lex Pompeia de Parricidiis, à Cneo Pompeio lata.

Eâ tenetur, qui parentem, liberos, cognatum, conjugem, affinem, sponsum, sponsam, sponsi sponsæve cognatum, patronum, patronam, occidit: cujusve dolo, vel ope id factum est: & qui venenum emit, ut parenti daret, *l.* 1. 2. 3. 4. 5. *hic.* & facinoris conscius, *l.* 6. *eod.* & auxiliarius. *l.* 7. *eod.*

Propriè dicitur parricida qui quæve parentes, aut liberos occidit; quive eorum loco sunt: *l.* 9. §. 1. *hic. l. un. C. de his qui par. occid.* §. *alia. Inst. de publ. jud.* Quod parricida, tanquam patriscida dicatur: Im-

Impropriè qui quæve reliquas personas. *d. l. pen.* §. 1. *d.* §. *alia.*

Pœna Parricidii, ex lege Pompeia, olim erat indistinctè eadem quæ legis Corneliæ de sicariis: *l.* 1. *hic.* Nunc parricida propriè dictus, ex constitutione Constantini, *d. l. un.* secundum pœnam more majorum receptam, *d.l.* 9. *in pr.* virgis sanguineis cæsus, & culeo cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & simia insutus, in mare aut flumen proximum projicitur; *d.l.9.in pr. d. l. un.* aut, si mare, aut flumen in propinquo non est, bestiis (secundum constitutionem D. Adriani) objicitur. *d.l.* 9. *in pr.* Cæteris legis Corneliæ pœna imponitur. *d.l.9.* §. 1.

Qui verbera parentibus impiè intulit, non hujus legis pœnâ punitur, sed arbitrariè. *l.* 1. *de obs. à lib. parent. præst. junct. l.* 3. *&* 4. *C. de patr. pot.*

Parricidii postulatus si pendente accusatione (cui non præscribitur, *l. fin. hic.*) decesserit, si quidem sibi mortem conscivit, successorem fiscum habebit; si minus, eum quem voluit; si modò testamentum fecit: si intestatus decessit, eos hæredes habebit, qui lege vocantur. *l.* 8. *hic.*

De lege Cornelia de falsis, & Senatusconsulto Liboniano.

TIT. X.

SEptima est Lex Cornelia de falsis, à Cornelio Sylla adversus falsarios lata. *l.* 2. § 32. *de orig. jur.* quam testamentariam vocant. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

Falsum hic est, quod animo corrumpendæ veritatis in alterius fraudem dolo malo fit. *l.* 20. *C. hic.* Factum enim falsitatis, non dictum, lex coërcet. *l.* 23. *hic.*

Sed nemo incidit in crimen falsi, id est, in neminem publica accusatio de falso institui potest; nisi quem Lex Cornelia, & Senatusconsultum Libonianum, (quod temporibus Tiberii, Statilio

Tauro & L. Scribonio Libone Coss. in supplementum Legis Corneliæ, latum est.) aliæque constitutiones ac responsa Jurisconsultorum, quæ eam legem interpretantur, disertè notant. *Wes. hic. n.* 2.

Committitur falsum vel circa homines, vel circa res.

Circa hominem falsum committit; qui vel falsum partum supponit; *l.* 19. §. 1. *l.* 30. §. 1. *hic.* vel nomen, *l.* 13. *ff. l.* 20. *C. eod.* vel testimonium falsum dicit; *l.* 1. *l.* 2. *ff. eod.* qui judicem corrumpit, vel corrumpendum curat; *l.* 21. *in fin. hic.* qui aliquem testari prohibet. *l. Paulus. hic.*

Falsum partum qui supponit, tam mulier quam obstetrix, capite, non naturali, sed civili, *arg. l.* 1. §. *fin. hic. Caranza lib.* 5. *de partu suppos.* punitur. *l.* 2. *de Carb. edict. Paul. lib.* 2. *sent. tit.* 24.

Ejus accusatio nullâ ordinariâ temporis præscriptione depellitur; *Cujac.* 4. *obs.* 14. nec interest decesserit, nec ne, ea quæ partum subdidisse contenditur. *l.* 19. §. 1. *hic.*

De eo soli accusant parentes, aut hi quorum interest; non quilibet ex populo; ut publicam accusationem intendant. *l.* 30. §. 1. *hic.*

Circa nomen committit falsum, qui dolo malo, *l. un. C. de mut. nom.* nomine vel cognomine falso, *l.* 13. *hic.* aut insignibus & privilegiis, & titulis altioris ordinis utitur: *Paul.* 5. *sent.* 25. §. 11. §. 12. *ubi Cujac. Gothofr. ad d. l.* 13. *lit. o. Baiard. in add. ad Clar.* § *falsum. n.* 24. qui nomine magistratus falsas literas proponit, aut reddit: *l.* 25. *hic.* qui tutor cum esset, eo dissimulato, vectigalia publica conducit. *l. un. C. ne tut. vel cur. vect.*

Circa testimonium committit falsum, *l.* 1. *pr.* §. 20. *hic.* qui sive falsum perhibet, sive verum malitiose, gratis, aut accepta pecunia, *Farin. qu.* 67. *n.* 220. tacet: *Damhoud. in prax. crim. c.* 124. & qui pecuniam pro ferendo testimonio accepisse, pactusve fuisse, convincitur. *d. l.* 1. §. 1. *ubi Bart. & Gl. hic.* Licet verum dixerit. *Clar.* § *falsum. num.* 18. *Mynf.* 6. *obs.* 67. Noluit enim lex testes ullo modo pecuniam accipere. *l.* 1. §. *sed & siquis. ff. hic.*

Fal-

Falsum quoad res, committitur circa monetam, *l.* 1. 2. 3. *C. de falſ. mon.* ſcripturam, *l.* 1. *l.* 16. *hic.* menſuram, *l.* 32. *eod.* & alias res, puta leges, conſtitutiones. *ut in l.* 1. *l. ult. hic. Paul.* 5. *ſent. tit.* 25. §. 3. *ibi Cujac.*

Circa monetam, falſum committit, qui veram cudit, cuius ipſi non eſt poteſtas: *l.* 9. *C. de falſ. mon.* eam radit, diminuit; *l.* 8. *hic.* qui in aurum quid vitii addit: *l.* 9. *eod.* qui adulterinam monetam conflat: *d. l.* 9. eam ſciens dolo malo expendit: *d. l* 9. *l.* 1. *l.* 2. *ubi Salic. l.* 3. *C. de falſ. mon.* qui cum prohibere tale quid poſſet, non prohibuit. *d. l.* 9. §. 1.

Circa ſcripturam falſum committit, qui ſcripturam, ſive publicam, ſive privatam, abolet, radit, immutat, alio modo quo minus veritas appareat, facit: *l.* 1. *l.* 16. *l.* 23. *l.* 28. *&c. hic. l.* 21. *l.* 23. *ubi Bald. C. eod.* qui legatum vel hæreditatem ſibi in teſtamento alieno adſcribit. *l.* 1. §. 7. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 11. *l.* 12. *l.* 15. *l.* 17. *l.* 18. *l.* 22. § 1. *hic.*

Circa menſuram falſum committit; qui injuſtâ menſurâ, pondere, bilance, utitur, *l.* 32. §. 1. *hic.* qui adulterinas merces pro bonis vendit. *Damhoud. in prax. crim. cap.* 123.

Nemo autem de falſo tenetur & punitur, niſi dolo malo id admiſerit. *l.* 20. *C. hic.*

Falſi accuſatio eſt publica: *l.* 1. *de publ. jud.* excepto (ut dictum) quod de partu ſuppoſito ſoli accuſant parentes. *l.* 30 *hic.*

In hoc judicio acerrima fit indagatio, ut & à reo probatio quandoque exigatur. *l. pen. hic.*

Pœna falſi ex Lege Cornelia olim erat deportatio & bonorum publicatio in libero homine; in ſervo ultimum ſupplicium: § 7. *Inſt. de publ jud. l.* 1. §. *fin. l. fin. hic.* Hodie ferè arbitraria, & pro circumſtantiis delicti varia eſt, ut certa in hoc judicio præſcribi non poſſit. Nunc enim extenditur uſque ad ultimum ſupplicium; *l.* 22. *C. hic.* nunc remittitur uſque ad manus amputationem; *Nov.* 42. *& Nov.* 17. vel relegationem; etiam temporalem; *l.* 21. *l.* 13. §. 1. *l. antepen. hic.* quandoque etiam in totum aufertur; ut impuberibus. *l.* 22. *hic.*

Monetæ tamen corruptæ pœna, ob læsam majestatem, ignis est. *l.2.C.de fals. mon.*

Sed falsi pœna, qualiscunque sit, hæredes non tenet.

Quare; si falsi reus ante sententiam decesserit, cessante lege Cornelia, tantum quod scelere quæsitum hæredibus aufertur. *l.12.hic.*

De Lege Iulia repetundarum.

Tit. XI.

Octava est Lex Julia repetundarum à C. Julio Cæsare, ad coercendam magistratuum avaritiam, qui provincias sibi commissas compilabant, lata.

Hac lege tenentur, publico officio fungentes, & eorum comites, *l.1.in pr.l.5.hic.* qui aliquid vel donationis causâ, *l.pen.eod.* (nisi sit potulentum, esculentumve, quod in proximos dies prodigatur; *l.18. de offic.præsid.* aut à conjunctis personis oblatum sit. *d.l.1.§.1.hic.*) vel quo magis, sive quo minus, officium facerent, acceperunt. *l.3.l.4.eod.*

Eadem lex venditiones omnes & locationes, ejus rei causâ pluris minorisve factas, irritas facit. *d.l.pen.*

Ex hac lege oritur actio duplex, altera civilis, altera criminalis.

Civilis, datur in quadruplum ejus quod illicitè datum est. *l.1.l.fin.C.hic.* ita ut duplum restituatur spoliato, ac duplum inferatur fisco. *l.3. C. de assess.*

Datur in hæredem, *l.ult.ad L.Iul.pecul.* intra annum à morte rei: *l.2.ff.l.2.C.hic.* post annum non; nisi in quantum ad eum pervenit. *l.5.in pr. de calumn.*

Criminalis actio publicum judicium constituit, (de quo hoc titulo agitur.) quo damnati extra ordinem puniri solent, & plerunque vel exilio, vel durius, prout admiserint. *l.7.§.ult.hic.*

Hac lege damnatus testimonium publicè dicere, judex

Judex esse, & postulare, prohibetur. *l. 6. in pr. &* §. 1. *cod.*

De Lege Iulia de annona.

Tit. XII.

Nona est Lex Julia de annona, id est, annona fraudata. *l. 1. hic.*

Eâ pœna statuitur viginti aureorum, in eum qui contra annonam fecit, societatemve coiit, quò annona carior fieret *l. 2. in pr. hic.*

Sæpius extra ordinem puniri solet. *l. annona. 6. de extraord. cognition.*

Hæc accusatio non modò publica est, sed & servis & mulieribus conceditur. *l. 1. l fin. §. fin. hic.*

Ad Legem Iuliam peculatus, & de sacrilegis, & residuis.

Tit. XIII.

Decima est Lex Julia Peculatus; quâ punitur furtum, tam pecuniæ publicæ, quam sacræ & religiosæ, ab eo factum, cujus periculo non est. *l. 1. l. 9. hic.*

Pecuniæ nomen hic largè pro omnibus rebus accipitur. *l. 2. C. de constit. pec. l. 178. de V. S. l. 14. fin. hic.*

Publica pecunia dicitur quæ ad Rempublicam Romanam vel ad Cæsarem pertinet. *l. 6. §. fin. hic.*

Qui tamen rem civitatis surripit, non furti, ut olim, *l. 81. ff. de furt. junct. l. 15. ff. de verb. sign.* sed peculatus, ex constitutionibus Principum, tenetur. *d. l. 4. §. fin. hic.*

Sacra pecunia dicitur quæ Deo consecrata aut donata, *l. 4. pr. &* §. 1. *hic.* publicè. *l. 9. §. 1. hic.*

Quam surripiens, sacrilegus speciali nomine dicitur, *l. 4. §. 2. l. 9. §. 1. hic.* dummodò è loco sacro surripiat. *l. 16. §. locus. de pœn.*

Sacrilegum etiam Cujacius *in par. hic.* eum dicit, qui pecuniam furatur religiosam.

Religiosa est, quæ ex loco religioso, puta ornamentis sepulchrorum, aufertur.

Sacrilegi, *d.l.9. in pr.* & qui in administratione positi peculatum commiserunt, quive his ministerium præbuerunt, aut ab eis subtractas pecunias, scientes susceperunt, capite puniuntur: cæteri deportantur. *l.3.hic.l.un.C.de crimin.pecul.* § 9.*Inst.de judic.publ.*

Criminis peculatus accusatio quinquennium durat. *l.peculatus.7.hic.*

Etiam in hæredes exercetur, quatenus pecuniam respicit: quia de ablata pecunia agitur. *l. ult. hic.*

Undecima est Lex Julia de residuis; quâ tenetur is qui publicam pecuniam, delegatam in usum aliquem, aut partem ejus, retinuit, neque in usum illum consumpsit; *l.2. l.4.* §.4. *l.9* §. *pen. hic.* & is apud quem ex locatione emptione, aliave causa, pecunia publica resedit, *d.l* 4. §. *lege.* si eam ad ærarium non est professus; vel si professus retinuit ultra annum. *d.l.9.* §. *ult.*

Ex quibus apparet non omnem pecuniæ publicæ debitorem eâ lege teneri, sed eum tantum, qui reliquator est, ob publicæ pecuniæ administrationem. *l.9.* §. *fin. vers. cum eo. hic.*

Hic amplius tertiâ parte quam debet, damnatur: *d l.4* §.5 id est, ut præter pecuniam quam debet, tertiam partem ejus pecuniæ pendat. *Duaren. hic. cap.4.*

Datur etiam hoc judicium in hæredes; quia præcipua quæstio est de ablata pecunia. *l.ult. eod.*

De Lege Julia ambitus.

TIT. XIV.

Duodecima est Lex Julia de ambitu, lata aut saltem renovata, ab Augusto, *Sueton. in ejus vita.* in eos, qui viritim distributâ pecuniâ, populum corrumpunt, ut ad honores publicos & magistratus provehantur, *l.un. ff.& C.hic.* non qui Reipublicæ

publicæ palam offerunt, ac donant ob decretum honorem, aut decernendum. *l.* 1. *de pollicit. l. hoc jure. de donat.*

Cui crimini olim in Urbe tantum erat locus: *l.un. pr.hic.* deinde cessavit: *d.l.un.* postea, & *l.ult.C.ad leg. Iul.repet.* & *Novel.* 8.*c.*8. §.1. est restitutum: & ex Senatusconsulto ad eos productum, qui in municipio magistratus vel sacerdotia, illicito modo, ambiunt: *d. l. un.* §. 1. qui novum vectigal instituunt. *d.l.un.* § *pen.* Et per legem Juliam Judiciariam productum in reum vel accusatorem, qui domum judicis ingressus est. *d.l.un.*§.*ult.* Item ex constitutione Arcadii & Honorii, ad eos qui administrationis ratione non redditâ, idem officium repetunt & continuant. *l. un. C. eod.*

Pœna hujus criminis, ex lege Julia, fuit prohibitio ad quinquennium honores petendi. *Dion.hist. Rom. lib.*54. Ex Senatusconsulto, & lege Julia Judiciaria, est centum aureorum: cum infamia. *l. un.* §.1. *&* §.*fin.hic.* Ex constitutione Arcadii & Honorii, deportatio. *l.un. C. eod.*

De Lege Fabia de plagiariis.

TIT. XV.

DEcima tertia est Lex Fabia (sic dicta à Fabio quodam ejus lâtore.) lata in eos qui πλαγίω;, id est, dolosè & malitiosè, vel liberos homines, vel servos alienos, intercipiunt ac supprimunt. *l.*3. *l. pen. hic.*

Eâ tenetur, qui sciens dolo malo, liberum hominem, invitum, emit, vendit, celat, vinctum habet, servum alienum dolo habet, abducit, celat, retinet. *l.* 1.2.3.4.5.6.*ff.l.*1 5.6.7.9.10.15.*C.hic.*

Sed & ex Senatusconsulto, quod huic legi accessit, in hujus legis pœnam incidit, qui servum fugitivum vendidit. *l.*2.*ff. l.*6.*C. eod. l.*35.§.*si quis amico. de contr. empt.*

Venditionis verbo omnes similes contractus quibus dominium transfertur, comprehendimus;

d.l.6.C. & *l.4.hic.* etiamsi plagii crimen dominium non transferat, neque statum mutet. *l.11.C.eod.*

Accusatio hujus criminis constitutione Diocletiani facta est publici juris: *l.13.C.eod.* criminalis: *l.8.C.eod.* Undè inscriptione, accusatione ac sententiâ ordinariâ expeditur. *l.3.C.eod.*

Pœna ex hac lege pecuniaria fuit, *l.fin.ff.l.6. C.eod.* quæ in usu esse desiit. Nam pro modo delicti coërceri cœperunt, & plerumque in metallum dari. *d.l.fin.*

Sed hodie propter hominem liberum suppressum pœna mortis infligitur: *l.ult. C. eod.* si quidem qui digniores sunt gladio feriuntur; qui libertinæ conditionis, bestiis subjiciuntur. *d.l.fin. C.eod.*

Quod Juri divino consentaneum est. *Deut.24.c.7. Exod.21.vers.16.*

Ad Senatusconsultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum.

Tit. XVI.

Videamus nunc, antequam ad progressum, ordinem, & executionem criminalium judiciorum perveniamus, ea quæ judiciorum progressui obstant.

Quæ veniunt vel ex parte accusatoris, vel ex parte rei.

Ex parte accusatoris: calumnia, prævaricatio, tergiversatio. *l.1.pr.hic.*

Calumniator est, qui falsa crimina sciens, & dolo malo, intendit. *d.l.1.§.1.*

Qui bona fide accusavit, non ideò protinus calumniator est, quia in probatione criminis defecit. *l.3. C. de calumniat.*

Ejus enim rei inquisitio arbitrio judicis cognoscentis committitur; qui reo absoluto, de accusatoris incipit consilio quærere, quâ mente ductus ad accusationem processit. Et, si quidem justum ejus errorem repererit, absolvit eum: Si verò in evidenti calum-

calumnia eum deprehenderit, legitimam pœnam ei irrogat. *l.* 1. §.3.*hic.*

Quorum alterutrum ipsis verbis pronunciationis manifestatur. Nam, si quidem ita pronuntiaverit, *non probasti*, pepercit ei. Sin autem pronuntiavit, *calumniatus es*, condemnavit eum. Et quamvis nihil de pœna subjecerit, tamen legis potestas adversus eum exercebitur. *d.l.* 1. §.4.

Pœna olim ex lege Rhemmia irrogabatur, *d.l.* 1. §.2. & erat, fortè, pecuniaria. *in pr.* & §.1.*Inst. de pœn. tem. lit.* Hodie qui in judicio publico calumniatus est, infamiâ notatur, *d.l.*3. *l.*8. *C. de calumniat.* & pœnâ talionis afficitur, id est, eâ quam reus passus esset, si convictus fuisset. *l.ult.hic.* Qui verò aut in privato, aut in extraordinario judicio est calumniatus, in ea pericula non incidit; *l.*5. *C.eod.* sed extra ordinem, pro qualitate admissi, plectitur. *l.* 3.*hic.*

Non omnes accusatores calumniæ causa puniuntur; sed quidam sunt de quorum calumnia queri non solet, nec licet; *l.*15. §.2.*hic.* ut puta, mater quæ filii necem vindicat; *l.*2. *C. de calumniat.* qui paternam mortem ulciscitur; *l.* 4. *C. eod.* & similes.

De nunciatoribus publicis dubitari poterat; sed constitutum est eorum calumniam impunitam esse non debere. *l. ea quidem. C. de accusat.*

Proinde notoriis suis, id est, elogiis & testificationibus quas ad Præsides mittunt, adesse coguntur, ut intelligatur an falsa calumniosaque sint. *l.*6. §.3.*hic.*

Prævaricator est, qui vera crimina abscondit, & cum reo colludit, ita ut translatitiè munere accusandi fungatur, & proprias probationes dissimulet, falsas rei excusationes admittat. *l.*1. §.1. §.6. *hic.* *l.*212. *de V.S.l.*1. *de pravar.*

De eo dixi supra. *lib.*47. *titulo.*15.

Tergiversator, est qui antequam reum peregerit, in universum ab accusatione desistit. *d. l.* 1. §. 1. §. 6.

Qui differt, non desistit. *l.*6. *l.*13.*hic.* *l. fin. C.eod.*

Si tamen reum intra præfinitum accusationis tempus non peragat, nec magistratus occupationibus fuerit impeditus, *l.15.§.pen. hic.* destitisse videtur. *l.6. §.1. eod.*

Sed non ante, quod ad pœnam attinet, accusator distitisse videtur, quam si instituta & ordinata sit accusatio, inscriptionibus depositis, & fidejussore de exercenda lite præstito. *l.1.C.ad SC.Turp. l.15. §.4.hic.*

Qui tergiversantur & desistunt, Senatusconsulto Turpilliano quinque libris auri puniuntur. *l.3. de prævaricat.*

Quod judicium non est publicum, licet eo puniatur, qui judicium publicum deseruit. *d.l.3.§.ult.*

Qui tamen extraordinarium judicium deserit, & extraordinariè punitur. *l.3.hic.*

Cessat pœna hujus Senatusconsulti In tutore, qui mortuo pupillo destitit ab accusatione, quam ipsius nomine instituerat: *l.14.hic.* In iis de quorum calumnia agi non permittitur: *l.15. §. 2. eod.* In eo qui propter mortem rei destitit ab accusatione, si tale sit crimen quod morte finiatur: *d.l. 15.§.3.* Cessat denique si abolitio criminis, id est, accusationis, intervenerit. *d.l.1.§. si quis autem. & §. seq. l.12. l.13.§.1. hic.*

Est Abolitio, quâ reorum numero reus eximitur, & aboletur accusationis memoria. *l.12.hic.*

Est triplex; vel Publica, vel Privata, vel Legitima. *l.8. cum ll. seqq. hic.*

Publica, est quæ publicè ex decreto Senatus, ob rem benè gestam, vel aliam similem causam, fieri solet. *d.l.8. & l. seq. d.l. 12.*

Nam edictis propositis indicuntur feriæ. *l.1.C.de gener. abolit. l.26. §.7. Ex quib. cauf. major.*

Quibus tamen finitis, intra triginta dies utiles, repeti accusatio potest. *l.10. l.12. l.15.hic. l.1. C. de gener. abolit.*

Sed hæc abolitio publica non pertinet ad servos, si rei alicujus maleficii delati sunt; *l.16.hic.* nec ad crimen falsi. *l. pen. eod.*

Privata abolitio, est quæ accusatori postulanti indul-

indulgetur, *l.* 10. *in pr. hic.* à Principe, *l.* 13. §. 1. *eod.* vel à Præside; non ab eo cui jurisdictio mandata est. *l.* 1. §. *abolitio. hic.*

Hac impetratâ, is qui desistit, accusare amplius nequit, *l.* 3. *l.* 4. *C. de abolit.* nisi ex indulgentia Principis *l.* 1. *C. eod.* Alius potest, sed intra triginta tantum dies utiles. *l* 3. §. *fin. de accus.*

Legitima, est quæ ex lege fit, accusatore mortuo, vel ex justa causa impedito quominus agere possit; *d. l.* 10. *hic.* vel mortuo eo cujus nomine accusatio instituta fuit; *l.* 14. *eod.* vel reo mortuo Nisi judicium tale sit, quod etiam in hæredes reddatur, ut majestatis, repetundarum, *l.* 15. §. 3. *hic.* falsi. *l pen. eod.*

Quæ abolitio tamen non impedit, quin ab alio repeti possit reus, intra tempus legitimum, id est, triginta dierum. *l.* 10. *hic. l.* 3. §. *ult. de accusat.*

De requirendis vel absentibus damnandis.

TIT. XVII.

EX parte Rei judiciorum criminalium progressui obstant duo. Ejus absentia, de qua hoc titulo: & inficiatio; de qua in sequenti titulo agitur.

Absens, ante inchoatum capitale crimen, damnari non potest. *l.* 1. *hic.*

Ideò, si reus ad diem instituendæ accusationis vocatus, præsentiam sui non faciat, annotatur, refertur que ejus nomen in publica acta, ut requiratur; *l.* 1. §. 1. *hic.* & bona ejus obsignantur, ne quid ex eis minuatur, & ne ejus fuga instruatur, *l. ult. in pr. ff. l.* 1. *C. eod.* quæ morâ deteriora fiunt, distrahuntur, pretiumque deponitur, *d l. ult.* §. 1. atque Edictis monetur, ut se sistere, *d. l.* 1. § 2. & purgare, *l.* 1. *C. eod.* possit.

Qui si intra annum, ex quo ea annotatio facta, *l.* 2. *C. eod.* veniat, causa peragitur: & si se crimine purgaverit, bona sua jam obsignata recipit: *l.* 1. *C. eod.* Si intra annum moriatur, bona ad hæredes

suos transmittit: *l.1.§.ult.ff.l.1.C.eod.* Post annum, eo non revertente, bona confiscantur: *l.2. in pr. l. ult. in pr. ff. l.2. C. eod.* Post annum si redeat, defendere quidem se potest ac innocentiam suam purgare; *l.4. §. ult. hic.* sed bona nihilominus vindicat fiscus: *l.1.§.ult.ff.l.2.C.eod.* Nisi post viginti annos ea fiscus vindicet. *l.2. & 3. hic.*

Quamcunque enim quæstionem apud fiscum, si non alia sit propria præscriptio, viginti annorum silentio præscribi, Divi Principes voluerunt.*l.3.hic.*

Jure Novissimo bona (excepto crimine Læsæ Majestatis) non publicantur; *Auth. damnatorum. C. de bon. damnat.* proinde non annotantur.

Reus, sive ante, sive post annum se sistat, si delati criminis reus convincatur, legitimis pœnis afficitur. *t. t. ff. & C. hic.*

Reus post qualecumque crimen inchoatum absens, peragi, & damnari potest; *l.33. §. publicè. de procurat. l. 10. de publ. jud. l. 4. §. ult. vers. & aqui hoc crimine. ad L. Corn. de sicar.* videlicet si Edictis citatus per contumaciam absit. *l. 5. in pr. de pœn. Nov.134. c.5.*

Absens etiam ante inchoatum crimen non capitale accusari, & post citatoria Edicta condemnari potest. *d.l.5. in pr.*

De quæstionibus.

TIT. XVIII.

Quoniam Rei crimen inficiari solent, ideò veritatem vel probationibus, *l.4. C. de edend. l. ult. de probat.* vel quæstionibus eruere oportet. *l.1. in pr. hic.*

Quæstio, est tormentum & cruciatus corporis ad eruendam veritatem. *l. 15. §. quæstionem. de injur. l.1. §. quæstionem. de S.C. Syllan.*

Torquetur non solum reus, *l.18 in pr. §. 1. §.2. hic.* sed etiam is qui contra reum interrogatur; ut servus, *l.1 §.1. eod.* testis infamis, *l.21.§. si ea. de testib.* vacillans. *l.15. pr. d.l.18. §. testes.*

Non

Non omnes, omni in causa, torqueri possunt.

Quidam enim nulla in causa torqueri debent; ut milites, *l.* 8. *C. eod.* & qui à militia non ignominiosè missi sunt, eorumque liberi; *d. l.* 8. decuriones, *l.* 11. *l.* 16. *C. eod.* horumque liberi; *d. l.* 11. innocentes, *l. pen. C. eod.* impuberes, *l.* 10. *l.* 15. *hic.* prægnantes, *l.* 3. *de pæn.* Doctores, Advocati. *Bart. in l.* 1. *C. de advoc. diverſ. jud.*

Quidam in certis causis, vel contra certas personas, torqueri non debent; Ut servi adversus dominos; *l.* 1. §. 5. *l.* 3. *ff. l.* 6. *C. hic.* eorumque dominorum liberos, parentes, tutores; *d. l.* 6. *l.* 14. *C. eod.* liberti adversus patronos. *d. l.* 1. §. 9. *d. l.* 6.

Generaliter nemo contra eum torqueri debet, contra quem testimonium dicere invitus non cogitur. *d. l.* 1. §. 10.

Sunt tamen quædam causæ, in quibus etiam servi contra dominos, & hi qui à quæstionibus sunt immunes torquentur: ut in crimine læsæ Majestatis, adulterii, fraudati census. *l.* 5. *in fin. l.* 10. §. 1. *ff.* & *l.* 1. *C. eod.*

Non ex qualibet causa quæstio decernenda est; sed requiritur, Ut sit crimen atrox & capitale: *l.* 1. *l.* 8. *hic.* deque eo agatur non civiliter, excepta specie, *l.* 1. *C. de nat. liber.* sed criminaliter; *Farinac. qu.* 42. Veritas aliter haberi non queat; *d. l.* 8. *ubi Hippol. Alvar. in c.* 1. § *public. num.* 2. *de pac. tenen.* 2. *F.* 27. Ut multis indiciis oneratus, & penè convictus sit reus. *d. l.* 1. §. 1. *l.* 18. §. 1. *l.* 20. *l. fin. ff.* *l.* 3. *l.* 8. *C. eod.*

Quæ indicia debent esse gravia, urgentia, & penè certa: levium non habetur ratio.

Unumquodque indicium, quale illud sit, per duos eum minimum testes probari debet. *Hippol. in l. unius.* 18. §. *testes.* 3. *num.* 2. & *in l. de minore.* 10. §. *plurimum.* 5. *hic.*

Nec enim indicia ad torturam sufficiunt, nisi semiplenam faciant probationem. *Bart.* & *Dd. in l. fin. de imlit. jurand.*

Unde testis unus oculatus sufficit, *Gl. in l.* 3. *C. ad L. Jul. majeſt. ubi Bart. Bald.* modò fide sit dignus & omni

omni exceptione major: *l.* 1. §. 4. *ubi Bart. & in l. maritus.* 20. *hic. Bald. in l. admonendi.* 4. *col. de jurejur.* Item confessio extrajudicialis: *Gl. in l. capite quinto. l.* 25. *de adulter. & Gl. fin ubi Bart. in l. fin. hic. col.* 2. *Bald. in l. un. C. de confess.* 6. *colum. n.* 20. *idem Bald. in l. milites. C. hic.* 1. *colum. in fin.* modò in specie facta sit. *Bald. in l. quoniam de his qui not. inf pen. colum. vers. quinto & ultimo. Gomez. var. resol. tom.* 3. *cap.* 13. *de tortura reor n.* 8.

Non est sufficiens indicium ad torturam confessio defuncti in articulo mortis. *l.* 3. §. 1. *de SC. Sylan. ubi Bart. & alii.*

Si quædam indicia pro reo faciant, quæ elidant contraria, ita ut amplius ea semiplenam probationem non impleant; ad torturam perveniri non debet. Cum enim indicia indiciis repugnant, argumenta argumentis, perinde id habendum, acsi nullis reus premeretur. *Ias. in l.* 1. *n.* 10. 11. *C. com. de leg. Hippol. in l.* 1. *n.* 59. *de sicar. Boer. decis.* 155. *n.* 9. *vid. Bart. in l. fin. hic.*

Quodsi nihilominus judex ad eam procedat, pœnâ capitali punitur: *l.* 16. *C. hic.* scilicet si id faciat in injuriam exitiumque ejus qui patitur, ut tormentis enectus deficiat: alioqui extraordinariæ pœnæ, pro qualitate commissi, locus est. *Bart. in l. quæstionis.* 21. *hic. Par. de Puteo. in tract. synd. an si officialis aliq tort. verb. tortura. c.* 12. *n* 1. 2. *& per tot.*

Torturam factam esse, ex levibus indiciis, puta carceratione, clamore rei, livore corporis, fama, & similibus conjecturis, convincitur. *Bal. in l. falsus. in fin. C. de furt. Hippol. in l.* 1. §. *Divus Severus. n.* 4. 5. 6. *hic.*

Injustè eam decretam esse, eo ipso probatur quod non ostendatur diversum. *Hippol. in d.* §. *Divus. n.* 3.

Non debet judex à quæstionibus incipere, *l.* 1. *l.* 20. *ff. l.* 8. *C. hic.* sed prius indicia debent reo, etiam non petenti, *fac. l. un. C. ut quæ des. adv. part l.* 9 §. 1. *l. pen. ff. de inter. in jur. fac. l.* 22. *C. ad l Corn de fals. l.* 1. §. *ult. hic.* communicari, *Bart. in l. ult. n.* 8. *hic. per l. unius.* §. 9. *eod.* & super his lis negative contestari,

Bart.

Bart. in l. si quis adult. n. 1. ad L. Iul. de adult. rei defensiones, quibus purgari refutarique indicia posse confidit, audiri. *d. l. unius.* 18. §. 2. *Paul. lib. 5. sent. tit. 6.*

Ad quæstionem cum ventum, inchoanda erit à suspectissimo, *l. 1. §. 1. 2. hic.* aut timidissimo, qui facile verum, tormentorum metu, dicturus præsumatur. *l. 18. hic.*

De se quisque interrogandus, *d. l. 1. §. Divus.* non in caput aliorum. *l. 16. §. 1. eod.*

Sed necdum confessus, & ideò in se torquendus, rectè & in socios examinatur. *l. 1. §. 19. §. 21. eod.*

Quæ, & quanta tormenta adhibere oporteat, arbitrio judicis committitur; *l. 7. eod.* videlicet pro moderatæ rationis temperamento. *l. de minore.* 10. §. 3. *hic.*

Item an, & quæ fides sit eis habenda. *l. 1. §. quæstioni.* 23. *&* §. *ult. eod.*

Confessio in tormentis facta, ad condemnationem non sufficit, quasi metu extorta. *l. 1 §. 17. eod.* Nisi reus postea extra locum carceris, ejusmodi confessionem liberè renovet. *Bart. in d. l. 1. §. fin. Gomez. d. loc. n. 24.*

Quodsi eam revocet; rediri ad equuleum potest: quia prior confessio in tormentis facta, est loco semiplenæ probationis, & facit indicium sufficiens. *Bald. in l. fin. C. de probat. Hipp. in l. 16. n. 12. hic.*

Si reus in tortura non confiteatur, repeti in quæstionem non potest, nisi nova superveniant indicia. *l. 18. §. 1. hic. Gomez. d. loc. n. 26. per Dd. ibi. alleg.*

De pœnis.

TIT. XIX.

Post confessionem delicti, seu sponte factam, seu tormentis extortam; sequitur ut pœnæ nocens statim, *l. 18. C. hic. l. 5. C. de custod. reor.* subdatur.

Pœna, est delicti, seu criminis, æstimatio, atque coërcitio. *l. 41. in fin. hic.*

Est

Est pro varietate delicti, varia. Alia enim est capitalis, alia non capitalis; alia legalis, alia arbitraria.

Capitalis, ἀπλάτης appellatur, quæ vel vitam, vel libertatem, vel civitatem, adimit: *l.2.eod.* propriè & strictè, quæ caput vitamque, adimit; ultimum supplicium dicitur. *l.21. hic.*

Quod variis modis infertur; ut igne, gladio, laqueo, bestiis. *l.28. l.11. §. fin. l.8. §.1. hic.* &c.

Non capitalis; est quæ ex civium Romanorum numero non eximit: & ad existimationem, non ad capitis periculum, pertinet; ut relegatio, infamia, fustigatio, *d.l.28. §.1.* exilium, *l.6. in fin. l.28. §.2. hic.* incarceratio, compedes, vincula. *l.7. l.23. §. 1. eod.*

Legalis est, quæ à jure limitata & expressa est.

Arbitraria, est quæ judicis arbitrio commissa. *Ias. in l. qui jurisdict. 14. n.3. de jurisdict.*

Pœnam irrogat magistratus, penes quem jus est gladii, & merum imperium; ut, Præfectus urbis, Præses. *l.1. §. fin. l.2. §.1. l.8. §.4. hic.*

Quam semel impositam, revocare nequit, solo Principe excepto. *l.27. l.31. hic. l.14. l.16. C. eod.*

Punit magistratus vel facta, ut furta, cædes: vel dicta, ut convicia: vel scripta, ut famosos libellos: vel consilia, ut conjurationes, & latronum conscientias. *l.16. pr. hic.*

Sed in pœnis irrogandis septem debet spectare circumstantias: causam, personas, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, eventum. *ut latè explicatur in d.l.16. §.1. & sequentibus. ubi vide.*

Pœna omnem reatum tollit; & qui pœnam persolvit, pro absoluto haberi debet. *l.7. de jur. patron. Bald. in Auth. sed novo. n.4. C. de serv. fugit.*

Pœnam tollit; mors damnati, *l.2.3. C. si reus vel accus. mort. l.20. de accusat.* abolitio, indulgentia; restitutio & remissio à summo Principe facta, *ff. & C. de sent pass & restit. & de abolit.* præscriptio viginti annorum. *Spec. de sent. §. quoniam. n.9.*

Pœnam mitigat; diuturnitas temporis, quo quis in reatu, id est, accusatus fuit; *l.25. ff. hic.* non, *ut volunt*

volunt Clar. 5. sent. §. fin. qu. 61. Farin. qu. 10. n. 84. cum jam diu factum ex quo crimen admisit: *Conf. Nov. 5. c. 2. l. 23. C. hic.* Item ira, *l. un. C. si quis Imp. maled. l. 3. de divor. Dec. in l. 48. de R. I.* dolor, *l. maritus. § lex Iulia. de adult.* ebrietas, *l. 6. §. 7. de re milit.* ætas, *l. 1. §. impubes. de SC. Claud.* sexus, *l. 6. ad L. Iul. pecul. c. sicut. de homicid. Bald. in l. quicunque. C. de serv. fugit.* ignorantia juris, *Gl. in l. plagii. C. ad L. Flav. de plag.* & facti, *l. 1. §. Divus. ad L. Iul. de sicar. l. 5. §. ult. hic.* affectio consanguinitatis, *l. 2. de recept. l. 1. C. de his qui latro.* necessitas famis, *c. si quis propter. de furt.* merita publica, *l. 5. §. ult. de re milit.* insigne artificium. *l. 31. hic. Gomez. 3. var. resol. 13. num. 36. Farinac. qu. 38. num. 134.*

De bonis damnatorum.

TIT. XX.

ADnectitur gravioribus pœnis publicatio bonorum.

Damnatione enim bona publicantur, (id est, in fiscum publicum à magistratu summæ potestatis rediguntur, *l. un. C. ne sine jussu Princ.*) cum aut vita adimitur, aut civitas, aut servilis conditio irrogatur. *l. 1. hic.*

Bonorum appellatione continentur etiam actiones & obligationes. *Duar. hic.*

Bona damnati tantum publicantur, non cæterorum; ut pura res uxoris, vel dotales, vel quæ parapherna dicuntur. *l. pen. C. hic.*

Nec peculia filiorum-familias, aut servorum propter ipsorum delictum publicantur. *l. 1. & 3. C. eod.*

Pannicularia, id est, panni & vestimenta quibus indutus est reus, cum ad supplicium ducitur, non confiscantur, sed Præsides ea in utilitatem officii impendere debent. *l. 6. hic.*

Sed hæc spolia non nisi damnato jam reo adimenda sunt. *l. 2. eod.*

Et ita damnato bona adimuntur, ut si liberos habeat,

beat, legitima portio ipsis salva maneat. *l.1.& l.7. ff. l. ult. C. hic.*

Quod de bonis paternis, non etiam maternis, accipiendum est. *l.6.C.eod.*

Verum Justiniani constitutione cautum, ut, si qui extent descendentes in infinitum, aut adscendentes usque ad tertium gradum; fiscus bona non vindicet. *Nov.134. cap. ult.*

De bonis eorum qui ante sententiam vel mortem sibi consciverunt, vel accusatorem corruperunt.

Tit. XXI.

Publicantur etiam eorum bona, qui accusatore corrupto decesserunt. *l. 2. hic.* Si enim qui paciscuntur de delicto, fateri videntur: *l.5 ff.de his qui not.inf.* multò magis qui adversarium corruperunt.

Qui, ut crimen confessi, nullam innocentiæ suæ defensionem hæredibus relinquunt *d.l.2.*

Excipitur crimen, ex quo mortis pœna venit irroganda. Licet enim sanguinem suum qualitercunque redimere. *l. 1. hic. l. transigere. C. de transact.*

Eadem causa est ejus qui reus postulatus, vel in scelere deprehensus, sibi mortem ante damnationem conscivit, idque sceleris conscientia, non vitæ tædio, aut impatientia doloris; *l.ult. ff. l.1. & 2.C. eod.* modò ejus criminis reus fuerit, ut convictus bonis careret. *d. l. ult. in pr. & §.1.*

Quodsi tamen hæredes velint causam suscipere, audiendi sunt: qui si probent, ex alia causa mortem consciтam, puta tædio vitæ, impatientia, &c. aut defunctum innocentem esse, bona non erunt publicanda. *l.fin. §.fin. §.4.*

Sed videtur, bona ejus qui liberos habet, aut adscendentes ad tertium gradum, hodie non publicari debere, quia si damnatus esset, hæredibus non adimerentur. *ut dixim. tit. præced.*

De

De interdictis, & relegatis, & deportatis.

Tit. XXII.

Publicatio bonorum cessat in interdictis & relegatis. *l. 1. hic.* Nisi in perpetuum relegati sint. *l. 4. hic.*

Interdicitur, vel certo loco, certisve locis, *l. 7.* §.10. *cum 6.* §§. *seqq. &* §.19. *hic.* vel ordine, *d. l.* 7. §. 20 vel honore sive honoribus, *d. l. 7.* §. *pen. & ult.* vel negotiatione, vel professione, vel advocatione seu foro, vel spectaculis, *l. 1.* §. *pen. de off. praef. urb.* vel arte, *l ult. in pr. de poen.* ad tempus, aut in perpetuum. *d. l. 1.* §. *pen. d. l. ult. in pr. Pac. Isag. hic.*

Relegatur vel à loco; quod nihil aliud est quam interdicere; vel in locum certum; *d. l. 7. in pr. &* §. *sicut. cum* §§§. *seqq.* vel ad tempus; vel in perpetuum. *d. l. 7.* §. 2. *& seqq.*

Relegatione ad tempus factâ, bona adimi nequeunt: *d. l. 7.* §. 2 si in perpetuum; pars bonorum expressim adimi potest. *l. 4. hic.*

Quod in relegatis & interdictis diximus cessare bonorum publicationem, id multo magis in levioribus poenis obtinet. *fac. d. l. 7.* §. *ult. l. 1. & 2. de bon. dam. Cyn. in fin. Iaf. n. 4. in l. 1. C. de hared. inst.*

Deportatio, ut semper Civitatem Romanam, *l. 6. in pr. hic.* sic & bona, *l. 1. in pr. de bon. damn. l. 6. C. eod. l. 8. C. de poen.* adimit: quamvis id sententia expressum non fuerit. *l. 3. hic. Duaren. hic.*

Fit semper in locum certum, & quidem in perpetuum. *d. l 7.* §. 2.

Certis tantum magistratibus specialiter permissa est. *l. 6. eod.* Est enim gravis.

De

De sententiam passis & restitutis.

Tit. XXIII.

POEnæ sæpenumero damnatis remittuntur; puta, cum à summo Principe, (nec enim inferiores ejusmodi potestatem habent, *l.4. de pœn. l.1. §. fin. de quæstion. Bart. in l. 3. eod. Bald. in l. servos. C. de vi publ.*) restituuntur.

Quæ restitutio vel est simplex criminis indulgentia, & pœna tantum remittitur, nec quid amplius restituitur, nisi specialiter à Principe concessum est: *l.2. l.6. l.7. l.9. C. hic. l. ult. C. de gener. abolit.* vel est restitutio in integrum, & ita plena est, ut etiam honoribus, ordini, cæterisque omnibus restituat. *l.1. C. hic.*

Illa restitutio gratiæ; hæc justitiæ, vulgo appellatur. Hæc innocentem declarat: Illa quasi facit. *ut ait Senec. ad Polyb.* Per illam restitutus fructus medio tempore perceptos non recuperat: *Vivius lib. 1. opin. num.* 244. omninò per hanc restitutus. *Tulen. in C. h. t.*

De cadaveribus punitorum.

Tit. XXIV.

CAdavera punitorum olim magistratus, non tantum cognatis, *l.1. hic.* sed etiam quibuslibet aliis petentibus, *l. ult. eod.* concedere ad sepulturam debebat.

Hodie sine permissu Principis non sepeliuntur. *l. 1. hic.*

Petentibus denegantur; Si majestatis caussa sint damnati; *l.1. hic.* Si videatur publicè expedire, ut ad terrorem aliorum, in patibulis maneant.

Nec sine permissu Principis, corpora deportatorum aut relegatorum alio transferri possunt. *l.2. eod.*

Ex principis etiam authoritate cadavera punitorum

torum medicis, ad anatomen, concedi solent. *Iul. Clar. lib. 5. sent. §. ult. quæst. ult. Gomez. var. resolut. lib. 3. c. 14. & ult.*

DIGESTORUM
LIBER XLIX.
De appellationibus & relationibus.
TIT. I.

Expositis judiciis omnibus civilibus & criminalibus, subjicitur tractatus de appellationibus, quæ utrisque judiciis communes sunt: *l. 2. §. septimus. vers. liber. a, C. de veter. jur. enucl.* & ultimo loco in omni jurisdictione interponi solent, ut, aut iniquitatem, aut imperitiam judicantium, corrigant. *l. 1. hic.*

Est Appellatio, à minore judice ad majorem, ratione gravaminis, facta provocatio. *l. 1. l. 21. ff. l. 32. l. 37. C. hic. Marant. par. 6. de appell. n. 1. in aur. spec.*

Est vel judicialis; quæ à sententiis (quod fit regulariter) & interlocutionibus, (quod Jure Civili raro admittitur. *l. 36. C. l. 23. §. 1. ff. hic. l. 2. de app. recip. l. 27. l. 32. de re jud.*) *l. 1. C. hic.* vel extrajudicialis; quæ à decretis & actibus extrajudicialibus vim sententiæ judicialis habentibus, ut à primo & secundo decreto, *Bald. in l. 2. n. 15. & 16. C. de Episc. aud.* consultatione, *l. 1. §. 1. h. t. t. C. de relat.* &c. interponitur. *c. concertat. de app. in 6. c. cordi. eod. l. 3. C. de excus. tut.*

Appellare possunt omnes per iniquitatem vel imperitiam judicis, sive suo, *l. 20. §. 1. hic.* sive alieno nomine, *d. l. 20. in pr. l. 24. l. 27. l. 17. §. 1. hic.* condemnati. *c. 16. de elect. c. solent. pr. 2. q. 6. l. 1. l. 5. hic.*

Non tertius, *l. 2. §. 1. quan. app. l. 1. de app. recip.* nisi ratione sui interesse, *l. 1. de app. recip. l. 5. §. 1. l. 14. l. 4. §. 2. hic. l. 2. §. 1. §. 2. quand. app.* aut mandati, *d. l. 1. de app. recip.* aut conjunctionis sanguinis,

nis, *d.l.1.§.1.* & pro eo qui ad supplicium ducitur. *l.6. hic.*

Non qui condemnatus ob contumaciam veram: *l.23.§. fin. hic. l.53. de re jud.* qui spontè, non tormentorum metu,confessus & convictus: *l.2.C.quor. app.* non qui ante sententiam professus est se non appellaturum: *l.1. §.3. ff. quib. app. non lic.* vel sententiam quoquo modo approbavit: *c.gratum.2. Ext. de off.jud. deleg.* qui debitor fiscalis, aut tributarius publicus est. *l.4. l.8. C. quor. app. non recip.*

Appellari potest à sententia definitiva, eaque valida: à nulla, cum ipso jure corruat, frustra appellatur. *t.t.C.quan.prov.non est nec.& ff.quæ sent.sine app. resc.l.23.§.1. l.19 hic.*

Ab interlocutoria jure civili non appellatur; *l.2. de app. recip. l.7.C.quor.app.* nisi gravamen irreparabile, *d.l.2. vid. Socin. reg.26.* aut vim definitivæ, contineat. *Mynf.1.obf.66. Gail.1. obf.130. Spec. hic. §.2. n.28.*

De jure Canonico à quolibet gravamine licet provocare. *c.1.c.cum Romana.3. de appell. in 6.Clem. appellanti. 5. eod.* Quod Concilio Tridentino, juxta juris Civilis normam,emendatum. *sess.24. de reformat. cap.20.*

Appellatur rectè non modò à tota sententia, sed & certis ejus capitulis. *l.29.§.ex causa.de minor.Gl. in l.fin. ad verb. judicatis. C. hoc tit.*

Et quacunque in causa, sive majore,sive minore, licet appellare:*l.2.C.hic.* nisi specialiter prohibitum sit. *Lanfran.t.t.de interloc.& app. n.60.*

Prohibitum appellare; Si causa intra legitimam appellandi sit quantitatem: *Nov.23. §. illud etiam. vers. nulla. & post.* Si res dilationem non recipiat: *l.7. in pr. de app. recip.* Si de sententia de exequendo lata, *Vigel.cent.2.decis.32.* aut ab executione appelletur: *l.4. in pr. hic.* Nisi modum executor dicatur excedere, aut malè sententiam interpretari: *d.l.4. l.5. C. quor. app. non recip.* Item in causa momentaneæ possessionis. *l.un. C. si de moment. possess. vid. Lanfr. d. loc. n.60. & seqq.*

Debet appellatio fieri gradatim ab inferiore judice

dice

dice ad superiorem in proximo ordine; *c. dilecti. 66. Ext. hic l. 21. hic. Nov.* 17. §. *scito namque*. non ad supremum, omisso medio: *dd. ll.* Nisi is sit inhabilis, vel suspectus, vel justitiam deneget. *Mynſ.* 1. *obſ.* 67. *Gail.* 1. *obſ.* 119. *Marant. part.* 6. *de appell. n.* 357.

Potest interponi statim post sententiam, apud acta illius judicis qui pronunciavit: Nam coram illo, *Gl. in c. ſuggeſtum.* 15. *ad verb. in vocem. de appell. & in c. appellatio. eod. lib.* 6. *c. fin. de appell.* non alibi, *c. ut debitus. c. cum ſpeciale. c. fin. Ext. eod.* est appellandum: Nisi is copiam sui non faciat, aut propter metum provocari liberè coram eo nequeat. *l.* 2. *& t. t. C. de his qui propt. met. jud. non app. c. fin. ubi Dd. Extr. eod.*

Appellari potest aut alternativè: ut, Dico sententiam esse nullam, vel si est aliqua, appello: *Bart. in l. qui teſtamento.* 37. §. *idem quaero. n.* 7. *de excuſ. tut.* aut simpliciter, vel viva voce, vel scripto. *l.* 2. *ff. l.* 14. *l.* 6. §. *pen. & ult. C. hic.*

A sententia definitiva appellari potest verbo, sine scriptura, sive apud acta, incontinenti, appelletur, *d. l.* 2. *ff. d. l.* 14. *C. hic.* sive causa levis sit & summaria. *Bald. in l. & in majoribus. C. hic.* Si gravis, & ex intervallo appelletur, libellus est necessarius. *Bart. & Ang. in litigatoribus.* 14. *C. eod.*

Qui continere debet, quis appellet, contra quem, & à qua sententia. *l.* 1. §. *ult. ff. eod.*

Nomen tamen ejus contra quem appellatur, si omissum, non nocet appellanti: *l.* 3. *in pr. hic.* ut etiam non nocet, si non expressa causa ob quam appellatur; *d. l.* 3. aut pars sententiae à qua provocatur. *l.* 13. *in princ. ff. hic.*

A sententia interlocutoria, non habente vim definitivae, aut ab alio gravamine, in scriptis, *c. cordi, hic. in* 6. *Marant. diſt.* 6. *n.* 138. nominatim causae gravaminibus expressis, *Clem. appellanti. hic. Gl. in c. cum Eccleſia. c. ut debitus. Ext. eod.* est appellandum: puta si judicialiter appelletur; non si extrajudicialiter. *Canon. in c. conſuluit. hic.*

Appellationem judex cogitur admittere; *l. pen.*

de appell. recip. nisi sit à certis causis jure exceptis; alioqui punitur, *l. quoniam.* 21. *C. hic.* de Jure Codicis tribus libris auri, *d. l.* 21. *l.* 24. *C. eod.* de Jure Novissimo decem libris auri & litis damno. *Nov.* 126. *c.* 3.

Per eam ita suspenditur prior sententia, *l.* 6. §. 1. *de his qui not. infam.* ut non possit mandari executioni, aut quicquam pendente appellatione novari. *tit. inf. nihil nov. pend. app. l.* 6. *de app. recip.*

Causam appellatio etiam reducit ad tempus litis contestatæ.

Quare in causa appellationis rectè proponuntur eæ exceptiones, quæ post litem contestatam opponi possunt; ut peremptoriæ: non etiam hæ, quæ ante eam proponi necesse est; ut sunt dilatoriæ; *l. ita.* 13. *ubi Ias. n.* 6. *C. de procur. Alc. in l.* 3. *verb. emendari. C. de edend. Wes. hic.* item articuli novi, non tamen prioribus directò contrarii, rectè proponuntur; *Clem. fin. de testib. Dd. in l. eos. l. per hanc. C. hic. Guid. Pap. decis.* 14. & non allegata allegantur, non probata probantur. *l. eos.* §. 1. *l. in offerendis. C. eod.*

Qui temerè appellat, pœna quinquaginta librarum auri, cum existimationis jactura, punitur: *l.* 6. §. *ne temerè. l.* 19. *C. hic. l.* 5. *in fin. C. quor. appell. non recip.* Siquidem Principis tribunal improbe fatiget & à Magistratu Principi immediate subjecto frivole appellasse deprehendatur: *l.* 14. *C. hic.* Aliàs si ab executione appellavit, 50 libris auri; *l.* 5. *C. quor. appel.* sin à competente Judice, mitius. *l.* 6. §. *pen. C. hic.* De jure Canonico, tantum in expensas condemnatur. *c. reprehensibiles.* 26. *Ext. hic. c.* 1. *de elec. in* 6. *Abb. in c. inter cætera. hic.*

Transfertur etiam lis à minori ad majus auditorium per relationem; de qua, utpote alterâ hujus tituli parte, pauca dicamus.

Ea ante sententiam in civilibus interponi solet; *in Nov.* 82. *de jud.* tam ante, quam post in causis criminalibus. *l.* 6. *de inter. & releg. l.* 6. §. 9. *de injust. rupt. irr. test.*

Est, remissio causæ, ad superiorem.

Ejus

Ejus duo genera : Unum , quod consultatio appellatur : *l.* 1. *l. ult. C. de relat.* cum judex Principem de jure consulit ; ut ab eo instruatur quomodo judicare debeat. *fac. l.*79. §. 1. *de judic.* §. *fin. in Nov.* 82.

Consultationis exemplum partibus est edendum; ut, si fortè relatio alicui minus plena videatur, suas opponere rationes, & refutatorios libellos Principi offerre possit. *l.* 1. *&* 2. *C. de relat.*

Sed Justinianus , postea consultationem prohibuit. *Nov.*185.

Eam jus Canonicum nihilominus admisit. *c. intimasti.*68. *Ext. h. t.*

Alterum genus relationis est , cum judex , ad Principem, vel alium superiorem, acta unà cum sua opinione mittit.

Et tum, aut ad judicem ad quem appellatum est, refert se appellationem interpositam suscepisse : *l.*24. *C. eod.* aut eam non recepisse, & cur non receperit: *l.*6. *de appell. recip.* aut Principi significat certam sibi videri pœnam , puta deportationem , irrogandam , quam ipse eo consulto infligere nequit. *l.*6. §. *ejus. de injust. rupt. test. l.* 1. §. *deportatos. de legat.* 3. *l.* 2. §. 1. *de pœn. l.*6. §. 1. *de interd. & releg. Pac. in Isagog. hic.*

A quibus appellare non licet.

T i t. II.

Sed ab omnibus judicibus indistinctè appellare non permissum.

Non enim à summo Principe, *l.* 1. §. 1. *hic.* à Senatu, *d. l.* 1. §. 2. à Præfecto Prætorio, *t. t. C. de sent. præfect. prat.* à judice quem Princeps dedit ne ab eo appellare liceat, *d. l.* 1. §. *ult.* ab executore, nisi modum excedat, *l.* 5. *C. quor. app. non recip.* & sententiam malè interpretetur; si forte interpretandi habeat potestatem : ut Præses, Cæsaris Procurator: *l.* 4. *in princ. &* §. 1. *hic.* ab arbitro compromissario, *l.* 1. *l.* 32. §. *cum quidam. C. de recept. arb.* omnino à

dato à Judice: *fac. l.1. ff. de recept. arbit. junct. l.1. & tot. tit. ff. de appell. l.2. ff. hic. l.23. in princ. ubi non circa, sed citra, est legendum. ff. de appellat.* non à judice, à quo litigantes se non appellaturos caverunt, *d.l.1.§.3.* appellare licet.

A reliquis omnibus, tam ordinariis, quam delegatis judicibus, provocatio institui potest.

Quis à quo appelletur.

Tit. III.

A Judice dato appellatur is qui dedit, vel successor ejus. *l.1. l.ult. hic. l.1. §. pen. vers. denique. de appell.*

Ab eo cui Jurisdictio mandata est, non appellatur is qui mandavit, sed superior judex: *l.1. §.1. hic.* excepto legato Proconsulis, à quo Proconsul appellatur. *l.2. eod.* Nam etsi jurisdictionem ei Proconsul mandaverit, tamen proprium aliquid, & suo jure legatus habet. *l.4. in pr. de off. ejus cui mand. jurisd. l.13. de off. procons.*

Si per errorem magistratus unus pro alio provocatus fuerit; & quidem magistratus minor pro majore, nocet error, adeò ut non appellari intelligatur: Non nocet, si major vel par; sed perinde cognoscere debet is qui appellari debuit, ac si nominatim appellatus fuisset. *l.1. §.3. de appell.*

Quando appellandum sit: & intra qua tempora.

Tit. IV.

Appellatur regulariter (ut supra dictum) post sententiam. *l. pen. C. quor. app. non recip. l.2. de appell. recip.*

Ab honore munereve publico injuncto appellatur, postquam injunctum est, ante excusationem propositam. *l.1. l.2. hic.*

A tutelæ tamen datione, ante excusationem receptam frustra appellatur. *d.l.1. §.1.*

Appel-

Appellari olim oportuit in propria causa intra biduum; in aliena intra triduum, à die latæ sententiæ computandum. *d.l.*1. §.5. *&* §.11. *cum* §§§. *seqqq.*

Propria causa est, cujus emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet. *d.l.*1.§.11.

Quare procurator aliena in causa appellare dicitur, nisi in rem suam datus sit. *d.l.*1. §.12.

Hodie indistinctè, id est, sive propria, sive aliena causa sit, intra decem dies est appellandum. *Auth. hodie. C. de appell. Nov.*23. *c.*1.

Qui partium consensu prolongari non possunt. *Mynſ.*3. *obſ.*11. *Gayl.*1.*obſ.*139. *num.*6. Quia omnis conventio contra jus nullius est momenti: *l.*5.*C.de legib.* Quia constitutiones novæ strictissime sunt interpretandæ. *Viv.*2. *opin.*23.

Currunt de momento in momentum, à tempore sententiæ, *Gl.in d.Auth.hodie.* vel scientiæ. *l.*1.§.*fin. hic. l.*2. *C. de appell.*

Iis elapsis, nemini licet amplius provocare, tametsi forte miles sit. *l.*20.§.*fin.de appell.*

Appellatione interposita, appellans intra triginta dies petere debet apostolos; *l.judicibus. C. de appell.* alioqui appellationi renunciasse videbitur. *Clem. quamvis. de appell. c. ab eo.*6. *de appell. in* 6.

Apostolis impetratis, debet se judici ad quem, intra terminum præfixum, offerre; & ut appellatio recipiatur, petere. *c.personas.& Ext.de appell.l.præses. C. eod.*

Introducendæ appellationis tempus, utpote communi jure non definitum, arbitrio judicis ad quem relinquitur. *Gl.in l.præses.C.de appell.per l.*1. *de jur. delib. c. personas. de appell.*

Interposita appellatio, *Clem. sicut.de appell. Gl. & Dd. in l. fin.* §.2. *C.de temp.app.* prosequenda est, intra annum, & ex justa causa biennium. *Auth.ei qui, & ibi Bald. C. eod.*

Quod Jure Canonico confirmatum; concessa tamen Judici à quo appellatur potestate, brevioris temporis spatium definiendi. *c. cum sit Romanus. Ext. eod.*

Intra quod tempus, nisi prosequatur appellans jus suum, tanquam appellatione desertâ, sententia mandatur executioni. *l.8. l.18. C. de appell.*

Si tamen fato & casu impeditus fuerit, ne intra tempus legitimum exequeretur appellationem, ei succurrendum est. *l.5. C. eod.*

De appellationibus recipiendis, vel non.

TIT. V.

Judex à quo appellatur, appellationem, nisi legibus improbata sit, recipere tenetur. *l.24. C. de appell. Nov.126. c.3.*

Quam temerè, extra casus jure exceptos, si respuat, triginta libris auri mulctatur: totidemque solvit ejus officium, (id est, officialis. *l.58. in fin. C. Th. eod.*) nisi ei pertinaciter restiterit, atque actis contradixerit, & quid jure sit constitutum, ostenderit. *l.21. l. 24. C. de appell.*

De jure novissimo, judex appellationem non recipiens, damnum litis sustinet, & præterea decem libris auri mulctatur. *Nov.126. cap.3. Gotofr. ad d.l.21.*

Sed in hanc pœnam judex non semper incidit; nec enim appellationem recipere cogitur si ejus beneficium, vel ex persona appellantis, vel ex causa, cesset.

Ex persona appellantis cessat: si is suo juri antea renuntiavit; *l.1.§.3. à quib. app. non lic.* condemnatus sit ob contumaciam; *l.1. C. quor. appell. l.13.§.4. C. de judic.* vel ob malè gestum officium publicum; *l.3. C. quor. appell.* vel in æs alienum, de quo manifestè est convictus, (alias non, *l.22. C. de appell. l.18. & ibi Gloss. & Donel. C. eod. l. pen. vers. etiamsi contra. ff. hic.*) fisco debitum; *l.4. l. fin. C. eod.* vel ob delictum, confessum tamen, *l.2. C. eod.* sponte puta, non tormentorum metu; *l.2. C. quor. appell. non recip.* quod statim puniri, propter atrocitatem, publicè interfit. *l.16. de appell. l.244. de V. S.*

Ex causa cessat appellatio; si de tutelæ munere fiat;

fiat; *l.1.§.1. quand. app.* si lis sit de momentanea possessione, *l.1.C. si de momen. poss.* si quæstio sit de annona; de aperiendo testamento; missione in possessionem bonorum; & sic de re quæ dilationem non recipiat. *l.ult.hic. l.6. C. quor. appell.*

Sed nec admittitur provocatio post binam appellationem institutam, seu tres sententias conformiter latas. *l.un.C.ne liceat in una ead. causs.*

De libellis dimissoriis, qui apostoli dicuntur.

TIT. VI.

POst appellationem interpositam, à qualibet causa, *c. ut super.4. de appell. lib.6.* debent literæ à judice, à quo, ad judicem ad quem dari, *l. un. in pr. hic.* quibus causam ad eum transmittat, & indicet, quis, contra quem, & à qua sententia, appellaverit. *d.l.un.§.1.*

Quæ literæ, quod per eas causa ad eum qui appellatus, dimittatur, literæ dimissoriæ, vel libelli dimissorii, dicuntur: *l.106. de V.S. d.l.un. in pr.* Græcè apostoli ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν. *d.l.un.in pr. d.l.106.*

Has literas appellator instanter & sæpius petere debet; *d.l.un.§.ult.* olim intra quintum diem, *Paul. lib.5.sent.tit.34.* hodie intra triginta dies; *l.24.C.de appell.* alioqui appellationi renunciasse videtur. *Clem.2. de appell. c. ab eo.6. de appell. lib 6.*

Si tamen per judicem stet, quo minus dentur, nihil oberit appellanti: *l.1. §.7. quand. appell.* dummodò intra triginta dies de sua diligentia fuerit protestatus. *d.l. un. §. fin. c. ab eo.6.§. illud. de appell. lib.6.*

Judex, nisi mulctari velit, *d.l. 24. C. de appell.* etiam non petente appellatore, apostolos debet dare. *l.6. §. ult. C. eod.*

Nihil novari appellatione interpositâ.

TIT. VII.

PRæcipuus appellationis effectus est, ut pendente eâ nihil innovetur, sive appellatio recepta fuerit, sive repulsa. *l. un. in pr. hic.*

Receptâ appellatione, tamdiu nihil, sive ad statum personæ, sive bona pertinens, est innovandum, quoad de appellatione est pronunciatum. *d. l un.* §. 1.

Si quæ innovata, ea officio judicis ad quem est provocatum, revocantur: *d. l. un. Gl. in l. 2. C. Ut lit. pend.* maximè si post inhibitionem sint innovata.

Inhibitio, est prohibitio judici inferiori per superiorem facta, ne ulterius in causa procedat, vel quid attentet. *c. non solum. c. Romana.* §. *si verò.* & §. *seq. de appell. in 6. l. 2. ubi Bart. Bald. C. de edend.*

Quodsi quid ante inhibitionem, præsertim cum de interlocutoria est appellatum, innovetur; solet id, principali sententia in causa appellationis latâ, rescindi ac revocari. *c. significantibus.* 49. *de appell. Innoc. in c. dilecti. ad verb. revocatio. de exc. & in d. c. non solum. Wes. hic.*

Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.

TIT. VIII.

INterdum sententia sine appellatione rescinditur; veluti, si ipso jure sententia nulla sit: quo casu impropriè dicitur rescindi: Nam quod nullum est, rescindi non est necesse. *l. 5. de injust. rupt. irrit. fact. test.*

Sententia nulla est; 1. Quæ contra rem ante judicatam lata. *l. 1. in pr. hic. l. 1. C. quand. prov. non nec. t. t. C. de sent. & interloc.* 2. Quæ calculi continet errorem. *l. 1.* §. 1. & 2. *hic.* 3. Lata contra jus constitu-

stitutionis. *d. l. 1. §. 2. l. 16. de appell.* Puta minorem quatuordecim annis testamentum facere posse. *l. 2. C. quand. prov. non nec.* &c. Secus si contra jus litigantis. *d. l. 2.* 4. Quâ condemnatus tanquam contumax ex edicto peremptorio, quod neque propositum est, neque in notitiam pervenit. *l. 1. §. pen. hic.* 5. Quæ in causa conventionis & reconventionis alteram litem decidit, alterâ pendente. *d. l. 1. §. fin.* 6. Quæ condemnat eum, qui tempore quo sententia dicitur, in rebus humanis esse desiit. *l. 2. hic. l. 59. §. fin. de re judic.* 7. Ea cui pareri rerum natura non potest. *l. fin. hic.* &c.

Quales sententiæ & similes, *vid. C. quand. prov. non nec.* nunquam transeunt in rem judicatam; & ad triginta annos impugnari, proposita nullitatis quæstione, possunt. *Bart. in l. si expressim. n. 12. de appell. Bald. in l. 1. n. 3. C. de fer. Ferrar. in form. app. verb. fuisse. n. 4.*

An per alium causæ appellationum reddi possunt.

Tit. IX.

Causæ appellationum reddi debent apud judicem ad quem appellatum est, ab eo qui primo est expertus & provocavit. *l. fin. §. fin. de appell.*

Eæ tamen per alium reddi possunt, si vel non sit quæstio capitalis; *l. 1. hic.* vel is causas reddat, qui nomine alieno damnatus est, ut procurator. *l. 2. hic.*

Aliàs generaliter, quæ causa per alium agi non potest, ejus nec appellationem per alium agi oportet. *d. l. 1. in fin.*

Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus, appellaverit.

Tit. X.

Magistratus, qui ab injuncto munere, tutor vel curator, qui ab excusatione rejecta, appella-

vit, non liberatur ab illius muneris onere & periculo, nisi ipse, *l.1.hic.* aut, eo mortuo, hæres ejus, causas appellationis probaverit. *l.2.eod.*

Eum qui appellaverit in provincia defendi.

TIT. XI.

Appellationis causa absens, tanquam præsens in aliis causis defendi debet. *l.1.hic.* non Reipublicæ causa absens. *l.2.eod.*

Apud eum, à quo appellatur, aliam causam agere compellendum.

TIT. XII.

Non potest quis judicem à quo appellavit, tanquam appellatione offensum, in aliis causis, quarum est judex competens, recusare, sed apud eundem agere compellitur; quia si ejus sententia lædatur, denuo provocare poterit. *l.un.hic.*

Si pendente appellatione mors intervenerit.

TIT. XIII.

Pendente appellatione si moriatur appellans, ea evanescit: Nec hæres ejus ad eam prosequendam cogi potest, nisi appellati intersit; *l.un.hic.* puta quia caussa est pecuniaria, aut quæstio de bonis confiscandis. *d. l. un.*

Mortuo eo contra quem appellatum fuit, non extinguitur appellatio, *l. ult. C. eod.* nec mortuo eo de quo agebatur, *l.pen. C.eod.* puta si illud usui esse potest: sin non, (ut servus mortuus) manet tantum disceptatio respectu accessorii: ut de peculio, *d. l. pen.* fructibus, partu, *l.16.ff.de rei vind.* &c.

De-

De jure fisci.

Tit. XIV.

Explicuimus supra judicia, tam privata, quam publica, restat ut fiscalia, militaria, & municipalia exponamus.

Fiscus, est publica Principis substantia, seu publicum ærarium. *l.6. in fin. l. ult. vers. cuive sacros. C. ubi Senat. vel clariss. l. ult. vers. sed scimus. C. de quadr. præscr.* §. *ult. Inst. de usucap.*

Acquiruntur fisco res alienæ ex multis & variis causis, *l.1. hic.* puta. 1. Si fideicommissum incapaci tacitè, non palam; *l.3. l.48. hic. l.1. de delator.* in fraudem legis relictum. *d.l.1.pr.* 2. Si hæres hæreditate sit indignus. *d. l. 1. pr.* 3. Si testamentum vel codicilli surrepti quibus quid Principi relictum. *d.l.1.pr.* 4. Si quodvis aliud instrumentum, ad fiscum pertinens, surreptum. *l.2.* §.1. *eod.* 5. Si thesaurus inventus in loco publico, principis, vel religioso. *d.l.1. l.3.* §.10 *eod.* 6. Si fisci causam agens prævaricatus sit, & ideò victus sit fiscus. *d. l. pr.* 7. Si damnati bona sint publicanda. *l.1. de bon. damn.* 8. Si domus destructa negociandi causâ. *l. 1. in pr. hic.* 9. Si bona sint vacantia. *l.96* §. 1. *de legat.* 1. *l.1. l. pen. C. de bon. vac.* 10. Si vectigal fraudatum sit, & ob id res in commissum ceciderit. *l. ult.* §.3. *de publ. & com.* 11. Si res litigiosa scienter in scientem alienata sit. *l. 1. in pr. hic.* 12. Si quis ab institura publici judicii accusatione destitit. *d. l. 1. pr.* Aliisque modis.

Habet etiam fiscus multa privilegia. *t.t. C. de priv. fisc.* Enarremus aliqua

Primò. Privatos ad editionem instrumentorum cogit. *l.2.* §.1. *hic.*

Conductores rerum publicarum invitos detinet, si maximos fructus fecerint. *l. 11.* §. *fin. de publ. & com.*

Debitores debitorum suorum exigit. *l.3.* §. *multa. hic.*

Evictionem simplicem tantum præstat, licet duplam promiserit. *l.5. eod.*

Jus pignoris semper habet. *l.aufertur*.46.§.*fiscus.* 3. *eod.*

Aliis creditoribus soluta aufert, ut sibi satisfiat. *l.*18.§.*fin. cum ll. seqq. eod.*

Usuras in bonæ fidei contractibus ex mora non præstat. *l.* 17. §.*fiscus. de usur.*

In ejus venditionibus Ædilitium edictum locum non habet. *l.*1.§.*illud.de Ædilit.edict.*

Omnis venditio ab eo facta, in diem facta censetur. *l.ult. hic. l.*1. *C. de vend. reb. civ.*

Habet etiam fiscus peculiaria quædam judicia; ut cum bona vacantia, aut commissa nunciantur ex causis, quas supra enumeravimus.

In his enim nuntiationibus multa sunt specialia.

Nam nec omnibus denunciare licet, *l.*2. §. *pen. l.*13.§.*extat.l.*16.*l.*18.*hic.* neque ex omnibus causis. *l.*1.§. *an bona.l.*11.*l.*13.*l.*12.§ *pen.l.*45.*hic.*

Denunciare nequeunt, mulieres, Clarissimi, damnati, veterani, milites tutores & curatores pupillorum & minorum causas, *l.*18.*per tit.ff.hic.*servi dominos. *l.*2. *C. de delator.*

Sunt etiam pœnæ singulares, in temerè, aut falso deferentes, constitutæ. *l.*2.*l.*15.*l.*42.§.*fin. eod. l.*4. *C. de delator. lib.*10.

Nec coram omni judice, *l.*7.*l.*45. §.7.*hic. t.t. C. ubi caus. fiscal.* nec omni tempore, causa fiscalis agitari potest. *l.*13.§.*antepen.hic.* Nam omnibus fiscalibus quæstionibus viginti annis præscribitur; *l.* 1. §.3.*hic.l.*13 *C.de divers.temp.præsc.*excepta quæstione de vectigali non soluto, cui quinquennio; *l.*2.*C. de vectigal.*& nunciatione bonorum vacantium, cui quadriennio, præscribitur. *l.*1.§.*Divus.*2.*hic.*

De captivis, & de postliminio, & redemptis ab hostibus.

Tit. XV.

Sequitur jus militare. Quod in captivis, in militantibus, in veteranis, cernitur.

Capti-

Capti ab hostibus, quibus populus Romanus bellum decrevit, *l.*24. *hic.l.*118. *de V.S.* fiunt servi. eorum & jura civitatis cum libertate amittunt. *l.*1. *l.*12. §.1. *hic.*

Sed habent jus postliminii: ut & capti ab his gentibus, quibuscum nec fœdus, nec societas, nec hospitium est. *l.*5. §.1. & 2. *hic.*

Postliminium, (dictum à limine & post. §. *si quis ab hostibus. Inst. quib. mod. jus patr. pot. solv.*) est jus amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos ac liberos, omnes populos, Regesque, moribus ac legibus constitutum. *l.* 19. *hic.*

Illud habent qui quæve, *d.l.*19. §. *ult.* necessitate captivitatis inviti abducti sunt: *l. pen. C. eod.* non transfugæ, *l.*3. §. *is qui l.*7. *de re milit.* aut qui volentes, armis victi, hostibus sese dediderunt. *l.*17. *hic.*

Filii, an e captivitatem concepti, etiam jus postliminii habent; *l. ab hostib. ex quib. caus. major.* apud hostes concepti, jure proprio postliminium non habent, utpote è servis nati; ex persona parentum habent, si hi revertantur. *l.*1. *C. l.*9. *l.*25. *ff. hic.*

Habent etiam res non turpiter amissæ, eodem modo postliminium; ut ager ab hostibus captus, & denuò recuperatus, *l.*20 §. *expulsis. hic.* naves, nisi sint piscatoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ; quia hæ bello sunt inutiles: *l.* 2. *in princ. hic.* equi. *l.*2. *eod.* &c.

In armis & vestibus non idem juris est; quia non sine flagitio timoris & fugæ amittuntur. *l.* 2. & 3. *eod.*

Fruitur captivus hoc jure, & omnia jura pristina recuperat, statim atque fines nostros attigit, *l.* 12. §.1. *eod.* fingiturque retrò in civitate semper fuisse. *l.*16. *eod. d.l.*12. §.1.

Quare & testamentum, ante captivitatem conditum, servatur. §. *fin. Inst. quib. non est perm. fac. test. l.*6. §.12. *de injust. rupt. irr. test.*

Ea tamen quæ facti sunt, ut possessionem, sine nova & corporali rei apprehensione, non recipit. *l.*12. §. *facti. hic.* Neque enim qui ab alio posside-

tur, possedisse videri potest. *l.* 23. §. 1. *ff. de acq. poss.*

Capto patre, suspenditur jus patriæ potestatis, donec pater vel redeat, vel desinat posse redire. *d.l.*12. §.1.

Eo apud hostes mortuo, Lex Cornelia, ab eo tempore quo captus esset, eum obiisse fingit: ideòque hæredes habet, *l.*1.*C.hic.* *l.*28. *de vulg. & pup. subst.* quibus deficientibus, fiscus succedit. *l.*22.*hic.*

Pretio ab hostibus redempti, siquidem antea fuerint liberi, & jus postliminii habent. *l.* 20. *eod.*

Pignori tamen redemptori pro λύτρῳ, donec solvant, obligantur. Nisi pietatis causa, ut filii à matre, redempti sint. *l.*17.*C.eod.*

Si solvere nequeant, per quinquennium ei operas præstare coguntur. *l.fin.C.eod.*

Pretium tacitè remissum videtur, contracto inter redemptorem & redemptam matrimonio, *l.* 15. *in pr.ff.l.*2.*C.hic.* & si redemptus, in testamento redemptoris, sibi ipsi legetur. *l.*43. §.*ult.de legat.*1.

Servi si redimantur, domino restituuntur refuso pretio, alioqui sunt servi redimentis. *l.*12. §.*si quis servum. hic.*

De re militari.

TIT. XVI.

Milites sunt, qui sacramento rogati adactique, *l.*11. *de testam.milit.* & in numeros relati sunt. *l.* 42. *eod.*

Eorum alii sunt tirones, *l.* 3. §. *si plures. hic.* qui novè in ordinem relati; *d.l.*42. alii veterani; *inf.de priv.vet.* alii gregarii; alii centuriones; *l.*13.§.*irruens. hic.* tribuni; *l.*12.§.2.*eod.* præpositi. *l.*6.§.1.*l.*12.*eod.*

Milites esse non possunt, servi, facinorosi, infames, rei, qui sub obtentu militiæ negotium adversariis facere machinantur, &c. *l.*4.*l.*8.*l.*11.*ff.hic.t.t.C.qui milit.non poss.lib.*12. qui à militia, ætate, aut simili privilegio, excusantur. *vid.tit.infra.de vacat. & excus. & de jur. immun.*

Cogi-

Cogi aliàs ad militiam omnes omninò cives possunt. *l.*4. §. *qui post.* & §. *qui filium. hic.*

Militum officium est, Imperatoribus parere, labores ac pericula impigrè subire, ordinem in omnibus servare, armis lætari, &c.

Eorum delicta, vel singularia sunt, vel cæteris communia. *l.*2.*hic.*

Communia communibus rerum criminalium judiciis coërcentur.

Singularia, quæ ad disciplinam militarem pertinent, *qualia vide in l.*2.3.4 5.6.7.8.9.10.11.12.13. 14 15.16.*eod.* extra ordinem puniuntur.

Et quidem aut castigatione corporali, aut mulctâ pecuniariâ, aut indictione munerum, aut gradus dejectione, aut missione ignominiosa. *l.*3.§.1.*hic.*

Militaria judicia, sunt vel civilia, in quibus civiliter: vel criminalia, in quibus criminaliter agitur.

De castrensi peculio.

Tit. XVII.

Inter privilegia militum est, quod miles, licet filiusfamilias sit, habeat peculium castrense, quod patri, jure patriæ potestatis, non acquiratur, *t. t. Inst. per quas person.* de quo disponet, atque adeò etiam testari possit quasi paterfamilias, in eoque patrisfamilias personam planè gerat. *l.* 2. *ad SC. Maced. l.*2.*hic. l.*9. *de inoff. test.*

Si tamen intestatus decedat, pater ei non fiet heres, sed occupabit omne peculium jure patriæ potestatis. *l.*1. & 2. *hic.* Itaque hactenus peculii profectitii sapit naturam.

Est castrense peculium, quod filiusfamilias miles ratione militiæ acquisiuit. *l.*6. *l.*11.*hic.*

Ad cujus peculii exemplum Principes dicta privilegia etiam filiisfamilias indulserunt, in his quæ honestis togatæ militiæ artibus parant & lucrantur; unde hæc quasi castrense peculium solent appellari. *l. ult. C. de inoff. test.* §.1. *Inst. per quas pers. nob. acq.*

De

De veteranorum privilegiis.

TIT. XVIII.

VEterani sunt, qui legitima viginti annorum stipendia confecerunt: *l. ult. C. de his qui non impl. stipend. sacra. solu. sunt.* aut qui honestam dimissionem impetraverunt. *l. 2. hic. Theoph. in* §. 2. *Inst. de test. ord.*

Hi immunitatem à muneribus, præcipuè personalibus, habent. *l. 2. l. 5. hic.*

A vectigalibus & patrimoniorum oneribus difficile excusantur. *l. 2. in fin. l. 4. hic. vid. l. 1. C. de veter.*

Iis, & eorum liberis, idem honos habetur, qui & Decurionibus. *l 3. hic.*

DIGESTORUM

LIBER L.

Ad municipalem, & de incolis.

TIT. I.

PRogrediamur nunc ad jura municipalia.

Ea consistunt & in personis, quæ Municipes dicuntur, & in muneribus ac honoribus.

Municipes, sunt cujuscunque civitatis, Romano Imperio subjectæ, cives. *l. 1. §. 1. hic.*

Fiunt tales, aut nativitate, *l. 1. in pr. hic.* hoc est, origine; *d. l. 1. in pr. & l. fin. hic.* aut manumissione; aut adoptione; *l. 1. hic.* aut adlectione. *l. 3, C. de his qui sponte mun. suscep.*

Nativitas facit municipem; quia filius ex justis nuptiis susceptus, sequitur, non domicilium, *l. 6. §. 1. l. 17. hic.* sed originem patris; *d. l. 1. §. 2.* spurius originem matris: *d. l. 1. §. fin. l. 9. hic.* nisi lege municipali aliter caveatur. *d. l. 1. §. 2. d. l. 9. l. 3. C. de munic. orig.*

Cui origini, municeps sua voluntate præjudi-

cium

cium facere, aut ab ea eximi, nequit; *l. pen. C. de municip. orig.* etiamsi in aliam civitatem domicilium transferat. *l. ult. C. eod.*

Nam & is, qui Senator factus est, originem retinet quod ad honores, non tamen quod ad munera obeunda. *l. 23. hic.*

Manumissio facit municipem; quia libertus originem patroni sequitur; *l. 6. §. fin. l. 22. l. 23 l. 25. eod.* & si plures sint, omnium. *l. 6. l. 17. §. ex causa. hic.*

Adoptio facit municipem; sequitur enim adoptatus originem patris adoptivi. *l. 15. §. fin. l. 17. §. 9. hic.*

Adoptione tamen jus originis non mutatur, sed utroque loco muneribus adoptatus & qui ex eo natus, *d. l. 17. §. 9.* adstringitur, id est, tam in ea civitate ex qua originem ducit, quam in ea cujus per adoptionem civis factus est. *d. l. 15. §. fin.* Et sic adoptione cumulatur prior origo, non etiam adimitur. *d. l. 15. §. fin. d. l. 17. §. 9.*

Sed origo adoptionis, emancipatione tollitur. *l. 16. hic.*

Adlectione sunt municipes, qui in civitatem recipiuntur, & civitate donantur.

Municipes commodis, privilegiis & honoribus sui municipii potiuntur.

Sed è contra ad munera tam personalia, quam realia, coguntur eò loci undè originem ducunt, quamvis alibi habeant domicilium: *l. 17. §. 4. l. 22. §. 2. hic.* tam filii, quam patresfamiliarum. *l. 21. eod.*

Si indicta munera subire detrectent, damnum Reipublicæ præstabunt: *l. 21. eod.* nisi se, aut dignitate, *l. 17. §. 4. l. 18. hic.* aut ætate, *l 2. §. fin. l. 6. §. 1. l. 11. de decurion.* aut alia ex causa, *l. 7. eod. t. t. de vacat. & excus. mun.* excusent.

Dicuntur incolæ municipes, sed impropriè. *l. 6. C. de incol.*

Incola est, qui domicilium, in civitate, unde non est oriundus, constituit: *l. 5. l. 7. C. eod.* non qui in agro permanet. *l. 35. ff. l. 3. C. eod.*

Domicilium est, ubi quis larem, ac rerum fortunarumque suarum summam constituit: undè non est discessurus, si nihil avocet: undè cum discessit pere-

peregrinari videtur: quod si redeat, peregrinari desinit. *l.7. C. eod.*

. Non enim constituitur domicilium nudâ contestatione, *l.20.hic.* nec solius emptione domus, *l.17. §.13.eod.* sed re & facto. *l.20. l.27.eod.*

Potest, pro commodo rei familiaris, ubivis constitui; tam à filio, quam patrefamilias. *l.3.4. l.6. l.11. §.fin. l.17. §. patris. hic.* etiam pluribus locis, *l.6.in pr.& §.pen.l.27.§.fin.eod.* dummodò ne sit aliquo interdictum. *l.31.eod.*

Domicilio translato, incola munera debet subire, & ubi incola est, id est, quo domicilium transtulit, & undè originem ducit. *l.29.ff.hic.l.5.6.C. de incol. lib.10. l.1. C. de munic. orig.*

Potest pro libitu incolatui renunciare, & domicilium alio transferre, nisi jam ad honorem vel munus vocatus sit: tunc enim prius honorem vel munus subire, & perficere debet. *l.34.ff.l.1.C. de incol. lib. 10.*

Si de jure municipii, aut incolatus, controversia oriatur, coram Præside, sub cujus cura est ea civitas, à qua ad munera vocantur, eam expediri oportet. *l.37. hic.*

De decurionibus, & filiis eorum.

TIT. II.

SUnt municipes aut curiales seu decuriones, aut plebeii.

Decuriones, sunt qui in municipiis consilio publico præsunt, & suæ curiæ quasi Senatores. *l.33. C. hic.*

Ex omni ferè hominum genere eligi solent, *l.9. hic.* atque etiam cogi: *l.9. l.13. eod.* quin & spurii, in penuria meliorum, admittuntur. *l.3. §. spurios. l.6. eod.*

Sed ubi aliorum copia est, potiores ac ditiores à Præside sunt eligendi, *l.6.l.7.l.11. eod.* & gradatim evehendi: *l.3.§.Præses.l.11.l.13.§.pen.eod.* exclusis plebeiis, *l.7.§.2.l.9.hic.* vilibus, *l.12.hic.* minoribus ætate, *l.11.hic.* & senio confectis. *d.l.11.*

Eligi

Eligi non possunt, ignominiose ordine moti, relegati, *l.15. l.17. §.12.ff. ad municip. l.2.3. l.13. hic.* criminum capitalium rei, *d.l.17. §.12.* qui alium magistratum sustinent, *d.l.17. §.3.4.* qui eundem magistratum paulò ante gesserunt. *l. 18. ad munic.*

Decurionum officium est, pecuniam publicam habere, recipere, tractare, *l.2. §.1. ad municip.* annonam curare, *l.8. eod.* tributa exigere, *l.17. §.7. eod.* Rempublicam administrare, *l.8. de muner.* & jurisdictionem, ad certum tamen modum, exercere. Si quidem puta ad altiora sint evecti, ut Duumviri, aut Defensores facti. *l. 28. l. 26. ad munic. Nov. 15. l.un. si quis jud. 5. d. l.12. de jurisd.*

Eorum privilegia sunt, quod non torquentur, non damnantur in metallum, *l. fin. hic. l.3. de priv. veteran.* (quod hodie parum servatur, *fac. l.1. C. ubi Senat. vel clariss. l. quoties. C. de dignit. lib.12.*) alantur pauperes, *l.8. hic.* privilegia sua in liberos transmittant. *l.2. §.5. eod.*

De albo scribendo.

Tit. III.

Decurionum nomina in albo scribi solent, vel secundum legem municipalem, vel (eâ cessante) ordine, quo quisque majoribus honoribus functus est. *l. 1. & 2. hic.*

Album, est numerus, sive matricula decurionum.

Albi ordo, etiam in sententiis ferendis, servandus est. *l.1. §.1. eod.*

Sola albi descriptio, decurionem non facit. *l. 10. de decurion.*

De muneribus & honoribus.

Tit. IV.

Munus publicum, est vel Ordinarium, vel Extraordinarium.

Illud est, quod Lege, vel more civitatis, secundum ætates & dignitates inter se municipes, ordine, hoc est, per vices, gerunt: *l.1. C. de muner patrim.* Cujus

jus generis est munus hospites in domum recipiendi. *l.3. §.11.ff.hic. vide Cicer. in Verrin.3.*

Extraordinarium (quod & civile dicitur, *l. ult. §.28.hic.*) est officium privati hominis, ex quo commodum ad singulos, universosque cives, remque eorum, imperio magistratus ordinario, pervenit. *l.239. §. munus. de V. S.*

Est vel patrimoniale, vel personale, vel mixtum. *d. l. ult. in pr.*

Patrimoniale, est quod sumptibus patrimonii & detrimento administrantis expeditur. *d.l.ult. §.18.*

Est duplex: quoddam possessoribus ædium vel agrorum injungitur; quoddam solis municipibus & incolis imponitur. *l. 6. §. pen. d.l. ult. §.21. l.3. §.11. hic.*

Personale munus, est quod animi vigilantiâ, & corporali labore, sine sumptu, & sine gerentis damno perpetratur. *l.1.§. illud. d.l.ult.§.1.hic.*

Est vel publicum, vel privatum. *l. 14. §. 1. hic.* scilicet utilitate.

Publicum, est quod in administranda Republica, cum sumptu, sine titulo dignitatis, consistit. *d.l.14. §.1.*

Privatum, est quod in administratione rei privatæ cernitur, ut tutela & cura. *fac.l.fin.§.1.hic.*

Mixtum munus, est quod & corporali ministerio geritur, & detrimentum gerentibus infert, ut tributorum exactio. *d.l.fin.§.26.& §§. seqq.*

Honor municipalis, est administratio Reipublicæ cum dignitatis gradu, sive cum sumptu, sive sine erogatione contingens. *l.14. in pr. hic.*

Honorem sustinenti munus deferri non potest; munus sustinenti, honor deferri potest. *l.10. eod.*

De vacatione, & excusatione munerum.

TIT. V.

OMnia munera & honores etiam invitis injunguntur; nisi qui sint immunes, & immunitate uti velint. *l.9.l.15.de muner.l.1.l.13.§.2.hic.*

Im-

Immunitas, est vacatio muneris, à jure, vel Principe concessa.

Excusatio, est causæ immunitatis, seu vacationis, allegatio.

Ea initio proponenda est, simul ac munus injungitur, *l.pen.§.ult.hic.* & quidem per appellationem; nominatione atque electione factâ & insinuatâ. *l.1. hic. l.2.C.de decur.lib.*10. *l.4. C. de appell.*

Causæ excusationum multæ hoc titulo recensentur.

Aliæ quæ liberant à muneribus personalibus & ab honoribus; ut si quis minor sit viginti quinque annis; *l.2.pr.hic.* si appellationis causâ peregrinetur; *l.8.§.fin.eod.* si sit negotiator frumentarius; *l.9.§.1. eod.* si defensionem Reipublicæ susceperit; *l.* 10. *§. fin.eod.* sit veteranus. *l.7.eod. l.2. de veteran.*

Aliæ quæ à muneribus personalibus, non ab honoribus; ut si quis major sit septuaginta annorum; *l.2.§.1.hic.* si quinque liberos habeat. *l.8.eod.*

Aliæ, sed paucissimæ, quæ liberant à muneribus, quæ possessionibus, vel patrimoniis indicuntur, *l.* 11.*l.50.eod.* Tales sunt professio liberalium artium, legum, medicinæ; officium. *l.6. ubi Bart.& Dd. C. de profess. & medic. lib.*10.*l.6. l.*10.*§.pen. hic.l.*11. *l.*12. *C. de excusat. mun. lib.*10.

De jure immunitatis.

TIT. VI.

Jura immunitatis strictè accipiuntur; Undè is cui vacatio munerum concessa, magistratum recusare non poterit; quia magistratus non munus est, sed honos. *l.*12. *de muner. & honor.*

Personis datæ immunitates, ad hæredes non transmittuntur: *l.1.§ 1.hic.* nisi id in forma concessionis fuerit expressum; *l.4.eod.* quo casu transeunt in posteros mares, non eos qui ex fœminis nascuntur. *d.l.1. in fin.*

Collegiis tributæ immunitates, perpetuæ sunt. *l.pen.hic. l.7.§.fin. quod cujusque univ.*

Sed hæ non ad singulos pertinent; sed tantum ad artifices, qui operam publicis utilitatibus necessariam exhibent. *l.pen.§ pen.hic.*

De legationibus.

Tit. VII.

Immunitas etiam conceditur Legatis Reipublicæ, non modò in ipsa legatione, sed biennio etiam post. *l.*7.§.8.*hic.*

Legati sunt qui publicè, sive à Principe, sive ab inferioribus civitatibus ad Principem, ad expedienda negotia mittuntur.

Illi, vel legationem suo sumpto peragendam suscipiunt; & possunt dare vicarios: *l.*11.*hic.* vel legativum, id est, viaticum accipiunt; *l.*2.§.*ult. l.*11. *hic.l.ult.§.legati.de mun.& honor.* & non possunt vicarium dare, nisi filios. *l.*4.§. *legati.*4. *hic.*

Legativum, legato in Legationis munere defuncto, ab hæredibus ejus non restituitur. *l.*10.§.1.*hic.*

Legati esse non possunt, debitores Reipublicæ, infames, qui jus postulandi non habent: *l.*4.*hic.* nec plures quam tres; nisi aliud legationis dignitas exigat. *d.l.*4. *in fin.*

Qui legatione fungitur, neque alienis, neque propriis negotiis se debet interponere, *l.*8.§.*fin.hic.* si impedimento esse possunt Rempublicam procuranti; ut agere, conveniri, &c. *l.*3. *l.*12.*eod.*

Quæ moram non patiuntur, rectè exequetur; ut quæ ad injuriam suam, *l.*10. *eod.* pupillos pupillasque, *l.*11.*eod.* pertinent.

Legati sancti habentur. *l fin hic.* Si quidem à supremis Principibus aut Rebuspublicis Superiorem non recognoscentibus, juraque Majestatis habentibus, mittantur.

Quod iis donatum, non leganti, sed ipsis quæritur, quamvis legantis contemplatione donatum videri possit. *Gl. in l.si verò.*64. §. *item. ubi Bart.n.*3. *solut. matr. Gl. in l. qui proprio.*46. §. *procurator. de procur.*

Quam-

Quamdiu Romæ legatione funguntur, nullâ propriâ actione conveniri possunt; *l.*3.*l.*8.*l.*11.*hic.* nisi ex suo delicto. *l.*10.*eod.l.*24.§.1.*de judic.*

Si Romæ conveniantur, vel in comitatu Principis, etiamsi ibi contraxerint ante legationem vel extra provinciam suam, jus habent revocandi domum. *l.*2.§.3.*l.*8. *de judic.*

De administratione rerum ad civitatem pertinentium.

Tit. VIII.

Administratores rerum ad civitatem pertinentium sunt varii; alii enim curatores Reipublicæ, *l.*2.§.6. *l.*3. §.3. *hic.* alii curatores Kalendarii, *l.ult.*§.2.*de muner.* dicuntur, alii curam habent annonæ, *d.l.ult.*§.8. alii curam emendi frumenti, olei, &c. *d.l.ult.* §.5.

Administratores non modò dolum & culpam, sed & diligentiam præstare debent. *l.*6.*l.*2. *l.fin.hic.* Non culpam levissimam. Nam diligentiæ vox, hic sumitur pro gradu summo: cui fere culpa levissima opponi solet. *ut patet ex l.*23.*ff. de R.I. l.*25. §.16. *ff. fam. ercisc. l.*5. §.2. *ff. commod.*

Ob culpam in simplum, ob dolum in duplum damnantur: sed pœna in hæredes eorum non transit. *l.ult.* §.4. *hic.*

Tenentur ad instar tutorum, ita ut prius conveniatur qui gessit, ejusque fidejussor; deinde in subsidium ejus collega. *l.*2. §.8.§.11. *&* §.*seq.* *l.*3. *in pr.* *&* §.*pen. hic.*

Ei qui pro collega solvit, ex æquitate, contra illum ejusque hæredes datur actio ad repetendum quod solvit. *d.l.*2. §.9. *&* §.*seq.*

Officium administratorum in eo versatur, ut rationes, secundum fidem datorum & acceptorum, ponant; *d.l* 2 §.2 jus Reipublicæ sine cautione ne locent; *l.fin.*§.3.*eod.* nec pecuniam ad alios usus, quam ad quos destinata est, convertant; *l.*1.*l.*2.§.2. *l.*5. §.1. *hic.* nisi utilitas Reipublicæ aliud suadeat. *l.*1. *l.*4 *hic. l.ult. in pr. de operib. publ.*

Debent

Debent Administratores Reipublicæ, Usuras pecuniæ quæ apud ipsos remansit. Ejus pecuniæ, quæ à redemptoribus operum non potest exigi, periculum sortis tantum præstant. *l.ult. in pr. hic.*

De decretis ab ordine faciendis.

TIT. IX.

SOlent de rebus civitatis, ab administratoribus civitatum, & ordine decurionum, pro usu Reipublicæ, decreta interponi.

Quæ ut valeant, requiritur. Ut legitimus decurionum numerus adfuerit, *l.2.hic.* id est, minimum duæ decurionum partes: *l.3.eod.* Ne sint ambitiosa & in gratiam alicujus privati, nihil tale merentis, facta, sed ad publicam utilitatem respiciant. *l.4.eod.*

Decreta semel ritè interposita rescindi non debent; nisi ex utilitate Reipublicæ. *l.5.hic.*

Non obligant ad pœnam ignorantes, puta mercatores forenses; *Rebuff. tom.2. tract. de pœnis mercat. art.* 2. ut leges, *l. leges. C. de ll.* sed tantum scientes. *l. fin. h. t.*

De operibus publicis.

TIT. X.

CUrator operum publicorum, *l.2. §.1. hic.* (dictus pater civitatis, *l.un.C.de ratiocin.oper.publ.*) est cui Respublica aut Princeps curam publicorum operum demandavit.

Cum redemptoribus operum publicorum negotium habet; qui ipsi, tenentur, ipse verò cessationis nomine Reipublicæ tenetur, *l.1.l.2.§.1 hic.*

Redemptores sunt, qui opus suâ materiâ faciendum conducunt. *l.39. in pr. de rei vind.*

Opus publicum novum, sumptu publico, sine permissu Principis, fieri non potest. *l.3. §.1.hic.*

Sumptu privato, etiam inconsulto Principe, ad Reipublicæ tamen utilitatem, fieri potest, præterquam

quam

quam si ad æmulationem alterius civitatis pertineat, vel materiam præbeat seditioni. *d.l.3. in pr.*

Opera publica quæ securitatem publicam continent, ut sunt mœnia, portæ, &c. nec reparari nec extrui, sine rescripto Principis, possunt. *l pen. hic.*

Operibus publicis ullius quam Principis nomen inscribi nefas est: *l. fin. hic.* excepto ejus cujus munificentiâ opus factum, *l.2. & 3. hic.* vel instauratum est. *l. fin. eod.*

De nundinis.

TIT. XI.

Habent civitates jus nundinarum, non tamen omnes, sed hæ tantum quæ illud à Principe impetrarunt. *l. un. C. hic. l.1. ff. eod.*

Nundinæ, sunt conventus, ex diversis pagis, civitatibus & provinciis, commercii causa, instituti. *Pac. in definit. hic.*

Differunt à mercatu; (de quo hic non loquimur) qui est conventus ex proximis pagis commercii causâ institutus.

Qui veniunt ad nundinas non possunt, privati debiti, antea contracti, nomine, conveniri: *d.l. un.* in ipsis nundinis contracti nomine, possunt. *fac. l.19. §.2. de jud. Diss. Bachov. in not. ad Wesembec. hic.*

Jus nundinarum impetratum, non utendo per decennii tempus amittitur. *l.1. hic.*

De pollicitationibus.

TIT. XII.

Pollicitatio, est nudum & spontaneum unius offerentis promissum, qui benignè Reipublicæ se facturum pollicetur. *l. 3. hic.* Ideoque à contractu, & pacto, differt, quod est duorum pluriumve consensus atque conventio. *d. l. 3.*

Debetur Reipublicæ ex pollicitatione facta, *l.6. §.1. vers. sed et si. de muner.* sive à masculo, sive à fœ-

 mina,

mina, l.6. §.2.*hic.* dummodò ex justa causa promiserint, puta ob honorem sibi decretum, vel decernendum: *l.6.l.9.l.1.§.1.l.4.l.7.hic.* aut opus promissum jam sit inchoatum. *l.1.§.1. & seqq.*

Obligatio pollicitationis in hæredem transit, quamvis interdum minuatur. *l.6.l.9.l.pen.hic.*

Non tamen transit in hæredem si quis, ob honorem vel sacerdotium sibi delatum, pecuniam promisit, & antequam magistratum iniret, decesserit. *l.11.hic.*

Transit, & quidem in solidum, in hæredem, si quis adipiscendi honoris, aucupandæque populi gratiæ causâ, promisit & decedat; Æris enim alieni loco habetur. *l.6.l.9.hic.*

De pollicitationibus in civitate factis judicum cognitio est, *l.8.hic.* qui formam pollicitationi datam servari curabunt, *l.10.hic.* nisi aliud Reipublicæ utilitas postulabit. *l.13.eod.*

Pollicitatio Deo facta, (votum appellatur) tenet, si aut paterfamilias pubes, aut filiusfamilias, vel servus, consensu patris vel domini, eam fecerit, *l.2.eod.*

Res quæ vovetur, soluta fit sacra; solâ voti promissione, sacra non efficitur.

Pollicitatio privato facta, non producit obligationem, etsi causa ejus faciendæ, sit, aut esse possit.

De extraordinariis cognitionibus. &, si judex litem suam fecisse dicetur.

TIT. XIII.

Prætor vel Præses, aut judicem dat, aut extra ordinem ipse, ex nobili officio summatim, judicat, *l.1. C. ut in possess. leg.* & certum causarum genus, speciali aliqua lege ipsius cognitioni commissum cognoscit. *ut l.8.de transact. l.2.de fer. l.3. l.5. de reb.eor. l.1. & t.t.quemad. test.aper.l.1.& t.t. de susp. tut.*

Cognitionum numerus cum ex variis causis descendat in genera dividi facilè non potest, nisi summatim

matim dividatur. Numerus ergò cognitionum in quatuor ferè genera dividi potest. Aut enim de honoribus sive muneribus gerendis agitatur. Aut de re pecuniaria disceptatur. Aut de existimatione alicujus cognoscitur. Aut de capitali crimine quæritur. *l 5.hic.*

De re pecuniaria, ut mercede, extra ordinem Prætor jus dicit, Professoribus studiorum liberalium, *l.1.in pr.hic.* Advocatis, *d.l.1.§.10.* Medicis, *d.l.1.§.1.* ludi literarii magistris, *d.l.1.§.ludi.* librariis, notariis, tabulariis, *d.l.1.§.6.* nutricibus; *d.l.1.§.pen.* & contra eosdem. *l.3.hic.*

Nam quibus jus dicit extra ordinem, adversus eos quoque mutuas petitiones, etiam ordinarias, admittit. *l.1.§.fin.hic. vid.l.14.C.de sent.*

Solet etiam de aliis rebus variis extra ordinem jus dici. Quasdam recensent ICti *in l.2.& l.fin.hic.*

Si judex à Prætore datus malè, dolo, vel culpâ, judicaverit, litem suam faciet. *d.l.fin.*

Culpa, & per imprudentiam si id fecerit, actione in factum ex quasi delicto tenetur, & de ea re arbitrio judicantis punitur. *l.ult.hic. l.5.§.si judex. de O. & A. in pr. Inst. de obl. quæ ex quas. del.*

Sin dolo malo id fecerit, in veram litis æstimationem punitur, & infamia notatur. *l. 15. §.1. de judic. l.2. C. de pœn.jud. qui malè jud.*

Dolo malo fecisse videtur, si evidens arguatur ejus vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes. *d.l.15.§.1.*

Quod in judice obtinet, idem & in executoribus injustè exequentibus receptum est. *Bald. in l. sancimus. C. de judic. Par. de Put. in tract. synd. ad verb. executio, cap.2.*

De Proxeneticis.

Tit. XIV.

Petitur etiam extra ordinem, officio Prætoris vel Præsidis implorato, proxeneticum. *l.fin.hic.*

Proxeneticum, est merces proxenetæ,

Quod quidem sordidum est; solvendum tamen, cum quia proxenetarum usus in magnis emporiis est necessarius; tum quia humanum est, *l.* 2. *hic.* qualem qualem operam remunerari.

Proxeneta, est cujus beneficio & interventione, inter duos, negotia contrahuntur. *Cujac. lib.* 11. *obs.* 18.

Dolum & latam culpam duntaxat præstat: *l.* 2. *hic.* instar mensoris. *t. t. si mens. fals. mod. dix.*

Testimonium, de hoc contractu, quem ipse conciliavit, dicere non potest, nisi utraque parte consentiente. *Nov.* 90. *cap.* 8. §. *quoniam.*

De censibus.

TIT. XV.

Census est civium, *l.* 3. *in pr. hic.* bonorumque ad ipsos pertinentium, *l.* 4. *hic.* descriptio publica. *l.* 10. *de probat. Pac. in definit. hic.*

Censitor est magistratus, qui censibus & tributis exigendis præest. *l.* 4. §. 1. *hic.*

Qui si per gratiam vel invidiam, vel negligentiam, vel culpam, injuste censum indixerit, cum bonorum jactura in quadruplum mulctatur. *l.* 6. *C. hic.*

Census indicitur, vel personis: quæ capitatio appellatur; nam viritim, ratione personarum, per singula capita præstandus est: *l* 3. *hic. l.* 10. *C. de agric. & cens. lib.* 11. vel rebus sive agris, & jugatio dicitur; nam pro modo jugerum, *l.* 9. *C. eod. l. un. C. de colon. Trac. lib.* 11. & pro servis censitis atque addictis, (qui pars fundi tanquam instrumentum esse intelliguntur, *l.* 3. *l.* 7. *l.* 23. *C. de agr. & cens. eod. lib.*) imponitur.

In describendis personis notatur ætas, sexus, *l.* 3. *in pr. hic.* & natio. Non enim masculi minores quatuordecim, fœminæ minores duodecim annis, *d. l.* 3. nec cives Romani, *l. un. C. de cap. civ. cens. exim.* nec coloni Thracenses, *l. un. C. de colon. Thrac.* tributo onerantur.

In

In describendis fundis notatur nomen cujusque fundi, & in qua civitate, aut pago sit, & quos proximos vicinos habeat, & ejus qualitas & quantitas. *l.4 in pr. hic.* Nam censum non præstant prædia, civitates, regiones immunes, & quæ Italici juris sunt. *l. ult. hic.*

Indicto censu is suâ die, *l.5. §.2 hic.* à dominis prædiorum, *l.4.l.15.C.de agric. & censf.lib.11.* solvi & exigi debet.

Qui non solvit, traditur militari custodiæ; *l.2.C. de exact.tribut.* vel ab eo pignora capiuntur & distrahuntur: *d.l.5.§.fin.l.1.2. C.de cap. & distr.pign.* vel transfertur prædium ad alium. *l.9.C. de ann.& trib. l.11.l.19. C. de omni agro desert.*

Solventi ab exactore apochæ dandæ sunt. *Nov. 128. insuper definimus.*

Exactor, ante tempus, provinciis denunciare debet, ut se ad solvendum præparent. *l. 2. C. de indict. lib. 10.*

Debet tributum intra anni spatium (intra quod est solvendum) exigere, *l. 7. C. de exaction. trib. lib.* 10. & quodcunque, etiam particulatim, intra annum offertur, suscipere. *l. 4. C. de collat. fund. patrim.*

Et debet singulis annis rationes reddere. *l.3.C.de executor. & exact. lib.12.*

De verborum significatione.

TIT. XVI.

SEquuntur hi duo tituli de verborum significatione, & de regulis juris, quia omnium titulorum superiorum communes sunt: Ex illis enim omnibus, nullus titulus est, ex quo non oratio aut verbum aliquod hoc titulo exponatur: aut variæ sententiæ & regulæ titulo sequenti proponantur.

Verborum appellatione, non solum simplicia vocabula, ut; *urbs; Roma; l.2. hic. res.l.5.hic. &c.* sed etiam orationes, ut, *mihi hæredique meo. l.29. eod. Cui rei dolus malus aberit absfuerit. l.69. eod, &c.* significantur.

In verborum significatione voluntas potius, quam verba inspiciuntur. *l.219. hic.*

Significatio enim verborum sumitur, vel ex communi usu loquendi, vel ex proprietate sermonis, vel ex intentione proferentis, *l.96. in pr. de legat.* 3. *l.18.* §.3. *de instr. vel instr. leg.* & sic ex interpretatione.

Interpretatio, est ambiguæ vel absconditæ voluntatis declaratio. *Alex. cons.78. n.12. lib.5.*

Habet enim propriè locum in rebus obscuris & ambiguis. *Bald. in repet. l. si filius heres. n.1. circ. med. de lib. & posth.*

In quibus adhibenda est interpretatio congrua. *l.20.* §.6. *in fin. ubi Bald. de petit. hered.*

Congrua dicitur, quæ verbis, personis, causis temporibus, & locis congruit. *c. ult. de transact. Mant. de tac. & amb. conv. lib.1. tit.17. n.2.*

Omnis interpretatio duos habere debet comites; scilicet, bonum & æquum. Jus enim est ars boni & æqui. *l. 1. de I. & I.* Et omnia ad bonum & æquum sunt redigenda. *l. quod si minor.* §.1. *de minor. l. placuit. C. de judic. Bald. in l. in his quæ. de ll.*

Judex ergò in ambiguis, benigniorem sententiam præferre debet. *l.18. l. 25. de ll. l.3. de his quæ in test. del.*

In ambigua voce legis, ea accipienda significatio, quæ vitio caret. *l.19. de ll.*

De diversis regulis juris antiqui.

TIT. XVII.

Inscribitur hic titulus de diversis regulis juris antiqui, quia ex diversis partibus juris antiqui, (id est, ejus quod in veterum Jurisconsultorum libris continetur) desumptæ sunt.

Regula enim ex jure colligitur, rem (id est decisionem iuris) breviter enarrans. *l. 1. hic.*

Regula igitur, est juris decisio, multos casus breviter complectens, vel juris decisio, plerunque obtinens. *Pac. in definit. hic.*

Con-

Concipi solet aut sub signo universali, *l.in omnibus. l. omnia. cum simil.hic.* aut indefinito, *l.2.3.eod.* quod universali æquipollet, *l.44.de legat.2.* aut aliis dictionibus: quæ si non omnia, tamen multa comprehendunt: ut ferè, *l.108. l.153. hic.* plerunque, *l.plerunque eod.* frequenter. *l.64. cum simil. eod.* & similibus.

Non constituit regula jus; est enim ex jure quod est. *l.1.hic.*

Quod verum quoad illos casus qui regulam præcedunt, ex quibus ipsa regula formatur. Secus est quoad alios casus qui ante regulam determinati non inveniuntur; in quibus regula facit jus. *arg. l. cum legato. quand. dies leg. ced. l.1. de reg. Caton. Decius. in l.1. hic.*

Undè in casibus non determinatis, fundatam intentionem habet ille, qui regulam habet pro se *ut not. per Gl. in l. omnis definitio. hic. & in rubr. eod. tit. in 6.*

Et sententia secundum regulam proferri debet; nisi in contrarium sit probatum. *Bald. in c. 1. in 2. coll. de alien. jud. mut. causs. fac. per l. qui restituere. de rei vend. text. in l. ab ea parte. de prob. & in l. suus quoque. vers. puto generaliter. de hæred. inst.*

Receditur tamen à regula, cum æquitas aliud suadet, *conf. l. 1. de pact. & l. 1. de minor.* cum in aliquo est vitiata, *l.1.hic.* id est, cum exceptio contra eam est.

Exceptio est quæ in paucis casibus vitiat regulam, ut, præses potest gladio aliquem punire, *l 8. §.1. de pæn.* non deportatione, *l.2. §.1. eod. l.6. l.1. de interd. & releg.* licet pœna gladii sit major deportatione: item, mater vel avia potest esse tutrix; *Nov. 118. c. 5.* quamvis tutela sit munus virile. *l. 1. C. quand. mul. tut. off.*

Idcircò in jure, particula *plerunque* significat regulam: particula *aliquando*, exceptionem. *Pad. Isag. hic.*

Exceptio confirmat regulam, in casibus non exceptis. *Bart. in l. quæsitum. §. denique. de fund. instr. fac. l. tribunus. §. fin. de testam. milit.*

FINIS.

